

Turun yliopisto
University of Turku

VESI KULJETTAA ÄÄNTÄ
Autoetnografinen tutkimus
Lyyrtilin kylän historiantuottamisesta

Jaana Kouri

Turun yliopisto
University of Turku

VESI KULJETTAA ÄÄNTÄ

Autoetnografinen tutkimus Lypyrtin kylän historiantuottamisesta

Jaana Kouri

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Uskontotieteen oppiaine

Tohtoriohjelma Juno

Työn ohjaajat:

Veikko Anttonen

Outi Fingerroos

Tarkastajat:

Kirsi Laurén

Terhi Utriainen

Vastaväittäjä:

Terhi Utriainen

Taitto: Aki Luotonen

Kannen kuva: Jaana Kouri

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-6846-6 (Painettu)

ISBN 978-951-29-6847-3 (PDF)

ISSN 0082-6995 (Painettu)

ISSN 2343-3205 (PDF)

Painosalama Oy - Turku, 2017

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Uskontotiede

KOURI, JAANA: Autoetnografinen tutkimus Lypyrin kylän historiantuottamisesta.

Väitöskirja, 334 s., 9 liitesivua

Tohtorihjelma Juno

Elokuu 2017

Tutkimus tarkastelee Kustavin Lypyrin kylän historiantuottamista merkityksenanto-prosessina, joka alkoi kylätoimikunnan aloitteesta vuonna 2005 ja jossa tutkijan omat kokemukset ja toimijuus ovat oleellinen osa. Koko prosessin kuvaaminen vastasi kysymykseen, miten ja miksi lypyrtiläiset tuottivat historiaansa. Suomen Merenkulkuhallitus lakkautti luotsaustoiminnan Lypyrin kylästä vuonna 1961. Sen jälkeen kylä hiljentyi lähes yksinomaan entisten luotsikylän aikaisten sukujen ja 1920-1970-luvulla tulleiden kesäasukkaiden kesänviettopaikaksi. Tutkimuksen suulliskirjallinen aineisto on monimuotoinen. Se koostuu etenkin etnografisista haastatteluista, tutkijan tutkimuspäiväkirjasta ja tutkijan kokoamasta *Lypyrin-Lypertö. Kylä väylien varrella* -kyläkirjasta (2011). Tutkimuksessa tarkastellaan lypyrtiläisiä muistin yhteisönä, joka kerronnassaan merkityksellistää kyläänsä ja sen menneisyyttä.

Autoetnografisen metodologian teoreettisena kehyksenä on matkakertomus, jonka merkityksenannon toimijuusverkkoja tutkija tekstualisoi näkyviin. Menetelminä tutkimuksen eri vaiheissa on käytetty muistitietotutkimusta, mikrohistoriaa, muistitutkimusta ja ympäristöhistoriaa. Tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat kokemus ja muisti; tilallisuuteen liittyvät käsitteet, kuten tila, paikka, maisema ja ympäristö sekä ajallisuuteen liittyvät käsitteet aika, hetki ja nostalgia.

Lypyrin-kirjan rakenteellinen toteutus kertoo kylän historian rakentumisesta pienemmistä paikallistumisista suurempiin alueellisiin ja ajallisiin, historiallisiin kokonaisuuksiin. Nostalginen prosessi ja tutkijan kokemusten sanoittaminen välittivät merkityksenantoon osallistuvia toimijoita ja toiminnallisen käytännön luomaa kokemuksellista, hiljaista tietoa, joka oli oleellinen kylän yhteisyyden tai osallisuuden tunteen syntymiselle. Niiden tarkoitus on osallistua näkemyksillään nykyhetken tilanteen neuvotteluun tulevaisuudesta.

Lypyrin muistitiedossa korostui ympäristösuhteen toiminnallinen osuus ruumiillistuneina kertomuksina ja esityksinä. Historiantuottamisen prosessissa menneisyyden kylän ja sen vesiympäristön pyhittämistä tehtiin ajallisissa tiloissa muistelemalla, millä pyrittiin varmistamaan kylän elämäntavan ja ympäristösuhteen jatkuvuus. Vesi on paikka, jossa paikalliset ja globaalit ongelmat risteävät. Muuttuvat olosuhteet – aiemman luotsikylän asukkaiden kuolemat ja samanaikainen veden saastuminen – saivat lypyrtiläiset etsimään kulttuuriaan, menneen luotsikylän yhteisöllisyyttä ja elämäntapaa.

Asiasanat: aika, autoetnografia, etnografia, Itämeri, kokemus, Kustavi - - Lypyrin, kylätutkimus, luotsaus, maisema, muisti, muistitieto, nostalgia, paikallishistoria, paikka, ruumiillisuus, saaristo, tila, toimijaverkkoteoria, toimijuus, uskontotiede, vesi, vesien saastuminen, ympäristö

UNIVERSITY OF TURKU

The Faculty of Humanities

School of History, Culture and Arts Studies

The Department of Comparative Religion

KOURI, JAANA: An Autoethnographical Study of the History Production of the Village of Lypyrtti.

334 pages, 9 appendix pages

Juno Doctoral Programme

August 2017

The study investigates the history production of the village of Lypyrtti in Kustavi as a signification process, initiated in 2005 by the village committee, in which the researcher's own experiences and agency play an essential role. Only describing the whole process made it possible to answer the question of how and why the inhabitants of Lypyrtti produced their history. The Finnish National Board of Navigation abolished the pilotage of Lypyrtti in 1961. After that, the village quieted down to become almost solely a summer resort for the families of the former pilot village inhabitants, and for other people who came between 1920s and 1970s. The oral and written source material of the study is diverse, the most important parts being ethnographic interviews, the researcher's research diary and the village book *Lypyrtti-Lypertö, Kylä väylien varrella* (2011) written and compiled by the researcher. The study examines the people of Lypyrtti as a memory community who in their narration signify their village and its past.

The theoretical framework of autoethnographic methodology is an itinerary, containing actor networks of signification process, textualized by the researcher. Methods used during various phases of the study include research on oral history, microhistory, memory studies and environmental history. The key concepts of the research are experience and memory, and also spatial concepts such as space, place, landscape and environment as well as time-related concepts of time, moment and nostalgia.

The structure of the book on Lypyrtti tells us about the narrative production of the village's history from the smallest localizations to larger regional, temporal and historical constructs. The nostalgic process and the textualization of the researcher's experience transmitted the co-actors involved in the signification process and the tacit knowledge constructed by the villagers' empirical practice, essential for the creation of a shared sense of communality or a sense of belonging. Its purpose is to contribute to the present negotiation about the future.

The oral history of Lypyrtti highlighted the functional aspect of environmental relations as epitomized stories and performances. In the process of reconstructing the history, the sacralization of the past village and its water environment was carried out by reminiscing in temporal spaces, in order to ensure the continuity of the village's way of life and relationship with its environment. Water is a place where local and global problems cross. Changing conditions - the deaths of the former inhabitants of the village and the concomitant contamination of water - caused the locals to seek out their culture, the communality and way of life of the past pilot village.

Keywords: *actor-network theory, agency, archipelago, autoethnography, Baltic Sea, embodiment, environment, ethnography, experience, Kustavi - - Lypyrtti, landscape, local history, memory, nostalgia, oral history, pilotage, place space, comparative religion, time, village research, water, water pollution*

Kiitokset

Olen akateemiseen maailmaan paluumuuttaja. Ensimmäiseksi kiitänkin Turun yliopiston uskontotieteen oppiainetta siitä, että se 1970-luvun lopulla istutti minuun Fennicummin käytävillä kiinnostuksen siemeniä moniin aihealueisiin ja menetelmiin. Kiitän erityisesti graduni ohjaajia ovien avaajina hiljaisen tai vaietun tiedon pariin: Aili Nenolaa naistutkimukseen ja Thomas McElwainia myyttien, tarinoiden ja seneca-kansan elämänviisauteen. Toiseksi kiitän Turun yliopiston luovan kirjoittamisen oppiainetta, jonka opintoja suorittaessani päätin palata luokanopettajantyöstäni tutkimustekstin ääreen ja aloittaa väitöskirjan kirjoittamisen. Se on ollut minulle oppimisprosessi, jonka aloitin lähes alusta uudelleen tutustuen myös omaan oppiaineeseen, niin olivat poissa ollessani erilaiset käännteet sitä ravistelleet.

Kiitän teitä merkityksenantoprosessini tieteellisen työni toimijat, joista vain osaa onnistun tässä mainita. Ohjaajaani Veikko Anttosta kiitän vuosi vuodelta pyytämieni hakemusten puoltamisesta. Omalla työlläsi viitoitit minua uskontotieteen mahdollisten teorioiden maastoihin ja paikkatutkijan kartalle, ympäristön pyhälle maaperälle. Toinen ohjaajani Outi Fingerroos, ensimmäisen ohjaussessiosi jälkeen sanoit minulle, että olen ”yksi meistä”, poikkitieteellisen muistitietotutkijoiden turkulaista joukkoa. Veit minut suoraan suullisen historian työkalupakin ääreen. Kiitos osallisuuden jakamisesta ja siitä, että sain menetelmät kunnioittaa myös hiljaista kuuntelijaa. Erityinen kiitos siitä, että lähettäessäni sinulle tekstejä luettavaksi, sain takuuvarmasti takaisin huolellisesti läpiluettua ja pohditua, kannustavia ja rakentavia ehdotuksia sisältävän kommenttipaperin. Lomalta, matkoilta tai kiireisinäkin aikoina.

Esitarkastajat Kirsi Laurén ja Terhi Utriainen, teitä kiitän perusteellisesta paneutumisesta työhöni ja yksityiskohtaisen tarkoista kommentteista. Niiden merkitys oli huomattava tutkimukseni rakenteen selkiyttämässä vaiheessa, jossa itse kirjoittajana aloin olla jo sokea tarttumaan tekstini tarjoilun muotoon. Eritoten olen kiitollinen siitä, että Terhi Utriainen, jolla on niin asian-tuntemusta ja avarakatseisuutta uskontotieteestä kuin tekstin sisällön tuottamisesta, lupautui vastaväittäjäkseni.

Ensimmäiset askeleeni jatko-opiskelijana otin Kulttuuristen tulkintojen tutkijakouluun rekisteröityneenä. Samaan aikaan lähdin etsimään itselleni tieteellisiä keskusteluyhteisöjä myös kansainvälisistä konferensseista ja työryhmistä. Erittelemätön kiitos kaikille rohkaisijoilleni ja esitelmistäni kiinnostusta osoittaneille tutkijoille. Pääsin alkuun poikkitieteellisen työn, joskus yksinäisenkin polun kulkijana. Kiitos Katriina Siivonen ja Helena Ruotsala yhteisten hotellihuoneiden, mielentilojen ja kiintymyksen jakamisesta niin saaristoon

kuin muidenkin paikkojen viisauteen. Etnologien yhteisö on aina ottanut minut avosylin vastaan.

Kiitos Tuija Mustikkamaalle, joka litteroi osan haastatteluistani, Aki Luotoselle väitöskirjan taitosta sekä Henri ja Erkki Virralle englanninkielisen tiivistelmän kääntämisestä.

Kiitos Suomen Kulttuurirahastolle ja sen Varsinais-Suomen maakuntarahastolle apurahoista, jotka mahdollistivat usean vuoden ajan väitöskirjatyön teon. Samoin kiitos Turun yliopiston historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitokselle tunnustusstipendistä sekä uskontotieteen oppiaineelle ja tutkijakoulu Junolle väitöskirjatyön viimeistelyyn suunnatuista apurahoista.

Tutkijan työssä tärkein tuki tulee vertaisryhmältä. Se on usein lähes sanatonta viestintää, samuuden kokemista hienovireisissä, raskaissakin tilanteissa näppäimistön ja tuolin välissä sekä jaetussa yhteisyydessä sen ulkopuolella. Uskontotieteen tekstityöpajassa olen saanut jatko-opiskelijoilta kannustavia hyymiöitä, ansaittuja huomioita tekstin liiallisuuksista tai oikeinkirjoitusvirheistä ja hyödyllisiä ehdotuksia mahdollisuuksista ajatella toisin. Tässä ryhmässä jatkui luovan kirjoittamisen harjoitusten jälkeen ajatusten sanoittamisen – ja suupalojen – maistelu, ravistelu ja terävöinti. Kokoontumisten jälkeiset palautepaperipinojen läpikäynnit toivat konkreettisen tunteen tekstin edistymisestä ja kirjoitavasta yhteisöstä, joka on ollut yksi tieteen teon tärkeimmistä motiiveistani. Kiitos etenkin Anna Haapalainen, Anu Isotalo, Johanna Jylhä, Riina Keto-Tokoi, Nina Kokkinen, Jere Kyyrö, Teemu T. Mantsinen, Tuomas Äystö ja työpajan vetäjä Tiina Mahlamäki. Kiitos Pekka Tolonen muistitutkimuksen pariin opastamisesta.

Kiitän nykyistä työtoveriani Tiina Mahlamäkeä. Olet kärsivällisesti ja pyyteettömästi seurannut työni edistymistä kirjain kirjaimelta, versio versiolta tekstejäni lukien ja tehden korjausehdotuksia. Olemme tarttuneet myös sanojen väleihin. Yhteinen intomme nostaa työpaperit pöydälle on uskontotieteen tekstityöpajassa, yhteisissä uskontotieteen tai muissa blogeissa ja kirjoituksissamme vienyt työtäni eteenpäin. Joskus se on tuottanut oivaltavia sykähdyksiä, joskus herättänyt uteliaisuutta vielä kerran jos toisenkin tekstin mahdollisuuksista ja uskoa kirjoittajana tavoitella enemmän. Kiitos yhteisistä matkoista ja retriiteistä, joiden pääsisältönä molemmat itsepintaisesti halusimme pitää kirjoittamisen! Väitöskirjatyö rakentuu niin monesta muustakin asiasta kuin sen kansien väliin päätyvästä oppinnäytteestä. Kiitos Tiina ennen kaikkea horjumattomasta ja lämpimästä ystäväyydestäsi.

Saatuani työhuoneen Historicumista ja myöhemmin uskontotieteen yliopisto-opettajan tehtävän, päivittäinen keskustelu ja kanssakäyminen työtovereiden kanssa niin asiasta kuin sen viereisestä asiasta on tuonut luottamusta

väitöskirjan valmistumiseen vähitellen muiden työtehtävien ohessa. Kiitos väitöskirjaani liittyvien asioiden selkeästä hoitamisesta ja tekemisen meiningistä Matti Kamppinen. Kiitos Tuija Hovi päivittäisistä, niin mieltä kuin ruumista ravitsevista lounashetkestä ja kevythenkisistä pystyteetuokioista, jotka pilkkovivat ympäripyöreät työpäivät sopivasti annosteltuihin jaksoihin ja niiden jälkeiseen kirjoittamiseen. Olemme keskusteluissamme ratkaisseet monia niin opiskelijoiden kuin oman elämämme käytäntöön ja tekstintuottamiseen sekä toimittamiseen liittyviä ongelmia. Nyt on aika ottaa uusi teepussi!

Kiitos muut uskontotieteen ja historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen tutkijat, opiskelijat ja työntekijät vuorovaikutuksen hetkistä käytävillä, seminaarisaleissa ja työhuoneissa. Tutkimuksen koostaminen on monien erisuuruisten lankojen yhteen kutomista; tarpeellinen säie saattaa löytyä yllättävistä, monesti ohikiitävistä sanoista tai toisen erityisyyden, joskus avuntarpeen huomaamisesta. Opiskelijoiden ohjaaminen on opettavaista työtä. Gradutyöpajan vetäjänä kouliinnuin ajatusaihioiden kuuntelijana ja niistä toteutuneiden raakatekstien lukijana. Anna Haapalaisen kanssa opastimme opiskelijoita viemään lukijansa kädestä pitäen tutkimuksensa kentälle. Kiitos Anna itsepintaisesta tekstin rakenteen selkeyden vaatimuksista, ne jäivät kaikumaan omankin tekstini tuottamisen hetkiin. Gradutyöpajoista kotiin Sirkkalasta kävelimme usein yhdessä. Niiden aikana palauduimme ohjaajan rooleista väitöskirjan teon pohtimisen kautta kotiympyröihimme. Nuo kaiken muun ohessa kuljetut elämänreitit jäävät monesti huomaamatta tieteellisen työn vaativuutta arvioitaessa. Myös siksi tuo monisuorittamisen vertaistuki oli korvaamatonta pitkäkestoisen väitöstyön edistymiselle.

Kiitokset niille, jotka ovat istuneet kanssani samassa veneessä, jääneet samoille rannoille ja katsoneet samoille vesille. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella* -kyläkirjan teko mahdollisti myös väitöskirjani teon. Kiitän jälleen ”ylenpalttisesti” sen tekoon osallistuneita lypyrtiläisiä ja muita toimijoita. Kiitos edesmenneille, aikaisemmille ja nykyisille kyläläisille, jotka tulivat rantaan vastaan, ohjasivat minut paikan tuntuun tuvan pöydän ääreen, terassien vilpoisaan tilaan ja keskusteluihin kylän merkityksistä. Luottamuksenne minuun on ollut korvaamaton tuki niin kyläkirjan ratkaisussa kuin tieteellisen työni itsenäistymisessä. Erityiskiitos Irja Skytén-Suomiselle, joka luki pyynnöstäni kylää koskevia väitöskirjani lukuja ja ohjasi minut ahtaista kapeikoista, lapsellisuuksista, lapsuksista tai liian nopeasta tietämisestä asioiden perehtymisen väylälle. Kiitos Tapio Vikatmaa vahvan historiallisen tietoisuuden läsnäolosta ja kannustuksesta saada ”paperi päivässä” kirjoitustaipaleeni kuljettua. Kiitos Marja Kotiranta ystävydestäsi, joka avaa suljettuja ovia ja menneisyyden kirstuja sille, joka sitä tohtii toivoa. Kiitos erityisesti kotisaareni

Holman ja Hilman talon kanssa-asukkaat, että olen voinut jättää haravan seiso-
maan talon nurkkaan ja vetäytyä kirjoittamaan. Kiitos, että olen voinut napata
kopin ilmassa olevasta kaipuusta nuoruutenne kylään tai saaristoelämän poh-
dinnoista kerta toisen jälkeen. Kiitos tuleva sukupolvi, että luotte uusia näkyjä
saareemme, kylään ja sen ympäristöön. Vesi kuljettaa ääntä – annetaan sen
äänen kuulua!

Kiitos Eija Temmes esimerkillisestä kumppanuudesta yhteisen
Aarteenkoura -ympäristö- ja kulttuurialan yrityksemme ruorissa Hangon ran-
noilla. Yhä uskon siihen, että ”niin kauan kuin on vettä, on elämää”! Jo ennen
tutkimustekstin tekoa olen asetellut sanoja peräkkäin ja allekkain. Kiitos
Musti-Marja Mäenpää ja Riitta Ketelimäki ikuisesta ystävydestänne ja siitä,
että olette uskoneet minuun myös kirjoittajana. Kiitos Päivikki Talvinen, sinun
viereesi istuin, kun tulin lukemaan uskontotiedettä vuonna 1979. Yhä vahva
ystävyytemme muistuttaa meitä siitä, miten tärkeää on muuttaa sanat toimin-
naksi ja toiminta sanoiksi omassa arjessamme. Kiitos Christiana Harle, että
muistat ja muistutat juuristamme Maahan. Kiitos Sari ja Martti Halme aavistu-
ksien ja unelmien äänen kuulemisesta ja yhdessä toteuttamisesta.

Uudet tuulet ovat alkaneet puhaltaa jo väitöskirjatyön loppuvaiheilla.
Uuden tutkijayhteisön olen löytänyt Turun yliopiston AHA – Aallonharjalle
-verkostostamme ja sen seminaareihin ja suunnittelupalaveriiniin osallistujista.
Innostavassa ilmapiirissä olen kirinnyt väitöskirjani loppumetrejä suunnaten
ajatuksia jo tulevaisuuteen. Toinen tärkeä suuntima kartallani on jo väitöskir-
jan aikana ollut uskontotieteelliseen kuvitteluun ja kuvittelemisen tekniikoihin
liittyvät aihealueet ja hankkeet. Kiitos näihin osallistuneille virikkeellisen kes-
kustelun aikaansaamista väitöskirjani viimeisen vaiheen oivalluksista.

Kiitos perheelleni. Kiitos jo edesmenneelle isälleni Oiva Lehtoselle, jolta
sain kiinnostuksen lukemiseen sekä kipinän historiaan, opettamiseen ja muis-
tamiseen. Kiitos äidilleni Mailis Lehtoselle kertomuksista, jotka elävästi toivat
pikkulapsen mieleen huittislaista mennyttä elämää. Kiitos siitä, että minulla
on veren perintönä kunnioitus ja taito – myös tutkijana – naisen arkipäivän
selättämiseen. Kiitos tyttäreni Johanna, että jatkat tätä perintöämme. Kiitos,
että jaat kanssani väitöskirjan tekemisen haasteet, rakkauden kaikenkarvai-
siin toimijoihin ja sinnikkään vireen vaikuttaa asioihin. Kiitos Teemu. Kiitos,
rakentamastasi Viuhu-ruuhesta, jolla soudin matkani haastatteluihin. Kiitos
jääräpäisestä vanhojen talojen ja veneiden korjaamisestasi – elävän kulttuu-
riperinnön vaalimisesta. Kiitos merimatkoista luotsivene Sjögrenillä, jonka
tervantuoksu muistuttaa, miten hyvä on vesille lähtiessä olla aina pala maata
mukana. Ja Pääskystä, joka yhä maltaa odottaa, että minulla olisi aikaa ja
uskallusta tarttua tuuleen. Kiitos, että uskoit minuun ja annoit minulle mah-
dollisuuden toteuttaa uskon itseeni. Kiitos perheemme lapset ja lapsenlapset,

että veditte huomioni pois papereista ja tietokoneen ruudulta, kerta toisen jälkeen nostitte minut rannalle, vetämään henkeä elämää tärkeämmän työn syövereistä.

Omistan tämän työni rakkaimmilleni Jaakolle, Johannalle ja Otsolle.

Kiitos näkymättömille ja näkyville, nimellisille ja nimettömille, sukupuuttoon kuolleille ja vielä syntymättömille,

Turussa Lahjan päivänä 2017,

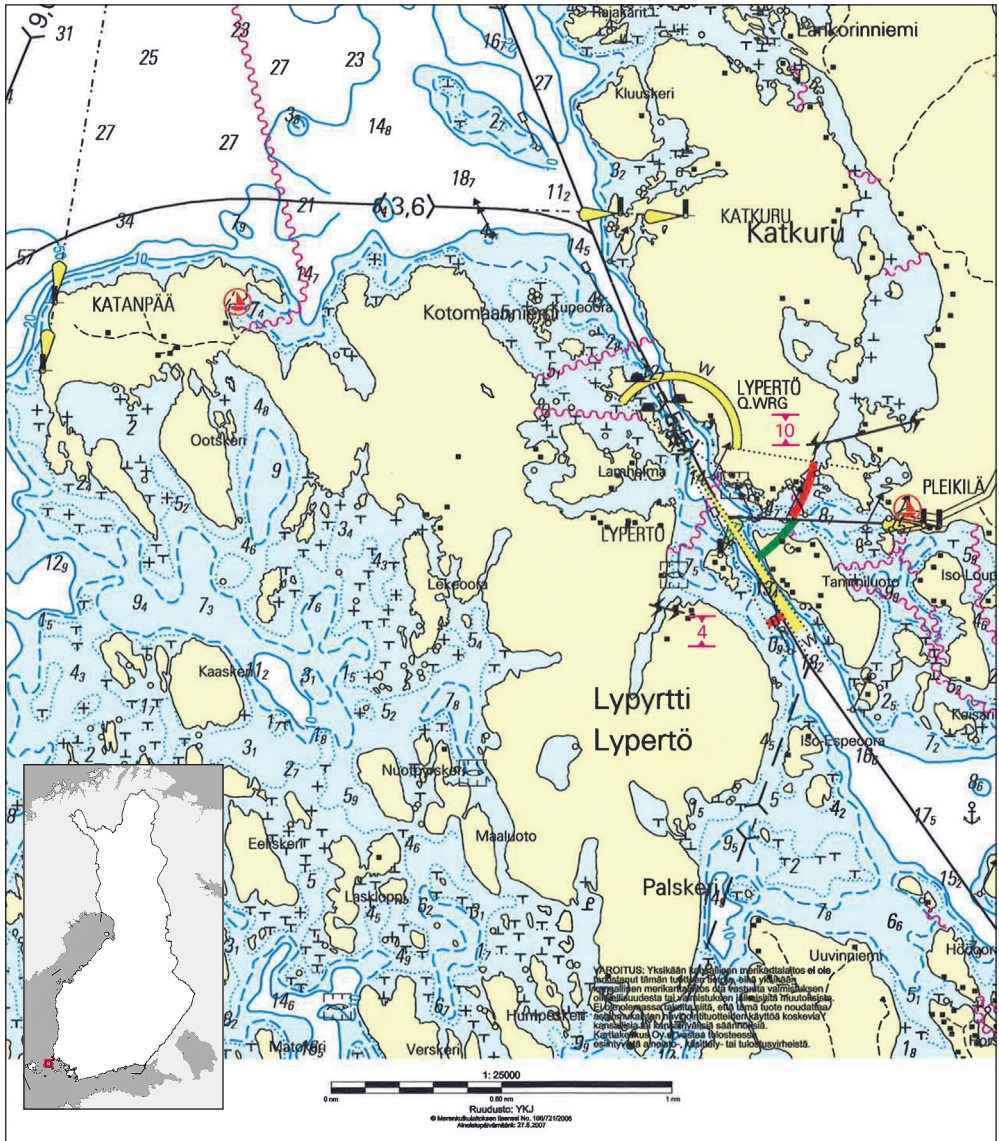
Jaana Kouri

Sisälllys

I JOHDANTO.....	15
1 LÄHDÖN KOORDINAATIT	17
Tutkimuksen lähtökohta, tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rakenne.....	17
Tutkimuksen teoreettinen kehys.....	27
Tutkijan paikka ja aika - hetkien muuttaminen tekstiksi.....	31
Autoetnografinen kirjoittaminen kokemuksellisen tiedon menetelmänä	37
Mihin kylään tulin?	44
Moniäänisyys ja tutkijan ääni - eettiset rajanvedot.....	47
2 MUISTIN MERIKORTTI ELI ETNOGRAFINEN MUISTITIETOTUTKIMUS.....	56
Monimuotoinen aineisto	56
Yksilö muistaa, yhteisö muistelee	62
Kiinnostus suulliseen historiaan ja muistitietotutkimus.....	67
Mikrohistoriallinen tutkimusote ja ympäristöhistoria ajan paikantajina	71
Haastattelutilanteiden hetket.....	75
Paikka, tila ja maisema.....	83
Tutkimuksen ympäristö.....	87
Muistitiedon paikat, tilat ja ajat	91
Lokikirja - irti laiturista.....	96
II LYPYRTIN MUISTIN PAIKAT JA AJAT	101
3 LYPYRTTI JA LYPYRTTILÄISYYS	103
Tutkimuksellisia näkökulmia saaristoon, Lypyrin alueelle ja kirjallisuuden Lypyrttiin.....	103
Kylä ja suomalainen kylätutkimus	108
Lypyrtiläisyys - kuka ja mitä kuuluu kylään?.....	112
Kylän nimi mikrohistoriallisena johtolankana.....	118
4 MUISTETTU JA LIIKKUVA KYLÄ.....	126
Omat paikat saarissa.....	126
Lypyrtti-kirjan kokoaminen tutkimuksen analyysivaiheena.....	132
Kylän muistin paikat ja neuvottelun keskukset.....	141
Liikkuvat ja liikuttavat veneet sekä veneillä liikkuminen	148
5 RANTAUTUMINEN AIKAAN.....	154
Lypyrtiläisten ajat.....	154
Soutamisen kertomukset kokemuksellisen tiedon välittäjinä.....	158

Muistamisen kokeellista autoetnografiaa	163
Pyhiinvaellus menneisyyden kylään ja sen vuodenaikoihin.....	165
Lokikirja - sijainnin määrittäminen.....	170
III KYLÄ VEDEN VARRELLA.....	173
6 MUISTIN MAISEMASTA MUUTTUVAAAN YMPÄRISTÖÖN JA SEN TOIMIJOIHIIN	175
Lypyrtin muistitiedon maisema.....	175
Muutokset maisemassa ja ympäristössä	179
Lypyrttiläisten käytännöllinen luontosuhde	184
Neuvottelut muista toimijoista ympäristössä	187
7 SUOLAISTA JA MAKEAA VETTÄ	193
Jokapäiväisen veden muistomerkkejä - kroopit ja kaivot	193
Veden rajapaikat	195
Neuvottelu veden sameutumisen syistä	198
8 MUISTITIEDON JÄÄ	205
Ströömi - jäinen virta	205
Jään ajat ja paikat Lypyrtissä	210
Jään kokeminen.....	213
Jäällä kulkijat.....	219
Tutkija heikoilla jäillä.....	223
9 LYPYRTIN HILMA.....	226
Hilma Lehmus lypyrttiläisten ympäristötiedon ruumiillistumana.....	226
Hilma Lehmus lypyrttiläisyyden välittäjänä.....	237
Muisteltu, kuviteltu ja kirjoitettu Hilma	239
10 OSALLISUUS JATKUVUUTEEN HISTORIAN TUOTTAMISESSA	247
Lypyrtti väylien solmukohtana	247
Maantieteellisestä sijainnista vesitieteelliseen liikkumiseen.....	249
Esihistorian tuhinaa hylkeen hengityksessä.....	254
Akanvirran ajatuksia aamu-uinnilla.....	257
Öljyä laineilla ja tutkijan uudelleenpaikantuminen.....	262
Menneisyyden kylän merkityksellistäminen ja pyhittäminen	265
Lokikirja - horisontin tutkailu.....	268

IV JOHTOPÄÄTÖKSIÄ - MAANLAILOJA PITKIN AVOIMILLE VESILLE	273
Lypyrtti muistojen kylästä kirjalliseksi esitykseksi.....	275
Merkitysverkon kirjoittaminen näkyväksi.....	278
Vesi muistuttaa, ihminen muistaa ja yhteisö muistelee	283
Kirjoitukseksi tulemisen tila - tutkijan paikantuminen ja paikallistuminen	287
Katse aukolle.....	292
LÄHTEET	296
Tutkimusaineisto.....	296
Arkistolähteet	296
Muu aineisto	296
<i>Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella</i> -kirjan kirjoitukset.....	297
Sähköpostiviestit	298
Painamattomat lähteet.....	299
Kirjallisuus.....	300
LIITTEET	321
Liite 1: Haastattelukutsu	321
Liite 2: Haastattelijan teemalista, jota pidin mukana ensimmäisissä haastatteluissa.	323
Liite 3: Paikannimikyselyn saatekirje	324
Liite 4: Litteraatioista tehdyt teemanmukaiset koonnat	328
Liite 5: <i>Lypyrtti-Lypertö - Kylä väylien varrella</i> -kirjan sisällysluettelo.....	329
HENKILÖHAKEMISTO	330

Lyperytin kartta. © Liikennevirasto 2017.

I JOHDANTO

Tulin itse Lypyrttiin vasta toistakymmentä vuotta sitten. Pysähdyin rantakalliolle ja paikka tuntui tutulta, olinhan viettänyt lapsuuteni kesät Lokalahdella. Pysähdyin Holman keltaisen talon eteen. Kuluneet siniharmaat portaat veivät ylös kuistille. Askelmilla tuoksui samalle kuin isoäitini Sammun mummun porstuassa. Tutustuin joihinkin kyläläisiin. Monesti ihmettelin, miten paljon kesäkyläläiset kertasivat puheissaan mennyttä, lasivat syksyisin rannoilla vielä palavia valoja ikkunoissa ja samaan hengenvetoon muistelivat lapsuutensa kirkkaita vesiä.¹

Kylän rantakallioissa on vanhoja renkaita purjelaivoja varten. Taustalla "Lypyrin läpi", kulkureitti Seksmii-
larin aukolle. Kuva: Jaana Kouri.

1 Lähdön koordinaatit

Tutkimuksen lähtökohta, tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rakenne

Oheinen lainaus on kirjoittamani *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella* -teoksen (2011) esipuheesta.¹ Se kuvaa lyhyesti tunteja, jotka herättivät kiinnostuksen siihen, miten ja miksi kyläläiset muistelivat. Lainauksessa tiivistyy tutkimukseni lähtökohdat: paikkaan tuleminen, sen tuntu, muistojen herääminen niin tutkijassa kuin kyläläisissä, kiinnostus historiaan sekä ihmisen ja ympäristön vuorovaikutus.

Olen vuodesta 1994 viettänyt kesiäni Turun saaristossa Kustavin pohjoisosassa sijaitsevassa Lypyrтин-Lypertön² kylässä, vesiväylä Ströömin varrella, puolisoni Teemu Kourin (kirjoitan hänestä tästedes vain etunimellä) suvun omistamassa Holman³ saarella. Keväällä 2005 Lypyrтин kylätoimikunta lähes tyi kyläläisiä tiedotelehtisellä. Siinä oli kirjattu pidetyn kokouksen ajatuksia:

Keskusteluissa pidettiin hyvin tarpeellisena paikallishistorian tuntemuksen lisäämistä ja sen taltiointia. Kylän historian keräämistä päätettiin aloittaa siten että kaikilta asuinpaikoilta kirjoitamme ylös paikan historiasta tietämämme asiat sekä nykypäivän asujat – – Ajatuksena olisi historioiden ”liimaaminen” kylän kartalle. Voidaan myös selvittää mahdollisuuksia saada kylän historian tutkimiseksi historianopiskelijatyötä...⁴

Päätin yhdistää väitöskirjan tekosuunnitelmani ja kylän hankkeen.⁵ Lähetin kyläläisille kirjeen, jossa kerroin tallentavani haastattelemalla ihmisten kertomuksia, muistoja ja myös nykyiseen Lypyrttiin liittyviä ajatuksia, joiden

1 Kirjan kustantaja oli Uudenkaupungin Merihistoriallinen yhdistys. Se ei maksanut palkkaa tai työskentelyrahaa kirjoittajalle, mutta mahdollisti kirjan julkaisemisen.

2 Lypertö on sekä yksi kylän saarista että koko kylän toinen nimi. Ilmeisesti saaren nimi on syntynyt siitä, että kartanpiirtäjä on painanut kylän nimen saaren päälle. Saaren aiempi nimi on Emämaa (Kouri, J. 2011a, 59).

3 Holma on pieni noin 1,8 ha kokoinen saari keskellä kylää, josta on hyvä näkyvyys kylän eri suuntiin.

4 Kylän tiedotelehtinen 2005.

5 Olin ilmoittautunut uskontotieteen jatko-opiskelijaksi ja suunnittelin tekeväni väitöskirjan mereen liittyvistä merkityksistä Turunmaan saariston kolmessa suurimmassa saarella.

pohjalta kokoaicin Lypyrтин kyläkirjaa. Kirjeessä kerroin tekeväni samasta aineistosta myös tutkimusta.⁶

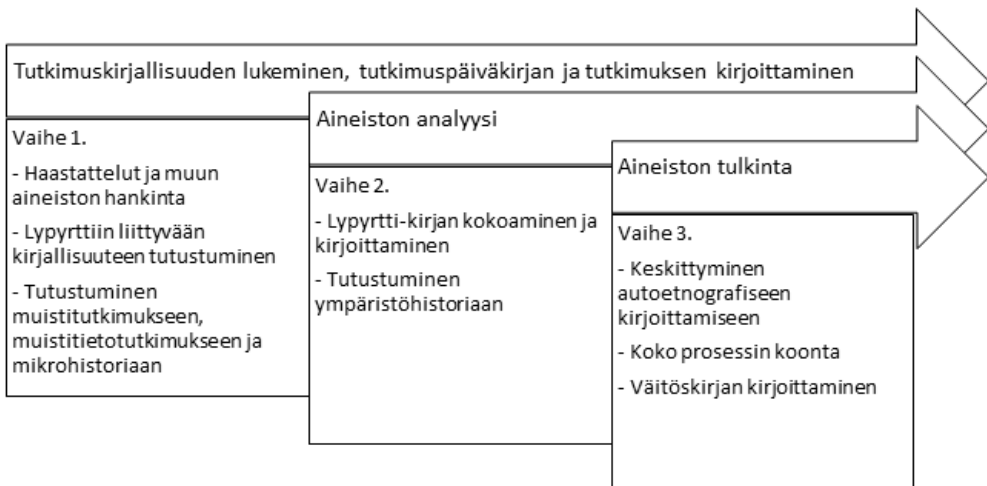
Tutkimukseni käsittelee historiantuottamisen prosessia, joka alkoi kylätoimikunnan päätöksestä tallentaa ja tehdä tunnetuksi paikallishistoriaa. Karkeasti jaettuna tutkimukseni vaiheet etenivät seuraavasti: 1. Aloitin tutkimuksen tekemällä haastatteluja, hankkimalla muuta aineistoa, tutustumalla muuhun Lypyrttiä käsittelevään kirjallisuuteen ja kirjoittamalla tutkimuspäiväkirjaa. Haastattelujen aikana tutustuin muistitietotutkimukseen, mikrohistoriaan ja muistitutkimukseen. 2. Miettiessäni kyläkirjan sisältöä ja rakennetta käytin hyväkseni jo tutustumaani tutkimuskirjallisuutta ja ympäristöhistorian ajatuksia. Kokosin kyläkirjan näin haastattelujen, muun aineiston ja lähdekirjallisuuden sekä tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Lypyrtti-kirjan kokoaminen oli tieteellisen tutkimukseni analyysin vaihe. Lypyrtti-kirjan kokoaminen sinänsä jatkoi aineiston tuottamisen vaihetta. 3. Lypyrtti-kirjan ilmestymisen jälkeen keskityin aineiston tulkintaan, tutkimuksen kirjoittamiseen ja autoetnografiaan. Palasin haastatteluihin ja kokosin Lypyrtti-kirjan aikana tekemäni analyysit ja päätelmät. Haastatteluista lähtöisin olevat ja Lypyrtti-kirjan sisältölliset ratkaisut suuntasivat tutkimukseni tulkintaa ja päättelyä ja vaikuttivat siihen, mitä valitsin tulkintaosioon. Kirjoitin tutkimuspäiväkirjaa ja tutkimusta (joka lopullisena tuotteena on väitöskirja) koko ajan.⁷ Jokaista vaihetta edeltävät vaiheet olivat seuraavan vaiheen edellytyksenä ja jatkuvat tutkimuksen loppuun asti. Hermeneuttista tulkintaa, ymmärtämistä ja samalla tiedon tuottamista on kuvattu kehänä tai spiraalina. Se kuvaa tutkimuksen kokonaisuuden ja sen osien, tulkintojen ja käsitteenmäärittelyn keskeneräisyyttä vuorovaikutuksellisessa prosessissa.⁸ Kuviossa 1 havainnollistan tutkimukseni vaihteita etenevinä yhtaikaisina nuolina, mutta joiden voi ymmärtää kiertyvän spiraaliksi, jossa palataan aiempien vaiheiden tuottamiin ymmärryksiin tutkimuskohteesta.

Kysymys historiasta ja sen luonteesta on lähtökohtana tutkimukselleni, mutta muistojen tai historiallisen totuuden selvittäminen ei ole ollut tavoitteeni. Yksi paikallisista asukkaista kirjoitti minulle kirjan kokoamisen vaiheessa:

6 Liite 1. Tästedes puhun Lypyrtti-kirjasta. Väitöstutkimusprojektistani ja sen lopputuloksena syntyneestä käsillä olevasta kirjasta puhun tutkimuksena. Elna Makkonen, Sanna Pekkinen ja Tarja Raninen-Siiskonen käyttävät toimittamassaan *Kyläkirjaoppaassa* (1999) asuinalueen menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta kertovasta julkaisusta nimeä *kyläkirja* (Makkonen, Pekkinen & Raninen-Siiskonen 1999, 12). Ehdotin taltioimisen muotona kyläkirjaa, joka kirjana olisi useamman saatavilla kesäasuntojen kirjahyllyissä kuin esimerkiksi sähköiset kotisivut. Alkuvaiheissa keskusteltiin myös kylän kotisivujen tekemisestä, mutta muun muassa valokuvien luvaton levittäminen verkossa ja kotisivujen kustantaminen epäilyttivät kyläläisiä.

7 Reed-Danahay 1997b, 140.

8 Gadamer 2004, 29–30; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 14; ks. myös Puuronen 2004, 62.

Kuvio 1. Lypyrtin kylän historiantuottamisen tutkimuksen vaiheet. Kuviossa kuvaan historiantuottamista etenevinä nuolina, joiden voi ymmärtää kiertyvän spiraaliksi, jossa tutkimuksen edetessä palataan uudestaan aiempien vaiheiden tuottamiin ymmärryksiin tutkimuskohteesta.

...monet teemoistasi käsittelevät mielestäni kuitenkin niin vanhoja asioita, ettei niistä ole realistista tietoa tai edes kovin autenttista muistoa voi nykyisillä ihmisillä enää olla. Ne olivat kerrottua tarinaa jo muutamalle meitä edeltäneellekin polvelle – tarinaperinteeseen myös Lypyrtissä kuului uskotella sekä lapsille että muualta tulleille yhtä jos toistakin. Ja kertomus tai esitetty totuus oli usein erilainen riippuen sekä siitä, kenelle se kerrottiin, että siitä, mikä kulloinkin oli kertojan tavoite. Älä siis erehdy pitämään kaikkia kertomuksia totena.⁹

Hän myös kirjoitti, että samasta kerrotusta tapahtumasta oli useita rinnakkaisversioita ja se, mikä kerrottiin kesävieraille, saattoi erota paikallisesta kertomuksesta. Hänen mielestään olikin ongelmallista, jos kertomus menneisyydestä miellettiin paperille painettuna totuudeksi, vaikka se olisikin ollut vain yksi monista menneisyyden tulkinnan versioista.¹⁰ Myös tutkimuksessani oleellista on se, miten niin tutkittavat kuin tutkijakin pohtivat menneisyyden muistelemista. Samoin tutkimisen arvoista on se, miksi kerrotut asiat tuntuivat haastateltavista merkityksellisiltä, ei niinkään se, vastaako kerrottu todellisuutta.

Uskontotieteilijä Ninian Smartin mukaan historiantuottaminen ei ole vain tiedon välittämistä menneisyyden tapahtumista. Ihmisryhmät valitsevat menneisyydestään tapahtumia, joita kertovat tarinoina ja myytteinä. Kerrottuina

9 Skytén-Suominen 2011a.

10 Skytén-Suominen 2016.

ne vahvistavat tapahtumien merkitystä yhteisön jäsenille. Itse kertominen on performatiivinen teko, joka vahvistaa tapahtumista kerrotun muuttumisen tietynlaiseksi *tapahtumakaavaksi*, yhteisöä yhdistäväksi historiaksi. Yhteisessä historiassa kietoutuvat yhteen ryhmään kuulumisen, yhteinen tietoisuus yhteisestä menneisyydestä ja siihen identifioituminen.¹¹ Esimerkiksi kertomalla, miten esi-isät asuttivat maan, puolustivat, kehittivät ja muokkasivat sitä, ilmaistaan maan merkitys ihmisille, sillä ”ihminen on territoriaalinen eläin”.¹² Smartin mukaan maan, sen historian tai toiminnan pyhittäminen antaa sille vahvan positiivisen merkityslatauksen.¹³ Smartin ajatus maahan ja alueeseen liittyvästä yhteisestä historiasta on tutkimukseni kannalta hyödyllinen, samoin kuin politiikantutkija Benedict Andersonin ajatus kansakunnista *kuviteltuina yhteisöinä*.¹⁴ Hän kirjoittaa:

[K]aikki kasvokkaiskontakteihin perustuneita varhaisimpia kyliä suuremmat yhteisöt (ja ehkäpä myös nämä kylät) – ovat kuviteltuja. Yhteisöjen erotteluperusteena ei tulekaan käyttää niiden valheellisuutta tai aitoutta, vaan tapoja, joilla ne on kuviteltu.¹⁵

Uskontososiologi Danièle Hervieu-Légerin mukaan globaalissa, katkenneiden perinteiden hajanaisessa maailmassa nykyihminen tavoittelee omaa täytty-mystään. Hän pyrkii yhdistämään henkilökohtaisia kokemuksiaan eri elämänaloilta ja suhteistaan eri ryhmissä. Yhtenä vaihtoehtona hänellä on liittyä jonkin tradition uudelleen herätettyyn ketjuun, jonka avulla hän rakentaa omaa identiteettiään ja tyydyttää kaipuutaan kuulua yhteisöön. Hervieu-Léger näkee modernin ihmisen kuuluvankin moniin eri muistiryhmiin, mikä osaltaan estää erillisten muistinpätkien yhdistymistä kokonaisuuksiksi ja aiheuttaa muistin fragmentoitumista. Moderneissa yhteisöissä myös kollektiivinen muisti koostuu palasista. On tullut mahdolliseksi ”kuulua uskomatta” tai pikemminkin uskoa vain ryhmän olemassaolon jatkumiseen.¹⁶

Kun kiinnitän huomioni siihen, miten lyyryttiläiset kertomalla rakentavat yhteistä menneisyyttään ja sen avulla tekevät siitä itselleen ja omalle identiteetilleen merkityksellistä, ymmärrän heidät *muistin yhteisöksi* Robert N. Bellahin kuvaamalla tavalla.¹⁷ Lyyryttiläiset kuuluvat moniin muihinkin muistiyhteisöihin ja kesäasukkaina muodostavat tietynlaisen muistin avulla elävän

11 Smart 1983, 15–20; ks. myös Hovi 2007, 47.

12 Mts. 21.

13 Smart 1983, 23; ks. myös Anttonen 1993, 53.

14 Anderson 2007, erit. 39; Smart 1983, 10, 26–27; 2005, 25–27; ks. myös Fingerroos 2010, 184–185.

15 Anderson 2007, 39–40.

16 Hervieu-Léger 2000, 129, 162, 165; ks. myös Anttonen 1993, 53–54, 63–64.

17 Bellah, Madsen, Sullivan, Swidler & Tipton 1985, 153; ks. myös Sakaranaho 2011, 144.

kuvitellun yhteisön. Tämän muistin yhteisön historian he halusivat painattaa kirjan muotoon ja säästää jälkipolville. Muistin yhteisöt toistavat omaa perustavaa kertomustaan. Paikkoihin ja aikoihin liittyvät kertomukset antavat henkilöille tunteen merkityksellisen menneisyyden hetkistä, joka sitoo menneet ja nykyiset tapahtumat ja yhteisön jäsenet toisiinsa muistin ketjuksi.¹⁸

Tutkimukseni ytimessä on Lypyrtilin kylän ja sen menneisyyden *merkityksellistäminen*,¹⁹ kyläläisten historiantuottaminen merkityksenantoprosessina. Merkityksellistämällä tarkoitan sitä, miten lypyrtiläiset kerronnallaan rakentavat yhteistä historiaansa, tekevät sen näkyväksi ja sillä pyhittävät tiettyjä paikkoja ja aikoja sekä samalla rakentavat omaa lypyrtiläistä kuviteltua yhteisöä. Haastatteluja antaneet lypyrtiläiset ovat ja tulevat osallisiksi yhteiseen menneisyyteen elämällä vuorovaikutuksessa Lypyrtilin ympäristön, sen maa- ja vesialueiden kanssa, tuntemalla sen omakseen, samastuessaan ja juurtuessaan Lypyrtiliin.²⁰ Kiinnitän huomiota siihen prosessiin, jossa lypyrtiläiset tuottavat yhteistä historiaa, ja miten he kertovat tuosta vuorovaikutuksesta. Kylän suullisen historian tuottaminen konkretisoitui kirjalliseksi historian esitykseksi. Lypyrtili-kirja oli prosessin yksi välietappi, mutta myös jotain enemmän. Kirjan oli palveltava kyläläisiä lukijoina, tuottaen heille kylän yhteistä historiaa.²¹ Tavoitteenani oli tuoda esille kylän menneisyyttä ja nykyisyyttä kaikkien kyläläisten luettavaksi ja arvioitavaksi. Näin se pienimuotoisuudessaan oli haastattelujen ja kirjoituskutsujen osalta osallistavaa ja yhteistyölle perustuvaa sekä tulevan lukijan huomioivaa etnografiaa.²² Lypyrtili-kirjan rakenteen ja sisällön tarkentuminen oli osa yhteisön historiantuottamisen prosessia. Kertomukset ja niiden pohjalta tuotettu kirja ovat muistellun ja kuvitellun yhteisön rakentamista, sen tekemistä näkyväksi ja merkitykselliseksi. Lähdin tutkimaan, miten tätä yhteisöä oli muisteltu ja muisteltiin ja miten oma toimintani vaikutti siihen. Miten kyläkirjan kokoaminen ja julkaiseminen tekivät lypyrtiläisten muistin yhteisöstä yhteisön, jolla on yhteinen historia? Tutkimusongelmani on:

Miten ja miksi lypyrtiläiset tuottivat historiaansa? Jaan sen alakysymyksiksi:

1. Miten lypyrtiläiset tuottavat merkityksiä kylästä ja sen menneisyydestä?
2. Mitä aikoja ja paikkoja lypyrtiläiset nostavat esiin kylän menneisyydestä?
3. Miksi lypyrtiläiset merkityksellistävät kyläänsä tässä prosessissa?

18 Bellah ym. 1985, 153, 282; Hervieu-Léger 2000; Smart 1996, 132–133.

19 Ks. Fingerroos 2010, 13; Portelli 2004, 67; Ukkonen 2006, 194.

20 Ks. Jaffe 1997, 164; Knuutila 2006, 9; 2010, 36; Relph 1980, 34; Siivonen 2008, 77.

21 Ks. Coffey & Atkinson 1996, 118–119; Sakaranaho 1997, 40.

22 Ks. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 21.

4. Miten merkityksenannon hetket liittyvät toisiinsa ja historiantuottamisen sekä -kirjoittamisen koko prosessiin?
5. Mikä on osuuteni sisäpiiriläisenä kirjan kokoajana ja tutkijana tässä historiantuottamisen merkityksenantoprosessissa?

Tutkimuksellinen alueellinen ja käsitteellinen lähtökohta oli kylä. Haastatteluissa teimme ”kylää” ymmärrettäväksi, tuotimme yhdessä valinnoillamme kielellistä ja tekstuaalista todellisuutta.²³ Kulttuurintutkija Mikko Lehtonen määrittelee kielen *käytännöllisenä tietoisuutena*, joka on läsnäoloa maailmassa ja joka syntyy vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa.²⁴ Tutkimukseni teoria perustuu näin filosofi Hans-Georg Gadamerin hermeneutiikan ajatukseen historiallisesta tulkinnasta ja merkitysten välittymisestä dialogisissa prosesseissa. Ymmärtämisen edellytyksenä käsitetään olevan tapahtuman liittäminen siihen kulttuuriin ja ”henkiseen ilmapiiriin”, jossa se tapahtuu, ja päämääränä *yhteisymmärryksen saavuttaminen*.²⁵ Kysyessäni miten tuo liittäminen tapahtuu, tiedonintressini on praktinen. Hermeneuttisena filosofina tunnetun Jürgen Habermasin mukaan praktisessa tiedonintressissä ymmärtäminen suuntautuu toimivien yksilöiden yhteisymmärrykseen saavuttamiseen perinteestä – tutkimuksessani kylän historiasta – käsin avautuvan itseymmärryksen puitteissa.²⁶ Menneen muistelu, koetun kertominen, konstruointi ja tulkinta ovat monivaihteinen prosessi. Muistellessa eletty elämä ei näyttäydä enää vain tavanomaiseksi koettuna arkena vaan erityisinä asioina ja tapahtumina, jotka saavat merkityksensä muistelun hetkestä käsin.²⁷ Esioletukseni oli, että se, mikä halutaan tallentaa tai muistaa nyt, on jostain syystä tärkeää kyläläisille. Bruno Latourin mukaan tutkimuskohteiden omat huolenaiheet (engl. *matters of concern*) ovat niitä, joita meidän tulisi etsiä ja kuunnella, ne ohjaavat tekstualisaatioprosessin kohteiden löytymistä.²⁸ Kirjoittamisen hetkessä merkitys kiinnitetään; valikoituja piirteitä eristetään alkuperäisistä puheen ja toiminnan konteksteista ja

23 Ks. Lehtonen 2000, 220; Kalela 2012, 56; Ukkonen 2000, 240; 2006, 182–183, 190, 194; ks. myös esim. Fingerroos 2010, 17; Koski 2007, 1; Makkonen 2009; 20.

24 Lehtonen 2000, 29–30. Kursiivit Lehtosen. Painotan ”pragmaattista” merkitystä, johon sisältyy jonkin asian ”merkittävyys” tai ”tärkeys” jollekin henkilölle, ryhmälle tai kulttuurille. Filosofi Ilkka Niiniluodon mukaan voidaan puhua myös maailman ”merkityksellisyyden” kokemuksesta, joka ei ole semanttinen käsite vaan liittyy elämän ”tarkoitusta” koskeviin näkemyksiin (Niiniluoto 2000a, 14, 19–20. Lainausmerkit Niiniluodon. Ks. myös Habermas 1976, 130, 132; Niiniluoto 1994, 331).

25 Gadamer 2004, 22–30; Hertz 1997, xi; Korhonen 2005, 37; Makkonen 2009, 20; Ruotsala 2002, 28; Tuomela & Patoluoto 1976, 119.

26 Habermas 1976, 132; ks. myös Niiniluoto 1994, 331. Tiedonintresseistä ks. Niiniluoto 1994, 331; Habermas 1976, 130.

27 Korkiakangas 2005, 123, 134, 145.

28 Latour 2005, 114.

kirjoitetaan osaksi uusia tutkimuksen konteksteja, jossa ne saavat toisia merkityksiä muiden kirjoitettujen asioiden kanssa.²⁹

Kiinnostukseni kohdistuu muistelemalla ja siitä kirjoittamalla tapahtuvaan kylän *kulttuurisen merkityksen* muodostumisprosessiin. Muistellessa välitämme toisillemme ja sukupolvelta toiselle yhteisesti jaettuina ja tunnistettuja kulttuurisia merkityksiä, jotka johtuvat samanlaisista elämäkokemuksistamme tai tavoista kokea.³⁰ *Kulttuuri* itsessään on perinteen, identiteettien tai paikkojen uudelleentuottamista ja käyttämistä ja prosessuaalinen ilmiökenttä, joka ei ole selkeä kokonaisuus sen jäsenille saati tutkijalle.³¹ Sosiologi Pierre Bourdieu korostaa, ettei kulttuuri sijaitse ihmisen mielessä vaan tulee todelliseksi ja on olemassa vasta toiminnassa ja ihmisten välisissä suhteissa.³² Vuorovaikutus ei tapahdu vain ihmisten välisissä suhteissa vaan myös ympäristön kanssa. Kulttuuri tapahtuu käytännössä nyt, kun toiminnalla ja vuorovaikutuksella on päämäärä ja intentio.³³ Lyyrtiläinen kulttuuri tulee näkyviin kyläläisten puheessa ja toiminnassa sekä niissä tavoissa, joilla he reflektivat omaa toimintaansa, ruumiillisuuttaan sekä vuorovaikutusta toisten kyläläisten ja ympäristön kanssa.³⁴ Samalla he luovat järjestystä, arvottavat ja luokittelevat tuota vuorovaikutustaan.³⁵ Tarkastelenkin tältä pohjalta lyyrtiläistä historiantuottamista ihmisen ja hänen ympäristönsä jokapäiväisissä tilanteissa koettuna, elettyinä ja vastavuoroisena yksilön ja yhteisön toimintana, jonka tavoitteena on löytää merkityksellisyyttä.³⁶ Kun ihmiset hahmottavat menneisyyttä kertomalla ja nimeämällä, on olennaista tapahtumien sitominen *paikkaan*, jopa ajoittamista useammin.³⁷ Siksi on tärkeää kiinnittää huomio muisteilijoiden aineelliseen ympäristöön ja siihen, miten paikkoja ja tiloja käytetään.³⁸

Kuvaan tutkimuksessani kyläläisten haastattelupuheessa tuottaman merkityksellisen menneisyyden ja siitä tietoiseksi tulemisen prosessin siirtämistä kirjalliseen asuun, Lyyrtilä-kirjaksi.³⁹ Vaikka kylän merkitysten tekstualisaatio

29 Geertz 1993, 19. Myös mikrohistorialliseen tutkimusprosessiin on nähty olennaisesti kuuluvan historiantutkijan rooli kirjoittajana (Peltonen 1996, 22; ks. myös Ginzburg 1996, 37–76).

30 Strauss & Quinn 2001, 6–7, 54, 82, 112, 122.

31 Bennet & Frow 2008, 13; Burke 1994, 118–119; 125–126; Frykman & Gilje 2003, 27, 29, 40–41; Huttunen 2013, 248–252; Madison 2005, 10; van Maanen 1988, 127.

32 Bourdieu 1989.

33 Frykman & Gilje 2003, 40.

34 Ks. Huttunen 2013, 251.

35 Ks. Taira 2015a, 56.

36 Ks. Frykman & Gilje 2003, 11, 22–23, 29, 35; ks. myös Bowman & Valk 2012, 7–8; Enges & Koski 2015, 15–16; Lassander 2016, 24–25; McGuire 2008; Opas 2004, 76; Primiano 1995, 44; Siikala 2013, 77; Taves 2009.

37 Glassie 1982, 656–665; Huuskonen 2004, 45.

38 Hammersley & Atkinson 2007, 134–136; Harvey 2013, 40.

39 Ks. Lehtonen 2000, 11, 20, 30, 36, 56; ks. myös Hammersley & Atkinson 2007, 12; Sakaranaho 2001, 7; Tuan 1979, 94, 97.

tai ajatus kylän merkityksen muuttumattomasta representaatiosta onkin mahdollon ja olen kuunnellut menneisyyteen suuntaavia ja tähän päivään ulottuvia ”visioita” tai ”näkyjä” kylästä haastattelujen neuvottelutilanteissa,⁴⁰ en lopultakaan saavuta ”merkityksen ydintä”⁴¹ vaan ainoastaan lähestyn sitä.⁴² Merkityksen ytimessä haastattelun hetkellä ovat kyläläisten omat huolenaiheet, ei tutkijan esioletukset siitä. Sisäpiiriläisenä tutkijana tuotin merkityksiä ja aineistoa kylästä yhdessä kyläläisten kanssa. Vastavuoroisuus vaikutti menetelmävalintoihin ja avoimeen poikkitieteiseen näkökulmaan.⁴³

Seppo Knuutila sanoo monikymmenvuotisen kyläprojektin tutkijana, että paikallisuuden ”yhteistä kokemisen tapaa tai sen peri-inhimillistä tunnerakennetta on ilmeisesti tuloksellisinta, vaikuttavinta – usein myös mahdollisinta – kuvata ja lukea tekstuaalisena todellisuutena”.⁴⁴ Tuo paikallisuuden yhteinen kokemisen tapa tai peri-inhimillinen tunnerakenne kuvaa mielestäni hyvin myös Smartin tapahtumakaavaa. Kirjoittaessani Lypyrtti-kirjassa kylästä, sen toimijoista ja yhteisöstä, se tulee näkyväksi lukijalle olemukseltaan kirjallisenä kokonaisuutena.⁴⁵ Lypyrtrin historiantuottamisen prosessin tavoitteena oli suullisen historian tekstualisaatio kyläkirjaksi.

Tutkimukseni kohde on Lypyrtrin historiantuottamisen ja sen kirjallisen tapahtumakaavan esityksen, Lypyrtti-kirjan prosessin näkyväksi tekemisen. Kirjoittaminen on myös keskeinen osa etnografista metodologiaa. Etnografia on metodologinen asenne, tutkimuksen tapa ja siihen liittyvää kirjoittamista, johon sisältyy tutkimusprosessin aikana tarkentuvat käsitteet, menetelmät ja teoreettinen viitekehys.⁴⁶ Se sitoo yhteen historiantuottamisen merkityksenannon aineistot, eri vaiheet, keskeiset käsitteet, teoreettiset keskustelut, menetelmät ja näkökulmat ja sen avulla vastaan tutkimuskysymykseeni.

Tutkimukseni tarjoaa erilaisten, toisiaan täydentävien ja tutkimuksen eri vaiheissa käyttämäni menetelmien avaamia näkökulmia siihen, miten ja miksi lypyrtiläiset tuottivat kylänsä historiaa.⁴⁷ Näin tuotan näkemystä lypyrtiläisestä historiakäsityksestä monien äänien samanaikaisena keskusteluna.⁴⁸

40 Ks. Honko 2000a, vii; 2000b, 26; ks. myös Gadamer 2004, 28; Knuutila 2010, 37.

41 Honko käyttää *merkityksen ytimen* (engl. *core meaning*) ilmaisua kirjoittaessaan, miten suullisen tekstin esittämistilanteet voidaan nähdä yrityksenä kertomuksen ”totuuden”, merkityksen ytimen saavuttamisessa (Honko 2000b, 26).

42 Ks. Gadamer 2004, 28; Fingerroos & Jouhki 2014, 90; Honko 2000a, vii; 2000b, 26; Knuutila 2010, 37. Tiedon ja tiedonhankinnan luonteesta esim. Gadamer 2004, 35–36; Niiniluoto 1994, 331.

43 Ks. esim. Korkiakangas 2006, 123; Ukkonen 2006, 188. Poikkitieteisyydestä ja vastaavista käsitteistä tarkemmin ks. Mikkeli & Pakkasvirta 2007, 63–67.

44 Knuutila & Rannikko 2008, 15.

45 Ks. Alasutari 2011, 28; Massey 2005, 130.

46 Ks. esim. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 7–10; monitieteisyydestä, ks. esim. Burke 1994.

47 Ks. Fingerroos & Jouhki 2014, 84; Liljeström 2004a, 15–20.

48 Ks. Atkinson, Delamont & Housley 2008, 53–54; 205, Coffey & Atkinson 1996, 14–16; Hammersley & Atkinson 2007, 184; Kalela 2000, 234; Kirveennummi & Räsänen 2005, 99–100; Saukko 2003, 23–35.

Pääosassa ovat paikkaan, tilaan ja aikaan tarkentuva muistitietotutkimus ja mikrohistoria. Hyödynsin myös muistitutkimusta muistin määrittämisessä ja sen yhteisöllisyyden ymmärtämisessä sekä ympäristöhistoriaa tuottaessani kylän pitkäkestoista historiaa. Koska merkityksellistäminen tapahtui vähitellen ja menetelmä(t) valikoituivat tutkimusprosessin myötä,⁴⁹ prosessin kuvaaminen vastaa kysymykseen, *miten* merkitykset syntyvät.⁵⁰ Tutkimukseni tarkentuvat kysymykset ovatkin ennen kaikkea *miten-* ja *miksi-*kysymyksiä.⁵¹

Tutkimukseni keskeiset käsitteet määrittyivät dialogisessa kirjoitusprosessissa aineiston ja metodologisen taustan kanssa.⁵² Ne ovat *kokemus* ja *muisti*; tilallisuuteen eli spatiaalisuuteen liittyvät käsitteet, kuten *tila*, *paikka*, *maisema* ja *ympäristö* sekä ajallisuuteen eli temporaalisuuteen liittyvät käsitteet *aika*, *hetki* ja *nostalgia*. Hermeneuttista tulkintaa, ymmärtämistä ja samalla tiedon tuottamista on kuvattu kehänä tai spiraalina. Se kuvaa tutkimuksen kokonaisuuden ja sen osien, tulkintojen ja käsitteenmäärittelyn keskeneräisyyttä vuorovaikutuksellisessa prosessissa, jolloin esimerkiksi käsitteitä ei voi tarkasti määritellä ennen tutkimusta vaan tutkimus voi osaltaan johtaa käsitteiden määritelmien muuttamiseen.⁵³ Metodologialuvussa 2 määrittelen käsitteet niihin liittyvien menetelmien esittelyn kanssa ja tuon esille niiden tarkentumisen tutkimusprosessissa.

Lyyprtti-kirjaa toimittaessani pyrin jäsentämään asioita mielessäni sen lukijat ja väitöstutkimuksessani käänsin kokemani merkityksenantoprosessin tutkijoille.⁵⁴ Kyse ei kuitenkaan ollut kielen kääntämiseen tai tulkittamiseen kaltaisesta tapahtumasta. Kokosin samasta aineistosta kaksi eri esitystä. Käytän tutkimuksessani myös *autoetnografista* näkökulmaa. Autoetnografialla tarkoitetaan tutkimuksen tekemisen tapaa, jossa tutkijan omat kokemukset ovat tutkimuksen lähtökohtia ja sen keskeistä aineistoa.⁵⁵ Hyödynnän asemaani kyläläisenä tuoden esiin osuuteni toimijana merkityksenannon prosessissa.⁵⁶ Itselläni autoetnografinen toimijuus on merkityksenantoon vaikuttamista yhtenä kyläläisenä, toimijana sisäpiiriläisenä tutkijana kyläkirjan kokoamisen ja tutkimuksenteon prosessissa sekä sen eri vaiheita eri tavoin tukevaa ja lukijalle tuota historiantuottamisen osallisuutta avaavaa kirjoittamista.

49 Ks. Madison 2005, 19; Timonen 2014, 187; Jouhki & Steel 2016, 28, 35–36.

50 Ks. esim. Denzin 1997, xii; Fingerroos 2004, 22–23; Kalela 2000, 125, 127, 164; 2012, 47.

51 Ks. Gubrium & Holstein 1997, 14–16.

52 Mikkola 2009, 35; Tweed 2006, 42–48, ks. myös Burke 1994, 19–20, 104, 165.

53 Gadamer 2005, 29–30; Hirsjärvi ym. 2007, 14; ks. myös Puuronen 2004, 62.

54 Ruotsala 2002, 55.

55 Anderson 2006, 375–378; Ellis & Bochner 2000, 739, 742; Ellis 2007, 13–14; Reed-Danahay 1997a, 4–9.

56 Ks. Madison 2005, 12; Tontti 2005, 71; ks. myös Fingerroos 2004, 22.

Työni rakenne toteuttaa jatkuvasti läsnä olevaa metodologista otettani. Historiantuottamisen prosessi kehkeytyi luku luvulta.⁵⁷ Vastasin eri tutkimukseni alakysymyksiin vaihe vaiheelta, mutta myös samanaikaisesti pohtien kokonaisuutta uudelleen ja uudelleen, mikä on ominaista hermeneuttiselle prosessille. Ensimmäisessä osassa (I) esittelen tutkimukseni teoreettisen kehityksen merkitysverkkojen kutomisena ja matkakertomuksena Lyyrtyiin sekä johdattan lukijan tutkimukseni autoetnografisen metodologiani ja sen monimuotoisen aineiston pariin ja itse Lyyrtyin kylään. Eettisissä pohdinnoissa tuon esiin omien eettisten valintojeni ja ratkaisujen perusteita tutkimuksen eri vaiheissa ja eri yhteisöissä. Esittelen käyttämäni menetelmät muisti- ja muistitietotutkimuksen, mikrohistorian ja ympäristöhistorian keskeisine käsitteineen. Lopuksi taustoitan paikkaan, tilaan ja aikaan liittyvää tutkimusta tarkentaen huomioni niihin erityisesti tutkimukseni ympäristössä ja lyyrtyläisten muistitiedon merkityksenannossa.

Toisessa (II) osassa esittelen ensin tutkimuksellisia näkökulmia saaristoon, Lyyrtyin alueelle ja kirjallisuuden Lyyrtyiin. Taustoitan esittelemällä suomalaista kylätutkimusta kysymyksiäni siitä, millainen kylä Lyyrtyti on ja mitä on lyyrtyläisyys. Tarkastelen mikrohistoriallisen muistitietotutkimuksen avulla aineistolähtöisesti neuvottelua kylän nimen alkuperästä ja Lyyrtyin kylää paikkana, sen sisältämiä paikkoja ja lyyrtyläisten erilaisia aikoja. Lyyrtyti-kirjan kokoamisen tuon esille tutkimukseni analyysivaiheena. Soutamisen kertomukset ovat esimerkkejä lyyrtyläisten tilallisisten käytäntöjen tarinoista. Niiden pohjalta tarkennan katseeni omiin kokemuksiini soutamisesta kokeellisen autoetnografian mahdollisuutena. Nämä kaikki tuovat erilaisten tilojen välittämänä Lyyrtyiin liittyviä erilaisia merkityksiä monimuotoisessa aineistossani. Lopuksi kysyn voiko Lyyrtyin muistitiedon tallentamisen hanketta tarkastella pyhiinvaelluksena menneisyyden kylään ja sen vuodenaikoihin, joihin muistitiedossa kiinnitytään.

Kolmannessa (III) osassa laajennan tarkasteluni koskemaan kylää maisemana. Lyyrtyti-kirjan kehyskertomuksen kirjoittamisessa hain ratkaisuja ympäristöhistorian avulla. Tulkitsen lyyrtyläisten historiantuottamisesta veden varrella ja veden varassa eläneen kylän merkityksenantoprosessina. Lyyrtyläisten kerronallinen luontosuhde on käytännöllinen. Se kuuluu ympäristössä tapahtuneiden lyhyen ja pitkän aikavälin muutoksien kuvauksina ja neuvotteluna niin ympäristöstä kuin sen eri toimijoista, makean ja suolaisen veden paikoista maisemassa ja veden laadusta sekä sen muutoksista. Vuodenaikojen muutos vaikuttaa veden olomuotoihin ja veden saamiin

57 Ks. Lehtonen 2014, 12.

merkityksiin. Tarkennan tulkintani vuodenajoista talviseen jääympäristöön, sen aikoihin, paikkoihin ja toimijoihin sekä lyyrtiläisten kokemukselliseen jäällä kulkemisen tietotaitoon. Otan esille lyyrtiläisen luotsinleski Hilma Lehmuksen menneisyyden henkilönä, johon turvaututaan kerronnassa ylläpitämään (menneen) yhteisön identiteettiä. Tarkastelen lyyrtiläisten ja ympäristön molemminpuolisen vuorovaikutuksen merkityshistoriaa ja sitä, miten maisemassa ja vesillä liikkumisen logiikka säätelee myös paikallisuuden kokemusta. Tuon esille hylkeen kylän pitkäkestoisen historian toimijana ja oman kokemukseni niin aamu-uinnista kuin paikallisesta öljykatastrofista asioina, jotka vaikuttivat niin Lyyrtiläisten kirjjan sisällöllisiin ja rakenteellisiin ratkaisuihin kuin sen jälkeisen tutkimukseni valintoihini. Lopuksi tarkastelen lyyrtiläisten historiantuottamista kylän aiemman elämäntavan pyhittämisenä.

Lukujen viimeisissä lokikirja-luvuissa kirjaan merenkulun paikanmäärittämyksen tavoin mistä, miten ja mihin olen tullut voidakseni suunnata eteenpäin. Niitä voi lukea myös itsenäisinä, luvun keskeiset päätelmät tiivistävinä yhteenvedoina. Johtopäätöksissä kokoan tutkimukseni päätelmät ja tulokset lyyrtiläisten historiantuottamisen prosessista. Tarkastelen etenkin tutkimukseni autoetnografisen metodologian onnistumista tekemäni matkan ja sen kuvauksen työväliseenä.

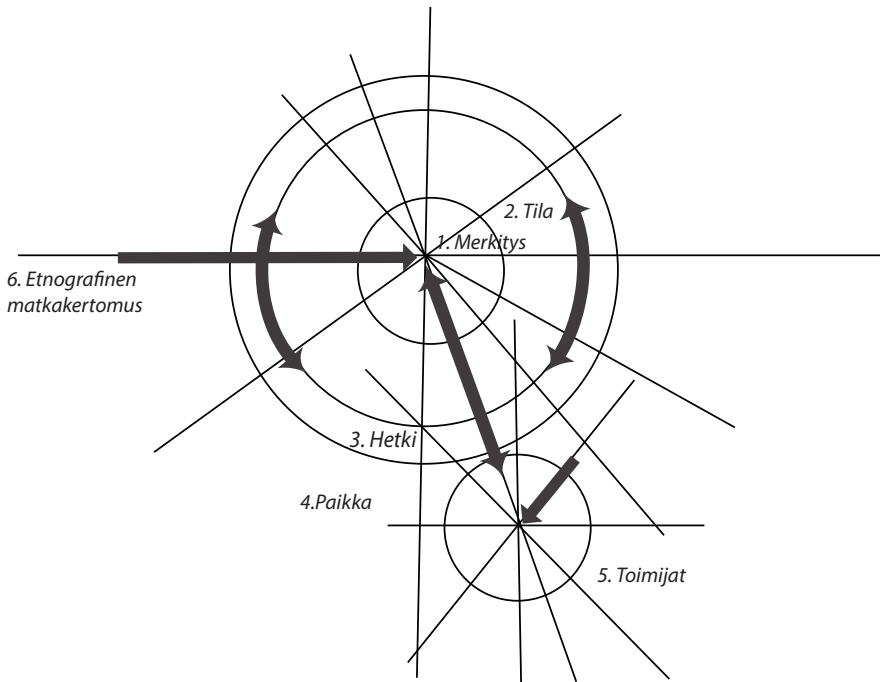
Tutkimuksen teorettinen kehys

Ninian Smartin mukaan historiantuottaminen on tarinankerrontaa, jossa merkityksellä ladatut hetket esitetään sarjassa.⁵⁸ Tutkimukseni edessä katseeni tarkentui yksittäisiin, toisiaan seuraaviin merkityksenannon hetkiin kyläläisten merkityksenantoprosessissa. Sen kuvaamisessa, miten nämä hetket linkittyvät toisiinsa ja historiantuottamisen ja -kirjoittamisen koko prosessiin, tukeudun sosiologi Bruno Latourin *toimijuusverkkoteoriaan* (Actor Network Theory, ANT)⁵⁹, etnografi Karen McCarthy Brownin ajatukseen eri *merkitysverkkojen kutomisesta*⁶⁰ ja uskontotieteilijä Thomas A. Tweedin metaforaan

58 Smart 1983, 19–20.

59 Latour 2005. Verkko-vertauskuvasta myös neurologiassa ja psykologiassa ks. Strauss & Quinn 2001, 58–59; muistin systeemiteoreettisissa, psykologisissa ja neurologisissa tutkimuksissa ks. Harth 2008, 85–86; Strauss & Quinn 2001, 51, 53; sosiaalisen kentän kuvauksissa ks. Bourdieu & Wacquant 1992, 97; ks. myös Hervieu-Léger 2000, 110; ympäristömytologian merkitysten verkkona ks. Anttonen 2014a, 76. Kansatieteilijä Katriina Siivonen tulkitsee Saariston identiteettejä käsittelevässä tutkimuksessaan filosofi Charles S. Peircen semioottisen kulttuurin teorian ja filosofi John Deelyn *antroposemiosis*-käsitteen lävitse, joka on ihmisyksilöiden ja heidän ympäristönsä välinen verkosto (Siivonen 2008, 49–52). Ks. myös Lehtonen 2000, 17, 19.

60 McCarthy Brown 2001, 14.

Kuvio 2. Kuvio kuvaa yhtä erityistä merkityksenannon tekstualisaation hetkeä: 1. Merkitystä sinänsä ei voi saavuttaa, mutta sitä voi lähestyä ja kuvata sen käytännön tason toimijoiden avulla. 2. Tilat eli aikapaikat välittävät merkitystä. 3. Tilojen kokemuksina hetket paljastavat toimijuusverkkoja. 4. Hetket kiinnittyvät paikkoihin. 5. Paikan käytännössä toimijat tulevat esiin. Kirjoittaessa toimijuusverkkojen aktantit tulevat toimijoiksi. Näin merkitysverkko tulee kirjoituksessa vähä vähältä näkyväksi. Merkitysverkon muodostavat kaikki siihen osallistuvat toimijat. 6. Teoria eli etnografinen matkakertomus voidaan kirjoittaa hetkien sarjana.

teoriasta *matkakertomuksena* (engl. *itinerary*)⁶¹. Latour kuvaa toimijuusverkkoa, ”ei erityisenä alana tai alueena, todellisuutena tai tietynlaisena asiana vaan ainoastaan uudelleen-liittämisen ja -kokoamisen tiettyä liikkeenä.”⁶² Latourin mukaansa hyvä kuvaus jäljittelee verkkoa, jonka toiminnan säikeet käsittävät jokaisen osallistujan aktiiviseksi toimijaksi. Näin hyvä (tutkimus)teksti tuo esiin hetkellisiä, prosessissa esiin tulevia ja muuttuvia toimijuusverkkoja.⁶³ Kuviossa 2 havainnollistan, miten historian tuottaminen merkityksenantona ja tekstualisaationa kutoo käytännön tasolla olevien toimijuusverkkojen toimijat ja tutkijan samaan etnografiseen matkakertomukseen. Kuviossa olevat käsitteet määrittelen luvussa 2.

61 Tweed 2006, 9.

62 Latour 2005, 7; ks. myös Frykman & Gilje 2003, 15, 31.

63 Latour 2004, etenkin 231; 2005, 128–129; 136–137; 184; ks. myös Atkinson ym. 2008, 165–167; Lasser 2012, 245, 247.

McCarthy Brown kuvaa tutkijan työn olevan tulkintaa yhden (tutkijan) merkitysverkon kutomisen perinteestä toisen, esteettisesti erilaisen (tutkimuskohteen merkitysverkon) kutomisen kanssa.⁶⁴ Samoin kuin historiantutkija Jorma Kalela puhuu historiantutkijan käyvän rinnakkain yhtä vuoropuhelua maallikoiden ja toista tutkijoiden kanssa.⁶⁵ Tutkimukseni on kyläläisten merkitysverkon ja tieteellisen merkitysverkon yhteen kutomista, joka sisältää myös kirjoittajan ja lukijan välisen suhteen perustamisen.⁶⁶ Kyläläisten erilaisten, ristiriitaistenkin näkökulmien huomioon ottaminen tuntui vaativan asettumista moneen suuntaan, jolloin ei tutkimuksen teon aikana ollut mahdollista erottaa yhtä tai omaa näkökulmaa. Tutkimuspäiväkirjassani pohdin haastattelujen loppuvaiheessa seuraavaa:

Entä vertauskuva tästä maisemasta, purjehdus on matka, jolle valmistaudutaan haistelemalla tuulia, kuuntelemalla merisäätä, kävelemällä laiturilla ja kun siellä [merellä] on, on yllättävienkin puhurien tilanteessa. Arviointia, varovaisuutta, harkintaa, jalat laiturilla, menneessä pitkään. Moniäänisyys – monirantaisuus, näkökulmaisuus. Monikeskeisyys, moniorigoisuus – niin paikan kuin ajan koordinaattein käsitettynä.⁶⁷

Lainauksessa muistutan itseäni moniäänisyydestä niin lyyryttiläisten paikkojen kuin aikojen tulkinnassa. Tämä monipaikkaisuus ja -aikaisuus oli yhdistettävissä vähitellen kirjoitettuna matkana, tutkimuksen kirjoitettuna hetkinä. Tweedin mukaan teoria rakentuu kielikuvansa kaltaisesti ajatuksesta ja käsitteestä toiseen seuraten kerronnan ja keskustelun linjoja. Se on näkymiä tai havaintoja jostakin sijainnista käsin. Kirjallisessa muodossa teoria on etenkin matkan representaatio ja matka itse.⁶⁸ Tutkimuspäiväkirjani otteesta huokuu kuitenkin matka-metaforan, matkaan lähtemisen ja tutkimuksen monipaikkaisuuden ristiriita. Matkaan on lähdettävä jostain, ja sitten onkin jo seuraavassa hetkessä, toisessa paikassa. Autoetnografian avulla voin yhdistää monipaikkaisuutta, se antaa sijainnin kirjoittamiseen.

Näiden hetkien sisällöistä tutkija rakentaa kontekstin. Uskontotieteilijä Teemu Tairan mukaan konteksti on verkostomainen suhdejärjestelmänä, joka rakennetaan erilaisten *kulkuneuvojen* – aineiston, erityisten tutkimuksellisten kysymysten ja niihin kytkeytyvien elementtien – avulla. Tairan mukaan kontekstien rakentamisesta voidaankin puhua kartografiana, kartoittamisena,

64 McCarthy Brown 2001, 14; ks. myös Geertz 1993, 5; Herzfeld 1997, 219.

65 Kalela 2000, 223, 225, 229; 2012, 52; Mikkola 2009, 51.

66 Ks. Atkinson 1990, 62.

67 TPK070908.

68 Tweed 2006, 8–9, 13, 16–18; ks. myös Badone & Roseman 2004, 9.

kartan piirtämisenä.⁶⁹ Matkakertomukseni on matkan piirtämistä kartalle toimijuusverkosta toiseen, joissa liikun historiantuottamisen yhtenä toimijana. Niin lyyrytteläisten kertomusten sisältämät asiat ja henkilöt kuin tieteen käsitteet ja niiden käsiteympäristöt tutkimusperinteinen voi nähdä merkitysverkkoina, jossa kerrotut asiat, sanat, nimet ja käsitteet ovat toimijoita. Monia samoja käsitteitä ja sanoja käyttivät niin tutkittavat kuin tutkijatkin. Esimerkiksi muisti, kulttuuri ja ympäristö ovat kaikki samalla tutkimukseni kohteita kuin monimerkityksellisiä käsitteitä.⁷⁰ Bruno Latourin toimijuusverkkoteoria mahdollistaa minkä tahansa *toimijan* (engl. *actor*), joka muuttaa asian tilaa, mukaanoton merkityksenannon kuvaukseen. Jokainen toimija on (merkityksen) välittäjä (engl. *mediator*), ei vain sen siirtäjä, ”välikäsi” (engl. *intermediary*). Toimijat ovat itsekin monien toimijoiden toimijuusverkkoja. Jos toimija ei ole vielä muotoutunut (engl. *figure*), se on *aktantti* (engl. *actant*). Latour on lainannut aktantti-käsitteen toimijuusverkko-teoriaansa (ANT) kirjallisuustieteestä. Se voi olla jokin rakenteellinen osa, keho, yksilö tai yksilö(ide)n tai morfeemien löysä ryhmittymä.⁷¹ Se on mikä tahansa asia, joka sijaitsee ihminen–ei-ihminen-jatkumolla tai niiden sekoituksena.⁷² Toimijuusverkko ei ole se mitä kuvaan, vaan työväline kuvata niitä toimijoita, joilla on merkitystä tutkimuskohteen huolenaiheissa.⁷³ Toiminnan keskukset ovat ”solmuja” tai ”tähtikuvioisia” yhteen tulemisia.⁷⁴ Toimijat ovat havaittavissa ”verkottuneina”, toisiinsa liittyneinä, vain hetkellisesti. Matkan varrella olevia toimijuusverkkoja hahmottaessani nimesin niiden aktantteja toimijoiksi eri merkityskerrostumista.⁷⁵ Folkloristi Pasi Enges esittelee *näkymättömän maiseman* käsitteen, jolla kuvataan niitä merkityskerrostumia, joita voi kätkeytyä fyysiseen ympäristöön. Sillä voidaan tarkoittaa nykyhetkessä olemassa olevaksi,

69 Taira 2004, 54, ks. myös Tweed 2006, 9–10.

70 Esineiden sosiaalisesta luonteesta ja osuudesta kulttuuriseen elämään ks. Atkinson ym. 2008, 119–122; ihmisen sosiaalisesta yhteistoiminnasta muiden ihmisten, luonnon, artefaktien ja symbolisen ulottuvuuden kanssa ks. Lehtonen 2014, 31–32.

71 Latour 2005, 39, 54, 71, 128. Myös Lehtonen puhuu teksteistä aktiivisina toimijoina ja fyysisinä sekä semioottisina olioina (Lehtonen 2000, 26, 106). Historiantutkimuksen joukkoon on katsottu olevan mahdollista liittää lähteeksi periaatteessa kaikkia havaintomme ulottuvilla olevat asiat, jotka sisältävät informaatiota ihmisten elämästä. (ks. esim. Heikkinen 1996, 68–71). Etnografiassa on otettu myös huomioon esimerkiksi esineiden sosiaalinen luonne ja osuus kulttuuriseen elämään (ks. esim. Atkinson ym. 2008, 119–122). Myös Katriina Siivosen käyttämä antroposemiosiksen verkosto koostuu ihmisistä, luonnosta, ihmisen tuottamasta aineellisesta ympäristöstä esineineen, rakennuksineen ja maisemineen sekä käsitteistä, ajatuksista ja tarinoista, joita ihmiset vaihtavat keskenään. Siivonen määrittelee kulttuurin perusteiltaan antroposemiosiksen verkostoksi. (Siivonen 2008, 52–54.) Kun Siivonen suuntautuu vuorovaikutuksen semioottisiin merkkeihin, oma tutkimukseni suuntautuu vuorovaikutuksen toimijoihin ja siihen, miten ne paikantuvat paikkoihin ja tiloihin muistitiedon merkityksenantoprosessissa. (Ks. Siivonen 2008, 57–58.)

72 Watson 2012, 8.

73 Latour 2005, 108, 116, 120, 131.

74 Oppenheim 2007, 477. Ks. myös Kuvio 2, s. 28.

75 Latour 2005, 65, 79–80.

mutta normaalioloissa näkymättömäksi ymmärrettyä todellisuutta, joka kuitenkin voi tietyissä tilanteissa tai olosuhteissa tulla aistein havaittavaksi.⁷⁶ Etnografiaa on kuvattu hetkien kirjoittamiseksi, hetkien, jotka muuten haihtuvat. Etnografinen kirjoitus paljastaa osallistujien kohtaamispiintoja.⁷⁷ Niin haastattelujen kerronnassa kuin tutkimuspäiväkirjani kokemukerronnassa näkymätön maisema saa sanallisen muodon. Aktantit ovat sanallisia ja myös sanoittamattomia toimijoita, jotka tekstualisaatioprosessissa tulevat toimijoiksi, osaksi tutkimustekstiä ja kuvausta lyyrtiläisten merkityksellisistä asioista.

Yhdistän Ninian Smartin ajatuksen historiasta – tai tapahtumakaavasta – performatiivisena tekona, toimijuusverkkojen kutomiseen ja kuvaamiseen matkakertomuksena. Kaikki verkot tai niiden toimijat eivät tule näkyviin lukijalle, vaan ainoastaan ne reitit kuljetusta matkasta ja se toimijoiden, aineiston ja tieteellisten työkalujen yhteinen kompositio, jonka tutkijana tuon esiin.⁷⁸ Tutkimuksen teoreettinen kehys hahmottui vähitellen prosessissa hermeneuttisena päättelyketjuna. Omien kokemusten yhdistäminen muuhun aineistoon ja teoreettiseen päättelyyn oli näiden eri verkkojen linkittämistä, tutkijan takamaiden aukikirjoittamista. Pääteleminen rakentui merkityssuhteista, jotka yhdistivät tapahtumat toisiinsa. Se edellytti kirjoittamisprosessin tavoitteellisuutta.⁷⁹ Tämä prosessi tulee esiin lukujen sisällöissä ja järjestyksessä. Historian esitykset tai osittaisetkin representaatiot ovat ainakin osittain myös kerronnallisesti tai rakenteellisesti valikoituja, toimitettuja ja järjestettyjä koosteita menneisyydestä. Jorma Kalela painottaa, ettei historian tutkimuksen rakenne (engl. *composition*) ole narratiivi tai muu kirjallinen muoto vaan rakenne, jossa kaikki tapahtumat tai osat ovat paikallaan. Sitä ei voida erottaa vaan ainoastaan ajatella sen olevan erillään päättelystä sen tarkastelun mahdollistamiseksi.⁸⁰

Tutkijan paikka ja aika – hetkien muuttaminen tekstiksi

Keskustelu *tutkijan paikan* eli position merkityksestä linkittyy keskusteluun kentän paikasta ja laajemmin antropologian kehitykseen, etenkin 1980-luvulla tapahtuneeseen representaation kriisiin.⁸¹ Historian ja kulttuurien

76 Enges 2014, 97; ks. myös Anttonen 2014a, 75–76.

77 Siikala 1997, 46; Siikala & Uljašev 2003, 132–133; ks. myös Ginzburg 1996, 167–168.

78 Ks. Callahan & Stack 2007, 268–269, 278–269; vrt. Kalela 2000, 211, 162.

79 Ukkonen 2006, 192–193.

80 Kalela 2012, 133–134.

81 Ks. esim. Bonnell & Hunt 1996, Coleman & Collins 2006, 2; Fingerroos 2003b.

tutkimuksessa puhutaan myös 1980–1990-lukujen kulttuurisesta käänteestä, jolloin vastaavia pohdintoja käytiin eri tieteenalojen parissa.⁸² Samanaikaisesti kun kyseenalaistettiin historian ”suuret kertomukset”, kyseenalaistettiin myös ajatus yhdestä totuudesta, objektiivisen todellisuuden olemassaolosta ja kielen neutraalisuudesta.⁸³ Historiankirjoituksen kontekstissa niin sanotun kielellisen käänteen tai postmodernin historian katsottiin tarkoittavan kiinnostuksen siirtymistä enemmän ”representaatioiden” kuin ”todellisuuden” tutkimukseen.⁸⁴ Historiantutkijan kannalta filosofien uudenlaisten tarkastelujen ydin oli kielessä ja tutkijan oman kielen ja todellisuuskäsityksen vaikutuksesta tutkimustyöhön.⁸⁵ Antropologiassa oli kysymys siitä, mikä arvo on tiedolla, joka ei voi saavuttaa tieteen nimissä objektiivista totuutta. Ymmärtävien tieteenalojen tieto koettiin erityyppiseksi kuin luonnontieteissä, ja siksi myös sen tiedon tuottamisen prosesseihin, kuten etnografiaan, kiinnitettiin huomiota.⁸⁶

Tutkijan *paikantuneisuuden* on nähty mahdollistavan objektiivisuuden eli sen avulla tutkimusta voidaan myös arvioida.⁸⁷ Paikantuneisuus tutkimuksessa merkitsee, että tutkija asemoi itsensä tieteen kentällä eksplikoimalla sen tieteenperinteen ja tutkimuksellisen viitekehyksen, josta tutkimusta tekee, sekä oman taustansa niiden asioiden osalta, joiden olettaa olevan työssään olennaisia.⁸⁸ Refleksiivinen paikantaminen ymmärretään paitsi tutkijan subjektiiviteettiä kiinnittyväksi itsereflektioksi myös metodologisten ja epistemologisten valintojen auki kirjoittamiseksi koko tutkimusprosessin ajan.⁸⁹ Refleksiivisyys on tutkimuksessani aineiston pohjalta tehtävien ja tutkimuskysymyksen kannalta relevanttien käsite-, menetelmä- ja muiden ratkaisujen analyysiä: kuvaamista, perustelua, luokittelua, yhdistämistä ja tulkintaa.⁹⁰ Näin tuotan tietoa myös siitä, miten analyysi ja tulkinta etenevät prosessissa.⁹¹

Paikantumisesta feministisessä tutkimuksessa kirjoittaneet Anu Koivunen ja Marianne Liljeström suhteuttavat paikantumisen *kokemuksellisuuden* käsitteeseen. Heidän mukaansa näin ymmärrettynä kokemus määrittyy osallisuudeksi merkitystä tuottaviin käytäntöihin, diskursseihin ja instituutioihin.⁹²

82 Bennet & Frow 2008, 2; Bonnell & Hunt 1996, 2–6; Frykman & Gilje 2003, 30–31;

83 Berliner 2005, 199; Kalela 2000, 139, 241; 2010, 5; Lehtonen 2000, 9.

84 Korhonen 2005, 17.

85 Kalela 2000, 17, 108, 227.

86 Fingerroos 2003b.

87 Fingerroos 2003b; Liljeström 2004a, 11–13; Makkonen 2009, 19; Ojanen 2008, 2; ks. myös Behar 1996.

88 Liljeström 2004a, 15; Ojanen 2008, 2; Sakaranaho 2001, 6; Tweed 2006, 18.

89 Fingerroos 2003b; Sakaranaho 1997, 45.

90 Ks. esim. Coffey & Atkinson 1996, 6, 8–10; Hammersley & Atkinson 2007, 158.

91 Ks. Jouhki & Steel 2016, 13–15.

92 Koivunen & Liljeström 2004b, 271; 278; ks. myös Frykman & Gilje 2003, 14; de Lauretis 1987, 159, 182; Hammersley & Atkinson 2007, 15.

Kokemus nähdään fenomenologisesti merkityssuhteena, joka sisältää tajuavan subjektin, hänen tajunnallisen toimintansa ja kohteen, johon toiminta suuntautuu. Kokemus rakentuu tästä subjektin ja objektin yhteen liittävästä suhteesta. Kokemus on sitä, mitä elämäntilanne ihmiselle tarkoittaa.⁹³ Ihmisen suhde muihin ihmisiin ja ympäristöön ilmenee hänen kokemuksissaan. Kokemuksen kuvaamisessa on käytetty *elämismaailman* (engl. *life-world*) käsitettä, viittaamaan ihmisen ja materiaalisen suhteeseen, tuttuun ja rutiininomaiseenkin lähiympäristöön, jossa luodaan merkityksiä jatkuvana, spontaaninakin toimintana, jota vasta myöhemmin saatetaan tulkita.⁹⁴

Kulttuurintutkijat ovat käyttäneet *bricolagen* metaforaa kuvatessaan sitä, miten tuotamme merkityksiä aina siitä, mitä on kulloinkin käsillä, valiten siihen sopivia menetelmiä.⁹⁵ Kulttuurien tutkimuksen poikki- tai monitieteellistä menetelmää on kuvattu myös kollaasina, jossa yhdistyvät eri tieteenaloilta ja erilaisista keskusteluista omaksutut ideat, käsitteet, lähestymistavat, metodit ja aihepiirit, jotka palvelevat aina kyseessä olevaa tutkimusaihetta ja -kysymystä. Uusia merkityksiä ja ymmärryksiä tuotetaan oppimalla kokemuksista, kuvailemalla ja eri tyyleillä kirjoittamisella.⁹⁶ Se on myös kokeilemalla tekemistä, tavoilla, joita ei voi ennakoita tutkimussuunnitelmaa tehtäessä.⁹⁷ Tiedonhakuni ja menetelmälliset valintani perustuivat haastateltavien subjektiivisiin totuuksiin ja niistä yhdessä tuotettuihin tulkintoihin.⁹⁸ Metodologista viitekehystä rakentaessani valitsin ja sovelsin oman tieteenalani uskontotieteen lisäksi folkloristiikan, historiantutkimuksen, etnologian, sosiologian, kirjallisuustieteen sekä kulttuurimaantieteen ja ympäristöhistorian piirissä käytyjä keskusteluja ja käytäntöjä, jotka jo sinänsä rakentuvat monitieteiselle näkökulmalle.⁹⁹ Paikannan itseni Lyyrtytti-kirjahankkeen aineiston tuottamisvaiheessa erityisesti historiantutkijaksi, kokoajaksi ja -kirjoittajaksi sekä tutkimukseni läpi koko prosessin poikkitieteellisten linssien läpi merkityksiä etsiväksi, tulkitsevaksi ja etnografiaa tuottavaksi uskontotieteilijäksi.

93 Perttula 2005, 116, 119, 149.

94 Haarni, Karvinen, Koskela & Tani 1997, 17; Frykman & Gilje 2003, 36, 38; Laurén 2006, 13; ks. myös Taira 2015a, 63. Määrittellessäni kokemusta lähtökohtani on Pierre Bourdieun ajatus, jonka mukaan ihmiset toimivat *aina* aikaisempien jokapäiväisten käytäntöjen kokemuksista karttuneen tiedon, *habituksen* pohjalta, ja reagointiin liittyy myös tietoa, jota ei ole opittu tai joka ei toimi säännönmukaisten kognitiivisten representaatioiden sanelemina. Ruumiillinen, sisäistetty tieto on opittu päivittäisissä käytännön toimissa. (Strauss & Quinn 2001, 6, 8–9, 16, 44–45; ks. myös Bourdieu 1989, 81–82.) Kursiivit Strauss & Quinnin. Strauss ja Quinn pohjaavat Bourdieun ajatuksiin, jotka tämä esitti kirjassaan *Outline of a Theory of Practice* (englanninkielinen käännös julkaistu vuonna 1977.)

95 Lehtonen 2000, 199; ks. myös Atkinson 1990, 49; Coffey & Atkinson 1996, 4.

96 Alasuutari 2011, 25; Ehn 2014, 61; Fingerroos 2003b; Kirveennummi & Räsänen 2005, 97; Makkonen 2009, 15.

97 Hammersley & Atkinson 2007, 3–4.

98 Ks. esim. Fingerroos 2004, 22–23; Portelli 1991, ix.

99 Ks. esim. Makkonen 2009, 15; Ruotsala, 2005, 47.

Tieteidenvälisyys on ollut kulttuurien tutkimuksen leimallinen piirre.¹⁰⁰ Paikannun turkulaiseen uskontotieteen ja muun kulttuurien tutkimuksen metodologiaan, erityisesti etnografiaan ja ympäristöön kohdistuneeseen kiinnostukseen ja tutkimuslinjaan. Se juontuu 1970–1980-luvun kenttäorientaatiosta, Talvadas-kylähankkeesta, tekstualisaatioprojekteista ja perinne-ekologiasta, sekä muistitieto- ja tila- ja paikka- sekä ympäristömytologian tutkimuksista.¹⁰¹ Oma tutkimukseni tarkentuu uskontotieteelliseen etnografiseen paikka-, muistitieto- ja muistitutkimukseen. Paikannun myös luovaan tietokirjoittamiseen, josta olen saanut virikkeitä etnografiseen kirjoittamiseen ja autoetnografiseen lähestymistapaani.

Uskontotieteilijyyteni vaikuttaa niin aiheen valinnassa kuin koko tutkimusprosessin eri vaiheissa. Kyse ei ole erityisestä uskontotieteellisestä vainusta *homo religiosuksen* kannoilla vaan yleisinhimillisen merkityksenannon tulkinnoista, joita uskontotieteilijänä annan pyrkien valottamaan niitä oman ja muiden tieteenalojen yhdistetyistä näkökulmista. Lypyrtin historian ja muistojen tallentamisen tärkeys kyläläisille kertoi niiden unohtamisen pelosta sekä ympäristön saastumisen herättämästä huolesta. Niistä alkusysäyksensä saanut historiantuottaminen, muistitiedon tallentamisen ja merkityksenannon prosessi sisälsivät monia itseäni uskontotieteilijänä kiinnostavia, uskonnollisille ilmiöille ja niiden muodostumiselle ominaisia piirteitä. Lauri Honko kirjoitti vuonna 1972, miten ”[a]ikaamme liittyvät eskatologiset ainekset ja ’antakaa maaäidille mahdollisuus’ -tyyppiset liikkeet saattavat työllistää tulevaisuuden uskontotieteilijöitä.”¹⁰² Hongon ennuste on toteutunut 2000-luvun edetessä. Tutkimukseni onkin yksi tutkimuksista, joissa tarkastellaan kollektiivisessa ja yksilön muistissa olevia ympäristökokemuksia suullisen historian avulla.¹⁰³

Antropologiassa kenttätyötä on kutsuttu allegorisesti ”siirtymäriitiksi” ja matkaksi myös tutkijan omaan itseen.¹⁰⁴ Siirtymäriitin allegoria ilmaisee etnografian pyrkimystä yhdistää objektiivinen ja subjektiivinen.¹⁰⁵ Vastaava oma kokemukseni tästä tutkimustyöstä on, että se oli matka tutkijana, ei itseäni vaan itsestäni lähtöisin tekemänä autoetnografina. Tavoitteeni oli alusta alkaen tuottaa kaksi kirjaa samasta aineistosta tai prosessista. Kirjoittaminen,

100 Taira 2015a, 57.

101 Ks. Anttila 1997; Anttonen 2000, 2003a, 2003b, 2013, 2014a, 2014b; Enges 2012, 2014; Fingerroos 2004; Haanpää 2008; Heimo 2010; Honko 1972; Huuskonen 2004; Lettinen 2004; Ruotsala 2002; Saressalo 1982; Siivonen 2008; Tommila & Heervä 1980; Ukkonen 2000.

102 Honko 1972, 96; ks. myös Kamppinen 1999, 113–114; Smart 2005, 605–606; vuoden 2013 tilanteesta ks. esim. Harvey 2013, 184.

103 Hussey & Thompson 2004, 2, 6; vrt. esimerkiksi kartoitus ilmastonmuutoksesta ja uskonnontutkimuksesta ks. Veldman, Szasz & Haluza-DeLay 2012.

104 Ks. esim. Badone 2004, 184; Ruotsala 2005, 45–47.

105 Badone 2004, 184.

kenttäkokemuksen tulkinta ja sen sisäistäminen keskeisinä tiedon välittäjinä ovat olleet antropologian ytimessä jo vuosikymmeniä. Esimerkiksi tästä käy antropologi Clifford Geertzin ajatus (1973) kulttuurista eräänlaisena tekstinä, ja sen tiheänä kuvaamisena (engl. *thick description*).¹⁰⁶ 1970- ja 1980-luvuilla representaation kriisin ja sitä seuranneen refleksiivisen kriisin myötä tutkijan position reflektointi ja näkyväksi tekeminen ovat olleet hyväksytyt ja oletettu osa etnografiaa.¹⁰⁷ Se, että tutkijan halutaan olevan tekstissä läpinäkyvä, heijastaa muutoksia eri tieteenalojen käsityksissä ihmisestä ja yhteisöstä 1900-luvun loppupuolella.¹⁰⁸ Taustalla oli tutkijoiden kasvanut (itse)tietoisuus, erityisesti menetelmän, kielen ja sosiaalisen todellisuuden suhteesta. Se nähtiin nyt refleksiivisenä: tutkimuksen tekemisen tapa rakensi todellisuutta yhtä lailla kuin tuotti sen kuvausta.¹⁰⁹ Etnografia ei ollut vain menetelmä, vaan etnografi oli tästä lähtien kirjailija ja etnografia on hänen kirjallinen tuotteensa.¹¹⁰

Etnografinen teksti haastaa ajattelemaan toiseutta. Samalla kun tutkija kirjoittaa kohteestaan, hän myös reflektoi tutkijuuttaan.¹¹¹ Etnografisen tiedon tuottaminen onkin koko tutkimuksen ja sen kirjoittamisen ajan mitä suurimmassa määrin ”liikkuvaa paikantamista”¹¹² – jatkuvaa tunnustelua, eläytymistä, mahdollisuuksien etsintää ja kokeilua.¹¹³ Mitään yksiselitteistä mallia, miten refleksiivistä tekstiä tulisi kirjoittaa, ei ole. Etnografinen teksti nähdään jatkuvana tutkijan ja hänen kohteensa uudelleenmäärittelyä.¹¹⁴ Määrittelen niin lyyryttäläisyyttä, lyyryttäläisten suhdetta kyläänsä ja sen menneisyyteen koko tutkimukseni ajan. Samalla määrittelen omaa lyyryttäläisyyttäni. Refleksiivisyys koetaan nykyään välttämättömäksi, mutta autoetnografiset tutkimukset ovat yhä, etenkin Suomessa, harvinaisia.¹¹⁵

Tutkijan paikantamiseen sisältyy tutkijan *itsereflektio* eli omaan persoonan ja sitoumuksiin liittyvä aukikirjoittaminen niiltä osin, joilla on merkitystä tutkimusaiheen kannalta.¹¹⁶ Tutkijalla onkin kentällä eri tilanteissa mukanaan oma historiansa ja kulttuurinen ”työkalulaatikkonsa”, joksi uskontotieteilijä Päivikki Suojanen jo vuonna 1997 nimitti tutkijan persoonallisuutta.¹¹⁷

106 Geertz 1993, 5–30.

107 Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 9; Clifford 1986a; Coffey 1999; Denzin 1997, xvi.

108 Reed-Danahay 1997a, 2.

109 Gubrium & Holstein 1997, 9–10; Okely 1992, 8–9.

110 Hastrup 1992, 117; Sakaranaho 1997, 43; van Maanen 1988, 4.

111 Ks. esim. Denzin 1997, xii–xv.

112 Koivunen & Liljeström 2004b, 289.

113 Fingerroos 2003b.

114 Clifford 1986a, 2–3, 11–15; 21, 23–24; Callaway 1992, 44; Marcus 2014, 33.

115 Atkinson ym. 2008, 51–52.

116 Fingerroos 2003b. Habermasin mukaan *itserefleksio* vapauttaa subjektin oletettujen riippuvuussuhteiden vallasta ja sitä ohjaa emansipatorinen tiedonintressi (Habermas 1976, 133).

117 Suojanen 1997, 149, 157; ks. myös esim. Hammersley & Atkinson 2007, 17; Hertz 1997, ix; Skultans 2006, 3.

Kun feministisessä tutkimuksessa paikannetaan tutkijaa ja tutkimuskohdetta, nähdään niin tutkijan kuin tutkittavan etnisyys, kansallisuus, luokka, ikä ja sukupuoli, sekä oma ruumis olosuhteina, josta tehdään tutkimusta.¹¹⁸ Uskontotieteilijä Terhi Utriainen tarkentaa tämän vielä *asia- ja tilannekohtaiseksi* oman itsen, elämäntilanteen ja kokemuksen sekä oman tyylin ja kielen ymmärtämiseksi ja hyödyntämiseksi niin kenttätöön kuin kirjoittamisen konkreettisissa tilanteissa. Hän käyttää tästä asento-metaforaa, mikä korostaa paikantumisen ruumiillisuutta ja tilanteissa läsnäoloa.¹¹⁹

Tutkijan refleksiiviseen paikantamiseen Outi Fingerroos sisällyttää *metodologisen ja epistemologisen* reflektion, tutkimuksen sitoumusten reflektion ja tutkimuksen etiikan.¹²⁰ Refleksiivisyys ulottuu kentällä olemisen kokemukseen, jatkuvaan tulkintaan näistä kokemuksista ja kysymyksiin siitä, miten nämä kokemukset syntyivät.¹²¹ Tutkijan osuus välittäjänä ja siten osallistuminen kulttuurista tuotettuun kuvaukseen pyritään tuomaan näkyväksi lukijalle *refleksiivisellä* kirjoittamisella koko tutkimuksen ajan.¹²² Nykyään etnografia käsitetään kulttuurin syvällisenä analyysinä ja merkitysjärjestelmien tulkintoina. Siihen sisältyy kulttuurin kuvaamisen lisäksi refleksiivisen kuvaamisen lisäksi päättelyä, joka tarkentuu tulkintaprosessin käsitteisiin.¹²³

Representaation kriisin jälkeen ymmärrettiin, että tutkija on tutkimuskohteittensa lailla tässä maailmassa läsnä subjektina. Tämä on johtanut tulkinnan suhteellisuuden ja näkökulmallisuuden ymmärtämiseen, mutta myös hyödyntämiseen. Jokapäiväinen elämä ja sosiaaliset tilanteet nähdään tapahtuvan aktiivisten toimijoiden prosessissa, jatkumossa. Tutkijan menetelmälliset valinnat tuovat tutkimukseen juonen, josta sitä tarkastellaan ja joka vaikuttaa siihen, miten lukija lukee tutkimuksen todellisuutta.¹²⁴ Tutkimukseni onkin tutkimusintressiltään hermeneuttinen, vuorovaikutuksellinen, ymmärtämiseen pyrkivä, monivaiheinen ja poikkitieteellinen merkitysten tulkintaan

118 Denzin 1997, xii-xv; Fingerroos & Jouhki 2014, 84; Pesonen 1997, 123; Utriainen 1996, 270.

119 Utriainen 1996, 271.

120 Fingerroos 2003b. Metodologiseen aukipurkamiseen kuuluvat käytetyt menetelmät, teoriat ja käsitteet, joita yhdistävän päättelyketjun valaiseminen on läpinäkyvän tutkimuksen tunnusmerkki. Epistemologisen sitoumuksen tunnistaminen taas liittyy tietoteoriaan, tiedonintressiin ja valikoituvien kulttuuristen näkökulmien julkituontiin. Lisäksi Fingerroosin mukaan tutkijan on arvioitava tutkimuksensa poliittisia sitoumuksia ja vaikutuksia niin tutkittaviin kuin vallitsevaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja vallankäytön käytäntöihin. (Mt.)

121 Hertz 1997, viii.

122 Fingerroos 2003b; Ketola 1997b, 230; ks. myös Denzin 1997, xi. Monesti refleksiivisyyttä on kritisoitu myös ei-poliittiseksi itsetilitykseksi, kun taas sen puolustajat ovat nähneet sen päinvastoin avauksena radikaalimmalle itse-analyysille ja tietoisuudelle itsestä, kohtaamassa kentän valtaan liittyviä osuuksia ja tuottamassa tietoa. (Callaway 1992, 32–33.)

123 Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 8; Marcus 2014, 34.

124 Clifford, James 1986a; Coffey 1999; Gubrium & Holstein 1997, 10–14, 97–98; Pesonen 1997, 121–122.

tähtäävä hetkien ketju, prosessi.¹²⁵ Se ulottui omiin kokemuksiini ja jopa vaati niitä. Olin Latourin sanojen mukaisesti kahtiajakoisessa tilanteessa, tässä hetkessä ja uuden translaation, kääntämisen syntyhetkessä.¹²⁶ Translaatio on osallistumista hetkistä toisiin jatkuviin eri toimijuusverkkoihin, joissa jokainen, niin minä ja muut ihmiset kuin ei-intentionaaliset ei-ihmis-aktantit ja toimijat yhdessä vaikuttavat tapahtuman kulkuun. Jokainen hetki on vaikuttanut sen kaikista eri toimijoista,¹²⁷ minkä aukikirjoittaminen autoetnografisen otteen avulla on tutkimukseni tavoitteena.

Autoetnografinen kirjoittaminen kokemuksellisen tiedon menetelmänä

Kulttuurien tutkimuksen tieteenalojen kenttätymetodiikoissa on eri aikoina ollut erilaisia painopisteitä, ja kullakin on omat erityispiirteensä, mutta tutkijoita yhdistävänä pyrkimyksenä on päästä mahdollisimman lähelle tutkimuskohdettaan.¹²⁸ Etnografisen tutkimusprosessin kolmeksi ulottuvuudeksi on nähty, että aineisto tapahtuu *kentällä*, tutkimus perustuu *vuorovaikutukselle* ja/tai kokonaisvaltaiselle *kontekstoinnille* ja tutkimus on vaikuttavaa *toimintaa*, joka tuottaa todellisuutta ja vaikuttaa ympäristöönsä.¹²⁹ Kulttuurintutkijan kenttä onkin viimeisten vuosikymmenien aikana laajentunut käsittämään aiemman kulttuurisesti muuttumattoman ja rajallisen fyysisen paikan lisäksi tutkimusaineiston muodostumisen prosessin.¹³⁰

Autoetnografinen kirjoittaminen on analyttinen menetelmä saavuttaa merkityksiä koko tutkimuksen ajan.¹³¹ Alun perin autoetnografialla viitattiin etnografisen tutkimuksen tekijöiden tapaan kirjoittaa ”toisista” kertoviin teksteihinsä mukaan omaelämäkerrallista aineistoa tai henkilökohtaisia

125 Fingerroos 2010, 14; Gadamer 2005, 29–30; Hirsjärvi ym. 2007, 14; Korhokangas 2005, 139; Pakkasvirta & Pirttijärvi 2003; ks. myös Puuronen 2004, 62.

126 Latour 2005, 108; Skultans 2006, 10.

127 Latour 2005, 108; Ingman, Utriainen, Hovi & Broo 2016, 8.

128 Ruotsala 2005, 44.

129 Fingerroos 2003b; Hammersley & Atkinson 2007, 3–4; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 7, 10; Kamppinen 1995, 15; Latour 2005, 136–137; 184; ks. myös Lassander 2012, 245, 247. Kursiivit Hämeenaho & Koskinen-Koiviston.

130 Suojanen 1997; ks. myös Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 18.

131 Hammersley & Atkinson 2007, 151; Richardson 1998, 345.

kenttäkokemuksia. Sitten se on kehittynyt eri suuntiin.¹³² Autoetnografia on itsekerronnan väline ja muoto, joka paikantaa tutkijan itsen sosiaaliseen kontekstiin.¹³³ Sen avulla voi pohtia kulttuurien tutkimuksen keskiössä olevia yhteisöön, tutkimuksen kohteeseen, toiseuteen ja samuuteen liittyviä kysymyksiä. Tavoitteena on ymmärtää yleistä tutkimalla yksityistä ja yksittäistä.¹³⁴ Siksi autoetnografia kyseenalaistaa yksilöllisen itsen ja ”edellyttää itsen ja yhteisön uudelleen kirjoittamista”, kuten antropologi Deborah E. Reed-Danahay sanoo.¹³⁵ Ymmärrän yksilöllisten kokemusten olevan osa subjektiivista, tutkijaksi ja lyyppätiläiseksi tulemisen jatkuvaa prosessia ja yhtäaikaisesti tutkimuskohteeni kulttuurisen merkityksenannon prosessia.¹³⁶ Oleellista on, ettei kuvaus näissä tule itsetarkoitukselliseksi tutkijan itsen tai sen muutoksen kuvaukseksi vaan palvelee tutkimusta.¹³⁷ Tulkitsevassa lähestymistavassa tiedon nähdään syntyvän tutkijan ja tutkittavan välisessä vuorovaikutusprosessissa. Kun prosessi sanoittamalla tehdään näkyväksi, voidaan ymmärtää, miten vuorovaikutus koetaan ja miten ihmiset antavat kokemuksilleen merkityksiä.¹³⁸ Autoetnografinen kirjoitusprosessi vaatii pysähtymisen omaan kokemukseen, jotta aineistosta voi syntyä oivallus, tavoitettu hetki. Kirjoittaminen syvensi suhdettani paikkoihin, yhdistin hetkittäistä kokemuksellista tietoa tutkimusaiheestani analyttisiin ja teoreettisiin ajatuksiini.¹³⁹

Omien kokemusteni esiintuomisen yksi tavoite oli tuoda esiin tunteiden tärkeä osuus merkityksenannossa ja sen tutkimusprosessissa. Toiseksi kokemusteni kuvaamisella esiin erilaisten toimijuusympäristöjen osuutta merkityksenantoprosessissa, johon osallistuin.¹⁴⁰ Etnografian on todettu olevan kokemalla oppimista.¹⁴¹ Kuvaan myös kokemuksistani oppimista, oivaltamista

132 Anderson 2006, 375–378; Ellis & Bochner 2000, 739, 742; Ellis 2007, 13–14; Reed-Danahay 1997a, 4–9. Tutkijan kokemuksen kirjoittaminen, omaelämäkerrallinen tai autoetnografinen osuus etnografiassa on saanut osakseen kritiikkiä kohdistuen tutkijoiden itseilmaisuntäyteisiin kuvailuihin. Tutkijan ajatuksiin ja kokemuksiin liittyvät tutkimustekstin osuudet nähdään näissä ylitsevuotavina henkilökohtaisina kokemuksina, jotka vievät tilaa yhteisön kuvaamisesta. Puolustajat taas näkevät niiden herättävän lukijassa ymmärrystä tutkijan ja kohteen samuudesta ja yhtäläisistä kokemuksista. (Atkinson ym. 2008, 49–52, 219; Clifford 1986a; Denzin 1997, xvi; Hammersley & Atkinson 2007, 204–205; Ho 2008; Okely 1992, 2, 4–5, 8.)

133 Reed-Danahay 1997a, 9, 15.

134 Ks. Anttonen 1999, 23–29; Atkinson 2006, 404; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 20; Reed-Danahay 1997a, 9; Ellis & Bochner 2000, 737, 739, 751; Uotinen 2010, 179.

135 Reed-Danahay 1997a, 4.

136 Ks. Ingold 2014; Koivunen & Liljeström 2004b, 278.

137 Atkinson 2006, 404.

138 Ricœur 1976, 8–12; 73; Sakaranaho 2001, 6, ks. myös Lehtonen 2000, 58.

139 Ks. Hammersley & Atkinson 2007, 151; Herzfeld 1997, 219.

140 Ks. Ehn 2014, 65–67. Evokatiivisuuden kritiikistä ks. Anderson 2006, 374; Uotinen 2010, 182.

141 Fingerroos 2003b. Yhdeksi etnografian kompastuskiveksi on nähty vielä 2000-luvullakin etnografian vaikeus kuvata Toisten sisäisiä kokemuksia ja motivaatioita (ks. esim. Badone & Roseman 2004, 2).

tai esimerkiksi fyysisiä tekemisiä ja toimintaa, kuten aamu-uintia ja soutamista.¹⁴² Paneutuakseni haastatteluissa esiin tulleeseen soutamisen ja aamu-uinnin merkityksiin, tarkkailin kokemustani itse soutuessani ja uidessani ja kirjoitin niistä. Kirjoituksissani kuvaan reaktioitani lyyprttiläiseen ympäristöön, sen kulttuurisiin malleihin ja sitä, mitä merkityksiä niistä tuotin.¹⁴³ Tutkimuksen alkuaikoina kirjoitan Holman salissa:

Tuvassa on luotsi saattanut katsella laivan saapumista näkövälille. Tämäkin luotsitupa. Hei, vahingossa olen kirjoittanut luotsitupa, tämä oli kai luotsitalo, mutta kun tuvasta on sihdattu, ehkä siksi myös luotsitaloa sanotaan luotsituvaksi! Asuminen paikoissa, jonka historiaa ja ihmisten kokemuksia kyselee, antaa poeettisia kokemuksia, jotka saattavat toimia avaimena myös reaalisessa historiaan. Aavistukset, jopa hullutkin ideat siitä, miten asiat ovat saattaneet olla. Paikantuminen ei ole vain näkökulmia vaan myös konkreettista maisemaan sijoittumista, oman origon ankkuroitumista siihen maan koordinaattiin ja siitä kohdasta täsmä paikallisiin kokemuksiin. Täällä ollessa maiseman lukutaito kehittyä, voi helpommin ymmärtää paikallisten tai täältä kotoisin olevien ihmisten mielenliikkeitä tai tapaa ajatella, hahmottaa maailmankuvaa, maisema/maailma – termit tosin eivät ihan vaihdokkaita.¹⁴⁴

Tutkimuspäiväkirjani lainauksessa korostan kentän kokemuksia avaimena ymmärtää paikallista menneisyyttä.

Ensimmäisiä kertoja lähtiessäni veneellä ajamaan saareemme Holmaan, Lyyprttiin, yleisen tien päässä olevasta yhteislaiturista Kekoniityssä, Teemu varoitti minua sanoen laiturin ja paatin välisen paikan olevan merenkulun vaarallisimpia paikkoja. Jos sinne putoaa, on hyvin vaikea päästä ylös. Paatti onkin hyvä saada tiukasti kiinni siirtymisen ajaksi. Koin kenttätöni alussa olevani kuin laiturin ja veneen välissä, osittain katsomassa ulkopuolisena kylää ja sen asukkaita, pohtien tutkimuskysymyksiäni, ja osa minusta oli yksi heistä samassa veneessä.

Varhaisia kentän kuvauksia on määrännyt kentälle meno ja se miltä kenttä siinä hetkessä näyttää, ei kentällä olemisen kuvausta tai sitä, miten suhde muuttuu eri tilanteissa ja niiden seurauksena.¹⁴⁵ Antropologisessa tutkimuksessa on pitkään koettu vaaraksi se, että yhteisössä kasvanut ja siihen enkulturoitunut tutkija ei näe itseään, tutkijanrooliaan tai paikkaansa selvästi, koska hänen tapansa ajatella on lähtöisin yhteisön sisältä. Tutkijan sisäryhmäläisyydestä on

142 Okely 1992, 16–17.

143 Ks. Strauss & Quinn 2001, 86.

144 TPK050908.

145 Okely 1992, 14.

nähty olevan sekä etua että haittaa. Nykyisissä tutkimuksissa sisäryhmäläisyys taas on koettu jopa eduksi tai edellytykseksi paikallisten kontekstien ja merkitysten ymmärtämisessä, mutta se ei vapauta tutkijaa suhtautumisesta kriittisesti omaan paikkaansa.¹⁴⁶

Alussa tutustuessani aineistooni ja kyläläisiin, koin olevani myös *rajalla*, josta tein havainnoiteja kuuluessani samanaikaisesti molempiin yhteisöihini, kylään ja tiedeyhteisöön.¹⁴⁷ Olin ollut Lyyprtissä kymmenen vuotta aloittaessani kenttätöön. En tuntenut moniakaan kyläläisiä saati sen menneisyyttä. Rajalla oleminen tai rajat sisäisessä kokemuksessani olivat vaihtuvia ja liukuvia riippuen yhtäaikaisista identiteeteistä ja tilanteista, joissa liikuin.¹⁴⁸ Kenttä muuttuu vähitellen itsen ja toisten, ihmisten ja kulttuurien väliseksi kokonaisvaltaiseksi kokemukseksi. Vuorovaikutuksellisesta kenttätöystä tulee henkilökohtainen kokemus ajatuksineen, tunteineen, intuitiivineen ja aisteineen.¹⁴⁹ Oma paikkani tarkentui tutkimuksen kuluessa kaksinkertaisen – kyläläisyyden ja tutkimuksen keskeneräisyyden – tulemisen, ”puolinaisuuksien” tai marginaalisuuden tilaksi ja -ajaksi.¹⁵⁰ Olin todellisuuden ja kartan, tuottamani kontekstin eletyllä rajalla.¹⁵¹

Niin tutkijuuttani kuin kyläläisyyttäni muiden lyyprtiläisten lailla määrittelee liikkuva elämäntapa, monipaikkainen kesäasukkaan identiteetti, liikkeessä oleminen kahden tai useamman paikan välillä ja näissä paikoissa.¹⁵² Tutkimuksessani kenttä kulki ja muuttui mukanani, olin sitten kylässä tai yliopistolla, työpöydän ääressä tai rannassa istumassa. Sitä määrittivät tarkentuva kysymyksenasetteluni, valintani ja ratkaisuni eri vuorovaikutustilanteissa, tiedostamaton ja tietoinen vallan käyttö, tulkintani ja kirjoittamiseen liittyvät asiat.¹⁵³

Refleksiivistä kentän tietoa ei saada vain teoreettisten käsitteiden avulla vaan myös kentällä tapahtuvien intuitiivisen toimimisen, sisäisten kokemusten, aistien, liikkeen ja koko kehon olemassaolon kuvaamisen avulla.¹⁵⁴ Intuitiivinen toiminta voidaan nähdä keskeisenä tapana muuntaa sosiaaliset kokemukset

146 Hammersley & Atkinson 2007, 87; Ruotsala 2002, 54; 2005, 49.

147 Ks. esim. Hervik 1994, 91–92; Ruotsala 2005, 74.

148 Ks. esim. Hammersley & Atkinson 2007, 89–92; Reed-Danahay 1997a, 3; Paasi 1996, 206–211.

149 Okely 1992, 1–2.

150 Ks. Okely 1992:15; Skultans 2006, 4–5; *puolikkaan* (engl. *halfie*) termiä käytti tässä merkityksessä ensimmäisenä amerikkalais-egyptiläinen antropologi Lila Abu-Lughod vuonna 1991 (Skultans 2006, 4).

151 Ks. Gubrium & Holstein 1997, 101; ks. myös Polanyi & Prosch 1975, 29–30.

152 Ks. myös Kalela 2012, 78; Lehtonen 1994; 2013, 23–25.

153 Ks. Coffey & Atkinson 1996, 108–109; Coleman & Collins 2006, 5; Fingerroos 2003b; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 13; Pöysä 2004.

154 Okely 1992, 16.

antropologiseksi tiedoksi.¹⁵⁵ Ricoeur kirjoittaa, että reflektio on sokea intuitio, ellei se välity ilmaisussa.¹⁵⁶ Siihen, miten se tehdään, ei ole yksiselitteisiä ohjeita eikä tapojakaan, vaan kyse on luovasta kokeilemisesta.¹⁵⁷ Autoetnografisesti kirjoittamalla haen tutkimuskohteeni ymmärtämistä.¹⁵⁸ Tutkimuspäiväkirjan teksti on kuitenkin ensimmäinen aihio, sanallinen oivalluksen muoto tutkimustekstin muokatulle päättelylle ja oman osallisuuden ymmärtämiselle. Refleksiivisen asenteen tavoitteellinen ylläpitäminen ja itsetutkiskelun sekä -tuntemuksen lisääntyminen tutkijana vaikutti koko tutkimusprosessiini.¹⁵⁹

Intuitiivinen tieto on kielellisen eli sanoitetun tiedon rinnalla olevaa muuta tietoa. Siitä puhutaan esimerkiksi *toisena tietona*. Sillä on nähty olevan monia ilmenemismuotoja, kuten hiljainen tieto, heikko tieto, piilotieto ja vastatieto. Hiljainen tieto viittaa sellaiseen luonnolliseen tietoon, kokemukseen ja osaa-miseen, johon ihmiset käytännöissään ja toiminnassaan nojaavat, mutta joka on vaikea sanoittaa tai selittää.¹⁶⁰ Uskontotieteilijä Hannele Koivusen mukaan hiljainen tieto sisältää kaiken sen geneettisen, arkkityyppisen ja kokemusperäisen tiedon, jota ihmisellä on. Se on ihmisessä läsnä kokonaisvaltaisesti: se on käden taitoa, ihon tietoa ja aivojen syvien kerrosten tietoa.¹⁶¹ Jos ainutkertaista kokemusta, hiljaista tietoa ei voida täysin sanoittaa, voidaan ajatella mahdolliseksi sanoittaa kokemusten ja kielellistämisen kohtaamisen tapahtumaa osana tekstualisaatiota, esimerkiksi tutkimuksessa sisäpiiriläisen osallistuvan näkökulman avulla.¹⁶²

Michael Polanyi erottaa toisistaan kaksi tiedon ulottuvuutta, tietoisuutta: *henkilökohtaisen*, hiljaisen tiedon (engl. *tacit knowledge*) ja eksplisiittisen, fokusoidun ”joksikin” tiedon. Hiljaisen tiedon tietoisuutta hän kutsuu myös avustavaksi tai ”jostakin” tietoisuudeksi. Fokusoituun tietoon tarvitaan aina myös hiljaista tietoa. Hiljainen tieto koostuu eri osatekijöistä, joilla on *funkti-onaalinen suhde* fokaaliseen tavoitteeseen. Hiljainen tieto ei ole staattista, vaan intentionaalista kuvittelua. Nämä avustavat osatekijät kantavat yhdessä asian

155 Hervik 1994, 79.

156 Ricoeur 2005, 156.

157 Okely 1992, 24.

158 Ks. Ricoeur 2005, 144.

159 Ks. Ojanen 2008, 2, ks. myös Ruotsala 2005, 45–47; Sakaranaho 1997, 45.

160 Hänninen, Karjalainen & Lahti 2005, 4–5.

161 Koivunen 1997, 78–79.

162 Ks. esim. Lehtonen 2000, 30, 36, ks. myös mts. 31; Polanyi & Prosch 1975, 63; Strauss & Quinn 2001, 46.

merkitystä.¹⁶³ Hänen mukaansa *kaikki* merkittävä tiedollinen integraatio koostuu kolmesta osatekijästä: avustavasta tiedosta, fokaalisesta tiedosta ja henkilöstä, jossa tämä tapahtuu.¹⁶⁴ Hiljaisen tiedon integroituminen fokaaliseksi tiedoksi on Polanyin mukaan selvimmin havaittavissa käytännön tietämisessä, tietotaidossa.¹⁶⁵ Tutkijan kokemuksesta on nähty tarpeelliseksi tarkastella jo aiemmin kuin tekstin muodossa.¹⁶⁶ Autoetnografiassa nimenomaan kokemuksesta kirjoittaminen on keskiössä. *Keho* kirjoittaa ruumiillista tietoa. Kirjoittaessani kokemuksestani, kirjoitan aistillisen, ruumiillisen tilan ja kentän havainnoista muististani.¹⁶⁷

Kehomme mahdollistaa meille kokemisen ja käsitteellistämisen eri suhteet asioiden, paikkojen ja ihmisten välillä. Keho mahdollistaa meille orientaation maailmaan.¹⁶⁸ Thomas A. Tweedin mukaan keho on ensimmäinen ja viimeinen ”kompassi ja kello”. Ajallinen ja tilallinen orientaatio alkaa kehosta.¹⁶⁹ Keho mahdollistaa tilan käsitteellisen – kuten sisäpuolella, sivulla, edessä, vasemmalla – ymmärtämisen. Uskontotieteilijä Kim Knott kehottaa huomioimaan kehon ja sosiaalisen tilan yhteyden, niin mikrosuhteissa kuin globaalissa sosiaalisissa ympäristöissä.¹⁷⁰

Autoetnografian voi nähdä jatkumona tutkimustekstin evokatiivisuuden ja analyttisen tyylin ja asenteen välillä, jonne tutkijan oman tutkimustekstin tyyli sijoittuu.¹⁷¹ Antropologi Ruth Behar kuvaa hyvin evokatiivisuutta. Hän käsittelee refleksiivisyyttä haavoittuvana (engl. *vulnerable*) kirjoittamisena, jossa tutkija käyttää hyväkseen tunteenomaisia kytköksiään tutkimuskohteeseen. Behar painottaa, että jos tutkija asettaa tekstissä itsensä alttiiksi ja on haavoittuva, lukijat reagoivat tekstiin samalla tavalla, eli tekstin lukeminen saa aikaan tunteita. Tunteet tarjoavat tien tieteelliseen ymmärtämiseen.¹⁷²

163 Polanyi & Prosch 1975, 33–35, 57; ks. myös Koivunen 1997, 80. Tätä prosessia on Polanyin mukaan mahdotonta tarkasti kuvata loogisesti vaihe vaiheelta, sillä se on aina ainutkertainen (Polanyi & Prosch 1975, 62). Kielitieteilijä Valentin Vološinovin mukaan sisäisen elämyksen ja sen ilmaisemisen välillä ei ole hyppäystä: elämystä ei ensin koeta kielen ulkopuolella ja sitten pueta sanoiksi. Merkkimateriaalin ulkopuolella ei ole elämystä sellaisenaan. (Vološinov 1990, 45; ks. myös Lehtonen 2000, 54.)

164 Polanyi & Prosch 1975, 64.

165 Mts. 41.

166 Okely 1992, 13.

167 Ks. Atkinson ym. 2008, 140; Callaway 1992, 38–39; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 16, 18–19; Madison 2005, 195; Pink 2009, 1–4.

168 Knott 2005, 15–17, ks. myös esim. Bell 1997, 94–96.

169 Tweed 2006, 98–103;

170 Knott 2005, 18, 60–61; ks. myös Mahlamäki 2005, 117–118.

171 Anderson 2006; Ellis & Bochner 1996, 22; 2006; Fingerroos & Jouhki 2014, 91.

172 Behar 1996, 13–16.

Lyyprtissä kaikki asuvat vesimatkan päässä mantereen yhteislaiturista, suurin osa neljässä suurimmassa saarella. Tutkimuspäiväkirjassani kirjoitan eri saarissa asuvien ihmisten yhteisistä kokemuksista:

Kirjoitan kokemuksia saarista, saarella. Ihmisistä siinä, siellä, täällä erillään, ”kylällä” ei ole, on vain erillisiä paikkoja saarissa. Tämä on yksi syy omaan kirjoitustapaani, yksinäisen, erillisen ihmisen muistiinpanoihin. Yhteisyys syntyy erillisyyksien samuudesta, kokemusten jakamisesta, näin sinä ja sinä, me.¹⁷³

Vaikka lainauksessa kuvattu erillisyyden tunne viittaa yksilön kokemukseen, uskon monien eri saarissa asuvien lyyprtiläisten jakavan sen. Monet tunteet kylässä ovat samankaltaisia ja näitä kokemuksia jaetaan yhteisinä tunteina, vaikka ne koetaan yksin tai erillään. Myös kansatieteilijä Eva Lettinen kirjoittaa, että ”[k]okemisen kannalta katsoen yksilöllisen vapauden ja keskinäisen riippuvuuden omalaatuinen yhdistelmä on saaristolaiskulttuurin ydinalueita”¹⁷⁴ Siivonen sanoo saman hieman toisin sanoin: ”[S]aariston arkielämässä keskeinen ja yhdistävä tekijä on jokaisen oma ja yksityinen suhde omaan aineelliseen ja aineettomaan ympäristöön, saariston luontoon, maisemaan, rakennettuun ympäristöön sekä siellä eläviin ja eläneisiin muihin ihmisiin.”¹⁷⁵ Tämä yhteinen erillisyys on myös yksi peruste sille, että olen ottanut omia havaintojani ja kokemuksiani mukaan aineistoon. Saarista käsin toisten kyläläisten havainnointia on lähes mahdoton tehdä muuten kuin satunnaisesti heidän liikkuaan vesillä, mikä sinänsä on jo yksi tutkimuksen havainto.

Oman tutkijan asemani takia kyläläisen kokemukseni saattaa erota kyläläisten kokemuksista sillä perusteella, että olen kokiessani asennoitunut tekemään havainnoistani kirjallisen tuotteen.¹⁷⁶ Kokemukseni ovat kuitenkin kokemuksia kentältä, mikä tuo kokemuksellista tietoa historian tuottamisen prosessiin. Niissä myös aktivoin hiljaisen tietoni tutkijuudestani ja kyläläisyydestäni yhdistäen sen sanoitetuksi osaksi autoetnografista tutkimustekstiä. Vähitellen tutkimusprosessissa tutkijan osallisuuteni painottui omien havaintojeni, kokemusteni, pohdintojeni ja jopa hiljaisen tiedon käsitteellistämisen ja kuvittelun esilletuomisen muodossa.¹⁷⁷ Autoetnografia, samoin kuin etnografia, on ote ja asenne tutkimuksessa ja lisäksi erilaisten näkökulmien hakemista myös itsen

173 TPK270815.

174 Lettinen 2004, 216.

175 Siivonen 2008, 283.

176 Ks. Okely 1992, 16; Tuan 1979, 95.

177 Tutkijan osuus tilojen tulkintojen uudelleentuottajana ks. Knott 2005, 89.

asettamisessa tutkimuskohteeksi. Se sijoittuu tutkimustekstin sisään. Myös tutkijan ääni tutkimustekstissä hioutuu. Se, mitä ja kuinka paljon päätyy lopulliseen tutkimuksen selontekoon, selviää prosessin aikana tai sen lopussa. Se tulee näkyviin vasta, kun katsomme asioita *taaksepäin* jostakin – tutkimuksen kokoamisen – lähtökohdasta käsin.¹⁷⁸

Mihin kylään tulin?

Mihin kylään tulin? Millainen kylä Lypyrtti on? Keitä ovat sen asuttaneet, siellä asuneet ja nyt asuvat ihmiset? Lypyrtti kuuluu Kustavin kuntaan, sijaiten sen pohjoisosassa noin 16 kilometriä maantietä ja 10 kilometriä linnuntietä pitkin kirkonkylän, Kivimaan, keskustasta. Suurin osa nykyisistä kesäasukkaista asuvat neljässä suurimmassa saarella: Katkurussa, Killeskärissä, Lammholmassa ja Lypertössä. Suurin osa taloista sijoittuu noin kahden neliökilometrin alueelle, vaikkakin vesialueet ulottuvat laajemmalle. Lypyrtti täyttää näin yleisesti pidetyn saariston vähimmäisvaatimukset: merellisyyden ja sen, että saarten ympäri pääsee meriteitse.¹⁷⁹

Lypyrtti on aina ollut kylä vesiväylän, jatkuvan liikkeen ja liikkumiseen mahdollistavan ja pakottavan veden, varrella. Sen alueella liikkuneet kalastajat ja hylkeenpyytäjät ovat tehneet pitkiä matkoja vettä ja jäätä pitkin jo ennen ajanlaskun alkua. Aluetta ja myöhemmin kylää ovat sivunneet monet (muutto) liikkeet: kantasuomalaisten asettuminen sisämaasta rannikolle, viikinkien Kalanti-väylällä kulkijoiden liikkeet, kruunun aikaansaama ruotsalaisten asuttaminen saaristoon, ensimmäinen ristiretki, hansa-kauppiat koggi-laivoineen, talonpoikien oma-aloitteinen luotsaaminen, luotsausvelvollisuuden aloittaminen, luotsi-merikapteenien kulku kauas Itämeren ulkopuolelle talonpoikaispurjeveneiden aikana, kalastajien ja heidän matkansa kalaa myymään, seiskarilaisten asuttaminen sodan jälkeen, kesäasukkaiden tulo ja kalankasvatukseen tai matkailuun perustuva yrittäjäyys. Kaikkien näiden liikkeiden yhdistävänä tekijänä on ollut vesi, siitä elannon saaminen, siihen perustuva elämäntapa tai sitä pitkin kulkeminen.¹⁸⁰

Lypyrтин kylässä 1900-luvun puolivälissä tapahtuneet muutokset, autioituminen tai hiljeneminen, ovat yhtäläisiä muiden suomalaisten maaseutukylien kanssa. Lypertön saarella ollut kauppa sulki ovensa 1950-luvun lopulla.

178 Ingold & Hallam 2007, 7.

179 Siivonen 2008, 156, 226.

180 Kouri, J. 2011a.

Sen jälkeen yhteislaituriin ajoi parhaimmillaan Osuuskaupan, K-kaupan ja E-liike Vason kauppa-autot. Saaristolaiva Pohjola ajoi viimeisen vuoronsa vuonna 1947 saariston maantieyhteyksien parantamisen seurauksena. Kylässä oli myös vielä joitakin kalastajia, jotka keräsivät hauet sumppuveneeseen Uuteenkaupunkiin ja muualle myytäväksi.¹⁸¹

Kylän muuttuminen sesonkiluontoiseksi kesäkyläksi juontuu kuitenkin ensisijaisesti siitä, että vuonna 1961 Merenkulkuhallitus yhdisti luotsiasemia ja lakkautti luotsaustoiminnan Lyyrtyistä. Luotsiyhteisöt olivat yleensä kestäneet muutospaineita muita yhteisöjä paremmin; työstä saatu vakinainen rahanpalkka oli jo vuosisatoja ollut merkittävä osa toimeentuloa muiden elinkeinon rinnalla.¹⁸² Kun luotsaustoiminta lopetettiin Lyyrtyissä, osa luotseista jäi eläkkeelle ja osa muutti perheineen pois kylästä. Vähitellen vanhukset muuttivat kirkontalon vanhusten asuntoihin ja sitten vanhainkotiin.¹⁸³ Lyyrtyissä luotsiperheessä silloin lapsuuttaan elänyt Paavo Kairavuo sanoo: ”Ne oli aikamiehiä, ketä siin sit oli koton enä, kun aika äkkiä kylät tyhjenty, kun Katanpää ja luotsiasema hiljenty, nii ei siin sit paljo muuta enä ollu, ko tämmöstä kesäihmistä sit.”

Kesämökkiläinen muistelee ensivaikutelmiaan, kun hän 1970-luvulla tuli kylään:

Mulle jäi ainakin vanhat ihmiset ja niiden vanhojen ihmisten tapa liikkuu täällä ja olla. Et sillohan tääl oli vielä useassa torpassa vanhoja ihmisiä, jotka nyt on kaikki kuolleet – –. Ja joka talos oli vielä kylän puolella ihmisiä, ja kun he tapas kauppa-autolla, niin sitä juttelemista. Se oli semmost niin kun vanhan ajan elämää. Ja ruuhella liikuttiin paljon. Nykyäänhän hyvin vähän liikutaan ruuhella. Mut silloin se oli nää vanhat ihmiset, ei niillä mitään moottoreita ollu, et ne liikku ruuhella ja talvella liikku jäillä. Eikä sähköä ollu kellää ja semmoset vanhat taidot oli vielä hallussa.¹⁸⁴

Toinen haastateltava kuvaa ajan tunnelmaa seuraavasti:

Ne oli niin hienoja nää maisemat. Ja sit muutenkin tääl oli hyvin vielä alkuperäistä oleminen täällä. Et täällä oli kaikki nää vanhat ihmiset viel asu, et tää oli ihan oikea kylä, kun me tultiin. – – Tääl oli paljon alkuperäisiä asukkaita, joiden kanssa sit oltiin tekemisissä koko ajan...¹⁸⁵

181 Kouri, J. 2011a, 206–208; Kouri, T. 2011d, 47; Skytén-Suominen 2016.

182 Nyman 2011, 13, 15.

183 Mts. 13; Kouri, J. 2011a, ks. esim. 110, 115, 121.

184 TKU/A/09/69/H2.

185 TKU/A/10/5.

Haastateltaville jäi mieleen entisen luotsikylän asukkaat, heidän tapansa liikua ja heidän kanssaan tekemisissä oleminen. Seuraavalle haastateltavalle on jäänyt mieleen luonnon kauneus:

Värit oli niin fantastisia, että niitä ei voinu olla näkemättä koko ajan joka paikassa, samoin oli muodot, nää kalliomuodot oli aivan pyöreitä, möykkyjä ja sileitä ja rosoista. Koko luonto antoi tavattomasti, kuten se läpi-kuultava vesi, joka oli niin kristallinkirkasta siihen aikaan, kun siitä katsoi lävitse, ja siellä oli niitä pieniä kiviä, ja vedessä kivenessä tulee ne värit oikein esiin, ni se oli uskomaton, se oli kuin taulu...¹⁸⁶

1970-luvulla Alastalo aloitti kalankasvatuksen. 1980-luvulla postin kuljettaminen jokaisen laituriin korvattiin postilaatikkorivillä yhteislaiturissa. Linja-autoyhteys lakkautettiin.¹⁸⁷ Alastalo on jatkanut kirjolohen kasvatusta ja metsästys-, kalastus- sekä matkailuyritystoimintaa Lyyprytissä.¹⁸⁸ Tutkimukseni aikana kylässä oli noin 50 kesäasuntoa: luotsien tai kalastajien taloja sekä joitain uudempia kesämökkejä. Kyläläiset ovat joko aiempien paikallisten asukkaiden jälkeläisiä ja heidän perheitään tai 1920–1970-luvulla tulleita kesäasukkaita, heidän jälkeläisiään ja heidän perheitään.

Lypertön saaren pohjoisosassa on Katanpää, 1910-luvulla autonomian ajalla rakennettu venäläisten linnake, jossa myöhemmin toimi eri aikoina vartiolinnake, varavankila ja merivartioasema. Katanpäässä asui myös muutamia armeijan ja merivartioston henkilökuntien perheitä. Vaikka linnake oli sujettu ulkopuolisilta, kyläläiset kävivät siellä tapaamassa tuttaviaan ja varusmiehet auttoivat kyläläisiä. Katanpäässä toimi varuskunta 1990-luvulle asti. Sen jälkeen se siirtyi Metsähallitukselle, joka vuokrasi Katanpään alueen käyttöoikeuden veneily- ja matkailuyrittämiseen Alastalolle, joka jatkoi siellä vuoteen 2013 asti, jolloin Metsähallitus teki uuden sopimuksen toisen yrittäjän kanssa.

Asun kesälpyrtiläisenä Holman saarella, joka on kahden vanhan luotsitalon ja yhden uuden talon saari aivan kylän keskitse kulkevan vesiväylän, Ströömin rannalla. Haastattelujen alkaessa tunsin hyvin vain muutamia kyläläisiä. Ensimmäisinä vuosina olin kyläläisten kanssa vähän tekemisissä, olin melko hiljainen ”matalan profiilin” sisäryhmäläinen. Vasta haastattelujen

186 TKU/A/10/2/H2.

187 Kouri, J. 2011a, 98, 171, 208.

188 Kouri, J. 2011a, 72, 136–139, 142–143.

aikana tutustuin useimpiin ihmisiin henkilökohtaisesti, kasvotusten.¹⁸⁹ Uutena kyläläisenä koin olevani tutkimukseni avulla paikallistuva tai enkulturoituva kesäkyläläinen. Koska kesäasukkaat siirtyvät syksyisin kaupunkiin, ihmissuh-teita tai yhteistä historiaa on vaikea ylläpitää tai jakaa toisten kanssa. Se, että tunsin lähinnä oman kesäasuntomme lähihistoriaa, olikin jaettu tunne usei-den kesäasukkaiden keskuudessa. Haastatteluvaiheen aikana Teemu sanoi ole-vansa minulle kateellinen muilta kuulemistani asioista, olinhan lähes kaikkien hyväksymä ”kyläluuta”.

Joidenkin paikallisten ihmisten tunteminen helpotti minua kontaktien solmimisessa. Minulla oli kymmenen vuoden ajalta tietoa kylästä ja koke-muksia, miten selvitä saaristossa eri vuodenaikoina. Tiesin suurin piirtein, mistä puhutaan. Myös se, että olen viettänyt lapsuuteni kesät naapurikunnassa Lokalahdella, nykyisessä Uudessakaupungissa, on antanut minulle jonkinlai-set perusvalmiudet vesillä liikkumiseen. Puhe- ja ajattelutavan tuttuus helpotti kommunikaatiota ja molemminpuolista ymmärtämistä haastattelutilanteissa: turkulaisuuteni tai varsinaissuomalaisuuteni oli eduksi kielellisessä kommu-nikaatiossa vanhimpien haastateltavieni kanssa, kuuluvathan Turun murre ja ”Lypyrin kiel” samaan lounaissuomalaisten murteiden ryhmään. Reflektoin omaa sisäryhmäläisyyttäni tai tutkijuuttani vielä myöhemmissä luvuissa tapauskohtaisesti eri tilanteissa.

Moniäänisyys ja tutkijan ääni – eettiset rajanvedot

Pitääkö ottaa kanta luonto/kulttuuri -keskusteluun? Voiko ne pitää molemmat vai onko tämä Keskustelu, johon me peilaamme jatkuvasti ja jossa olemme jatkuvasti. Onko tämä se, mikä tekee olemassaolosta lumot-tua? Me olemme tässä keskustelussa niin kulttuurin edustajina kuin luon-non osina, mikä tekee asemamme erityiseksi, sama kuin se, että ihmisellä on uskonto. Että me voimme astua askeleen taaksepäin ja nähdä nämä diktomiat kolmannelta näkökulmasta, molemmista hetken vapaina ja sit-ten taas seuraavassa hetkessä niihin sitoutuneina.¹⁹⁰

Kysymykset siitä, kenen ääni kuuluu tutkimuksessa ja kuuluuko se sellaise-naan vai tulkintani värittämänä, ovat esimerkkejä moninaisista eettisistä

189 Mieheni on viettänyt Lypyrissä kesiään 1950-luvun lopun lapsuudestaan lähtien. Hän on aktiivinen kylän vapaaehtoisissa yhteisissä toimissa, kuten kylätoimikunnassa ja Kekoniityn laituriyhdistyk-sessä. Hän tunsu monet kyläläiset, mutta itse en ollut tutustunut heihin. Kylässä miehet toimivat yhdessä naisia enemmän. Heitä yhdistävät esimerkiksi yhteiset talkoot veneisiin ja rakennuksiin liit-tyvissä asioissa tai jokasyksyiset ”ukkojen saunailat”.

190 TPK260515.

pohdinnoista, jotka tulevat esiin etnografisen tutkimuksen eri vaiheissa. Tutkijan eettisyys on pohdintaa ja muuta toimintaa silloin, kun *tehdään* tutkimusta ja siihen kuuluvia päätöksiä ja valintoja tutkimustilanteissa sekä silloin, kun niistä kirjoitetaan eli *esitetään* tutkimuseettiset sitoumukset ja niiden merkitykset tutkimusta lukeville ja arvioiville. Se on myös tietynlaisen toimintatavan levittämistä kentällä ja tutkimusalueella. Etnografiassa myös tuotetaan empiiristä, käytännön kokemuksista syntynyttä tietoa.¹⁹¹ Kun tutkimusaiheeni tarkentuu prosessiin, sen kuvaus ja reflektointi tuovat esiin tiedon tekemiseen ja tuottamiseen liittyviä kysymyksiä, joihin etnografisen tutkimuksen uskottavuus ja luotettavuus perustuvat.¹⁹²

Haastatteluihin pohjautuvassa tutkimuksessa tutkimuseettiset kysymykset paikantuvat vapaaehtoisen tutkimussuhteen luomiseen, haastatelluille annettujen tietojen ja lupausten oikeellisuuteen sekä haastatteluaiheiden arkaluonteisuuden, haastateltavien anonymiteetin ylläpidon ja heidän kompetenssinsa arvioinnin kysymyksiin.¹⁹³ Muistitietoaineistoa käytettäessä tulee lisäksi kysyä, kenen ääni tulee kuulluksi, mitä seurauksia aineiston julkaisemisesta voi olla kertojalle ja kuinka tietoisia kertojat ovat antamiensa tietojen käytöstä.¹⁹⁴ Lähetettyäni haastatteluista ja Lypyrtti-kirjan tekemisestä kertovan kirjeen kyläläisille soitin melko pian eräälle vanhimmista entisistä kyläläisistä sopiakseni haastatteluajan. Hän kieltäytyi haastattelusta.¹⁹⁵ Hän sanoi pitävänsä tavasta, jossa haudalle laitetaan puinen risti, ja kun risti maatuu, on aika unohtaa vainaja.¹⁹⁶ Kysyin silloin itseltäni filosofi Avishai Margalitin sanoin, onko meidän pakko muistaa ihmiset ja tapahtumat menneisyydestä?¹⁹⁷ Onko syytä antaa joidenkin asioiden tai henkilöiden “vaipua Unholaan”, josta tapahtumalla ei ole enää paluuta muistiin?¹⁹⁸

191 Koivunen & Liljeström 2004b, 289–290; Pekkala 2003, 87; Vakimo 2010, 82; Wallace 2008, 2. Kursiivit Vakimon. Yleiset ehdot eettiselle tutkimuskäytännölle on ilmaistu lainsäädännössä ja tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistuksessa (Kuula 2006, 33–34; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009).

192 Ks. Pekkala 2003, 89, 97.

193 Kuula 2006, 61–62; Vakimo 2010, 102.

194 Olsson 2005, 288. Lähetin kyläläisille kirjeen, jossa ilmoitin olleeni kylätoimikuntaan yhteydessä ja ilmoittautunut olevani käytettävissä heidän toivomassaan kylän historian tallentamisen ja tunnetuksi tekemisen työssä. Kerroin myös aikeestani koota näistä kyläkirjan, jonka sisältö oli vielä avoin. Kerroin myös haastattelujen kestosta (1–2 h), tulevasta yhteydenotoistani ja siitä, ettei hankkeesta koidu heille taloudellisia kustannuksia. (Ks. Liite 1; Kuula 2006, 106–107; Olsson 2005, 285.)

195 Myöhemmin sain mahdollisuuden haastatella kyseistä henkilöä ja ymmärsin yhdeksi syyksi sen, että hän saattoi olla pettynyt aiempiin kylää koskeneisiin kirjoituksiin ja niiden sisältämiin virheisiin (TPK010806).

196 TPK130306.

197 Margalit 2003, 7.

198 Ks. esim. Knuutila & Rannikko 2008, 18–19.

Historiantuottamisen prosessissa muistettujen tai muisteltujen asioiden määrä tuntuu olevan vaiettujen tai unohdettujen määrään verrattuna huomasti pienempi. Vaikka tutkimukseni ei lähtökohtaisesti käsitellyt ihmisten arkaluontoisia tai intiimejä asioita, Lyyrtytti-kirjan tuottamisprosessi saattoi tuoda esille kysymyksiä, joista mieluummin vaietaan. Haastatteluissa oli aiheita, joita osa haastatelluista väisti tai joista jätti puhumatta, kuten kirjolohen kasvattaminen kylässä tai aiemmat luotsien ja heidän taloudenhoitajiensa suhteet.¹⁹⁹ Haastateltavat saattoivat myös unohtaa kaiken puhutun tallentuvan nauhalle, joten haastattelulupa ei tarkoittanut minulle ehdotonta lupaa kaiken julkituontiin. Jouduin ratkaisemaan, mitkä kuulemistani asioista olisivat tarpeellisia ja eettisesti kestäviä tallennettaviksi julkisesti nykyisille lukijoille tai jälkipolville ja miten varsinkin ristiriitaisista asioista kirjoittaisin vai kirjoittaisinko lainkaan. Myös vaikeneminen tai kirjoittamatta jättäminen voi olla eettisesti oikea ratkaisu.

Tutkimuksen aikana olin vastaanottavainen kaikille äänille, mielipiteille, näkökulmille ja näkemyksille.²⁰⁰ Tutkimuksen prosessin eri vaiheissa, analyysissä, tulkinnessa, ja etenkin kirjoittamisessa sekä julkaisemisessa äänet rakentuivat tekstuaaliseksi moniäänisyydeksi. Etenkin haastattelutilanteissa konkreetisoitui vuorovaikutuksellinen tutkittavien kohtaaminen ihmisten välisenä kommunikointitilanteena, jossa yhdessä neuvotellaan merkityksistä.²⁰¹

Olin haastattelujen alkaessa melko tietämätön kylän historiasta, minkä toin esille haastatteluissa ja sähköpostikirjeenvaihdossa. Silloin kyläläiset ratkaisivat sen, mitä he halusivat minun saavan tietooni tai julkaisevan. Vaikka kyläkirjahanke oli paljolti minun varassani, koin haastateltavilla olevan mahdollisuuden käyttää valtaa siinä, mitä he minulle kertoivat. Heidän kertomiinsa paikan ja tilan tulkintoihin vaikuttavat myös eri muutosten ja vallan

199 Tutkijan on hyvä kuitenkin olla avoin kysymään ja esittämään oman näkemyksensä, jos kokee sen tarpeelliseksi (arkaluontoisuuden määrittelystä ks. Kuula 2006, 136–138).

200 Lyyrtytti-kirjan kokoamisessa koin oleelliseksi moniäänisyyden ainakin lähtökohtaisen tasavertaisuuden huomioimisen, jota pyrin toteuttamaan eri tavoin: haastattelukutsussa, haastattelun kuluessa ja neuvotellessani kirjan lukujen sisällöstä ja lopulta kirjan toteutuneessa rakenteessa. Kyläläisille lähettämässäni haastatteluista tiedottavassa kirjeessä kysyin, josko kyläläiset haluaisivat olla mukana kyläkirjan tekemisessä, sen suunnittelemisessa ja kokoamisessa tai kirjoittaa siihen oman muistelman, artikkelin tai runoja Lyyrtyttistä. Tällä pyrin myös antamaan mahdollisuuden tasavertaiseen tekemiseen sen alusta lähtien. Lisäksi laitoin kirjeeseen toiveen, että haastatteluissa paikalla olisi mahdollisimman monta talon aikuisista. Suurin osa haastatteluista olikin ryhmähaastatteluja ja suuntasin kysymyksiäni avoimesti kaikille haastatteluun osallistuville.

201 Ks. esim. Savolainen 2015, 49. Teemahaastatteluissa eettisyyteen kuuluu myös se, että niissä tavoitellaan haastateltavan näkökulmaa, hänen tietämystään ja ymmärrystään asiasta tai ennalta sovitusta aihepiiristä (Anderson & Jack 2004, 158; Hirsjärvi & Hurme 1982, 8; Tiittula & Ruusuvaara 2005, 11–12; ks. myös esim. Makkonen 2009, 39–40; Ruotsala 2005, 65; Ukkonen 2000.)

aikaansaamat kokemukset ja tunteet heidän menneisyydessään.²⁰² He tekivät näidenkin pohjalta eettisiä ratkaisuja asioiden julkaisemisesta. Oleellista olikin se, mitä kyläläiset pitivät merkityksellisenä kertoa tai olla kertomatta. Työn tekstualisointini oli tutkijapainotteinen, vaikkakin suuntautunut osallistavaan toimintaan.²⁰³

Henkilötietolain toteuttaminen ohjaa eettisiä käytäntöjä aineiston tuottamisessa, muokkaamisessa, analysoinnissa, luovuttamisessa ja arkistoinnissa.²⁰⁴ Tutkimuksessa yksityisyyden kunnioittaminen tarkoittaa myös tietosuojaa.²⁰⁵ Lyyprtti-kirjan haastattelukutsussa kerroin samalla kerääväni aineistoa myös tutkimustani varten ja ilmoitin mahdollisuudesta pysyä tutkimuksessa nimettöminä. Siitä huolimatta kaikki haastateltavat allekirjoittivat luvan julkaista tiedot nimeään käyttäen.²⁰⁶ Lähes kaikille haastateltaville tuntui olevan tärkeää ennen kaikkea muistitiedon tallentaminen, ei siitä tehtävä tutkimus tai

- 202 Ks. Korjonen-Kuusipuro 2012, 117. Tiettyyn paikkaan kuulumisen ja juurtumisen kokemuksesta ei jaeta tai koeta tasa-arvoisesti kaikkien kesken ja tämän ymmärtämistä ja käyttöä voidaan kontrolloida ja laajentaa alistamisen järjestelmillä. Esimerkiksi tieto ja kokemus tietyistä tapahtumapaikoista tai maiseman jäljistä voidaan rajoittaa tai kätkeä joltain tietyiltä yksilöiltä tai ryhmiltä. (Tilley 1994, 26–27.)
- 203 Kirjoittajuudesta tieteellisen julkaisun kohdalla ks. Clarkeburn & Mustajoki 2007, 90–92. Yhteistyö jäi teoksen kokoamisen suhteen ehkä siksi niin vähäiseksi, että kesäasukkaat hajaantuvat talviajoiksi etäälle toisistaan ja kesä on monelle levon, työstä rentoutumisen ja vetäytymisen aikaa ja paikalliselle kalankasvattajalle kiireisintä aikaa. Tuottamani tekstiosuus oli noin 80 %. Koin perustelluksi sen, että kirja julkaistiin nimelläni, sisältäen muiden kirjoittamien kirjoitusten osuudet heidän nimillään.
- 204 Kuula 2006, 12.
- 205 Kuula 2006, 64. Tieteellisen tutkimuksen odotetaan tuottavan korkealaatuista, luotettavaa, perusteltua ja täsmällistä tutkimustietoa olennaisista kysymyksistä samalla edellyttäen, ettei sen tekeminen loukkaa tutkittavien ihmisten yksityisyyden suojaa. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 78–80; Kuula 2006, 11, 15, 24–25; Pietarinen 2002, 59.) Tutkijan on huomioitava se, että jo edesmenneiden henkilöiden elossa olevat jälkeläiset tai muut kyläläiset saattavat pitää vaikenemista parempana vaihtoehtona asioiden muisteleminen, varsinkaan jos lukijat eivät tunne henkilöiden elämäntaloutta tai kokemuksia.
- 206 Ks. Kuula 2006, 105; Olsson 2005, 285. Haastateltavat antoivat luvan viitata antamiinsa tietoihin henkilötietoihinsa niin Lyyprtti-kirjassa (kahta lukuun ottamatta) kuin tutkimuksen selonteossa sekä arkistoida haastattelut muiden tutkijoiden käyttöön Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen (vuodesta 2014 Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen) arkistoon tästä keskustellessamme ja allekirjoittamalla arkiston sopimuslomakkeen haastattelujen käytöstä arkistossa sekä sanomalla nimensä ja syntymäaikansa nauhan alussa. (Kuula 2006, 86, 89, 99–101, 116–117, 119.) Tällä varmistin luvan nimen ja syntymäajan käyttöön ja luvan saatuaani muiden tutkijoiden mahdollisuuden yhdistää henkilöt ja haastattelussa esiintyvät asiat (Turun yliopisto 2015a.). Haastattelut on arkistoitu Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkistoon. Tämä tapa toteuttaa tieteen avoimuuden, testattavuuden ja koeteltavuuden periaatetta. Oleellista on myös aihepiirin tulevan tutkimisen mahdollistaminen, etenkin kun kyse on pienen kylän muistitiedosta. Haastateltavien, jotka eivät halua nimiänsä julkisuuteen, lupiin olen tehnyt tästä erityismaininnan haastattelulupa-arkistossa. (Kuula 2006, 17, 214, 228.) Koska tutkimuspäiväkirjani sisältävät havainnot ja pohdintoja myös muista kyläläisistä, ne ovat hallussani ja vastaan niiden antamisesta julkiseen käyttöön.

se, tuliko heidän nimensä mainittua.²⁰⁷ Tutkimukseni ei ole henkilötietolain (11 §) mukaan arkaluontoinen. Tieteessä yleisesti käytössä oleva haastateltavien tai kertomusten menneisyyden henkilöiden anonymisointi oli Lyyprtti-kirjan historiallisille tavoitteille osin vastakkaista, niin kuin usein muutenkin historiantutkimuksessa. Kyse on kertojan oman äänen kuulumisesta tai ”tekijänoikeuden” turvaamisesta kylän historiankirjoituksessa.²⁰⁸ Annoin mahdollisuuden ”nimellä varustettuun” äänen kuulumiseen pyytämällä haastateltavia kirjoittamaan itse Lyyprtti-kirjaan.²⁰⁹ Yksi haastateltavista ei halunnut minun käyttävän hänen antamia tietoja ja pyysi minua jättämään Lyyprtti-kirjasta pois viittaukset häneen. Kyläkirjan ja tämän tutkimuksen tietojen yhdistäminen pienen kylän kohdalla on kuitenkin helppoa. Myös haastattelujen aikana ja jo valmiita tekstejä kyläläisille näyttäessäni kaksi haastateltavaa toivoi, etten toisi heitä erityisesti esiin tai mainitsisi heitä nimellä. Vaikka perusteet haastateltavien tekijänoikeuden turvaamiseksi olivat vahvat, haastateltavien toiveen toteuttaminen on ensisijaista. Jotta joidenkin haastateltavien anonymisointi ei olisi erottanut heitä muista, nimellä mainituista haastateltavista tehden heidät tunnistettaviksi, päädyin tässä työssä kaikkien haastateltavien anonymisointiin.²¹⁰

Eettisyys ulottuu tekstin esittämistavan, päättelyjen ja lainausten valintoihin.²¹¹ Monesti yhden ihmisen lainatut sanat edustavat myös muiden haastateltavien ajattelutapaa. Tärkeää onkin lainauksen käyttöyhteys, mistä se

207 Ks. Kuula 2006, 156. Tosin useat myös tuntuivat olevan ”otettuja” tultuaan kuulluksi haastateltavan roolissa, kun pyysin heiltä allekirjoitusta arkiston haastattelulupaun. Ehkä tähän vaikutti joissain tapauksissa se, että edesmennyt arvostettu kertoja lyyprttiäinen Ossian ”Ukko” Kuusinenkin oli ollut saman Turun yliopiston tutkijan haastateltavana 1950- ja 1960-luvulla, ja haastattelut päättyivät samaan arkistoon hänen nauhojensa kanssa, minkä mainitsin usein lupakaavaketta kassista esiin kaivaessani.

208 Ks. Kuula 2006, 109–110, 201, 203, 214; Olsson 2005, 288. Kati Mikkola yksilöi aiemmin anonyymeinä käsitellyt arkistoaineistot kansanperinteen kerääjiä tarkastelevassa väitöskirjassaan halutessaan selvittää, keitä nämä ”kansan äänet” olivat ja näin katsoi palauttavansa näille tekijänoikeuden (Mikkola 2009, 30.) Jo Lyyprtti-kirjaa kirjoittaessani päätin, mitä ja miten kirjoitan, sillä tutkimuskäytännössä anonyymien, mutta suorien (ikä tai nauhalla olevat tiedot ja ääni) tai epäsuorien (asuinpaikkana pieni kylä tai ainutkertaisen tiedon tai tapahtuman kuvaukset) tunnistetietoja sisältävien henkilöiden yhdistäminen Lyyprtti-kirjan nimettyihin olisi sitä haluavalle kylän pienuuden takia helppoa.

209 Lyyprtti-kirjaan kirjoitti lisäksi 14 muuta henkilöä (artikkeleita, muistelmia ja runoja). Otin mukaan myös neljän muun jo edesmenneen kyläläisen muistelmia, sanomalehtiartikkeleita ja haastatteluista toimitettuja kirjoituksia. Itse kirjoitin kirjan kehyskertomuksen, paikkaluvut, tietolaatikat ja Hilma Lehmuksesta kertovat luvut eri haastattelujen pohjalta sekä suunnittelin rakenteen ja taiton yhdessä taitajan kanssa. Käyttäessäni suoria lainauksia, ilmoitin puhujan henkilöllisyyden. Kun kirjoitin talojen paikkalukuja, kokosin ne useasta haastattelusta ja muusta aineistosta. Nimien luetteleminen olisi ollut jo lukijan kannalta raskasta. Lähetin talojen paikkaluvut luettavaksi paikan asujille ennen kirjan kokoamista, jolloin he olisivat voineet lisätä, poistaa tai muuttaa kirjoittamaani. (Vakimo 2010, 103.)

210 Kuula 2006, 204; suorista ja epäsuorista tunnistetiedoista ks. mt., 81–82, 109–113, 123.

211 Ks. esim. Savolainen 2015, 46.

on esimerkki tai mihin se johtaa.²¹² Yksittäisten ihmisten kerronnan hienovireisyys tai laajemmasta yhteydestä irrotettu ajatus saattaa tuntua haastattelusta karkealta yleistämiseltä. Lainausten yhteydessä tuon esille henkilöstä tarvittaessa joitain asioita, kuten sen, onko hän paikallinen tai aiempi kylän asukas.²¹³ Vaikka haastatteluissa neuvotellaan yhdessä merkityksestä, tutkija tulkitsee tätä vuorovaikutuksessa tuotettua merkitystä, jolloin haastateltavan ääni saattaa vääristyä tai vähetä. Sama, mitä Knuuttila sanoo kokonaisvaltaisen kylän kuvauksen mahdottomuudesta, pätee myös haastattelujen moninaisuuden esilletuomisessa. Tässäkin mielessä tutkimus kokonaisuutena on harkittuine analyysi- ja tulkintatapoineen ja niiden myötä saatuine tuloksineen tutkijavetoinen. Oleellista onkin, miten tutkija asemaansa käyttää ja tekee sen näkyväksi.

Osaan eettisiä toimintatapoja vaativista tilanteista voin valmistautua etukäteen, osa nousi muiden tutkimuksen herättämien kysymysten lailla erityisinä ja yllättävinä.²¹⁴ Lyyrtytti-kirjaan ja väitöskirjaani liittyvien erilaisten tavoitteiden vuoksi eettisten ratkaisujen tekeminen ei ollut aina yksiselitteistä.²¹⁵ Epäröinnin tilanteissa turvauduin kyläläisten asiantuntijuuteen. Esimerkiksi luetin kyläläisillä joitain tekstejäni ennen Lyyrtytti-kirjan julkistamista. Olin kuvannut kylän erästä edesmennyttä henkilöä käyttäen kesäasukkailta saamiini tietoja, jotka olivat sukulaisen mielestä liian idealistisia. Itse olin palautetta odotellessani varautunut siihen, etten osannut kuvata vainajia tarpeeksi kunnioittavasti. Opin sen jälkeen punnitsemaan erilaisia kuvauksia henkilöistä tarkemmin ja kirjoittamaan heistä mieluummin esimerkiksi mitä he olivat tehneet. Oleellista onkin se, *miten* tutkija kirjoittaa tutkittavistaan ja *mistä asioista* hän kirjoittaa tunnistettavasti.²¹⁶ Erityisesti luotsinleski Hilma Lehmukseen liittyvissä Lyyrtytti-kirjan ja tämän työn luvuissa pyrin tuomaan tietoa hänen elämänvaiheistaan ja antamaan mahdollisuuden monille eri näkökulmille, kuitenkin hänen muistoaan loukkaamatta. Häneen myös kiteytyvät muita kyläläisiä koskevat ajatukset joita tuli esiin julkaisematta jättämässäni haastattelujen osuuksissa.²¹⁷

212 Knuuttila 2012, 370–371.

213 Monissa haastattelussa oli kaksi haastateltavaa. Jos molemmat keskustelivat ko. aiheesta, olen merkinnyt lähteeksi vain haastattelun koodin. Joissain haastatteluissa oli mukana useampia henkilöitä, jotka eivät kuitenkaan osallistuneet keskusteluun ja joiden nimiä en ole ottanut mukaan.

214 Ks. Clarkeburn & Mustajoki 2007, 26–29; Fingerroos & Jouhki 2014, 94–95; Hammersley & Atkinson 2007, 219; Kuula 2006; Pekkala 2003, 85–86; Vakimo 2010, 79–82.

215 Kun puhun tutkimuksesta, viittaan koko hankkeeseen ja otan erikseen esille, mikäli Lyyrtytti-kirjan kokoaminen tai julkaiseminen toi esiin omia eettisiä kysymyksiään.

216 Kuula 2006, 206, kursiivit Kuulan.

217 Tarkistutin myös luvun 13 Hilma Lehmuksen elossa olevilla lähimmillä sukulaisilla.

Niin kyläläisenä kuin tutkijoiden yhteisön jäsenenä minua ohjaavat erilaiset ajattelu- ja toimintatavat, joita keskusteluttamalla olen hakenut omaa tutkijanäntäni.²¹⁸ Olen pyrkinyt tulemaan tietoiseksi myös oppimistani tavoista ajatella tai asenteistani, jotka johtavat tiettyihin tapoihin toimia.²¹⁹ Jouduin määrittelemään itse, missä rajat juuri tässä tutkimuksessa menevät. Siinä, mitä otin mukaan, vältin yksiselitteistä tulkintaa tai totuuden versiota Lyyrтин historiasta tai siihen liittyvistä asioista.²²⁰ Tätä periaatetta toteuttavat moniäänisyyden lisäksi tutkimukseni eri menetelmälliset näkökulmat ja niiden tuottamat mahdollisuudet nähdä nykyisyydestä käsin menneisyys eri tulkintojen valossa. Lisäksi autoetnografinen kirjoittaminen tuo mukaan huokoisuutta opinnäytteen konventionaaliseen rakenteeseen, joka määräytyy akateemisen kulttuurin tavoista esittää asioita.²²¹

Olen pohtinut tässä luvussa, kenen ääni tutkimuksestani kuuluu, toisin sanoen, kenen asialla olen.²²² Lyyrtti-kirja ja tutkimukseni osallistuvat Lyyrтин kylän menneisyyteen ja sen arvoihin liittyvään keskusteluun, jättäen monet asiat ratkaisematta, mutta tuoden kysymykset ja kyläläisten näkökulmat luettavaksi myös muille kuin kyläläisille. Mielestäni perinne- ja historiatieteilten tutkijoiden yksi tärkeä tehtävä on toimia kuuntelijoina ja välittää kuuntelemansa, myös tieteen ulkopuolelle.²²³ Tutkimusaiheeni valinta oli samalla vastaus kyläläisten toiveeseen tallentaa muistitietoa. Samoin valinnallani käyttää muistitietotutkimusta ja mikrohistoriallista menetelmää, joiden tutkimushistoriassa on vahva pienien yhteisöjen tai ryhmien historian äänen välittämisen tavoite, on vahva eettinen perusta.²²⁴ Aineiston arkistointi Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkistoon tuo materiaalia myös muiden tutkijoiden käyttöön. Hanke toteutti sinällään yliopiston kolmatta,

218 Ks. Savolainen 2015, 43.

219 Ks. esim. Kuula 2006, 21.

220 Etnologi Barbro Kleinin mukaan epistemologisessa mielessä tutkijalla on velvollisuus kuvata kohdettaan mahdollisimman monesta näkökulmasta, kohteen eri puolia esille tuoden (Klein 2005, 20).

221 Ks. Clifford 1986b, 110, 115.

222 Ks. Pekkala 2003, 101.

223 Ks. Jaffe 1997, 165; Pietarinen 2002, 59.

224 Ks. Kuula 2006, 11.

yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen tavoitetta.²²⁵ Lyyrtilä-kirjani oli vapaaehtoinen tilaustyö ja vastalahja kyläläisille aineiston tuottamisesta.²²⁶

Seppo Knuutilan mukaan vaikuttaa siltä, että mitä suppeammasta tarkastelun kohteesta, kylästä tai kulmakunnasta on kysymys, sitä helpompi on hyväksyä näkemys kuvauksen yksitulkintaisuudesta. Hän otaksuu tällaisen helppouden perustuvan kohteen vähäiseksi oletettuun merkitykseen vaikkapa suurten historiakysymysten rinnalla.²²⁷ Myös pienten ryhmien, kulttuuri-ilmiöiden ja arvomaailmojen tutkimisessa ja esittämisessä tulisi ottaa huomioon niiden monikerroksisuus ja ilmaisuvoimaisuus.²²⁸ Otin Lyyrtilä-kirjaa toimitaessani huomioon myös sen, minkälaisen kuvan, totuuden version tai niiden yhdistelmän välitin siinä lukijalle.²²⁹ Näkemykset siitä, mitä kylän historia on ollut, palautuvat kyläläisten arviointeihin siitä, mikä on historiallisesti ollut merkittävää. Myös Lyyrtilä-kirja historia koottuna, laajempaan esityksenä osallistuu neuvotteluun kylän identiteetistä.²³⁰ Niin Lyyrtilä-kirjassa eri kirjoittajien esiin tuomisella kuin tutkimukseni moniäänisyydellä toteutin lyyrtiläisten omien erilaisten äänien kuuluvuutta ja historiantuottamisen prosessin esiin tuomista.²³¹

Tiedeyhteisöt ovat sitoutuneet kriittisyyteen, rehellisyyteen ja avoimuuteen.²³² Refleksiivinen, aukikirjoittava ja läpinäkyvä ote on periaatteiltaan eettinen ja kattaa koko tutkimuksen selonteon. Se ulottuu siihen, miten esitän ja yhdistelen muiden kyläläisten puheiden lainauksia tai mitä valitsen haastatteluista tutkimustekstiin.²³³ Tällä olen pyrkinyt turvaamaan sen, että oman päättelyketjun katkeamattomuus olisi lukijalle helpompi arvioida.²³⁴

225 Ks. Olsson 2005, 282, 285. Kirjan tekeminen yhteiskunnallisesti tutkimuksen kanssa ja sen julkaiseminen erikseen opinnäytetyöstä omana Lyyrtilä-kirjanaan samoin kuin esitelmien pito kirjasta ja sen syntyprosessista toteutti tutkimusajan Turun yliopiston kolmatta tavoitetta, yhteiskunnallista vuorovaikutusta (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 252, 262–263; Turun yliopiston 2015b). Pidän tieteellisten konferenssien ja seminaarien lisäksi esitelmää aiheesta Uudenkaupungin Merihistoriallisen Seuran illassa keväällä 2011, Kustavin Volter Kilpi -viikoilla kesällä 2011, Kustavin kirjallisuusyhdistyksen illassa syksyllä 2011 ja Turun kirjamesseilla vuonna 2011 ja 2015. Myös väitöskirjani toteuttaa Turun yliopiston vuoden 2016–2020 strategian yhteiskunnallisesti vaikuttavan tutkijan tavoitetta sekä sen toimenpideohjelman, jonka mukaan yliopisto ylläpitää tavoitteellista, vaikuttavaa ja läpinäkyvää vuorovaikutusta ympäröivän yhteiskunnan kanssa. (Pietarinen 2002, 67; Turun yliopisto 2016a; 2016b.)

226 Ks. esim. Makkonen 2009, 51.

227 Knuutila 2006, 8; ks. myös Kirveennummi & Räsänen 2005, 100.

228 Jaffe 1997, 165; Olsson 2005, 286.

229 Ks. esim. Denzin 1997, xiv; Kuula 2006, 63.

230 Ks. Kalela 2000, 49, 62–64, 67; Kirveennummi & Räsänen 2005, 100.

231 Ks. Heimo 2010, 28; Hertz 1997, xi–xiii.

232 Kuula 2006, 34; Clarkeburn & Mustajoki 2007, 43–44, ks. myös Turun yliopisto 2016b.

233 Ks. Fingerroos 2003b; Fingerroos & Jouhki 2014, 89; Hertz 1997, xii.

234 Tieteellisestä viittaamisesta ja plagioinnista sekä käytettyjen ilmaisujen täsmällisyydestä ks. esim. Clarkeburn & Mustajoki 2007, 103–111; liiallisen alkuperäisyyden osoittamisen ongelmasta ks. Kuula 2006, 29.

Refleksiivinen tai autoetnografinen kirjoitustapa herättää erityisiä kysymyksiä myös siitä, kohteleeke tutkija itseään eettisesti oikein suhteessa muihin merkitystä tuottaviin toimijoihin. Olen omien kokemusteni julkaisemisessa huomioinut sen, mitä itsestäni haluan kertoa tai mistä vaieta.

Etnografisissa teksteissä lukijat ovat jo tottuneet ajatukseen etnografisen kenttätöön (ihmisten) moniäänisyydestä, monista eri “äänistä”, jotka ovat läsnä keskusteluissa ja vuorovaikutuksissa ja joissa etnografiset tulkinnat rakentuvat.²³⁵ Vaikuttavina asioina kylän historiantuottamisen merkityksenantoprosessissa, haastattelujen muistoissa ja kokemuksissani kylässä olivat niin ihmiset kuin ei-ihmisetkin, luonnonilmiöt tai haastatteluissa esiin tulleet asiat tai jo edesmenneet henkilöt. Myös ei-ihmistoimijoiden lukeminen merkityksenantoprosessin toimijoiksi on hyödyllistä tulkittaessa jokapäiväisiä kokemuksellisia käytäntöjä.²³⁶ Olin yksi toimijoista ja riippuvainen monista muista toimijoista ja tapahtumista, jotka mahdollistivat työni.²³⁷ Argumenttiketjujen rakentamisessa on mukana myös vuoropuhelu tai pikemminkin kuviteltu reflektointi yleisön, tulevan lukijan kanssa.²³⁸ Tutkimusprosessin edistyminen jokaisella asteella on yhteydessä tutkijan lisääntyvään käsitykseen myös siitä, mitkä löydöt ovat merkityksellisiä yleisölle.²³⁹ Tutkimukseni alussa tavoitteeni painottui kirjoittaa Lyyprtti-kirjan yleisölle eli lähinnä lyyprttiläisille itselleen. Lyyprtti-kirjan kirjoitettuani eli tutkimuksen loppuosassa painottuu kokonaiskuva, jolloin yleisönä on lähinnä tutkimusyhteisö.²⁴⁰ Kahden eri yleisön läsnäolo vaikutti myös tutkimuksen kirjoittamisen kielellisiin ratkaisuihin, jolloin työn tekstualisaation luonne korostui.

235 Ks. esim. Gupta & Ferguson 1977, 2–3.

236 Ks. esim. Vannini 2009b, 76.

237 Ks. Latour 2005, 212; ks. myös 213; Kouri 2016.

238 Kalela 2000, 55–56, 71, 175; Lehtonen 2000, 114, 187–211.

239 Kalela 2012, 115; Marcus 2014, 41.

240 Ks. Marcus 2014, 40.

2 Muistin merikortti eli etnografinen muistitietotutkimus

”Ens kerral jaarikoidaan taas”²⁴²

Monimuotoinen aineisto

Keskeinen, lähtökohtainen aineistoni ovat vuosina 2006–2008 tekemäni ja nauhoittamani Lyyprytissä kesäänsä viettävien kyläläisten haastattelut. Tein 54 haastattelua, joissa oli mukana 78 henkilöä. Haastatteluista noin puolet oli ryhmähaastatteluja, joihin osallistui talon, suvun, tilan tai mökin vanhimman sukupolven pariskunta tai kaksi sukulaista, ja puolet yksilöhaastatteluja. Muutaman kerran mukana oli myös aikuisia lapsia tai nuoria, jotka eivät kuitenkaan osallistuneet muutamaa lausetta enempiä keskusteluun. Suurin osa haastateltavista oli syntynyt 1930–1950-luvuilla. Joitain haastattelin useamman kerran ja muutama oli mukana useammassa haastattelussa.²⁴³ Useimmissa tapauksissa haastattelut kestivät noin tunnin. Aluksi pyysin haastateltavikseni ihmisiä, joiden yhteistiedot olivat kyläyhdistyksen yhteislaiturihankkeen osoiteistossa. Kyselin lisäksi haastateltavilta heidän elossa olevien sukulaistensa tai nykyisten kyläläisten tietoja. Pyrin haastattelemaan jokaisesta talosta ainakin yhtä henkilöä tai pyysin heitä kirjoittamaan kirjaan itse.

Tutkimukseni aineiston muodostuminen oli pääpiirteittäin kaksiosainen. Ensimmäisessä vaiheessa kootessani Lyyprytti-kirjaa aineisto laajeni useisiin suuntiin, kartoittaen niin kylän menneisyyttä kuin nykyisyyttä. Haastattelujen sisällöt ohjasivat muun aineiston valintaa tai havaintojen tekoa.²⁴⁴ Tuo muu

242 Hilma Lehmuksen haastattelu 1987a. 'Jaarikoiminen' tarkoittaa ilmeisesti asioiden pohtimista, jututelmua yhdessä.

243 Haastateltavista yksi on syntynyt 1910-luvulla, seitsemän haastateltavaa 1920-luvulla, 15 haastateltavaa 1930-luvulla, 28 haastateltavaa 1940-luvulla, 18 haastateltavaa 1950-luvulla, kuusi haastateltavaa 1960-luvulla ja kaksi haastateltavaa 1970-luvulla. Viidestä haastattelusta meni nauhallevain osa tai nauhoitus ei onnistunut. Näistä neljää haastattelin uudestaan. Vain ensimmäinen haastattelu on nauhoittamatta. Nauhoitettujen haastattelujen lukumäärä vaihtelee (49–52), riippuen siitä, laskenko samojen ihmisten kahdella eri kerralla tekemäni haastattelut yhdeksi haastatteluksi. Kesken haastattelua huoneeseen tulleita tai haastattelua seuraamassa olevia lapsia tai nuoria en ole maininnut haastateltavien luettelossa, vaikkakin he sanoivat jotain – vain muutamia lauseita – haastattelun aikana enkä laskenut heitä ikäjakautumaan. Teemu Kouri oli mukana seitsemässä haastattelussa, muutamassa vain seuraamassa keskustelua ja joista yhdessä lyhyemmässä (18 min.) haastattelin häntä.

244 Ks. esim. Grele 2004, 49.

aineisto koostui neljästä muiden tekemästä haastattelusta,²⁴⁵ paikannimikyselystä, sanomalehtiartikkeleista, lähdekirjallisuudesta, arkistolähteistä, kotiaristolähteistä, sähköposti- ja kirjeenvaihdostani, internet-lähteistä, erilaisista painamattomista lähteistä ja kartoista.²⁴⁶ Tutkimuksen ensimmäinen askel onkin huomioida kaikki mahdollinen olemassa oleva tieto kohteesta, erityisesti, muttei ainoastaan, asiantuntijoiden tekemät teokset.²⁴⁷

Lähetin myös haastateltaville haastattelujen loppuvaiheessa kyselyn Lyyrтин ja lähialueen paikannimistä, johon olin poiminut nimitietoja *Kustavin paikannimiluettelosta* (1987)²⁴⁸ ja joiden tietoja pyysin lyyrtiläisten kommentoivan tai lisäävän. Kysely sisälsi teemaluettelon antamaan ideoita kirjoittamiseen ja lähetin samalla noin kymmenelle henkilölle erikseen kirjoittamispyynnön jostain aiheesta tai paikasta.²⁴⁹ Kirjeen jälkeen sain 15 kirjetä, joissa oli joitain valokuvia, muistoja tai muistelmia tai kommentteja paikannimikyselyyn. Kysymyspaperin merkintöineen palautti vain neljä.²⁵⁰ Sen saatekirjeessä kirjoitin, että ”[k]yselyn tarkoitus on ensinnäkin innostaa

245 Anna-Maija Lagerströmin tekemä Olavi Simolan haastattelu on tallennettu Kerrottu ympäristö-aineistooni Turun yliopiston historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkistoon. Simola asui siirtolaiskarjalaisena lapsena vuosina 1940–1947 Lyyrтіssä. Muista, Hilikka Oksaman tekemistä Hilma Lehmuksen haastatteluista, kaksi on hänen hallussaan (Hilma Lehmuksen haastattelu 1987a; 1987b) ja yksi (SKSÄ 1978) Suomen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistossa.

246 Nämä ovat yksityiskohtaisesti luetteloitu Lyyrті-kirjan lähdeluettelossa. Kootessani ja kirjoittaessani Lyyrті-kirjaa periaatteeni oli, että se painottuu paikallishistorian taltioimiseen ja sen tuntemisen lisäämiseen. Esittelin löytämiäni tietoja, historiallisia jälkiä ja kyläläisten sekä eri kirjallisuuslähteiden ajatuksia siten, että lukija voi myös itse tehdä päätelmiä asioista. Pyysin kyläläisiä kirjoittamaan Lyyrті-kirjaan kertomuksia, muistoja, runoja tai tietopohjaisia artikkeleita. Kyläläisillä oli myös jo kirjoitettuja tekstejä, kuten Paavo Kairavuon käsikirjoitus, josta valitsin kirjaan kuusi kertomusta. Kaiken kaikkiaan muiden kirjoittamia tekstejä tuli kirjaan 25 (kirjoittamani tekstiosuuden ollessa noin 80 prosenttia koko tekstimäärästä), esimerkiksi yksi luontoaiheinen artikkeli, luotsausta, kalastusta ja veneitä käsittelevät kirjoitukset sekä useita muistelmia lapsuuden kylästä, runo ja joitain mökkipäiväkirjan sivuja. Pyysin kyläläisiä myös lähettämään tai antamaan haastattelun ohessa valokuvia, joita he itse katsoivat sopivaksi kirjaan. Kirjassa on yhteensä 201 valokuvaa perhekokoelmista ja paikallisten uudemmista valokuvista, museokuvista ja joitakin ulkopuolisten valokuvaajien ottamia: Matti Saanion kuvia 1950-luvun lopulta, Ilmo Jaramon 1960-luvulta alkaen olevista valokuvista ja kuvia hänen kotiseutukokoelmastaan sekä Katri Lassilan, Peter Silvendöisen ja Risto Ylä-Raution kuvia, 7 valokuvaa postikorteista, kuvataiteilijät Inari Krohnin (2 kpl grafiikan-työtä) ja Kyllikki Ramstedtin (3 piirrosta 1930-luvulta) kuvia, kapteenitauluja ja muita kuvia yhteensä 17 kuvaa sekä 13 karttakuvaa: maanousemakartat (Timo Kilpeläinen), isojakokartta ja kaksi muuta historiallista karttaa sekä alueen merikortti, johon on sijoitettu talojen paikat numeroilla (Kouri, J. 2011a). Lyyrті-kirjan sisällysluettelo on Liitteenä 5.

247 Kalela 2012, 86.

248 Kustavin kulttuurilautakunta tilasi syksyllä 1985 Helsingistä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimitoimistosta kaikki Kustavista kerätyt paikannimet. Nämä nimilappujen (kopiot liuskoilla) puhtaaksikirjoitettiin ja uudelleen järjestettiin *Kustavin paikannimiluetteloksi*. Haastatteluissa oli mukana kaksi lyyrtiläistä. (Kustavin paikannimiluettelo 1987, 19.)

249 TPK250408.

250 Korjauksia ja kommentteja paikannimiin käytin Lyyrті-kirjassa kirjoittaessani paikkojen nimistä. Käytin kyselyä kahden haastattelun tukirunkona. Etenimme haastatteluissa paikannimitutkimuksesta tekemäni nimiluettelon pohjalta, mutta keskustelut kulkivat vapaasti muiden haastattelujen tavoin, ensimmäisen paikannimen jälkeen keskustelu rönnyli ja haastateltava otti luettelosta esiin vain joitakin nimiä (TPK240109).

sinua muistelemaan eri paikkoihin liittyviä asioita Lypyrtyssä ja kirjoittamaan niistä Lypyrty-kirjaan ja toiseksi kerätä näihin paikannimiin liittyvää tietoutta.”²⁵¹ Lypyrty-kirjaa kirjoittaessani jouduin tekemään valintoja siitä, mitä se tulisi sisältämään ja miten eri asiat esitettäisiin.²⁵² Vaikka Lypyrty-kirjan kirjoittamisessa aineistoni oli monimuotoista ja suullis-kirjallista,²⁵³ halusin sen kokoamista ohjaavien näkökulmien tulevan kyläläisiltä.

Toisessa, merkityksenantoprosessin väitöskirjan kirjoittamisen vaiheessa lähteenäni ovat yhä ensisijaisesti haastattelut ja niiden lisäksi Lypyrty-kirja merkityksenantoprosessista toteutuneena tuotteena ja koko prosessin aikana kirjoittamani tutkimuspäiväkirja, joka sisältää muistiinpantuja havaintojani, niin kommunikaatiotilanteista kyläläisten kanssa kuin omia kokemuksiani Lypyrtyssä ja tutkimukseni äärellä. Tutkimuksen aikaiset hetket muuttuivat kirjoittamalla aineistoksi. Ne olivat samalla muistoja, joista tein tulkintaa jo kirjoittaessa.

Aineistoni on laaja ja olen analysoinut ja tulkinnut sitä useassa vaiheessa. Poikkeukselliset lähdeaineistot ovat mikrohistoriallisen tutkimuksen leimallinen piirre. Olen myös itse saanut aikaan lähteiden epätavallisuuden luomalla uudenlaisen dokumentaation, Lypyrty-kirjan, yhdistelemällä alun perin erillään olevia lähdesarjoja.²⁵⁴ Nykyisen kulttuurien tutkimuksen näkemyksen mukaan millaisista teksteistä tahansa voidaan konstruoida tutkimusaineistoja. Tutkimusaineiston muodostamiseen liittyvälle lähdekritiikille ja refleksiivisyyden käytännölle asetettavat vaatimukset ovat sitä moninaisemmat, mitä useammanlaisia tekstejä ja konteksteja tutkimuslähteisiin sisältyy.²⁵⁵ Nykytutkimuksessa lähteitä ei tulisikaan ajatella enää luotettavina tai epäluotettavina, vaan eri tavoin hedelmällisinä ja informatiivisina ja siksi ne myös tukevat toisiaan.²⁵⁶ Erilaiset lähteet edellyttävät myös erilaisten viestien analyttistä luku- ja kuuntelutaitoa sekä refleksiivisyyttä suhteessa tiedon historiallisuuteen ja tärkeyteen.²⁵⁷

Poikkitieteellisen tutkimuksen kohdalla kysymykset aineiston ja kontekstin riittävydestä ja rajoittamisesta ovat läsnä jatkuvasti. Tutkimuspäiväkirjassani kirjoitan haastattelujen jälkeen, ennen Lypyrty-kirjan kokoamista: ”Mieli kuin Ströemi, ailahtelevia puuskia, vaativia virtoja. Käsittelenkö kaiken vaiko

251 Kyselyn saatekirje Liitteenä 3.

252 Tutkijan vastuusta tekstin kirjoittajana lukijalle ks. Kalela 2000, 74–76; Sakaranaho 1997, 44.

253 Ks. Heimo 2010, 19–22.

254 Ks. Peltonen M. 1996, 21–22; ks. myös Kalela 2000, 96–97, 171; 2012, 29–30, 32, 128.

255 Knuuttila 1992, 110; 2010, 22; 2010, 22; ks. myös Coffey & Atkinson 1996, 5; Hammersley & Atkinson 2007, 4; Kalela 2000, 40; Taira 2015a, 60, 62.

256 Kalela 2000, 91–92, 97, 167–169, myös alaviite 1 s. 167; ks. myös Ginzburg 1996, 121; Hammersley & Atkinson 2007, 102–103.

257 Peltonen U-M. 2006, 112; Ricœur 2005, 146.

hiljennän?”²⁵⁸ Tutkija on paikka, jossa tutkimuksen valinnat tapahtuvat ja tutkimustekstissä ne konkretisoituvat sanoiksi.²⁵⁹ Se, mitä asioita tai ääniä aineistosta otin mukaan Lyyprtti-kirjaan, ratkaisi osin myös sen, mitä tuli mukaan historiantuottamisen merkityksenantoon ja tutkimukseni selontekoon. En myöskään käsittele kaikkea, mitä toin esiin Lyyprtti-kirjassa, vaan ainoastaan niiltä osin, jotka näen oleelliseksi merkityksenantoprosessin ymmärtämisessä.

Tutkija ei ole ainut, joka tekee ympäristöstä havaintoja ja kirjoittaa niitä ylös. Asioiden kirjaaminen on tapa seurata ajassa tapahtuvia syy- ja seuraussuhteita sekä muutoksia ja tallentaa tapahtumia myöhemmin luettaviksi. Myös jotkut lyyprttiläisistä kertoivat pitävänsä päiväkirjoja, esimerkiksi kalapäiväkirjaa tai mökkipäiväkirjaa.²⁶⁰ Eräs haastateltava kertoi tekevänsä kalapäiväkirjaansa taulukoita siitä, kuinka paljon eri kalalajeja hän on pyytänyt.²⁶¹ Mökkipäiväkirjoihin kirjataan tapahtumia, tekemisiä ja säähavaintoja.²⁶² Folkloristi Kirsti Salmi-Niklander käyttää väitöskirjassaan suullisen historian ja muistitiedon sijasta aineistostaan nimitystä suullis-kirjallinen paikallispeirinne (engl. *oral-literary local tradition*) korostaakseen suullisen ja kirjoitetun historian välistä vuorovaikutusta. Sille on ominaista jatkuvuus, ja sen avulla välitetään tietoa yhteisön menneisyydestä tuleville polville.²⁶³ Jatkuvuus ja historian jatkuva muokkaaminen on ominaista myös tutkimukseni muisteluaineistolle. Sille on ominaista myös joidenkin haastateltavien perehtyneisyys paikallisen elämän eri aikojen kirjallisiin tuotteisiin.²⁶⁴ Haastateltavien kerronnat kierrättävät monen muun aiemman paikkakunnalla asuneen näkemyksiä ja pohdintoja. Ne sisältävät keskusteluja muiden kuin lyyprttiläisten kanssa ja kirjallisista sekä muista lähteistä suodattunutta tietoa. Näihin heijastetaan omia kokemuksia ja muistoja jo ennen kerrontaa ja haastattelujen aikana. Lyyprtti-kirja oli toki ensimmäinen kylän yhteinen hanke tuottaa kirjallista historiaa kylästä.

Aineistooni kuuluvat myös tutkimuspäiväkirjani. Tutkijoilla on erilaisia käytäntöjä tutkimuspäiväkirjojen käytöstä. Tutkimuspäiväkirjani on päivittäisten elämismailman havaintojeni ja kokemuksellisen tiedon tekstuaalinen lähde. Kirjoitin havaintojani, mikä edesauttoi tulemaan tietoiseksi

258 TPK100709.

259 Tontti 2005, 88.

260 TKU/A/09/64/H1; Majjala 2011. Myös sähköisesti kyläläiset kokoavat omaa historiaansa tai tiedottavat omien paikkojen tilanteesta toisilleen sosiaalisessa mediassa, kuten facebookin omissa ryhmissä. Tästä ei kuitenkaan ollut puhetta vielä haastattelujen aikaan. Sarvilinnalla oli sähköiset kotisivut jo haastattelujen aikana, joita käytin myös Lyyprtti-kirjaa kirjoittaessani.

261 TKU/A/09/64/H1.

262 Ks. esim. Kouri, J. 2011a; Majjala 2011.

263 Salmi-Niklander 2004, 39–40, 43–46.

264 Näitä käsittelen luvussa ”Kustavia ja Lyyprttiä käsittelevä kirjallisuus”.

asioista, joihin en jokapäiväisissä toimissa kiinnittäisi erityistä huomiota.²⁶⁵ Havaitsemiseen keskittyvä asenne vahvistui havaintoja kirjatessa ja niitä tulkitessa. Se laajeni kattamaan tunnereaktioita, kokemuksia tai oivalluksen hetkiä, joissa ymmärrykseni tutkimuskysymyksistäni syveni.²⁶⁶ Tutkimuspäiväkirjani pohdinnat ja kokemukseronta ovat oleellinen osa tutkimustani, mutta eivät sen lähtökohta. Osana metodologiaa niiden tehtävä on tuoda lukijalle ymmärrettäväksi tutkimusprosessin kulkua johdonmukaisen asioiden esittämisen lisäksi paneutumalla tieteen tekemisen toimintamenetelmiin eli deskriptiiviseen metodologiaan.²⁶⁷ Vaikka ensisijainen tutkimuskohteeni on kyläläisten historiantuottaminen, omien kokemuksieni esiintuominen on mielestäni oleellista siksi, että tutkijana olin kylän merkitysten välittäjä ja kulttuurikriitikko koko prosessin aikana.²⁶⁸

Tuotin tietoa merkityksenantoprosessista kuvaamalla myös omia havaintojani ja kokemuksiani Lyyrtyssä. Tuotan erityistä tietoa, jonka avulla voidaan ymmärtää kylän ympäristössä koettua kyläläisyyttä, yleistä lyyrtyläistä tapaa.²⁶⁹ Tutkimuspäiväkirjan käyttö ja prosessikirjoittaminen kuuluivat oleellisena osana omaan tutkimusstrategiaani yhdessä tieteellisen kirjallisuuden lukemisen kanssa.²⁷⁰ Alussa pidin erikseen haastattelupäiväkirjaa, johon kirjasin vaikutelmiani heti haastattelun jälkeen, kenttätyöpäiväkirjaa ja henkilökohtaista päiväkirjaa. Tutkimuksen edistyessä näiden sisällöt kuitenkin lomituitivat. Kirjoitin niihin lainauksia ja reflektointia niin lähde- kuin tutkimuskirjallisuudesta. Lopulta pidin vain yhtä tutkimuspäiväkirjaa, jota järjestin päivämäärien avulla. Tutkimuspäiväkirjat olen yhdistänyt yhdeksi tiedostoksi, tutkimuspäiväkirjaksi (TPK), joka sisältää hyvin monenlaista tekstiä.²⁷¹

Tutkimuspäiväkirjan tekstini on ei-systemaattista. Se kuvaa myös tapaan ajatella kirjoittamalla. Jokin havainto on alkuna ajatusten sikermälle, jossa on viitteitä lukemiini tieteellisiin teoksiin ja mieleen tuleviin ideoihin eri teorioista. Kirjoittaminen on mielessä pyörivien ajatusten purkamista paperille, suunnitelmia ja muistutuksia siitä, mitä seuraavaksi tulisi tehdä. Tekstin joukossa on kysymyksiä, joiden avulla huomioni kiinnittyi seuraavissa hetkissä oleviin asioihin ja siten tutkimus eteni.²⁷² Tekstin aiheet määräytyivät hyvin

265 Ks. Hammersley & Atkinson 2007, 141–142; Ruotsala 2005, 30, 59.

266 Ks. Ehn 2014, 74–75; Isotalo 2015, 66.

267 Ks. Sakaranaho 1997, 40, 44.

268 Ks. Kalela 2000, 197; 2012, 18–19, 37; Latour 2005, 128; Ukkonen 2006, 182.

269 Ks. Siivonen 2008, 283.

270 Ks. Hammersley & Atkinson 2007, 191–193.

271 Tutkimuspäiväkirjan lähdeviitteissä käytän järjestelmällisesti merkintää pvm/kk/vuosi, esim. 160813. Jos esimerkiksi merkintä on tutkimuspäiväkirjassa vain heinä 2014, merkitsen päivät X:llä, esim. XX0714.

272 Ks. Gadamer 2004, 22–23; Hammersley & Atkinson 2007, 143; Mikkola 2009, 52.

paljon ympäristöstä, jossa olin. Varsinkin ollessani Lyyprtissä kuvasin ympäristön tapahtumia. Monesti laitoin ylös asioita muistaakseni talvella, millaista Lyyprtissä on. Nämä kaikki yhdistyivät itselleni tutkijana merkittävien elämysten, tapahtumien, asioiden ja näkökulmien kertomuksiksi. Toisissa näistä kerronta on elämyksellistä tai runollista, poettista, ja niissä annetaan tilaa kuvittelulle, mielikuville ja tutkimukseen liittyville ideoille, jolloin esitetyt elämykset eivät välttämättä samastu todellisuuteen, vaikkakin saavat alkunsa siitä.²⁷³ Tutkimusprosessini oli myös kokemuksellinen kirjoitusprosessi. Osa kirjoittamisen hetkistä oli ristiriitaisten ja tunnepitoistenkin ongelmien ratkaisuyrityksiä, keino kokemuksen sanoittamiseen ja tarkentumiseen. Ne ovat tutkija-kyläisen kokemuksellista, paikantuvaa ruumiillista tietoa. Ne kertovat myös prosessin vaiheista ja niihin liittyvistä keskeneräisyyksistä.

Anna-Leena Siikala ja Oleg Uljašev kirjoittavat tutkijan *katseesta*. Sen lisäksi, että katseen on oltava tietoinen suunnastaan ja siitä, mihin mieltymykset sitä viettelevät, ja myös tieteellisesti valistunut, systemaattinen ja hellittämättä etsivää mieltä palveleva, sen on ymmärrettävä satunnaisuuksien, lip-sahdusten ja erehdysten arvo tiedon jäsentämisen prosessissa. Monesti juuri erehdys opettaa eniten siitä, miten asioiden pitäisi olla.²⁷⁴ Uskontotieteilijä Anu Isotalo sanoo kirjoitettujen kenttämuistiinpanojen sisältöjen tuoneen kenttätilanteet onnistumisineen, epäonnistumisineen ja oivalluksineen vuosien jälkeenkin hyvin elävästi mieleen.²⁷⁵ Sama pätee omien muistiinpanojeni kohdalla. Aluksi tein systemaattisesti kenttämuistiinpanoja heti haastattelujen jälkeen. Vähitellen haastattelujen lisääntyessä kirjasin vain erityisiä tai uudenslaisia tuntemuksia.

Osallistuvan havainnoinnin suhteen periaate kenttähavaintojen dokumentoinnin tarkkuudesta on kyseenalaistettu. Tutkijan ymmärrys tulkittavista asioista voi lisääntyä ja jäsentyä myös sellaisten havaintojen ja muistojen perusteella, joita tutkija ei ole kirjannut minnekään tai joita voi olla vaikea sanallistaa.²⁷⁶ Sisäpiiriläisyyteni ja ei-sensitiivinen tutkimusaiheeni mahdollisti paljon, mutta kirjoittaminen toi myös esille ja muistutti siitä, miten neutraaliltakin näyttävä tutkimusaihe sisältää herkkiä alueita. Isotalo pohtii myös tutkijan muistin epätarkkuutta tutkimuksen edetessä ja suhteessa eri lähteistä saatuun informaatioon.²⁷⁷ Luinkin tutkimuspäiväkirjojeni läpi uudestaan tutkimusta kirjoittaessani, jolloin muistutin itseäni prosessin eri vaiheista.

273 Ks. Knuuttila 2010, 33; Laurén 2015, 3.

274 Siikala & Uljašev 2003, 132.

275 Isotalo 2015, 66.

276 Mts. 67.

277 Mts. 68.

Tutkimuspäiväkirjojen tekstejä luonnehtii jatkuva keskeneräisyys, mikä on hermeneuttisen tutkimusprosessin oleellinen ominaisuus ja tutkijan kokemus tutkimuksesta.²⁷⁸ Niiden järjestelmälliseen muotoon laittaminen tai luokittelu tuntui olevan hyvin keinotekoisia. Prosessinkuvauksessa hyödynnän tutkimuspäiväkirjojeni, mutta en tee niistä kokonaisanalyysiä. Prosessi jatkui muuntuvana ja oivaltavana myös tutkimuksen kirjoittamisen ajan. Uskon tutkijan läpikäymien vaiheiden aukikirjoittamisen olevan yksi mahdollisuus tehdä muistin ja samalla tutkimuksen monesti epävarmaakin prosessia näkyväksi. Kyse on myös tutkijan valinnoista siitä, mitä hän tutkimuksensa aineistoksi tai kirjalliseen esitykseensä valitsee.

Yksilö muistaa, yhteisö muistelee

Muistiin liittyvää tutkimusta tehdään nykyään monilla eri tieteenaloilla. Muistista on todettu tulleen *vaeltava käsite*: se on muuttunut epämääräiseksi, siihen liittyviä termejä on käytössä lukuisia eri näkökulmien tai aineistojen tai kohteiden tuloksena, eikä sillä ole yksiselitteisiä määritelmiä.²⁷⁹ Historiantutkija Jan Assmannin mukaan *muisti* on tietoa itsestä, omasta ryhmästä tai kulttuurisesta tai uskonnollisesta perinteestä. Muistaminen on kuulumisen realisointia, tajuamista. Osallisuus itse muistamiseen tai muistin ketjuun linkittyminen on tärkeää, ei ainoastaan se, mitä on muisteltu.²⁸⁰ Ihmisellä on tarve olla osa jotain suurempaa, kuulua tai olla osallinen johonkin, kuten sukuun tai alueeseen.²⁸¹ Historiantutkija Aleida Assmann kirjoittaa, että jos kulttuuri nähdään ”merkityksen maailmana”, muisti on arvojen repertuaari ja generaattori, joka ulottuu koko elämänajalle ja luo identiteettiä. Assmann kirjoittaa ihmisen luovan kulttuurin välityksellä ajallisen viitekehyksen, joka ulottuu menneisyydestä tulevaisuuteen, ja rakentaa sopimuksen elävien, kuolleiden ja tulevien välille. Yhteisöllisesti hyväksytyt ”oma-kuvat” (me-identiteetit) standardisoidaan pyhittämällä uskonnolliset, lailliset, historialliset ja kirjalliset perinteet.²⁸²

Sosiologi, muistin tutkija Maurice Halbwachs erotti 1920–1940-lukujen kirjoituksissaan yksilölliset ja kollektiiviset muistot. Hänen teoriansa *kollektiivisesta muistista* ja muistin sosiaalisista viitekehyksistä perustuu ajatukseen,

278 Ks. McCarthy Brown 2001.

279 Berliner 2005, 197, 201–203; Confino 2008, 79; Erll 2008, 2–3; Heimo 2010, 37–52, ks. myös alaviite 16; Kalela 2012, 9; Olick 2008, 151–152; Sakaranaho 2011, 138.

280 Assmann, J. 2008, 113–114, 117–118.

281 Sakaranaho 2011, 135–136, ks. myös Hervieu-Léger 2000, 162; Kalela 2012, 59.

282 Assmann, A. 2008, 97, 100; ks. myös Harth 2008, 90; Smart 1983, 19–20. Harth on tiivistänyt Aleida ja Jan Assmannin vuoden 1983 *Archäologie*-sarjan ja sen jälkeisten teosten näkemykset kulttuurisesta muistista (Harth 2008, 89–90).

että muisteleminen on luonteeltaan ennen muuta sosiaalista toimintaa ja muistaminen tapahtuu aina vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Lisäksi asiat, joita palautamme mieleen muistellessamme, ovat jatkuvasti muutoksen ja uudelleen arvioinnin kohteina.²⁸³ Hänen mukaansa yksilö muistaa, mutta vain ryhmän jäsenenä.²⁸⁴

Kollektiivisen muistin käsite on herättänyt keskustelua eri tieteenalojen ja eri näkökulmien kohdatessa. Halbwachs on kritisoitu siirtäneen yksilöpsykologian käsitteitä yhteisön tasolle ja samalla kyseenalaistaneen koko kollektiivisen tai kulttuurisen muistin käsitteen tarpeellisuuden. Käsitteen on kuitenkin katsottu mahdollistavan näiden ilmiöiden välisten suhteiden monitieteisen tarkastelun ja näkökulmien rikkauden aina nykyisestä muistelusta muinaisiin myytteihin.²⁸⁵ Halbwachs jälkeen kollektiivisen muistin käsitteellä on tutkimuksissa kuvattu muistamiseen liittyviä kognitiivisia prosesseja, julkisen muistamisen moninaisia muotoja tai jonkin tietyn yhteisön muistia. Joskus sitä käytetään synonyyminä myös historiatietoisuudelle.²⁸⁶ Oleellista on sen muotoutuminen hermeneuttisena prosessina, jossa menneisyyden käytänteitä, rituaaleja ja kertomuksia luetaan ja tulkitaan uudelleen, ei ainoastaan menneen toistona.²⁸⁷

Kollektiivisen muistin käsitteen rinnalla käytetään myös käsitteitä *sosiaalinen* ja *jaettu muisti* (engl. *shared memory*).²⁸⁸ Aineistojen sanelemina tutkijat ylittävät muistitietotutkimuksen ja muistitutkimuksen välisiä rajoja. Samalla muistin rakenteelliset käsitteet saavat tutkimuksen näkökulman mukaisia määrittäjäsi. Historiantutkijat Aleida ja Jan Assmann ovat jakaneet Halbwachs kollektiivisen muistin vaihtoehtoisesti *kommunikatiiviseen* ja *kulttuuriseen muistiin*. He jakavat muistin kolmeen tasoon: sisäiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen. Sisäisellä muistilla he tarkoittavat puhtaasti yksilöllistä muistia. Kommunikatiivinen muisti ei sisällä instituutioita, vaan on luonteeltaan sosiaalista ja kattaa lähimenneisyydessä, aikalaisten kesken tai noin kolmen sukupolven välisen muistelun. Tätä pidemmälle, tuhansien vuosien päähän, jopa myyttiseen aikaan, ulottuvaa muistia Assmannit nimittävät kulttuuriseksi muistiksi. Kulttuurinen muisti on kollektiivisen muistin yksi muoto, siinä mielessä, että se on monien ihmisten jakama ja takaa heille kollektiivisen, kulttuurisen identiteetin. Se sisältää kyseiselle kulttuurille merkityksellisiä piirteitä ja ilmenee erilaisissa perinnetuotteissa. Jotta kulttuurinen muisti ei

283 Halbwachs 1992; ks. myös Marcel & Mucchielli 2008; Olick 2008, 155–157.

284 Coser 1992, 24.

285 Confino 2008, 78; Erll 2008, 9.

286 Connerton 1999, 1; Heimo 2010, 40.

287 Hervieu-Léger 2000, 88; ks. myös Vansina 1965, 1985.

288 Connerton 1999, 3; Heimo 2010, 41; Portelli 1997, 157; ks. myös Vansina 1965, 1985.

katkeaisi sukupolvien saatossa, se, toisin kuin kommunikatiivinen muisti, säilyy myös aineettomissa perinnetuotteissa ja tarvitsee säilyäkseen instituutioita. Assmannien mukaan sen ylläpitäminen on varattu spesialisteille.²⁸⁹ Lypyrin suullisen historian haastattelujen sisältämät muistot ovat Assmannien jaotellussa kommunikatiivista muistia. Neuvottelimme kulttuurisen muistin sisällöstä ja muodosta, Smartin sanoin tapahtumakaavasta. Lypyrin-kirjan kokojana ja tutkijana huolehdin sen ylläpitämisestä, siirtämisestä kirjalliseksi representaatioksi.

Suullisen historian tutkija Alessandro Portelli esimerkiksi korostaa, että vain yksilöt muistavat, eivät ryhmät. Hänen näkemyksensä mukaan muisti on *sosiaalinen ja jaettu* (engl. *shared*). Siitä tulee kollektiivinen muisti, vain kun se abstrahoidaan ja irrotetaan yksilöstä, kuten myyteissä ja folkloressa, instituutioissa ja rituaaleissa, joissa kokonaisuus on jotain muuta kuin sen osat.²⁹⁰ Muistitutkimusta tekevänä tämä näkemys tulee lähimmäksi omaa muistinäkemyksiäni. Sosiaaliantropologi Paul Connerton on jakanut muistamisen tavat yksilölliseen ja sosiaaliseen muistiin. Muistamisessa on erotettavissa kolme tapaa: asioiden tai tiedon mieleen palauttamisen kognitiivinen muisti; henkilökohtainen, ihmisille itselleen tapahtuneiden asioiden muistot; jonkin aiemmin tehdyn ja muistetun toiminnallisen toistaminen, tapamuisti (engl. *habit memory*). Viimeksi mainittua on hänen mielestään tarkasteltu tutkimuksissa vähiten.²⁹¹ Halbwachs käyttää samankaltaisesta muistamisesta käsitettä ”elämäntapa” (engl. *way of life*), määrittellen sen ”joukoksi tapoja, uskomuksia ja olemisen tapoja, jotka perustuvat ihmisen tavanomaiseen toimintaan ja siihen, miten tavat on perustettu.”²⁹² Connerton korostaa, että juuri tapamuistin avulla voidaan ymmärtää kollektiivisen eli sosiaalisen muistin välittymistä.²⁹³ Muistin tärkein ominaisuus on jatkuvuuden säilyttäminen, nykyisyydestä menneisyyteen ja takaisin. Ruumiillisissa, esittävisä eli performatiivisissa käytänteissä menneisyys voi säilyä kehossa toiminnallisena muistina.²⁹⁴ Tämä näkemys on oleellinen, kun tulkitsen lypyrinläisten, myös itseni, kuvaamia toiminnallisia osuuksia.

Muistot eivät ole vain toisintoja alkuperäisistä kokemuksista, vaan kertojat muotoilevat ne kulttuuristen mallien, yhteisöllisten normien ja

289 Assmann, J. 2008, 109–111; Welzer 2008, 285; ks. myös Heimo 2010, 41.

290 Portelli 1997, 157. Toisaalta esimerkiksi Paul Connerton allekirjoittaa sosiaalisen muistin olemassaolon, mutta kyseenalaistaa käsitteen hyödyllisyyden tutkimuksellisenä työvälineenä (Connerton 1999, 1).

291 Connerton 1999, 22–23, 25, 35.

292 Marcel & Mucchielli 2008, 146–147. < Halbwachs, Maurice 1930. *Les causes du suicide*, 502. Paris: Alcan.

293 Connerton 1999, 34, 40–71.

294 Mts. 71, 72–104.

kerrontatilanteen vaatimusten mukaan joka kerta uudelleen. Omakohtaisen tiedon tai kokemuksen osuutta kaikesta kerrotusta on vaikea, jos ei peräti mahdotonta erottaa. Silloinkin, kun puhutaan yhteisöjen tai ryhmien sosiaalisesta tai kollektiivisesta muistista, on viime kädessä kysymys yksilöiden tekemistä valinnoista, muistamisesta, unohtamisesta ja siitä, minkälaiseksi kertomukseksi muisto kuhunkin tilanteeseen tuotetaan. Siksi muistojen autenttisuuden tai alkuperän selvittämisen sijasta on kiinnostavampaa selvittää, mikä kerrottujen tapahtumien, tosien tai epätosien, merkitys oli muisteluhetkellä, ja miksi.²⁹⁵ Itse korostan sitä, mitä *nyt* tapahtuu ja mikä on sellaista, joka saa aikaan menneisyyden merkityksellistämisen. Yhteisön olemassaoloon liittyvät kysymykset aktualisoituvat tietyissä tilanteissa ja ne vastaavat kysymykseen, *miksi* historiaa tuotetaan. Selvittän, mikä tai mitkä aktualisoivat menneisyyden merkityksellistämisen Lyyrtissä.

Yhden muistelijan kertomukset linkittyvät osaksi muiden muistelijoiden muistojen sarjaa. Muistellessaan yksilö pohtii omaa elämänsä kulkuaan ja jakaa kokemuksia sekä suhteuttaa niitä muiden kokemuksiin. Muistelun avulla voi käsitellä oman elämän suhdetta historiaan ja tuottaa julkista historiaa täydentäviä, myötäileviä tai kritisovia tulkintoja menneestä.²⁹⁶ Kollektiivisen muistin rinnalla muisteluaineistossa kulkeekin aina muistellessa aktualisoituva yksilöllinen muisti, jonka perustana ovat henkilökohtaiset, omaelämäkerralliset tapahtumamuistot.²⁹⁷ Tutkimuspäiväkirjassani kuvaan henkilökohtaista kokemusta syksyisessä Holmassa:

Illalla menin pimeässä ulos, ehkä näkisin tähtiä. Taivaan reuna hohkasi vaaleanvihreää: revontulet, ylhäällä kohtisuoraan suuria vihertäviä linjoja, kirkkaampia tulen keskuksia, taivas liekehti. Mikä lahja, ihanuus, jonka vastaanotin. Tulen tänne yksin, vaikkakin ollut varma halusinko palelemaan, tekemään taloa, ja sitten illalla, revontulet! Harvinainen tapahtuma luo muiston, merkityksen siitä, että olin oikeassa paikassa oikeana aikana. Tähän olin ollut tulossa ja osannut onneksi tulla.²⁹⁸

Soitin jo revontulia katsellessani Teemulle, näkyikö niitä hänen työpaikallaan, läheisen Selkämeren pohjoisosan Isonkarin saaren luotsiasemalla. Keskustelussa molempien yksin kokema hetki muuttui jaetuksi, sosiaaliseksi muistoksi. Myös ympäristön jokapäiväiset havainnot yhdistävät samassa ympäristössä, mutta eri paikoissa olevia kokijoita. Muistitiedon on nähty olevan yksilöllisten kokemustenkin kohdalla yhteisöllistä, sillä muutenkin kuin

295 Heimo 2010, 46; Portelli 2004, 67; Welzer 2008, 286, 294–295.

296 Connerton 1999, 21; Ukkonen 2000, 11–12.

297 Schragger 2004, 285.

298 TPK071015.

yhteisesti koettujen tai tulkittujen tapahtumien ollessa kohteena, muisteleminen on sidoksissa ympäröivään kulttuuriin, heijastaen sen ajattelemisen ja tekemisen tapoja, arvoja, mielipiteitä, uskomuksia ja tunteita.²⁹⁹

Kollektiiviseen muistiin liittyy sen yhteiseksi kokeminen, kun se kielellistetään, ja siksikin sen kontekstina on nähty nimenomaan tekstuaaliset resurssit.³⁰⁰ Halbwachsian mukaan tietyssä paikassa tapahtuneet hetket muistetaan ja muotoillaan ryhmän jakamaan kertomuksen muotoon.³⁰¹ Merkitysten välittäjinä tekstuaalisten resurssien, kertomusten on katsottu tekevän tapahtumat myös ymmärrettäviksi.³⁰²

Nykyajassa esitetyt kysymykset tai huolet ja erilaiset tiedon tarpeet näyttävät vaativan historian uudelleen kirjoittamista, täydentämistä tai muokkaamista, mutta myös unohtamista. Niin kuin historiantutkija Pierre Nora sanoo, menneisyys ehdottaa, mutta nykyisyys määrää, ja monesti se, mitä tapahtuu, on toisin kuin mitä on aiottu.³⁰³ Uudet tulkinnat kyseenalaistavat aina vain jonkin osan olemassa olevasta tiedosta. Ne eivät koskaan muuta historiaa kokonaisuudessaan.³⁰⁴ Muisteltaessa ei niinkään kerrota menneisyyden tai nykyisyyden todellisuudesta vaan tuotetaan koetun todellisuuden tulkintoja. Kysymykset siitä, keitä olemme ja mistä tulemme, ovat keskeisiä niin yksilöllisen kuin yhteisöllisen menneisyyden ja identiteetin hahmottamisessa.³⁰⁵ Nykyinen muistitutkimus korostaa muistin olevan jatkuva, aktiivinen, yksilöiden ja yhteisöjen merkityksenannon dynaaminen prosessi tuotteen ja käytäntöineen, ja muistin rakenteiden olevan joustavia. Osin siksi eri tutkimukset painottavat muistikäytäntöjen poikkitieteellistä tutkimista, sitä miten yksilöt ja ryhmät kokevat menneisyyden juuri tässä ajassa.³⁰⁶

299 Kortelainen 2008, 33; Makkonen 2009, 17; Pöysä 2004, 35; Ukkonen 2000, 41; ks. myös Marcel & Mucchielli 2008, 145. < Halbwachs, Maurice 1970 (1938). *Morphologie sociale*. Paris: Colin.

300 Korhakangas 2005, 136.

301 Ks. esim. Halbwachs 1992, 193–195.

302 Harth 2008, 90; Margalit 2003, 51–52, 128, 133–134.

303 Nora 1998b, 618.

304 Fortunati & Lamberti 2008, 127; Heimo 2010, 14–19; Kalela 2000, 236; 2010, 26, 43, 237, 239; Korhakangas 2006, 134; Makkonen 2006, 272–273, 287–288; 2009, 15–16, 18, 24, 53, 57; Olick 2008, 159; Popular Memory Group 2004, 78–79; Pöysä 2004, 27; Sakaranaho 2011, 137.

305 Confino 2008, 81; Connerton 1999, 2–3; Margalit 2003, 51–52, 128, 133–134.

306 Ks. esim. Assmann, J. 2008, 113–114; Fortunati & Lamberti 2008, 128; Olick 2008, 151–152, 158–159; Welzer 2008, 295–296.

Kiinnostus suulliseen historiaan ja muistitietotutkimus

Lyyrtiläisten tietoisien historiantuottamisen prosessin voidaan katsoa alkaneen kylätoimikunnan kirjeestä, mutta miten historiaksi muuttumisen prosessi tapahtuu? Jorma Kalela esittää kaksi historiaksi muuttumisen väylää, joita pitkin ilmiöt ja asiat tulevat historiaksi eli muistamisen arvoisiksi tai selitystä kaipaaviksi ja niiden vuorovaikutusta *historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiksi*. Siihen osallistuminen on historiantutkijoiden tärkein tehtävä.³⁰⁷ Nämä väylät ovat *historian julkiset esitykset ja kansanomaisen historian prosessiksi*.³⁰⁸ Olin kyläläisenä, haastattelijana, tutkijana ja kirjoittajana historian julkisten esitysten ja kansanomaisen historian, näiden historiaksi muuttumisen kahden väylän välisessä vuorovaikutuksessa ja historiaksi tekemisen yhteisöllisessä prosessissa.³⁰⁹ Näiden väylien erillisuus on kuitenkin vain teoreettinen. Myös mikrohistoriantutkijat ovat kyseenalaistaneet tietomuotojen jakamisen korkeaan (tieteelliseen) ja matalaan (kansanomaiseen).³¹⁰ Kalela esittelee myös käsitteen *yhteiset historiat* (engl. *shared histories*), jossa tutkija ja yleisö molemmat nähdään tutkimuksen vuorovaikutuksellisinä toimijoina.³¹¹ Näistä parhaana esimerkkinä Kalela näkee juuri muistitietohistorian (muistitietotutkimus), joka tarjoaa *paikan henkilökohtaisille muistoille* ja kiinnittää ne sosiaaliseen kontekstiinsa.³¹² Lyyrtilän suullisen historian tallentamisen hankkeessa henkilökohtaiset muistot kiinnitettiin kylän menneisyyden neuvotteluun, josta Lyyrtilä-kirja oli yksi representaatio, esitys.

1900-luvun loppupuolella heräsi läntisissä teollisuusmaissa sekä yksityisten ihmisten ja ryhmien että tieteen piirissä kiinnostus menneisyyteen. Sen on arveltu johtuneen monista yhtäaikaisista tekijöistä, esimerkiksi toisen maailmansodan aiheuttamista kokemuksista, jonka myötä suuret ideologiat romahtivat. Niin sanottu virallinen historia koettiin persoonattomaksi tai itselle vieraksi. Myös nopeasti kehittyvän teknologian vauhti ja kasvavan informaation

307 Kalela 1992; 2000, 37–42, kursiiivi Kalelan.

308 Kalela 2000, 37–38, 65; 2012, 2–3, 95, kursiiivit Kalelan. Historian julkisten esitysten tai niin sanotun ”virallisen” historian käsitteellä Kalela viittaa viranomaisten puheisiin tai muistopatsaisiin, koulupetukseen sekä museoiden, median ja akateemisen historiantutkimuksen välittämiin tulkintoihin. Kansanomaisen historian piiriin kuuluvat esimerkiksi perheen, suvun, kylän, työpaikan tai muun yhteisön ylläpitämät, kerrotut, puhutut, omaksutut ja myös vaietut näkemykset. (Mt.)

309 Historian julkisten esitysten ja kansanomaisen historian välisestä vuorovaikutuksesta ks. Kalela 1992, 38–42; 2000, 37–41 ja historiaksi tekemisen yhteisöllisestä prosessista ks. Kalela 2012, 1, 18, 25, 43, 146, 160–161. Kalelan mielestä historiantutkijat ovat aliarvioineet sen jatkuvuuden, joka ulottuu historiasta historiaa koskevaan tutkimukseen. (Kalela 1992, 29, 31–32.)

310 Peltonen, U-M. 1996, 9–10, 22–23.

311 Kalela 2012, 20, 74–78, kursiiivit Kalelan.

312 Mts. 76–77, kursiiivit Kalelan.

määrä aiheuttivat irrallisuuden tunnetta. Tukea haettiin menneisyydestä, etenkin omista yhteisöllisistä juurista.³¹³

Myös historian tutkimuksessa 1900-luvun viimeisellä kolmanneksella oli tullut uusi tilanne: alettiin kirjoittaa historiaa uusien menetelmin. Ei ollut enää itsestään selvää, ketkä olivat historian toimijoita, miten historiaa hallitsevat teemat oli jäsennettävä ja miten historian aika ymmärrettävä.³¹⁴ Humanistisilla ja yhteiskunnallisilla tieteenaloilla kiinnostus muistiin lisääntyi siinä määrin, että on puhuttu ”muistibuumista” tai ”muistelun kuumeesta”.³¹⁵ Asemansa jo 1960-luvulla vakiinnuttanut muistitietotutkimus ja 1980-luvulla syntynyt muistitutkimus ovat syntyneet toisistaan erillään ja erilaisista lähtökohdista. Karkeasti jakaen voidaan sanoa, että muistitietotutkimus on kiinnostunut ihmisen menneisyyskokemuksista, kun taas (kulttuurisen) muistitutkimuksen kohteena ovat erilaiset fyysiset tai symboliset muistin paikat tai pikemminkin ryhmien muistot sekä niiden syntyyn, välittämiseen, muotoutumiseen ja vastaanottoon liittyvät dynaamiset prosessit, jotka antavat niille uusia merkityksiä. Merkitystä kierrätetään (engl. *circulate*): se ei ole koskaan valmis vaan jotain, mikä tapahtuu matkalla, jossa tapahtumat, tekstit ja muut kulttuurin tuotteet arvioidaan tarkoituksenmukaiseksi.³¹⁶ Käyttämällä näitä molempien menetelmiä tulkitsen Lyyrtin historiantuottamisen prosessia merkityksenantoprosessina ja samalla korostan ihmisten kokemuksen osuutta menneisyyden merkityksellistämässä.

Oral history (suom. suullinen historia tai muistitietotutkimus) -liikkeen juuret ovat monessa tutkimusperinteessä.³¹⁷ Muistitietotutkimus syntyi pyrkimyksenä oikoa pelkkien kirjallisten lähdeaineistojen käytöstä tai vallitsevasta historianäkäsityksestä aiheutunutta historiakuvan vinoutta. Siksi sen kiinnostuksen kohteena olivat aluksi ”tavalliset ihmiset” ja sellaiset yhteisöt, joiden olemassaolosta ei ollut jäänyt kirjallisia dokumentteja, kuten esimerkiksi erilaiset marginaaliryhmät, pienyhteisöt, työläiset ja naiset. Keskeisin toimintatapa on ollut haastattelemisen, jonka on nähty tiedon ja näkemysten lähteenä ja tuovan uusia näkökulmia. Muistitietotutkimus pyrkii saamaan esiin haastateltavien

313 Berliner 2005, 199; Burke 1994, 18–19; Hervieu-Léger 2000, 95; Kalela 2000, 240; Makkonen ym., 10–11; Nora 1998a, xii; Sakaranaho 2011, 137.

314 Burke 2004, 44; Kalela 2000, 17, 222, 240; 2010, 5; Nora 1998b, 609, 615–616, 618, 627–629; Perks & Thomson 2004b, ix; 2004c, erit. ix–100.

315 Berliner 2005, 199–200; Sakaranaho 2011, 135.

316 Hamilton & Shopes 2008, x–xii; Rigney 200, 345–348.

317 Fingerroos 2010, 12. Esim. brittiläinen tutkimussuuntaus ”historiaa alhaalta” (engl. *history from below*) ks. Fingerroos & Peltonen 2006, 12; Kalela 2012, 7, 59–60, 121; Perks & Thomson 2004a, 1; 2004b, ix; Popular Memory Group 2004, 81; Schrager 2004, 297; ks. myös Ukkonen 2000, 14; ja Birminghamin yliopiston Popular Memory Group (1979–1985) -niminen tutkijaryhmä ks. Heimo 2010, 45; Popular Memory Group 2004, erit.75. Liikkeen saamista kritiikeistä ja niiden aiheuttamasta keskustelusta ks. Grele 2004; Perks & Thompson 2004c, ix–100.

omat tavat tulkita kokemuksiaan, elämänvaiheitaan ja menneisyyttään sekä niiden suhteen historiallisiin tapahtumiin tai niin sanottuun viralliseen historiaan. Keskeistä on kysymys muistamisen prosessista tutkimuskohteena: Miten kokemuksesta tulee muisto tai historiaa? Mikä on kokemuksen, muistin ja historian suhde ihmisten käsityksessä omasta menneisyydestään? Nämä kysymykset olivat olennaisia tutkiessani historiantuottamista.

Tutkijat ovat hyödyntäneet eri tieteenalojen jo olemassa olevaa tietotaitoa ja ymmärrystä haastattelujen kulusta ja muistitiedon tulkinnasta. Muistitieto sisältää hyvin monenlaista aineistoa: omaelämäkerrallista kerrontaa, oma-kohtaisia kokemuksia henkilöistä ja tapahtumista, tiedotusvälineistä kuultuja ja luultuja tietoja, mielipiteitä, kannanottoja, elämyksiä ja tunteita sekä myös selkeästi erottuvia kertomuslajeja. Siksi sen on myös katsottu kuvaavan hyvin todellisuuden monimutkaisuutta, monipuolisuutta ja haastateltavien eri näkökulmia.³¹⁸ Se voi olla tutkimuksessa yhtä hyvin lähde ja kohde tai tutkimusaineiston muodostamisen apuväline.³¹⁹

Suomessa historian ja kulttuurien tutkijat ovat tutkimuksissaan tallentaneet ja hyödyntäneet suullista kerrontaa ja historiaa tieteenalojensa koko olemassaolon ajan.³²⁰ Taustalla on jo 1800-luvulla alkanut kotiseututyö, yliopistollinen kylätutkimus, kylätoiminnan viriäminen sekä laajempi kiinnostus henkiseen ja aineelliseen perinteeseen, mutta myös kansainvälinen oral history -liike.³²¹ *Oral history* -termin suoran käännöksen *suullisen historian* rinnalla suomalaisessa tutkimuksessa puhutaan yleisesti joko *muistitietotutkimuksesta* tai *muistitietohistoriasta*. Nykyisin muistitietotutkijat työskentelevät hyvin erilaisten teemojen parissa. Myös muistitietoaineistoihin viittaavat käsitteet ovat tutkimuksissa moninaisia ja vaihtelevia. Näitä ovat muun muassa termit *muistitieto*, *muistelma*, *henkilökohtainen kerronta*, *kokemuskerronta*, *elämäkertomus*, *muistelupuhe* ja *muistelukerronta*.³²² Muistitietoa käytetään yleisnimityksenä erityyppisille menneisyyden tulkinnoille, olivat ne sitten kertojan omakohtaisia kokemuksia tai sukupolvelta toiselle välitettyä historiallista perinnettä.

318 Fingerroos & Peltonen 2006, 8; Frisch 2004, 32–33, 36; Heimo 2010, 38; Kortelainen 2008, 28–30; Popular Memory Group 2004, 76–77, 82; Thomson 2004, 24; Ukkonen 2000, 14.

319 Fingerroos & Peltonen 2006, 9; Perks & Thomson 2004a, 5; 2004b, ix; Ukkonen 2000, 21.

320 Fingerroos & Peltonen 2006, 7; Sakaranaho 2011, 147–150.

321 Heimo 2010, 47–48; ks. esim. Kalela 2006, 70–71.

322 Fingerroos 2010, 12; Fingerroos & Haanpää 2006, 28; Kortelainen 2008, 27; ks. myös Korkiakangas 2005, 133. Terminologiasta ks. esim. Heimo 2010, 39; Korkiakangas 2005, 130, 133; Kortelainen 2008, 28–30; Makkonen 2009, 13; Tuomaala 2006, 273; Ukkonen 2000, 13–16. Ulla-Maija Peltonen (1996, 32–33) on tuonut keskusteluun termin *muistitietohistoria* (ks. myös Korkiakangas 2005, 131). Kansainvälisessä tutkimuksessa käsitteellä *suullinen historia* (engl. *oral history*) tarkoitetaan yleensä erilaisin haastattelumenetelmin tuotettuja aineistoja. Suomalaisessa muistitietotutkimuksessa korostetaan myös eri arkistoihin tuotettujen muistitietotekstien suurta määrää. (Fingerroos & Haanpää 2006, 27.) Itse käytän tutkimuksessani käsitettä suullinen historia korostaessani haastattelujen osuutta merkityksenantoprosessissa.

Suomalaisarkistojen laajoista kirjoitetussa muodossa olevista kokoelmista johtuen Suomessa tehdään runsaasti muistelu- ja teemakirjoitusaineistoihin perustuvaa muistitietotutkimusta, vaikka suuri osa ei kiinnity oral history -koulukuntaan. Käsitteellä voidaan myös tarkoittaa haastattelumenetelmää, muistitietoaineistoa, tutkimusmenetelmää, historiankirjoituksen lajia ja kertojien historiaa koskevia käsityksiä.³²³

Käytän itse muistitietotutkimus-käsitettä, millä toivon välittäväni paremmin ajatuksen siitä, että kyse ei ole ainoastaan menneisyyden tai historian tutkimisesta vaan nykyisyydestä, jota rakennetaan menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden vuorovaikutuksen avulla. Muistitieto kertoo ensisijaisesti tapahtumien merkityksestä kertojalle, ja pyrin sen avulla myös siis hahmottamaan jotain siitä, mitä menneisyydessä on tapahtunut ja miksi ihmiset toimivat ja ajattelivat menneisyydessä tai nyt tietyllä tavalla.³²⁴ Muistitietotutkimuksessa muistin ymmärretään toimivan aktiivisesti luoden asioille merkityksiä ja syy-yhteyksiä.³²⁵ Paikannun tulkinnalliseen muistitietotutkimukseen, jossa muistelu nähdään kerrontana, menneisyyden tulkintana ja prosessina, jossa olennaista on antaa merkityksiä menneisyydelle, nykyisyys lähtökohtana. Tiedon tuottaminen nähdään jatkuvana vuorovaikutustapahtumana, tutkijan ja muistelijoiden välisenä dialogina tai neuvotteluna siitä, mikä tietyssä menneisyyden ilmiössä tai tapahtumassa on historiallista. Haastattelussa keskiössä on kertomalla tapahtuva menneisyyden tulkinta ja kuuntelijan läsnäolo.³²⁶ Alessandro Portelli on painottanut, että haastattelujen kerronta käsittelee enemmän kerrotun tilanteen merkitystä kuin tilannetta itseään. Muistitietotutkimuksen ydin onkin merkitystä kantavassa toisessa tiedossa, sen kuuntelemisessa ja tavoittamisessa. Eläytyvä kuunteleminen menetelmänä korostuu.³²⁷

Tutkimukseni on ymmärtävää muistitietotutkimusta, jossa käytän muistitietoa menneisyyden tulkintojen lähteenä, kun etsin siitä merkityksiä, kohteena, kun keskityn esimerkiksi muistelun prosessiin ja menneisyyden tuottamisen keinoihin, ja metodina, koska käytän sitä tutkimusaineiston muodostamisen apuvälineenä.³²⁸ Koska tutkimustulos on monimerkityksinen

323 Ks. esim. Heimo 2010, 38–39; Kortelainen 2008, 27; Tuomaala 2004, 38; Ukkonen 2000, 27, 30. Uskontotieteilijä Outi Fingerroosin väitöskirja *Haudatut muistot. Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksien muistitiedossa* (2004) on yksi Suomessa tehdyistä muistitietotutkimuksista, jotka liittyvät maamme historian merkittäviin käännekohtiin (Fingerroos 2004; Korkiakangas 2005, 130–131).

324 Ks. Kalela 2006, 83; Makkonen 2009, 17.

325 Portelli 2004, 69.

326 Ks. esim. Anderson & Jack 2004, 169; Makkonen 2009, 7; Portelli 1997, 3; Tuomaala 2006, 272–273, 279; Ukkonen 2000, 39–40, 240; 2006, 188.

327 Anderson & Jack 2004; Fingerroos & Peltonen 2006, 12; Portelli 1991, 50; 1997, 61; 1998, 67; Ukkonen 2000, 78.; ks. myös Frisch 2004, 31.

328 Ks. Fingerroos & Haanpää 2006, 28–29.

neuvottelutulos tai tulkinta, Outi Fingerroos ja folkloristi Riina Haanpää painottavat, että refleктоiva paikantamien on ymmärtävässä muistitietotutkimuksessa koko prosessin osalta välttämätöntä, koska tutkijasubjektin tehtäväksi jää tulkinnan (teorian) valinta. Kriittinen muistitietotutkimus pyrkii menneisyyden tulkintaan kriittisesti ja emansipatorisesti ja sen lähestymistapaan liittyy yleensä praktinen empiiris-analyttinen tiedonintressi. Yksittäinen muistitietotutkimus voi sisältää kaikkia näitä epistemologisia tasoja.³²⁹ Tutkimukseni kuluessa tiedonintressini alkoi sisältää myös menneisyyden merkityksenantoon liittyviä emansipatorisia kysymyksiä.

Mikrohistoriallinen tutkimusote ja ympäristöhistoria ajan paikantajina

Käytän tutkimuksessani mikrohistoriallista tutkimusotetta kerronnan merkityksellisten hetkien tunnistajana ja ympäristöhistoriaa pitkäkestoisen historian kehyksenä. Mikrohistoriallinen tutkimusote keskittyy esimerkiksi suppeampien, alueellisesti ja ajallisesti rajattujen tutkimuskohteiden sekä yksittäisten ihmisten ja ryhmien tarkasteluun ajallisesta näkökulmasta. Samoin menneisyydestä havaitaan ja paljastetaan tarpeeksi läheltä ja syvällisesti tarkastelemalla monenlaisia uusia piirteitä.³³⁰ Myös tutkimukseni keskittyminen yhteen kylään tekee siitä jo mikrohistoriallisen tutkimuksen.

Olin kiinnostunut siitä, mitkä asiat menneisyydestä valikoituivat muistettavaksi ja miten ja miksi tämä tapahtui, sillä niilläkin oli historiansa.³³¹ Tutkimus ja sen päätelmät lähtevät liikkeelle usein arkipäiväisistä asioiden yksityiskohdista tai yksittäisistä tapahtumista. Myös kielenkäyttöömme liittyy paljon sellaista automaattista ja alitajuista, jota emme itse huomaa tai pidä erityisinä. Mikrohistorioitsija Carlo Ginzburg on nimennyt ne *johtolangoiksi*. Ne voivat tarkemman analyysin kohteena osoittautua merkiksi laajemmasta vielä piilossa olevasta rakenteesta ja lähtökohdaksi saavuttaa aikaisemmin huomamatta jäänyttä tietoa tutkimuskohteesta. Määritellessään, mitkä pienet yksityiskohdat ovat johtolankoja, historianantutkija nojaa koko aiemman elämänsä kokemuksiin ja tarpeeseen käyttää aiemmin syntynyttä tietoa (tai teoriaa).³³²

329 Fingerroos & Haanpää 2006, 29, 36–40; ks. myös Ukkonen 2006, 187–189; Makkonen 2010, 114; praktisesta tiedonintressistä ks. Habermas 1976, 132; Madison 2005, 5–6.

330 Ks. Fingerroos & Haanpää 2006, 30; Knott 2005, 119–120; Ollila 1995, 8; Peltonen 1999, 12, 21.

331 Popular Memory Group 2004, 79; ks. myös Sakaranaho 2011, 137.

332 Ginzburg 1996, 37–76, erityisesti 39, 44, 48; Kalela 2000, 24; Sjöblom 1997, 144; Ollila 1995, 10; Peltonen M. 1996, 21–22; Peltonen M. 2006, 150, 155.; Tweed 2006, 62.

Yksityiskohdat voivat löytyä haastatteluissa jälkinä tai merkitysvihjeinä.³³³ Mikrohistoriallisessa tarkastelutavassa haastatteluissa kuunnellaan tarkkaan empiirisiä kuvauskertomuksia.³³⁴ Ne perustuvat hienovaraisiin havaintoihin, joita kaikkia ei voida edes pukea sanoiksi. Niitä yhdistää se, että ne ovat kaikki syntyneet kokemuksesta, kokemuksen konkreettisuudesta.³³⁵ Mikrohistoriassa puhutaankin poikkeuksellisen tavallisen (engl. *the exceptional normal*) todistusvoimasta.³³⁶

Vaikka haastateltavat kertoivat suurimman osan haastatteluajasta oman kesäpaikkansa, tonttinsa tai talon historiasta, kerronnassa oli myös kylän yhteiseen menneisyyteen tarkentuvia kohtia. Osassa näistä kuulin puheessa erityisiä kohtia, esimerkiksi tunteen voimistamia tai vertauskuvallisuuden täyttämiä kuvauksia jostain henkilöstä, tapahtumasta tai toiminnasta. Kertojan mieleen palautuvat, toimintaan kietoutuneet aistimukset voimistivat kokemuksellista ja emotionaalista todentuntuisuutta. Muistelijä saattaakin kokea, tuntea tai aistia aiemman kokemuksensa uudelleen tai tuntea pääsevänsä hetkeksi takaisin menneen elämänsä maisemaan.³³⁷ Tunteet voi näin nähdä signaaleina haastateltavan tärkeinä pitämistä kohdista tai kerronnan tihentyminä kuulijalle. Kuunteleminen, tutkijan vastavuoroiset tunteet ja intuitio toimivat tässä mikrohistoriallisten johtolankojen tunnistajina.³³⁸ Haastateltavan ja tutkijan vuorovaikutuksessa kerrottu merkitys tarkentuu. Tunteet eivät aina ole sanoitettuja, mutta ne antavat kuulijalle ajattelemisen ja reflektoinnin aiheen, joka muuttuu esiymmärrykseksi tai kertomuksen alkuasteeksi asiasta.³³⁹ Ne antavat kokemukselle merkityksen, joka myöhemmin sanoitetaan.³⁴⁰

Muistitutkijat ovat korostaneet muistojen synnyn ja palauttamisen tilanteen tunteenomaisuutta, kun kyse on kuulumisesta ryhmään tai erottautumisesta siitä.³⁴¹ Tunteellisessa muistelemisessa haastateltava siirtää tiettyjä muistoja tähän päivään ja samalla pelastaa ne unohtamiselta. Kertojan tunteet

333 Fingerroos & Haanpää 2006, 26.

334 Mts. 31.

335 Ginzburg 1996, 62, 76; ks. myös Peltonen. 1999, 38.

336 Burke 1994, 40–41.

337 Korkiakangas 2005, 134; Tuomaala 2006, 273, 277; ks myös Lassander 2012, 249.

338 Ks. Ginzburg 1996, 37–76, erityisesti 39, 44, 48; Fingerroos & Haanpää 2006, 30–32; Tunteiden, aistien ja hiljaisuuden tulkinnoista ks. esim. Behar 1996; Hänninen 2007; Koskinen-Koivisto 2010; Latvala, Peltonen & Saresma 2004; Tuomaala 2006; Tweed 2006, 69–73.

339 Crites 1971, 297; Fingerroos 2010, 13–14; TPK290606.

340 Ks. esim. Anderson & Jack 2004, 169, Lehtonen 2014, 245; Portelli 1997, 144; Welzer 2008, 295. Omien tuntemusten ja reaktioiden käytöstä haastattelussa ks. Anderson & Jack 2004, 170. Michael Polanyi kirjoittaa, että kaksi mielen toimintaa ovat läsnä tutkimuksessa alusta loppuun asti: aktiivinen mielikuvitus ja spontaani integraation prosessi, jota hän kutsuu *intuitioksi*. Intuitio aistii ongelmanratkaisuun tarvittavien välikätköissä olevien resurssien läsnäolon, mikä laukaisee mielikuvituksen. (Polanyi & Prosch 1975, 60.)

341 Assmann, J. 2008, 114; Halbwachs 1992, 194–195.

saattoivat olla lähtöisin muistetusta hetkestä, mutta myös tästä hetkestä tai niiden välisestä ristiriidasta. Kylän yhteisen menneisyyden muistelemisessa tuli selkeästi esiin kaipuunomainen, *nostalginen* tunne tai huoli jostain menetetystä. Tunnelatauksen sisältämät asiat kerronnassa eivät kohdistuneet niinkään henkilökohtaisiin kokemuksiin vaan liittyivät neuvotteluun yhteisestä kylän menneisyydestä.³⁴² Niitä olivat 1) kylän ja sen paikkojen nimien merkitys, 2) muistissa olevan luotsikylän ja sen ihmisten aika, 3) aiempien kyläläisten ympäristössä toimimiseen, kuten soutamiseen ja jään kokemiseen liittyvä kerronta ja 4) kadonneiden kirkkaiden vesien nostalgia eli veden saastumiseen liittyvä kerronta. Lypyrtti-kirja oli tekstualisaationa erityisesti kohtien 1) ja 2) neuvottelun tulosta. Tuon neuvotteluprosessin ja muut, Lypyrtti-kirjan ulkopuolelle jääneet kohdat 3) ja 4) otin Lypyrtti-kirjan julkaisemisen jälkeen tutkimukseni tarkemman analyysin aihealueiksi ja tulkinnan sisällöiksi.³⁴³

1900-luvun etnografisia tekstejä on kritisoitu ”etnografisen nykyisyyden” käyttämisestä, jolloin kulttuurista luodaan muuttumaton, menneisyyteen paikalleen jähmettynyt kuva, kun kulttuurit ovat todellisuudessa jatkuvassa muutoksessa.³⁴⁴ Se liittyy myös lineaarisen ajan käsitykseen, jossa nuo kulttuurit nähtiin erillisinä, muuttumattomina saarekkeina, joihin ei ollut paluuta.³⁴⁵ Perinteisten kulttuurien häviäminen on juurtunut allegoriana etnografiseen kirjoittamisen tapaan, mutta myös lukemisen tapaan. Toki kulttuureja katoaakin, mutta tutkijan tulee olla tarkkana tekstissään esiintyvän ”katoamisen” ajatuksen tai vastakkain ajattelun, esimerkiksi maaseutu/kaupunki tai menneisyys/tulevaisuus, retoriikkaan.³⁴⁶ Samoin tutkijoita varoitetaan pelastamisen ajatuksesta, joka sisältyy *pastoraaliin*, maaseudun idylliä korostavaan kertomukseen, joka on sisäänrakennettu tekstualisaatioprosessiin. Se kuitenkin leimaa ajattelua silloin, kun kirjoittaminen tai tekstualisaatio ymmärretään kerätyksi kulttuuriksi eikä tuotetuksi vuoropuheluksi, kuten muistitietotutkimuksessa tehdään.³⁴⁷ Liikettä eri aikojen välillä, kuten menneeseen paluuta, nostalgista prosessia voi pitää tervehdyttävänä mielikuvien liikkeenä menneen ja nykyisyyden välillä, keinona tai taktiikkana kohdata nykyisyys ja puolustaa kylän identiteettiä.³⁴⁸ Nostalgia on myös reaktio tai yritys ratkaista ontologisia

342 Ks. Lassander 2012, 249; ks. myös Portelli 1991, 8–9.

343 Ks. Jouhki & Steel 2016, 20–21.

344 Clifford 1986b, 111.

345 Mt.

346 Mts. 112–113.

347 Mts. 113.

348 Kirveennummi & Räsänen 2000, 15; Korkiakangas 2006, 137; ks. myös Johannisson 2001, 127–142.

ongelmia merkityksellisyyden tunteen kadottamisesta tai kapinoida modernia abstraktia tilan ja ajan kokemusta vastaan.³⁴⁹

Etsiessäni suullisen historian johtolankojen avulla pitkäkestoisen historian paikallista näkökulmaa kehyskertomukseksi Lyyrytti-kirjaan, hyödynsin myös ympäristöhistorian kulttuurisia näkökulmia. Ympäristöhistorialle on ominaista neljä piirrettä: ajallisesti sen tarkastelujänne on varsin pitkä, sillä on aina kansainvälinen ja usein myös globaalinen aspekti, se on monitieteistä ja ongelmakeskeistä.³⁵⁰ Folkloristi Marjut Huuskonen tekee kattavan katsauksen niin kotimaiseen kuin kansainväliseen kulttuuriseen ympäristö-, paikka- ja tilatutkimukseen 1970–1980-luvulla. Ekologiset vaikutteet näkyivät pohjoismaisessa perinteentutkimuksessa hänen mukaansa kahdella tasolla. Osassa tutkimuksia selitettiin ja tulkittiin kulttuurisia järjestelmiä suhteessa ekologiisiin tekijöihin, ja osassa käytettiin ekologiaa analogiana, jonka avulla pyrittiin ymmärtämään kulttuurisia järjestelmiä. Ympäristöksi määriteltiin ihmisen haltuun ottama ympäristö.³⁵¹ Nähtävissä on esimerkiksi kulttuuriekologinen ja etnoekologinen tutkimustraditio. Kulttuuriekologian keskeisiä tutkimusalueita ovat olleet elinkeinomuodot ympäristöön sopeutuneina ekosysteemeinä sekä ympäristön vaikutus sosiaalisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin.³⁵² Esimerkiksi folkloristi Lassi Saressalon Talvadaksen kylään sijoittuvan tutkimuksen ympäristökäsite oli kulttuuriekologinen. Se käsittää luonnonympäristön lisäksi myös aikaperspektiivin historiallisessa mielessä ja osittain myös sosiaalisen ihmisyyshäytösön muodostaman ympäristön.³⁵³

Etnoekologisessa näkökulmassa korostetaan ympäristön haltuunottoa paitsi ihmisen konkreettisesti toiminnassa myös mentaalisenä hallintana.³⁵⁴ Yhdistäessäni suullisen historian ja ympäristöhistorian näkökulmia, tutkimukseni voidaan nähdä kulttuuriekologisena ja jatkeena kotimaisille alan

349 Ks. Knott 2005, 44.

350 Myllyntaus 1991, 101–103. Ympäristöhistorian tutkimuskohteena on luonnon ja ihmisten vuorovaikutus. Sen tehtävänä on tutkia, miten talous, teknologia, politiikka, yhteiskunnalliset rakenteet ja arvojärjestelmät ovat vaikuttaneet luonnonympäristöön ja luonnonvarojen käyttöön. Samoin se tutkii myös käänneistä kausaalisuhdetta: miten jokin luonnonympäristö ja tietyt luonnonvarat tai niiden puute ovat vaikuttaneet niiden varassa toimiviin ihmisyyshäytösöihin. (Bailes 1985, 6; Myllyntaus 1991, 101; Virtanen 1991, 1–21.)

351 Huuskonen 2004, 36–37; ks myös Laurén 2006, 24–27.

352 Huuskonen 2004 35–36.

353 Saressalo 1982, 2, ks. myös Huuskonen 2004, 35–36.

354 Huuskonen 2004, 36; Ruotsala 2002, 325.

tutkimuksille.³⁵⁵ Omassa tutkimuksessani ympäristöhistorian piirteistä toteutui ainakin osittain varsin pitkä ajallinen tarkastelujänne – vaikka keskeisin tutkimusaineisto on vain viimeisimpien 150 vuoden ajalta – laaja alueellinen tarkastelu esihistorian ja talonpoikaispurjehduksen ajalta, poikkeittieteisyys sekä ongelmakeskeisyys 1960-luvulta lähtien tulneiden ympäristön saastumiseen liittyvien kysymysten muodossa. Ympäristöhistoria yhdistyi mielekkäästi myös mikrohistoriallisen menetelmän tueksi. Pitkän ajallisen jännitteen ja poikkeuksellisenä pidetyn lyhyen keston tapahtuman yhteentörmäys erityisissä hetkissä tuo näkyviin tutkimaani tapahtumakaavaa. Kulttuuristen merkitysten selvittämiseksi tarvitaan tapahtumien ja eletyn elämän tarkastelua ajallisesti erilaisista perspektiiveistä.³⁵⁶

Haastattelutilanteiden hetket

Tutkimusprosessissa haastattelujen aika oli yhteisöllisin ja samalla vaativin aika. Niissä kyläläisten muistinvaraiset kertomukset tai asiat olivat aikaan pysähtyneitä ja haihtuvia hetkiä, joita kyläläiset minulle välittivät tai tuottivat kanssani.³⁵⁷ Alessandro Portelli sanoo jokaisen haastattelun olevan *kokemus*, ennen kuin siitä tulee *teksti*. Hän pitää suullista historiaa keskustelun lajina, jossa suullinen ja kirjallinen ovat kehittyneet yhdessä puhuakseen toisilleen menneisyydestä ja jossa elämä sidotaan aikaan.³⁵⁸ Portellin sanojen mukaan, olemme ”haastateltavan tilassa ja ajassa”.³⁵⁹ Tämä hetkeen sidotun kokemuksen näkökulma on itselleni oleellinen. Tutkimuspäiväkirjassani pohdin tutkijan olemustani haastattelutilanteessa seuraavasti: ”Olen peili, katson lyyprtti-läistä katsomassa peiliin ja katson peiliin itsekin.”³⁶⁰ Tein haastattelumatkat

355 Esimerkiksi kansatieteilijä Helena Ruotsalan poronhoidon ympäristöä käsittelevä väitöskirja *Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930–1995* (2002) tarkastelee ympäristön hallintaa henkilökohtaisessa ympäristökokemuksessa ja perinteisessä ympäristötiedossa. Sille pidetään ominaisena kokonaisvaltaisuutta, sosiaalisuutta, suullisuutta ja paikallisten nimitysten liittämistä arjen käytäntöihin, viittaussuhteita paikkaan ja aikaan sekä mytologisia kytkentöjä. (Ruotsala 2002, 325–333.) Ihmisen ympäristösuhdetta käsitteleviä tutkimuksia ovat myös folkloristi Marjut Huuskosen *Stuorra-Jovnnan ladut. Tenonsaamelaisten ympäristökertomusten maailmat* (2004) ja folkloristi Kirsi Laurénin väitöskirja *Suo – sisulla ja sydämmellä. Suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä* (2006). Laurénin tarkastelun keskiössä ovat kirjoittajien omakohtaiset suokokemukset ja kertomukset, joista hän etsi suon kulttuurisia, *jaettuja merkityksiä* (Laurén 2006, 11. Kursiivit Laurénin).

356 Laurén 2006, 15. Carlo Ginzburg onkin sanonut halunneensa yhdistää ”teleskoopin ja mikroskoopin asenteen”. (Peltonen, M. 1996, 13).

357 Ks. Pentikäinen 2003, 112–113.

358 Portelli 1997, xiii; ks. myös 4–6; kursiivit Portellin.

359 Mts. 61.

360 TPK190907.

soutamalla pienellä ruuhella haastateltavien kesäasunnolle, ”paikan päälle”, mikä helpotti Lypyrin asioiden mieleen tulemistä. Siitä tuli minulle tapa lähestyä kylän nykyisiä ja menneitä aikoja ja paikkoja, vertauskuva matkasta toiseen aikaan ja sieltä takaisin omaan tehtävääni kylämuistojen kokoajana.³⁶¹

Haastattelutilanteen jälkeen palautin mieleen kirjoittamalla myös paikalle menemisen. Paikkojen yksityiskohtien avulla kuljin uudestaan haastattelun paikkaan ja tunnelmaan:

Soudin Viuhulla Verkolman ympäri. Pieni lahdenpukama, lähenin rantaviivaa valkoiselle talolle, jonka edessä rannassa iso, valkoinen kivilaituri, kapea, mutta korkea ja päässä tikkaat. Pienellä soutuveneellä olin vähän ymmälläni. Laitanko paatin laiturin laitaan vaiko rantaan? Päädyin viimeiseen, yritin lähestyä kallion reunaa. Olin juuri ottamassa kiinni rantaan, otin tuen laiturista ylhäältä, kun aallot veivät paattini laiturin alle. Jalkani seurasivat, ja minun oli pakko yrittää käsivoimin pitää paattia paikoillaan, laiturin laitaan voimalla tukien. Ujuttauduin veneeseen ennen kuin se menisi alta. Viuhu hörppäsi, kansioni kastui, mutta itse selvisin mustelmalla. Sisääntuloni ei ollut kovinkaan vakuuttava, mutta [haastateltava] oli vastassa laiturilla ja oli hyvin kiltti. Olen ajatellut, että rantautumisessa on jokin enne tai vihje haastattelun kulusta. Nyt tuntui, että olin tohelo. –
– Ehkä oma tohelouteni myös rohkaisi hiljaisen tuntuista informanttia.³⁶²

Haastattelutilanne alkoi jo ennen saaresta lähtöä, nauhurin tarkistamisesta, soutamisesta ja rantautumisesta. Soutaessa ehdin olla ajattelemta ja keskittyä sekä herkistyä tulevaan hetkeen. Viuhu on Teemun rakentama pieni ruuhi, soutuvene. Hän oli löytänyt ehjät ruuhen mallikaaret entisen luotsitalo Sjögrenin navetasta. Samoilla malleilla tehdyllä ”Asserin paatilla” oli kutte-rinkuljettaja Uno Saarelainen 1960-luvulla huovannut kylän rantoja pitkin ja kysellyt ihmisten kuulumisia. Hän ei noussut ruuhesta rantaan tai kahville vaan jäi rupattelemaan ruuhessa istuen. Sain usein haastateltavalta rantautumisohejet, kun sovin soittamalla tulostani. Kyläläiset tulivat myös rantaan otta-maan venettä vastaan. Viuhu herätti joissakin kyläläisissä muistoja Unosta, joita he kertoivat veneeni nähdessään. Sen jälkeen oli helppo siirtyä keskuste-lemään kylän menneisyydestä. Konkreettinen esine, vene, ja sen soutaminen siirsi huomion menneeseen. Tässä oli kyse *jokapäiväisestä historiasta*. Termillä kuvataan ilmiötä, jossa on kyse kaikkialla läsnä olevasta arkipäiväistenkin

361 Ks. Nyman 2011, 51.

362 TPK270706.

tapahtumien historiasta.³⁶³ Tapahtuman kirjoittamisen avulla tein tutkimuksen teon konkretiaa eli kokemuksellisia hetkiä käsitettäväksi itselleni.

Haastateltavat voidaan jakaa moneen ryhmään, esimerkiksi sukupuolen tai iän mukaan. Tutkimusaiheeni kannalta yksi mahdollinen erottava tekijä on siinä, ovatko heidän sukunsa asuneet ympärivuotisesti kylässä vai ovatko he tai heidän sukulaisensa tulleet kylään kesämökkiläisinä sekä se, ovatko he viettäneet kylässä kauan aikaa, lapsuudesta tai aikuisuudesta lähtien ja etenkin miltä ajalta lähtien. Haastatteluissa tämä tuli esiin myös minun ja haastateltavien rooleina: lähes kaikki haastateltavat olivat joko kylän historian tai oman paikkansa tapahtumien asiantuntijan roolissa minuun verrattuna. Myös haastateltavien ikä vaikutti siihen, mitä muistoja heillä oli esimerkiksi 1950–1960-luvuilta. Se, minkä ikäisiä he olivat muistelemiensä tapahtumien aikaan, saattoi vaikuttaa heidän muistojensa sisältöön. Noin puolet haastateltavista ovat edellä mainittujen puolisoita, ja heidän kylässä viettämänsä aika vuosina on yleensä muita vähemmän, riippuen kuitenkin siitä, milloin he ovat tulleet kylään. Haastateltavien ryhmä on kuitenkin niin pieni, etten ole tehnyt tämän tarkempaa analyysiä vaan otan haastateltavan taustan tai vaikuttavan asian huomioon tulkintojen kohdalla, mikäli koen sen tarpeelliseksi.

Kaksi ensimmäistä haastatteluani olivat tunnustelua siitä, miten kylästä kerrotaan. Ensimmäistä haastattelua en nauhoittanut, mutta tutkimuspäiväkirjassani kuvaan tapaa, miten haastateltavat yhdistävät paikan ja ihmisen toisiinsa. Haastateltava, ensimmäisten kesämökkiläisten jälkeläinen, muisteli saarta, jossa oli aiemmin viettänyt kesiään kuin olisin pyytänyt haastattelua hänen äidistään, joka aikoinaan osti saaren. Toinen haastateltava oli jo iäkäs aiempi ympärivuotinen paikallinen asukas, joka kertoi paikallisista henkilöistä yhdistäen asujat (tässä Nyman-nimisen perheen) paikkoihin, joissa he asuivat, esimerkiksi ”Nyymannin maassa”.³⁶⁴ Kyläläisiä myös nimitetään monesti talon (”alastalolaiset”), tilan (”Kailassa”), suvun nimen (”Vikatmaat”) tai saaren (”holmalaiset”) mukaan, missä he asuvat. Huomasin alkavani hahmottaa kylää heidän tavallaan, tutustuen kylän paikkoihin ja aikoihin lähtökohtina niissä asuvat tai asuneet ihmiset.

Valmistauduin lukemalla Kustavista tai Lyyrtistä saatavilla olevia paikallishistorioita pystyäkseni sijoittamaan haastateltavan kertomuksia ajallisesti alueen tapahtumien tai paikkojen kontekstiin. Lisäksi tein itselleni ”kysymysmuiston”, johon kirjoitin haastattelun teemoja, joita pitäisin mielessäni

363 Heimo 2010, 249; Kalela 1992, 29–34; 2000, 35, 37, 125; 2012, 3, 24, 67.

364 TPKXXX05; TKU/A/09/55/H1; TKU/A/09/56.

haastatteluissa. Otin tavakseni ennen haastatteluja kirjoittaa itselleni muistilistaa mahdollisista keskustelun teemoista tai mieltäni pohdituttaneista kysymyksistä. Listoja en kuitenkaan pitänyt esillä haastattelussa, vaan nämä listat toimivat kirjoittamalla tapahtuva kertaamisen, keskittymisen ja aiemmissa haastatteluissa tai tutkimuskirjallisuutta lukiessa esiin tulleiden asioiden mielessä pitämisen menetelmänä.³⁶⁵ Olin lähettänyt kaikille haastateltaville kirjeen hankkeestani etukäteen, ja kertosin sen sisällöllisen näkökulman saapuessani.³⁶⁶ Ennen haastattelua painotin, että haastatteluissa eivät ole oleellisia tarkat vuosisiluvut ja tiedot vaan haastateltavan omat muistot ja kokemukset. Haastattelun alkuketket olivat tärkeitä luomaan haastattelun ilmapiiriä. Aloitin haastattelut kysymällä, miten haastateltava oli päätenyt Lyyryttiin. Kysymykseni paikansi haastattelun tarkoituksen kylään ja aikaan tai syihin, miksi haastateltava oli tullut kylään eli muistelemaan.³⁶⁷ Toki haastattelut alkoivat jo puhelinkeskusteluissa haastattelun sopimisesta tai tavatessamme, usein haastateltavan mökirannassa. Haastattelut eivät alun jälkeen edenneet kronologisesti.

Haastatteluni olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Tavoittelin haastateltavan näkökulmaa, hänen kokemuksiaan, tietämystään ja ymmärrystään Lyyrytistä. Teemahaastattelun rakenne muotoutui ennen kaikkea haastateltavan ehdoilla. Se muistutti vapaata keskustelua, jossa molemmat osapuolet nostavat aiheita ja kuljettavat sitä haluamaansa suuntaan. Näin toivoin nousevan esille asioita, joita en ymmärtäisi suoraan kysyä. Se, mitä haastattelun aikana sanottiin ja miten keskustelun kulku kulki, riippui siitä, minkä osallistajat ajattelevat olevan merkittävää.³⁶⁸ Ryhmähaastatteluissa pyrin antamaan molemmille haastateltaville mahdollisuuden kertoa omia näkemyksiään. Niin ryhmä- kuin yksilöhaastatteluissa oli mukana molempia sukupuolia eri ikäryhmistä. Haastattelijana keskityin kuuntelemaan haastateltavan tapaa painottaa asioita, painoin mieleeni hänen jo sivuamiaan muistoja tai asioista, joita kysyin, kun hänen oma kertomuskokonaisuutensa päättyi. Pyrin säilyttämään kertomisen mielen, tunnelman. Vaikka kyseessä oli haastattelu, vältin toistuvaa kysymys-vastaus-tyyppistä puhetta. Kertominen sai olla sitä, mitä haastateltavan oma mieli tuotti. Haastattelujen luonne vaihteli esimerkiksi keskustelun kulun ja sen mukaan, missä vaiheessa tutkimusta tein haastattelun. Myös se, mistä ajasta puhuimme haastattelussa, vaihteli suuresti, esimerkiksi sen

365 Esimerkki tällaisesta muistilistasta Liitteessä 2.

366 Kirje Liitteessä 1.

367 Hammersley & Atkinson 2007, 110.

368 Ks. Anderson & Jack 2004, 158; Hammersley & Atkinson 2007, 117; Hirsjärvi & Hurme 1982, 8; Tiittula & Ruusuvaori 2005, 11–12; ks. myös esim. Makkonen 2009, 39–40; Ruotsala 2005, 65; Ukkonen 2000.

mukaan, miten pitkään haastateltavan suku oli asunut kylässä. Haastatteluni olivat *kerronnallisia* ja *etnografisia haastatteluja*, sillä ne pyrkivät kartoittamaan haastateltavien elämänpiiriä ja niiden kohteina olivat haastateltavien itse valitsemat kertomukset kylästä.³⁶⁹

Kysymykseni, miten päädyit Lypyrttiin, innoitti monesti haastateltavia kertomaan paikastaan Lypyrтин tai oman tilansa historiassa, miellelyhtymien vapaasti tuottamia muistoja ja kokemuksia kylästä haluamassaan järjestyksessä.³⁷⁰ Se toimi aloittavana kysymyksenä eli *kerrontapyyntönä*.³⁷¹ Eri puheenaikojen tai paikannimien avulla siirryimme myös kylän eri paikoille ja eri aikoihin. Paikat muistuttivat menneestä.³⁷² Siksi haastattelujen tekeminen juuri Lypyrтissä haastateltavien taloissa oli otollista. Pyysin haastateltavaa kertomaan minulle kuin en tietäisi kylästä mitään. Olin kiinnostunut kuuntelija ja roolini keskustelijana vahvistui vasta useita haastatteluja tehneenä.³⁷³ Asenteeni oppimaan ohjasi huomiotani siihen, millaisten kehikkojen läpi lypyrtiläiset katsovat maailmaa jokapäiväisessä elämässä eli käytäntöihin ja tapoihin, miten asiat on tehty tai miten tehdään.³⁷⁴ Etsin sopivia ”jutunjuuria” tai johtolangan pätkiä, joiden avulla haastateltu innostuisi omakohtaiseen kerrontaan. Esimerkiksi arjen selviytymisen asiat tai esineet, kuten pihassa olevan kaivon paikan muisteleminen, saattoi olla ovi haastateltavan vaikeasti hahmotettavien paikkakokemusten tai ympäristösuhteen sanoittamiseen pariin. Tämä noudatti myös mikrohistoriallista johtolankamenetelmää.³⁷⁵

Haastattelut toivat uusia näkökulmia ja teemoja, joita otin huomioon seuraavissa haastatteluissa. Näin etsin kylän yhteisiä ”ääniä”, kylää ilmentäviä kertomuksia kirjoitettavaksi Lypyrtti-kirjaan. Haastattelutilanteessa konkretisoi-tui tutkija-kyläläisyyteni olemus: olen yksi kyläläisistä ja samalla edustan toisia, tutkijaa, en tavallista keskustelijaa. Niissä tiivistyivät myös omat esittäytymisen, tutuksi tulemisen, hyväksymisen tai ulkopuolisuuden tunteet. Tutkijana toin haastatteluun yhteisen Lypyrtti-kirjan kokoamisen ja oman tutkimuk-seni tavoitteeni, *henkilökohtaisesta vaihdosta* tuli näin *julkista puhetta*, kuten Alessandro Portelli asian ilmaisee.³⁷⁶ Muistojen tallentaminen keskusteluissa,

369 Ks. Kamppinen 1995, 34; Tiittula & Ruusuvuori 2005, 12; Ukkonen 2000.

370 Ks. Anderson & Jack 2004, 170.

371 Ruusuvuori & Tiittula 2005, 24, 55, kurssiivi Ruusuvuori & Tiittulan.

372 Ks. esim. Heimo 2010, 249.

373 Ks. esim. Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–48; Kamppinen 1995, 29, 34; Makkonen 2009, 39–40; Portelli 1997, 52, 62–64; Ruotsala 2005, 65.

374 Ks. Burke 2005, 40; ks. myös Grele 2004, 44–45; Kamppinen 1995, 29, 34; Portelli 1997, 52.

375 Ks. Ginzburg 1996, 37–76, erityisesti 39, 44, 48; Peltonen M. 1996, 21–22.

376 Portelli 1997, 10, 13; ks. myös Hovi 2007, 30.

Lyyprtti-kirjan kokoaminen ja tutkimukseni olivat tavoitteellista toimintaa, mikä vaikutti niiden luonteeseen.

Vaikka haastattelujen keskusteluissa ehkä sanoitettiin joitain asioita ensimmäistä kertaa, on hyvä muistaa, että muistelemineen on jatkuva prosessi, joka on ollut käynnissä jo ennen tutkijan ja haastateltavan kohtaamista. Tutkija kuitenkin antaa haastateltavalle uuden näkökulman neuvotteluun ja jo aiemmin muistelluiden ja ehkä kerrottujen kokemusten järjestelemiseen mielessä ja ilmaisussa.³⁷⁷ Kulttuurintutkija Mikko Lehtonen kirjoittaa siitä, miten merkityksiä luodaan perinteisesti merkitysten *tuottamisena* pidetyissä toiminnoissa, mutta myös niin sanotusti *otettaessa tekstejä vastaan*. Hän kirjoittaa, miten tekstien lukeminen on aktiivista merkitysten antamista niiden sisältämille merkityspotentiaaleille, kanssakäymistä tekstien kanssa. Samoin teksteihin liittyvät kontekstit ovat mukana niin kirjoittamisessa kuin lukemisessa, joka on maailman merkityksellistämistä, käytännöllistä tietoisuutta.³⁷⁸ Haastattelutilanteessa teksti on puhetta ja lukeminen kuuntelemista.³⁷⁹ Kuuntelija voi hahmottaa puhujan muistoista alkuperäistä kontekstia.³⁸⁰ Näin merkityksen tuottamiseen osallistuu myös kertojan kokemuksen alkuperäinen kontekstiin liittyneet aiemmat merkitysverkon toimijat. Tavoitteellinen, keskittynyt, eläytyvä *kuunteleminen* ei ole passiivista hiljaisuutta vaan aktiivista merkitysten tuottamista. Kuuntelemisen mahdollistama intensiivinen kerronta ja mieleen palauttamisen tapahtuma tuntuvat pysäyttävän tämän hetken ajankulun. Hiljainen kuunteleminen antaa tilaa johtopäätösten tekemiselle siitä, mitä merkitystä ollaan tuottamassa, kerronnan, sen juonenaiheen tai merkityksenannon hahmottamista tai miten ja milloin keskustelua jatketaan, miten toimitaan, tauotetaan tai siirrytään toiseen aiheeseen tai aikaan.³⁸¹

Kulttuurien tutkimuksen ja historiatieteiden tutkijoiden yhtenä tärkeänä tehtävänä onkin toimia kuuntelijoina ja välittää kuulemansa tarvittaessa suurelle yleisölle. Suullisen historian tai perinteen suodattuminen kuuntelemisen ja unohtamisen näkökulmasta tekee tutkijasta myös poikkeuksellisen; hän edustaa nauhureineen nykyaikaisia tiedon tallentamisen mahdollisuuksia ja

377 Schrage 2004, 284–285.

378 Lehtonen 2000, 166–167, kursivi Lehtosen.

379 Mts. 55.

380 Mts. 176–177, kursivi Lehtosen.

381 Hammersley & Atkinson 2007, 118. Historiantutkija Aleida Assmann korosti esityksessään ”The Empathetic Listener and the Ethics of Storytelling” empaattisen kuuntelemisen merkitystä kertomisen mahdollistajana Turussa pidetyssä Ethics of Storytelling: Historical Imagination in Contemporary Literature, Media and Visual Arts -konferenssissa 4.6.2015. Hän sanoi kuuntelijan olevan kaksinkertaisen hiljaisuuden muurin rikkoja, kuuntelijan ja kertojan hiljaisuuden muurin. (Assmann, A. 2015.)

myös uhkia. Nauhurin myötä myös tuleva lukija – toisena kuuntelijana – on jo hetkessä kuvitteellisesti läsnä.³⁸² Toisaalta nauhurin sanatarkka ja valikoimaton tallentaminen ei ole tavanomaiselle keskustelulle ominaista. Toisaalta tutkija vapautuu sanatarkkojen muistiinpanojen tekemisestä osallistumaan tiiviimpään vuoropuheluun.³⁸³ Se myös mahdollistaa haastattelujen kaksinkertaisen tallentamisen: nauhalle ja haastattelijan muistiin. Tutkijan portinvartija-asema ja eettinen valta korostuvat siinä, miten hän haastattelujen aineistoja tulkitsee ja niistä kirjoittaa.

Haastattelutilanteet ovat tutkimukseni ydinpaikka ja -aika, hetki, jossa suullisen historian merkityksen tuottaminen tapahtuu. Ne ovat jo sinänsä todellisuuden käsitteellistämistä puhetapahtumana.³⁸⁴ Litteroidessa kuuntelin haastattelun uudestaan kuin kolmantena henkilönä ja samalla muistelin haastattelutilannetta. Muistot kumuloituivat. Tutkijan mieleni otti etäisyyttä ja jatkoi haastattelussa alkanutta tulkintaa.³⁸⁵ Jo haastatteluissa neuvotellaan tai puhutaan etnografiaa, muutetaan kokemukset kuvaukseksi. Paul Connerton on sanonut, että suullisen kulttuurin muuntuminen kirjalliseksi on ruumiillisten käytänteiden muuttumista kirjoitetuiksi käytänteiksi.³⁸⁶

Kaikki haastatteluni on litteroitu.³⁸⁷ Aineistoesimerkkien kohdalla olen käyttänyt puhetta sanatarkasti seuraavaa karkeaa litterointimenetelmää, jolloin olen poistanut esimerkiksi sanojen toistoa ja välisanoja, kuten ”tota”, ”semmonen” tai ”niin kun”. Lainatessani haastatteluja olen kirjoittanut suuren osan teksteistä myös lauseiksi, osaan olen jättänyt näkyviin kertomisen vuolaasti etenevän tavan. Jos haastatteluissa oli useampia ihmisiä ja he kaikki osallistuivat aiheita käsiteltävään keskusteluun, en ole eritellyt alaviitteeseen puhujaa. Mutta jos heistä vain toinen mainitsi asian, olen merkinnyt sen näkyviin (esim. H1 tai H2). Valitsin Lyyrtytti-kirjaan ja tähän tutkimukseen erilaisia eri ihmisten kerronnan kohtia lainauksiksi, mutta joskus lainauksen valinnan ratkaisi se, että samalla haastateltavalla tuli samasta asiasta useampia näkökulmia, mikä toi lukijalle kertojan paikallista päättelytyyliä ja -ketjua näkyväksi sellaisenaan.³⁸⁸ Muisteluaineistojen analyttinen esillepano tutkimustekstiin

382 Portelli 1997, 13.

383 Ks. esim. Madison 2005, 168.

384 Ks. Schrager 2004, 297.

385 TPK030207.

386 Connerton 1999, 75–76.

387 Olen itse litteroinut noin puolet haastatteluistani ja puolet on litteroinut Tuija Mustikkamaa. Olen yhdenmukaistanut lainauksissa niiden kirjoittamisen tavan.

388 Lyyrtytti-kirjaan kirjoitin haastatteluista poimittuja tietoja ja muistoja kirjoittamani leipätekstin sisään lukemisen sujuvuuden varmistamiseksi. Käytin myös suoria lainauksia, jolloin käytin kursivioita, myös yksittäisten sanojen, kuten lyyrtyttäläisten sanontatapojen tai murre sanojen kohdalla.

korostaa aineistojen merkitystä koko tutkimusprosessin kannalta ja antaa äänen muistelijoille tutkijan tulkintojen rinnalla. Tämän myötä myös tutkimesta lukevalle annetaan mahdollisuus käydä eräänlaista dialogia niin tutkimuksen tekijän analyysien ja tulkintojen kuin aineistojenkin kanssa.³⁸⁹

Itse tekemieni haastattelujen lisäksi käytössäni oli kansatieteilijä Eva Lettisen kokoama kirja *Ossian Kuusisen maailma*, joka sisälsi katkelmia Lyyrtyssä asuneen Ossian Kuusisen (1873–1976) Turun yliopiston suomen kielen äänitarkiston vuosina 1954, 1967 ja 1968 tekemistä murrehaastatteluista.³⁹⁰ Käytössäni olivat myös kesälypyrtyläisen Hilka Oksaman tekemät luotsileski Hilma Lehmuksen haastattelut, jotka hän teki Helsingin yliopiston kansanrunouden approbaturia varten vuonna 1978, ja kaksi haastattelua Velkuan Meriradion ohjelmaan vuonna 1987.³⁹¹ Lyyrtyin menneisyys ja jo kirjattu tai kirjoitettu historia tuli minulle esiin aikaisempina lyyrtytiläisinä, toimijoina, joiden ääni ei enää kuulunut, mutta joista kertovat asiat alkoivat olla merkityksellisiä valottamaan Lyyrtyin tuntematontakin menneisyyttä ja samalla ymmärrystä sen nykyisyydestä. Monista kylän paikoista ei tiedetty niiden aiempien asukkaiden historiaa, joten tutustuin myös Kustavin kirkonkirjoihin ja hautausmaan kivien tietoihin linkittämään sukuhistorioita Lyyrtytkirjan kehyskertomukseen:

Kirkkoherra saattaa minut arkistonsa ääreen. Metri-kertaa-metriset kirjojen sivut aukeavat hitaasti, mutta kohta olen kaksin näiden syntyneiden, kuolleiden ja ehtoollisella käyneiden, vuosisata sitten mustaksi valkoiselle merkittyjen kylän sielujen kanssa. – – Vilkuilen leskien, renkien, äpärien, kuuromykkien nimiä hämmästyen siitä, miten jotkin numerot alkavat kertoa. – – Hautausmaalla joidenkin kuolinvuosien tarkistaminen on mahdotonta. Lumi peittää kivet, jättäen nimetkin arvauksen varaan. Vain korkeimmat kivipystit voivat suhtautua talveen vähätellen. Kahdesti hautautuneet, kuolleet, kuopatut ja lumeen peittyneet.³⁹²

Suullinen kerronta ja niiden sisältämä arvailu aiempien kyläläisten vaiheista herätti mielenkiintoni tuottaa mahdollisimman kokonaisvaltaista

389 Atkinson 1990, 88–92, 103; Korkiakangas 2005, 132. Portellin (1991; 1997; 2012) tutkimukset sisältävät paljon haastattelujen katkelmia lainauksina ja luokiteltuina eri teemoihin. Hänen tutkimuksiansa lukeminen muistuttaakin rikkaassa ilmaisussa kaunokirjallisten tekstien lukukokemusta, tutkijan osuutta aliarvioimatta.

390 Kouri, J. 2011a, 7. Lähteinä Eva Lettinen oli käyttänyt Turun yliopiston suomen kielen äänitarkiston ääninauhoja Ossian Kuusisen haastatteluista, joissa haastattelijoina olivat 1950-luvulla Osmo Ikola ja 1960-luvulla Leena Koillinen sekä S. ja K. Viitanen. Kirjassa Lettinen on yhdistänyt eri haastatteluista esiintulevat teemat ja karsinut toistoa. (Lettinen 1999, 5.)

391 Hilma Lehmuksen haastattelu 1987a, 1987b; SKSÄ 1978.

392 TPKXX0709.

historiakuvaa, joka tuntuikin hahmottuvan kirkonkirjojen ja hautakivitietojen avulla henkilö henkilöltä samanaikaisesti eläneiden ihmisten toimisuusverkkojen ketjuiksi. Lisääntyvän tiedon osittainen sattumanvaraisuus tai epätasaisuus on kuitenkin yksi historiallisen kokonaiskuvan muodostamisen määräävä tekijä. Lyyrtytti-kirjassa pyrin tuomaan esiin sen tiedon, mitä olin saanut selville kirjan kokoamisen aikataulussa, ikään kuin johtolangoiksi niille, jotka halusivat mahdollisesti perehtyä itse vielä laajemmin kylän historiaan.

Paikka, tila ja maisema

Oletan, että käsitykset paikoista tuovat meille tietoa myös muistin paikoista, maisemista tai ympäristöistä. Tutkijoilla on erilaisia käsityksiä paikan ja tilan suhteesta ja siitä, luoko paikka ihmisen ja hänen kulttuurinsa vai ihminen paikan ja siihen liittyvän kulttuurin.³⁹³ Kulttuurien tutkimus onkin 1900-luvun loppukymmeniltä lähtien korostanut tilaan ja paikkaan liittyvien kategorioiden ja käsitteiden aukikirjoittamista tutkimuksissa.³⁹⁴ 1980-luvun tutkimuksissa koettu paikka ja paikallisuus ymmärrettiin laajempien, yleisten yhteiskunnallisten ja kulttuuristen prosessien toteutumina. Se jätti kuitenkin huomiotta sellaiset paikalliskulttuurien ja paikallisten toimintatapojen ilmentymät, joilla ei ole suoraa kytkentää yhteiskunnallisiin prosesseihin. Paikalliset toimintatavat saattavat olla varsin omaperäisiä, vaikka niihin johtavat syyt olisivatkin yleisiä. Vaikka globalisaation tuoma muutos on suuri, se koskettaa eri tavoin kulttuuriltaan erilaisia paikkoja. Paikalliskulttuurit arvottavat eri asioita. Ne myös käsittävät eri tavoin esimerkiksi tilan ja ajan, mikä vaikuttaa paikan kokemiin.³⁹⁵ 1980- ja 1990-luvuilla maantieteilijät ja antropologit ovat keskustelleet ihmisen, paikan ja maiseman suhteesta: onko paikka muotoutunut käytännössä, onko se todellinen maailmaan paikantumisen ilmaisija sekä mikä on puheen ja kirjoitetun tekstin osuus paikan ymmärtämisen välineenä.³⁹⁶

Tutkimuksissa 1990–2000-luvun taitteen jälkeen paikkaa ei ole nähty enää vain sisältäpäin, vaan myös ulkoapäin, erilaisten ruumiiden, asioiden,

393 Smith 1992, 30–31. Esimerkiksi kulttuurimaantieteilijät käsittävät tilan muuttuvan eleyksi ja koetuksi paikaksi, kun siihen liitetään erilaisia merkityksiä (ks. esim. Cresswell 2004, 2–10; Haarni ym. 1997, 16; Tilley 1994).

394 Ks. esim. Anttonen 2003b; 2013; 2014a; 2014b; Honko 1985; Knott 2005; Lehtonen, Rantanen & Valkonen 2008, Meinig 1979b, 8; Tilley 1994, 11; Tweed 2006; Virtanen 1991, 18–19.

395 Cresswell 2004, 19; Knuuttila 2006, 7; Urry 2000, 2, 71–73; Siikala ja Uljašev 2003, 138. Globaalistuneessa länsimaisessa kulttuurissa ovat myös ennen näkemättömän monet ilmiöt yhtä aikaa läsnä (Siikala & Uljašev 2003, 135).

396 Huuskonen 2004, 43.

virtausten verkkona tai yhdistelmänä, hetkenä, jolle ominaista on avoimuus ja muutos.³⁹⁷ Paikat nähdään tulemisina, mahdollisuuksina tai ”ovina” ihmisen kuulumiselle paikkaan ja samalla sen jatkuvalle uudelleen määrittelylle.³⁹⁸ Paikan identiteetti ei olekaan Doreen Massey’n mukaan lähtöisin jostain sisäiseksi nähdystä historiasta, vaan ”ulkopuolen” kanssa koetun vuorovaikutuksen erityislaadusta.³⁹⁹

1970-luvulta lähtien niin kutsutun paikkatutkimuksen keskeisenä ideana on ollut, että paikka on tiettyssä sijainnissa olevia aineellisia asioita ja erityinen *paikan tuntu*. Oleellista on paikan suhde tilaan ja merkityksenantoon.⁴⁰⁰ 1980-luvulta lähtien *tila* on nähty siinä tapahtuvan toiminnan välittäjänä. Ei ole yhtä tilaa, vaan tiloja, jotka ovat ajassa historiallisesti ja sosiaalisesti tuotettuja ja suhteessa toimijoihin ja toimintaan.⁴⁰¹

Kulttuurimaantieteilijä Christopher Tilley tarkastelee tapoja, joilla paikasta muodostetaan tila merkityksen keskiöksi tai merkityssisällöksi (engl. *centre of meaning*). Tilat rakentuvat jokapäiväisissä toimissa. Yhteisöllisesti tuotetussa tilassa kognitiivinen, fyysinen ja emotionaalinen yhdistyvät joksikin, joka voidaan saada aikaan uudestaan ja on avoin muutokselle ja muuttumiselle.⁴⁰² Erilaiset tilat ovat päällekkäisiä ja yhteydessä toisiinsa. Tilley’n nimeämiä tiloja ovat kehon eli somaattinen tila, havainnon tila, olemassaolon eli eksistentiaalisen tila, arkkitehtuurinen tila ja tiedollinen eli kognitiivinen tila.⁴⁰³ Somaattinen on aistillisen kokemuksen ja ruumiin liikkeen tila. Havainnon tilassa yksilöllisen intentionaalisuuden tavat yhdistyvät liikkeeseen, havainnointiin ja tunteelliseen muistamiseen sekä sen sanoittamiseen. Olemassaolon tila uusiutuu yhteisön jäsenen toimissa ja liikkeissä. Sitä luodaan ja koetaan käytänteissä, merkityksien kyllästäjänä paikallisen topografian piirteissä.

397 Cresswell 2004, 39–43. Kun paikkaa on tarkasteltu perinteisesti sijaintina, siihen on liitetty paikallisuuden, pysähtyneisyyden, turvallisuuden, kuulumisen, menneisyyden ja nostalgian merkityksiä, kun taas *tilan* (engl. *space*) on katsottu viittaavan yleisiin globaaleihin prosesseihin, nykyaikaan ja edistykseen (Mts. 8, 19–20; Löytynoja 2006, 310; Massey 2008, 148.).

398 Cresswell 2004 35–39; Frykman & Gilje 2003, 26; Tuan 2006, 26–29.

399 Massey 2008, 146.

400 Cresswell 2004, 7, 19; Relph 1980, 8; Tuan 2006. Paikan tuntu, engl. *sense of place* on käännetty myös *paikan tajuksi* (Tuan 2006, käänt. Liisa Kaski). Käytän itse sanaa tuntu, koska se mielestäni kuvaa paremmin kokonaisvaltaista paikan koettua ja aistittua ominaisuutta kuin sana taju. (Mts. 8–26).

401 Cresswell 2004, 10; Knott 2005, 3, 5; Massey 2008, 142; Soja 1996, 2–3; Tilley 1994, 9–11; Urry 2000, 18, 63, 65; ks. myös Lehtonen ym. 2008, 8; Löytynoja 2006, 310; Oppenheim 2007, 473.

402 Tilley 1994, 10. Tilley perustaa näkemyksensä filosofien Martin Heideggerin ja Maurice Merleau-Pontyn ajatuksiin olemisesta tilassa. Heideggerin näkee ihmiskunnan *olevan* (engl. *dwelling*) maailmassa *muiden asioiden* (engl. *staying with things*), kuten maan, taivaan, jumaluuksien, syntymän ja kuoleman kanssa. Tila on jotain, jota varten esimerkiksi rakennukset tehdään. Merleau-Pontylle keho on paikka, jossa ajatus ja maailma kohtaavat. Objekti ja subjekti sekä luonto ja tietoisuus ovat dialektisesti suhteessa olevia kokonaisuuden hetkiä, jotka syntyvät kehon Olemisesta maailmassa (Mts. 13, kurssiivit ja iso alkukirjain Tilley’n.)

403 Mts. 15–17; ks. myös Relph 1980, 8–26.

Arkkitehtuurinen tila rakentuu suhteessa käytännölliseen, havainnolliseen ja eksistentiaaliseen tilaan. Siihen sisältyy pyrkimys luoda ja järjestää tilaa näkyväksi ja aistittavaksi, kulkutie liikkeelle.⁴⁰⁴

Sitä, mitä Tilley tarkastelee tilaluokittelunsa avulla, kulttuurimaantieteilijä Doreen Massey tarkastelee tilanteiden kertomusten avulla.⁴⁰⁵ Massey käsittää tilan jatkuvasti rakenteilla olevana, moninaisten kertomusten samanaikaisuutena ja tämän ”yhteen ajautumisen” (engl. *throwntogetherness*) mahdollisuutena siihen osallistuville.⁴⁰⁶ Samanaikaisuus on kiinnostavaa: tutkijat ovat pitäneet tilaa ja erityisesti hetkeä sosiaalisten suhteiden risteymäpaikkana.⁴⁰⁷ Tila on *aikapaikka*, jonka merkitysisältöä kertoja, kuuntelija ja kertomusten sisältämät toimijat rakentavat. Koska tilat ovat päällekkäisiä, ne myös välittävät merkityksiä. Esimerkiksi suullisen historian kertomusten sisältämät havainnon tilat tulevat esiin haastattelun tiedollisessa tilassa.

Myös maisemaa on ryhdytty 1970-luvulta lähtien tarkastelemaan monista eri näkökulmista. Maisemaa on tulkittu esimerkiksi ihmisen ja luonnon välisenä suhteena ja sen tuloksena tai erilaisten luonnollisten prosessien järjestelmänä. Maisema on koettu rikkautena, ideologiana, historiana, paikkana tai estetiikkana.⁴⁰⁸ Maantieteessä maisemaa on myöhemmin tarkasteltu koettuna ja aistittuna näkymänä sekä sielullisena ja yksilöllisenä ympäristökokemuksena. Humanistiselle maantieteelle on erityisesti ominaista paikan ja maiseman käsittäminen kokijan subjektiivisena ja kokonaisvaltaisena ympäristökokemuksena, henkisenä ja tunneperäisenä voimavarana tai lähteenä.⁴⁰⁹

Antropologi Tim Ingold käsittää maiseman olevan kokonaisuudessaan toimintatilan (engl. *taskscape*) ruumiillistuma.⁴¹⁰ Christopher Tilley määrittelee maiseman nimettyjen tapahtumapaikkojen tai toisiinsa suhteessa olevien paikkojen sarjana. Paikkoja yhdistävät polut, liikkuminen ja tarinat. Maisema on Tilleylle sekä välittäjä että tulos toiminnan historiasta. Maisema sisältää aina merkityksellisyyden ja mahdollisuuden antaa merkityksiä. Maisema on hänelle merkitysjärjestelmä, jossa yhteisöllisyys uudestaan tuotetaan, muutetaan ja rakennetaan.⁴¹¹ Maisema voi myös muuttua, eikä sillä ole tarkkoja rajoja, vaan

404 Tilley 1994, 15–17.

405 Massey 2008, 215.

406 Massey 2005, 9; ks. myös Lehtinen 2006, 46.

407 Ks. esim. Knott 2005, 23.

408 Meinig 1979a.

409 Huuskonen 2004, 41; Kjellström 2000, 36.

410 Ingold 2000, 198, kursiivi Ingoldin. Lauri Honko kuvasi käsitteellä *mikroympäristö* tiettyä tilannetta tai tapahtumapaikkaa ympäristössä (Honko 1985, 69).

411 Tilley 1994, 22–26.

se edellyttää havainnoijan liikettä ja muuttuvia asemia.⁴¹² Tutkijoiden maisemakäsitykseen liittyy toimiminen ja liike, joissa ihminen on suhteessa paikkoihin. Tilley näkee maiseman perustavanlaatuisena viitekehystenä, johon yksilöllinen tietoisuus maailmasta ja yhteisöllinen identiteetti ovat ankkuroituneet.⁴¹³ Se, miten tämän voidaan ymmärtää tapahtuvan, riippuu siitä, miten tutkija yleensäkin käsittää ihmisen osana ympäristöään.⁴¹⁴ Sama koskee niin paikkaa, ympäristöä kuin muitakin spatiaalisia käsitteitä ja niille annettuja määritelmiä.

Liikkuminen maisemassa muodostaa *tilallisia tarinoita*, kerronnallisen ymmärtämisen muotoja. Polku voi olla symboli myös liikkumiselle elämän läpi. Kulttuurintutkija Michel de Certeau on esittänyt tämän ajatuksen ”paikan harjoittamisesta” tai ”käyttamisestä” (engl. *the practice of place*).⁴¹⁵ Tilley'n olemassaolon tila kuvaa tätä. Hän kirjoittaa Certeau'n ajatuksessa oleellista olevan sen, että kävelemisen taito on samanaikaisesti tietoisuuden taidetta, olemusta ja käytäntöä, joka on oleellisesti paikasta ja maisemasta lähtöisin ja niiden rajoittamaa. Näin esimerkiksi käveleminen maisemassa vertautuu puhumisen aktiin kielessä ja on samalla tilallisen käytännön väline ja tulos, olemassaolon tapa maailmassa.⁴¹⁶ De Certeau'n ”tilalliset tarinat” laajentavat Paul Connertonin ajatuksen ruumiillistuneista toiminnoista, joiden avulla muistamme. Connerton on kritisoinut rituaalien tai tapamuistien käytäntöjen tulkitsemista ainoastaan jonkinkaltaisena tekstinä tai esimerkiksi myytin toistamisena. De Certeau'n työssä keskeistä on juuri tilan kieliopin käyttäminen, mutta ei ennustetulla tavalla, jolloin mukaan tulee Connertoninkin painottama tapamuistin toiminallinen ominaisuus, esittäminen.⁴¹⁷ Haastattelujen suullisen historian kerronnassa olevien toiminallisten kertomusten ja niiden kokeellisen toistamisen, esittämisen avulla pystyn kuitenkin tunnistamaan ja sanoittamaan Lyyrtyin paikasta ja paikoista lähtöisin olevia merkityksenannon toimijoita.

Tim Ingold menee ihmisen ja maiseman vuorovaikutuksessa syvemmälle korostaessaan, että liikkueessa luonnossa ihmiset eivät kirjaa, kuten kirjoitettaessa paperille, elämänhistoriaansa luonnon pintaan, vaan nämä tarinat on kudottu yhteen muiden eläinten ja kasvien elämänkierto, sisään itse

412 Lund & Benediktsson 2010, 6–7.

413 Tilley 1994, 40, ks. myös Lund & Benediktsson 2010, 1.

414 Ks. esim. Laurén 2006, 87–89.

415 de Certeau 1984; ks. myös Knott 2005, 39.

416 Tilley 1994, 28; ks. myös Lehtonen 2000, 11, 56, 221.

417 Connerton 1999, 22–23, 100–102; ks. myös Creswell 2004, 39.

rakenteeseen (engl. *texture*).⁴¹⁸ Hänen mukaansa maisema myös tallentaa siinä eläneiden menneiden sukupolvien elämät ja teot, ja he ovat jättäneet sinne jotain itsestään.⁴¹⁹ Maisemasta ei olisi näin suoraan luettavissa aiempien siellä toimineiden jälkiä, vaan ympäristö itsessään sisältäisi läsnäolon aiheuttaman muiston tai muutoksen aiemmista toimijoista. Tämä ajatus on yhteneväinen Bruno Latourin translaation ajatuksen kanssa: ympäristö on sen kaikkien eri toimijoiden vuorovaikutuksen joka hetken muutoksessa oleva kokoonpano.⁴²⁰

Tutkimuksen ympäristö

Lyyrtyin historiantuottamisessa muistitiedon maisema avautui aktiivisen toimimisen ja aistimisen suhteeksi eri – myös ei-inhimillisten – toimijoiden kesken, jolloin maisemaa käyttökelpoisempi tapahtumapaikan käsite oli *ympäristö*.⁴²¹ Ympäristössä on paikkoja, joita voidaan nimetä laajempina alueina tai erityisinä paikkoina. Eroa maiseman ja ympäristön välille ei ole helppo eikä aina tarpeellistakaan vetää. Toimijuus ja vuorovaikutus kuitenkin korostuvat ympäristössä.⁴²² Ihmisen ympäristösuhteella on useita ulottuvuuksia. Se syntyy kokemusten, tietoisuuden, toiminnan ja havaintojen välityksellä, ja tämä suhde elää muistoissa.⁴²³ Kylän suullisen historian merkityksenantoprosessiin sisältyy muistoja eri ajoilta ja paikoilta. Se, millä asioilla on ihmiselle merkitystä, ulottuu henkilökohtaisten kokemusten lisäksi myös ympäristön ja ihmisen pitkäaikaiseen molemminpuoliseen vuorovaikutukseen, kulttuuristen merkitysten historiaan.⁴²⁴ Muistoissa ympäristöt vaihtuvat, muuttuvat, kapenevat ja laajenevat ihmisen ympärillä, niin tilallisesti kuin ajallisestikin. Oma ympäristökäsitykseni kattaa niin materiaalisen, luonnollisen ja rakennetun kuin aineettoman ympäristön, kuten menneisyyden ympäristöt tai sosiaaliset suhteet, niin ihmisten kuin ei-inhimillisten toimijoiden kanssa.⁴²⁵ Siinä luonto ja ihminen kulttuuri-ilmiöineen eivät ole erillisiä ilmiöitä, vaan saman kokonaisuuden

418 Ingold 2000, 198.

419 Mts. 189.

420 Olen käyttänyt ko. historiantuottamisen prosessista artikkelissani "Co-composing a Village History in the Archipelago of South-western Finland" englanninkielistä käsitettä *co-composition*, jonka voisi kääntää yhteiseksi kokoonpanoksi tai sävellyksi (Kouri 2016).

421 Ks. Ingold 2011, 145; Lehtonen 2014, 63–64; Ruotsala 2002, 327.

422 Ingold 2000, 193.

423 Laurén 2006, 13.

424 Ks. esim. Laurén 2006, 14–15.

425 Ks. esim. Harvey 2013, 4; Huuskonen 2004, 48; Knott 2005, 21; Knuuttila & Piela 2014, 7; Tarkka 2014, 35; Vannini 2009a, 4.

toimijoita.⁴²⁶ Se ei myöskään erottele, onko kyse ulkoisesta todellisuudesta, yliluonnollisesta tai muistojen ympäristöstä. Historiantuottamisen prosessin tarkastelussa erottelua oleellisempaa on näiden vuorovaikutus, joka tapahtuu muistelemisen ajassa, sen erityisissä hetkissä.

Keskeinen kysymys antropologisissa teorioissa koskien ihmisen ja luonnon välistä suhdetta on se, kenelle *toimijuus* annetaan: onko maisema tai ympäristö maailma, jossa elämme vai näkymä, jota katsomme, havainnoimme, ja jolle annamme merkityksiä? Kaksi näkemystä ovat säilyneet ajattelutapojen jatkumon päätepesteinä: Toisen mukaan ihmiset rakentavat maailman tai ”todellisuuden”, jossa he elävät, järjestämällä aistihavaintojen antamaa tietoa erityisen kulttuurisen käsitteellisen skeeman mukaan. Toista näkökulmaa voisi kutsua ”käytännön teoriaksi”. Sen kannattajat esittävät, että kulttuurinen tieto tuotetaan käytännön tilanteissa. Käytäntö on johtanut ihmiset orientoitumaan ympäristöönsä ja osallistumaan sen ominaisuuksiin, sillä tietyllä tavalla, jolla he sen tekevät.⁴²⁷

Kulttuurintutkijat ovat ottaneet käyttöön luonnontieteistä *ekologia*-käsitteen.⁴²⁸ Lauri Hongon perinne-ekologian mukaan ihmisellä on kaksi menetelmää suhteessa ympäristöönsä: havainto ja toiminta. Hongon mukaan ihmisen ympäristökäsitteet muotoutuvat subjektiivisista havainnoista objektiivisiin käsitteisiin, toimintaan ja sen tuloksiin. Honko painottaa, että näin subjektiivisesta havainnosta tulee sosiaalinen. Tähän ihminen tarvitsee kielen tuotteita ja perinnettä, nimiä ja käsitteitä.⁴²⁹ Perinne-ekologian näkökulmasta on kiinnostuttu ensisijaisesti niin sanotusta havaitusta eli läsnä olevasta ympäristöstä, joka on ihmisen omien luokitusten ja ilmaisujen perusta.⁴³⁰ Tämä edustaa edellä mainittua ensimmäistä suuntausta.

426 Näen ihmisen myös osana luonnon kokonaisuutta, ks. Laurén 2006, 14. Samoin kuin *luonto* ja maisema on ymmärretty osaksi fyysistä ympäristöä, se viittaa monesti – ainakin suomen kielessä – myös johonkin syvemmällä olevaan, toiseen todellisuuteen tai ihmisen sisäiseen ominaisuuteen, ihmisluontoon, joka on osa luonnon kokonaisuuden kanssa, mutta joka ei ole sama kaikilla ihmisillä (ks. esim. Laurén 2006, 14; Lehtonen 2014, 23–24; Korjonen-Kuusipuro 2012, 27).

427 Ks. esim. Honko 1985, 59–60; Ingold 2000, 153; Meinig 1979a, 34; Tuan 1979, 90; Wylie 2007, 1.

428 1980-luvulla Lauri Hongon perinne-ekologisen tutkimusstrategian kautta avautui ekologian yhdenmukaisuus ympäristöön ja perinteeseen. Se myös nosti paikallisuuden keskeiseen asemaan ympäristön ja perinteen välisiin suhteisiin suuntautuneessa tutkimuksessa. Perinne-ekologiassa ympäristö suhteutetaan ihmiseen ja hänen toimintaansa; lähtökohtana on ihminen, joka tuottaa kulttuuria ja asettuu ekosysteemissä vastapooliksi luonnolle. (Honko 1972; 1979; 1985; Huuskonen 2004, 37–39, 79.) Sellaisena ei ihmistä nykytutkimuksessa kuitenkaan enää nähdä.

429 Honko 1985, 67, 69. Alun perin luonnontieteellinen ekologia-käsite painottaa ihmisen olemista erottamaton osa elinympäristöään (Massa 2009, 9.) Honko korosti käsitteiden sanoittamisessa, luokittelussa tai perusteluissa vaadittavan tutkijan apua, etenkin jos ne eivät ole sanallisessa muodossa. (Honko 1985, 67–69.) Honko käyttää artikkelissaan englanninkielistä termiä *milieu*, jonka olen kääntänyt ympäristöksi, kuten myös Huuskonen tekee (Huuskonen 2004, 39).

430 Huuskonen 2004, 39; Ruotsala 2002, 327.

Etnografi Philip Vannini viittaa ekologialla ihmistoimijoiden, ei-ihmistojen ja ympäristön suhteiden kokonaisuuteen, prosessiin, joka sisältää muutoksia, mukautumista, yhdistymistä, eroamista ja uudelleenyhdistymistä.⁴³¹ Tim Ingold lähestyy ekologiaa ”asumisen näkökulmasta” (engl. *dwelling perspective*): Ihmiset ovat olemassa organismi-persoonina maailmassa, ympäristössä tai elämissaailmassa, jota asuttavat monenlaiset olennot, niin ihmiset kuin ei-ihmisetkin. Siksi suhteet, joita olemme tottuneet kutsumaan sosiaalisiksi, ovat vain osa ekologisia suhteita.⁴³² Ingold perustaa näkemyksensä Martin Heideggerin ajatukseen asumisesta maailmassa.⁴³³ Itse en ota kantaa ontologiseenkin kysymykseen siitä, onko esineillä, eläimillä tai paikoilla muistia, mutta me muistamme niiden kanssa yhdessä, ne ovat muistin toimijoita.

Tim Ingold edustaa jälkimmäistä suuntausta. Hänelle maisema on se tuttu olemassa olemisen alue, jossa elämme, ja jossa siitä tulee osa meitä, samoin kuin me olemme osa sitä. Tästä suhteestaan maailmaan jokainen löytää itselleen ainutkertaisen merkityksen. Hänen mukaansa, kun tilassa merkitykset *liitetään* maailmaan, ne *kerätään* maisemasta.⁴³⁴ Tässä on mielestäni tiivistettynä myös ajatus niin tekstualisaation ja merkityksenannon tulemisen prosessin vaiheista: ihminen kerää tai ennemminkin tuottaa – kokemuksen ja havainnon avulla – merkityksiä maisemasta (ympäristöstä) ja liittää ne (kielen) tilassa maailmaan. Ingoldin päättelytapa on hyödyllinen, kun pyrin ymmärtämään eri toimijoita ja kokemuksellisen ja tekstuaalisen tiedon osuutta merkityksenantoprosessissa. Hän tiivistää ajatuksensa seuraavaan kuvaukseen:

Etsiessään reittiä, ihmiset eivät matkaa maailman pinnalla, joka olisi valmiiksi suunniteltu kuin kartta. Mieluummin, he ”tuntevat tiensä maailmassa”, joka sekin on liikkeessä, jatkuvasti ihmis- ja ei-ihmis-toimijuuden yhdistetyn toiminnan tulemisen tilassa.⁴³⁵

Ingold korostaa, että maiseman ja ympäristön, paikan ja tilan määritelmät eroavat etenkin siinä suhteessa, miten tai kuinka laajalle tutkijat käsittävät ihmisen tajunnan ulottuvan toimijuutena. Se, minkä roolin annamme kuvittelemiselle ja havainnolle – pidämmekö niitä totena vai ei – ympäristön

431 Vannini 2009b, 73, 75.

432 Ingold 2000, 5, 153, ks. myös Tarkka 2014, 54.

433 Ingold 2000, 186.

434 Mts. 190–192, kurssiivit Ingoldin.

435 Mts. 155, kurssiivi Ingoldin.

kokemisessa, vaikuttaa siihen, miten ympäristön käsitämme.⁴³⁶ Hän esittää, että kuvittelemisen on – ei niinkään ulkoisen todellisuuden kuvien loihtimista vaan – osallistumista havainnossa ja toiminnassa asioiden tulemiseen.⁴³⁷

Antropologiassa ja muissa lähitieteissä perinteinen jako kulttuurin sisäisen ja ulkoisen niin käsitteellisen kuin ei-käsitteellisen käyttäytymisen välillä on ilmaistu kielitieteilijä Kenneth L. Piken jo vuonna 1954 esittelemän *emic-* ja *etic-*käsittein.⁴³⁸ Ingold määrittelee *emic*-tason todellisuudeksi, joka rakentuu suhteessa olentojen kanssa, joiden ympäristö se on, *elämällä sen sisällä* (engl. *lived in*).⁴³⁹ Ympäristön ja ihmisen suhteisiin painottuneissa kulttuurintutkimuksen näkökulmissa kiinnitetään huomio yleensä siihen, kenen havainnosta ja tulkinnoista on kyse. Silloin, kun mielenkiinto kohdistuu ensisijaisesti niin sanottuun havaittuun eli läsnä olevaan ympäristöön, keskeisessä asemassa on ympäristön jäsentäminen kielellisesti esimerkiksi nimeämällä ja kertomalla, ja näkökulmien painopiste on yhteisöjen jäsenten omakohtaisissa ympäristön käsitteellistämistavoissa.⁴⁴⁰ Olemalla itse kyläläinen, pystyn tarkastelemaan ja mahdollisesti käsitteellistämään myös ei-sanallisessa muodossa olevaa lyyrytiläisten ympäristösuhdetta.

Ympäristössä on osallisena myös se, mitä Latour kutsuu *plasmaksi*, nimitäin jotain, joka ei ole vielä muotoutunut, mitattu tai yhteisöllistetty.⁴⁴¹ Hän kuvaa plasmaa joksikin, joka ”on kaiken välissä eikä silti yhteisöllistä. Se ei ole kätkeytyä vaan tuntematonta.”⁴⁴² John Law tarkentaa tämän Latourin ajatuksen tuntemattomasta ”takamaaksi”, ”kaiken kattavaksi maantieteeksi” tai ”todellisuus-mahdollisuuksien topografiaksi”.⁴⁴³ Viimeksi mainitulla hän viittaa siihen, että tiede omilla käytännöillään sekä kuvaa että tuottaa todellisuuksia.⁴⁴⁴ Myös Honko muistutti, että tutkijan on osallistuttava tutkimuskohteen ympäristön kuvaamiseen, erityisesti ajatusten ja asenteiden verbalisoimiseen ja järjestämiseen, jotka eivät ole kulttuurissa tai perinteessä sanallisessa muodossa.⁴⁴⁵

436 Ingold 2000, 193. Ingold haluaa purkaa ulkoisen todellisuuden ja sisäisen havaitun maailman kaksijakoisuuden. Hänen mielestään ontologinen jako todellisuuden ja kuvittelun välillä – mikä nimenomaan heijastuu esimerkiksi maiseman määritelmiin ja keskusteluihin – on mahdoton, sillä emme pysty loppujen lopuksi erottamaan totuutta kuvittelusta. Meidän onkin hyvä suhtautua havaintoon hypoteeseina. (Mt.)

437 Ingold 2012, 3. Ingold tukeutuu kuvittelemisen käsityksessään psykologi James Gibsonin näkemyksiin kuvittelemisen määrittelemisessä (mt). Ks. myös Viholainen 2009, 2015.

438 Headland 1990; Pike 1990, 31.

439 Ingold 2000, 168, myös 193, kursiivi Ingoldin.

440 Huuskonen 2004, 39–40.

441 Latour 2005, 242; ks. myös Oppenheim 2007, 480.

442 Latour 2005, 244.

443 Law 2006, 34.

444 Mts. 13; ks. myös Oppenheim 2007, 482.

445 Honko 1985, 67.

Kaikki ei ole sanoitettavissa, mutta tutkimuskirjoittamisen, kuten muunkin kirjoittamisen, tavoite on sanoittaa alueita tai asioita, joita ei vielä ole käsitteellistetty. Tekstualisaatio vaatiikin tutkijalta herkkyyttä sijoittua tutkittavien henkilökohtaisten kokemusten ja yleisten (tieteellisten tai julkisten) merkitysten välitilaan. Portelli kuvaa virallisen historian ja henkilökohtaisen kokemuksen välisen juovan todentuvan hänelle, kun hän sanoo etsivänsä muistoja yksityisistä taloista ja keittiöistä. Hän pyrkii olemaan rikkomatta tuota tilaa ja surun pienempien ilmausten ainutlaatuisuutta. Hän pidättäytyy heti tietämästä ja luokittelemasta niitä historiaan – ja kääntää historian kuuntelemaan niitä.⁴⁴⁶

Muistitiedon paikat, tilat ja ajat

Viime vuosikymmeninä sosiologisessa ja humanistisessa tutkimuksessa paikkaa on tutkittu arkipäiväisten käytänteiden ja vuorovaikutuksen kehiksenä, paikkaan identifioitumisen ja haltuunoton näkökulmista sekä suhteellisena, moniäänisenä, eri tavoin paikan asukkaille näyttäytyvänä, esimerkiksi koettuina, kerrottuina, muistettuina, kuviteltuina tai tulkittuina merkityksinä. Paikkaan ja paikkoihin kytkeytyvät kertomukset voivat olla päällekkäisiä, keskenään ristiriitaisia ja kilpailevia. Yksilöt ja yhteisöt tuottavat paikan puhumalla, kirjoittamalla tai rakentamalla tilaan, liitämällä siihen merkityksiä. Näin paikan käsittäminen riippuu siitä, kenen tai keiden näkökulmasta paikkaa tuotetaan sekä milloin ja miten.⁴⁴⁷

Muistiyhteisöt tarvitsevat maamerkkejä rakentaessaan muistin ketjuja tarinaksi.⁴⁴⁸ Paikkoihin sijoittuvat kertomukset tuovat menneisyyden nykyisyyteen. Esimerkiksi folkloristi Henry Glassie kirjoittaa ballymeneolaisista paikkoihin sijoittuvista historiallisista kertomuksista. Ne eivät ole muistin ketjun linkkejä tai osia järjestäytyneestä kokonaisuudesta, vaan valittuja huomion keskipisteitä kontrolloimattomasta ja tuntemattomasta menneisyydestä. Tyypillistä ballymenonelaisten kertomuksille oli paikallistamisen ensisijaisuus suhteessa ajalliseen sijoittamiseen. Tärkeämpää kuin se, milloin jokin tapahtui, on se, missä se tapahtui.⁴⁴⁹ Historiantutkija Pierre Nora käyttää käsitettä

446 Portelli 1997, viii.

447 Creswell 2004, 29–34; Haarni ym. 1997, 16; Karjalainen 1997, 231; Knuuttila 2006, 7; Kurki 2006, 253–254; Löytynoja 2006, 310; Urry 2000, 27–28.

448 Halbwachs 1992, 223.

449 Glassie 1982, 659, 661, 663–664; ks. myös Huuskonen 2004, 45.

muistin paikat (ransk. *lieux de mémoire*) (1984–1992),⁴⁵⁰ viitatessaan aineelliseen tai aineettomaan kokonaisuuteen, joka on inhimillisen työstämisen myötä tai ajan kuluessa tullut jonkin yhteisön historiallisen muistin symboliseksi osaksi.⁴⁵¹ Outi Fingerroos muodostaa muistin paikka -määritelmänsä muistitietotutkimuksen traditiosta käsin. Hänen mukaansa se on muistelun prosessissa uudelleen tuotettu paikka ja ilmaisu, joka sisältää sekä yksilöllisiä että yhteisöllisiä merkityksiä riippuen siitä, kenen tai keiden näkökulmasta paikkaa muistelussa tuotetaan.⁴⁵² Vaikka muistitiedossa on yhteisiä inhimillisiä piirteitä, on hyvä tarkastella myös lyyryttäläisen muistitiedon omaa tapaa niin paikan kuin ajankin käsittämisessä.

Myös *aika* on Jorma Kalelan mukaan kulttuurinen konstruktio, joka on maailman käsitettäväksi tekemisen apuväline. Tutkijan on siksi selvitettävä, miten tutkimuksen kohteena olevat ihmiset itse ymmärtävät toimintansa ajan ulottuvuudella. Asioiden ja ilmiöiden sijoittaminen aikaan (tai tämän jättäminen tekemättä) on tapa antaa niille merkityksiä.⁴⁵³ Tätä voisi kuvata myös erilaisilla ajantajuilla. Esimerkiksi haastattelussa keskustelemme veneen tarvikkeiden kasvattamisesta, millä tarkoitetaan sitä, että ennen metsässä kuljettiin ja haettiin oikeanlaisia puita, niitä taivutettiin ja annettiin kasvaa veneen rakennukseen tarvittavaan oikeaan muotoon. Kesä kesältä kolmenkymmenenkin vuoden ajan puuta on käyty pitkäjänteisesti katsomassa, kuinka ”isol kaarel se nyt o”.⁴⁵⁴ Tässä keskustellessamme haastattelu jatkui:

H2: Nii tarttis joka hetki, heti saar se.

JK Nii ja siinähan isä teki pojalleen paattipuita, kun katto, et se meni sukupolven yli.

H2: Siin niin.

H3: Niin nii.

H2: Sen kun menee kaupast ostamaa lasikuituvene ja laitta raha pöytää ja sano, et kiitos ja lähte painama. Uskomatonta.⁴⁵⁵

Lainauksessa haastateltava kiinnittää huomion nykyisyyden ja menneisyyden ajantajujen erilaisuuteen tai siinä tapahtuneeseen muutokseen.

450 Nora 1996b, x; 1998a, ix–xii.

451 Nora 1996a, xvii; Kritzman 1996, xii. Myös yksittäiset historialliset teokset ovat muistin paikkoja (Nora 1998b, 610).

452 Fingerroos 2004, 112; 2006, 6.

453 Kalela 2000, 241, 244; 2010, 35; ks. myös Burke 1994, 151–153; Hammersley & Atkinson 2007, 179–180.

454 TKU/A/09/79.

455 TKU/A/09/79.

Lineaarisuus ja syklisyys ovat mukana tutkimuksessani erilaisina tai toisiaan täydentävinä ajan ja historian käsitteinä sekä kertomisen kuvaajina. Lineaarisen aikakäsityksen mukaan ajanjaksolla oletetaan olevan alku, keskikohta ja loppu, sekä tapahtumien uskotaan olevan ainutkertaisia, kun taas syklisessä aikakäsityksessä tapahtumat toistuvat luonnon kiertokulun, kuten vuodenaikojen kierron ja vuorokausirytmien mukaisesti.⁴⁵⁶ Suullisen historian kertojien tapa havainnoida aikaa ei ole lineaarinen. Se ei ole jatkumo vaan poimintoja menneisyydestä ja kiinnittyy tiettyihin ajankohtiin ja tiettyihin paikkoihin.⁴⁵⁷ Muistitiedossa lineaarisuus ja syklisyys eivät ole kuitenkaan toisiaan poissulkevia. Syklisiä, toistuvia tai hetkiin pysähtyneitä muistoja voidaan pyrkiä kytkemään lineaarisen ajan jatkumoon, jonka tavoitteena on juonellinen esitys.

Tutkimuksen aikaiset hetket eivät ole irrallaan muista sosiaalisista ja kulttuurisista konteksteista vaan tapahtuvat tietyssä ajassa ja paikassa.⁴⁵⁸ Hetket rakentuvat ajan, tilan, yhteisöllisyyden ja kerronnan näkökulmista.⁴⁵⁹ Kiinnittyminen hetkiin on siten yhtä aikaa tutkimustilanteen osatekijä, etnografian tuottaman aineiston ominaisuus ja etnografian ajattelu- ja analyysitapa. Tämä ajallisuus näkyy myös kirjoittamisessa analyttisenä hetkien tulkinnan kielenä.⁴⁶⁰ Ajallisia ja tilallisia hetkiä korostava näkemys on oleellinen tarkastellessani historian tuottamista. Tutkimuksessa tuottuva konteksti tulee lukijalle esiin prosessista palautettujen, kyläläisten ja tutkijan muistelemien hetkien erilaisten tilojen matkakertomuksena.

Thomas A. Tweed kirjoittaa, että kun (etnografian) teoriaa kirjoitetaan matkakertomuksen tavoin, kiinnitetään huomio prosessiin eri tilojen välittämänä. Hänen mukaansa mikä tahansa kulttuurinen toiminta voidaan esittää matkakertomuksen muodossa suhteessa paikkoihin, jotka määräävät sen olemassaolon mahdollisuudet.⁴⁶¹ Tweed korostaa liikettä, yhteyksiä ja asuttamisen (engl. *dwelling*) sekä ylittämisen (engl. *crossing*) vertauskuvia, jotka yhtenevät tutkimukseni keskeisten paikkaan ja tiloihin liittyvien merkityksenannon ilmiöiden kanssa.⁴⁶² Niissä Tweed käyttää *kronotoopin* käsitettä. Se kuvaa autosentrisiä ja allosentrisiä viitekehyksiä, joita ihmiset käyttävät kartoittaakseen, rakentaakseen ja asuttaakseen tiloja, joissa tilallinen ja ajallinen orientaatio lomittuvat.

456 Ks. esim. Kamppinen 1999, 10–11; 2000, 12–13; Mahlamäki 2005, 43.

457 Connerton 1999, 20.

458 Massey 1996, 5.

459 Portelli 1997, 93–99.

460 Marcus 2014, 43–44.

461 Tweed 2006, 6–7, 9, 22.

462 Mts. 54, 81–82, 85–86, 123; ks. myös Knott 2005, 21, 122–123.

Hän nimeää neljä, aina laajenevaa kronotooppia: kehon, kodin, kotimaan ja kosmoksen kronotoopit. Kronotooppi-käsite on peräisin kirjallisuudentutkija Mikhail Bahtinilta.⁴⁶³ Bahtinin mukaan kronotoopissa aika tulee kaunokirjalliseksi teoksessa lukijalle näkyväksi, havaittavaksi.⁴⁶⁴ Kronotoopit, kuten muutkin tilamääritelmät, ovat tutkijan rajaamia tai sulkemia tiloja, hyödyllisiä työvälineitä jatkuvasti läsnä olevassa ja yhtäaikaisesti laajenevassa ajallis-tilallisessa avoimessa ympäristössä.⁴⁶⁵ Kehon, kodin, kotimaan ja kosmoksen kronotoopit ovat hyödyllisiä myös tutkimuksessani, jossa historiantuottamisen prosessin ajallis-tilalliset käsitteet ja orientaatiot vaihtelivat ja prosessin edetessä laajenivat. Tweedin mukaan uskonnot tarjotessaan orientaatiota kuvittelevat myös laajimman mahdollisen maailmankaikkeuden, kosmoksen rakenteen, historian ja olennot, jotka sen asuttavat. Kyläläiset hakivat vastaavaa ajallis-tilallista orientaatiota kylän olemassaolon jatkuvuudesta, siihen kuulumisesta ja kuulumisen tilan säilyttämisestä kylän muutoksissa kertomalla omaa muistinvaraista historiaansa.⁴⁶⁶

Muutokset ympäristössä löytävät ilmauksen myös kerronnassa.⁴⁶⁷ Muistimme on vuorovaikutuksessa ulkoisten asioiden ja toimijoiden kanssa. Tällöin muisti perustuu kontaktiin muistelevan mielen ja muistuttavan kohteen välillä. Asioilla, kuten esineillä, riiteillä, kuvilla, kertomuksilla tai muilla teksteillä, maisemilla ja muilla ”muistin paikoilla”, ei ole omaa muistia, mutta ne muistuttavat meitä, sillä ne sisältävät muistoja, elettyjä hetkiä, jotka olemme niihin vuorovaikutuksessa sijoittaneet.⁴⁶⁸

Haastatteluissa nostalginen kerrontatapa pysäytti kuuntelemaan tapahtumakuvausta. Sen avulla menneisyys tuntui olevan tässä hetkessä. Kun etäisyys muisteltuun aikaan on pitkä, muistelijalle on olennaista itsensä paikantaminen: sijoittaminen aikaan ja paikkaan. Mennyt ja nykyinen sulautuvat yhteen ja muistelija kokee olevansa samanaikaisesti läsnä sekä nykyisyydessä että menneisyydessä, lineaarisessa hetkessä syklisesti toistuvassa hetkessä.⁴⁶⁹ Haastatteluissani kertoja saattoi näissä kohdin käyttää murretta tai aikamuodoista preesensia. Syklit kuvaavat ajallisina käsitteinä merkitysverkkojen solmuja, merkitystihetyymiä. Ne kiinnittyvät lineaarisessa ajassa toistuviin, näin kuvitteellisesti muuttumattomiin kiinnekohtiin, kuten paikkoihin,

463 Tweed 2006, 64, 97.

464 Bahtin 1979, 243–244; ks. myös Mahlamäki 2005, 47.

465 Ks. esim. Knott 2005, 22, 128; Mahlamäki 2005, 51.

466 Tweed 2006, 98, 113, 116, 119.

467 Bügiene 2012.

468 Ks. Assmann, J. 2008, 111; Frykman & Gilje 2003, 14–15; Tilley 1994, 36.

469 Korkiakangas 2006, 249. Toisaalta menneisyys on aina nykyisyydessä läsnä. Tätä Seppo Knuutila on kutsunut *nykyiseksi menneisyydeksi* (Knuutila 1998a, 30).

edesmenneisiin henkilöihin, vuodenaikaan tai toimintaan kehosta käsin. Nostalgia on tunteen vahvistamaa kerrontaa, joka paljastaa menneisyyden tärkeitä toimjuusverkkoja ja toimijoita.

Menneisyyttä koskeva tieto, puhe, muisto tai mikä tahansa menneisyydestä tähän hetkeen päätnyt asia ei ole menneisyys itse vaan sitä koskeva *representatio* eli menneisyyden esitys. Se on aina osittainen, valikoitu tai valikoimaton näkökulma, joilla pyritään vaikuttamaan paitsi nykyisyyteen myös menneisyyttä koskeviin tulkintoihin.⁴⁷⁰ Uskontotieteilijä Kim Knott tekee kattavan analyysin filosofi ja sosiologi Henri Lefebvren sosiaalisen tilan kolmesta osatekijästä. Yksi osatekijä on *representaation tilat* (engl. *spaces of representation*), joka on tila *elettynä* siihen liitetyissä kulttuurisissa symboleissa tai perinteessä. Lyyrtyin muistitieto on sinänsä representaation tila ja sisältää useita eri representaation tiloja. Niitä ovat etenkin muistin paikat: Alastalo, luotsiasema ja Kekoniityn laituri. Toinen osatekijä on *tilallinen käytäntö*, joka viittaa tapoihin, joilla ihmiset käyttävät ja *havaitsevat* tilan.⁴⁷¹ Lyyrtyin muistitiedossa tilallisia käytäntöjä ovat esimerkiksi soutamisen ja jään kokemisen kuvaukset.

Haastatteluissa niin tutkija kuin kertoja olivat hetkittäin molemmat Christopher Tilley'n nimeämässä somaattisessa, nostalgisen muisteleminen ja sanoittamisen tilassa, jossa moninaiset historiantuottamisen kertomukset olivat läsnä mahdollisesti tullakseen osaksi neuvottelua kulttuurisesta muistista ja kyläkirjan sisällöstä. Muistitiedon järjestäjänä, kokoajana ja tulkitsijana oma pyrkimykseni oli tavoittaa käsitteellistämätöntä merkitystä, yhteisymmärrys tai yhtenäisyys muistitiedon palasten välille. Tein tilallista käytäntöä niin kyläläisenä kuin tutkijana. Kulttuurintutkijan tehtävä onkin olla representaation elettyjen tilojen kuvailu, aineiston, havaintojensa ja kokemustensa, mutta myös tilallisten käytäntöjen pohjalta. Se on myös vielä jotain muuta.

Maantieteilijä Edward W. Soja tulkitsee ja kehittää edelleen Lefebvren tilan osatekijöiden kolmijakoa. Sojan käsite *kolmas tila* (engl. *thirdspace*) kuvaa tätä hyvin. Kolmannessa tilassa yhdistyvät ja laajenevat luovasti ”todellinen” aineellinen maailma ja näkökulmat, jotka tulkitsevat todellisuutta eli tilallisuuden ”kuviteltuja” representaatioita, jotka on rajattu aineellisesti ja

470 Heimo 2010, 16.

471 Ks. Knott 2005, 36–39. Kursiivit Knottin; ks. myös Soja 1996, 10. Kolmas sosiaalisen tilan osatekijä on *tilan representaatiot* (engl. *representations of space*), ”käsitteellistetty tila”. Se koostuu yleensä teknisistä, hallitsevista ja teoreettisista eletyn tilan representaatioista, joissa on sisältyneenä myös tietoa, valtaa ja ideologiaa. (Ks. Mt.) Tilan representaatioita Lyyrtyissä ovat esimerkiksi hallinnollisesti kylä yhtenä luotsauksen paikkana, nykyisenä kesämökki- ja kalankasvatuskylänä sekä Katanpää aiempänä vankilana ja varuskuntana, samoin kuin talonpoikaipurjehduksen aikainen kylä ja niihin liittyvät tilalliset näkökulmat.

vertauskuvallisesti *tilallisessa käytännössä* (engl. *spatial praxis*).⁴⁷² Kolmas tila haastaa kaksijakoisia vastakohtaisuuksia, kuten kulttuuri–luonto, subjekti–objekti, aineellinen–aineeton, paikallinen–globaali -jakoja tarjoten tilallisen tiedon jatkuvan laajenemisen toiseuden.⁴⁷³ Lyyrtyin historian tuottaminen oli historiallisuuden, tilallisuuden ja yhteisöllisyyden yhdistämistä, jossa käytin autoetnografista metodologiaa laajentaakseni tilallisen tiedon tuottamisen tapoja. Siinä olin avoin myös mainittujen vastakohtaisuuksien haastamiselle.⁴⁷⁴

Lokikirja – irti laiturista

Tutkimukseni käsittelee Lyyrtyin kyläläisten historiantuottamisen merkityksenantoprosessia, sitä miten suullinen historia rakentuu tietynlaiseksi – Ninian Smartin nimeämäksi – tapahtumakaavaksi, yhteisöä yhdistäväksi historiaksi. Kysyn, miten ja miksi lyyrtytiläiset tuottivat historiaansa Lyyrtyin kyläkirjan tekemisen prosessissa. Haastattelujen pohjalta kirjoittamani *Lyyrty-Lypertö. Kylä väylien varrella* -kyläkirjan (2011) sisällön ja rakenteen tarkentuminen oli osa tuota muistellun ja kuvitellun yhteisön rakentamista, sen tekemistä näkyväksi ja merkitykselliseksi. Lyyrtyin kylän elinkeinot ovat perustuneet merenkulkuun ja veden äärellä elämiseen. Merenkulkuhallitus lakkautti luotsaustoiminnan Lyyrtyistä vuonna 1961, jonka jälkeen kylä vähitellen hiljeni ympärivuotisesta asumisesta. Haastateltavat muistelivat entisen luotsikylän asukkaita ja heidän tapansa toimia ympäristössä. Tutkimukseni eettiset kysymykset tarkentuvat tiedon tekemiseen ja tuottamiseen liittyviin kysymyksiin, joihin etnografisen tutkimuksen uskottavuus ja luotettavuus perustuvat.

Autoetnografisen metodologiani teoreettisena kehyksenä on merkityksenannon hetkien linkittyminen toisiinsa ja historiantuottamisen ja -kirjoittamisen koko prosessiin. Sen kuvaamisessa tukeudun Bruno Latourin toimijuusverkkoteoriaan, Karen McCarthy Brownin ajatukseen merkitysverkkojen kutomisesta ja Thomas A. Tweedin metaforaan teoriasta matkakertomuksena. Käyttämäni paikkaan, tilaan ja aikaan tarkentuvan muistitietotutkimuksen, mikrohistorian, muistitutkimuksen ja ympäristöhistorian menetelmät ja keskeiset käsitteet valikoituivat tutkimusprosessin myötä. Prosessin kuvaaminen vastaa kysymykseen, miten merkitykset syntyvät. Tutkimukseni keskeiset käsitteet ovat *kokemus* ja *muisti*; tilallisuuteen eli spatiaalisuuteen liittyvät

472 Soja 1996, 6, 8–9, 31, 56–57, lainausmerkit, sulkeet ja kursiivi Sojan, ks. myös Lehtonen 2014, 35.

473 Soja 1996, 60–61; ks. myös Lehtonen 2014, 14, 29.

474 Ks. Soja 1996, 70–74.

käsitteet, kuten *tila*, *paikka*, *maisema* ja *ympäristö* sekä ajallisuuteen eli temporaalisuuteen liittyvät käsitteet *aika*, *hetki* ja *nostalgia*. Tutkimustekstini matkakertomus tuo esiin hetkellisiä, prosessissa esiin tulevia ja muuttuvia toimijuusverkkoja, joissa toimija on mikä tahansa asia, joka sijaitsee ihminen–ei-ihminen-jatkumolla tai niiden sekoituksena. Jokainen hetki on vaikuttanut sen kaikista eri toimijoista, minkä aukikirjoittaminen autoetnografisen otteen avulla on tutkimukseni tavoitteena. Refleksiivisen kentän tiedon avulla määrittelen myös yleensä lyyprtiläisyyttä sekä lyyprtiläisten suhdetta kyläänsä ja sen menneisyyteen.

Tärkein lähteeni olivat tekemäni haastattelut. Vaikka Lyyprtti-kirjan kirjoittamisessa aineistoni oli monimuotoista ja suullis-kirjallista, sen kokoamista ohjaavat näkökulmat tulivat kyläläisiltä. Väitöskirjan kirjoittamisen vaiheessa lähteeni olivat yhä ensisijaisesti haastattelut ja niiden lisäksi Lyyprtti-kirja ja tutkimuspäiväkirjani. Tutkimuspäiväkirjani tehtävä oli tuoda lukijalle ymmärrettäväksi historiantuottamisen sekä muistiin ja kirjoittamiseen liittyvän tutkimusprosessin kulkua näkyväksi.

Yksilö muistaa, mutta vain ryhmän jäsenenä. Osallisuus itse muistamiseen tai muistin ketjuun linkittyminen on tärkeää, ei ainoastaan se, mitä on muisteltu. Muisteleminen on luonteeltaan ennen muuta sosiaalista toimintaa ja muistaminen tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Myös ruumiillisissa, esittävässä eli performatiivisissa käytänteissä menneisyys voi säilyä kehossa toiminnallisena muistina. Lyyprtin suullisen historian haastatteluissa neuvottelimme kulttuurisen muistin sisällöstä ja muodosta, Smartin sanoin tapahtumakaavasta. Lyyprtti-kirjan kokoajana ja tutkijana huolehdin sen siirtämisestä kirjalliseksi representaatioksi.

On kiinnostavaa selvittää, mikä kerrottujen tapahtumien merkitys oli muisteluhetkellä, ja miksi. Mikä oli sellaista, joka sai aikaan menneisyyden merkityksellistämisen Lyyprttissä? Kyse on myös nykyisyydestä, jota rakennetaan menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden vuorovaikutuksen avulla. Käyttämällä muistitutkimuksen ja muistitietotutkimuksen menetelmiä tulkitseen Lyyprtin historiantuottamisen prosessia merkityksenantoprosessina ja samalla korostan ihmisten kokemuksen osuutta menneisyyden merkityksellistämässä. Käytän muistitietotutkimusta metodina eli tutkimusaineiston muodostamisen apuvälineenä; kohteena, kun kiinnostukseni kohdistuu muistitiedon keinoihin ja rakenteseen, ja lähteenä, kun tavoitteenani on tuoda esille muistelijoiden omat näkökulmat menneisyydestä.

Käytän mikrohistoriallista tutkimusmenetelmää kerronnan merkityksellisten hetkien tunnistajana arkipäiväisistä asioiden yksityiskohdista tai

yksittäisistä tapahtumista sekä ympäristöhistorian kulttuurisia näkökulmia kylän pitkäkestoisen historian kehystä hahmottaessa.

Kylän yhteisen menneisyyden muistelemisessa tunnistin mikrohistoriallisen johtolankamenetelmän avulla kaipuunomaisen, nostalgisen tunteen tai huolen jostain menetetystä. Nostalgista kertomisen prosessia, voi pitää tervehdyttävänä mielikuvien liikkeenä menneen ja nykyisyyden välillä, keinona tai taktiikkana kohdata nykyisyys ja puolustaa kylän identiteettiä. Ympäristöhistorian piirteistä tutkimuksessani toteutui varsin pitkä ajallinen tarkastelujänne, laaja alueellinen tarkastelu esihistorian ja talonpoikaispuurjehduksen ajalta, poikkitieteisyys sekä ongelmakeskeisyys 1960-luvulta lähtien tulleiden ympäristön saastumiseen liittyvien kysymysten muodossa.

Haastatteluissa kyläläisten muistinvaraiset kertomukset tai asiat olivat aikaan pysähtyneitä ja haihtuvia kokemuksia, hetkiä, joita kyläläiset minulle välittivät tai tuottivat kanssani. Myös omista tutkimuspäiväkirjan kertomuksissa tuli esiin hetkittäistä, jokapäiväistä historiaa. Haastatteluissa eri puheenaiheiden tai paikannimien avulla siirryimme myös kylän eri paikoille ja eri aikoihin. Kuuntelijana hahmotin puhujan muiston alkuperäistä kontekstia, jolloin merkityksen tuottamiseen osallistui myös kertojan kokemukseen liittyneet merkitysverkon toimijat. Paikka on sekä tietyyssä sijainnissa olevia aineellisia asioita että erityinen paikan tuntu. Oleellista on paikan suhde tilaan tai tiloihin ja merkityksenantoon, ihmisen kuulumiselle paikkaan ja samalla sen jatkuvalle uudelleen määrittelylle. Tilat ovat aikapaikkoja, jonka merkityssisältöä kertoja, kuuntelija ja kertomusten sisältämät toimijat rakentavat. Koska tilat ovat päällekkäisiä, ne myös välittävät merkityksiä.

Maiseman on nähty olevan kokonaisuudessaan toimintatilan ruumiillistuma tai tapahtumapaikkojen sarja, joita yhdistävät polut, liikkuminen ja tarinat. Olemalla itse kyläläinen, pystyn tarkastelemaan ja käsitteellistämään myös ei-sanallisessa muodossa olevaa lyyrttiläisten ympäristösuhdetta. Oma ympäristökäsitykseni kattaa niin materiaalisen, luonnollisen ja rakennetun kuin aineettoman ympäristön, kuten menneisyyden ympäristöt tai sosiaaliset suhteet, niin ihmisten kuin ei-inhimillisten toimijoiden kanssa. Siinä luonto ja ihminen kulttuuri-ilmiöineen eivät ole erillisiä ilmiöitä, vaan saman kokonaisuuden toimijoita.

Kiinnittyminen hetkiin, jotka rakentuvat ajan, tilan, yhteisöllisyyden ja kerronnan näkökulmista, on yhtä aikaa tutkimustilanteiden osatekijä, etnografian tuottaman aineiston ominaisuus ja etnografian ajattelu- ja analyysi- sekä tulkinnan tapa. Tutkimuksessani tuottuva konteksti tulee lukijalle esiin prosessista palautettujen, kyläläisten ja tutkijan muistelemien hetkien erilaisten

tilojen välittämän matkakertomuksen avulla. Thomas A. Tweedin käyttämät kehon, kodin, kotimaan ja kosmoksen kronotoopit ovat hyödyllisiä myös tutkimuksessani, jossa historiantuottamisen prosessin ajallis-tilalliset käsitteet ja orientaatiot vaihtelivat ja prosessin edetessä laajenivat.

Lyyrtyrtiln muistitieto on representaation tila ja sisältää useita eri representaation tiloja. Niitä ovat etenkin muistin paikat: Alastalo, luotsiasema ja Kekoniityn laituri. Lyyrtyrtiln muistitiedossa tilallisia käytäntöjä ovat esimerkiksi soutamisen ja jään kokemisen kuvaukset. Tein tilallista käytäntöä niin kyläläisenä kuin tutkijana. Edward W. Sojan kolmannen tilan käsitteessä yhdistyvät ja laajenevat luovasti ”todellinen” aineellinen maailma ja näkökulmat, jotka tulkitsevat todellisuutta eli tilallisuuden ”kuviteltuja” representaatioita, jotka on rajattu aineellisesti ja vertauskuvallisesti tilallisessa käytännössä. Kolmas tila haastaa kaksijakoisia vastakohtaisuuksia, kuten kulttuuri–luonto, subjekti–objekti, aineellinen–aineeton, paikallinen–globaali -jakoja. Lyyrtyrtiln historian tuottaminen oli historiallisuuden, tilallisuuden ja yhteisöllisyyden yhdistämistä, jossa käytin autoetnografista metodologiaa laajentaakseni tilallisen tiedon tuottamisen tapoja. Siinä olin avoin myös mainittujen vastakohtaisuuksien haastamiselle.

II LYPYRTIN MUISTIN PAIKAT JA AJAT

Holma. Miten jokin yksityiskohta jää mieleen kuin muisto tai muistinportti menneisyyteen. Jos se on lapsuudessa, tunne on luja kuin ensimmäistä kertaa, se vahvin tuntemus. – – Nyt on tiheää äänestä kauas, meren hiljaisuus – ilma, ehkä kaukainen alasimen muotoinen pilvi Etelä-Ströömillä manteelelle päin. Täällä tämä on ilman minuakin, valo ja varjot, yöksi tuleminen. Joku joskus käy kylässä. Talvella ei asu kukaan, muistelevatko huoneet aikoja, kun ihmiset pitivät talvea täällä, eteisessä pakkasta. Tuntuu kuin muistelisi, ja olen sen muistossa sisällä. Talo kutsui minut kylään, ja olen hämilläni kunniasta.¹

Näkymä Suntinpuhdistista kylään 1900-luvun alkupuolella: Kuva Turun Museokeskus.

3 Lyyrty ja lyyrtyläisyys

Tutkimuksellisia näkökulmia saaristoon, Lyyrtyn alueelle ja kirjallisuuden Lyyrtyiin

Alueellisesti Lyyrty kuuluu Turun saaristoon. Saaristotutkimusta ovat Suomessa tehneet lähinnä kansatieteilijät ja historiankirjoittajat. Jos lähtökohdiana on itse alue, sen rajausta tai luonnehtiminen juuri saaristoksi, kulttuuriin kohdistuvia tutkimuksia löytyy runsaasti. Tutkimusten kohteena on ollut saaristoasutus, kyläorganisaatiot ja paikallisyhteisöjen muutos, käsityötekniikat, ruokakulttuuri, saaristolaisnaisten aseman muutos sekä esihistorian ja nimistön tutkimuksen avulla saariston varhaisvaiheet tai nykykulttuurin juuret.¹

Omaa tutkimuskysymystäni ja näkökulmaani lähimmäksi sijoittuu kansatieteilijä Katriina Siivosen varsinaisuusomalaiseen saaristoon sijoittuva väitöskirja *Saaristoidentiteetit merkkien virtoina* (2008). Siivonen toteaa, että kuten elämä saaristossa on muuttunut 1900-luvulla, myös tutkimus on seurannut mukana, ja kulttuuri-ilmiöiden kasvava monimerkityksisyys näkyy myös saaristossa.² Tutkimukseni maantieteellinen alue on Siivosen aluetta suppeampi ja ajallinen tarkastelukulma pidempi. Siivonen on rajannut tilapäisesti saaristossa aikaa viettävät tutkimuksensa ulkopuolelle, kun oma kohderyhmäni ovat juuri kesäasukkaat. Siivosen tutkimus kohdentuu oman tutkimukseni lailla merkityksenantoon, mutta oma painopisteeni on muistitietotutkimuksessa.³ Eva Lettisen väitöstutkimus taas sijoittuu alueellisesti lähemmäksi, Kustavin kunnan, etenkin sen eteläosassa sijaitsevan Vartsalan saaren puoleisiin kyliin.⁴ Lyyrty kylä eroaa kuitenkin näistä aiemmin nuottakalastuksen ja maatalouden ympärille keskittyneistä Kustavin kylistä luotsikylänä, mikä on vaikuttanut paljon kylän historiaan ja paikallisten sille antamiin merkityksiin.

Lyyrtyä, sen aluetta tai historiaa on tarkasteltu useissa teoksissa tai opinäytteissä.⁵ Kulttuurien tutkimuksen alalla Jarmo Grönrosin kansatieteen pro gradu -tutkielmassa *Kaurissalon kalastajat Kustavissa* (1979) ja Ulla Kallbergin kansatieteen lisensiaattityössä *Kustavin talonpoikaispurjehduksesta 1860–1915*

1 Tarkemmin eri saaristotutkimuksista ks. Nyman 2011, 19–24; Siivonen 2008, 17, 30–32.

2 Siivonen 2008, 32–34.

3 Mts. 49–52.

4 Lettinen 2004, 6.

5 Lyyrtyn alue on ollut myös lintu- ja kasvitieteilijöiden tutkimuksen kohteena (Lemmetyinen 2011b, 14).

(1981).⁶ Lisäksi eri alojen tutkijat ovat pitäneet esitelmiä Volter Kilpi -päivillä Kustavissa, ja ne on julkaistu Volter Kilpi -seuran kokoomateoksissa, samoin kuin jotkut Volter Kilven omat postuumisti julkaistut tekstit.⁷ Luotsauksen historiaa on käsitelty tutkimuksissa melko vähän.⁸ Uusinta luotsaukseen tai Kustaviin liittyvää tutkimuskirjallisuutta edustaa Lyyprtti-kirjan ilmestymisen jälkeen julkaistut Harri Nymanin kansatieteen väitöskirja *Uloimmalla rannalla – Luotsi- ja majakkamiesperheet asemayhdyskunnissaan* (2011) ja historian tutkija Kirsi Keravuoren väitöskirja ”*Rakkaat poikaiset*”. *Simon ja Wilhelmina Janssonin perhekirjeet egodokumentteina (1858–1887)* (2015). Nyman tarkastelee yksityiskohtaisesti kohdettaan, vaikkakaan ei Lyyprtin luotsikylää, ja tarjoaa tutkimukseeni tausta- ja vertailumateriaalia. Keravuori puolestaan tutkii Kustavissa eläneen talonpoikaislaivurin kirjeenvaihtoa.⁹ Kiinnostava vertailuaineisto veden varrella eläneiden ihmisten muistelusta on kulttuuriantropologi Kristiina Korjonen-Kuusipuron väitöskirja *Yhteinen Vuoksi. Ihmisen ja ympäristön kulttuurinen vuorovaikutus Vuoksen jokilaaksossa 1800-luvulta nykypäiviin* (2012). Sitä olen hyödyntänyt ympäristön ja muistitiedon suhteen teoretisoimisessa.

Tutkimukseni taustoituvaiheessa tutustuin myös historiankirjoittajien ja -tutkijoiden kirjoittamiin historiatoiksiin, jotka käsittelevät Kustavia tai rannikko- ja merialuetta, johon Kustavin katsotaan kuuluvan.¹⁰ Historiantutkija Matti Klinge kirjoittaa teoksessaan *Muinaisuutemme merivallat* (1983), että meri- ja maanäkökulman soveltaminen menneisyyteen ryhmittänee eräitä sinänsä tunnettuja ja elementäärisiä tosiasioita hieman totutusta poikkeavalla tavalla.¹¹ Hänen mukaansa historianäkemys on ollut maa-aspektin kehittäjä,

6 Myös kirjallisuustieteen tutkimuksissa liikutaan Kustavissa tai Lyyprtissä: Pirjo Lyytikäisen väitöskirjassa *Mielen meri, elämän pidot: Volter Kilven Alastalon salissa* (1992) ja Lea Rojolan väitöskirjassa *Varmuuden vuoksi: modernin representaatio Volter Kilven Saaristosarjassa* (1995) Lyyprtti on mukana kirjailija Volter Kilven ja hänen kirjallisten esikuviansa muodossa. En käyttänyt näitä tai muuta kirjallisuustieteen tutkimuksia aineistona tai tutkimuskirjallisuutena, vaan tarkastelin vain kyläläisten mainintoja hänestä tai hänen tuotannostaan osana kylän menneisyyden merkityksellistämistä.

7 Näistä kokoomateoksia ovat esimerkiksi Dietrich ja Eeva-Liisa Assmannin toimittamat *Kustavi: retkiä luontoon ja historiaan* (2004) ja *Kustavin muinaisia* (2001) sekä Taavi Kilven *Volter Kilpi ja vanha Kustavi* (1989).

8 Perusteoksena toimii yhä Aina Lähteenojan *Suomen Luotsi ja Majakkalaitoksen historia vuoteen 1808* (1947) ja lisäksi Laatin *Suomen Luotsi ja Majakkalaitoksen historia 1808–1946* (1946).

9 Nyman kirjoittaa, että kansatieteilijät ovat liikkuneet vähän lähellä luotsi- ja majakkayhteisöjä, mikä hänen mukaansa saattaa johtua luotsien marginaalisesta ansiokeinosta virkamiehinä verrattuna esimerkiksi kalastajiin (Nyman 2011, 23). Tämä lisää myös oman tutkimukseni arvoa luotsikylän suullisen historian tutkimuksena.

10 Näitä ovat Kari Alifrostin (vuosien 1200–1992 osuus) ja Terhi Nallinmaa-Luodon (esihistoria) kirjoittama *Kalannin historia* (1999), monitieteinen Veijo Kaitasen, Esa Laukkasen ja Kari Uotilan toimittama *Muinainen Kalanti ja sen naapurit – Talonpojan maailma rautakaudelta keskiajalle* (2003), Ismo Heervän ja Timo Joutsamon *Kustavin historia* (1983) ja Matti Klingen *Muinaisuutemme merivallat* (1983).

11 Klinge 1983, 150–151.

territoriaalista historiaa. Ehkä osin siksi historiakuvasta on jäänyt puuttumaan meren ja sen edustamien rakenteiden ja suhteiden korostaminen. Hänen mukaansa sitä olisi hyvä tehdä vuorotellen maanäkökulman kanssa, jotta saataisiin molempiin kontrastin avulla enemmän ja selkeämpiä sävyjä.¹² Klinge nostaa esiin muutaman teoksen, joiden teemana on meren maailma ja joissa meren yhteydet ja elämä ovat keskeisenä aiheena, jopa ”päähenkilönä”. Yksi näistä on lyyprtiläistä maisemaa esikuvanaan käyttäneen Volter Kilven *Alastalon salissa* (1933). Klinge kuvailee teosta ja kirjoittaa: ”Merenkulku ja navigaatiotaito eivät ole vain elinkeinoa ja ammattitaitoa, vaan kokonaisen elämänasenteen tunnuksia”.¹³ Meri- ja saaristoväylien varrella eläminen on vaikuttanut lyyprtiläisten historiaan ja nykylyyprtiläistenkin antamiin merkityksiin kylälleen, mikä todentuu tutkimukseni kuluessa. Lyyprtistä kertova kirjallinen, kuvallinen ja suullinen kulttuuri ovat eläneet ja elävät rinnakkain ja ovat vaikuttaneet toisiinsa jo pitkään. Kun kokosin Lyyprtti-kirjaa, otin huomioon myös Kustavista ja Lyyprtistä kirjoitetun kirjallisuuden.¹⁴ Historiatietoisuutemme koostuu historiakulttuurin eri muotojen välittämistä tiedoista ja käsityksistä, jotka tukevat ja vaikuttavat toisiinsa.¹⁵ Sen jakaminen eri ryhmiin ei ole ongelmattonta. Kaunokirjallisuus voidaan nähdä omana lajinaan, mutta esimerkiksi paikalliskirjojen tekijöille tai lukijoille ei rajanveto perinteen ja historian välillä ole samankaltainen kysymys kuin tutkijoille.¹⁶

Lyyprtti mainitaan monissa Kustavia käsittelevissä teoksissa, jotka taas monesti lainaavat Taavi Kilven tai Volter Kilven teoksia. Kylässä oleva Alastalo

12 Klinge 1983, 172–173. Historioitsija Yrjö Kaukiainen kirjoittaa *Ulos maailmaan! Suomalaisen merenkulun historia* -teoksensa (2008) johdannossa, että merenkulussa kansalliset rajat ovat jo varhain olleet veteen piirrettyjä viivoja (Kaukiainen 2008, 7).

13 Klinge 1983, 172. Näistä yksi on historioitsija Fernand Braudelin väitöskirja *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'Époque de Philippe II* (1949). Klinge sanoo teoksen pysyvimmän ansion olevan ”käsitteellinen, konseptuaalinen: rohkeus ottaa kirjan aiheeksi ja subjektiksi itse meri kaikkineen” (Klinge 1983, 169, 171; ks. myös Braudel 1974).

14 Kustavia käsittelevien kirjojen tai muiden julkaisujen tarkkaa määrää on vaikea arvioida. Esimerkiksi vuonna 2010 Kustavin kirjastossa oli Kustavi-hyllyssä noin 120 nidettä, Kustavissa asuneiden tai kesäänsä viettävien muistelmia, tieteellisiä teoksia tai opinnäytteitä, romaaneja, kuvateoksia ja historioita sekä historiikkeja. Kustavin aluetta käsitteleviä julkaistuja historiikkeja, muistelmateoksia tai sukuselivityksiä on ilmestynyt lukuisia. Niiden, jotka mainitsevat tai käsittelevät Lyyprttiä, aiheena tai mainintojen kohteena ovat lähinnä Alastalon, Ylistalon tai Erikssonin suvut tai talonpoikaipurjehduksen aika 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkuun. Kustavin alueelta on myös kirjoitettu lukuisia muistelmia, historiaa ja paikalliskuvausta yhdisteleviä kirjasia, joista esimerkkeinä Altti Holmroosin kirjat, kuten *Sadunhohtoinen Strööm*i vuodelta 2002. Kustavia ja/tai Lyyprttiä käsitteleviä tai sitä sivunneita tietokirjoja tai historiikkeja ovat muun muassa Harry Hälénin *Katanpään linnakkeen venäläisaika sekä katsaus venäläisten muihin linnoitustöihin Turun-Ahvenanmaan saaristoasemalinjalla 1915–1918* (2001), Sakari Hinnerin ja Erkki Santamalan *Viikinkien Kalantiväylä – Vikingarnas Kalandfarled* (1997), Taavi Kilven *Historian kuteita: eteläisen Vakka-Suomen talonpoikaipurjehduksen vaiheita* (1987) ja Johanna Pakolan *Katanpää – linnake ja vankila* (2005). Lisäksi esimerkiksi Uudenkaupungin Merihistoriallisen seuran vuosikirjoissa on lukuisia artikkeleita, joissa Lyyprtti mainitaan.

15 Heimo 2010, 249.

16 Ks. esim. Kalela 2000, 40; Katajala 1990, 19; Makkonen ym. 1999, 13.

ja jo raunioitunut Ylistalo ja niiden ympäristö olivat esikuvana Volter Kilven (1874–1939) kirjoittaman *Saaristosarjan*¹⁷ saman nimisille tiloille. Alastalo oli Volter Kilven isän synnyinkoti. Kilpi tallensi ja kuvasi kaunokirjallisisa kirjoissaan paikallista elämäntapaa talonpoikaispurjehduksen ajoilta.¹⁸ Haastatteluissani lyyprtiläiset eivät ottaneet kirjallisuutta itse puheeksi lainkaan.¹⁹ Noin puolet haastateltavista oli lukenut Volter Kilven *Alastalon salissa*. Kustavin Volter Kilpi -viikoilla Yövieraat-/Nälkäteatterin esittämät näytelmät elvyttivät tai jopa synnyttivät haastateltavien mukaan kiinnostuksen Volter Kilven kirjalliseen tuotantoon.²⁰ Haastateltavat sanoivat syyksi sen, että Kilven kieli ja kerrontatapa yhdessä kustavilaisen paikallismurteen kanssa oli helpompaa seurata ja ymmärtää näytelmien puheena kuin luettuna.²¹ Yksi haastateltavista kuvasi Kilven kieltä vaikeaselkoiseksi, joka luettuna haittaa kokonaiskuvan syntymistä, mutta joka kuunneltuna on aivan ”kutkuttavaa tekstiä”.²² Pitkään kylässä kylässä ympärivuotisesti asunut nainen kuvasi Kilven tekstiä pitkävetiseksi. Hän oli kuitenkin lukenut *Alastalon salin* kaksi kertaa. Kysyin häneltä kirjan ja kylän vastaavuudesta:

JK: ...No onks se Lyyprtti, mitä siin kuvataan, niin onks se se Lyyprtti, missä sää oot eläny, niin kun sama paikka, vaik aika on vähän eri?

H: On tietyst, on se sama. Mut tietyste siin on semmost vähä toiselaist kyl, et ei, et ei se iha semmonen Lyyprtti ol, kun mun Lyyprttini. Et se on vanhempaa.

JK: Aivan, mut jottain sielt tunnistaa sit.

H: Juu. Kyl siält tunnistaa paljonki.²³

Seuraavassa haastattelulainauksessa kysyn kylässä kauan eläneeltä naiselta teatteriesityksen, kirjojen ja menneisyyden vastaavuudesta:

JK: Tuntuuks susta, et he [näytelmäntekijät] vois saavuttaa jotain sitä mennyttä palan sieltä.

H: Ei. Kyl se must teatteriesitys on teatteriesitys, et ei se sitä kuva. – – Enemä mää kirjasta pidin, et siält kuulee sen äänen vähän toisel taval, kun näist esityksist. Mut et kyl ne ihan paikkansa pualustava neeki.

17 Saaristosarjaan kuuluvat kaksiosainen romaani *Alastalon salissa* (1933), novellikokoelma *Pitäjän pienempiä* (1934) ja romaani *Kirkolle* (1937).

18 Biografikeskus; Kouri, J. 2011a, 65–66.

19 Ainoastaan yksi haastateltava mainitsee Matti Klingen kirjan ja Volter Kilven teokset niistä erikseen kysyessäni (TKU/A/10/18/H1; ks. myös esim. TKU/A/10/20; TKU/A/09/56).

20 Volter Kilpi -viikko on vuodesta 1999 lähtien järjestetty jokavuotiseksi kasvanut kesätapahtuma. Viikkojen keskeisenä ohjelmana ovat olleet Yövieraat/Nälkäteatterin Volter Kilven tekstien pohjalta esittämät ja dramatisoimat näytelmät eri puolilla Kustavia. (ks. Siivonen 2008, 307).

21 TKU/A/09/67; TKU/A/10/06/H1; TKU/A/10/09/H2.

22 TKU/A/10/9.

23 TKU/A/09/56.

JK: Sult ei varmaan tartte kysyy, et ooks sää lukenu Alastalon salissa.
H: Olen lukenut. Ei ol pakotettu enkä ol vaikkian kirjan pitäny.²⁴

Saatoin kysymykselläni myös johdattaa menneisyyden ja kaunokirjallisen kirjan vastaavuuden vertailuun. Teatteriesitysten, kirjan ja menneisyyden erojen pohtiminen tuli ajankohtaiseksi keskustelunaiheeksi kylässä ehkä siksikin, että osa Yövieraiden näytelmistä esitettiin Lyyrtyssä, kaksi niistä Alastalon pihalla ja Ylistalon raunioilla, Kilven teosten esikuvien autenttisilla paikoilla. Keskustelu oli myös neuvottelua kylän ja sitä esittävien teosten vastaavuudesta. Vaikka Volter Kilpi on tuonut tunnetuksi aluetta talonpoikaispurjehduksen ajalta kirjoissaan, eivät haastateltavat ottaneet tuota aikaa itse puheeksi. Kun kysyin yhdeltä haastateltavalta vanhemmilta tai isovanhemmilta kuulluista tarinoista talonpoikaispurjehduksen ajalta, hän vastasi, että ”se on niin laaja alue, siitä on niin paljon kirjoitettu ja siitä on paljon parempia kertojia”.²⁵ Yövieraat-teatterin näytelmät saattoivat vahvistaa kiinnostusta oman kylän vielä kirjoittamattoman lähihistorian tallentamiseen. Volter Kilven kaunokirjallisia teoksia en ole käyttänyt lähteenä. Käytin muiden lyyrtyläisten kirjoittajien teoksia avukseni sijoittaessani haastattelujen muistitietoa talonpoikaispurjehduksen jälkeisen kylän jo kirjoitettuun historiaan.²⁶

24 TKU/A/10/20.

25 TKU/A/09/61.

26 Kylässä syntynyt ja suuren osan elämänsä siellä asunut kalastaja Kasper Edward Wirtanen (1874–1960) kirjoitti Lyyrtyin murteella perimätietoa ja kertomuksia kylän asukkaista Uudenkaupungin ja Turun sanomalehtiin. 1900-luvun puolivälissä, Kustavissa kesiään viettänyt Taavi Kilpi (1917–2008) kirjoitti edellä mainittujen kirjoitusten pohjalta ja innoittamana kylästä noin 20-sivuisen historiikin *Kylä väylän varrella* (1973), joka kertoi kylän vaiheista aina 1960-luvulle asti ja kylässä lapsuudessaan asunut Ville Vikatmaa lyhyen historiikin *Lyyrtyin tie meren alta lomaparatiisiksi* vuonna 1980 (Vikatmaa 1980; Kouri, J. 2011a, 7). Luotsivanhin Ruben F. Luotolahti kirjoitti teoksessaan *Kuunari-laiva "Mozartin" matkassa maapallon ympäri* (1982) kokemuksistaan merikapteeniksi pätevyöitymisen ajastaan merellä. Lyyrtyä kuvaavat ja sen elämästä kertovat myös kesäasukas, kirjailija Annikki Setälän (1900–1970) julkaisemattomat lastensadut ja taidemaalari- ja graafikko Inari Krohnin omaelämäkerrallinen *Muusa kirjahyllyssä* (2004). Krohnin grafiikankuvia sain käyttää myös Lyyrty-kirjan kuvituksessa. Riitta Konttisen tekemä taiteilijakuvateos (1989) taidemaalari Eva Cederströmistä (1909–1995), joka asui kesiään Lyyrtyssä, kuului myös Lyyrty-kirjan lähdeaineistooni. Nykyisen kesäasukkaan, lapsuutensa kylässä viettäneen Paavo Kairavuon satasivuinen käsikirjoitus *Volter Kilven jalanjäljissä/Minun Lyyrtytini 1949–2006* (2006), on kokoelma lapsuudenmuistoja, kuultuja ja koettuja tapahtumia. Haastatellessani häntä hän muisteli näitä, myös käsikirjoituksessaan olevia tapahtumia. Lyyrty-kirjan ilmestymisen jälkeen Wirtasen tyttärenpoika Yrjö Häkkinen julkaisi hänen sanomalehtiartikkeleitaan teoksessa *Kustavi, Lypertö – Isoisäni kynänjälkiä vuosikymmenien takaa* (2013).

Kylä ja suomalainen kylätutkimus

1900-luvun puolivälissä kylä- tai muu yhteisötutkimus oli vakiinnuttanut asemansa historian, sosiologian ja antropologian tutkimusten kohteena. Kylähistoriat ovat jo paljonkin vanhempia. Niissä on perinteisesti katsottu kylää sen ja ympäristön suhteen näkökulmasta.²⁷ Historiantutkija Antero Heikkinen kirjoittaa artikkelissaan *Kylä Suomen historiassa 1800-luvun lopulle* (1999), miten runsas paikallishistoriallinen tutkimus on osoittanut, että yksinomaan Suomenkin puitteissa kylän kasvot ovat eri aikoina ja eri paikoissa olleet kovin erinäköiset.²⁸ *Suomalainen kylä* (2000)²⁹-teoksen tekijät kansatieteilijät Anna Kirveennummi ja Riitta Räsänen kirjoittavat useisiin eri tutkimuksiin viitaten, että

[k]ylällä ei kuvana, sanana, käsitteenä tai tutkimuskohteenakaan ole sellaisia yhdenmukaisia muotoja tai kriteereitä, joista sitä voisi lähteä tarkastelemaan. Kylät ovat saaneet määritteensä lukuisista erilaisista vallankäytön ja hallinnoinnin tavoista sekä tutkimuksista ja keskusteluista, joita niiden ympärillä on käyty. Myös aika ja eri paikat ovat tuottaneet kohteelle lukuisia muuttuvia tarkastuspisteitä ja merkityksiä.³⁰

Suomalainen talonpoikauskulttuuri 1800-luvun loppupuolella muuttui teollistumisen ja kaupungistumisen seurauksena. 1800-luvun kansallisuusaatteen innoittamat tutkijat löysivät kohteensa kansan, maaseudun miljöistä.³¹ Ensimmäisinä kylätutkimusta ja suomalaisiin kyliin tehtävää keruuta toteuttivat 1800-luvun alkupuolella Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja ruotsinkielisessä Suomessa Svenska litteratursällskapet i Finland. Suomalaiset ylioppilaat kiersivät kielen ja perinteenkeruussa nimenomaan kylissä.³² Museolaitoksen jäljissä paikalliset kotiseutuliikkeet, nuorisoseurat ja osakunnat paikansivat laajalti aitoa suomalaisuutta maaseudulla 1800–1900-lukujen vaihteessa. Sivistyneistö näki tarpeelliseksi säilyttää esi-isiensä elämäntapaa tuleville sukupolville.³³

Kun Suomi itsenäistyi vuonna 1917 ja rajat sulkeutuivat Venäjälle, monet kansallisten tieteiden edustajat kohdistivat katseensa heimokansojen sijasta kotimaan tutkimiseen. Yhdeksi kohteeksi tuli suomalainen kylä, paikka, jossa

27 Burke 1994, 56.

28 Heikkinen 1999, 17.

29 Räsänen 2000, 7.

30 Kirveennummi & Räsänen 2000, 8.

31 Mt.; Markkola, Snellman & Östman 2014, 16–17; ks. myös Mikkola 2009, 66–68.

32 Andersson 1967, 12–14, 159–164; Haavio 1931, 4–10, 12, 24, 31; Sulkunen 2004, 25.

33 Anttila 1997, 11; Kiuru 1999, 222–223, 225; Korkiakangas 2010, 36, 75–76; Lehtonen 2005, 17.

voitiin tavoittaa kansankulttuurin kokonaisuus. Kansalliset tieteet ja kansankulttuurin tutkimus tuottivat aineksia itsenäistyneen valtion identiteetin rakentamiseen. Kylätutkimukset laajentuivat osakuntien kotiseudun tutkimusretkiksi, jotka tuottivat julkaisuja ja muuta aineistoa. Niiden tavoitteena oli tallentaa mahdollisimman vanhaa perinnettä, joka oli hiipumassa tai katoamassa. Haastateltaviksi valittiin paikkakuntien iäkkäimmät asukkaat, sillä heillä nähtiin olevan vanha ja autenttinen kansanviisaus.³⁴ Myös käsitykset muistista tutkimuksen kohteena ja aineistona liittyvät vuosisadan alkupuolella esitettyyn suomalais-ugrilaisen kansatieteen määrittelyyn ja erityisesti sen yhteen pääalueeseen: henkisten kulttuurituotteiden tutkimiseen.³⁵ Samanaikaisesti paikallishistorioiden merkitys kasvoi 1930-luvulla, ja sodan jälkeen niiden suosio ylitti luokka-, sukupuoli- ja kielirajat.³⁶

Kyläkäsityksen ja tutkimuskohteiden määrittelyn voi katsoa johtuvan jo 1920- ja 1930-luvuilla vakiintuneesta näkemyksestä: kylän tuli olla talonpoikainen maatalouskylä. Kylästä oli oltava vanha sarkajakoa osoittava kartta. Talvi- ja jatkosodan jälkeen – Kustaa Vilkun sanoin – suomalainen kansa oli saatava hävityn sodan jälkeen uskomaan itseensä ja omaan erikoislaatuunsa. 1950-luvulla yhteiskunta muuttui nopeasti, mikä näkyi muun muassa maaseudun vanhojen asutusryhmien katoamisena. 1960-luvun puolivälistä lähtien tutkimuksissa ryhdyttiin tarkastelemaan muutosta ja yhteisöllisyyttä. Talojen vaiheiden selvitystä pidettiin asutushistoriallisen pohjatyon kannalta tärkeimpänä. Joissain kyläkuvauksissa esitetään myös lainauksia tai referaatteja ihmisten käsityksistä ja elytyistä kokemuksista.³⁷

1960-luvulla Pohjoismaissa käytiin paljon keskusteluja kenttätömenetelmistä. Niiden vaikutus voidaan nähdä monissa silloin käynnistyneissä projekteissa, kuten saamelaisen folkloren tutkimusprojektissa 1967–1975. Sen ydin oli Talvadaksen kylässä tehty kenttätö, jossa pyrittiin hyödyntämään kulttuuri- ja sosiaaliantropologian näkemyksiä, etenkin analyysin ja kenttätöön välisistä kytkennöistä. Hanketta kuvannut ja kenttätönsä Talvadaksessa tehnyt Marjut Huuskonen kirjoittaa, että määritteet ihmiskeskeisyys, holistisuus, ekologisuus ja viestinnällisyys esiintyivätkin usein Talvadas-projektin

34 Anttila 1997, 14–15; Kirveennummi & Räsänen 2000, 9; Knuuttilla 1998b; Korkiakangas 2010, 76–77.

35 Korkiakangas 2006, 120.

36 Markkola ym. 2014, 7.

37 Kirveennummi & Räsänen 2000, 8–13.

kenttämenetelmiä ja tutkimustavoitteita pohtivissa artikkeleissa.³⁸ Turussa kulttuuriantropologinen suuntaus väritti uskontotieteen ja kansanrunouden tutkimuksentoimintaa ja käynnissä olevia projekteja.³⁹ Esimerkiksi kansatieteilijä Veikko Anttila kokosi ympärilleen eri tieteen edustajista kootun tutkimusryhmän, jonka lähtökohtana oli mikrotasoinen ja monitieteinen kylien muutosprosessin perustutkimus.⁴⁰ Turun kaltaisia monitieteisiä kyläprojekteja oli pitkin 1960–1980-lukuja myös muissa yliopistoissa.

1970-luvulta lähtien uudenaikaisessa kenttätutkimuksessa tutkija meni tutkimuskohdeensa ihmisten pariin, kun aikaisemmin tutkija oli ollut selvästi ulkopuolinen ja myös mahdollisesti yläpuolinen tarkkailija.⁴¹ Seppo Knuutila kuvaa artikkelissaan ”Sivakka ja Rasimäki tutkimuksina” kylissä monien vuosikymmenien aikana tehtyjä tutkimuksia ja niiden muuttuvia tutkimusotteita. Ensimmäisten tutkimusten aikaan (raportti vuodelta 1973) kylien suullinen historia (perinne) käsitettiin lähinnä syrjäseudulle jääneeksi menneisyydeksi, ei eläväksi kulttuuriksi. Kymmenen vuotta myöhemmin tutkimukset noudattivat uuden lokaliteettitutkimuksen ajatuksia, kuitenkin sitoutuen enemmän menneisyyteen kuin tulevaisuuteen. Aiemman, yksiselitteisen esityksen sijasta, kylä ja yhteisöllisyys olivat sopimuksellisia, neuvottelujen ja kiistojen alaisia. Vuonna 1996 ilmestyneessä teoksessa *Kyläläiset, kansalaiset* yhteisön ja identiteetin käsitteillä korostettiin alueellisia, paikallisia ja yksilöllisiä eroja sekä moniäänisiä tulkintoja. Lokaliteettitutkimuksessa paikan sijainnin rinnalle tuotiin paikan kokemuksellinen luonne, niin ajallisesti kuin paikallisesti. Tutkimusten aihepiirit laajenivat ruumiillisuuteen, politiikkaan sekä ikä- ja sukupuolinäkökulmaan.⁴² Sivakan kylän suullista perinnettä 1980-luvulta lähtien tutkineen Knuutilan mukaan ei edes vuosikymmenien seurannalla voida tuottaa kattavaa tai tyhjentävää kokonaisuutista kylästä.⁴³

38 Huuskonen 2004, 62. Kenttätutkimusmenetelmät, joita Talvadaksessa toteutettiin, nimettiin Juha Pentikäisen esiintuomana käsitteenä *syvätutkimukseksi*. Kontekstin esiintuomisella haluttiin päästä käsiksi toisaalta ympäristön ja perinteen väliseen vuorovaikutukseen, toisaalta perinteen esityksellisiin ja viestinnällisiin tasoihin (Huuskonen 2004, 63–64). Lassi Saressalon tutkimus *Talvadaksen kylän etnohistoriallinen kehitys* (1982) perustuu Talvadaksen aineistoon. Hän kuvaa yksityiskohtaista tenonsaamelaista elinkeinohistoriaa yhden kylän näkökulmasta etnobiologisella ja kulttuuriekologisella lähestymistavalla. (Saressalo 1982, ks. erit. 8–9; ks. myös Huuskonen 2004, 35–36.) Huuskonen kirjoittaa, että yksi ympäristön kannalta hälyttävä seikka oli tuolloin Tenon saastuminen: ”Ihmisen ja ympäristön välinen vuorovaikutus ei ollut kaikin osin harmonista Tenonjokilaaksossakaan” (Huuskonen 2004, 77).

39 Huuskonen 2004, 57–59

40 Anttila 1997, 17; Tommila 1980, 7, 9; ks. myös Tommila & Heervä 1980; Huuskonen 2004, 59; Korkiakangas 2006, 122.

41 Lehtonen 2005, 14.

42 Knuutila 2008, 10. Esimerkiksi pohjoiskarjalaisen Sivakan kylästä on taltioitu folklorea, muistitietoa ja elämäntavan kuvauksia yli sadan vuoden ajan ajalta (Mt.)

43 Mts. 126, 130.

Anna Kirveennummi ja Riitta Räsänen kirjoittavat, että paikkaa, rakennettua tilaa yhtä lailla kuin maisemaa, voidaan tarkastella monikerroksisena ja moniäänisenä kulttuurisena prosessina ilman ”aitoa” tai alkuperäistä merkitystä, pääpiirteitä tai lopputuloksia. Paikkaan liittyvät kulttuuriset merkitykset eivät ole pysyviä, vaan niitä tuotetaan ja hyödynnetään jatkuvasti eri näkökulmista. Kylääkin voi näin kuvata lukuisin erilaisin tavoin, jolloin kylä pysyy ”samana”, mutta sille annetut merkitykset muuttuvat.⁴⁴

1980-luvulla virisi paikallisen perinteen ja historian tutkimus, joka tuli osaksi kylätoimintaa. Kylätoimikuntien taustalla oli 1970-luvulla vilkastunut yliopistollinen kylätutkimusinnostus. Kyliä, kaupunginosia, erilaisia yhteisöjä, ryhmiä ja sukuja tai yksityisiä henkilöitä koskevia julkaisuja on ilmestynyt runsaasti, jopa tuhansia. Paikallishistorioita, kuten pitäjähistorioita julkaisevat yleensä ammattihistorioitsijat, kun taas kyläkirjoja kokoavat pääsääntöisesti harrastajatutkijat. Suuren ryhmän kotiseutukirjallisuudesta muodostavat siirtokarjalaisten julkaisemat, entiseen kotikylään paikantuvat kyläkirjat.⁴⁵ Historioitsija Tapio Hämynen kirjoittaa teoksen *Kylä kirjaksi. Eväitä kylähistorian tekijälle* (1999) esipuheessa, että rajujen yhteiskunnallisten rakennemuutosten seurauksena ihmiselle on syntynyt tarve selvittää juuriaan ja omia taustojaan. Hänen mukaansa kylähistoriat osoittavat, että historia ei ole vain muodikas kulutustavara, vaan ihmiset etsivät siitä elämälleen positiivisia kiinnostuksia, omaa identiteettiään. Historian on nähty tarjoavan vaihtoehtoja elämänarvoiselle tulevaisuudelle.⁴⁶ Kyläkirjoja on syntynyt myös tutkijoiden ja kyläläisten yhteistyönä.⁴⁷

Juuria ja identiteettejä etsitään menneisyydestä niin hyvinä kuin huonoina aikoina.⁴⁸ Knuuttilan mukaan kysymys lienee niin sanotusta paikalliskirjojen tekijöiden, lukijoiden ja julkisuuden kehien ko(n)sentrisestä eli samankeskiisestä oman elinympäristön, asuinympäristön, asuinpaikan ja kotiseudun esittämisestä.⁴⁹ Kun 1960-luvulla huomio kiinnitettiin yleensä yksittäisiin rakennuksiin, on viimeisimpinä vuosikymmeninä tarkasteluun otettu laajempia suojeltavia kokonaisuuksia, kuten maisemia, osin myös ympäristön saastumisen tuomien pelkojen takia.⁵⁰

44 Kirveennummi & Räsänen 2000, 14; ks. myös Coleman & Collins 2006, 8; Massey 2008, 26–27.

45 Makkonen 2009, 31–32. Paikalliskirjojen julkaisijoita ovat yksittäisten kirjoittajien lisäksi esimerkiksi kylätoimikunnat ja kotiseutuyhdistykset (mts. 32). Esimerkiksi karjalaiset pitäjäseurat ja säätiöt ovat olleet perinteisesti aktiivisia erilaisten pitäjäkirjojen ja -historioiden kustantamisessa ja tukemisessa (Turunen 2004, 402–403.)

46 Hämynen 1999, 7.

47 Makkonen 2009, 34–35, 272–290.

48 Knuuttila 1998b.

49 Knuuttila 2005; ks. myös Markkola ym. 2014, 8.

50 Ks. Kirveennummi & Räsänen 2000, 15.

Kylätutkimukset osoittivat, että pyrkimykset kokonaisvaltaisen menneisyyskuvan tuottamiseen kylästä eivät ole mahdollisia, saati aiheellisiakaan. Yksilö tai ryhmä hakee elämälleen kiinnekohtia, jos ei muuttuvasta kylästä tai paikallisesta ympäristöstä niin kylän historiasta. Kylähistoriat ovat yksi vaihtoehto etsittäessä elämänarvoista tulevaisuutta, jota voidaan tavoitella ottamalla malleja menneisyydestä. Tämä ajattelutapa korostaa ihmisen omaa mahdollisuutta valita tai vaikuttaa menneisyyteensä, nykyisyyteensä ja tulevaisuuteensa.

Lypyrtiläisyys – kuka ja mitä kuuluu kylään?

Vaikka Lypyrtilin rajat ovat maantieteellisesti olleet aina miltei samat kuin Alaskartanon (myöhemmin Alastalo) tilan rajat, käsitykset kylästä tuntuivat haastatteluissa muuttuvan sen mukaan, kenen näkökulmasta tai mistä ajasta puhuimme. Kyläläisten mielipiteet ajan mukaan muuttuvasta kyläläisyydestä todensivat tätä.⁵¹ Osa saarista tai paikoista, jotka koettiin kuuluvan kylään, on kuulunut ”virallisesti” kylän ulkopuolelle. Esimerkiksi Yliskartano, kylän toinen suurimmista tiloista, oli 1600-luvulla naapurikylä Pleikilän aputilana. Myös luotsaus- ja kalastuselinkeinot ovat ulottuneet kylän rajojen ulkopuolelle. Luotsaus on aina perustunut kylää laajemman alueen tarkkaan tuntemiseen. 1950-luvulla ennen rakennettua maantieyhteyttä kyläläisiksi luettiin ihmisiä myös ympärillä olevista kylistä. Nykyinenkään kylän yhteislaituri ei sijaitse Lypyrtilissä.⁵² Myös osa Lypyrtili-kirjaan mukaan ottamistani saarista ja paikoista (luvuissa ”Pleikilän puolelta” tai ”Iso- ja Vähä-Loupinkki”) ei kuulu alueellisesti Lypyrtilin kylään. Eräs paikallinen haastateltava sanoikin tähän: ”Kyl se henkisesti ja näin kuulu Lypyrtiliin käytännössä.”⁵³ Myös se, kuka tai missä asuva ihminen on mielletty lypyrtiläiseksi, on elänyt ajan mukana.⁵⁴ Ihmisten jakaminen esimerkiksi asuinpaikan mukaan ryhmiin ei olekaan ongelmatonta, sillä se synnyttää helposti kuvan homogeenisista ja ajattomista kokonaisuuksista, joita ne todellisuudessa eivät ole.⁵⁵ Kulttuurit eivät ole sidottuja tai erillisiä. Myös jokainen ihminen on näkökulmineen ja identiteetteineen lukemattomien, osittain päällekkäisten kulttuurien kohtauspaikka.⁵⁶ Myös jokaisen yksittäisen kyläläisen, myös minun, tuottama näkökulma, esimerkiksi

51 Kouri, J. 2011a, 7–8; 250; haastatteluista esim. TKU/A/09/68; TKU/A/10/17.

52 Kouri, J. 2011a, 7.

53 TKU/A/09/55/H2.

54 Kouri, J. 2011a, erityisesti 7, 250.

55 Ks. esim. Heimo 2010, 32.

56 Strauss & Quinn 2001, 7.

kyläläisyyteen, on osittainen, eri valintoihin, yksinkertaistamiseen, poissulkemiseen ja valtasuhteisiin perustuvaa toimintaa.⁵⁷

Kylä on asuinpaikka, johon kuuluu ajatus ja kokemus kotiseudusta ja yhteisöllisyydestä sekä paikallisten asukkaiden jakama tieto lähiympäristöstä. Kylän käsitteeseen yhdistetään myös välitilan tuntu.⁵⁸ Olin lähtenyt tekemään kylätutkimusta. Lypyrtti ei ollutkaan yksiselitteisesti kylä. Bruno Latour kutsuu tällaista tutkimuskohteen luonteen oivaltamista ensimmäiseksi epävarmuuden lähteeksi. Siitä voidaan oppia, että ei ole yhtään relevanttia ryhmää, jonka voisi sanoa muodostavan sosiaalisen, yhteisöllisen kokonaisuuden, ei perustettua osatekijää, jota voisi käyttää kiistattomana tietyn yhteisöllisyyden, kuten kyläläisyyden, lähtökohtana.⁵⁹

Monet kylän taloista ja torpista ovat sukujen taloja. Jotkut vanhoista suvuista ovat sukua keskenään. Talot ja torpat ovat saarten rannoilla kuin kylänraitin varrella. Nämä ominaisuudet ovat samoja kuin perinteisinä pidetyillä kylillä. Lypyrtiläisissä on kuitenkin asunut eri elinkeinoja harjoittavia ja heidän perheitään, kuten luotseja ja kalastajia, mikä näkyi myös kylän talojen sijoittumisessa Ströömin eli kylän läpi virtaavan vesiväylän eri puolille. Ströömin lännen puolen Alastalolla ja Ylistalolla oli aiemmin ollut luotsivelvollisuus, mutta 1900-luvun aikana monet luotseista asuivat *Killeskärin* saarella valtion vuokramaalla Ströömin itäpuolella. Sotien jälkeen kylään tuli myös Karjalan siirtolaisia, joita sijoitettiin tyhjiin taloihin tai huoneisiin.

Tämän II-luvun aloittavassa lainauksessa tutkimuspäiväkirjastani ankuroin itseni kesäpaikkamme saareen ja katselen ympärilläni. Muistelen ja kuuntelen hetkessä olevia ääniä ja hiljaisuutta. Menen sisälle ja tunnustelen talossa olevaa tunnelmaa. Kun tulin kylään, en tiennyt siitä paljon mitään. Kyläläisillä onkin erilaisia lähtökohtia kylän menneisyyden tuntemiseen. Karkeasti jaettuna nykylypyrtiläiset lukeutuvat joko kylän kantaväestön tai 1920–1960-luvuilla tulleiden kesäasukkaiden jälkeläisiin tai sukulaisiin ja näiden puolisoihin. Kylässä on vain muutamia myöhemmin tulleita kesäasukasperheitä. Tosin menneisyyden kylässä oli ollut monia eri ryhmiä. Ensin mainittuun ryhmään kuuluvilla on luonnollisesti eniten tietoa kylän varhaisista vaiheista. Tärkeätä tuntui olevan se, mikä oli aiempien sukulaisten asema kylässä, olivatko nykyiset kyläläiset luotsien, tilallisten (Alastalo), muiden aiempien paikallisten asukkaiden tai kesämökkiläisten jälkeläisiä. Vain kahdessa haastattelussa tulee esiin paikallisten asukkaiden jälkeläisten käsitykset Lypyrtiläisissä olleesta selkeästä luokkaerosta joko talollisten ja torppareiden

57 Taira 2015a, 56.

58 Tuan 1977, 88.

59 Latour 2005, 29; ks. myös Coleman & Collins 2006, 12–13; Lassander 2016, 26;

välillä tai luotsien ja muiden perheiden välillä.⁶⁰ Jälkimmäisestä asetelmasta kertova haastateltava sanoi Ströömin olleen raja ihmisten välillä, kun sen toisella [idän] puolella asuivat luotsit.⁶¹

Ensimmäinen kesähuvi, Lars Sonckin suunnittelema Sarvilinna, rakennettiin Lyyrtytiin 1920-luvulla. 1950-luvulta lähtien kaupunkilaiset vuokrasivat ensin kesähuoneita ja taloja sekä myöhemmin ostivat tyhjillään olevia taloja kesämökeikseen. Nykyään kylässä ei kukaan asu ympärivuotisesti. Talvisaikaan kesäasukkaat eivät yleensä ole muutamia päiviä pidempiä aikoja kylässä. Yksi syy tähän on Ströömin voimakas virta, minkä takia kelirikkoaika eli ”säittenriita” kestää pitkään, eikä Ströömin toisella puolella oleville taloille ole mahdollista tai helppoa päästä moneen kuukauteen. Kesäasukkaiden yhteisöllisyys onkin vapaa-ajalla vapaaehtoisuuteen perustuvaa toimintaa. Niin ihmissuhteita kuin monia saaristossa tarpeellisia taitojakin on vaikea ylläpitää, kun talven ajaksi siirrytään kaupunkiasuntoihin.

Paikat ja niiden menneisyys ovat oleellisia ihmisten omien tulkintojen ja identifikaatioiden lähteinä. Ihmiset työstävät ”omaan sukuun” ja ”meidän kylään” liittyviä kokemuksiaan ja tuntemuksiaan.⁶² Kyseenalaistin ajatuksen selkeästi rajattavissa olevasta kylästä, yhteisöstä tai paikallisuudesta.⁶³ Myös Tim Ingold käyttää mieluummin jonkin paikan ihmisistä nimitystä *asujat* kuin paikalliset, korostaakseen etteivät ihmiset ole sitoutuneet tai heidän kokemuksena eivät ole vain yhdestä paikasta lähtöisin. Päätin käyttää kylässä tai sen lähialueella ympärivuotisesti asuneesta ihmisestä nimitystä paikallinen asukas. Tätä puolsi myös suomen kielen sanan *kesäasukas* käyttö. Miten lyyrtytiläisiä tai lyyrtytiläisyyttä voisi sitten kuvata? Gerontologi Anni Vilkkonen on tulkinnut kesämökkiläisten paikkakäsitystä *monikotisuus*-käsitteen avulla. Hän kirjoittaa, että vapaa-ajan kakkoskoti on yleensä juuri sellainen aikapoiimu, jossa voidaan hetkittäin elää toisenlaista aikapaikallisuutta ja samalla muovata jatkumollista suhdetta johonkin pysyvään paikkaan. Haave toisenlaisesta aikapaikallisuudesta sisältää myös ajatuksen hetkittäisestä paluusta toisenlaisiin elämänarvoihin ja taakse jääneeseen maalaismiljööseen.⁶⁴ Monien lyyrtytiläisten kesämökkiläisyys on samalla paluuta suvun kotiin ja juurille, jossa vielä muistetut vanhemmat tai isovanhemmat olivat syntyneet tai eläneet suurimman osan elämästään.⁶⁵ Toisaalta kesämökkiläinen on myös väliaikainen asuja esivanhempiansa kodissa tai kesäpaikalla, ei enää heidän kaltaisensa

60 TKU/A/09/80/H1; TKU/A/10/6/H1; ks. myös Nyman 2011, 164–165.

61 TKU/A/10/06/H1.

62 Kirveennummi & Räsänen 2000, 15.

63 Ingold 2011, 149.

64 Vilkkonen 2007, 19, 22–23.

65 Nyman 2011, 246, 402–403.

vakituinen kyläläinen. Osa toisti muilta kuulemiaan tai lukemiaan kertomuksia ajalta, jolloin heidän omat sukulaisensa eivät vielä viettäneet kesiään kylässä.

Käsitys yksittäisen paikan tai kulttuurin ainutlaatuisesta, kokonaisvaltaisesta ja tarkoin rajallisesti tarkasteltavasta olemuksesta tai identiteetistä on nykytutkimuksessa kyseenalaistettu.⁶⁶ Kyläläisyys on enemmän vuorovaikutusta ja toimintaa tilanne-, tapaus- ja henkilökohtaisesti kuin pysyvä subjektiivinen tila.⁶⁷ Käsitykseni siitä, kuka oli kyläläinen, vahvistui tutkimuksen kuluessa: kyläläinen on se, joka kokee kuuluvansa kylään, olevansa osallinen kyläläisyydestä.⁶⁸ Haastattelin niitä, jotka ilmoittivat kiinnostuksensa ottaessani heihin yhteyttä jonkin kyläläisen tai haastattelujen sisällön antaman ”vihjeen” perusteella. Kyläläiset eivät olleet yhtenäinen tai tietynlaista kyläläisyyttä selkeästi edustava yksi ryhmä, mikä noudattaa niin aiemman kylätutkimuksen kuin suullisen historian haastateltavien joukkojen yleistä ominaisuutta. Tämän on katsottu tuottavan erilaisia, yllättäviä ja ristiriitaisiakin näkökulmia tutkimusaiheeseen, minkä on katsottu jäljittelevän hyvin todellisuutta.⁶⁹

Kieli on yksi tärkeä kulttuurin osatekijä, ja murteen lisäksi muistamisen tavat ja kerrontaan liittyvä ajattelu ovat paikalliseen kulttuuriin sidonnaisia. Kielikysymys on saariston kohdalla jakanut niin kansatieteellisen tutkimuksen päälinjoja kuin tutkijoiden mielipiteitä kielierojen merkittävytydestä.⁷⁰ Lyyrtyissä ei enää kukaan puhu ruotsia äidinkielenään. Vanhempaa lyyrtyläistä puhetapaa, murretta kutsuttiin kylässä lyyrtyin kieleksi, joka on aikojen kuluessa muuttunut. Ossian Kuusinen sanoi siitä, että ”[j]os mnä oikke sitä vanha puhu, ni ei kustavilaisekka enää ymmär.”⁷¹ Pitkään kylässä Lyyrtyissä ympärivuotisesti asunut haastateltava otti haastattelussa esille viron, rauman ja lyyrtyin kielen samankaltaisuuden:

...kieli, mikä käytännössä on kuollut, siis mä olen puolverinen ja ymmärrän ja joku muukin viel ymmärtää, [nimi] kanssa puhutaan toisillemme vanhalla tavalla ja vanhoin sanoin, että viro ja niin sanottu raumankiel ja tämän ulkosaariston murre, ne on tavattoman lähellä toisiansa, ei mul tuota mittään vaikeuksi viro kielen lukeminen...⁷²

66 Coleman & Collins 2006, 8; Massey 2008, 26–27.

67 Clarke 2008, 510–514, 527–528; Eriksen 2001, 262–263, 266–267; 2010, 17–18, 23; Hall 1999, 19, 223, 227; Ruotsala 2002, 64; Siivonen 2008, 73, 75.

68 Ks. Latour 2005, 29–30, 32.

69 Ks. Portelli 1991, 54; Thomson 2004, 27.

70 Nyman 2011, 20–21; Siivonen 2008, 33–34. Tämä tuli esiin haastattelussa kylän nimestä neuvotellassa, jota tarkastelen luvussa ”Kylän nimi mikrohistoriallisena johtolankana”.

71 Lettinen 1999, 61.

72 TKU/A/10/17/H1; TPK170907.

Kesämökkiläiset puhuvat eri tavoin ja eri murteita kotipaikkansa mukaan. Huomasin joskus mieheni jopa vaihtavan puhetapaa tullessamme Kekoniityn laituriin, josta lähdetään kylän saariin, kuin vaihtaen identiteettiään alueen mukaiseksi. Myös entisaikojen kylässä on ollut monia puhetapoja tai murteita eri aikoina ja eri muuttoliikkeiden tuomina. Lyyrtiläisten käyttämässä kielessä näkyy kyläläisyyden moninaisuus ja tilannekohtaisuus. Esimerkiksi Paavo Kairavuo yhdistää kirjoitetuissa muistelmissaan mielenkiintoisesti vanhempiensa koivistolaisen murteen (he puhuvat lainauksissa tätä) ja paikallisten asukkaiden lyyrtiläisen murteen. Paavo sanoo itse kirjoittavansa muistelmissaan näiden ”risteytystä”, kuten seuraavassa lainauksessa, jossa Asser Sjögren (aloittaa keskustelun) tulee Paavo-pojan kotiin käymään:

Toivotettiin hyvät päivät tai oikeammin keskustelu meni suunnilleen näin:

- Mitäs prehju tietää?
 - Jaaa, en tier – lämmint o pitäny
 - Onkos isäs koton?
 - Oo se tuol puuhuones jotta veistelemäs.
 - Mahrasik se ehti alas tän rantta?
 - Tot kaiketakki, se ei vaa huomattenu et Asser tuli – sää tuli nii pahalaise hiljaksis.
 - Nii, ei siint paljo äänt tul ko paati kans soutele, jos o tulla vaa rasvattu hyvi.
 - Mää käy se isä hakemas tähä, saat vaik vettä sauhu yhres.
- Mul oli kauhia kiuru juost ylös issä hakema ja sit piti menn viel keittiö kaut ja sanno äitel, et ny sitä parempa kaffet hellal ja pulla ja keksei kans valmiks, ny o tärkkiä vieras rannas. Ja sit puuhuoneesse isät hakema ja äkkiä ete jouru Asser turha orottama. Kaarusinki siihe pihakivehe, siihe ko ain oli vääräs paikas, mut ei se mittä haitannu. Äkkiä ylös ja isä hoputtama.
- No mikä hätä siul nyt on, onks siel rannas käärme vai mitä sie nii juokset siin. Huomasin, et kaavuitkii pihal, tuliks siihe polvee suurkii loukku?
 - Ei mittää loukkuu, ei pientä ei suurta, mut nyt tule äkisti rantaa siel o se Asser ja se tahtoo sinnuu sinne. Tarjoot sil sit tupakat ja haasteletta, sil o vällee tärkijää asijaa, mie ainaki luulen nii.
 - No männää männää, mut ei kai täs nyt iha tulipalokiire sentää oo, mie vähä puistelen housuist suuremmat purut pois ko oikee vierahii saatii.⁷³

Lainauksessa kylään tulleet ja siellä pitkään asuneet näyttävät olevan sulassa sovussa. Näin ei kaikkien kohdalla tai ainakaan suhteen alussa välttämättä aina ole ja eri ihmisten suhtautuminen uusiin tulokkasiin vaihtelee. Uudet kyläläiset saatetaan tahallaan jättää kyläläisyyden ulkopuolelle. Lyyrtin muistitiedossa on muutama maininta siirtokarjalaisten tulosta toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen. Monissa taloissa asui ihmisiä useasta eri perheestä ennen

73 Kairavuo 2006, 24.

kuin saatiin omat talot rakennettua tai ostettua. Paikalliset asukkaat eivät olleet halukkaita myymään maata siirtokarjalaisille ennen kuin valtio alkoi tehdä pakkolunastuksia.⁷⁴ Hankaluuksia syntyi myös siitä, että seiskarilaiset olivat tottuneet kalastamaan eri tavoin, erilaisilla pyydyksillä ja eri aikoina kuin paikalliset asukkaat. ”Kränä” tuli myös kalastusalueiden käytöstä.⁷⁵

Muistamiseen ja muistin tutkimiseen liittyy unohtaminen ja kertomatta jättäminen.⁷⁶ Vaikenemisella saatetaan vetää rajaa yksityisten ja julkisten asioiden välille. Sillä tehdään rajoja ja määritellään osa kyläläisistä ”toisiksi”.⁷⁷ Näin suljetaan joku tai osa ihmisiä kyläläisyyden kokemuksen tai sen asiantuntijuuden ulkopuolelle. Kun tutkin kylän historiantuottamista, on huomioitava se, että haastateltavat tekevät koko ajan valintoja sen suhteen, minkä kertomuksen ja mistä näkökulmasta he kaikista vaihtoehdoista esittävät ja minkä jättävät kertomatta.⁷⁸ Muistellesamme otamme tästä hetkestä etäisyyttä menneisyyteen tai jo kirjoitettuun historiaan. Näin myös oma muistimme luo historiaa.⁷⁹ Muistamisen ja unohtamisen vuoropuheluun liittyvät myös traumat ja se, miten niitä yksityishenkilöinä tai yhteisössä käsitellään, mitä niistä kerrotaan tai koetaan kertomista vaativiksi (engl. *testimony*) ja mitä jätetään kertomatta. Tämä liittyy yksilön tai ryhmän identiteettiin ja selviytymiseen.⁸⁰ Joskus yhteisön jäsenille on itsestään selvää, että kaikista asioista ei ole soveliasta edes kysyä saati keskustella. Nämä asiat eivät ole kaikille samoja. Myös tutkija saattaa tiedostamattaan toteuttaa tätä. Näin tutkijan kuuluminen yhteisöön saattaa myös rajoittaa tutkimusta.

Kylän menneisyyden tuominen julkisuuteen saattaa tuottaa harmia tai aiheuttaa vanhojen haavojen aukeamisen. Haastateltavat saattoivat pelätä myös tätä. Kuvasin, miten koin tullessi torjutuksi kyläläisen kieltäytyttyä haastattelusta. Kirjoitin tilanteista tutkimuspäiväkirjaan ja etäännytin itseäni omista kokemuksistani. Käsitin kokemukseni ei niinkään henkilöni kohdistuvaksi vaan kulttuuriseksi tunteeksi. Se oli epäluottamusta siihen, että ulkopuolinen voisi ymmärtää kylän tai paikan menneisyyttä tai luoda totuudenmukaista kuvaa siitä. Tulkitsin sen vallankäytöksi, jolla pyrittiin rajaamaan minut kylän joistakin menneisyyteen liittyvistä tiedoista ulkopuolelle.⁸¹ Se oli myös kyläläisten läheisten vainajien muiston tai elävien ihmisten suojelemista

74 Kouri, J. 2011a, 174; TKU/A/09/55; TKU/10/01.

75 TKU/A/09/56; TKU/A/10/18; TKU/A/10/20.

76 Assmann, A. 2008, 97–98; Esposito 2008, 181–183.

77 Ruotsala 2002, 29–30; ks. myös Margalit 2003, 5.

78 Ks. Heimo 2010, 14.

79 Frisch 2004, 35.

80 Fortunati & Lamberti 2008, 130.

81 Fingerroos 2003a, 204–205; Knott 2005, 26.

Lyyprtti-kirjan mahdollisesti tuomalta turhalta, ehkä virheelliseltäkin julkisuuskuvalta. Kuulin kylässä puhetta myös siitä, miten jotkin kylän historiaa käsitelleet teokset tai viralliset luettelot sisälsivät virheitä, sillä niiden sisältöä ei ollut tarkistettu asianomaisilta tai tietoja korjattu kyläläisten useiden pyyntöjen jälkeen. Myös tämä saattoi lisätä vastustusta yleensäkin kylää käsitteleviä julkaisuja kohtaan.

Merkitysverkkoja täydennetään ja kudotaan jatkuvasti menneisyyden neuvotteluissa. Jokainen nykyisyys on uskollinen ajalleen ja moraalisille katsumuksille ja poimii menneisyydestä esiin uusia tärkeäksi kokemiaan asioita. Joskus ne ovat aiemmin puhumattomia, joskus tervehdyttäviä tulkintoja tai aivan uusia, unohdettuja löydöksiä. Tutkijan tehtävä on harkita julkaisemiseen liittyviä ratkaisuja, jotta ne olisivat eettisesti perusteltuja. Aleida Assmann katsoo asiaa toisin päin kirjoittaessaan, että jos unohtaminen käsitetään elämän normaaliksi toiminnaksi, muistaminen on silloin poikkeus, joka vaatii varotoimenpiteitä. Ne saavat kulttuurisen instituution muodon.⁸² Tutkija-kirjailija voidaan näin nähdä näiden varotoimenpiteiden viimeiseksi tekijäksi, portinvartijaksi, ennen asian julkistamista ja historiantuottamista kirjalliseksi esitykseksi.

Kenen historiaa olin kokoamassa? Oliko joku, jonka muistojen katsottiin edustavan koko ryhmän kokemusta?⁸³ Vain muutamat haastateltavani kyseivät, keneltä olen saanut haastatteluja tai ohjasivat minua seuraavan luokse. Silloin kyse oli samasta huolesta, joka oli alun sysäys koko hankkeelle: aikaisempien paikallisten asukkaiden kuollessa monet asiat uhkasivat unohtua, ja vielä elossa olevien vanhusten tietoa haluttiin tallentaa. Itse päädyin haastattelemaan mahdollisimman monia, niin vanhoja kuin uusiakin lyyprttiläisiä, saadakseni esiin moniäänisen kylän.

Kylän nimi mikrohistoriallisena johtolankana

Haastateltavien yksi innostusta ja ristiriitaistakin keskustelua herättänyt aihe oli kylän ja sen paikkojen nimien merkitys tai etymologia.⁸⁴ Seuraavassa lainauksessa haastateltava pohtii paikkaa, josta kylän asuttaminen olisi alkanut:

82 Assmann, A. 2008, 97–98.

83 Heimo 2010, 17.

84 Otan esille paikannimistä vain kylän nimen siltä osin, miten se valottaa paikannimien suhdetta suulliskirjallisen muistitiedon ja paikan merkityksen tuottamiseen merkityksenantoprosessissa.

H: Nimistö saattaa vallan kovin tukeutua tähän ja Pörte saattaa olla se ensimmäinen koija, minkä joku pisti pystyyn siellä.

JK: Niin.

H: Se on sitte ollu kiintopiste, myöhemmin vartiopaikka. Olihan näitä kauppapisteitä siellä täällä. Kaikkei myöskin tehtiin semmoses paikas, missä hamina oli hyvä, ja tämä Lyyrtilin sijainti sil taval, että aika monien lämpötilavaiheitten aikana on ollu mahdollista päästä sulaa vettä ulos ja samantien kävellen sisälle.⁸⁵

JK: Ootko sää kuullu tästä Lypertön etymologiasta, että mistä se on peräisin mistä se on syntynyt?

H: Se on kuullemma, onko se hollantilainen merenkulkija, Lubbert, joka tääl aikanaan kävi ja piti tässä varmaan paussia. Tää oli hänelle jollakin lailla tuttu paikka. Olen ymmärtänyt siitä tää nimi, mut ei se ole varmaa, onko se siitä. Tämä nimi on semmonen legenda tavallaan. Mut vanhois kartois ku kattoo, ni Lypertö siäl lukkee ja Lypertön luotsiasema ja Lypertön kylä, kyl se ninku on realisissa yhteyksissä käytetty.⁸⁶

Nimet olivat haastateltavalle johtolanka kylän merkitykseen, menneisyyden yhteisön ja yksilöjen identiteettiin sekä ajattelun perusteisiin osana omaa lyyrtiläisyyttä.⁸⁷ Tietyn yhteisön, sen lähiympäristön tai maailmankaikkeuden alkuperän selittäminen on nähty olevan myös historioiden, kertomusten tai myyttien yhtenä tärkeänä funktiona.⁸⁸

Nykyiset lyyrtiläiset käyttävät kylästä niin Lyyrtilin kuin rinnakkaismuoto Lypertön nimeä. Kumpaakin nimeä käytetään suunnilleen yhtä paljon. Nimien käyttö ei liity suomen- tai ruotsinkielisyyteen, vaikka Lypertö kuulostaakin enemmän ruotsinkieliseltä nimeltä, se ei sitä ole.⁸⁹ Lähes kaikki tämän hetkiset kyläläiset ovat äidinkieleltään suomenkielisiä ja vain harvojen suvut ovat olleet ruotsinkielisiä.⁹⁰ 1920- ja 1930-luvulla luotsien parissa käytiin keskustelua ruotsin kielen asemasta. Silloin ainoastaan kolmella asemalla, joista Lypertön luotsiasema oli yksi, käytettiin suomen kieltä enemmän.⁹¹ Kysyin myös kyläläisten muistoja siitä, mitä nimeä heidän tapaamansa paikalliset asukkaat olivat käyttäneet. Aiempien kyläläisten muistetaan käyttäneen molempia nimiä. Esimerkiksi luotsinleski Hilma Lehmus on kirjeessään

85 TKU/A/10/17/H1.

86 TKU/A/10/16/H1.

87 Hinneri 2003, 96; Sjöblom 1997, 144; Knuuttila 1992, 110–112.

88 Smart 1996, 133.

89 Lypertöä kylän nimenä käytettiin ennen lähinnä virallisissa yhteyksissä niin venäjän, ruotsin kuin suomenkielisissä teksteissä. Se ei kuitenkaan ole kylän virallinen ruotsinkielinen nimi. (Skytén-Suominen 2016.)

90 Lyyrtili sijaitsee kieliraja-alueella, jonne on syntynyt runsaasti lainanimistöä. Lähellä kielirajaa paikoilla on usein kummankin kielinen nimi. (Pitkänen 1985, 15, 17; ks. myös Kouri, J. 2011a, 34–35.)

91 Öhman 1996, 111.

käyttänyt tervehdyksessä Lypertöä. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta luotsit tai luotsien perheet olivat käyttäneet Lypertöä ja muut paikalliset asukkaat Lypyrttiä.⁹² Kysyin haastateltavilta myös, mihin he sanovat menevänsä, kun tulevat kylään. Vastauksena oli vaihtelevasti ”mökille”, ”Lypyrttiin”, ”Kustaviin” tai oman paikan nimen mukainen vastaus.

JK: Jaaha juu. No, kun sää lähet tänne niin mikä tään paikan nimi on? Minne sää lähdet?

H: Kyl mää Lypörtti lähde.

JK: Ettei ol Kustavi?

H: No, riippuu, kenel puhu.

JK: Nii ja onks se mielumi Lypyrtti, kun Lyperttö?

H: No, mää sano Lypörtti, kun se isoisä oli sinne valokuvan taa kirjottanu öön kans.⁹³

JK: ... Täst nimest viel näist paikannimist tääl, et yleensäkin tää kylä, niin onks tää teil Lypyrtti vai?

H1: Ju.

H2: Lypyrtti.

JK: Ja vanhemmat ja suku on sanonu Lypyrtiks, vai sanosko?

H1: Ei, ko Lypyrtiks meil on ain sanottu.

JK: Nii, nää luotsit kans.

H1: Juu.

H2: Juu.

JK: Ettei puhuttu Lyperttööst?

H1: Nii, mää en tiär sit, mitä luotsi keskenäs viralisesti puhu.

JK: Nii, mut koton.

H1: Nii, mut, et näi mitä, nii Lypyrtest tääl kaik puhuivat.

H2: Joo.

JK: Onks teil ollu koskaa arvailuu siit, et mist se sana tulee, kun se on kuitenkin aika erikoinen nimi?

H1: Eikä sitä. Kyl mää jostain luin, et sitä on tutkittuki, mut en mää tiä, ei ne oo vissii yksmielisyyteen päässy.⁹⁴

Kyläläiset keskustelevat aika ajoin siitä, kumpi on ”alkuperäisempi” tai ”oikeampi” kylän nimi, Lypertö vai Lypyrtti. Kylän nimen alkuperä tai merkitys on pohdituttanut niin jo kylästä aiemmin kirjoittaneita kuin haastateltujakin. Nimet eivät sellaisenaan tarkoita mitään suomen tai ruotsin kielellä. Kylän nimen alkuperäiseen merkitykseen liittyvät arvailut ja tutkimukset antavat useita mahdollisia vaihtoehtoja. Nimistöntutkija Arvo (Lop)Meren

92 TKU/A/09/69; TKU/A/09/75.

93 TKU/A/09/61.

94 TKU/A/09/72.

väitöskirjan *Vanhan Vehmaan kihlakunnan pitäjien ja kylien nimet* (1947) mukaan kylä olisi saanut nimensä danziglaisen hansakauppias Lubbert Munckhorstin etunimestä. Lyyrtilin kylä mainitaan hänen mukaansa ensimmäisen kerran asiakirjoissa vuonna 1446 nimellä Libaert. Suomen asutuksen yleisluettelossa kylän nimen kirjoitusasu vaihtelee sen ensimmäisinä vuosikymmeninä. Vuonna 1540 kylän nimeksi on kirjoitettu *Pörte*, sitten *Pörthe* (1555), *Lydörthe by* (1556), *Lypörte by* (1560), *Pörtte* (1566) ja *Lypörteby* (1560). Muissa asiakirjoissa se on myös kirjoitus- tai äänneasussa (1555) Jakob i *Lijtporte* ja *Lijtpörttebi* (1555). Taavi Kilpi kirjoittaa Lyyrtiliä käsittelevässä kirjassaan *Kylä väylän varrella* Arvo Meren tutkimuksesta, eikä usko, että nimi olisi Lubbert-nimen johdannainen. Hän olettaa, että kylä olisi nimetty uudelleen sen ensimmäisten pysyvien asukkaiden myötä, jolloin nimi olisi muodostunut sanoista ”valo” ja ”pirtti” eli ruotsiksi *Ljuspörte*. Suomen *pirtti*-sana on tosin jo varhain lainattu ruotsiin *pörte* tai *pyrte* -muodossa. Lounaismurteissa *pirtti* merkitsee ’saunaa’ tai esimerkiksi ’kalastus- ja metsästyspaikoille rakennettua tilapäisasumusta’ ja pientä taloa.⁹⁵

Kilven teos on joillekin nykylyyrtiläiselle tuttu.⁹⁶ Edellä olevan Meren nimiluettelon mukaan Lyyrtili näyttäisi vanhemmalta. *Lubbert*-nimeen pohjautuvaa kylän nimen alkuperää ei kovinkaan moni kuitenkaan pidä todennäköisenä. Kilpi esitti kylän nimen alkuosan viittaavaan valoon. Se voi viitata myös merkkituliiin. Jos 1500-luvulla on pidetty merkkitulua Lyyrtilin alueella olevassa Ströömin pohjoispäässä, jossa aavalle merelle vievä aukko tai kapea salmi voisi olla ”merkkivaloportti” ja Lyyrtili ”kylä merkkivaloportin luona”. Kilpi kirjoittaa: ”Väylän pohjoispäätä, Pohjanlahden porttia, on Lyyrtili vartioinut jo vuosisadat.”⁹⁷

Vanhinta lyyrtiläisten alkuperään liittyvää perimätietoa edustaa 1900-luvun taitteessa kylässä asuneen lyyrtiläisen kalastajan Kasper Edward Wirtasen (1874–1960) kertomus, jonka mukaan saaren tai kylän ensimmäiset asukkaat olisivat olleet merirosvoja.⁹⁸ Myös Lyyrtilin saaren pohjoispäähän, Katanpähän liittyvä vanhin tunnettu kertomus tai arkkiveisu kertoo Lypertön ryöstö- ja murhamiehistä. Siinä kerrotaan Ruotsista tulleen laivan myrskyn yllättämänä ajautuneen Katan eli Katanpään, kallioihin:

95 Kilpi 1973, 10–11; Lopmeri 1947, 96; Lähteenoja 1947, 232; SAY; ks. myös Kouri, J. 2011a, 61.

96 Kilpi käyttää lähteinään kirjassaan lähinnä Edward Wirtasen kirjoituksia (Kouri, J. 2011a, 7; Häkkinen 2013, 15).

97 Kilpi 1973, 5.

98 Mts. 100.

Miehet Lypertöstä vastassa
ei apua antamassa, vaan ryöstö
ja murhamielessä...⁹⁹

Säe antaa kuvan, että miehet rannalla olisivat voineet eksyttää laivan merkkitulillaan. Silloin voisi olettaa, että alueella pidettiin merkkitulua tai valoja niin opastamaan kuin eksyttämäänkin tietyissä paikoissa.

Samoin toinen lypyrtiläinen kalastaja Ossian Kuusinen mainitsee tämän ajatuksen: ”Meidän kylän alkuperäisestä, ei siäl sanottu muut ollukka, ko kaks torppa ja et merirosvoi niis asus.”¹⁰⁰ Rantarosvous tai hylrynryöstö oli Suomen vesillä vanha perinne, joka ulottui ehkä väkivaltaisista ryöstöistä hylkytavararan talteenottoon. Kaikkea tätä saaristolaiset eivät ole pitäneet rikoksena, vaan se liittyi ajatukseen meren anneista. Kokonaisten hylkyjen talteenotto, niin sanottu rantarosvous tai hylrynryöstö oli myös Suomen vesillä vanha perinne, joka ulottui eksyttävistä merkkitulusta hylkytavararan talteenottoon. Tätä kutsuttiin myös rantaoikeudeksi.¹⁰¹ Kuva merirosvoista ja merkkitulua vääriin paikkoihin laittavista saaristolaisista voi olla myös tarinankerrontaan tai varoituskertomuksiin liittyvä perinne. Väärin merkkitulien pystyttämistä kerrotaan usein pilke silmäkulmassa, jolloin kuuntelijalle jää arvattavaksi, josko tarinoihin uskotaan vai suhtaudutaanko niihin huumorilla. Toisaalta *ljus*-alkuisista nimistä eräät ovat hyvin vanhoja väylänimiä, jotka ennen kaikkea viittaavat luodon tai saaren mereltä havaittavaan, harvinaisen vaaleaan puustoon tai kallion väriin. Kihdiltä, avomereltä tullessa sisään kylään maamerkinä ovat (olleet) Katanpään hyvin vaaleat kalliot.¹⁰²

Kerroin Lypyrtiläisen nimen alkuperään liittyvistä keskusteluista haastatte-
luissa ja omista pohdinnoistani yhdelle vanhimmista haastateltavistani. Tämä
kuvaakin hyvin muistitietotutkimuksen luonnetta neuvotteluna. Hän sanoi
minulle:

Mä luulen, et sää teet sen liian vaikiaks, ku mielikuva näistä saaristolaisista, jotka syytteele sekalaisia tulia milloin minnekin, on niin kova elävä mielikuva. On ollut aika, jolloin on ollut olemassa esihistoriallinen asutus. Minä olen lukenut tämän, mä en vain väitä, kuin Lyby siellä, missä sitten myöhemmin oli Lübeck, ja nämä jotka purjehtivat näitä rantoja, niin näitten mielestä tää oli aika kiva nimi, mutta se Ly saattaa olla Lypörte tän kohdalla, siis sehän on ääntynyt Lypyrtilä ja Lypörte on

99 Kilpi 1973, 11–12.

100 Lettinen 1999, 86.

101 Kaukiainen 2005, 24–25; Kouri, J. 2011a, 62, 136.

102 Hinneri & Santamala 1997, 47.

ruotsinkielises tekstis vanhimmassa, mitä minä tiedän. Pirtinmäki on Alastalon saunan vieres ja siin on siis ain ollu Pirtinmäki, kaiken niitten sukupolvien kohdalla, ja siitä vierestä tietysti on mennyt kulkutie, tämä joka on Sunтинpuhti, mikä on auki siis Pohsunt, suntti joka aukeaa pohjoiseen. Mennään Pohsuntist sisälle, mennään tätä nykyisin maadottunutta väylää, mennään Katitraumalt tonnepäin, ja päästään Leisunttiin eli Lounsuntista ulos. Pohsuntti Lounsuntti, siitä on menny tie. Toinen tie on menny tietysti siitä, et täst Pohsuntista päinpäin, mennään peltojen, siitä mistä on Karpakka ja Kruukio, tästä välistä päästään suoraan lännen puolelle Lypyrtin lännen puolelle. Et nimistö saattaa vallan kovin tukeutua tähän, ja kun se Pörte saattaa olla se ensimmäinen koiija, minkä joku pisti pystyyn siellä ja se on ollu kiintopiste, myöhemmin vartiopaikka, ja olihan näitä kauppapisteitä siellä täällä, et kaikkee myös tehtiin semmoses paikas, missä hamina oli hyvä, ja tämä Lypyrtin sijainti sil taval, että aika monien lämpötilavaiheitten aikana on ollu mahdollista päästä sulaa vettä ulos ja saman tien kävellen sisälle.¹⁰³

Haastateltavan mukaan kylän nimien alkuosa saattaa juontua muinaisskandinaviselta ajalta, jolloin Itämeren eri puolilla oli Ly-alkuisia paikkoja ja paikkakuntia. Joku Itämeren alueella kulkenut on saattanut mieltä nimeen tai ollut kotoisin vastaavan nimiseltä paikkakunnalta. Tämän päättelyn haastateltava sanoo olevan peräisin jostain hänen lukemastaan kirjallisuudesta, eikä hän väitä sen olevan toisia ehdotuksia oikeampi. Nimen alkuperä palautuukin hänen mukaansa siihen historialliseen tilanteeseen, jolloin yksi vanhoista, jo umpeen kasvaneista vesiväylistä vielä kulki vanhimman kylän tilan, Alastalon vierestä, jakaen nykyisen Lypertö-nimisen saaren. Vanhin nimi tälle useasta saaresta muodostuneelle ja nykyisin yhteen kasvaneelle kokonaisuudelle on Emämaa.¹⁰⁴

Uudenkaupungin seudun paikannimien etymologiaa jäljittänyt biologi Sakari Hinnerin tulkinnan mukaan – johon haastateltava ei ollut ehtinyt vielä tuolloin tutustua – Lypertön nimen alkuperäisäsu on ollut *Löpö-ö-pörte*, jossa *löpö* (ruots. *löp+ö*) on luoto (ruots. *ö*) paikalla, mistä 'hiljalleen soljuttaan' (ruots. *löpar*) väyläkapeikkoon. Hinnerin mukaan alkeellinen luotsitupa olisi ollut pitkään Lotsskärissä eli nykyisessä Lyötskerissä (nykyisestä Lypyrtin kylän keskuksesta koilliseen), mistä huonolla säällä tultiin pienillä aluksilla Katkurun sisäpuolitse Ströömille. Myös ajatus suojasta tai turvapaikasta väyliä ja avomeren lähellä (ruots. ”*ligga i lya*”, eli suojautua, piileskellä)

103 TKU/A/09/17/H1. Vanhemmassa versiossa ensimmäinen y-äänne on ilmeisesti ollut kahdentuneena ("Lypyrtt") ja sitten lyhentynyt puolentoista vokaalin mittaiseksi ja lopulta kutistunut nykyiseksi Lypyrtiksi (Skytén-Suominen 2016).

104 TKU/A/10/17/H1.

on mahdollinen selitys saaren nimen alkuosalle. Myös englanninkielistä *liberty*-sanaa on pohdittu puheissa kylän nimen alkuperäksi.¹⁰⁵

Kylän nimeen liittyvät pohdiskelut tutkimuskirjallisuudessa ja haastatteluisissa kuvaavat mielestäni muistitiedon sisältämää suullis-kirjallista neuvottelua. Ne tuovat esiin kylän monimerkityksellisyyttä ja kertovat paikan olemuksesta sen asukkaille. Myös haastateltavan sanat edellä olevassa haastattelulainauksessa ”minä olen lukenut tämän, mä en vain väitä” kertovat hänen tavastaan tutkia historiaa. Täysin varmaa tietoa nimen alkuperästä ei voi esittää. Sitä tärkeämpää oli tuoda Lypyrtti-kirjassa esiin niin haastatteluissa kuin aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa olleet käsitykset. Se osallistui näin asiaan liittyvään keskusteluun, ehkä jättäen asian ratkaisematta, mutta tuoden esiin kysymykset ja kyläläisten näkökulmat tiedettäväksi myös muille. Samalla yhdistin muistitiedon ja perinteen tutkimustietoon ja annoin edellytykset eri näkemysten säilymiselle.

Tutkimuksissa on kiinnitetty huomio myös perinteen, paikallisuuden ja sijainnin väliseen yhteyteen. Joidenkin tutkijoiden mukaan suurin osa perinteestä on kiinnittynyt johonkin tiettyyn sijaintiin, sillä perinteen on nähty yleensä representoituvan paikkojen välityksellä.¹⁰⁶ Alueiden tai paikkojen nimeäminen on oleellinen osa tietyn kulttuurin olemassaolon tai eletyn tilan (maantieteellistä) järjestämistä.¹⁰⁷ Erityisten topografisten piirteiden, kuten vuortenhuippujen tai lahtien, nimeäminen on oleellista identiteetin perustamiselle ja ylläpitämiselle. Nimetyt paikat toimivat fyysisen ja maantieteellisen ympäristön muuttamisessa joksikin, joka on historiallisesti ja yhteisöllisesti koettu. Edellä haastateltava kuvaa menneisyyden maisemassa kulkua purjehdusreitillä kuvauksen avulla. Hän mainitsee Pohsuntin, salmen, joka aukeaa pohjoiseen ja joka nykyään on kasvanut umpeen. Salmi on saanut nimensä aikana, jolloin oleellista oli se, että suunta oli sisään salmesta pohjoiseen (kohti nykyistä kylää). Salmi sijaitsee kylän näkökulmasta etelään päin. Kylän sijainnin merkitys avautuu siitä, mistä päin ja miten kylään on tultu suojaan suuremmilta merialueilta.

Christopher Tilley sanoo paikannimien luovan ympäristöstä eksistentiaalisen tilan.¹⁰⁸ Paikannimet vaikuttavat sekä menneisyyteen perustuvan että tässä hetkessä koettavan paikantunnun luomiseen ja osallistuvat paikan merkityksistä

105 Hinneri 2011; Skytén-Suominen 2011d.

106 Löytynoja 2006, 310.

107 Relph 1980, 16.

108 Ks. esim. Siikala 1998, 4; 1994, 18.

käytäviin neuvotteluihin.¹⁰⁹ Tällaiset jäljet tai merkit maisemassa edustavat sekä historiallista aikaa että nykyhetkeä. Tilallisen muistin rakentumisessa on nimeämisellä keskeinen tehtävä. Paikannimet ylläpitävät historiallisesti tärkeiden tapahtumien ja ihmisten muistoa.¹¹⁰ Kylän nimi, Lypyrtti, saattaa viitata kauppias Lubberttiin, mutta myös jo ennen häntä tapahtuneeseen maihinnouluun. Nimen alkuperä vahvistaa myös tunnetta paikan ensimmäisestä asukkaasta ja sen myötä paikan kuulumisesta jollekin.¹¹¹

Kylän ensimmäiset asukkaat ovat luultavasti tulleet nykyisen Lypertön saaren Alastalon rantaan, mitä myös haastateltava edellä kuvaa. Hänen kertomuksensa sisältää jo umpeenkasvaneen vesiväylän tarkan tuntemuksen, vesillä kulkijan tavan havainnoida ympäristöä ja ajatuksen suojaosan paikan löytämisestä rannasta merimatkan jälkeen. Ne ovat merellä kulkemisen selviytymisen tietotaitoa, johon myös kylän alkuperä ja sen ensimmäisen paikan tai sijainnin mahdollinen valinta on ilmeisesti perustunut. Kylän ja sen paikkojen nimet olivat johtolankoja kylän menneisyyden yhteisön ja yksilöiden identiteettiin ja ajattelun perusteisiin, toiminnalliseen lypyrtiläisyyteen, merellä kulkemisen selviytymisen tietotaitoon.

109 Feld & Basso 1996a, 9; Lukin 2011, 16.

110 Siikala 1998, 4, 8–11.

111 Ks. esim. Siikala 1988, 8.

4 Muistettu ja liikkuva kylä

Omat paikat saarissa

Koska haastatteluissa oltiin kiinnostuneita kylän nimestä ja kylän varhaisesta historiasta, lähdin hahmottamaan kylän pitkän aikavälin kokonaiskuvaan. Bruno Latour nimittää tätä laajakulmaksi (engl. *Big Picture*)¹¹³, jolla selvitetään, miten paikalliset asukkaat ovat *paikallistuneet* (engl. *locals are localized*)¹¹⁴ tai *paikat paikantuneet* (engl. *places are placed*)¹¹⁵. Yksi haastateltavistani määritteli Alastalon ”saaristolaisasuinpaikaksi”¹¹⁶:

...joku ruppee asumaan kylää, ja silloin siihen, sitä myöten paljon varallisuus myöten antaa, niin tulee yks isompi piste. Siin on sitten erinäisiä torppia tai tilapäisiä kalastusmahdollisuuksia, mutta se talo on viel yks, kunnes on kaksi suurin piirtein samantasoista veljestä, jolloin jaetaan. On ollut olemassa Lyyrtyin kylä ja Lyyrtyin talo, sitten, kun jaetaan, ni se on loogista, et toinen on Övergård ja toinen on Nedergård, riippuen siit mis ne maastos on. – – [K]umpikin näistä tietysti on ollu jo ennen sitä meren merenkulkijoittenkin kiintopiste tavalla tai toisella, – – sen mä muistitietona tiedän, et sekä Ylistalo että Alistalo ovat saaneet vissejä verohelpoituksia edellyttäen, että kummankin talon isäntä on luotsaustaitoinen tai pystyy pitämään renkiä, joka on luotsaustaitoinen...¹¹⁷

Haastateltava käy läpi kylän asuttamista ensimmäisestä asukkaasta Övergårdin (Yliskartano, myöhemmin Ylistalo) ja Nedergårdin (Alaskartanon, myöhemmin Alastalon) tilojen jakautumiseen ja luotsaukseen.¹¹⁸ Luotsauksen kaltaista toimintaa on harjoitettu yhtä kauan kuin vieraat alukset ovat saaristoväylillä liikkuneet. Luonteeltaan luotsaus oli kuitenkin pitkään luontaiselinkeinoista eläneiden talonpoikien sivutoimenaan harjoittamaa toimintaa. Luotsauksen yhteydessä tällaisesta hallinnollisesta yksiköstä käytettiin aluksi nimitystä saaristolaistila ja myöhemmin luotsitila. Luotsausvelvollisuutta vastaan talonpojalle luovutettiin kruunun tila asuttavaksi ja viljeltäväksi sekä myönnettiin vapautuksia valtiollisista velvollisuuksista. Luotsit harjoittivat luotsauksen ohella myös muita elinkeinoja kuten kalastusta, hylkeenpyyntiä ja karjanhoitoa. 1600-luvun alkupuolella luotsitilat eli silloiset ”perämiestilat” vahvistettiin

113 Latour 2005, 187; ks. myös Oppenheim 2007, 478.

114 Latour kursivoi *localized*-sanana.

115 Latour 2005, 195; hänen kursiivinsa; ks. myös Oppenheim: 2007, 478.

116 TKU/A/09/17/H1.

117 TKU/A/10/17/H1.

118 Alastalo, kuten valtaosaa muistakin Kustavin taloista on nimetty *bondgårdiksi* (ruots.), suomeksi talonpoikaistalo (Skytén-Suominen 2011b).

kruununtiloiksi.¹¹⁹ Saaristoväylien vuosisataisista luotsipaikoista on vain hajanaisia virallisia tietoja, sillä vasta 1720-luvulla järjestetty luotsilaitos ulotettiin Suomeen asti. Vuoden 1785 luotsiluettelossa on mainittu Lypertön Neder- ja Övergård. 1780-luvulla Kustaa III määräsi Lypertöön perustettavaksi luotsipaikan. Luotsiasemien perustaminen oli osa luotsilaitoksen virkamiehistymistä ja johti osaltaan talollisten irtautumiseen luotsauksesta.¹²⁰

Kylän historia on pitkälti Alastalon tilan historiaa, joka kietoutuu kylän lähes jokaisen asumuksen ja tapahtuman historiaan.¹²¹ 1800-loppupuoli ja 1900-luvun alkupuoli olivat talonpoikaispurjehduksen aikaa, johon osallistuvat Lypyrtiläiset Alastalon, Ylistalon ja Kailan tilat, mutta laivojen varustamiseen osallistui koko kylä.¹²² 1900-luvun alkuvuosikymmeninä Alastalon pääasialliseksi elinkeinoksi tuli maatalous, ja se osti tyhjentyneen Ylistalon. Vuoden 1918 torpparilain jälkeen Alastalosta lohkottiin useita, myös entisen Ylistalon tilaan kuuluneita torppari- ja mäkitupa-alueita. Sen jälkeen tilasta on lohkottu eri perustein tiloiksi maa-alueita, kuten valtiolle pakkolunastettu luotsiaseman maa-alue.¹²³ Kalankasvatusta on harjoitettu Alastalossa 1970-luvulta alkaen.¹²⁴

Paikkatutkimuksissa asumista (engl. *dwelling*) tai asumaan asettumista, tilan muokkaamista ja rakentamista on pidetty olemassaolon perustana, mikä perustuu heideggeriläiseen filosofiaan.¹²⁵ Etnologit Jonas Frykmann ja Nils Gilje kirjoittavat Heideggerin asumisen käsitteen viittaavan kotiseutuun (saks. *Heimat*), johon asujan suhde on huolehtivaa ja vastuullista ja jossa ihmiset asuttavat nelinkertaista taivaan, maan, kuolevaisten ja jumaluuksien maailmaa.¹²⁶ Alastalon lisäksi myös muut kylän vanhat tilat henkivät pitkää monivaiheista menneisyyttä ja paikoissa eläneiden ihmisten persoonallisuuksien muistoa. Lypyrtiläisessä kirjassa toin esille paikallisten talojen historian monivaiheisuuden kytkien henkilöiden elinkaaret ja muistetut tapahtumat talojen vaiheisiin. Samoin jo ensimmäisissä haastatteluissa paikoista puhuttiin niissä

119 Ala-Pöllänen 2011; Lähteenoja 1947, 44–54; ks. myös Kouri, J. 2011a, 64–65.

120 Kilpi 1973, 14; Lähteenoja 1947, 101, 112, 125; Skytén-Suominen 2011b; SRY; Vikatmaa 1980, 1; ks. myös Kouri, J. 2011a, 65, 94, 98.

121 Tämä toi kylän historian kirjoittamiseen oman haasteensa. Alastalon hallussa oleva historiaa koskeva asiakirjasto on hyvin laaja. Monien suullisten tapahtumien tai niiden pohjalta kirjoitettujen julkaisujen totuudellisuuden arviointiin Alastalon arkiston läpikäymisen avulla ei minulle tai alastalolaisille ollut hankkeen aikana mahdollista. (Myös Skytén-Suominen 2011b.) Niinpä päädyin kirjoittamaan Lypyrtiläisessä kirjassa Alastalon historiasta suppean, mutta mielestäni kylän historian kokonaisuutta ajatellen riittävän luvun, josta keskustelin ja tarkistutin Alastalon omistajalla. Toisaalta se palveli osana kylähistoriakokonaisuutta, jonka ensimmäinen tavoite oli tallentaa tämän hetkisiä, katoavia suullisia muistoja ja tietoja. Näin myös kirjassa Lypyrtiläisessä kirjassa ei paisunut suhteettoman suureksi.

122 Kouri, J. 2011a, 65–67; 74–76, 82–82; TKU/A/10/4/H3; TKU/A/10/18/H1.

123 Kouri, J. 2011a, 68; Skytén-Suominen 2011b.

124 Kouri, J. 2011a, 71–72.

125 Relph 1980, 15–16.

126 Frykmann & Gilje 2003, 43–45.

asuneiden ihmisten asuinpaikkoina. Pitkäkestoinen historia tuli näin esiin elettyjen elämien näkökulmasta. Henkilöiden elinaikojen kirjaaminen antaa lukijalle mahdollisuuden linkittää yksittäiset ihmiset muiden samanaikaisesti eläneiden ihmisten sukupolviksi. Yksittäisten paikkojen historian kirjoittaminen oli ensimmäinen askel suullisen historian kirjoittamisessa osaksi pitkäkestoisista kylähistoriaa.

Paikoissa on omat historiansa, jotka vaikuttavat ”paikan tuntuun”. Muistan katselleeni eri rannoilta kohti Lypyrtin (kuvitteellista) keskikohtaa Ströömillä. Kylä näytti erilaiselta riippuen, mistä suunnasta tai kenen haastateltavan näkökulmasta kylän maisemaa katsoi. Olin monesti kokenut jo haastatteluihin soutuessani, miten valmistauduin vastaanottamaan paikan tunnelmaa. Paikan tuntu oli erilainen riippuen esimerkiksi siitä, oliko paikka vanha tila vaiko kesämökkiläisten uudempi paikka. Tutkimuspäiväkirjassani kirjoitan:

Soudin Viuhulla Pähkinämäkeen. – – Nousin rantaan ja kävelin pihaan. Piha oli erilainen, poikkeava Ströömin rannalla olevista rannoista, tämä oli kaislikkoinen, lehtomainen ja melko pimeä. Valoa on tuotu ihan viime vuosina pihaan kaatamalla muun muassa ”Katkurun suurin kuusi”, jonka kanto oli vielä jäljellä. Laskin siitä vuosirenkaita, niitä oli ainakin sata. – – Pihassa on päärakennus, Ossian Kuusisen rakentama talo. Katsoin sen yläosaa, joka viehätti minua. Oliko se pystylaudoitettu ja lautojen alaosat sahattu teräväksi, muodostaen sahalaidan alaosan lautojen yläpuolelle? Katselin myös muita piharakennuksia, niitä oli useampia. Pihassa oli omanlaisensa rauhan tunnelma.¹²⁷

Paikkojen erilaisuus sai minut kiinnostumaan myös kyläläisten omien paikkojensa ensivaikutelmista. Kesäasukkailta kysyin tuntemuksista, joita heillä oli tullessaan kylään ensimmäistä kertaa: Mikä kiinnitti huomion? Miksi he olivat valinneet tai ostaneet tietyn paikan? Merenrantatontin ostajille paikan tunnun yksi lähes itsestään selvä ominaisuus oli meren läheisyys:

Kun me lopulta päästiin sinne kauheen kahlaamisen jälkeen, niin se talo oli huonos kunnos. Et se sisältä, se oli kaikki maalattu vihreäl maalil. Siel ei ollu mitään tehty. Siis se oli aivan kauhea. Ja mää muistan, mun isä sanoi, et älkää nyt vaan noin hulluja olka, et tätä ostatte. Sit, kun me nähtii se ilmakuva, nii aava meri ja se pieni suntti siinä, ja me ajateltii, et kyl täst saa tyänteol.¹²⁸

127 TPK290606.

128 TKU/A/09/193/H1.

Toiset haastateltavat mainitsevat aavan meren, joko maisemana tai mahdollisuutena päästä kalastamaan tai purjehtimaan.¹²⁹ Lyyrtyin sijainti aivan Selkämeren reunalla on ollut oleellinen jo kylän syntyhistorian kannalta, suojaisana paikkana lähellä Itämeren suuria väyliä. Sen lisäksi rantapaikan valintaan oli vaikuttanut jokin erityinen ominaisuus. Kylän varhaishistoriassa se oli mahdollisuus selvitä talven yli, jolloin saassa oli oltava edes jonkin verran niitty- tai viljelymaata.

Kesämökkipaikan ostaneista osa painotti rakennuksen ominaisuuksia, jos sellainen jo oli tontilla:

Minusta oli aivan käsittämättömän ihana se hirsitalo – ne isot ikkunat, vaikka se on pirtti, niin siinä pitäis olla pienet ruudulliset ikkunat, mutta se on yhtä sinne merelle lasiseinää vaan, ja se näkymä oli aivan ihana...¹³⁰

Talossa mä oon käyny joskus ihan alussa sillonku tääl oli huonekalut paikoillaan, valokuvat, ja teki suunnattoman vaikutuksen, tunnen että ihan kun joku olis lähteny ihan just...¹³¹

Yksi pariskunta kertoi paikastaan seuraavaa:

H2: No, mulle ainakin oli se, että mää en voinu ajatellakaa, et tommost korkeet kallioreunarantaa. Maakrapuna mää vieroksuin sitä. Ja jotenkin tää tuntu niin kun väljemmält sit, kun toi tossa välissä [vertaa muihin vieressä oleviin tontteihin]. Ja tässä oli sitten tosi hyvä hiekkaranta.

H1: Puusto ja oma suo tuolla ja semmost pientä sievää.

H2: Ja sitten toi naurettava kelo. Mul jotenkin jäi siit ensimmäisestä kerrost mieleen se. Se oli jotenkin iso. Sillon nää muut puut oli pienempiä – uskomatonta, et kelokin siihen mahtuu siihen tontille. Pieni olematon kelo tossa, niin se on nyt seissy kaikki nää vuodet, vaikka tuntus, että tuuli veis sen, mut ei se vaan oo kaatunu.

H1: Kyl tään tontin estetiikka sen näkee silmäl. Mut vaikee sitä on määritellä.¹³²

Edeltävä haastateltava tiivistää useat syyt ”tontin estetiikaksi”. Myös tuttu paikallisten murre koettiin tärkeäksi tekijäksi.¹³³ Samoin se, millainen ranta tontilla oli, saattoi ratkaista ostopäätöksen. Toiselle hiekkaranta oli hyvä, toiselle syvä ranta (yleensä veneilyn takia), yksi halusi silokallion, koska siellä ei ole käärmeitä.¹³⁴ Muita erityisiä syitä olivat kallioon hakattu ostajan syntymävuosi

129 Ks. esim. TKU/A/09/59; TKU/A/09/71; TKU/A/10/12.

130 TKU/A/10/8/H1; ks. myös TKU/A/09/57/H2.

131 TKU/A/10/7.

132 TKU/A/09/82.

133 TKU/A/09/82/H1.

134 Ks. esim. TKU/A/09/49; TKU/A/09/58/H1; TKU/A/09/82/H1.

(sattumalta sama), saarella kasvavat orvokit tai tontilla oleva niitty, joka mahdollisesti pienimuotoisen viljelyn.¹³⁵ Paikan valitsemiseen sijainnin lisäksi vaikutti ”paikan estetiikka”, yksityiskohdat, rannan ominaisuudet, näkymä tai jokin erityinen yksityiskohta, joka on liittynyt haastateltavan omaan henkilökohtaiseen historiaan, niin, että paikka on koettu kotoiseksi tai tutuksi, omaksi.

Ensivaikutelmat kertovat paikan ja ihmisen ensimmäisestä vuorovaikutuksesta. Haastattelut tehtyänä paikkojen moninaiset tunnut olivat yhä mielessäni. Myös muiden kyläläisten kirjoittamat kirjoitukset omista paikoistaan tai muistoistaan kylässä olivat erityyisiä. Kirjoitan Lyyprtti-kirjan kustantajan Uudenkaupungin Merihistoriallisen Seuran puheenjohtajalle Matti Jussilalle sähköpostiviestin, jossa kuvaan kirjaan tulevien paikallisten tekstejä seuraavasti:

Ne ovat hyvin erilaisia. En halua paljoa toimittaa niitä, vain joitain oikein kirjoituksellisia juttuja olen tehnyt. – – Minusta juttujen erilaisuus, kielen kirjavuus on rikkautta ja yritän myös paikkojen esittelyissä tuoda esiin paikkojen tai niiden ihmisten omaa henkeä tai tapaa kertoa paikastaan...

136

Lyyprtti-kirjan esipuheessa paikan tunnun kokeminen tulee esiin seuraavasti: ”Puheessa säilyy monesti paikallinen tieto, kokemus, paikan tuntu sekä elämäntavan viisaus pitempään kuin virallisessa historiankirjoituksessa.”¹³⁷ Suullinen historia välitti minulle paikkojen tuntuja, joita pyrin välittämään Lyyprtti-kirjassa eri keinoin.

Ensivaikutelmat omasta paikasta ovat hyvin jääneet kyläläisille mieleen jopa yksityiskohtaisina kokemusten kuvauksina. Muuten paikkoja ei kuvailtu kovinkaan tarkkaan. Haastateltavat ovat saattaneet ajatella, etteivät ne ole lukijoita kiinnostavia asioita tai eivät kuulu kylän historiaan. Tein haastattelut myös paikan päällä, jolloin kuvailu on ehkä tuntunut turhalta. Tosin yksi haastateltavista sanoo:

H: Joskus aikanas on ollu nimet vieläkin tarkemmin, kun se työn teko on ollu jokapäivästä tuolla, ni sillo se on tarnu tarkkaan sanoo, mennää hakemaan, mink puun juurel on mitäki ja....

J: Joo aivan.

H:...mist lähretään verkkoo laskemaan, kaikel nimensä ollu.¹³⁸

135 TKU/A/10/9;TKU/A/10/12.

136 Kouri, J. 2011c.

137 Kouri, J. 2011a, 8.

138 TKU/A/09/50.

Myös oman kokemuksen mukaan oleellisia kylässä ovat juuri oman saaren yksityiskohtaisetkin paikat. Harri Nyman kirjoittaa, miten saarissa maisema ja ympäristö iskostuvat ihmisten mieliin lähestulkoon kirjaimellisesti viimeistä piirtoa myöten ja alueet muodostuvat merkityssisällöltään tiheiksi, minkä hän arvelee johtuvan pienellä alueella elämisestä.¹³⁹ Itse uskoisin sen liittyvän myös paikan omaksi kokemukseksi.

Kesäpaikka koetaan monesti toiseksi kodiksi, kesäasunnoksi. Tutkimuksissa on tarkasteltu ja verrattu paikan tunnun suhdetta ihmisen kokemukseen kuumumisesta johonkin, suhteeseen kodista. Monesti paikka ja paikan tuntu viittaavat ihmisen suhteeseen omaan, vaikkakin myös vaihtuvaan kotipaikkaansa, johon tunteet ja muistot kiinnittyvät.¹⁴⁰ Paikan tuntu (engl. *sense of place*)-käsite on yleensä liitetty tutkimuksissa tunneperäiseen, kokemukselliseen suhteeseen paikasta.¹⁴¹ Kulttuurisesti kokemus ja kuva kodista vaihtelevat, mutta yhteistä on sen liittyminen ihmisiin, jotka ovat kodissa ja jotka pitävät huolta, ja joihin liittyy henkilökohtaisia muistoja.¹⁴² Kodin tunnetta tai tunto-merkkejä voi säilyttää esimerkiksi perhealbumi, tutut maiseman muodot tai eläimet.¹⁴³ Tästä näkökulmasta kotia ei ensisijaisesti ymmärretä synnyin- tai asuinpaikkana, vaan paikkana, johon muistot sijoittuvat.¹⁴⁴

Lyyrtyissä ei enää ole kylän tuntomerkkejä luotsitoiminnan lopettamisen ja sen jälkeisten muutosten takia. Talojen tai niiden asukkaiden välinen yhteistoiminta on melko vähäistä. Yhteisiä tapaamisia, kohtaamisia tai järjestettyjä tilanteita on hyvin harvoin. Ero tuntuu myös muistelemisessa. Haastatteluissa muistelu painottuu oman paikan historian kuvaamiseen. Haastateltavat, joiden suku – joko paikallisina tai kesäasukkaina – asui kylässä 1960-luvun luotsikylän aikaan, pystyivät muistelemaan tuota aikaa. He myös linkittivät oman kesäpaikkansahistoriaa vielä varhaisempaan kylän historiaan. Kuten aiemmin totesin, monien lyyrtytiläisten kesämökkiläisyys on samalla paluuta suvun kotiin ja juurille. Myös Siivonen huomioi saaristosukujuurien merkityksen saaristolaisuuden määrittämisessä.¹⁴⁵

Lyyrtyissä luotseja oli monessa polvessaauseassa, muttei kaikissa suvuissa.¹⁴⁶ Harri Nyman kirjoittaa, että 1900-luvun puolivälissä maassa alkanut

139 Nyman 2011, 245.

140 Huuskonen 2004, 41; Mahlamäki 2005, 119; Relph 1980, 9, 83.

141 Cresswell 2004, 7–8; Feld & Basso 1996a, 1996b, 9, 11; Mahlamäki 2005, 119. Tutkijat ovat kyseenalaistaneet kodin aseman perustavanlaatuisena paikkana. Kodit voivat olla myös ahdistuksen, riiston tai alistamisen paikkoja. (Cresswell 2004, 25; Mahlamäki 2005, 116.)

142 Cresswell 2004, 24, 93; Sopher 1979, 130, 133, 136; Tuan 2006, 16–17.

143 Sopher 1979, 137.

144 Smith 1992, 28–29; ks. myös Nyman 2011, 26.

145 Siivonen 2008, 162–163, 219, 267–268

146 TKU/A/10/10; TKU/A/10/19/H1.

modernisoitumisaalto ja siihen liittyvät luotsin ammattikulttuurin rationalisointi ja nousseet pätevyysvaatimukset vaikuttivat vuosisataisten paikallis- ja sukutraditioiden katkeamiseen.¹⁴⁷ Myös Lypyrtiläisten luotsiaseman toiminnan lopettaminen vuonna 1961 vaikutti kylän yhteisten toimintojen vähenemiseen ja vähitellen kylän muuttumisen kesäasukaskyläksi, monille entisen suvun taloihin.

Haastateltujen kuvaukset paikan tunnustaavat ennen kaikkea havainnon tiloja, jotka ovat persoonallisuuden, kohtaamisen ja tunteellisen kiinnittymisen ja siten elinaikaisiin tunteisiin liittyvänmuistamisen tiloja. Havainnon tila on lomittainen olemassaolon tilan kanssa, jossa kyläläiset loivat merkityksellistä tilaa niin paikallisesta topografiasta kuin sen rakennuksista. Lypyrtiläisten muistitiedossa paikkojen historiaa kerrottiin joko sukujen historiana paikassa tai kesämökkiläisten vaiheina uudessa ”kesäkodissa”. Ne olivat erityisiä, mutta synnyttivät kylän yhteisyyttä. Omien paikkojen tunnut, niiden kuvaukset, omat näkökulmat tai omien paikkojen tarinat muodostavat kylän merkitysverkkoa. Joskaan kaikki sen yksityiskohdat eivät tulleet näkyviksi Lypyrtiläiskirjassa, sen kutominen oli edellytys tutkimuksen matkan tekemiseen.

Lypyrtiläiskirjan kokoaminen tutkimuksen analyysivaiheena

Lypyrtiläiskirjan esipuheessa kuvasin sitä, miten etenin kylän tuntemiseen vertauskuvalla: ”en tyvestä latvaan, vaan maasta lehtiä keräämällä, miettien, mistä oksista ne ovat pudonneet”.¹⁴⁸ Tämä kuvaa historiantuottamisen prosessin alkuvaihetta. Etenein yksittäisistä asioista kokonaiskuvaan, kun kokosin Lypyrtiläiskirjan sisältöä ja hahmottelin sille rakennetta. Lypyrtiläiskirjan tekeminen oli samalla tutkimukseni aineiston, etenkin haastattelujen, analyysivaihe. Refleksiivisessä kirjoittamisessa analyysiä tehdään tosin koko ajan. Kirjoitan tästä vaiheesta tutkimuspäiväkirjassa: ”[se], että kyläkirja tulee ensin, ’pakottaa’ tekemään ratkaisuja nyt.”¹⁴⁹ Kirjan suunnittelu ohjasi prosessia.

Haastattelujen kuunteleminen ja litteraatioiden lukeminen mahdollistivat analyysivaiheessa eläytymisen aiempiin tilanteisiin ja toimivat paluutienä haastattelutilanteisiin. Se oli samanaikaista merkitysten etsimistä aineistosta ja sen antamista aineistolle.¹⁵⁰ Aineiston tekstualisaation on katsottu alkavan analyysistä: siinä tutkija huomaa oleelliset ilmiöt, kokoaa niistä esimerkkejä ja

147 Nyman 2011, 63–64.

148 Kouri, J. 2011a, 8; ks. myös Ginzburg 1996, 191, Karjalainen 2007a; 2007b, 3.

149 TPK150910.

150 Ks. Coffey & Atkinson 1996, 8; Hammersley & Atkinson 2007, 165.

tekee samalla analyysiä ja lisäkysymyksiä aineistolle.¹⁵¹ Lyyprtti-kirjan sisällön lähtökohta oli haastatteluissa ja niiden tuottamisissa asioissa. Tein kirjaa kylästä, jota paikkana tuotetaan ja uudestaan tuotetaan päivittäin. Se on käytännön toimien ympäristö, mutta myös esittämisen näyttämö.¹⁵² Hain ja tarkkailin paikan ja sen historian esittämisen eri tapoja koko ajan.¹⁵³ Mietin, mitä kirja sisältäisi, jotta tuottaisin kyläläisille oikeudenmukaista representaatiota kylästä.¹⁵⁴ Kirjat tarjoavat mahdollisuuden unohtaa, sillä ne muistavat.¹⁵⁵ Mutta ne muistavat myös asioita, joita haluaisi unohtaa. Nekin ovat representaatioita, jotka ovat yhtä lailla osittaisia todellisuuden ilmaisuja. Mitä kaikkea kylän historiaan, sen kirjalliseen muistiin, haluttiin tallentaa, mitä muistaa ja mitä unohtaa? Mitä muuta siihen haluttiin tai tarvittiin muistitiedon lisäksi? Vähitellen mielessäni hahmottui teos, jossa haastatteluissa esiin tulevien merkittäviksi koettujen kertomusten, muistojen ja tapahtumien kehyskertomukseksi tulisi Lyyprtin historia. Historiantutkijan yhtenä tehtävänä on pidetty sitä, että hän täyttää kansanomaisen historian, esimerkiksi perhehistorioiden aukot, jotta ihmiset löytäisivät merkitystä olemassaololleen ja paikkansa maailmassa.¹⁵⁶ Tätä varten tutustuin laajemmin kylää käsittelevään jo olemassa olevaan kirjallisuuteen ja muihin lähteisiin. Vaikka Lyyprtti-kirjan toimittamisen tavoitteena alun perin ei ollut historian tutkimus, se syntyi historiantuottamisen ja tutkimuksen tuotteenä, kylähistoriana.

Etsin litteroidessani haastatteluista toistuvia aiheita tai sisällöllisiä teemoja. Osa näistä oli jo mainitsemieni kylää käsittelevän nostalgisen kerronnan aiheita. Mutta kerronnassa oli myös muita aiheita. Teemoittelu palveli Lyyprtti-kirjan rakenteen suunnittelua ja asioiden keräämistä yhteisten otsikoiden alle. Monet teemat olivat osittain päällekkäisiä. Joistain teemoista oli selkeästi enemmän mainintoja kuin toisista. Teemoista rakentui lopulta yhteensä 85

151 Coffey & Atkinson 1996, 27–31; Madison 2005, 37.

152 Ks. Cresswell 2004, 39.

153 Haastattelujen aikana kirjoitin tekemistäni haastatteluista monologeja ja runoja Turun luovan kirjoittamisen oppiaineeseen. Lopputyön raportissa kuvaan siitä seuraavasti: "[o]len muuttanut haastattelujen murteen luettavampaan kielen muotoon ja karsinut toistoja. Tavoitteeni on kuitenkin ollut säilyttää kerronnan puheenomaisuus ja puhujien tapa kertoa sille, joka kuuntelee. Myös runot ovat kyläläisten omaa puhetta." (Kouri 2011a, 3.) Antropologian kirjallisen käänteen jälkeisiä kokeilevilla kirjoitustyyleillä on pyritty etsimään erilaisia merkityksien ilmaisutapoja, ja ne kuvaavat esimerkiksi tutkijan omia kenttäkokemuksia. (Denzin 1997, xvii).

154 Ks. Ginzburg 1996, 192; Kalela 2000, 76, 78–79; 2012.

155 Esposito 2008, 185, 187.

156 Kalela 2000, 127; 2012, 160.

kokonaisuutta, joista omien paikkojen historiaan, sukuihin tai taloihin liittyviä oli 35.¹⁵⁷

Yksityisiä talojen ja tilojen sekä kylän yhteisiä paikkoja käsittelevät teemat nimesin paikkaluvuiksi Lyyrtilä-kirjan käsikirjoitukseen. Oma paikka kylässä on Lyyrtilä-kirjassa kronotooppi. Lyyrtilä-kirjassa omat paikat näyttävät ulospäin suhteessa kylään, esimerkiksi paikkojen sisäisiä suhteita tai jännitteitä ei tullut muistitiedossa esiin. Omissa paikoissa kietoutuvat toisiinsa paikan ja tilan, kuulumisen ja kiinnittymisen sekä ajan ja muistamisen ulottuvuudet. Ne ovat kiintopisteitä, josta hahmotetaan suhdetta kotiseutuun ja maailmaan, laajempaan ympäristöön, jossa kylä tuntui olevan välitila.¹⁵⁸ Kylän kronotooppi tuntui hahmottuvan hitaasti todentuaan vasta valmiissa Lyyrtilä-kirjassa.

Aloitin paikkaluvut tarkastelemalla saareen, taloon tai tilaan liittyvien paikannimien etymologiaa. Se oli kyläläisten kiinnostuksen kohde haastatteluissa, samoin kuin kylän nimen pohdinta. Lukuihin hain tietoja myös muista lähteistä, kuten kirkonkirjoista ja kirjallisista dokumenteista. Paikkaluvut koostuivat monista eri haastatteltavien kertomuksista, ei vain talon tai tilan omistajien omista tiedoista tai kertomuksista. Haastatteluissa olevat kertomukset kyläläisistä sijoitin heidän asumiensa paikkojen yhteyteen.¹⁵⁹ Paikkalukuihin kirjoitin kyseisten paikkojen sukuhistoriat. Muutamassa tapauksessa sain haastatteltavilta sukuluettelon. Muistitieto aiemmista sukupolvista ulottui vaihtelevasti muutaman sukupolven takaisin henkilöihin tai sitä kauemmas. Muistitutkijat puhuvat sukupolvien välisestä muistista hahmotellessaan sitä, miten kollektiivinen muisti siirtyy sukupolvelta toiselle. On tarpeen tarkastella, miten yhteinen muisteleminen tapahtuu, vaikka käytännössä yksilöt muistavat.¹⁶⁰ Lyyrtiläisten huoli joidenkin muistojen katoamisesta johtui juuri aiemman sukupolven edustajien vanhenemisesta ja paikallisten muistajien kuolemista. Tavoittelinkin tämänhetkisen lyyrtiläisen sukupolven

157 Teemojen luettelo Liitteessä 4. Teemakokonaisuuksien sisällöt ja nimet muuttuivat jonkin verran tutkimuksen kuluessa. Jotkut nimesin ensin haastatteltavien tai sukujen nimen mukaan, kunnes muutin ne paikkojen nimeksi. Yksi syy tälle oli se, että kesäasukkaiden tonttien nimet eivät useinkaan ole yleisessä tiedossa ja vasta haastatteluissa sain kuulla ne ensimmäistä kertaa. Joidenkin paikkojen alle kerääntyi useampia sukuja aikojen kuluessa. Kun Lyyrtilä-kirjan lukujen nimet varmistuivat, yhtenäistin myös teemojeni nimet.

158 Ks. Mahlamäki 2005, 116–120, 140; ks. myös Tuan 1977, 88. Oma paikka vastaa kodin kronotooppia Tiina Mahlamäen *Lohja*-sarjan tulkinnassa (Mahlamäki 2005, 116–120, 140).

159 Esimerkiksi niin kutsutuista Sjögrenin veljeksistä eli Olavi ja Uno Saarelaisesta ja Asser Sjögrenistä kertovat haastatteluosuudet liitin ”Sjögrenin mäki”-lukuun. Lisäksi Juha Saarelainen kirjoitti heistä oman ”Muutamia muistoja isosedistäni”-muistelmansa, jonka sijoitin hänen kesäpaikkansa Espuran jälkeen. Kauppias ja postimies Nils Limnellistä kertovat tarinat sijoitin ”Kaupantekoa ja postinkuljetusta” -kehyslukuun. Ossian Kuusisen kertovat osuudet sijoitin niihin paikkalukuihin, joita käsittelevissä paikoissa hän oli asunut. Sain myös kirjaan hänestä kertovan Annikki Setälän sadun ”Satu Kuusisen sedästä”.

160 Ks. Connerton 1999, 3, 38–39; Coser 1992, 28–30.

katoamassa olevaa yhteistä muistia eli Avishai Margalitin nimeämää jaettua muistia (engl. *shared memory*). Margalitin mukaan se katoaa, kun ei enää ole silminnäkijöitä tai paikallaolleita kokijoita.¹⁶¹ Huoli lyyprtiläisen jaetun muistin katoamisesta oli ollut koko kyläkirjahankkeen alkusyksäksenä.

Joistain henkilöistä, kuten Ossian Kuusisesta, kertovia asioita sijoitin useampaan paikkalukuun, sillä Kuusinen oli rakentanut ja asunut useammassa talossa Lyyprtissä. Samoin sijoitin arkistotiedoista löytämäni henkilöt synnyin- ja kuolinvuosien perusteella heidän asuinpaikkoihinsa. Esipuheessa kirjoitan lukijalle: ”[Vuosilukujen] avulla voi yhdistää samanaikaisesti kylässä eläneet henkilöt ja ankkuroida kuulemansa tarinan sen tapahtuma-ajkaan.” Kun sanoin eräälle kyläläisistä, ettei minulla ole juuria kylässä, hän sanoi minulle, että olet siis ”juurtunut sinne”.¹⁶² Ihmiset liikkuvat paikkojen välillä ja juurtuvat paikkoihin, paikallistuvat. Paikallistuminen tapahtuu ajan kuluessa. Kirjoittaessani myös paikallistin henkilöt paikkoihin ja niistä kertoviin paikkalukuihin. Luotsinleski Hilma Lehmukselta kirjoitin erikseen kaksi lukua Lyyprtti-kirjaan, mitä tarkastelen luvussa 13. Muiden teemojen sisältöjä sijoitin niin paikoista kertoviin paikkalukuihin kuin kehyskertomuksen lukuihin.¹⁶³ Näin jokainen paikkalukukin oli kertomusten kokoelma. Niihin tiivistyivät suvun ja/tai kesäkodin merkitykset. Aloitin historiantuottamisen sitomalla kylän historian kuluessa ihmisten asuttamien yksittäisten paikkojen merkitysverkot pitkäkestoisen kylän historiaan.

Koko hankkeen ajan neuvottelin Lyyprtti-kirjan sisällöstä myös kyläläisten kanssa.¹⁶⁴ Vuonna 2008 tekemiäni haastattelujen jälkeen lähetin kyläläisille postitse paikannimikyselyn täydentämään tietoa ja muistoja Lyyprttiin liittyvistä paikoista ja toimimaan mahdollisena kirjoittamisen innostajana. Kyselyn alussa kerroin hankkeen etenemisestä ja suunnittelemastani kirjan rakenteesta. Mainitsin myös sen, että ensisijainen tavoitteeni on saada

161 Margalit 2003.

162 TPK121210.

163 Biologi Risto Lemmetyinen kirjoittaa artikkelissaan, että kaikista Lyyprtin alueella tehdyistä tutkimuksista ja havainnoista on kertynyt tietoa niin runsaasti, ettei lyhyen artikkelin puitteissa ole mahdollista niitä kattavasti esittämään. Siksi hän sanoo tyytyvänsä luonnehtimaan Lyyprtin luonnosta hänelle merkittävimpiä seikkoja, pääosin linnuista. (Lemmetyinen 2011b, 14.) Kalankasvatus-teenmassa olevia tietoja käytin Alastalosta käytettävään lukuun ja tulevaan tutkimukseeni. Pyytämäni Lyyprtin luonnosta kertovan artikkelin saatuaani Risto Lemmetyiseltä, annoin kaloja ja kalastusta koskevat haastattelukatkelmat Teemu Kourin käyttöön hänen kirjoittaessaan Lyyprtti-kirjaan ”Kalaa lähivesiltä – kauppa kauemmaksiin” (Kouri, T. 2011d) -lukua. Samoin annoin hänen käytettäväkseen haastattelukatkelmia ”Luotsien työtehtävistä” (Kouri, T. 2011f) sekä ”Paatteja ja peräprutkuja” (Kouri, T. 2011h) -lukuihin, joita myös yhdessä muokkasimme.

164 Ensimmäisiä sähköpostiviestejäni asiaa koskien ovat viestit ennen haastatteluja vuodelta 2005, jotka lähetin kylätoimikunnan edustajalle Jyrki Jokiselle. Niissä ehdotan ja kuvailen kirjettä, jonka aion lähettää kyläläisille. Keskustelumme ja sähköpostiviestiemme sisältönä oli se, miten lähdemme toteuttamaan hanketta ja mikä on lyyprtiläisten omien kertomusten ja jo olemassa olevan Lyyprtiä käsittelevän materiaalin osuus. (Kouri, J. 2005; Jokinen 2005a; 2005b.)

Lyyrтин kyläkirjaan moniäänistä kerrontaa. Rohkaisin vastaanottajia erilaisilla esimerkeillä.¹⁶⁵ Vielä vuonna 2009 lähetin muistutuksen niin sähkö- kuin maapostina. Kerroin mahdollisuudesta kirjoittaa artikkeli, pakina, juttu, runo tai muistelmä haluamasta aiheesta: ”Ainoastaan paikka rajoittaa, siis Lyyritti tai lähialueet.”¹⁶⁶ Toivoin haastattelujen herättäneen uusia muistoja. Kun olin keväällä 2011 kirjoittanut taloja tai tiloja käsittelevien lukujen käsikirjoituksen, näytin kyseisten paikkojen asujille niitä käsittelevät tekstit. Sähköpostitse pyysin heitä korjaamaan, poistamaan, lisäämään tai kommentoimaan tekstiäni.¹⁶⁷ Sähköpostiviestit sisälsivät myös tarkentavia kysymyksiä, pyyntöjä kirjoittaa lisää tai selvennyksiä siitä, miten olen luvun koonnut.¹⁶⁸ Pyysin vastaanottajia huomauttamaan, jos he halusivat poistaa tai lisätä jotakin julkaistavaan tekstiin.¹⁶⁹ Lähetin sähköpostikirjeitä lisäksi joillekin kyläläisistä, joita en ollut tavoittanut. Näissä kirjeissä pyysin heitä kirjoittamaan minulle

...ainakin lyhyet esittelytiedot eli mitä tiedätte paikan aiemmasta historiasta, tontin ostovuosi, talon rakennusvuosi, mitä taloja tontilla on, onko sillä nimeä ja kuka siellä viettää kesäänsä. Nimiin toivon lisättäväksi syntymävuoden. Jos lapsia ja lastenlapsia on paljon riittää esimerkiksi ostajat ja tämän hetken omistaja.¹⁷⁰

Pyytämieni asioiden luettelo käsitti olennaisen toiveen siitä, että kirja toimisi vähintään perustietojen käsikirjana mahdollisimman monen talon historiasta, jolloin hankkeen alkuperäinen toive toteutuisi. Lisään sähköpostiviestissäni, että kirjoittajat voivat

myös kirjoittaa vapaamuotoisesti kesäpaikastanne, sen historiasta ja siihen liittyvistä muistoista tai muusta aiheesta. Juttu voi olla asiapitoinen artikkeli, kertomus omista kokemuksista, otteita mökkipäiväkirjasta, runoja, jne.¹⁷¹

165 Liite 3.

166 Kouri, J. 2009b.

167 Tarkastus- tai kommentointikierrös ei ole kuitenkaan vedenpitävä. Sähköpostit saatetaan jättää lukematta. Yhdessä tapauksessa sain kirjan julkaisemisen jälkeen paikan omistajalta palautetta, että olin unohtanut yhden lapsen nimen mainitsemisen, vaikka olin lähettänyt tarkistuspostin talon isännälle. Korjasin tiedon heti seuraavaan kirjan painokseen. Kävin kirjeenvaihtoa sähköpostitse joidenkin kyläläisten kanssa jo hankkeen aikaisemmassa vaiheessa (ks. esimerkiksi Kouri, J. 2009f). Lisäksi kaikille kyläläisille osoitetun 24.4.2008 kirjeen mukana lähetin erillisen saatteen monelle kyläläiselle pyytäen heitä kirjoittamaan esimerkiksi heidän paikkaansa, sukulaiseensa tai asiantuntemukseensa liittyvästä erityisestä aiheesta, kuten kirjolohen kasvatuksesta, taiteilijoista Lyyrissä, Lyyrтин luonnosta tai veneiden pienoismalleista /Kouri, J. 2008).

168 Esimerkiksi Kouri, J. 2011e.

169 Esimerkiksi Kouri, J. 2011d.

170 Kouri, J. 2011f.

171 Mt.

Kuvaus sisälsi hyvin laajan määritelmän toivotusta sisällöstä. Etsin kirjan muodon rajoja ja annoin mahdollisuuden muistelijoiden oma-aloitteiseen kirjoittamiseen vielä aivan Lyyprtti-kirjan kokoamisen loppuvaiheessakin. Lisäsin sähköposteihin myös aihe-luettelon, joka listasi asiat, joita tulisi kirjassa sivuaan tai käsittelemään, herättämään intoa kirjoittaa jotain niistäkin, tai käyttää sitä apuna muistellessa.¹⁷²

Näiden sähköpostikeskustelujen tuloksena Lyyprtti-kirja täydentyi vielä kuvituksen osialta muutamalla paikkaluvulla ja kirjoituksella.¹⁷³ Suurin osa paikkaluvuista tuli sellaisenaan takaisin. Muut vastaukset sisälsivät joitain tarkennuksia lähinnä henkilöihin liittyvien vuosilukujen suhteen. Myös muutama lauseen muistoja oli lisätty, sellaisia, joita ei ollut vielä tullut esiin haastattelussa. Joitain vastaajia en ollut haastatellutkaan, joten heidän lähettämänsä vastaukset sisälsivät tietoa tai muistoja, joista en ollut kirjoittanut lainkaan.¹⁷⁴

Sähköpostiviestikeskustelu käsitteli lähes poikkeuksetta vain vastaanottajan oman talon paikkalukua. Kyläläiset eivät näin tienneet kirjan muusta sisällöstä tai muiden talolukujen sisällöstä. Koko kirjan käsikirjoituksen lähettäminen kaikille olisi kuitenkin vaatinut enemmän aikaa luku-, kommentointi ja muutosprosessiin, minkä katsoin olevan liian suurisuuntaista. Näin käytin toimittajan ja kirjoittajan asemaani ja samalla valtaani kirjan sisältöä määrittäessä. Tässä hankkeeni eroaakin oleellisesti esimerkiksi Jorma Kalelan historiahankkeista tai kyläkirjahankkeista, joissa kyläläiset toimivat kaikkien vaiheiden ajan yhdessä kirjan tekijöinä.¹⁷⁵

Lähdin kokoamaan Lyyprtti-kirjaa kyläläisten erilaisten ja eri lähtökohdista kumpuavien kertomusten kokoelmaksi.¹⁷⁶ Kirja rakentui kyläläisten omiin paikkoihin keskittyvien teemojen sanelemana. Talojen/tilojen paikkaluvut

172 Kouri, J. 2011e.

173 Esimerkiksi Jyry Sarvilinnan kirjoittama paikkaluku Palskerista (Sarvilinna 2011a; 2011b), Tuula Kanervan luku Katkurun Lehtimäestä ja Ersuntinkarista (Kanerva 2011a; 2011b), Lassi Franssilan kirjoittama paikkaluku Aurinkorannasta (Franssila 2011a; 2011b) ja Kasper Wirtasen vuonna kirjoittamalla sanomalehtikolumnilla ”Ko Lyyprtti kaptenei hylke nakottiva” (Wirtanen 2011a).

174 Esimerkiksi Ossi Sandbäckin viestissä sukuselvityksien lisäksi oleva huomio: ”Entisajan niin kutsutut myrskykellot pystytettiin vesiväylillä oleville vaarallisille karikoille, jossa ne aaltojen voimasta heilulivat ja kumisivat ja varoittivat sen aikaisia merenkulkijoita karikoista.” (Sandbäck 2011.)

175 Jorma Kalela koulutti paperiilitolaisia oman historiansa tutkijoiksi (Heimo 2010, 47–48).

176 Doreen Massey käsittää kylän ”kertomusten kokoelmana” (Massey 2005, 9; ks. myös Lehtinen 2006, 46).

sijoitin suurempiin alueellisiin saarten mukaisiin kokonaisuuksiin, jotka kokosin pääsääntöisesti sen mukaan, minkä saaren rannalla ne ovat.¹⁷⁷

Järjestin saaret ajalliseen järjestykseen sen mukaan, kuinka kauas niissä olevien talojen historia ulottui. Kirjoittamisen aloitin nykyisen Lypertön saaren Emämaasta, sillä siihen asettui muistitiedon mukaan aikoinaan kylän ensimmäinen pysyvä asukas. Muita haastatteluista nousseiden teemojen sisältöjä sijoitin niin paikoista kertoviin paikkalukuihin – kuten näissä paikoissa eläneistä yksittäisistä henkilöistä kertovia asioita – kuin kehyskertomuksen sisään. Saarilukujen väleihin kirjoitin kylän historiallisen kehyskertomuksen. Kytkin Lypyrtiläisen historian sen merelliseen kontekstiin ja rannikoiden vähitellen tapahtuneeseen asutushistoriaan saari saarelta, paikka paikalta. Kirjan rakenteen ratkaisullani tein kylästä tulkintaa ja kudoin merkitysverkkoja pitkäkestoiseen ajalliseen yhteyteen, samalla ajatellen sen palvelevan juonena tulevia lukijoita.¹⁷⁸ Kirjaan tuli myös alueen historiaan tai merenkulkuun liittyviä tieto- tai teemalaatikoita, lukuja ja artikkeleita. Lypyrtiläisiltä tulleet kirjoitukset sekä niihin liittyvät sähköpostineuvottelut ja muu kirjeenvaihto määrittivät kaikkea tätä.¹⁷⁹

Kirjaan toimitin lisäksi 17 muun aiemman tai nykyisen kyläläisen kirjoituksia: artikkeleita, muistelmia, kertomuksia, mökkipäiväkirjan sivuja ja

177 Lypyrtiläisen kirjan sisällysluettelo Liitteenä 5. Sisällysluettelossa ja lukujen otsikot leipätekstissä ovat kirjoitettu eri väreillä seuraavasti: paikkaluvut ovat ohuemmalla vihreällä kirjaintyyppillä, saarten tai muiden kokonaisuuksien, kuten ”Pleikilän puolelta”, vahvemmalla vihreällä kirjaintyyppillä, kehyskertomus ruskealla ja erilliset artikkelit, runot ja tietolaatikat sinisellä kirjaintyyppillä. Myös lukujen otsikoiden kirjaintyyppit vaihtelevat leipätekstissä (esimerkiksi kehyskertomuksen otsikot ovat kaulonkirjoituksella) tämän jaottelun mukaisesti, jolloin kehyskertomusta on helpompi seurata, vaikka sen välissä on paikkalukuja. Taiton ja ulkoasun suunnitteli yhdessä kanssani kustavilainen Ulla-Jaana Kilpeläinen, joka myös taittoi kirjan.

178 Ks. esim. Coffey & Atkinson 1996, 30–31.

179 Esimerkiksi neuvottelimme Paavo Kairavuon kanssa siitä, mitä aiheita otamme esille hänen yli sata-sivuisesta Lypyrtilästä koskevasta muistelmäkäsikirjoituksestaan (Kairavuo 2006), ja Risto Lemmetyisen kanssa siitä, mitä ja miten hän kirjoittaa Lypyrtiläisen luonnosta (Lemmetyinen 2010).

runon.¹⁸⁰ Kirjassa on yhteensä 310 kuvaa.¹⁸¹ Myös kirjan kielestä kävin joitain neuvotteluja kyläläisten kanssa. Esimerkiksi ote sähköpostiviestistäni:

Teksti on vielä raakile, se kuitenkin jo ilmaisee tapaa, millä yritän välittää kertomisen puheenomaisuutta. Murrettä ei voi tietenkään käyttää koko ajan, ainakaan paljoa. Jos jotkin sanamuodot tai asiat kiusaavat tai et halua niistä kirjoitettavan tai niitä julkaistavan, mainitse siitä minulle.¹⁸²

Tälläkin pyrin varmentamaan sen, että myös julkaisemista koskevat yksityiskohtaiset piirteet tulivat neuvottelun kohteeksi ja ymmärretyksi. Samoin kysyin kyläläisiltä mielipiteitä viitejärjestelmästä, alaviitteiden tai loppuviitteiden mielekkyydestä.¹⁸³ Kirjassa puheesta lainaamani sanonnat, paikkojen paikalliset eri nimet ja haastattelujen suorat lainaukset erotin muusta tekstistä kirjoittamalla ne kursiivilla. Näin tekstinkin tasolla pyrin tuomaan esiin jo kirjoitetun historian ja suullisen historian lomittuvuutta.

Lypyrtti-kirja oli haastattelujen, kyläläisten kirjoittamien muistojen ja taustatutkimuksieni vuorovaikutuksellinen ja kollaasimainen tekstualisaatio. Se sisälsi syntyvaiheissaan sanasta sanaan puhutun kielen litteroimista, mutta myös muun kirjallisuuden, karttojen ja kuvien hyödyntämistä. Lypyrtti-kirja ei kuitenkaan ole sama kuin kylä ennen tai nyt. Menneisyyttä koskevat kuvallinen, tai suullinen tai kirjallinen esitys, kuten Lypyrtti-kirja, voidaan nähdä representaationa, osittaisena, valikoituna näkökulmana, kohteen ilmenemismuotona tai myös satunnaisena poimintona jo tapahtuneesta.¹⁸⁴ Representaatio tuottaa helposti mielikuvan lukkoon lyödystä,

180 Nämä olivat Risto Lemmetyisen artikkeli ”Piirteitä Lypyrтин luonnosta” (2011b) ja ”Naapurimme Hilma Lehmus” -muistelmavuodelta 1995 (2011a); Paavo Kairavuon katkelmat hänen Lypyrttiä käsittelevästä muistelmakäsikirjoituksestaan: ”Monenlaisi paatei lypyrtiläisilläki o ollu” (2011d), ”Reimaus” (2011f), ”Luushommis” (2011b), ”Katampää poja kulkiva talvisi jalkasi” (2011a), ”Opintiellä” (2011e) ja ”Mikkesperinniemi” (2011c); Teemu Kourin kirjoitukset ”Paatteja ja peräprutkuja” (2011h), ”Luotsivene Sjögren” (2011g) ”Kalaa lähivesiltä – kauppa kauemmaksikin” (2011d), ”Luotsien työtehtävistä” (2011f), ”Koko kylän yhteistoimia” (2011e) ja ”Aalopin äänestä oppii tuntemaan kulkijan” (2011c); Arnold Erikssonin ”Kailasta” (2011); Jyry Sarvilinnan ”Palskeri” (2011a); Matti Oksaman ”Poikavuosien muistoja” (2011); Lassi Franssilan ”Aurinkoranta” (2011a); Yrjö Häkkisen ”Lapsuuden muistikuvia Lypertöstä” (2011); Raimo Saarelaisen ”Espeura” (2011), Juha Saarelaisen ”Muutamia muistoja isosedistäni” (2011); Hilikka Oksama-Valtosen ”Holma – lapsuuteni paratiisisaari” (2011a) ja ”Mitä jää jäljelle Hilmasta?” (2011b) -runo, Tuula Kanervan ”Lehtimäki ja Ersuntinkari” (2011a), Katriina Kyrölään ”Ruuhi” (2011); Juha Hurmeen ”Lypertöstä länteen” (2011); Kasper Edward Wirtasen ”Ko Lypyrti kaptenei hylkke nakottiva” (2011a) ja ”Kun Abrahamssonin nyrkinisku kesytti kapteenin (2011b)”; Ossian Kuusisen ”Kualemankivi” (2011), Annikki Setälän ”Satu Kuusisen sedestä” (2011), Ville Vikatmaan ”Mikkelinsunnuntai vuonna 1855” (2011) ja Pirjo-Liisa Maijalan ”Vuosi Meriharakassa” (2011).

181 Näistä 201 on valokuvaa perhekokoelmista ja kyläläisten uudemmissa valokuvista, museokuvista ja joitakin ulkopuolisten valokuvaajien ottamia valokuvia.

182 Kouri, J. 2011b.

183 Ks. esim. Kouri, J. 2010a; 2010b; 2011b; Skytén-Suominen 2011c.

184 Ks. esim. Lehtonen 2000, 44–45, 117; Mäntysalo 2004, 10.

yhden näkökulman kokonaisuudesta, jota Lyyprtti-kirja ei ole. Käsitteen avulla voi tarkastella kuitenkin kylän merkitystä etsivää, neuvottelevaa ja kokeilevaa tilaa, vaihetta, jossa haetaan representaatiolle muotoa, esitystä. Representaatio, niin kuin sen ymmärrän, on tuote, muttei erillinen vaan osa ihmisen ja ympäristön välistä vuorovaikutusta.¹⁸⁵ Neuvotellessani Lyyprtti-kirjan muodosta ja sisällöstä tuotin yhdessä kyläläisten kanssa esityksen paikasta, paikan representaation.¹⁸⁶ Kootessani kirjaa hermeneuttinen tutkimusprosessi sai konkreettisen muotonsa, mikä edellytti tekemään myös sitä koskevat päätökset.

Lyyprtti-kirjaa kootessani liikuin maisemassa ja ajallis-spatiaalisissaker-
tomuksissa. Se pyrki antamaan kronologisen kuvan siitä, miten kyläläiset olivat *paikallistuneet* omiin paikkoihinsa ja kylään.¹⁸⁷ Lyyprtti-kirjan teko oli merkitysverkkojen etsintää ja siihen liittyvää kokeiluakokeilua ja etsintää.¹⁸⁸ Lyyprtti-kirjan esipuheessa kirjoitan:

Tämä kirja ei ole purjehdusohje vaan pyrkii toteuttamaan sille annettuja tehtäviä. Kokosin kirjan suullisen historian ja kyläläisten kiinnostusten pohjalta täydentäen sitä jo painettujen lähteiden tiedoilla – – kylän kertomusten muistaminen ja kertominen jatkuvat, tarinaa täydennetään juttutuokioissa päivittäin. Kylää ei voi kirjoittaa tyhjiin.¹⁸⁹

Lyyprttissä suullisen historian tallentamisen lisäksi kyläläisten toive oli sen tunnetuksi tekeminen. Halusin kytkeä yksittäiset muistot tai katkonaiset tiedot kylästä historian kertomuksen ajallispaikalliseen kehukseen. Jotta teksti voidaan ymmärtää, on se kirjoitettava juonelliseksi tai kronologiseksi tarinaksi.¹⁹⁰ Lyyprtin kylän historiallinen kehystelmä ei ollut vielä kirjoitettu, vaan se oli koottava. Lyyprtin historiantuottaminen, sen suullisen historian kokoaminen Lyyprtti-kirjaksi oli sellaisen kirjoittamattoman kulttuurisen merkityksen etsintää ja sen tapahtumakaavan hahmottelua, jonka pelättiin unohtuvan, sillä kylän yhteistä, jaettua muistia ei yhteisöllisesti enää siirretty sukupolvelta toiselle. Sitä koskevat esitykset tuovat sen läsnäolevaksi ja osallistuvat näin jatkuvaan neuvotteluun kulttuurisen muistin muistojen sisällöstä ja muodosta,

185 Ks. Mäntysalo 2004, 10, 12, ks. myös Massey 2005, 28.

186 Ks. Knott 2005, 143.

187 Ks. Latour 2005: 187, 195; kursiivi Latourin; ks myös Oppenheim 2007, 478.

188 Ks. Coffey & Atkinson 1996, 7, 13; Lassander 2012, 246.

189 Kouri, J. 2011a, 7–8.

190 Tontti 2005, 72–73. Ajatus kaikkien tekstien mahdollisuusehdosta, siitä, että niiden on oltava ajallisesti ja juonellisesti rakentuneita eli narratiivisia, perustuu Paul Ricœurin narratiiviseen ontologiaan ja metodologiaan (mts. 68.)

Smartin sanoin tapahtumakaavasta. Osallistuin lypyrtiläisten historiantuottamisen merkityksenantoon kirjoittamalla Lypyrtti-kirjaan historiallisen kehystomuksen, joka ulottui lopulta tuhansien vuosien taakse tavoitellen kulttuurisen muistin jatkumoa.¹⁹¹ Lypyrtti-kirjan rakenteellinen toteutus kertoo kylän merkityksenannon rakentumisesta pienemmistä paikallistumisista suurempiin alueellisiin ja ajallisiin, historiallisiin kokonaisuuksiin. Kylän merkityksen etsintä jatkuu lukijan lukiessa tekstiä ja kylässä Lypyrtti-kirjan jälkeinkin.

Lypyrtti-kirjassa teemalliset kokonaisuudet ovat paikkalukuina kuin pyörteet virrassa, sykleinä kehystomuksen kuvaamaan lineaarisen ajan jatkumossa. Tutkijana olin koko historiantuottamisen ajan Christopher Tilley'n nimeämässä tiedollisessa tilassa, joka yhdistyy välittää muiden tilojen, kuten haastattelujen tiedollisten, kerronnan somaattisen tai havainnon tilojen sisältämää merkityksellisyttä. Samoin Lypyrtti-kirjan lukeminen on tiedollinen tila.¹⁹² Haastattelujen sysäämä merkityksenantaminen jatkuu näin lukemisessa. Tilat välittävät paikan merkitystä aina haastattelun paikkakokemuksesta alkaen lukijalle. Historiantuottamisen prosessi jatkuu.

Kylän muistin paikat ja neuvottelun keskuksset

Haastateltava (H2) muistelee ensivaikutelmaansa tullessaan veneellä kylään 1980-luvulla:

H2: Eka reaktio ol se, et tääl on tornei ja kartanoit ja kaikkee ja vaik mitä.

H4: Poikkeuksellinen kyllä.

H2: Ja sit, kun tajus, et suurimmal osal. Kato, ei sillon ollu näitä uudisrakennuksii, ko sillo ol nää kaik vanha torpa viäl...

H4: Niin aivan, että tuli koko se kylä niin kun ihan toisella tavalla.

H2: Oppi tuntemaan, et mist on todella kysymys ja mitä Lypyrtilis on tapahtunu...

H4: Mutta sillon kylä on elänyt vahvinta aikaa kanssa.

H2: No, se on uskomatont tämse ihmise silmil, ko minä, tosi iso kylä.

H4: Niin ja kun ajattelee, siel on parhaimmillaan ollu kakssata. Ajattele, kakssataviiskymmentä ihmistä eläny sillon sodan jälkeen siis nelkytluvulla.

H2: Must kannattais keskittyä todella Lypyrtil kylään, koska se on sen arvoinen.¹⁹³

191 Kouri, J. 2011a, alkaen sivulta 25; ks. Liite 5, ruskeat otsikot.

192 Ks. Tilley 1994, 15–17.

193 TKU/A/09/79.

Rannoissa olevat rakennukset, monipuolinen rakennettu ympäristö ja myöhemmin hänen taloista kuulemansa kertomukset olivat tehneet häneen suuren vaikutuksen.¹⁹⁴ Maisemassa olevat rakennukset muistuttavat aiemmasta luotsikylästä. Myöhemmin kylään tullut, kuten minä, ei näe maisemassa ihmisten toiminnan täyttämää luotsikylää. Se on kertomusten ja rakennusten avulla kuviteltava. Yksi haastateltavistani pohti kysymystäni, ”Onko Lypyrtti enää kylä?”, seuraavasti:

Meitä yhdistää vesi. Silloin yhdistivät erilaiset asiat eri puolilla. Limnellin postivene kulki joka laiturissa yhteen aikaan ja vei tästä Kivimaalle ihmisiä ja maidot. Alastalosta haettiin maitoa. Kanoja siellä ei ollut, mutta meillä oli yksi herra Lepo, joka toi kananmunia. Luotsitalolla oli vilkasta. Nämä tekivät tästä kylän. Ne varmaan, jotka ovat myöhemmin tulleet, eivät ymmärrä miksi tämä on kylä. Kauppa-auto, nyt kun se on poissa, niin mikä nyt yhdistää?¹⁹⁵

Haastateltava kuvaa, miten hänen lapsuudessaan kyläläisiä yhdistivät eri asiat, jotka tekivät Lypyrttä kylän. Haastateltava poimii muistista ihmisten lisäksi erityisiä paikkoja, jotka hän kokee kylän yhteisiksi paikoiksi: Limnellin veneen, Alastalon, luotsitalon ja kauppa-auton.

Bruno Latour määrittelee mitkä tahansa konkreettiset paikat, joissa neuvotellaan ja päätetään päivittäisestä toiminnasta, tehdään arvomääritelmiä ja tulkintoja, yhteisöllisen toimijuusverkon *neuvottelun keskuksiksi* (engl. *center of calculation*).¹⁹⁶ Näissä kylän neuvottelun keskuksissatehtiin aiemmin päivittäisiä toimia, mutta myös tarkkailtiin muiden tekoja ja vaihdettiin uutisia muualla kylässä tapahtuneista asioista. Yksilöt tuottivat yhdessä jaettua muistia.¹⁹⁷ Nämä keskuksukset tulevat esiin ajallisina paikkoina nykyisten kyläläisten muistoissa.¹⁹⁸

1940-luvulla lapsena kylässä asunut haastateltava mainitsee kylän keskuksia olleen Alastalon, luotsiaseman ja kaupan.¹⁹⁹ Näillä muistin paikoilla on oma historiansa. 1780-luvulla Ströömiä pitkin kulkeva laivaväylä todettiin suojaisuutensa ja lyhyytensä ansiosta tärkeäksi ja kehittämisen arvoiseksi meriväyläksi. Sinne perustettiin luotsipaikka.²⁰⁰ Lypertön luotsiasema rakennettiin vuonna 1888 Killeskerin länsirannalle. Luotsit rakennuttivat omat

194 TKU/A/09/79/H2.

195 TKU/A/10/5.

196 Latour 1999, 304; ks. myös Lassander 2012, 248–249.

197 Ks. Connerton 1999, 17.

198 Ks. Smith 1992, 25.

199 TKU/A/10/13.

200 Lähteenoja 1947, 125; Vikatmaa 1980, 1.

asuintalonsa luotsiaseman läheisyyteen.²⁰¹ 1940–1950-luvulla luotseja tuli Lyyprttiin lisää, ja he rakensivat talonsa lähisaariin.²⁰² Luotsiaseman pihapiirissä oli polttoaine- ja maalivarasto sekä liiterirakennus. 1950-luvulla rakennettiin kaksi L-muotoista hirsiarkkulaituria, jotka antoivat veneille suojan aaltoja vastaan.²⁰³ Näistä on jäljellä nykyään enää luotsiasema ja uudisrakennuksina pieni liiteri ja saunarakennus.

Tuula Heino kirjoitti luotsiaseman olleen vielä 1940–1950-luvulla kylän sydän, jonka ympärillä elämä pyöri, vaikka kylässä asui muitakin kuin luotsiperheitä. Asemalla oli pieni kirjasto ja puhelin.²⁰⁴ Kyläläisten posti tuli sinne muutaman kerran viikossa. Siellä myös ladattiin akkuja, jotka olivat välttämättömiä radion kuuntelemiseksi.²⁰⁵ Harri Nyman kirjoittaa, että luotsiasemilla suuremman maailman taju, eräänlainen globalisaation itu, alkoi kehittyä voimakkaammin vasta, kun ensimmäiset radiovastaanottimet ilmestyivät luotokunnan asemasaarille.²⁰⁶ Luotseilta edellytettiin myös harjoittelu-aikaa merillä.²⁰⁷ Kylän luotsit olivat liikkuneet kaukanakin, jopa Australiassa asti ennen virkaansa. Haastateltavat yhdistivät luotsiasemaan tiedonkulun ja yhteyden ulkomaailmaan eri aikoina. Myös luotsien koulutusmyönteisyys mainitaan useimmissa haastatteluissa. Kylässä lapsia on jo talonpoikaispurjehduksen aikaan lähetetty muualle opiskelemaan.²⁰⁸ Luotsit toivat myös ulkomaisista laivoista pula-aikana kahvia, tupakkaa ja sokeria, mikä jatkoi talonpoikaislaivureiden perinnettä tuoda ulkomailta tuliaisiksi ylellisyystarvikkeita.²⁰⁹

Luotsin poika muistelee lapsuuttaan Holmin talossa:

Se on luotsiaseman vieressä. Se oli ihan erilainen, se koko ympäristö kun nyt. Se oli aika vilkas, oikeastaan aika vauhdikasta se toiminta siinä oli yhteen aikaan. Niitä oli ihan jonoiks asti niitä laivoja. – – Se heijastu tietty siihen asuinpaikkaan. Siel oli paljon kävijöitä ja neljä taloa siin ihan vierekkäin. Siin oli mejän talo, Saarelaisen, Sjögrenin-Saarelaisen talo ja

201 Kouri, J. 2011a. 107–119, 122–123.

202 Mts. 203–206, 211–212.

203 Mts. 98.

204 Heino 1996, 5.

205 Kouri, J. 2011a, 98; TKU/A/09/13; TKU/A/10/10; TKU/A/10/15/H1.

206 Nyman 2011, 254.

207 Kouri, T. 2011f, 100. 1350-luvulla valmistuneessa Ruotsin yleisessä kaupunkilaissa on ehtoja luotsaaville vapaaehtoisille saaristolaisille. *Luotsimies*-nimitys tuli käyttöön Ruotsi-Suomessa 1670-luvulla. Vuonna 1696 annettu luotsisääntö katsotaan luotsilaitoksen perustuskirjaksi. Siinä määriteltiin luotseille kuuluvina tehtävinä alueen matalikkojen ja satamien tuloväylien opettelu, ammattitaidon ylläpitäminen, esimerkillinen käytös ja raittius sekä valtiollisen turvallisuuden vaaliminen. Vuonna 1857 annetussa asetuksessa pätevyysvaatimuksiin lisättiin laskutaito ja vuosisadan lopulla ylempään kansakoulun suorittaminen. Jokaisella luotsilla oli oma vastuualueensa, jossa hänen tuli merkitä kulkuväylät. Vuonna 1962 luotsin pätevyysvaatimukseksi tuli perämiestutkinto ja vuonna 1971 merikapteenin tutkinto. (Kouri, J. 2011a, 50–54; Kouri, T. 2011f, 99–100.)

208 TKU/A/09/70/H1; TKU/A/09/79; TKU/A/10/10.

209 TKU/A/10/10.

luotsiasema ja Lehmuksen talo. Siel oli Niemisen talo vielä. Tietysti aika lähekkäin ne talot ne oli rakennettu sen luotsiaseman takia. – – Mä ihan pienenäkin juossu jatkuvasti siinä ainakin tonne Saarelaiselle ja luotsiasemalle ja mejän talon väliä, se oli ihan sellanen, et meni muitta mutkitta näihin kaikkiin.²¹⁰

Paavo Kairavuon isä oli luotsi. Hän oli mukana luotsausmatkoilla ja haki joskus isänsä pois luotsausmatkalta.²¹¹ Hän kuvaa käsikirjoituksessaan luotsiaseman vilkasta tunnelmaa ja sitä, miten luotsiasemalla konkreettisesti hoidettiin yhteyksiä myös kylän ulkopuolelle:

Lihasoppa ja kärykastikett ja potui ja affeni ja potui. Ei se nii kaksist ollu, mut ei ollu kellä. Ain se friskas ko sai jotta sisälles ja sit tietystenki puheltti kaikkilaj ja mnääki pääsi usse mukka puheisi. Se oli jollan tavoi aika inhimillist kaike kiiru ja puutteenki keskell. Piretti yhteyksi puoli ja toisi ja sit ko Lypyrtti luusi oliva Lyökis taik Turus taik Isokaris, heki saiva semmost vastava palvelu. Sillo oliva kulkuyhteyre hiuka erilaissi ko nykysi. Ei ollu omi piilei ja paattiakka ei voinu ain otta mukka. Jos satus olema huono ilm taik muuto huono keli, saatto Isokarireissuki kestä pari vuorokautt.²¹²

Killeskärin pohjoispäässä lähellä luotsiasemaa on ”Reimarniemi”, jossa luotsit tekivät reimareita, mikä oli luotsien yksi työtehtävä. Siihen osallistuivat myös perheenjäsenet.²¹³ Luotsien vaimot olivat joskus ”sentraaliantrana”, eli välittivät puheluita miesten levätessä.²¹⁴ Muistitietoaineistossa luotsiperheiden jälkeläisten muistot noudattelevat samaa, mitä Harri Nyman kirjoittaa luotsiyhteisöjen lasten muistoista: ne antavat kuvan ihanteellisestakin onnelasta osin saarten selkeän rajallisuuden ja erityisen luontosuhteen takia.²¹⁵ Kesämökkiläisten muistot luotsiasemasta ovat korostuneen myönteisiä. He seurasivat laivojen kulkua Ströömässä ja luotsien nousua laivaan.²¹⁶ Jotkut kesämökkiläisten lapset pääsivät mukaan luotsin elämään ja luotsausmatkoille luotsiveneeseen.²¹⁷

Mää asuin Luotolahden perheessä hyvin paljon. Näin luotsiperheen elämää hyvin hyvin läheltä, ja olin Ruupenin mukana jollakin luotsausreissulla.

210 TKU/A/10/19/H1.

211 Kairavuo 2006, 102.

212 Mt.

213 TKU/A/09/83; TKU/A/09/53; TKU/A/10/19/H1. Myös Nurmen talon rannassa luotsi Heino on rakanut reimareita (TKU/A/09/58/H1). Ks. myös Nyman 2011, 178. Luotsien työtehtävistä ja koulutuksesta, ks. Kouri, T. 2011df; TKU/A/10/10.

214 TKU/A/09/55.

215 Nyman 2011, 200.

216 TKU/A/09/51; TKU/A/09/194/H1; TKU/A/09/195; TKU/A/10/5; TKU/A/10/10; ks. myös Nyman 2011, 212.

217 TKU/A/10/19/H1; TKU/A/09/54; TKU/A/09/70/H1; TKU/A/10/5. Matti Oksama kuvaa kirjoituksessaan ”Poikavuosien muistoja” Lypyrtti-kirjassa juuri sitä, miten hän seurasi läheltä luotsiaseman elämää vuodesta 1954–1961 ystävänsä luotsin pojan, Ilari Luotolahden kanssa (Oksama 2011).

Mut se oli mun elämäni suuruudenhetkiä, semmonen kymmenvuotias nallikka pääsee tämmöselle, niin olihan se mahtavaa.²¹⁸

Luotseilta kuultiin tarinoita kylän ulkopuolelta, haaksirikoista ja Kaphornin kiertämisestä.²¹⁹ Lyyprtin luotsitoiminta siirrettiin Ströömin eteläpäähän Laupusten asemalle. Lyyprtin luotsiasema annettiin vuokralle ensin yksityisille ja 1970-luvulla Saaristomeren henkilökuntayhdistykselle.²²⁰

Yrjö Häkkisen kirjoitus ”Lapsuuden muistikuvia Lypertöstä” Lyyprtti-kirjassa sijoittuu Verkholman niemessä sijainneen Norrinkulmantalojen alueeseen, jonka ilmeinen neuvottelun keskus oli juuri Osuuskauppa. Hän kirjoittaa myös kauppa-autosta, Alastalosta sekä sen laiturista ja Kluuskerin tilasta, jossa järjestettiin suviseuroja.²²¹ Suviseuroista kertovat kuitenkin vain muutamat, ja ne järjestettiin, kun ”saarnamies tai pappi saatiin käymään syystä tai toisesta, et kyllä sitä yhtä hyvin jossain muuallakin on voitu kokoontua”, kuten yksi haastateltava sanoi.²²² Suviseurur eivät ehtineet muodostua neuvottelun keskuksiksi tai olivat jo menettäneet paikkansa, koska vain harvat kyläläiset enää muistivat ne.

Tekemissäni haastatteluissa kuitenkin eniten muisteltuja, aiempia kylän toiminnallisia keskuksia olivat luotsiasema ympäristöineen, Alastalon piha ja laituri sekä Kekoniitty, josta veneillä lähdetään omille kesäpaikoille ja johon tulivat myös kauppa-autot.²²³ Kekoniityn yhteislaituri eroaa muista toiminnallisista keskuksista siinä, että se on ollut olemassa niihin verrattuna suhteellisen lyhyen ajan, mutta silti lähes jokaisen kesämökkiläisten kylässä olemisen ajan.

Lähes kaikilla haastateltavilla oli jokin muisto tai yhteys Alastaloon. 1950- ja vielä 1960-luvulla myös kesämökkiläiset hakivat sieltä maitoa.²²⁴ Jotkut

218 TKU/A/09/70/H1.

219 TKU/A/09/70/H2.

220 Kouri, J. 2011a, 98.

221 Häkkinen 2011.

222 TKU/A/10/17/H1.

223 Alastalosta haastateltavien muistojen aikaan Lyyprttikirjassa ks. Kouri, J. 2011a, 69–72; luotsiasemasta ks. mts. 98 ja Kouri, T. 2011f; 99–106 ja Kekoniitystä sekä kauppa-autosta ks. Kouri, J. 2011a, 207–209. Teemu Kouri kokoaa Lyyprtti-kirjan ”Koko kylän yhteistoiminta” -kirjoituksessaan kylässä tehtyjä yhteishankkeita, joista vanhemmista hän mainitsee talonpoikaispurjeveneiden aikakauden laivaisännöintiyhtiöt, kyläläisten yhteisen päätöksen Holmin talon palon [1926] jälkeen rakentaa kaksi vajaa palopumppuja varten ja 1940-luvulla kyläläisten yhteisellä rahankeruulla saatu Pohjola-laivan kulkemisen jatkuminen kylän kautta muutamia vuosia. Hän kirjoittaa myös kylän uudemmissa yhteishankkeista. (Kouri, T. 2011e, 223–225.) Haastatteluissa yhteishankkeista oli kuitenkin vain muutamia vanhimpien tapahtumien mainintoja, ehkä siksi, että suurin osa niistä sijoittui nykyisyyteen, eikä niitä siksi koettu vielä ”muisteltaviksi” asioiksi.

224 TKU/A/09/51; TKU/A/09/54; TKU/A/09/55/H2, TKU/A/09/61; TKU/A/09/78/H1; TKU/A/09/195/H2; TKU/A/10/4/H1, TKU/A/10/6/H1; TKU/A/10/12.

nuoret olivat auttamassa heinätoissa.²²⁵ Myös posti tuli Alastalon laituriin.²²⁶ Vuosien aikana posti kuljetettiin ensin Torpanviikkiin, sitten Alastaloon, sen jälkeen luotsiaseman laituriin ja lopuksi Kekoniittyyn.²²⁷ Haastateltava muistelee lapsuus- ja nuoruusaikansa Alastaloo:

Sinne soudettiin ja tietenkin yhdes vaihees posti ei enää tullu laituriin, se haettiin, niin se teki täst kyläst yhden keskuksen. Se tuli, en muista kuinka monta vuotta tai vuoskymmentä, Alastalon laituriin. Se oli ninku kylän laituri, oli luotsilaituri ja oli Alastalon laituri. Tää oli sen Lypertön kylän laituri täl taval, et sinne mentiin posteljoonii vastaan ja siel tavattiin ihmisiä, tuli soutaen sinne hakemaan.²²⁸

Alastalon tila on ollut haastateltaville kohtaamispaikkana myös kalankasvatuksen vuoksi, sillä kesämökkiläiset olivat auttamassa kalanperkuutoissa tai ostivat sieltä kalaa.²²⁹ Alastalossa on asioitu myös kalavesialueiden vuokraamisen takia.²³⁰ Alastalon pihalla maitoa odotellessa tai muuten siellä ollessa tavattiin muita kyläläisiä: ”Aina mentiin sit tiettyyn aikaan alkuillasta tai miten se nyt oli, niin maidot hakemaan. Niin siel koko kylä istu Alastalon pihalla, siellä laakealla pihakivellä.”²³¹ Suuressa porukassa toimiminen ja ison pöydän ääressä syöminen ovat jääneet haastateltavien mieliin. Yksi haastateltava kuvaa Alastaloo ja sen pihapiiriä ”isoksi taloksi” ja se oli ”siksi ihana, kun siinä oli toinen puoli, ei vain mökkeilyä ja merenkulkua.”²³² Nuoret kesämökkiläiset ovat näin osallistuneet ja saaneet kosketuksen elinkeinon harjoittamiseen saaristossa.

Maantieyhteys Kustavin keskustasta, Kivimaalta Kevon kautta Kaurissaloon valmistui 1953 ja Kekoniittyyn vuonna 1955.²³³ Meijeriauto haki maitu-rista. Pian alkoi säännöllinen linja-autoliikenne. Postinkuljettaja Nils Linnell toi Kekoniityn postilaatikkoon postin ja jakoi siitä vielä saarien omiin laituriin veneellä. Linja-auto mahdollisti tavarankuljetuksen ja koululaisten pääsyn Taivassalon kouluun. Kun tie tuli Kekoniittyyn, loppui kaupan pitäminen Lypyrin kylästä.²³⁴ Kekoniityssä kävi aiemmin jopa kolme kauppa-autoa

225 TKU/A/09/51; TKU/A/10/5.

226 TKU/A/10/4/H1; TKU/A/10/5.

227 TKU/A/09/61, TKU/A/10/4/H1.

228 TKU/A/10/5.

229 TKU/A/09/5; TKU/A/09/70/H2; TKU/A/09/82/H1.

230 TKU/A/09/65; TKU/A/09/68; TKU/A/09/195/H2.

231 TKU/A/09/51.

232 TKU/A/10/5.

233 Kairavuo 2006; maantieyhteys Turkuun parantui myös Kaitaisiin vuonna 1948 saadun lauttayhteyden takia (Skytén-Suominen 2016).

234 Kouri, J. 2011a, 207–208.

päivässä. Haastatteluissa korostetaan sitä, miten kauppa-autolle lähdettiin tapaamaan ihmisiä ja vaihtamaan kuulumisia.²³⁵

Ja se kauppa-autoreissukin oli aika ihana, kun silloin sinne menttiin, soudettiin aina ruuhilla. Ja niitä tuli sitten joka puolelta, niin kun soutaen tultiin siihen, ja sitten siellä istuttiin tunti toista. Odoteltiin, kun se viipy millon missäkin, ettei se ollu niin kauheen tarkkaa se aikataulu. Et se oli semmosta kiireetöntä kesäelämistä kyllä. Siellä sitten istu koko seutukunnan väki kivillä ja kannoilla ja praatas keskenään.²³⁶

Kauppa-auton toiminta lopetettiin vuonna 2005. Nykyisten kesäasukkaiden päivittäiset rupatteluhetket Kekoniityssä ovat vähentyneet satunnaisiksi kohtaamisiksi parkkipaikalla, jonka yhteydessä on kaksi laituria kesämökkiläisten veneitä varten.

Haastattelujen neuvottelussa menneisyyden paikat palautuivat ihmisten muistissa mieleen yhdistäen monia havainnon, kohtaamisen ja tunteellisen kiinnittymisen tiloja.²³⁷ Lypyrtiläisten aiemmat neuvottelun keskukset olivat nyt haastateltaville muistin paikkoja. Muistin paikat ovat rakennuksina ja yhteislaiturina vielä olemassa. Ne muistuttavat haastateltavien itse paikoissa kokemista tapahtumista tai paikoissa tapahtuneista muista asioista. Näin nämä paikat olivat muistin johtolankoja. Niihin pysähdyttiin ja muisteltiin, mitä paikassa tehtiin, keitä osallistui toimintaan ja kuvattiin toimintaa sekä sen ympäristöä. Muistettujen paikkojen ja toimijoiden avulla liikuttiin menneisyyden maisemassa. Myös menneisyyden toimijat osallistuivat näin merkitysverkon kutomiseen.

Lypyrtyssä ”alkuperäiset” tai ”luonnolliset” paikat ovat jäljellä, mutta toiminta tai elämäntapa, muistin miljöö, joka teki niistä tärkeän, on poissa tai muuttunut. Haastatteluissa ne muokkautuvat yhdessä tuotetuksi muistin paikaksi. Kokosin Lypyrtti-kirjan kirjalliseksi, tekstuaaliseksi kylän neuvottelun keskukseksi, jossa tuon esiin keskustelunomaisesti erilaisia näkökulmia. Näin myös neuvottelun keskukset siirtyivät kirjalliseen tilaan. Lypyrtti-kirjassa sijoitin Alastalosta kerrotut asiat Alastalon paikan lukuun. Luotsiasemasta ja Kekoniitystä tein omat paikkaluvut.²³⁸

235 TKU/A/09/9/H1; TKU/A/09/81; TKU/A/09/82/H2; TKU/A/09/83/H1; TKU/A/09/193/H1; TKU/A/10/1/H1; TKU/A/10/6/H1; TKU/A/10/11; TKU/A/10/16.

236 TKU/A/09/54.

237 Ks. Tilley 1994, 15–17; ks. myös Tuan 1979, 97.

238 Muita paikkalukuja Lypyrtti-kirjassa omien paikkojen lisäksi ovat ”Telegraftivuori” (Kouri, J. 2011a, 133) ja ”Katanpää” (Kouri, J. 2011a, 133–143).

Liikkuvat ja liikuttavat veneet sekä veneillä liikkuminen

Kuvaan tutkimuspäiväkirjani otteessa tunnelmaa, jonka koin veneessä katsoen rannoilla olevien ihmisten juhannuspäivän viettoa ja sitä, miten he seurasivat meitä:

– – Teemu ehdotti, että lähtisimme ajelulle vanhalla luotsivene Sjögrenillä. Istuin kokassa, ja Teemu ohjasi paattia peräsimestä. Kone putputti rauhalliseen tahtiinsa. Aurinko paistoi, rannoilla olevissa saloissa hulmusi levollisesti lippu. – –, näimme, miten monet ihmiset olivat iltapäivää viettämässä, ehkä tulossa uimasta, menossa veneestä talolle. Kuva pysähtyi hetkeksi, kuin ääni olisi otettu filmistä pois. Ihmiset kääntyivät kuullessaan Sjögrenin tulevan. He heiluttivat. Näitä pysähtyneitä hetkiä kutsun muistoiksi. Ne valikoituvat kokemuksen kiivaudesta tai hetken täyteydestä.²³⁹

Lyyrtiläiset asuvat usealla saarella, mikä tekee siitä ”omankaltaisensa kylän”, kuten haastateltava sanoo, ja jatkaa: ”et hyvi harvas paikas eres naapuriin pääsee, ettei menis vesiteitä”.²⁴⁰ Veneet kulkuvälineenä ja liikkuvana paikkana ovat oleellinen osa Lyyrtiläisten elämää. Haastatteluissa veneisiin liittyvä muistitieto sisältää mainintoja laivojen liikkumisesta Ströömilla, veneiden rakenteiden kuvauksia ja kertomuksia veneessä olemisesta. Veneillä mennään eri paikkoihin kylässä ja myös ulos kylästä.²⁴¹ Veneet paikkoina veden päällä ovat kylän sisällä ja kylästä ulos risteilevillä reiteillä liikkuvia kulkuvälineitä ja paikkoja, mutta myös esineitä, joihin kiinnytään.

Varhaisimmat omakohtaiset muistot liikkumisesta Lyyrtiläisiin sijoittuvat haastatteluissa 1940-luvulle, kun isovanhempien luokse tultiin Pohjola-vuorolaiivalla.²⁴² Se oli aloittanut liikennöinnin vuonna 1932 Turusta Uuteenkaupunkiin ja kuljetti matkustajia ja tavaraa, kuten savustettua kalaa.²⁴³ Se pysähtyi aluksi luotsiaseman laiturissa, mutta luotsilaitos ei antanut lupaa käyttää laituria kyläläisten tarpeisiin. Yhteisellä rahankeräyksellä rakennettiin

239 TPK 240611.

240 TKU/A/09/50.

241 Teemu Kouri tarkastelee Lyyrtiläisten kirjassa ”Paatteja ja peräprutkuja”-luvussaan lyyrtiläisten käyttämiä veneitä, niiden rakentamista ja käyttötarkoituksia (Kouri, T. 2011h). Annoin hänen käyttöönsä myös haastatteluissa olleet katkelmat veneisiin liittyvistä asioista. Kirjassa on myös Paavo Kairavuon kirjoitus ”Monella paiteella lyyrtiläisilläkin ollu” (Kairavuo 2011d). Kairavuon oma käsikirjoitus ja hänen haastattelunsa sisältävät useita, niin lapsuuden omaan paattiin kuin luotsien veneisiin tai luotsien elämään liittyviä kuvauksia (Kairavuo 2006). Siksi pyysin häneltä niistä käsittelevän kirjoituksen Lyyrtiläisten kirjasta. Kouri järjesti myös lyyrtiläisen Asser Sjögrenin rakentamista pienoisen veneistä näyttelyn Kustavin kunnantalolle (2002) ja Turun Forum Marinumiin (2005).

242 TKU/A/09/77/H1; TKU/A/10/18/H1.

243 Kouri, J. 2011a, 206.

laivasilta Alastalon ja Sarvilinnan väliseen rantaan.²⁴⁴ Pohjolan liikennöinti loppui vuonna 1948 ja ”[t]ervahöyryn tuoksu hävisi historian hämärään”, kuten yksi haastateltavista kuvaa.²⁴⁵ Luotsiaseman lakkauttamisen jälkeen suurten alusten liikenne Ströömillä väheni huomattavasti.²⁴⁶ Kylään tultiin omilla veneillä myös läheisen Kevon kylän maantien varrelta.²⁴⁷ Maantien rakentaminen Kekoniittyn asti muutti pääasiallisen liikkumisen kylästä pois ja kylään vesitse liikkumisesta maantietä pitkin liikkumiseksi. 1900-luvun kuluessa teknisen kehityksen myötä liikenne kaiken kaikkiaan siirtyi vesiltä enemmän maalle, mikä aiheutti saariston muuttumisen vaikeapääsyiseksi alueeksi. Maantieverkoston alettiinkin kehittää valtiojohtoisesti 1920-luvulta alkaen.²⁴⁸

Kekoniitystä siirrytään saariin nykyään omilla perämoottoriveneillä. Soutaminen mielletäänkin yleisesti ”nostalgiseksi kulkumuodoksi”, kuten haastateltava sanoo.²⁴⁹ Veneet esineinä ja niillä liikkuminen ovat suosittuja puheenaiheita yleensäkin kyläläisten keskuudessa. Ohikulkevia veneitä ja kuljettajien ajotapoja arvioidaan.²⁵⁰ Kylässä on myös joitain itserakennettuja puuveneitä.²⁵¹ Edellisessä luvussa tarkastelin, miten niin luotsien kuin kesämökkiläisten lapsilla oli muistoja luotsien veneissä olemisesta. Edellä olevassa lainauksessa tervahöyryn tuoksu kuvaa hajuaiستielämyksen katoamisesta maisemassa. Haastateltavat muistelevat isojen laivojen moottoreiden jumputusta ja ”huutoa” tai ”vislausta”, kun ne tulivat sisään kylään tai lähestyivät luotsiasemaa.²⁵²

244 Kouri, J. 2011a, 206; TKU/A/10/16/H1.

245 TKU/A/10/16/H1.

246 Kouri, J. 2011a, 207.

247 Ks. esim. Häkkinen 2011, 158.

248 Siivonen 2008, 23.

249 TKU/A/10/16/H1. Kysyin usein erikseen myös naisten ja miesten veneilytaitoja ja sitä, mikä tapa veneillä on kenellekin mieluinen. Miehet käyttävät yleensä perämoottoriveneitä, mutta jotkut käyvät myös erityisesti soutamassa (TKU/A/09/81/H1; TKU/A/10/6/H1). Monesti naiset valitsevat soutamisen, koska eivät osanneet käyttää tai vaikka osaisivatkin käyttää moottoria. Syy on yleensä se, kuten yksi naispuolisista haastateltavista sanoo, että perheissä miehet ”yleensä hoitavat nämä veneellä liikkumiset”. Kylässä tosin monet naiset käyttävät perämoottoriveneitä päivittäin. Monesti kyse on tilanteen sanelemasta valinnasta. (TKU/A/09/50; TKU/A/09/65/H2; TKU/A/09/66; TKU/A/09/79/H2; TKU/A/09/83/H2; TKU/A/10/6/H2; TKU/A/10/8; TKU/A/10/16/H2; TKU/A/10/20.)

250 Lyyprtti-kirjassa Juha Saarelainen kuvaa isosetiensä Uno ja Olavi Saarelaisen olleen innokkaita soutajia kertomuksessaan ”Muutamia muistoja isosedistäni”, ja myös heidän tapaansa arvostella Ströömillä ohiliikkuvia veneitä ”kirveellä veisteyksi”, ”kuffiksi”, kylpyammeeksi” tai ”pesofatiksi” (Saarelainen, J. 2011).

251 Esimerkiksi kesämökkiläisen Katriina Kyrölään kertomus ”Ruuhi” Lyyprtti-kirjassa kuvaa hänen lapsuudenkokemuksiaan soutamisesta ja niistä innostuneena myös oman ruuhan rakentamisesta aikuisiällä (Kyrölä 2011). ”Paatteja ja peräprutkuja” -kirjoituksensa yhteyteen Lyyprtti-kirjassa Teemu Kouri teki tietolaatikon kunnostamastaan, Lyyprttissä 1903 rakennetusta luotsivene Sjögrenistä, jolla perheemme purjehtii vieläkin (Kouri, T. 2011g, 41).

252 TKU/A/09/72/H1; TKU/A/09/194/H1; ks. myös Oksama 2011, 123; Oksama-Valtonen 2011a, 182.

Toinen muisteltu ääni on keskimoottoriveneiden ”but-but-but”-ääni.²⁵³ Myös laivoista kantautuvat äänet ovat jääneet mieleen: ”Me nukuttiin siellä luodolla, niin se oli jotenkin satumainen tunnelma, kun soiva laiva lipu siitä ohitte.”²⁵⁴ Ströömillä liikkuu nykyäänkin kylän läpi paljon veneitä, joista suurin osa on yksityisiä pienveneitä. Heinäkuussa Ströömi on jopa hankala ylittää vilkkaan liikenteen takia.²⁵⁵

Ennen jokaisessa talossa oli ainakin soutuvene. Ruuhi oli kylän sisällä liik- kumisen kulkuväline, mutta sillä soudettiin tarpeen mukaan myös pitkiä väli- matkoja. Osa lasten koulumatkasta soudettiin joko aiemmin kiertokouluun tai myöhemmin kylän lähellä olevaan Kaurissalon kouluun.²⁵⁶ Paikallinen asu- kas Hilma Lehmus oli kertonut soutaneensa isänsä kanssa Uuteenkaupunkiin monia kertoja.²⁵⁷ Haastatteluissa on myös kuvauksia vielä 1960-luvulla paikallisten asukkaiden pitkän matkan soutamisesta kovalla tuulella.²⁵⁸ Keskimoottorit alkoivat 1920-luvun lopulta lähtien yleistyä ensin luotsien ja sitten muiden saaristolaisten veneisiin.²⁵⁹ Perämoottorit yleistyvät vähitellen 1960-luvulta lähtien, samoin kuin kesämökkiläisyys.²⁶⁰

1950–1960-luvuilla kesämökin tai tontin ostaneet saivat kyytejä saariin paikallisilta asukkailta, kunnes hankkivat itselleen ruuhen tai jonkin muun veneen.²⁶¹ Vesillä ajamisen säännöistä on haastatteluissa vain muutamia mai- nintoja. Niissä muistellaan sitä, miten paikalliset asukkaat opettivat, että sou- taessa tuli huomioida muut veneet väistäen peräkautta.²⁶² Soutamisen eduksi mainitaan se, että soutamalla pääsee lähemmäs hankalimpia rantoja. Se on luotettavampi tapa kuin moottorien käyttäminen. Ruuhella pystyy liikkumaan hiljaa.²⁶³

Yksi haastateltava muistaa käyneensä isolla kaksikajuuttaisella puuve- neellä isoisänsä kanssa myymässä silakkaa Uudenkaupungin markkinoilla.

253 TKU/A/09/72–73/H2. Teemu Kouri kirjoitti Lypyrtti-kirjaan ”Aallopin äänestä oppii tuntemaan kulki- jan”-kirjoituksen, jossa hän muistelee 1960-luvun ”erityisen elämyksen tarjonneita kyläläisten moot- torpaatteja” niiden äänien kuuntelemisen näkökulmasta (Kouri, T. 2011 c).

254 TKU/A/09/54.

255 TKU/A/09/72.

256 TKU/A/10/21/H1; Kairavuo 2011e, 175.

257 TKU/A/09/76/H2; TKU/A/10/9/H2.

258 TKU/A/10/4/H3.

259 Kairavuo 2011d; Kouri, T. 2011h, 39.

260 TKU/A/10/6/H1; Kouri, T. 2011c; Kouri, T. 2011h, 41.

261 TKU/A/09/61; TKU/A/09/67; TKU/A/09/68; TKU/A/09/69/H1.

262 TKU/A/09/69/H1.

263 TKU/A/09/81/H2. Soutamista muistitiedossa kuvattuna liikkumisen tapana, toimintana, johon osal- listuvat soutajan lisäksi myös muut ei-inhimilliset toimijat, tarkastelen luvussa ”Soutamisen kerto- mukset kokemuksellisen tiedon välittäjinä”.

Matkan varrella oli pysähdetty, keitetty kahvit ja syöty suolasilakkaa ja perunoita.²⁶⁴ Mainintoja on myös kalastajien sumppuveneistä, joilla he keräsivät kalaa kylästä ja veivät ne Tukholmaan.²⁶⁵ Moottorit ovat mahdollistaneet myös kesämökkiläisille pitkien venematkojen kulkemisen. Kesämökkiläiset ovat jo 1950-luvulta lähtien käyneet moottori- ja purjeveneillään esimerkiksi Turussa, Naantalissa, Ahvenanmaalla ja sen pohjoispuolen saarissa, Lypyrin lännen puolella olevilla saarilla, Isokarin majakkasaarella tai sen lähistöllä ja Uudessakaupungissa. Saarissa käyminen on nykyään lomanviettoa, ei niinkään entisajan välttämättömän elinkeinon sanelemaa toimintaa. Saarissa käydään auringonlaskua ihastelemassa ”ulkona” aavan meren tuntumassa, kalastamassa, tekemässä retkiä tai näyttämässä paikkaa vieraille.²⁶⁶ Saarissa viehättää niiden asumattomuus, puhtaat vedet ja kauneus.²⁶⁷

Veneet mahdollistavat ja ovat edellytys kylässä ja kylän ulkopuolelle liikkumiselle. Vesi on kulkutie, joka yhdistää niin kylän sisäisiä kuin ulkopuolisia paikkoja.²⁶⁸ Veneillä liikkuminen on tehnyt kylän myös avoimeksi sen rajojen ulkopuolisille vaikutteille koko sen menneisyyden ajan, ja tietenkin jo ennen kuin se oli kylä. Esimerkiksi kauas kylän ulkopuolelle kulkevat talonpoikaispurjeveneet mahdollistivat tavaroiden lisäksi sen aikaisten kansainvälisten vaihtotteiden ja elämäkokemuksen kartuttamisen. Haastateltava kertoo:

H1: Jo nämä purjehtijoitten sukupolvi niin sehän oli nähnyt maailmaa huomattavasti enemmän kuin mitä mantereessa asuvat, että osasivat...

JK: Aivan joo.

H2: ...et osasivat arvostaa, et mitä tarvitaan ja ja oppivat ittekin monenlaista.²⁶⁹

Veneet ovat liikkuvia paikkoja. Ne mahdollistavat erilaisten tilojen kokemisen ja paikallisen tilan muuttumisen tai vaihtumisen laajemmaksi, aina globaalisti, koko maapallon käsittäväksi liikkumisen tilaksi. Lypyrin muistitiedossa muistellaan kaihoten omakohtaisia kokemuksia kylän läpi kulkeneista isoista laivoista luotsikylän ajalta. Haastatteluissa tuodaan esille aiempien kyläläisten liikkumista myös kauas kylän ulkopuolelle. Nämä kertomukset korostavat liikkumista kauaksikin, kylän sijaintia ja luonnetta veden äärellä olevana

264 TKU/A/09/64.

265 TKU/A/09/72/H1.

266 TKU/A/09/51, TKU/A/09/58/H1; TKU/A/09/59/H2; TKU/A/09/68; TKU/A/09/69; TKU/A/09/82/H1; TKU/A/09/193; TKU/A/09/195; TKU/A/10/8; TKU/A/10/22.

267 TKU/A/09/65/H1; TKU/A/09/68; TKU/A/09/69.

268 Ks. Mahlamäki 2005, 141.

269 TKU/A/10/18.

paikkana. Kylässä liikutaan, liike ulottuu kylän ulkopuolelle ja sieltä kylään. Siihen ovat perustuneet aiemmat elinkeinot, ja se on edellytys oman saaren ulkopuolisille ihmissuhteille. Nykyisin vesillä liikkuminen on myös suosittu vapaa-ajan muoto, jolla haetaan kokemuksia aiemman kylän elämäntavasta.

Kun luotsaaminen lopetettiin Lyyrтин kautta, kylä menetti pitkäaikaisen ympäristönsä tietotaitoon perustuvan elinkeinon harjoittamisen mahdollisuuden, joka oli tehnyt siitä monessa historian vaiheessa elävän ja menestyvän kylän. Maa- tai kansallisvaltiollisen ajattelun ja keskushallinnon arvomaailmasta nähtynä kylä ja saaristo kokonaisuudessaan on voitu nähdä marginaalisena tai perifeerisenä alueena, vaikkakin esimerkiksi Lyyrtti oli vilkas vesiväylän varteen sijoittuva alueensa keskus noin 1880–1920-luvulla talonpoikaispurjevenerien aikakaudella ja 1920-luvulla hauen Tukholmaan suuntautuvan kaupan keskuksena, kuten aiemmin olen todennut. Saaristo siirtyikin kulkuyhteyksien kannalta keskeisestä meriteiden väylästä teollisen ajan maakulkuyhteyksien perifeeriseksi alueeksi 1900-luvulla.²⁷⁰

Nostalgia voidaan nähdä tapana rikkoa hegemoninen nykyisyys tarjoamalla sille vaihtoehto, vaikkakin se löytyy menneisyydestä. Nostalgian on katsottu yleensä korostavan paikallisuutta, mikä saattaa aiheuttaa kritiikintöntä unohdusta siitä, että ne ovat olleet yhteyksissä ja riippuvaisia muista paikoista.²⁷¹ Lyyrtissä talonpoikaispurjehdus, kalastus ja luotsaus kuitenkin olivat perustuneet juuri liikkumiseen, yhteydenpitoon ja merenkulun tietotaitoon myös kylän ulkopuolisille alueille. Juuri luotsauksen lopettamisen päätös heikensi lähes traumaattisesti elinehtoja kylässä. Ehkäpä se vähitellen sai aikaan aiemman luotsikylän ikävän, kaipuun pysähtyneisyydestä liikkumiseen ja yhteyksiin sekä halun tuottaa niihin perustuvaa kylän historiaa.

Lyyrtiläisten muistoissa liikutaan paljon veden päällä, ja siihen liittyvät muistot kuvaavat toimintaa. Muistoissa palataan myös itse liikkumiseen. Paikat ovat oleellisia, sillä niihin suuntautuu myös paljon liikettä.²⁷² Tim Ingold korostaa sitä, että ihmiset eivät elä yksinomaan paikoissa, vaan myös liikkuvat eri paikkojen välillä. Hän vertaa paikkoja solmuihin, ja langat, joista ne on solmittu, ovat kulkemisen väyliä, polkuja tai jälkiä. Kun matkaajat tapaavat, polut tai kertomukset risteävät ja elämät (myös muistot) solmiutuvat toisiinsa. Nämä polut ja solmut muodostavat verkostoja.²⁷³ Kristiina Korjonen-Kuusipuro käyttää myös Ingoldia mukailien tutkimuksessaan käsitettä *muistojen solmu*,

270 Siivonen 2008, 91.

271 Ks. Paulson, Gezon & Watts 2003, 205–206.

272 Ks. Urry 2000, 80.

273 Ingold 2011, 141–151.

jonka hän määrittelee muistelukerronnan tihentymäksi, menneisyyden paikaksi, josta useampi kertoo omat muistonsa tai oman tarinansa. Hänen aineistonsa sijoittuu oman aineistoni tavoin vesiympäristöön. Veden varrella elämisen ja sitä pitkin liikkumisen tavat saattavat vaikuttaa tapaan muistella, siirtyä muistoista toiseen, siihen miten muistot solmitaan kiinni toisiinsa.²⁷⁴ Muistin paikka ja muistojen solmu käsitteinä kuvaavat hyvin lyyrytteläisten tapaa muistella, kun huomioidaan se, etteivät muistin paikat tai solmut jää aina pysyviksi yhteisön muistojen kohteiksi. Niissä pysähdellään ja niihin palataan, mutta niiden välillä liikutaan. Muistojen polut eivät ole aina samat kaikilla kyläläisillä. Ja vaikka muistin paikka saattaa olla sama, siihen saatetaan liittää eri muistoja. Näin muistot muokkautuvat yhteisen muistamisen tai sen representaatioiden tuloksena.²⁷⁵

274 Korjonen-Kuusipuro 2012, 59.

275 Ks. esim. Kritzman 1996, xiii.

5 Rantautuminen aikaan

Lypyrtiläisten ajat

Haastattelujen kerronnassa tilalliset ja ajalliset paikantumiset olivat limittäisiä, eivät tarkasti toisistaan erottuvia.²⁷⁶ Kyläläisten muistot tai kertomukset sijoittuvat kolmeen eri ajanjaksoon. *Muinaisiin*²⁷⁷ aikoihin paikantuvat kertomukset kylän tai eri talojen, tilojen ja sukujen varhaisesta asutushistoriasta tai kylän ja muiden paikannimien alkuperän ja etymologian pohdiskelusta. Toinen selkeä ja eniten muisteltu ajanjakso oli luotsikylän ja ympärivuotisen kylässä asumisen aika 1900–1960-luvuilla. Kolmas haastatteluissa erotettava aikakausi oli 1960-luvulta nykyisyyteen ulottuva jakso. Siihen sijoittuivat kylässä tapahtuneet muistetut muutokset tai kriisikohdat: luotsauksen lopettaminen, vanhusten kuolemat ja veden saastuminen.

Lypyrtilin ympärivuotinen elämä hiljeni vähitellen luotsaustoiminnan loppumisen jälkeen. Lypyrtiliä käsittelevä kirjallisuus painottuu suurimpien talojen historian ja etenkin talonpoikaispurjehduksen aikaisen kylän toiminnan kuvaukseen. Tätä kesämökkiläiset eivät puheissaan käsitelleet juurilainkaan, vaikka sitä pidetään yleisesti kylän loistokautena, osittain myös Volter Kilven kirjoittamien teosten maineen myötä. Kyläläisten omakohtaiset muistot sijoituivat 1940–1970-luvuille. He halusivat koota tallentamatonta, ennen kaikkea toiminnassa olleen luotsikylän aikaa 1960-luvulta, joka oli myös monien kesämökkiläisten lapsuuden- tai nuoruudenaikaa. Lisäksi useilla haastatelluilla oli paljon muistoja ja tietoja omista esivanhemmistaan tai talojensa vaiheista. Näistä taas muut kyläläiset eivät olleet tietoisia. Kylästä kesäpaikan ostaneilla oli tietoa paikkojensa vaiheista vain talon ostamisesta alkaen, esimerkiksi 1950-luvulta lähtien. Näitä hajanaisia tietoja kokosin ja täydensin kauemmas ulottuvaan aikaan lähdekirjallisuuden ja muun aineiston avulla. Niinpä työni oli paikkahistorioiden kokoamista, tietojen tarkistamista ja sovittamista yhteen kootuksi kylän historian esitykseksi.

Lypyrtiläisten muistitiedon kerronnan 1900–1960-lukujensisältöjä olivat talojen aiempien asukkaiden eli omien sukulaisten historia, luotsaukseen liittyvän kylän kuvaus ja ihmisten omat lapsuuden- ja nuoruudenkokemukset ja alkuajat omalla kesämökillä. Luotsaaminen ja siihen liittyvät päivittäiset tapahtumat tuntuivat puheissa henkivän kylän aiempaa menneisyyttä. Nämä

276 Ks. esim. Tweed 2006, 97, 123.

277 Paikallinen tapa nimittää kaukaista menneisyyttä.

muistot olivat tärkeitä niin luotsisukujen jälkeläisillä kuin niillä, jotka seurasivat uusina kesämökkiläisinä luotsien toimintaa ja siihen liittyviä tapahtumia maisemassa. Kirjoittaessani Lypyrtti-kirjaa aineiston pohjalta täydensin kyläläisten tuottamaa historiankuvaa luotsauksen historialla, jonka ”upotin” paloittain kehskertomuksen varrelle.²⁷⁸

Haastattelut myös mahdollistivat ajankohtaisten tai mieltä painavien mielipiteiden ilmauksen. Tällainen tilanne oli otollinen käsitellä mahdollisia kylän konflikteja tai niiden aiheuttamia muuten vaikeasti tilaa saavia tuntemuksia ja ajatuksia sekä muokata todellisuutta siedettävämpään ja hallittavampaan muotoon.²⁷⁹ Samoin kuin muistoissa, haastattelukerronnassa menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus ovat linkittyneet toisiinsa. Ne ovat kokemuksen aikamuotoja mielessä.²⁸⁰ Tutkimuspäiväkirjassa tammikuussa 2006 pohdin ”Mitä aikaa kylässä eletään?”:

Soutaessa mietin muistia. Muisti kuljettaa mieltämme nykyisestä menneisiin hetkiin, kuin paatti soutajaa maisemassa. Muistin avulla tallennamme menneen hetken ja poimimme tahtoessamme ja tahtomattamme sen läsnäolevaksi. Se on pala menneisyyttä, viivähdys menneessä. Se on paikka muistissa, johon voi hetkeksi palata ja kokea sen sellaisena kuin aiemminkin tai uudella tavalla. Muistin sisältämä tapahtuma on jo tapahtunut, mutta voimme muistaa sen eri tavalla eri aikoina. Eri ihmisillä on samoista tapahtumista myös erilaisia muistikuvia. Koemme nykyisen hetkenkin eri tavoin.²⁸¹

Historiaa neuvotellaan aina uudelleen, koska nykyhetkessä koemme sen tarpeelliseksi. Kyse ei ole pelkästä rekonstruktioista vaan ymmärryksen luomisesta menneisyyden ja nykyisyyden kokemusten välille, samoin kuin ihmisten välinen toistensa ymmärtäminen tarkoittaa enemmän kuin saman asian keskinäistä ymmärtämistä.²⁸² Lypyrtin kyläläisten haastattelut tarjosivat tilanteen irrallisten, yksittäisten muistojen kiinnittämiseen jaettujen ja mahdollisesti kollektiivisten muistojen joukkoon. Siinä testataan yhteisöllisesti niiden tärkeyttä tässä hetkessä.

278 Ks. Liite 5. Lypyrtti-kirjassa luotsausta käsittelevät luvut ovat ”Ensmäisillä kerroilla mä oti luatsi, semmonen ko ole ennen käyny” (Kouri, J. 2011a, 50–52), ”Tiennäyttäjistä luotsimiehiin” (Mts. 54) ja ”Luotsien työtehtävistä” (Kouri, T. 2011f, 106). Näiden lisäksi myös Paavo Kairavuon kirjoitukset ”Reimaus” (Kairavuo 2011f, 106) ja ”Luushommis” (Kairavuo 2011b, 106) käsittelevät Lypyrtin luotsien elämää.

279 Ks. Heimo 2010, 14–15.

280 Ks. Crites 1971, 298.

281 TPKXXX06.

282 Gadamer 2004, 26–27, 37–39.

Kun haastateltavat sijoittivat tapahtumia aikaan, he etsivät menneisyydestä kiinnekohtia. Ne löytyivät jonkin muiston samanaikaisista tapahtumista muiston ajankohdan yhtäaikaisia tapahtumia, muistonajassa mukana olleista muista toimijoista tai paikoista Kesämökkiläisten muistot kiinnittyivät myös vuodenvuosi kierron toistuviin tapahtumiin. Esimerkiksi keväiset tulemiset saareen tarjoavat muistille paikan kiinnittyä. Myös ympäristössä tehdyt havainnot kiinnittävät vuodenaikaan ja tapahtumassa mukana olleisiin muihin toimijoihin:

Määki oon nähny, ku millos se oli. On siit jo mont vuot aikaa. Sillon ker-
ran, kun me oltiin [nimi] kans tääl toukokuus, nii ajeltiin tuol lännen puol,
nii sillon ne oli just tullu, et siel oli isoi parvii pilkkasiippii...²⁸³

Kesäasukkaiden oleminen ja muistot sijoittuvat vuodenaajoista lähinnä keväästä syksyyn, kuten yksi kesäasukas kertoo: ”[M]ä yhtään muista näit vuosilukuja, et tää on tämmöst yhtä kesää.”²⁸⁴ Tarkkaa vuotta on vaikea muistaa myös lapsuudesta:

JK: Aivan. Muistaaks [nimi] vuosilukuja, et mitä ne lapsuuden vuodet ois
ollu. Koska sää siel sit oot ollu ensmäisii kertoi?

H1: Kai mää ole iha muksust saakka ollu.

JK: Ihan pienest saakka.

H2: Olen kai siel sit, kun.

JK: Mitäs se vois olla?

H1: En mää tiädä. En mää muista oikee.

H2: Neljäkytviis neljäkytkuus.

H1: Kyl kai se nyt. Ainakin käytiin joka kesä.²⁸⁵

Osa paikallisten asukkaiden muistoista sijoittuu 1960-lukua varhaisempaan aikaan, jolloin kiinnekohtaa haetaan muista samanaikaisista tapahtumista. Paavo Kairavuo esimerkiksi kertoo, miten luotsi Yrjö Heino vitsaili ajan tarkkuudesta:

Aikonas, olisik ollu siin viiskymmentviis taik vähä jälkke. Sanon niinko
Yrjö-setä pruuksas sanno: ”jaa, en nyt muista iha tarkalles, mut se ol
johonkki aika taik hiuka jälkke!” Nii oikee, sillo eletti kumminki aika
lail alkukesä päivi ja sillon oli semmostakki touhu, et kuljetetti tukkilautoi
siint josta Vesta-aukon takka.²⁸⁶

283 TKU/A/09/72/H2.

284 TKU/A/10/5.

285 TKU/A/09/77.

286 Kairavuo 2006, 109.

Seuraavassa esimerkissä muisteli kiinnittää ajan maisemassa olleeseen yksityiskohtaan, heinäseiväspinoihin:

Mä muistan, ku [nimi] kans kuljettiin siel mettäs, ni usein siihen aikaan 60-luvul mäkin muistan tosi tarkkaan, siäl oli semmosii kaunei heinäseiväspinoi mettäs...²⁸⁷

Miettiessään kylän kaupan vaiheita, haastateltava hakee kiinnekohtaa niin kauppiaasta, Limmelistä, kuin julkisen historian tapahtumasta, sodasta:

H3: Koska Lypyrin kylästä on kauppatoiminta loppunu?

H2: Eiks se Limmelli ollu viimeinen?

H1: Limmellin vaimo oli viimeinen

--

H2: Olisko se 50-luvun lopussa ollu joskus?

JK: Jotain?

H1: Se on mul ollu aika sekavaa aikaa, koska silloin me tehtiin muuta -- heti sodan jälkeen, mutta odotas nyt, mikä on rauhanteon vuosi Suomen puolella, koska meidän sota koska loppu....

H2: Neljäkymmentäviisi.

H1: Neljäkymmentäviisi Limmell jäi sodasta tulleena ja väessä olleena tässä saariston tuntumassa jäi Lypyrin kylään tai Kustaviin yleensä...²⁸⁸

Karjalasta siirtolaisina tulleet olivat asuneet useassa talossa Lypyrin kylässä, jolloin he sijoittivat tapahtumat paikkaan, jossa kylässä asuivat:

Niin silloin ei oikeen muita ollukaan siihen aikaan, et munkin ensimmäiset luistimet, niin ne oli hokkarit. Se oli viiskytluvun alkuu. Se oli jotain siihen aikaan vissiin, kun Lehmuksele asuttiin muistaakseni.²⁸⁹

Lypyrtiläiset muistot perustuvat assosiaatioille ja miellelyhtymille. Näin ne noudattavat yleistä tutkimuksissa todettua muistitiedon hajanaisuutta tai katkonaisuutta verrattuna kirjoitettuun muistitietoon.²⁹⁰ Haastattelujen kerronnassa oli vaikea erottaa sitä, oliko kyse kertojan omista vai esimerkiksi yhteisön yhdessä jakamista muistikuvista tai tulkinnoista. Muistikuvien muotoutumiseen vaikuttavat itse koetun lisäksi muun muassa muilta kuullut tai kirjoista luetut asiat.²⁹¹

287 TKU/A/09/79/H2.

288 TKU/A/10/18/H1.

289 TKU/A/09/56/H2.

290 Ks. Portelli 1997, 32; myös esim. Grele 2004, 49; Kortelainen 2008, 28.

291 Ks. Makkonen 2006, 247.

Soutamisen kertomukset kokemuksellisen tiedon välittäjinä

Yksi Lyyperin muistitiedon nostalgisista kerronnan teemoista olivat kuvaukset paikallisten asukkaiden käytännön toiminnasta erilaisissa luonnon olosuhteissa: miten he käyttivät paikkaa ja havainnoivat luontoa, erityisesti miten he ylittivät veden eli soutivat venettä tai kokivat jäätä. Haastatteluissa muistellaan usein paikallisten asukkaiden soutamisen tapaa:

...mä aina ihailin Arvoa, sehän pysty soutamaan Kekoniitystä tännepäin [noin 1,5 km] katsomatta kertaakaan taaksensa, vaan hän katso sen linjan näin kun souti ja tiesi, mitä oli siellä toisella puolella. Se otti sen linjan niin hienosti, ja oon oppinu häneltä, et aina pitää soutaa ylätuuleen, jos tuulee pohjoisesta. Sitte ku Kekoniittyyn mennään vasenta kaistaa, jos tuulee etelästä, mennään oikeenpuolemmaista mahdollisimman läheltä Holmaa, jos on oikeen kova tuuli, soudetaankin melkein tonne Sarvilinnan suuntaan, sieltä on helpompi tulla tänne. Sen mä oon varmaan Arvolta vähän tätä soututekniikkaa oppinu, miten otetaan tuulet huomioon soutamalla, mutta Arvo oli kyllä loistava soutaja, se osas kyllä suunnistaa kattomatta taakses, hyvä sihti, vielä nopea soutaan.²⁹²

Lainauksessa korostetaan soutamisen reitin tuntemusta rannan maamerkkien ja reitin linjalla pysymisen taitoa eri tuuliolosuhteissa. Paikallisesta loistonhoitaja Uno Saarelaisesta sanottiin, että hän ei koskaan soutanut pientä soutuvenettään vaan huopasi hiljaa rantoja pitkin, jotta näkisi ja havainnoisi ympäristöä enemmän.²⁹³ Yleensä soutaessa istutaan selkä edellä menosuuntaan ja pidetään ”sihti” vakaasti eteenpäin sinne, mistä on lähdetty. Näin veneen ”kurssi” pysyy samana, ellei tuuli tai virta vie venettä. Kuvaukset sisältävät tarkkoja ohjeita siitä, mistä mihinkin kohtaan esimerkiksi Ströömiä ylittäessä soudetaan virtoja huomioiden.²⁹⁴

Myös soutamisen liikkeiden tarkkuus on teema, joka toistuu aineistossani. Seuraavissa lainauksista ensimmäisessä kuvataan parisoutua ja jälkimmäisessä yksin soutamista:

292 TKU/A/10/6. Kerronnassa esiintyvä Arvo Koskinen oli paikallisen kalastajan poika, nuorena kylästä pois muuttanut, mutta siellä kuitenkin kesiä viettänyt.

293 TKU/A/09/78.

294 TKU/A/09/72/H1; TKU/A/09/76/H2; TKU/A/10/6/H1.

JK: Sinne soudettiin sitte [kauppa-autolle Kekoniittyyn, noin 1,5 km].
H1: Joo, soudettiin juu, se oli hieno katto joskus, ku he lähti sen vanhan ruuhen kans. Olavi istu eri piittal ja Uuno sit toisel, molemmil oli airo ja se kävi ni kyllä kun kone se soutaminen.

H3: Juu, se oli tosiaan, kyl ko laitetaan kuka tahansa tästä porukast soutamaan sillai ruuht, et toinen soutaa toist puolt ja toinen soutaa toist puolt, ni kyl paatti rupee lähtee ympäri. Mut ei lähteny se, mut se oli jännä, ku ne airot lähti jämpöste samal aikkaa, ku kaukaa näki sen, ni se homma meni kyl nii perhanan hienost.

JK: Ja ruuhikin on sen verran kiikerä, et se äkkiä se epätasapaino näkyy kyl.

H3: Juu, kyllä he on soutannukki vähän enemmän ku kesäasukas ²⁹⁵

Se ruuhi oli täynnä niitä [polttopuiksi kerättyjä oksia], ku se soui ei näkyny koko naista, näky ku se silleen hiljakseen soui. Hyvin taloudellinen tapa soutaa, ei yhtään ylimääräistä liikettä, ninku ei saaristolaisilla. ²⁹⁶

Soutaminen nähdään saaristolaisten taidoksi. Ruuhella soudettiin kovallakin kelillä. ²⁹⁷ Kesämökkiläiset olivat nähneet, miten paikallinen luotsinleski Hilma Lehmus lähti vielä yli 80-vuotiaana kokeilemaan vastatervattua ruuha kovaan vasta-aallockoon. ²⁹⁸ Paikalliset asukkaat tosin myös tiesivät, miten häntä oli haettu pois voimien loppuessa kesken kovassa tuulessa. ²⁹⁹ Se, miten ruuhessa piti istua, oli tarkoin opetettu: piti istua hiljaa eikä laidan yli saanut kurkotella. ³⁰⁰

JK: Entäs venees olemista, niin oliko siin jottain?

H2: No en mää tiär. Se on ollu pienest pitäen selvä, et venees ollaan ja siel ei hypitä eikä.

H1: Juu, nii juu.

H2: Semmosen mää muistan, kun me oltiin kerran. Tol Koskisen pappal ol semmone soutuvene, mis ol semmone sumppukin keskel yhren piita al semmone laatikko kato semmonen piän.

H1: Nii'i.

H2: Juu. Nii se sumppu ol semmonen kikkerä, et se helposti keinu ja isä sanos. Ja me istuttii [nimi] kans siel takan ja isä sano, et täsä paatis ollanki sit kiäl keskel suuta. No, [nimi] tiätysten pisti heti näi kiälen tällai ulos suustas toisse.

JK Nii juu, nii nii.

H2: Nii nii isä hiukan täst keikahti (nauravat). [Nimi] usko heti kato, vaik mää oon sen verra isompi, et mää hoksasi see, et se ol isä, kun keikautti.

295 TKU/A/10/15

296 TKU/A/09/76/H1. Veljekset Uuno Saarelainen, luotsikutterinkuljettaja ja Olavi Saarelainen, luotsi, jotka ovat kylässä ikänsä asuneita paikallisia saaristolaisia. Jälkimmäisen lainauksen nainen on Hilma Lehmus, kylässä tai lähistöllä ikänsä elänyt saaristolainen.

297 TKU/A/10/4/H3; TKU/A/10/9.

298 TKU/A/10/9.

299 Skytén-Suominen 2016.

300 TKU/A/09/75.

JK Joo joo, se olikin paras opetus, et ei.

H2: Juu.

JK Ymmärsi heti.

H1: Juu.³⁰¹

Hiljaa istumista opetettiin itse tilanteessa, veneessä ollessa. Näin välitettiin soutamiseen liittyvää tietotaitoa lapsille ja joskus myös kesämökkiläisille. Haastateltavat neuvottelivat myös ruuhessa hiljaa olemisen luonteesta:

H1: ...Hilmast sen näki se valtava kunnioitus päätissa oloa kohtaan vielä – – et ku sinne mennään, ni siellä ollaan hyvin hiljaksemme, tai mä käytän sanaa kunnioitus, elikkä siel ei, koko se toimitus tavallaan, paatti oli aina kunnossa hänellä varsinkin

H2: Toinen sitten kanssa, että jota ei kaikki aina muista, että mikä on sen parempi tiedotuslaitos, ku puhua isolla äänellä ruuhesta tai päätista keskellä hiljaista kesäiltaa eli Hilma ei puhunu siinä päätissa.³⁰²

Veneessä hiljaa olemista tulkitaan merellä liikkumisen kunnioittamisen ja samalla käytännöllisyyden näkökulmista. Hilman tapa soutaa ja olla veneessä on jäänyt monen kyläläisen mieleen.³⁰³ Myös hänen opetuksensa soutamisesta toistuu kerronnassa:

JK: Mitäs sä itestäs sanoisit millanen suhde sul o [mereen]?

H: ... jo nuorena mä olin aika varovainen, et mä en mee suinpäin, mä opin ite aikapaljon – – silt leskelt Hilmalt, miten toi meri käyttäytyy, koska pitää varoa sitä ja tätä ja miten pitää mennä varjon puolelta ja kaikkee tällasta, ni tota mä opin sen, et se ei oo mikään harmiton elementti.

– –

H: Varjon puolelta, siis se on ihan loogista, jotkut kun soutaa – – ne vaan lähtee kohti sitä määränpäästä, tästä tonne suorinta tietä, vaikka tuulis mistä tahansa, mut varjon puolelta on se, että vaikka vähän jouduttaisikin tekemään lenkkiä, ni mennään sen puolelta rantaa, johon ei tuuli tuu, sieltä saaren toiselta puolelta sitä suojaista rantaa oikeestaan...

J: Aivan.

K: Se kannatti aina, et Hilma sanos, et kannattaa mennä vaan pitempi lenkki, et siin säästi voimia ja se oli turvallisempaa ja oikeestaan sitä pääsi nopeemminkin, et ku kisko vaan oikeen virtaavassa vastatuulesa, mitään järkee, et siinä piti osata myös virtaakin lukea, et varjon puolella tarkotti myös sitä, et kattoo vähän, tässäkö on nää virtaset paikat, ettei vaan puske sellaseen pyörteeseen, johon jää jumiin, tää on jääny mulle ihan veriin.³⁰⁴

301 TKU/A/09/72.

302 TKU/A/09/75.

303 TKU/A/09/67; TKU/A/09/70, TKU/A/09/75; TKU/A/10/8/H3; TKU/A/10/12.

304 TKU/A/10/5.

Haastatellut kuvasivat kylässä aiemmin asuneiden soutamista ja sitä, miten hyviä soutajia he olivat olleet. Myös jäällä kulkemista kuvataan tarkasti.³⁰⁵ Etenkin paikalliset asukkaat pitävät soutamista ja jäällä kulkemista taitoina, jotka oppii tekemällä.³⁰⁶ Yksi kesämökkiläinen sanoi, että ”kyl mä oon oppinu lukeen merta ja säätä” ja ”opin aika nopeesti, et miten meri käyttäytyy ja miten siellä ajetaan”.³⁰⁷ Kysyin kahdelta haastateltavalta tarkemmin soutamisesta:

JK: No, mimmost se oikeanlainen soutaminen on? Miten sitä soudetaan?

H1: Sitä on kuule vaikke selittä. Se o nii automaattinen toiminta, ko sitä o mukulast saak tehny, et mikä siin sitte o niin tärkeä.

JK: Nii, mut sää erotat, et kuka ossaa soutaa.

H1: Totta kai juu. Mää tykkä, et on kaunist kattoo, kun Koskise flika souta joskus siit Kirkholma suntist, ko se mene nii...

H2: Sanohan meillekin joskus. Eks sää muista, kun mentii Lypyrti johonki kesäjuhliin ja tultii sin kaksaaerosel soutuveneen kans. Soutuveneen, ruuhen kans, niin mennin tullen, jotkut vieraamat ihmiset sano, et he kattoo, ko me tuli, et noi ihmise on ennenki soutanu.³⁰⁸

H1: Siitä tarvitsisi kirjoittaa oppikirja. Mistä mennään, riippuu täysin siit, mihin ollaan menos ja mist tuulee ja kuin kovin tuulee ja vaik jostain tuuliski, ni rannan pyörre saattaa olla semmonen, et siit pääsee ihan viit vail varjol. Sikstoiseks sun kannattaa kattoo, onk taivas semmoses pilves, et yhtäkkiä tulee tuulenpuuska ja tai onk taivas semmoses pilves et tulee ukkonen, enneko sä olet siel, mihin sä meinaat mennä [naurahtaa]. Se varsinainen soutamisen tahti, se rauhallinen veto ja se, et sä pidät airos kutakuinki tasasesti. Sä et nostele paljo, ettet paina lapoja alas, et turhaa käännä näinkään päin, et se pysyy suunnilleen samassa tasossa. Sun liikkees, se on rytmikäs ja tasanen, että kun sä vedät, ni pikkasen ennen sä airos nostat, ni sä pätkäset vähän ni se menee omalla olemisella jonkun aikaa, kunnes sun taas rauhallisesti airos lasket alas. Siin sit jollain taval on opettelmist, jos soutaa paris, toisen kans, et siin täytyy oppii toisen tahti hiuka, muuten tulee riita, mut et se on niin ylenmääräisen ittestäselvä ja yksinkertainen asia, et sillonku soutuvehkeitä on ollu, ni se on tajuttu niin aikasin, et se on vähän sama, kun ei kävelemäänkä ihmist opetettu, se vaan oppii.³⁰⁹

Soutamisen osaaminen, kauniina ja esteettisenä nähty soutamisen kokonaisvaltainen hallinta näkyy myös ulospäin. Toisten soutamista myös arvioitiin ja vitsailtiin, millä neuvoteltiin soutamisen oikeasta tavasta, ja josta haastateltava

305 TKU/A/72/H1; TKU/A/09/75; TKU/A/09/76; TKU/A/10/5; TKU/A/10/15/H1 & H3; TKU/A/10/18/H1.

306 TKU/A/09/50; TKU/A/10/18/H1.

307 TKU/A/10/5

308 TKU/A/09/79. "Koskisen fliikat" ovat Liisa ja Maija Koskinen sekä Ulla Ranta os. Koskinen. Heidän vanhempansa olivat syntyjään Lypyrttiläisiä.

309 TKU/A/10/18/H1.

antaa esimerkin: ”Ja kannoist pruukatti varotel meressä. Et jos nosta niin ku airo lavat liia ylös, et ja sit pilkatti, et onks siäl kannoi vai.”³¹⁰

Soutamisen kuvaukset ovat myös ajallisen käytännön representaatioita: sää ja sen eri osatekijät, tuulen suunta ja voimakkuus määräävät eri toimintojen tai odottamisten kestoa, sitä, miten paljon niihin menee aikaa ja myös sitä, miten joudutaan odottamaan johonkin toimeen ryhtymistä. Ne ovat riippuvuussuhteessa olemista luonnonvoimien kanssa, sitä ei aina ajatella, se eletään.³¹¹ Menneisyyden hiljainen tieto säilyy ruumiillistuneissa käytänteissä, tapamuistissa. Kuvauksissa soutamisesta tai myös jään kokemisesta talvella, lyyprtiläisen elämismaailman kuvaus kiteytyy. Ne ovat tilallisten käytäntöjen representaatioita.³¹² Niitä analysoimalla voin saada esiin kokemuksellista tietoa havainnoida ympäristöä, toimia siinä ja tiedon syntyymiseen vaikuttaneita toimijoita. Haastattelun aikaisessa neuvottelun tiedollisessa tilassa olivat mukana soutamisen toimintatilan sisältävät tilat: somaattinen tila, havainnon tila, olemassaolon tila ja arkkitehtuurinen tila.³¹³ Se välitti tietoa toimijoista ja hiljaista, käytänteen ja kokemuksen luomaa tietoa, joka oli oleellinen merkityksenannon syntymiselle. Haastatteluissa puhe soutamisesta ei ollut vain huomio yhden liikkumisen tavan vähenemisestä tai sen tallentamisesta, vaan sillä korostettiin sitä jotakin, mikä sen katoamisessa menetetään, sen kokemuseräistä, hiljaista tietoa.

Thomas A. Tweed korostaa kehoa ensisijaisena orientaation kronotooppina. Keho liikkuu maisemassa ja ylittää rajoja, se on myös kanava tämän ja toisen maailman välillä tai, kuten joissain perinteissä, se symbolisoi maailman-kaikkeutta.³¹⁴ Tarkastelenkin ihmisiä yli-kehollisina olentoina, jossa ympäristö on olennainen osa olemustamme, ei ainoastaan ympärillämme oleva todellisuus.³¹⁵ Michael Polanyi kuvaa vastaavasti avustavaa tietoisuutta, jossa esineistä tulee osa kehoamme.³¹⁶ Hän sanoo missä tahansa käytännön taidossa meidän olevan tietoisia siinä olevista useista kokonaisuuden osatekijöistä. Hän sanookin kaiken tietämisen olevan toimintaa. Tätä rutinoitunutta käytännön tietoisuutta tarvitaan, jotta tietoinen tulkinta tilanteesta voidaan muodostaa.³¹⁷

Lyyprtiläisten kertomukset soutamisesta ovat tilallisia tarinoita, kerronnallisen ymmärtämisen muotoja liikkumiselle vertauskuvallisesti elämän läpi.

310 TKU/A/09/50, ks. myös TKU/A/10/18/H1.

311 Ks. esim. Kampainen 2000, 11; Middletown & Brown 2008, 244–246.

312 Ks. de Certeau 1984, 91–130.

313 Ks. Tilley 1994, 15–17.

314 Tweed 2006, 98, 103.

315 Alaimo 2010. Kursiivi Alaimon; ks. myös Latour 2005, 54, 218; Lehtonen 2014, 98–102.

316 Polanyi & Prosch 1975, 36, 41–42.

317 Mts. 42, 37.

Ne sanoittavat ja siten esittävät hiljaista, kokemusperäistä paikallista tietotaitoa ja elämäntapaa.³¹⁸ Haastattelujen kuvauksissa tapahtumapaikan tai tilanteen mikroympäristön toimijoina ovat esimerkiksi tuuli, virta ja vene sekä soutajat eli edesmenneet kyläläiset. Ne olivat samanaikaisesti toimijoita menneisyyden toimintatilassa, aktantteja haastattelun hetkessä ja tulevia toimijoita Lyyrтин kirjallisessa historiassa. Menneisyyden henkilöt ovat sekä ihmis- että ei-ihmis-toimijoita riippuen toimintatilan ajasta. Nykyisyyden näkökulmasta he ovat jo ei-ihmistoimijoita, vainajia. Nostalgisessa kerronnassa mennyt, kylän näkymätön maisema tulee näkyväksi. Näin voin kuvata, miten ja mitkä eri toimijat ja aktantit osallistuivat historiantuottamisen prosessiin ratkaisematta ontologisia kysymyksiä niiden sopivuudesta merkityksenantoon.³¹⁹ Niiden tilallinen olemassaolo tai esiintyminen siinä on riittävä selitys niiden osallisuudelle tutkimukseen.³²⁰ Hedelmällisintä mielestäni onkin tarkastella ei-inhimillisiä olentoja ja toimijoita omassa asiayhteydessään, kuten tässä Lyyrтин suullisessa historiassa, osana sosiaalista todellisuutta.³²¹

Haastattelujen puheen välittämä kuva kylästä on kokemuksellinen, kiteytyneimmillään aikaan ja paikkaan sidottu toiminnallinen muisto. Mennyt koetaan episodeina, jotka ovat syklisiä tilannekuvia liikkeessä olevassa ajassa. Niissä ollaan menneessä, historiallisessa nykyisyydessä. Nämä kuvaukset olivat kerronnassa kuin pysäytettyjä hetkiä, tapahtumia tai kuvauksia, jotka ikään kuin olisivat voineet tapahtua nyt tai kauan sitten. Niissä tihentyy nykyisten kyläläisten kunnioitus aiempaa elämäntapaa tai elämäntaitoa kohtaan. Huoli menneisyyden kokemuksellisen, erilaisissa ympäristön keliolosuhteissa karttuneen tietotaidon unohtumisesta, joka korostui vanhempien ihmisten kuoltua.

Muistamisen kokeellista autoetnografiaa

Muistamisessa ulkoisen ja sisäisen ympäristön on sanottu olevan koko ajan dialogisessa suhteessa toisiinsa.³²² Mutta onko muistamisen tapa paikka- tai ympäristösidonnaista? Liikummeko muistoissa samoin kuin ympäristössä? Tutkimuspäiväkirjassa pohdin tätä suhdetta käyttäen keskustelun tai dialogin

318 Ks. de Certeau 1984; Connerton 1999, 22–23, Tilley 1994 ks. myös Creswell 2004, 39; Knott 2005, 39., 28; Lehtonen 2000, 11, 56, 100–102, 221.

319 ANT-toimijuusverkkoteorian näkökulmasta ei ole oleellista tietää, antavatko ihmiset toimijoille esimerkiksi uskonnollisia merkityksiä (Lassander 2012, 251). Ks. myös Enges 2014, 104.

320 Soja 1996, 46.

321 Ks. Enges & Koski 2015, 20, 23–24.

322 Karjalainen 1997, 235–236.

käsitettä: ”Maisema kertoo meitä, käy dialogia mielen kanssa, mieli kysyy ja maisema vastaa.”³²³

Mietin näitä soutuessa, toteuttaen ikään kuin kokeellista antropologiaa, tehden samaa, mitä minulle oli kuvattu haastatteluissa ja miettien sen suhdetta tutkimusaiheeseeni.³²⁴ Kyläläisenä-tutkijana koin ulkoisen ympäristön ja paikantuneena tutkijana loin tietoa sisäisistä todellisuuksista.³²⁵ Soutaminen oli minulle jo aiemmin tuttu liikkumisen muoto, mutta soudin nyt kyläläisten kuvauksia noudattaen. Todensin ”ohjeet” kokeilevan ruumiin avulla.³²⁶ Kenttätöittäni aikana lähdin usein haastattelumatkalle soutuena pienellä paahtilla. Soutamisen toimintatilassa linjan pitäminen, tasapainottelu päämäärää kohti, oli hyvin ruumiillinen tunne. Siinä havainnoin yhtäaikaa vettä, tuulia, virtoja, veneen käyttäytymistä. Soutaminen on hyvä esimerkki yhteistoiminnasta, jossa soutaja, vene ja luonnonvoimat ovat kaikki aktantteja. Ne muotoutuvat merkityksenannon toimijoiksi, kun niistä kerrotaan, kirjoitetaan ja luetaan.

Soutuessa opin myös ymmärtämään paikan kuuntelemista, sen kokonaisvaltaista aistimista. Soutaminen oli paikan ja ajan kokemista ja siinä toimimista. Soutamalla tai muuten ympäristön kanssa vuorovaikutuksessa olemalla opin kuulemaan kerronnassa olevaa kyläläisten olemassaolon, ajattelun ja kertomisen tapaa. Soutaminen on myös hyvä muistin vertauskuva. Siinä katse on sinne mistä tulit. On hyvä tietää, mistä on tulossa, tietääkseen minne on menossa. Lyyprtiläinen Ossian Kuusinen kuvaa aiempien lyyprtiläisten puheentapaa seuraavasti:

Vanha-aikka, sillo ko mnä ole nuar ollu, semmossi sananparssi, niit käytetti ihan kaikis asiois. Sanotti jonku kuvannollise esitykse kaut, ettei sitä suara sil taval sanottu...Se ol semmost verrannollist ain.³²⁷

Puhetavat ovat yhtä elämän- ja ajattelutavan kanssa. Lyyprtiläisten kokemuksellisissa kuvauksissa välittyi elämäntapa, toiminnallinen, ajallis-tilallinen muisto. Se saattoi olla ajallis-tilallinen, vertauskuvallinenkin esitys jostain vielä kauemman menneisyyden elämäntavasta samassa ympäristössä.³²⁸ Toiminnallis-vertauskuvallinen kerronta oli lajityyppi, jolla korostettiin ympäristön ja ihmisen vuorovaikutusta. Edellä kuvaamani on lyyprtiläisten

323 TPK020709.

324 Ks. Geertz 1993, 260.

325 Ks. Law 2006, 13, 140–142.

326 Ks. Skultans 2006, 3.

327 Lettinen 1999, 41.

328 Ks. Peltonen, M. 1996, 13, 15.

kulttuuristen merkitysten pohdintaa minussa, myös kehollisina havain-
toina. Siinä ruumiillistuvat myös yhteisön käsitykset luonnon ja kulttuurin
suhteesta.³²⁹

Jokapäiväisten, arkisten käytäntöjen seuraaminen ja tekeminen ovat osa
autoetnografista metodologiaa.³³⁰ Toki soutaminen ei enää ole lyyryttäläisille
jokapäiväinen vaan lähinnä entisajan vesillä liikkumisen tapa, jota vain har-
voin käytetään. Soutaessa muistaa aiempia soutamisiaan tai soutamiseen liit-
tyviä kertomuksia. Lapsena minua neuvottiin olemaan veneessä hiljaa, sillä
vesi kuljetti ääntä. Veneessä puhutut asiat kuuluivat rantaan niin veneessä
kuin rannalla olijoiden harmiksi, kuten edellä oleva haastateltavakin kuvaa.
Veneessä ja rannalla oltiin hiljaa myös kalastaessa. Sanottiin, etteivät kalat
syö, jos metelöidään. Myös haastateltavat puhuivat tästä. Hiljaa oleminen
oli paikallaan olemista, liikkumattomuutta. Ehkä siksi soutamisen tarkkai-
leminen opetti minulle niin muistelemisesta kuin siitä, mitä muistellaan.
Soutaessa toistin kertomisen esimerkillisten henkilöiden ohjeita tai kuvattuja
tapoja. Palasin syklisessä ajassa tilaan, jota he kuvasivat, samaan veneen paik-
kaan veden päällä. Vain lineaarinen aika eli vuosi päivämäärineen oli toinen.
Toiminnallinen, ruumiillistuva tapamuisti oli muistojen paikka minussa, tila,
jonne tallensin myös kyläläisten kerrontaa soutamisesta. Näin se oli myös tie-
dollinen välittämisen tila, kerronnan ja kirjallisen tilan välillä.³³¹

Pyhiinvaellus menneisyyden kylään ja sen vuodenaikoihin

Pitkäaikaisen historian sisällä olevia toistuvia syklisiä aikoja ovat vuodenaajat,
jotka seuraavat toisiaan vuodenkierrossa. Vuodenaikojen vaihtelu vaikuttaa
myös kylän keskellä olevan veden eri olomuotoihin. Vuodenaajat ovat rytmit-
täneet Lyyrytissä eri elinkeinojen, kuten hylkeenmetsästyksen, kalastamisen,
isojen purjeventtien matkojen, maatalouden tai kalankasvatuksen vuorotte-
lua tai rinnakkain harjoittamista vuoden aikana. Ympärivuotinen elanto on
pitänyt koota erilaisista tavoista hyödyntää ympäristöä eri aikoina. Eri vuo-
sina vuodenaajat eivät toistu samankaltaisina. Myös sama kylä ja paikka ovat eri
vuodenaikoina erinäköisiä. Esimerkiksi 1950-luvulla tullut kesäasukas muiste-
lee ensimmäistä vierailuaan kylässä syksyllä seuraavasti:

Ja pimiää ja kamalaa tääl oli tosi pimeet, niinku syksyl nyt on illoin.
Öljylamput, pieni tuikku jossain. Ei tääl voi kukkaan ihminen elää, ei voi

329 Ks. Harvey 2013, 26.

330 Uotinen 2010, 183–184.

331 Ks. Tilley 1994, 15–17.

elää tämmösessä (kuiskaten, nauraa). Mut sit ku mä seuraavan kerran tulin, sit oli kevät, ja maailma oli ihan eri näköst, et mä olen tääl viisikymmentäkaksi kesääni viettäny.³³²

Ajan mukana tulleet uudistukset muuttivat kylää ja sen paikkakokemuksia. Toiminnan loputtua luotsiasemalta talvet olivat kylässä hiljaisempia kuin kesät, jolloin kesäasukkaat olivat paikalla. Talvisinkin siellä asui joitain vanhempia asukkaita. Tuolta ajalta ovat seuraavat otteet luotsileski Hilma Lehmuksen kesäasukasystävälleen kirjoittamista kirjeistä, joissa hän kuvaa tunnettaan talvisessa Lyyrtiläissä:

Täällä on vaan sellaista hiljaista, kun ei ole ihmisiä ketää enempi, niin säilyy vaan hiljaisuus. Mutta kyllä minä pitäisin, että olis mukava, kun olis enempi kansaa. Mutta kun ei ole, niin ei ole. Kevään päin ollaan sentään menossa, että ehkä alkaa jotain ilmestyä.³³³

Holma [saari vastapäätä Hilman taloa] siellä vain yksinäisenä kököttää ei ole ketään näkynyt ei valoa eikä varjoa niin on tyhjä mutta ollaan toivossa että pian joku tulee kun alkaa kerran kun ollan kerran menossa [kevättä kohti].³³⁴

Kirjoittajalle talven hiljaisuus korostuu, kun kylässä ei ole enää montaa ympärivuotisesti asuvaa ihmistä. Hän odottaa kesää ja sen tuomia kesäasukkaita.

Aikaisempien sukupolvien kokemukset tulevat mieleen omissa vastaavissa, vuodenaikoihin liittyvissä tilanteissa. Syksyisin, kun saaresta lähdetään kaupunkiin, saattaa mieleen tulla aiempien sukupolvien muuttaminen pois saaresta. Kesäasukas muistelee seuraavassa isoisänsä päiväkirjamerkintää kylästä poismuuton ajalta:

Se on aika liikuttavaa viimeinen uusvuos, ku he on Kustavissa, niin aika koville se muutto otti. Ehkä vähän tuli sellasiiki ajatuksii, et onks täs vähän ninku petturi, ku isä on lunastanu, pystyny olemaan tääl elämän loppuun asti, ja sit itte lähetään pois siäl. Ja varmaan se kans, et ninko sanottu, et eihän se ollu autio se saari, mut sillai nuorisoo ollu missään koko kyläs...³³⁵

Haastateltava samastuu vahvasti isoisänsä tunteisiin. Se, etteivät kesämökkiläiset elä kylässä ympäri vuoden, vaikuttaa muistelemiseen ja siihen, mitkä muistot aktualisoituvat haastatteluissa. Tämä väliaikaisuus on mielestäni oleellinen lyyrtiläisen muistitiedon ja siten historiantuottamisen ymmärtämisessä.

332 TKU/A/10/10.

333 Lehmus 1983a.

334 Lehmus 1983b.

335 TKU/A/10/11.

Kesäasukkaat ovat kylässä ennen kaikkea kesäisin, mutta myös keväisin ja syksyisin, jotkut harvat talvisin riippuen jäätilanteesta.³³⁶ Lyyprtiläisten omat paikat saarten rannoilla ovat heille nykyisin väliaikaisia koteja. Kesäpaikka koetaan monesti toiseksi kodiksi ja paikaksi, johon tunteet ja muistot kiinnittyvät. Samoin kuin keho on monien kulttuuristen ja orgaanisten prosessien yhtymäkohta ja siten yhteisöllinen tila, on koti Thomas A. Tweedin mukaan ihmisten yhteisöllisyyden lähtökohta, tilallis-ajallinen kronotooppi.³³⁷

Tutkimuspäiväkirjassani kirjoitan kevään ensi käynniltä vuonna 2014:

Teemu laskee verkkoa, minä perämoottorissa. Hän antaa ohjeita. Perämoottori sammuu välillä, ei pysy käynnissä. Se on talviterässä, niin kuin minäkin. Minulla kestää, verkko uhkaa tarttua keulassa olevaan pumppuun. Vaihdamme osia. Lasken verkkoa tottuneesti, olen tehnyt sitä lapsuudessakin. Laskemme vielä toisenkin verkon. Nyt otan airot ja menen soutamaan. Nyt sujuu paljon rauhallisemmin. – – Hilman kalliolta näkyy kauas Seksmiilarille. Kaukana siellä saaret leijuvat ilmassa kangastuksen tavoin. Varmistan Teemulta, onko se Isokari. ”Ei, Hauteri ja toisaalla Pleikonki.” Muistan, siellä on linjataulu. Näitä saaria opettelen uudestaan ja uudestaan, ehken opi koskaan.³³⁸

Keväisin muistelemisen ja muistin fragmenttisuus korostuvat: yritän palauttaa mieleeni paikannimiä, kasvien nimiä, taitoja, joita olen täällä oppinut, kuten erilaisten venemoottoreiden käynnistämistä. Silloin myös paikat ja esineet muistuttavat aiemmista kesistä, viimeisistä käynneistä, tapahtumista ja toimista, joita ei yleensä muistella. Niihin kiinnittää huomionsa, kun niitä näkee tai tekee talven pitkän katkon jälkeen. Asioiden palauttaminen mieleen kuuluu Paul Connertonin nimeämään kognitiiviseen muistiin.³³⁹ Toisaalla muistiinpanoissani kysyn:

Miten juurtua joka vuosi uudestaan, – –? Nurmikot leikataan joka vuosi kevätkesällä suurella työllä, eivät pysy maisemoinnit, taas keväällä uudestaan sinikukista keltamaaleinikkikauden kautta koiranputkiin. Talo pieni, maisema suuri³⁴⁰.

Talven katkoksen jälkeen toistuvat lyhyen kesäkauden ajan vuosi vuoden jälkeen samat havainnot ja mahdolliset muutokset ympäristössä. Myös muutokset

336 Tarkastelen tässä asiaa kesäasukkaiden näkökulmasta. Tarkastelen tätä ”Strööm – jäinen virta” -luvussa.

337 Tweed 2006, 103, 105.

338 TPK080412.

339 Connerton 1999, 22.

340 TPK010709.

itsessä tai ruumiissa tulevat korostetusti esiin, kuten tutkimuspäiväkirjassani kirjoitan:

Holmassa eka kertaa tänä vuonna, kesänä. Mitataan talvea, olen vanhempi, väsyneempi, lihakset kipeämpiä kuin täällä viimeksi. Katson maisemaa, landscape, se on tuttu ja siinä on paikkoja, jotka muistuttavat minusta itsestäni, tunteistani, kuka mikä ajattelin olevani. Samaa maisemaa ei enää tule...³⁴¹

Kun ympäristö tai sen erilliset paikat ovat vuosi vuodelta samoja, suhde siihen ja muutokset siinä tulevat korostetusti esiin. Myös muita kyläläisiä tavatessa puheissa toistuvat aiempien vuosien samojen (vuoden)aikojen kokemukset. Niitä verrataan tämänhetkisiin kokemuksiin.

Keväisin myös kuljemme Holman saaren rannat ympäri (noin 1,5 km). Lasten ollessa pieniä teimme sitä koko perheen voimin. Siinä paikka otetaan haltuun, katsotaan, mitä poissaolon aikana on tapahtunut. Se myös todentaa saarella olemisen ajan alkamista³⁴² Myös saaristolaiset tarkistavat ja ovat tarkistaneet rantoja, varsinkin myrskyjen jälkeen aallot ovat saattaneet tuoda rantaan tukkeja polttopuiksi. Sama rantaoikeudeksi käsitetty käytäntö on saanut kesämökkiläisillä erilaisia tulkintoja. Paikkaa pyritään uudestaan ja uudestaan tekemään kodiksi. Ne ovat vuodenaikoina toistettavia toiminnallisia, jopa ritualisoituja, vaikkakaan ei aina ääneenlausuttuja merkityksiä, joita myös siirretään seuraaville sukupolville. Vastaavanlainen haastateltavan itse nimeämä ”rituaali”, joka ”täytyy olla”, on hänen tapansa soutaa saaren ympäri: ..”ei kesä oikke ala ennen, kun on kerra soutanut saare ympäri”.³⁴³ Toinen haastateltava mainitsee tekevänsä joka aamu ”aamusoudun” saaren ympäri.³⁴⁴ Toiminnot ja käytännöt ovat vertauskuvallisia aiempien vastaavien aineellisesti merkittävienkin käytäntöjen kanssa, vaikka niiden funktio ei ole sama kuin ennen. Nämä ruumiilliset käytännöt tallentavat muistoja edellisiltä vuosilta. Tapamuistin avulla ne siirtyvät tulevaisuuteen tai seuraaviin sukupolviin.

Mökkiläisten keväiset toimet vaihtelevat jonkin verran, yhteistä niille on kuitenkin talojen kevätsiivous, veneiden kuntoon laittaminen tai laitattaminen ja veteen laskeminen. Eräs naispuolinen mökkiläinen kertoi kevätkäynnistään saarella, miten hän ensin tervasi veneet ja sitten vasta katsoi, tarvitseeko

341 TPK240513.

342 Itse opettajana ja myöhemmin jatko-opiskelijana minulla oli harvinaisen paljon aikaa viettää saarella aikaa kesäisin. Tarkoitan saarella olemisen alkamisella kuitenkin niitä kertoja talven jälkeen, kun kesämökkiläiset tulevat ensimmäistä kertaa kesäpaikkaansa, vaikkakin viettäisivät siellä lyhyempiä ajanjaksoja.

343 TKU/A/09/54.

344 TKU/A/09/57/H2.

siivota, ja lopuksi toteaa: ”Ei, kun se on nii jännää, kun tänne tulee kevääl, kun tääl ei pölyä ole missään”.³⁴⁵ Tämä huomio vertautuu toiseen haastateltavan kommenttiin siitä, miten hän oli käynyt aiemmin talossa, jota nyt suunnitteli ostavansa:

...talossa mä oon käyny joskus ihan alussa sillonku tääl oli huonekalut paikoillaan, valokuvat, ja teki suunnattoman vaikutuksen. Sillai tunnen, että ihan kun joku olis lähteny ihan just...³⁴⁶

Kun saariin ja taloihin palataan, muistuvat mieleen monet asiat edellisiltä kerroilta, edellistä kesistä, vuosista ja myös aiemmista asukkaista. Talven tekemä tauko saa ihmisen muistelemaan, osin selviytymisen takia, mutta myös muista syistä. Myös keväisin ikävä aktualisoituu, osin sen takia, että taloissa ja rannoissa näkyvät edellisen lähdön jäljet tai silloin tehdyt toimet. Syksyn surullisetkin tunteet, kuten harmi tai kaipuu siitä, että saaresta täytyy olla suuri osa vuodesta poissa, toistuvat keväällä jälleennäkemisen ilon rinnalla. Syksyn ja kevään siirtymiset pois kylästä tai paluu sinne muistuttavat aiemmista lähdöistä kylästä ja aiempien sukupolvien aikaisen elävän luotsikylän menetyksestä.

Lypyrtin muistitiedon tallentamisen hanketta voi tarkastella pyhiinvaelluksena menneen elämäntavan, muistojen ja kuvitellun kylän ja kodin menneisyyden ympäristöön.³⁴⁷ Pyhiinvaelluson perinteisesti nähty kolmivaiheisenä siirtymäriitin muotona, jossa ensimmäinen vaihe on (1) matkan alkaminen, erkaantuminen (2) toinen vaihe eli liminaalivaihe, itse matka ja pyhän kohtaaminen ja (3) kolmas vaihe eli kotiinpaluu, uudelleenyhdistyminen lähtötilanteen kanssa. Liminaalivaiheelle on tyypillistä se, että pyhiinvaeltaja on irti tavanomaisesta yhteisöstään ja vahvasti sitoutunut *communitasiin*, pyhiinvaeltajia yhdistävään yhteisöön; kokee koettelemuksia ja pohtii uskontonsa perusmerkitystä. Pyhiinvaellukselle oleellista on liike, jonka aikaansaa pyhiinvaelluksen kohteen henkinen vetovoima.³⁴⁸

Vuodenajat toistuvat sarjana kevästä talveen lineaarisen ajan muutoksessa. Talven jälkeen kesäasukkaat matkaavat pyhiinvaelluksenomaisesti menneisyyden paikkaan, suvun aiempaan ja/tai kesäkotiin, joka elää muistoissa. Se herää kylään tulon yhteydessä.³⁴⁹ Saarissa kesänvietto ei kuitenkaan ole jatkuvaa pyhiinvaellusta, vaan kesämökkeilyyn kuuluu muutakin tavanomaiseen kesänviettoon kuuluvaa toimintaa. Pyhiinvaellusta ei tehdä aina jokakeväisen

345 TKU/A/09/73/H2.

346 TKU/A/10/7.

347 Ks. Anttonen 1999, 440; Badone & Roseman 2004, 2.

348 Turner 2005, 7146; ks. myös Gothóni 2010, 11–12; Harvey 2013, 155.

349 Ks. Badone 2004, 184–185.

saariin tulon yhteydessä, vaan se tehtiin hankkeen aikana menneisyyden Lypyrttiin, sinne muistoissa meneminen ja siellä oleminen vastasi liminaaltilaa. Se tapahtui kylän historian tallentamisen aikana, kun paluu menneisyyden Lypyrttiin ja sen paikkoihin tehtiin tarkoituksella ja tiedostetusti. Henkilökohtaiset ja sukujen muistot yhdistettiin kylän yhteiseen historiaan. Koottu kylän historia vahvistaa nykyisen yhteisön yhteenkuuluvuuden tunnetta. Muistelemisen aikana vahvistunut ymmärrys ympäristön muutoksesta voidaan tulkita koettelemuksena, joka nostaa tietoisuutta kuulumisesta kylän kuvitellun yhteisön ja ympäristön kokonaisuuteen.

Lokikirja – sijainnin määrittäminen

Olin lähtenyt tekemään kylätutkimusta. Lypyrtti ei kuitenkaan ollut yksiselitteinen kylä. Kylä ja kyläisten aiemmat elinkeinot eivät kuitenkaan olleet sijoittuneet maantieteellisesti kylän rajatulle alueelle. Se oli saariryhmä väylän varrella, joiden käyttö myös oli vaihdellut historian aikana. Luotsauksen lopettamisen jälkeen vuonna 1961 ympärivuotinen kylä hiljentyi lähes yksinomaan kesämökkiläisyydeksi. Ero aiempaan kylään ja sen elinkeinoihin kuului muistelemisessa. Eniten muisteltu ajanjakso oli luotsikylän ja ympärivuotisen kylässä asumisen aika 1900–1960-luvuilla. Suurin osa muisteluaineistosta kohdistui omien paikkojen historiaan. Lypyrtti ei ollutkaan vain yksi paikka, vaan monien eri paikkojen näkökulmasta syntyneiden paikkakäsitysten ja kertomusten kokoelma.

Myös se, kuka tai missä asuva ihminen on mielletty lypyrtiläiseksi, on elänyt ajan mukana. Kyläläisyys on vuorovaikutusta ja toimintaa tilanne-, tapaus- ja henkilökohtaisesti. Ajatus siitä, että kyläläinen on se, joka kokee olevansa osallinen kyläläisyydestä tai se, joka siihen osallistetaan, kuten ei-ihmistojat, korostuu. Kyse olikin muistojen kylästä, yhteisöstä, jota lypyrtiläiset rakensivat kertomalla yhteistä menneisyyttään. Siirryin kylätutkimuksesta eteenpäin tarkastelemaan kylän ja sen menneisyyden merkityksellistämistä kylän historiantuottamisen prosessissa.

Jo kylän nimi, Lypyrtti tai Lypertö, oli monelle haastateltavalle ja siksi minullekin tutkijana johtolanka, jonka avulla ymmärsin kylälle ominaista identiteettiä sekä ajattelun perusteita eli merellä kulkemisen tietotaitoa osana lypyrtiläisyyttä. Lypyrtin historiantuottamisen ja Lypyrtti-kirjan keskeiseksi aiheeksi nousi meri ja etenkin veden äärellä eletty elämä.

Lypyrtiläisten muistitiedossa omien kesäpaikkojen historiaa kerrottiin joko sukujen historiana paikassa tai kesämökkiläisten vaiheina uudessa

”kesäkodissa”. Lyyprtti-kirjassa yksittäisten paikkojen historian kirjoittaminen oli ensimmäinen askel suullisen historian kirjoittamisessa pitkäkestoisen kylähistorian osaksi. Kytkin henkilöiden elinkaaret ja muistetut tapahtumat talojen ja sukujen vaiheisiin. Pitkäkestoinen historia tuli esiin näin elettyjen elämien näkökulmasta. Suullinen historia välitti paikkojen tuntuja, jota toin Lyyprtti-kirjan paikkalukuihin haastateltujen yksityiskohtaisillakin, yleensä ensivaikutelmien kuvauksilla paikasta. Talojen/tilojen paikkaluvut sijoitin talojen sijainnin mukaan suurimpiin, saarien kokonaisuuksiin. Ne järjestin ajalliseen järjestykseen sen mukaan, kuinka kauas niissä olevien talojen historia ulottui. Ne olivat kiintopisteitä, josta hahmotetaan suhdetta kotiseutuun ja maailmaan, laajempaan ympäristöön.

Tavoittelin tämänhetkisen lyyprttiläisen sukupolven katoamassa olevaa yhteistä eli jaettua muistia kylästä. Huoli sen katoamisesta oli ollut koko kyläkirjahankkeen alkusysäyksenä. Neuvottelimme myös kylän yhteisistä muistin paikoista. Aiempia kylän toiminnallisia keskuksia olivat olleet luotsiasema ympäristöineen, Alastalon ympäristö ja Kekoniityn yhteislaituri. Sijoitin ne paikkalukujen kaltaisesti saariin, joissa ne sijaitsevat. Saarilukujen väleihin kirjoitin kylän historiallisen kehyskertomuksen. Kytkin näin Lyyprtin historian sen merelliseen kontekstiin ja rannikoiden vähitellen tapahtuneeseen asutushistoriaan saari saarelta, paikka paikalta. Lyyprtti-kirja pyrki antamaan kronologisen kuvan siitä, miten kyläläiset olivat paikallistuneet omiin paikkoihinsa ja kylään. Lyyprtti-kirjan rakenteellinen toteutus kertoo kylän historiantuottamisen merkityksenannon rakentumisesta pienemmistä paikallistumisista suurempiin alueellisiin ja ajallisiin, historiallisiin kokonaisuuksiin.

Prosessin ensimmäinen välietappi oli Lyyprtti-kirjan kokoaminen ja toimittaminen. Se oli haastattelujen, kyläläisten kirjoittamien muistojen ja taustatutkimuksieni kollaasimainen tekstualisaatio. Kirjan rakenteen kokoamisessa hyödynsin menetelmällisesti kylää, paikkaa, aikaa ja ympäristöä käsittelevää tutkimuskirjallisuutta. Kylän pitkäaikainen menneisyys, suullinen historia ja lyyprttiläisiltä tulleet kirjoitukset sekä niihin liittyvät sähköpostineuvottelut ja muu kirjeenvaihto määrittivät tulkintaani. Lyyprtti-kirjan tekeminen oli samalla tutkimukseni aineiston analyysivaihe. Se syntyi historiantuottamisen ja tutkimuksen tuotteena, kylähistoriana. Lyyprtti-kirja on kyläläisten erilaisen ja eri lähtökohdista kumpuavien pienempien ja suurempien kertomusten kokoelma.

Olin jakanut paikkoja yhdistävää tai ”yhteistä” kylää koskevan, yleensä nostalgisuuteen painottuvan kerronnan neljään aihealueeseen, jotka olivat 1) kylän ja sen paikkojen nimien merkitys 2) muistissa olevan luotsikylän ja sen ihmisten aika 3) aiempien kyläläisten ympäristössä toimimiseen, kuten

soutamiseen ja jään kokemiseen liittyvä kerronta ja 4) kadonneiden kirkkaiden vesien nostalgia eli veden saastumiseen liittyvä kerronta. Näistä olin kirjoittanut Lypyrtti-kirjaan aihealueista 1) ja 2). Seuraavaksi lähdin tarkastelemaan tutkimukseni osana 3) aiempien kyläläisten ympäristössä toimimiseen, tässä luvussa soutamiseen liittyvää kerrontaa. Jään kokemuksen ja kirkkaiden vesien nostalgian kerronnan aihealueiden tarkastelun teen myöhemmin, luvussa III. Soutamiseen liittyvässä kerronnassa kiteytyy lypyrtiläisen elämismaailman kuvaus. Kertomukset ovat tilallisten käytäntöjen representaatioita. Niitä analysoimalla toin esiin kokemuksellista tietoa havainnoida ympäristöä, toimia siinä ja tiedon syntymiseen vaikuttaneita ihmis- ja ei-ihmistoimijoita. Kertomukset välittivät käytäntöjen ja kokemuksen luomaa tietoa, joka oli oleellinen historiantuottamiselle eli merkityksenannon syntymiselle ja siirtämiselle kokemuksesta kirjalliseen muotoon. Myös itse soutuessa opin ymmärtämään paikan kuuntelemista, sen kokonaisvaltaista aistimista. Se oli lypyrtiläisten kulttuuristen merkitysten pohdintaa minussa, myös kehollisina havaintoina. Siinä ruumiillistuivat yhteisön käsitykset luonnon ja kulttuurin suhteesta. Soutaminen on myös hyvä muistin vertauskuva. Toiminnallis-vertauskuvallinen kerronta näytti mahdollisesti olevan lypyrtiläinen lajityyppi, jolla korostettiin ympäristön ja ihmisen sekä hänen muistinsa vuorovaikutusta.

Se, etteivät kesämökkiläiset elä kylässä ympäri vuoden, vaikuttaa muistelemiseen ja siihen, mitkä muistot aktualisoituvat haastatteluissa. Tämä vuodenaikoihin sidottu väliaikaisuus on oleellinen lypyrtiläisen muistitiedon ja siten historiantuottamisen ymmärtämisessä. Suhde paikkaan ja muutokset siinä ja myös itsessä, kokijassa ja kertojassa, tulevat korostetusti esiin. Nämä ruumiilliset käytännöt tallentavat muistoja edellisiltä vuosilta. Tapamuistin ja kertaavan puheen avulla ne siirtyvät tulevaisuuteen tai seuraaviin sukupolviin.

Talven jälkeen kesäasukkaat matkaavat menneisyyden paikkaan, suvun aiempaan ja/tai kesäkotiin, joka elää muistoissa. Se herää kylään tulon yhteydessä. Historian tallentamisen haastattelujen aikana kesäasukkaat tekivät pyhiinvaelluksen menneisyyden Lypyrttiin. Vaikka ”pieniä” pyhiinvaelluksia tehdään joka kesä kylään tulon yhteydessä, ne ovat osa muuta arkista kesälomailua kaikkine osatekijöineen. Nyt paluu menneisyyden Lypyrttiin ja sen paikkoihin tehtiin historiantuottamisessa tarkoituksella ja tiedostetusti.

III KYLÄ VEDEN VARRELLA

Samassa Holman saarella myös Annikki Setälä kirjoitti 1960-luvun alussa siellä tapahtuvaa satuaan Kirjoittava kivitasku. Sadussa naputusta kuullessaan isoäiti ihmettelee, kuka pikkupojista on vienyt hänen kirjoituskoneensa. Sadun nimi paljastaa. Kivitaskun ääni on kuin kahta pientä kiveä löysi yhteen ja muistuttaa sen aikaisen kirjoituskoneen näppäimistön ääntä sormien hakatessa kirjaimia. Sadun pikkupojat ovat kasvaneet aikuisiksi, mutta kivitasku tai sen lajitoveri napsuttelee yhä läheisessä lehvistössä. Tuon äänen kuullessani muistan sadun, näen pikkupojat juoksemassa rantaan katsomaan ohi kulkevia laivoja ja isoäidin kastelemassa kukkia. Linnun ääni avaa maiseman menneeseen, vaikei kyseinen kivitasku enkä minä ole tuohon aikaan saarella ollutkaan.¹

Taloja kylänraitin varrella kevätjään aikaan. Kuva: Jaana Kouri.

6 MUISTIN MAISEMASTA MUUTTUVAAAN YMPÄRISTÖÖN JA SEN TOIMIJOIHIN

Lypyrtin muistitiedon maisema

Tutkittuani kylän merkityksenantoprosessia paikka- ja tila-käsitteiden näkökulmasta, laajensin tarkasteluni koskemaan myös kylää *maisemana*. Menneisyys näkyy Lypyrtin maisemassa. Rakennetun ympäristön ja muistin paikkojen lisäksi rannoissa on esimerkiksi purjelaivojen kiinnitysrenkaita Suomen sodan ajalta ja Holmassa luotsien vedenkorkeusmerkintä vuodelta 1900 sekä kallioon hakattu aiemman saaren asujan nimi. Nämä muistuttavat menneestä. Maisemaa myös luetaan menneisyyden maiseman löytämiseksi. Maisemaan on ikään kuin kätkeytyneitä menneitä aikoja ja muuttuneita paikkoja, joskus myös konkreettisesti aiempien aikojen esineitä. Esimerkiksi yksi haastateltavista kertoi, miten hän oli kaivaessaan maata löytänyt nauvoja, nappeja, parsinneuloja ja rahoja 1730-luvulta.¹ Samoin toisen kesämökkiläisen puutarhan maasta oli löytynyt kiviä ja rahoja, joiden alkuperää ja syytä paikkaan päättymiseen pohditaan haastattelussa.²

Haastatteluissa pohditaan jonkun verran sitä, missä olisi ollut kylän ensimmäinen luotsaukseen liittyvä luotsirengin vahtipaikka, ja todennäköisinä sijaintina pidetään Verkholman niemeä tai Kumpelinvuorta.³ Eräässä haastattelussa kerrotaan, miten vielä 1960-luvulla luotsivanhin Ruben Luotolahti kävi katsomassa jään sulamista männystä Katkurun saaren kallioilta, joiden arvellaan olleen myös aiempi luotsien tähytyspaikka.⁴ Lähimenneisyyden toiminta ikään kuin antaa vihjeen samassa paikassa aiemmin tapahtuneesta samankaltaisesta toiminnasta. Ihminen, jolla on syvälinen suhde ympäristöönsä, esimerkiksi kotiseutuunsa – jolloin suhde on myös pitkäaikainen tai paikallista ympäristösuhdetta on välitetty hänelle –, tulee tietoisiksi näkymättömästä maisemasta, joka rakentuu sekä yhteisöllisesti jaetuista että yksilöllisistä kokemuksista, muistoista ja kertomuksista. Näkymättömällä maisemalla voidaan viitata siihen, mitä näkyvässä maisemassa on aiemmin sijainnut, tehty tai tapahtunut. Lypyrtti on toiminut myös ankkuripaikkana historian monissa eri vaiheissa. Suomen sodan aikana vuonna 1808 se oli sotasatama,

1 TKU/A/09/68.

2 TKU/A/09/61.

3 TKU/A/10/17/H1.

4 TKU/A/10/17/H1 & H3.

josta muistutuksena ovat mainitsemani rantakallioissa olevat suuret rautaiset renkaat.⁵ Ankkuripaikan tunnus, ankkuri, on myös Lypyrtin viirissä, joka teetettiin vuonna 2004. Teemu Kouri kirjoittaa, että ”se kuvaa Ströömiä, kylää sen varrella sekä ankkuripaikkoja”.⁶ Tässä kylän symbolissa on kuvattu niin liikkuva vesi kuin sen varrella oleva ankkuripaikka. Maisema tulee näin merkitykselliseksi yhdistäen menneisyyden nykyisyyteen.⁷ Maisemaan muodostuu eräänlainen historiallinen kasauma, jossa on nähtävissä eri aikakausien ja sukupolvien jättämiä jälkiä, kuvia ja kertomuksia.⁸

Useat haastateltavat ovat kiinnostuneita siitä, onko kylässä rakennettu aiemmin veneitä ja sitä, onko ollut venetelakkaa eli varvia.⁹ Sopivan varvipaikan löytymiseksi arvioidaan rantojen muotoja.¹⁰ Toinen mahdollinen johtolanka aiempien varvipaikkojen löytämisessä ovat paikannimet. Esimerkiksi Verkholman niemessä on laakea, matala ranta, jota olisi voitu käyttää veneen vesillelaskuun telakalta. Tätä todentaa myös Ossian Kuusisen muisto:

Sillo Ruattin kalakauppia tuliva tän jo syksyl. Lypyrtis ol semmone paikka, ko se muutonki semmone keskus on ollu vanha-aikka ja vähä viäläki, että ne tuliva sin. Sumpu, se kalapaatti, se otetti siäl ylös ja pantti alassuute siäl, nykyse sanova ”Verkholma”, mut se o ”Värkholma” paremi ollu muinaisse aika”¹¹

Kuusisen mukaan Verkholmaan eli aiemmalta nimeltään Värkholmaan, joka viittaa värkkämiseen, veneiden huoltamiseen – vedettiin sumppuveneitä¹² talviteiloille. Samankaltaista maiseman historialliseen lukemiseen liittyvää neuvottelua ovat monet muut paikannimiin liittyvät keskustelut, kuten päätelin jo kylän nimeä koskevassa luvussa. Paikannimien merkityksiä pohditaan ja punnitaan haastatteluissa yhdistäen tietoa nykyisistä ja menneisyyden maisemista ja ymmärrystä, jota paikassa elämisen kokemus on tuonut tullessaan.¹³ Koska kyläläiset olivat kiinnostuneita paikannimistä, selvitin alueen paikannimien merkitystä muista läheistä ja kirjoitin Lypyrtti-kirjan paikkalukuihin

5 Renkaita on ainakin Holman ja Verkholman rantakallioissa.

6 Kouri, T. 2011e, 223.

7 Ks. Enges 2014, 97.

8 Ks. Laurén 2006, 88.

9 Yksi pohdinnan neuvottelun syy on varmaankin Volter Kilven *Alastalon salissa* -teos, joka kuvaa parkki Kaitaisen rakentamisen neuvottelua. Alastalossa ei tiedetä rakennetun sumppuja isompia purjelaivoja, mutta tilapäisiä varveja eli telakoita on ollut. (Kallberg 1981, 26–47; Skytén-Suominen 2011b.)

10 TKU/A/09/51; TKU/A/09/79; TKU/A/10/17/H1.

11 Lettinen 1999, 75; ks. myös Kouri, J. 2011a, 153. Samaa asiaa pohtii yksi haastateltavista (TKU/A/09/77/H2).

12 Sumppuveneessä on sumppu veneen pohjassa, jossa voidaan säilyttää kaloja elävinä.

13 TKU/A/10/18/H1; TKU/A/10/20.

niistä löytämäni tiedot. Näin toin myös lukijalle esille menneisyyden johtolankoja maisemassa.

Lypyrtin muistitiedossa menneisyyden maisemaa lähestytään paikoissa tapahtuneiden asioiden tai muistikuvien avulla. Sitä ikään kuin tarkastellaan menneisyyden paikasta ja hetkestä käsin. Tätä tehdään myös maisemista otettujen vanhojen valokuvien avulla.¹⁴ Haastatteluissa kysyin myös haastateltavilta heille mieluisista paikoista tai tekemisistä:

H1: Et tuo nyt on ollu aika joskus tuulest riippuen, niin tuolt laiturin vierest toi kallio ylös, niin siel on semmonen tasanen paikka. Ja sielt näkyy Ströömi ja Killeskäri ja toi suntti tost välistä, et siel on kiva istuskella.

H2: Niin on. Periaattees sit viel kolmas suunta tonne Keisarinkarillekin päin. Et siin on tavallaan semmoset kolme aukkokohtaa.¹⁵

Tää paikka on hirveen hyvä paikka. Ja tästä lahdelle avautuva maisema ja se näkyy tosta saunan ikkunasta ihanasti, niin se on joku sielunmaisema oikee, et sit, kun silmä lepää siinä, niin sillä hetkellä katoa kaikki tressit.¹⁶

Kuten edellä olevissa lainauksissa, useissa haastatteluissa lempipaikkaan tai paikkaan, missä haastateltavat viettivät paljon aikaa, liittyi jonkin maiseman, erityisesti merimaiseman katsominen. Myös saaristossa vesillä kulkeminen ennen merikortteja tai gps-laitteita ja vielä nykyäänkin on edellyttänyt saarten tunnusmerkkien lukemista, kuten erityisten yksittäisten puiden, kallionmuotojen, värien tai saarten silhuetin tunnistamista kaukaa. Aikoinaan myös saarten nimeäminen perustui paljolti juuri näköhavaintoon.¹⁷ Tutkimusten mukaan maisema on määritelty yleensä näköaistin havaintona tai kuvana,¹⁸ mutta nykyisin se ymmärretään laajemmin kuin vain visuaalisesti havaittuna paikkana.¹⁹ Vaikka havaitseminen on kaikkien aistien yhteistoiminnan tulosta, länsimaisen ihmisen todellisuudessa on todettu aisteista painotettavan kuuloa ja ennen kaikkea näköä. Allosentrisinä, esinekeskeisinä, ne liittyvät ymmärtämiseen ja etäisempään viestintään kuin autosentriset lähiaistit, jotka puolestaan liittyvät tunteisiin.²⁰ Samoin mieleen palautuvista kokemuksista puhutaan yleisesti muistikuvina, siitä huolimatta, että muistot usein aktivoituvat

14 Haastatteluissa en käyttänyt menetelmällisesti valokuvia itse, mutta jos haastateltava oli ottanut esille valokuvia, katsoimme ja keskustelimme niistä. Tätä tapahtui vain muutaman kerran ks. esim. TKU/A/09/56; TKU/A/09/77. Haastattelukutsussa mainitsen, että jos haastateltavilla olisi valokuvia, olisin kiittolinen, joko niitä voisi käyttää Lypyrtti-kirjassa (Liite 1), ehkä tästä syystä nämä haastateltavat olivat ottaneet valokuvat esille.

15 TKU/A/09/83.

16 TKU/A/09/54.

17 Hinneri & Terho-Hinneri 2012, 9.

18 Cresswell 2004, 10; Enges 2014, 96–97; Meinig 1979a, 34; Tuan 1979, 89–90.

19 Ks. esim. Wylie 2007, 2.

20 Horelli 1982, 62.

myös jonkin muun kuin näköaistimuksen ansiosta.²¹ Eräs haastateltava kuvaa, kuinka hienoja paikkoja ovat sellaiset, missä silmä hakee sitä, mikä ulottuu horisonttiin, ja että niissä viihtyy. Hän mainitsee tuleen katselun ja horisonttiin tuijottelun, sillä sitä ”jaksaa tehdä” ja ”sitä kautta syntyy sit nää paikat”.²² Myös mökkipäiväkirjoihin kirjataan luontohavaintoja, säätä tai erityisiä asioita, kuten pilvien muotoja.²³ Pilvien tarkkailemisesta kertoo myös seuraava lainaus:

No, tähän on niin kun valon maisema sillälailla. Täällähän valaistukset on ihan olennainen asia ja pilvet. – – aivan ihmeelliset pilvet, jota ei koskaan voi huomata kotona. – – Mutta pilvet huomaa täällä aivan eri tavalla. Ehkä pilvet meren päällä tuleekin jotenkin erilaisiks. Ne on jotenkin semmosia vaikuttavampia, ja niis on enemmän muotoja ja värejä ja kaikkea, niin jotenkinhan täällä tarkkailee pilviä. Sit valohan on jotenkin voimakas, kun se heijastuu merestä. Se on erilainen, kun tuolla sisämaassa. Ihan toisenlainen valo ja valaistukset, sitten iltavalaistukset ja aamuvalaistukset. Kyllähän tääl on hirveen hienoja nää just valaistukset.²⁴

Maiseman tai pilvien katseleminen tuo haastateltavalle mieleen erityisen valon, jonka hän kokee heijastuvan merestä. Maisemaa koetaan kokonaisvaltaisesti.

Etnografisessa kirjallisuudessa on painotettu myös muiden aistien kuin näköaistin ottamista huomioon niin tutkijana havaintojen tekemisessä kuin tutkimusaineistojen analyysissä.²⁵ Haastatteluissa on useita mainintoja äänien kuuntelemisesta tai hiljaisuudesta.²⁶ Kuunteleminen, hiljaa oleminen ja ilmojen tarkkailu kaikilla aisteilla ovat taitoja, jotka kuuluvat olennaisesti saaristossa asuvien elinehtoihin, etenkin ennen nykyisiä teknisiä apuvälineitä. Eräs haastateltavista kertoi isoisästään, miten tämä opetti luonnossa olemista:

...me istuttiin tässä kalliolla. Istuttiin ihan hiljaa, ja hän sano, että kuuntele. Ja me mentiin metsässä, kuljettiin paljon. Hän opetti kasvit. Mää oon keränny mun kasvit täältä kouluu varten. Mentiin sunttiin, kalastettiin ja aina hän sano, että hiljaa, ei saa huutaa. Et aina piti olla hiljaa. Ja hän aina sano, että kuuntele tuulta, kuuntele meren ääntä ja katso taivasta, nyt tulee semmonen ilta, nyt on semmonen aamu. Ja aina se, että älä tuhlaa ja älä vie luonnosta, äläkä revi sieltä mitään, mitä sinä et tarvitse.²⁷

21 Karjalainen 2004, 60–61.

22 TKU/A/09/59

23 TKU/A/09/68.

24 TKU/A/09/51.

25 Ks. esim. Gothóni 2010, 18–23; Okely 1992, 16; Pink 2009.

26 TKU/A/09/68.

27 TKU/A/09/64.

Kun kuuntelee tarkasti ympäristön tapahtumia, on valmis olemaan vuoro-vaikutuksessa sen kanssa, toimimaan ja kunnioittamaan sitä. Myös nykyään kelien muutoksia ja niistä kertovia merkkejä seurataan, vaikka koneellistuminen on helpottanut vesille lähtemistä ja siellä kulkemista. Myös koneita on kuunneltu. Teemu Kouri kuvaa kirjoituksessaan ”Aallop in äänestä oppii tuntemaan kulkijan” Lyyrtytti-kirjassa, kuinka 1960-luvun kylässä hän tunnisti veneiden moottoreiden äänet kaukaa niitä näkemättä: ”Kaikkien koneiden äänet kertovat jotain kuljettajan paikasta, suunnasta, kiireestä, varmuudesta ja ehkä myös luottamuksesta koneeseensa.”²⁸

Edellä olevassa lainauksessa korostuu hiljaisuus ja rauhallisuus ollessa luonnossa. Yksi haastateltavistani kuvasi nykyistä kokemustaan hiljaisuudesta:

Joskus täällä on talvella niin hiljaista, että kun veri kiertää päässä, niin senkin kuulee. Omat korvat sisäkautta kuuntelee... kettu voi juosta. Joku pöllö mennä suhahtaa, mutta on niin hiljaista, että sielu lepää.²⁹

Toinen haastateltava kuvaa mökille tuloa:

Niin sitä on niin kun hetkessä irti kaikista työasioista. Et sitä mää oon just sitä seurannu, et miten tulee aisteihin se, kun kuulen ja näen ja haistan ja maistan ja tunnen kaikki vivahteet täällä, niin ihan eri tavalla. Et tää on oikeen semmonen aistikylpy tämä paikka, kun tänne tulee.³⁰

Molemmissa lainauksissa korostuu Lyyrtytissä olemisen ja aistimisen moninaisuus ja erilaisuus. Jälkimmäinen haastateltava kuvaa saareen tuloaan irtiottona ja johonkin toisenlaiseen, aistivoimaiseen paikkaan tulemisena. Moniaistisuuteen liittyy myös se, miten aistimukset, toiminta ja ajattelu, luonto ja kulttuuri punoutuvat tiiviisti yhteen.³¹ Aistimukset myös herättävät muistoja, jotka liittyvät johonkin aikaisemmin koettuun. Tuoksun, äänen tai jopa kosketuksen avulla saatamme siirtyä menneisyyden paikkaan ja maisemaan.

Muutokset maisemassa ja ympäristössä

Maisemat ovat jatkuvassa muutoksessa ja siksi myös ihmiset ovat ikään kuin matkalla väliaikaisissa, jatkuvasti muuttuvissa maisemissa.³² Myös Siivosen tutkimuksessa muutokset tulevat esiin ikonisina ja indeksisinä merkkeinä,

28 Kouri, T. 2011c, 228.

29 TKU/A/09/64.

30 TKU/A/09/54.

31 Lehtonen 2014, 28, 41.

32 Lund & Benediktsson 2010, 6.

joiden avulla pystytään tarvittaessa kertomaan siitä ympäristöstä, johon saaristossa identifioidutaan.³³ Haastatteluissa kysyin havaituista muutoksista, en ainoastaan maisemassa vaan kylällä,³⁴ joissain asioissa,³⁵ ympäristön tilassa,³⁶ luonnonympäristössä tai luonnossa,³⁷ ympäristössä, elämässä, luonnossa,³⁸ eläinkannassa tai -lajeissa.³⁹ Keskusteltaessa maisemasta tai sen muutoksista Lypyrin muistitiedossa tulee esiin ennen kaikkea luonnon tai eläinten katseleminen, seuraaminen tai tarkkaileminen.⁴⁰

Muutama haastateltava otti esille ensimmäisenä rakennetun ympäristön tai koko kylämaiseman:

H: Mut ei mun mielestä mitään muutoksii. Must nää on turvalliset maisemat täällä ympärillä. Mun mielest vähän on saatu onneks rakentaa mitään, et kukaan ei ole niin kun luopunu. Et niin, kun mää sanoin, että Alastalo on Alastalo, Sarvilinna on Sarvilinna, Holma on Holma, luotsiasema on luotsiasema. [Sukunimi], jotka on mun [sukulaisia] ja lapsuudenystäväni [nimi], niin ei täällä kukaan ole tehny mitään radikaalii, et ilmeisesti me kaikki arvostetaan ja kunnioitetaan, et me saadaan tulla ja olla näissä ympyröissä.⁴¹

JK: No, mitäs luonnosta ja ympäristöstä, niin osaaks sää sanoa, että onko mitään suurempii muutoksii tapahtunu sinä aikana, kun sää oot ollu täällä?

H: No ei voi sanoa, että olis mitään. Täähän on just hienoa, että täällä tavallaan aina, kun tänne tulee, että täällähän on ikään kun aina ois oltu-kin taas täällä.⁴²

Lainauksista on molemmista kuultavissa kylän maiseman tai sen rakennusten muuttumattomuuden arvostaminen. Ensiksikin arvostettiin sitä, ettei Alastalo myynyt kylän lännenpuoleisia, rakentamattomia alueita mökkitonteiksi. Toiseksi pohdittiin sitä, pysyykö Lypyrtti sellaisena kuin se nyt on, ja mikä sen estää.⁴³ Yksi haastateltavista ilmaisi pysyvien rakennusten olevan kiinnekohta, kun ympäristö muuten muuttuu.⁴⁴ Paikkojen ja maiseman katsotaan tarjoavan yhteisölle kiintopisteitä ja mielikuvia pysyvyydestä”, kuten folkloristi Karina

33 Siivonen 2008, 314.

34 TKU/A/09/61.

35 TKU/A/10/22.

36 TKU/A/10/05

37 TKU/A/09/51; TKU/A/09/65; TKU/A/09/69; TKU/A/09/83.

38 TKU/A/09/79.

39 TKU/A/09/54; TKU/A/09/64; TKU/A/09/66; TKU/A/09/67; TKU/A/10/11.

40 TKU/A/09/54; TKU/A/09/68.

41 TKU/A/09/64.

42 TKU/A/09/51.

43 TPK201105.

44 TKU/A/10/11.

Lukin kirjoittaa.⁴⁵ Haastattelujen jälkeen olen kirjoittanut keskustelustani Teemun kanssa ylös tutkimuspäiväkirjaani seuraavan otteen:

TK: Pieni asia Hilman mäessä, joka onkin iso asia: koivunjuuressa oli irtokivi, liiteri, ja tärkeä lapsena oli keltainen postilaatikko. Sinne tuli koko kylän posti, toisaalta se oli Hilman liiteri, Lehmuksen oma. Nyt kun se rakennus on poissa, siitä puuttuu joku juttu, kun aina näki, kun Hilma köpötti siellä ja kissa perässä, ja aina kun tehtiin klapisouvia.

JK: Niin, paikkaa ei enää oo?

TK: Niin kukaan ei enää muistakaan koko juttua.⁴⁶

Teemu harmittelee liiterin häviämistä myös sen takia, että sen hävittyä ei paikka enää muistuta menneisyyden yksityiskohtaisista tapahtumista. Myös rakennettuun ympäristöön kiinnittyvät ihmisten tarinat ja rakennuksissa tapahtuneet asiat ja toiminta. Yksi haastatteluissa ja päivittäisissäkin keskusteluissa oleva kysymys saarensamme on talojen sähköistäminen. Kenttätöön aikaisessa tutkimuspäiväkirjassani mietin kyläläisten suhtautumisessa sähköön näkyvän myös suhtautumisen nykyajan elämäntapaan, siihen, miten aikaisempi elämäntapa on arvostettua tai mikä tuo saaristossa elämisen tunnun, kynttilänvalo tai sähkövalo. On kuitenkin muistettava, että aiempi elämäntapa saarissa ei ole ollut muuttumaton tai samanlainen nykyäänkään kaikkien kohdalla. Esimerkiksi jotkut aiemmat paikalliset asukkaat mainitsivat korostetusti sen, kenellä kylässä oli ollut puhelin. Luotsiasemalla oli puhelin-keskus, jonka kautta puheluja hoidettiin. Se mahdollisti yhteyden kylän ulkopuolelle.⁴⁷ Haastattelujen jälkeen ajankohtainen asia oli vesiputkien vetäminen saariin, josta neuvotellessa toistuvat samat pysyvyyden ja ajan mukana tulevien muutosten teemat.

Kyliä ja niiden rakennettujen tilojen tilan on katsottu sekä jäsentävän inhimillistä todellisuutta että tuottavan ja ylläpitävän tiettyjä käsityksiä, tapoja ja tottumuksia.⁴⁸ Haastateltava pohtii uusien ja vanhojen rakennusten ja maiseman suhdetta seuraavasti:

[kesämökeissä, uusissa rakennuksissa] ...maisema korostuu, et on ole-massa ikkunamaisema, joka on hyvin tarkkaan harkittu, mihin se ikkuna aukeaa. Ja jos ajatellaan, niin se vanha rakentaminen, vaikka tää nyt nelkytluvun lopussa tehty kalastajatilän plaseraus, niin se on mietitty sen maaston mukaan ihan muita asioita silmällä pitäen: mis on lämpimin kohta, miten erilaiset pihat aukeaa. Ja sit taas tää on lähdetty niin kun

45 Lukin 2011, 15.

46 TPK150609.

47 TPK200406; puhelimesta haastatteluissa esim. TKU/A/09/55/H1; TKU/A/10/1/H1; TKU/A/10/10.

48 Kirveennummi & Räsänen 2000, 14.

maiseman ehdolla. Tää on puhdas kesäasunto. Se toinen on niin kun pysyvää rakentamista.⁴⁹

Haastateltava viittaa pysyvällä rakentamisella ympärivuotiseen asumiseen.⁵⁰ Kylässä tapahtuneet muutokset maisemassa ovat tapahtuneet sen jälkeen, kun siellä ei enää asuttu ympärivuotisesti vaan sinne tultiin vain kesäkuukausiksi lomaviihtoon, Asukkaiden tarpeet ovat erilaiset kuin lomalaisten, mikä näkyy myös rakennusten tyyleissä, varustuksissa ja sijainneissa.

Lyyprtissä omiin paikkoihin ja taloille kuljetaan rannasta käsin. Talot ovat rannassa, vedestä katsoen kuin kyläraitin varrella; kylämaisema näkyy Lyyprtissä mereltä käsin.⁵¹ Haastatteluissa yhteisen kylä- tai saaristomaiseman oikeutettua muuttamista pohditaan. Saaremme uudisrakennuksen rakennusvaiheissa ja sen valmistuttua keskustelimme siitä, miten talomme näkyy Ströömin suuntaan, ja siitä, että se on ”sopusuhtainen” ja ettei se tule liikaa esiin maisemasta. Myös muiden kyläläisten kanssa se tuli puheeksi.⁵² Liika näkyminen merelle koettiin huonoksi.

Myös laiturit kuuluvat rakennettuun ympäristöön. Yksi kyläläisistä muistelee aikaa, jolloin ei ollut Kekoniityn laituria,⁵³ ja toinen yleisesti aikaa, jolloin ei ollut ”nykyisiä laiturisysteemejä”⁵⁴. Useassa kylän rannassa olleiden venevajojen eli paattihuoneiden mainitaan kadonneen maisemasta.⁵⁵ Eräs haastateltava sanoo rannassa olleen venevajan, mutta he hajottivat sen, koska se oli mennyt jo niin huonoon kuntoon ja näin ”rannat saatiin siistiksi”.⁵⁶ Vanhojen rakennusten ylläpitäminen onkin vaativaa ja aikaa vievää, kun aikaa on vain kesäkausi ja talvella rajut sääolosuhteet heikentävät rakennusten kuntoa.⁵⁷ Teemu sanoi keskustellessamme maiseman säilymisestä: ”Vaikka [nimi] käy lähes epätoivoisesti yhden miehen voimalla kamppailua, ajan hammas tekee työtään meriolosuhteissa.” Vanhan rakennuskannan huoltaminen kesämökkiläisen aikataululla ja taidoilla on vaativaa. Vapaa-ajan asunnon hoitaminen saattaa tulla rasisitteeksi.

49 TKU/A/09/59.

50 Ks. myös TKU/A/10/22.

51 Haastatteluissa puhutaankin vähemmän saarien sisäosista, mutta mainintoja on siitäkkin, miten saarten sisäosat ovat monimuotoisia, sisältäen erilaisia paikkoja (TKU/A/09/54; TKU/A/09/67).

52 TKU/A/09/51, TPK250607.

53 TKU/A/09/55/H1.

54 TKU/A/09/49/H1.

55 Kylässä on nähtävissä venesuojia tällä hetkellä kahdessa rannassa. Niiden kohdalla myös neuvotellaan rakennusluvista ja niiden saamisesta sekä pohditaan, mikä osuus on sillä, kuka on ollut rakennusvalvojana mihinkin aikaan ja onko ”perinnemaisemaa” arvostettu. (TKU/A/09/72/H1.)

56 TKU/A/09/193/H1.

57 TKU/A/09/193.

Kylämaisemaan liittyy myös kylän (rakennettu) topografia. Sarvilinnan torni on jo sukupolvien ajan – se rakennettiin 1920-luvulla – erottunut maisemasta, ja sitä pidetään ja käytetään jo sellaisenaan myös merimerkkinä.⁵⁸ Muutokset maiseman muodoissa vaikuttavat saaristossa niin väylien käyttöön kuin navigointiin, etenkin pimeällä. Saarille on annettu nimiä esimerkiksi sen mukaan, miltä niiden profiili näyttää mereltä käsin tai ovatko ne kelvollisia väliaikaiseksi satamaksi.⁵⁹

Neuvotellessamme haastatteluissa kylässä tapahtuneista muutoksista puhuimme samalla maisemassa, luonnossa tai ympäristössä tapahtuneista muutoksista. Suurin osa haastateltavista mainitsee ensin tai korostaen suurimmaksi tai oleelliseksi muutokseksi eri sanoin (esimerkiksi ”tietenkin”⁶⁰ tai ”muutos on tapahtunut meressä”⁶¹) veden likaantumisen, sameutumisen, liettymisen tai levän lisääntymisen.⁶² Käsittelen tätä neuvottelua tarkemmin luvussa ”Neuvottelu veden sameutumisen syistä”. Sen ohella puhuttiin paljon myös veden ja maiseman rehevöitymisestä.⁶³ Rehevöitymistä kuvataan esimerkiksi sillä, miten aiemmissa uintipaikoissa ei enää voi uida tai kulkea veneellä.⁶⁴ Puhutaan myös siitä, miten saarissa puhtaat kalliot ovat peittyneet ja puita kasvavaa enemmän tai nopeammin.⁶⁵ Kun pohditaan muutoksen syitä, muistellaan sitä, miten sukulaisilta oli kuultu kaislojen tai ruovikon niittämisestä tai miten pihossa ei saanut juosta missä vaan, sillä heinä ja ruoho säästettiin eläimille. Maisemaa kuvataan 1950-luvun valokuvissa ”alastomaksi”.⁶⁶ Rehevöitymisen toisena syynä pohditaan ilmansaasteiden rehevöittävä vaikutusta.⁶⁷ Myös kasvillisuuden osalta pohditaan sitä, johtuvatko muutokset siitä, että ihmiset ovat ennen muokanneet maisemaa eri tavalla kuin nykyään, kuten niittäneet lehmillä ruovikoita tai sahanneet puita.⁶⁸

Niin haastatteluissa kuin muissa keskusteluissa on pohdittu saaristolle ominaisten piirteiden, kuten puuttomuuden, luotomaisuuden tai erämaisyyden siirtyneen kauemmas ulkosaaristoon kesäasutuksen vallatessa tilaa mantereelta ulkosaaristoon päin.⁶⁹ Muutoksista puhutaan monesti ikävinä

58 TKU/A/09/51; TKU/A/10/16/H1.

59 Hinneri & Santamala 1997, 51, 59.

60 TKU/A/09/69/H2.

61 TKU/A/09/78/H2.

62 TKU/A/09/51; TKU/A/09/58; TKU/A/09/61; TKU/A/09/65; TKU/A/09/69/H2; TKU/A/09/71; TKU/A/09/79; TKU/A/10/11; TKU/A/10/22.

63 TKU/A/09/71; TKU/A/09/78/H2; TKU/A/09/7.

64 TKU/A/09/67; TKU/A/09/78/H1.

65 TKU/A/09/54; TKU/A/09/78/H1; TKU/A/09/193/H2.

66 TKU/A/09/72/H1; TKU/A/10/11.

67 TKU/A/09/78/H2.

68 TKU/A/09/61; TKU/A/10/11.

69 Ks. esim. TKU/A/09/69/H1.

tai ei-toivottuina. Kritiikitön suhtautuminen siihen, että luotsikylän aikainen ihmisen toiminta ympäristöä kohtaan olisi ollut kestävämpää kuin nykyinen, ei ole kuitenkaan perusteltua. Esimerkiksi vesien saastuminen tai rehevöityminen on pitkäaikaisen luonnon hyötykäytön tulos, ei ainoastaan luotsikylän jälkeisen ajan ihmisen toiminnan tulosta. Kiinnostavaa onkin, mitä koetaan säilyttämisen arvoiseksi ja miksi.

Lypyrtiläisten käytännöllinen luontosuhde

Osa ihmisen ympäristösuhdetta on luontosuhde, jonka en itse kuitenkaan näe olevan selkeästi erotettava osa-alue. Sekin on tutkimuksellinen käsite, apuväline, jonka avulla tarkennan katseeni ympäristön tiettyihin toimijoihin ja vuorovaikutukseen niiden kanssa. Jo tässä tarkennuksessa tulee esiin kysymys inhimillisten toimijoiden kuulumisesta luontoon. Katriina Siivonen toteaa, että luonto on saaristossa elävien ihmisten identiteetin keskeisin sisällöllinen elementti. Se hyväksytään vahvaksi toiminnan ja identifioitumisen määrittäjäksi, vaikka arjen käytänneissä saattaa tavanomaistua huomaamattomaksi ja tulee ehkä näkyviin vasta pidemmän poissaolon jälkeen.⁷⁰

Tutkimukset osoittavat, että ympäristötietoisuus ja -asenteet selittävät huonosti ihmisten käytännön toimintatapoja. Sen sijaan juuri toiminnalliset suhteet vaikuttavat merkittävästi ihmisten ja ihmisyhteisöjen luontosuhteen rakentumiseen. Ihmiset tulkitsevat luontoa ja siihen liittyviä asioita erilaisissa käytännöllisissä ja paikantuneissa vuorovaikutussuhteissa, ja siksi ihmisten ja ihmisyhteisöjen suhde luontoon on pikemminkin käytännöllistä kuin eettistä pohdintaa. Arvot ovat osa konkreettisia käytäntöjä, eivät sen ulkopuolinen tekijä.⁷¹

Saamelaisten luontosuhteesta kirjoittanut Jarmo Valkonen erottaa kertomuksellisen ja empiirisen luontosuhteen. Kertomuksellisessa luontosuhteessa on kyse kulttuurista itseymmärrystä rakentavista kertomuksellisista, maailmankuvallisista, osin myyttisistä luontosuhdetta kuvaavista aineksista. Siinä tukeudutaan mahdollisimman laajaan luontokäsitykseen, jolloin luontosuhde on eräänlainen asemoituminen luontoa kohtaan yleensä. Empiirinen luontosuhde on suhdetta ympäristöluontoon ja sen elementteihin. Luonto, johon suhdetta rakennetaan, on osa ihmisen elämismaailmaa ja sen rakennetta.⁷² Edellä esittämäni soutamisen kuvaukset kertovat tästä. Tarkasteluni painottuukin

70 Siivonen 2008, 349, 351.

71 Valkonen 2005, 17.

72 Mts. 24.

lypyrtiläisten muistitiedossa esitettyyn empiirisen luonto- tai ympäristösuhteen kuvauksiin lypyrttiläisten muistitiedossa. Se ei ole kuitenkaan erillinen kertomuksellisesta luontosuhteesta. Sitä, miten kerronnallinen ja empiirinen luontosuhde ovat lomittuneita, kuvaa mielestäni hyvin seuraava haastattelulainaus, jossa olen kysynyt siitä, miten haastateltava oppi soutamaan:

H1: Isoäiti opetti soutamisen – – ja luultavasti kalanperkamisen alkeetkin ja painottanu nimenomasest, et paatis ei vihelletä, ei minkäänkaltases paatis, ei koskaan.

JK: Mikäs, oliks selitystä peräs?

H1: Ei, se oli niin ankara ilmaisu, että siihen ei kysytty, opetettiin soutamaan, mutta

se on kaikien merellä olevien ikivanha asia, jos tuulta kutsuttiin, taiottiin ja pyydettiin erilaisilla puhaltimilla ja viheltämällä, ja parempi on, ettei pyydä.

JK: Niin voi saadakki (naurahtaa).

H1: Juu.

H2: Niinpä.

H1: Samaten yhtä tarkka, et käärmeistä ei puhuta, et se tulee.⁷³

Haastateltava tuo itse esiin erilaisia niin kerronnallisen kuin empiirisen luontosuhteen esimerkkejä, joita hän linkittää kuuluvaksi samaan asiaan, siihen, mitä hänelle on opetettu ympäristössä toimimisesta. Kerronnallinen luontosuhde toteutetaan toiminnassa, josta se on myös lähtöisin. Toinen kesämökkiläinen mainitsee linnut ja eläimet ”kavereiksi”, jolle hän myös puhuu ja tästä syystä ei koe yksinäisyyttä yksin saarella ollessaan.⁷⁴ Yhdessä haastattelussa kesäasukas myös sanoo, että ”kyllä täällä niin kun luonnon keskellä eletään”.⁷⁵ Näitä voisi sanoa kerronnalliseksi luonto- tai ympäristösuhteen kuvauksiksi. Muistoissa olevan luontosuhteen yksi kerronnallinen kuvaus on kesämökkiläisen kertomus isoisästään, joka ”rakasti lintuja”, ja jopa kirjoitti niille:

...tään mää muistan aina, niin meidän venevajassa oli, että siel luki, että rii trii trii trii truu trii trii, pääsky rakas, älä kaki meidän veneen päälle. – – Ja sitten: ”trrr trr trrr, hän oli kirjottanu sen semmoselle pahville sinisillä, hyvin kauniilla kirjaimilla: ”Voisitko asua tuolla”. Eli tavallaan ne pääskysset oli hänelle aivan hienoja. Ja hän ei tuhonnu pääskysten pesiä koskaan sitä varten, että ne pääskysset kakki veneen päälle, vaan hän mieluummin kirjotti niille. Eli, tästä on jääny se, että ei sun tartte tuhota. Anna niitten olla. Helpompi sinun on pestä se pääskysen kakka, koska ne on niin taivaallisen kauniita.

73 TKU/A/10/18/H1.

74 TKU/A/09/71.

75 TKU/A/09/49/H1.

--

Hän opetti antaa arvoa sille, mitä meillä on. Pidetään siitä huolta eikä tuhota. Et ei vaan meille eikä meidän lapsille, -- Tavallaan hän yritti ehkä sanoa, että täytyy aina muistaa, et se jää tuleville polville. Et se ei pysähdy se ajatusmaailma tähän, vaan jatka sitä.⁷⁶

Vaikkakin muistelijan isoisän tapa kirjoittaa pääskysille on empiirinen, humoristinen ja myös lapsille suunnattu, se vertautuu keskusteluun luonnon kanssa, minkä haastateltava itse tulkitsee isoisänsä ajatusmaailmaksi, perinteeksi lapsenlapsilleen. Siihen, miten kesämökkiläiset kuvaavat paikallisten luontosuhdetta, vaikuttaa myös se, että haastateltavat kesämökkiläiset olivat monet lapsia tai nuoria silloin, kun kylässä oli vielä ympärivuotisia asukkaita. Sukupolvien välisen muistin on nähty välittyvän ennen kaikkea isovanhemmilta lapsille, sillä yhteisö odottaa vanhemmilta ihmisiltä muistamista ja heillä on aikaa olla lasten kanssa.⁷⁷

Eräs haastateltava mainitsi vanhan sananlaskun sanoneen, että ”mitä lyyprtiläise kirkos tekevä? Nukkuva ja näkevä unt silakoist.”⁷⁸ Hänen mukaansa matka kirkkoon oli sen verran pitkä, että täytyi olla jokin hyvä syy sinne menemiseen.⁷⁹ Kun kysyin seuraavaksi häneltä kyläläisten suhteesta mereen, hän sanoi:

Sanoisin, et kyl ihmene merel varmaan mont kertta huamaa olevas piän. Ja miälelläs uskoo siihe, et kyl joku korkeampi voima on. Niin ehkäpä se sitten, ehkei sitä tart käyr kirkos hakemas sil uskol vahvistust, et toi. -- Et ei sitä kerkke paljo ajatteleman, ko on täys tekemine.⁸⁰

Jo varhaisempien aikojen kirkossakäynnistä toinen haastateltava sanoi olettavansa, että

sikäli et oli sopivaine sää ja joku syy ollu, ni äkiäkös siäl sit o käyny, ja kun kirkonkäynti ei se ollu yksinomaan jumalanpalvelus, se oli se, et siel nähtiin ihmisiä ja sovittiin asioi.⁸¹

Nykyisten lyyprtiläisten muistitiedossa paikallisten asukkaiden luontosuhde näyttää usein perustuneen käytännöllisyyteen, siihen mikä oli tarpeellista, järkevää ja mahdollista eri olosuhteissa. Merkitystä kierrätetään empiirisen ja kerronnallisen ympäristösuhteen välillä. Kun saaristossa on haluttu välittää

76 TKU/A/09/64.

77 Halbwachs 1992, 47–48.

78 TKU/A/09/50.

79 TKU/A/09/50.

80 TKU/A/09/50.

81 TKU/A/10/17/H1.

mennyttä elämänmuotoa, tärkeinä on pidetty perinteinä kulkeneita taitoja ja ajatusta selviämisestä haastavissa saaristo-oloissa.⁸²

Neuvottelut muista toimijoista ympäristössä

Haastatteluissa keskustelu, joka liittyi kylässä tapahtuneisiin muutoksiin, eteni yleensä pohdintoihin eläinkannoissa tapahtuneista muutoksista. Ne tarkentuvat tiettyjen lintu- tai kalalajien häviämiseen tai kylän alueella esiintyneisiin uusiin lajeihin.⁸³ Biologi Risto Lemmetyinen kirjoittaa Lypyrntti-kirjan ”Piiireitä Lypyrntin luonnosta” -artikkelissaan, että linnustossa on Lypyrntin alueella viimeisen 50 vuoden aikana tapahtunut suuria muutoksia.⁸⁴ Haastatteluissa uusiksi tai lisääntyneiksi lajeiksi mainitaan etenkin merikotka, joutsenet ja merimetso. Merikotkan suojelemisesta on myös henkilökohtaisia muistoja ajalta, jolloin se uhkasi kuolla sukupuuttoon Suomesta.⁸⁵ Nyt lintua nähdään usein. Myös aiempien paikallisten asukkaiden suhtautumista siihen muistellaan. Sanotaan, etteivät he pitäneet merikotkista, sillä ne söivät kalat tai saattoivat viedä karitsan lammassaarista.⁸⁶ Esimerkiksi yhdessä haastattelussa mainitaan, miten aiempi asukas heristi nyrkkiään merikotkalle, joka tuli syömään pikkulintujen ruokaa lintulaudalta.⁸⁷ Samoin silkkiuikku, varis ja lokki mainitaan entisaikojen vihattuina lintuina. Syyksi arvellaan jokin käytännön syy, kuten se, että lokit veivät silakat kalastajien kuivatessa niitä.⁸⁸ Lokkeja pidettiin haastateltavien mukaan aiemmin ei-hyödyllisinä, ”roskalintuina”, samoin kuin nykyään jotkut pitävät särkikaloja ”roskakaloina”.⁸⁹ Muutama haastateltava kertoi erikoisista tapahtumista, kuten urosjoutsenten tappelemisesta⁹⁰ tai huuhkajasta, joka opetti poikasiaan haastateltavan pihapiirissä lentämään.⁹¹ Poimintoina ympäristön eri tapahtumista ne korostavat Lypyrntin luonnon erityisyyttä haastateltavalle ja sitä, miten siellä on yhä mahdollisuus kokea harvinaisia luonnonilmiöitä läheltä.

82 Siivonen 2008, 302.

83 Vesilintujen poikueita mainitaan olevan vähemmän, kadonneiksi lajeiksi mainitaan esimerkiksi haahka, pilkkasiipi, riskilä, nokikana ja metsissä asunut metso (ks. esim. TKU/A/09/56; TKU/A/09/65; TKU/A/09/69; TKU/A/09/72; TKU/A/09/79/H1; TKU/A/09/193/H2).

84 Lemmetyinen 2011b, 15.

85 TKU/A/09/78; TKU/A/09/79; ks. myös Lemmetyinen 2011b, 17.

86 TKU/A/09/53; TKU/A/09/79/H1.

87 TKU/A/09/75/H1.

88 TKU/A/09/53.

89 TKU/A/09/53; TKU/A/09/79/H1.

90 TKU/A/09/68.

91 TKU/A/09/54.

Merimetson kannat kasvoivat räjähdysmäisesti 2000-luvun alkupuolella.⁹² Lajin lisääntymistä ei pidetä hyvänä asiana. Haastatteluissa syyksi mainitaan sen laumapesinnän ja ulostamisen aiheuttamat saarten kalkkiutumiset ja se, että se vie muilta perinteisimmiltä saaristolinnuilta mahdollisuuden eläimeen.⁹³ Kylän alueella merimetso ei vielä pesi, mutta läheisen Seksmiilarin saarissa kylläkin. Yksi haastateltavista kuvasi sitä sanoen, että se on ”jostain tuolt iankaikkisuudest”, ”arkkainen” tai ”kuolemanlintu”.⁹⁴

Vesien saastumisen yhteydessä tai myös siitä irrallaan mainitaan kalakannan huonontuneen.⁹⁵ Särkikalojen lisääntymisen katsotaan aiheutuneen veden rehevöitymisestä.⁹⁶ Erityinen tapahtuma, jota muistellaan, oli ajanjakso, jolloin meritaimenta oli istutettu 1970-luvun lopulla kalakannan hoitotoimenpiteenä. Nuoret kesämökkiläiset kalastivat sitä myyntiin asti.⁹⁷ Haastatteluissa muistellaan myös tilanteita, joissa ”kadonneiden” lajien kaloja kalastettiin tai valmistettiin syötäväksi.⁹⁸ Erityinen on kuvaus mutukalasta, jonka katseleminen ja koskettaminen ovat jääneet haastateltavan mieleen:

H1: Mää ole viimeks nähny mutui Lypertös, nii [nimi] rannas joskus yhdeksänkymmentluvun puoles välis, mut en sen jälkeen, kun siinäki ol [nimi]suntis, sillo semmonen pieni kivikko iha rannas ja se kävi kutemas. Ja mää ole mont iltaa istunu siin ja katellu mudun kutua, joka on ihan viehättävä, kun se parvi liikkuu ihmise horisontis täysi miälettömäst edes-takasi. Kyl mää siel joskus olen käyny iha lähivuosinakin käyny, mut ei siel ol.

JK: Joo'o.

H2: Ne ol nii mukavi, ko laitto käden veteen tai varpaas vetee, nii ne tulee ain tökkimää. Ei tart peljät nyt, et jos laitat...

H3: Juu ei ei.

H2: ...kätes vette, et joku muttu tulis. Se ei edes varma näkis koko kättä, jos semmone olis olemas.⁹⁹

Haastateltava harmittelee Lypyrtistä kadonneen kalalajin mukana menneen myös aistikokemukset kalan koskettamisesta tai näkemisestä. Lintujen ja kalojen lisäksi käärmeistä neuvotellaan lähes kaikissa haastatteluissa. Miltei poikkeuksetta niitä todetaan olleen ennen enemmän, ja nykyisin niitä nähdään

92 Lemmetyinen 2011b, 16.

93 TKU/A/09/79.

94 TKU/A/09/79/H2.

95 TKU/A/09/71.

96 Uusiksi lajeiksi mainitaan särkikalat, säynävä, lahna ja kuha (ks. esim. TKU/A/09/49; TKU/A/09/71; TKU/A/09/78). Kalalajeista kadonneiksi tai vahvasti vähentyneiksi mainitaan ahven, hauki, simppe, mutukala ja kampela (TKU/A/09/65/H1; TKU/A/09/78/H1; TKU/A/09/79).

97 TKU/A/09/78/H2; TKU/A/09/79.

98 TKU/A/09/49; TKU/A/09/79/H2; TKU/A/09/82.

99 TKU/A/09/79.

kerran tai kaksi kesässä. Paikallisten muistetaan käskeneen kesämökkiläisten lapsena pitää saappaat jalassa: ”Porsto ovi kii! Saappa jalkka! Kattokan kärkei!”¹⁰⁰ Samassa haastattelussa arvellaan käärmeitä olleen enemmän aiemmin myös siksi, että ne saivat olla rauhassa, kun pihassa kuljettiin vain tiettyjä polkuja pitkin ja kiviaitoja oli enemmän.¹⁰¹ Käärmeiden sanotaan asuneen myös talojen kivijaloissa.¹⁰² Edellä olevassa lainauksessa eteisen ovi tulee pitää kiinni. Ehkä syy on sama, kuin mikä nykyisellä kesämökkiläisellä:

No, jos tulee ihan tähän rapulle, niin mää oon sitten muutaman kerran kyl tappanu, vaikka se on äärimmäisen epämiellyttävää, et ei sitä niinkään semmosta mielihalusta tee. Mutta et sitten tuolla rannassa, ja vaikka sieläkin tietysti on pieni riski, että koska siinä tulee oleiltua ja menee uimaan, ja käärmeethän uikin ja on ihan, että niitä vedessä, niin sit mää oon ajatellu taas, että se on jo heidän tonttiaan, et siellä niin ja sitten tässä myöskin tässä niityssä, niin en oo sillä tavalla niitä vainonnut. Mut en suostu jakamaan asuntoo heidän kanssaan...¹⁰³

Lainaukset kuvaavat ihmisten ja eläinten rinnakkaiseloja, naapuruutta ja sen pohdintaa. Se, tuleeko käärmeitä tappaa, on yksi pohdinnan aihe haastatteluisissa. Edellisen viittauksen tapaan muissakin haastatteluisissa toistuu ajatus siitä, että jos käärmeet tulevat liian lähelle ihmisiä, pihaan, ne tapetaan.¹⁰⁴ Keskustelut puutiaisista eli punkeista ovat lisääntyneet huomattavasti sinä aikana, kun olen viettänyt kesiä Lypyrissä. Myös haastatteluisissa oli neuvoteltua niiden vaarallisuudesta tai tarpeellisuudesta ottaa niin sanottu punkkirokotus. Kustavi on Ahvenanmaan lailla punkkien aiheuttamien sairauksien riskialuetta. Tutkimukseni aikana myös tieto sairauksien vaarallisuudesta, levitteisyydestä tai rokotuksista lisääntyi. Käärmeet ja punkki ovat ihmiselle vaarallisia vain, jos ne tulevat sananmukaisesti iholle, ruumiin kosketuspinnalle.

Nisäkkäistä minkki on eläinlaji, josta ei pidetä, sillä se tuhoaa etenkin lintuja.¹⁰⁵ Yksi kysymyksistä on, kuuluuko se lainkaan saaristoluontoon. Toinen nisäkäs, josta on ristiriitaisia mielipiteitä, on hylje.¹⁰⁶ Haastateltavista aiemmin kylässä asuneet mainitsevat saukon kadonneeksi.¹⁰⁷ Yksi haastateltavista muistaa tapahtuman lapsuudestaan:

100 TKU/A/09/77/H1; ks. TKU/A/10/6/H1.

101 TKU/A/09/77.

102 TKU/A/09/51; TKU/A/10/6/H1.

103 TKU/A/09/66.

104 TKU/A/09/60/H1; TKU/A/09/82; TKU/A/10/8/H3.

105 TKU/A/09/49; ks. myös Lemmetyinen 2011b, 17–18.

106 Tarkastelen hylkeeseen liittyvää keskustelua vielä ”Esihistorian tuhinaa hylkeen hengityksessä” luvussa.

107 TKU/A/09/53; TKU/A/09/56/H2; myös TKU/A/10/04/H3. Yhdessä haastattelussa tulee esiin kadonnut lajina myös piisami (TKU/A/09/79/H2).

Puhutaan Saukonvuoren kuparuksesta – – kun Lypyrin lävest, kun mennään tavallan Katkurun ja Pohkarin vastapäätäkin, – – siin Saukovuoren sen jyrkän kallion jälkeen on sileetä aika loivaa kallioo, mikä laskee meree siin. Ja siin oli paksut ahtojäät monta kertaa. – – tietysti, kun vesi liikku, niin ne nousi sinne aika korkeel maal, ja sit taas, kun vesi laski, niin ne meni taas kauemmas. Et siihen tuli usse semmosta niin kun avovettä väljempää. Kun oli paksu jää, nii siin iha rannas saatto olla sula. Semmonen kaista vaa, et siit pääs niin ku sen ranta – – al, jos haluu. Ja siin mää ole nähny siin saukko. Saukkoperhe simmonen, et niit oli kaks tai kolme siin. Ja ne laskivat sielt niin kun ne olis ollu leikkimäs siin. Ne laski sielt Saukovuoren päält alas, ja sit ne meni sinne jään alle sinne, rannast sinne pujahti vetteen taas. Ja hetken pääst ne tuli takasi ja kiipusti. Se näytti nii hullult, kun se on tommonen saukko, kun mene ylämäkkeen, niin se on aika kömpelö näköne elukka...¹⁰⁸

Haastateltava kuvaa ensin minulle paikan, missä Sauko(n)vuori on. Saukosta on tullut muisteltu eläin myös siksi, että sitä ei enää näe maisemassa. Paikannimi muistuttaa saukkojen olleen paikassa aiemmin. Nimi on yleisesti tiedetty kylässä, mutta vain muutama enää muistaa nähneensä siinä saukkoja. Myös naapurikylässä Anavaisilla on Sauko(n)vuori, joka on äkkijyrkkä, korkea rantakallio syvän väylän vieressä. Ei ole varmaa, ovatko kyseiset kalliot saaneet nimensä saukkojen mukaan vai onko nimen alkuperä joku vallan muu. Saukkoja kulkee yhä satunnaisesti Lypyrissä talvisin, useammin lännenpuolella.¹⁰⁹ Minulta kysyttiin myös sitä, josko vuoren nimi olisikin Soukkavuori, sillä kallion vierestä kulkeva Strööm on siinä kohtaa erityisen kapea veneilijöiden näkökulmasta. Paikannimeen liittyvä neuvottelu osoittaa nimen alkuperän saattavan helposti unohtua, kun nimeen liittyvää toimintaa ei enää ole kyseisessä paikassa. Keskustellessamme eläinlajeista, haastateltavat paikansivat lajit tiettyihin paikkoihin, joissa olivat kohdanneet niitä. Seuraavassa haastateltava pohtii perhosten vähenemistä:

Niit on ehkä vähemmän, kun joskus lapsuudessa. Ja täällä kun istuskelee, varsinkin tuolla rapulla, jossa aamulla paistaa aurinko, ja jos on viileä ollu. Ja jos on vähän kylmä uinnin päälle, niin mää istuskelen siinä, ja siinä usein tulee varpaan päälle erilaisia perhosia.¹¹⁰

Aika- ja paikkatietous on lainauksessa tarkkaa, eläinlaji kohdataan tiettyyn aikaan tiettyssä paikassa, osana omaa päivärytmiä.

108 TKU/A/09/53.

109 Skytén-Suominen 2016.

110 TKU/A/09/67.

Kasvikunnan muutoksista kaislojen ja yleisen puiden runsaan kasvun lisäksi mainitaan usein rakkolevä eli ”hauru”. Sen lisääntymistä tai häviämistä pohditaan, sillä sitä pidetään veden puhtauden indikaattorina.¹¹¹ Joitain keskustelua on myös siitä, miten paljon puita saa tai pitää kaataa.¹¹² Luonnossa tapahtuneista muutoksista nostetaan erityiseksi puheenaiheeksi ne, jotka koetaan ajankohtaisemmiksi, kuten nykyinen merimetsojen lisääntyminen Itämerellä ja haastattelujen aikana satunnaisesti myös kylän alueella. Eläinlajeista eniten puhutaan ranta- tai merialueella olevista lajeista. Katse maisemassa suuntautuu rantaan tai rannasta pois, merelle päin.¹¹³

Kulttuurimaantieteilijä Doreen Massey kirjoittaa, että on tullut yhä väistämättömämmäksi todeta, että historia ei ole enää vain ihmisten historiaa vaan myös luonnon historiaa.¹¹⁴ Vuorovaikutuksellista suhdetta ympäristöön korostaa mielestäni hyvin hänen sanansa siitä, miten ”[p]aikan hetki (engl. *event of place*) vaatii neuvotteluja.”¹¹⁵ Ympäristössä niin globaalit, valtakunnalliset kuin paikalliset tapahtumat, myös elinkeinoihin liittyvät ratkaisut ja episodit, tulevat näkyväksi nykyisyyden hetkissä. Ajatus paikan tapahtumasta kuvaa paikkaa toimintana ja ihmisen ja ei-inhimillisen ympäristön tai sen toimijoiden suhteina.¹¹⁶

Jotkut pohtivat, että vaikka jotkin eläinlajit ovat kadonneet kylän alueelta, ne ovat voineet siirtyä esimerkiksi lisääntyneen veneliikenteen alta.¹¹⁷ Keskustelut kadonneista ja lisääntyneistä eläin- ja kasvilajeista ovat neuvottelua siitä, mikä kuuluu saaristoon ja mikä ei. Ihmisen levittäytyessä yhä pidemmälle ulkosaaristoon nähdään erämaamaisuuden väistyvän tai katoavan. Siivosen tutkimuksen mukaan ulkosaaristolla on vahva symbolinen status saaristossa eläville. Se on tiukimpienkin kriteerien mukaan ”todellista saaristoa”.¹¹⁸ Haastatteluissa punnitaan ympäristössä tapahtuneiden muutosten suuruutta tai niihin vaikuttaneita asioita. Saaristomaisema nähdään kokonaisuutena, jonka eläinlajeja ihmisen tulisi säädellä, joko puuttumalla tai olemalla puuttumatta

111 TKU/A/09/65/H1; TKU/A/09/193. Kasveista mainitaan kadonneeksi myös ”kissantassu”, kissankäpälä (TKU/A/09/72/H1).

112 TKU/A/09/67; TKU/A/09/71. Lähes kaikki haastateltavat kertovat saarissa tapaavansa minkkejä, kauriita, hirviä, myyriä ja jäniksiä. Joitain mainintoja on myös harvinaisimmista eläimistä, kuten mäyristä, lepakoista, mäyristä, supikoirista, ketuista ja susista.

113 Lypyrtin alueen mantereisen sisäosan saarten pinta-alasta suuren osan muodostavatkin laakeat kalioharjanteet (Lemmetyinen 2011b, 20).

114 Massey 2005, 138. Uskontotieteilijä Graham Harvey korostaa myös uskonnon ytimessä olevan ihmisen toimijuus muiden lajien kanssa, esimerkiksi neuvottelu ”muukalaisten” kuulumisesta samaan yhteisöön ihmisten kanssa (Harvey 2013, 2.).

115 Massey 1984, 160.

116 Ks. esim. Lehtinen 2000; Massey 2005, 24.

117 TKU/A/09/72/H1; TKU/A/09/67. Uusi tulokas on harmaahaikara, jonka arvellaan tulleen etelästä, Viron rannikolta (TKU/A/09/69/H1).

118 Siivonen 2008, 207.

kokonaisuuden kulkuun. Neuvottelun keskiössä on ihmisen oma toimijuus ja miten se määritellään suhteessa muuhun ympäristöön. Tästä huolimatta muutamia poikkeusta huolimatta haastateltavat eivät kritisoineet omaa toimintaansa ympäristössä.

Lajeihin suhtautuminen vaihtelee perhe- ja yksilökohtaisesti. Haastatteluissa ja samoin muissa kylällä kuulemissani puheissa maisemista neuvotellaan jakamalla kokemuksia ja kertaamalla aiemmin kuultuja muiden, etenkin aiempien paikallisten ympäristöön liittyviä kertomuksia. Tällä neuvottelulla myös haetaan mahdollista yhteistä tai kollektiivista maiseman hahmottamisen tai ympäristön osana olemisen tapaa, jota välitetään seuraaville sukupolville. Haastatteluissa ei keskusteltu elämäntapavalinnoista tai omista mahdollisuuksista vaikuttaa ympäristön tilaan. Ympäristön tilanteeseen puuttuminen tai vaikuttaminen on kesäasukkailla kuitenkin lähinnä havaintojen tekoa ja niiden jakamista. Mahdollisuudesta tai osallisuudesta vaikuttaa paikallisiin muutoksiin keskustellaan lähinnä joidenkin lajien, kuten merimetson tai minkin, tappamisen hyödyllisyyttä pohdittaessa. Menneisyydestä haetaan perusteita ja mallia omalle ympäristösuhteelle. Se on samaa osallisuutta, jota tavoitellaan muullakin muistelemisella.

7 Suolaista ja makeaa vettä

Haastatteluisissa kuulin myös Hilman vanhasta kaivosta. – – Avatessani vintin luukun näin kaivossa sameaa vettä, mutta joukossa oli myös jotain rojua. Halusin puhdistaa kaivon. – – Pumppasimme vettä vielä niin, että pystyin seisomaan kaivon pohjalle, jossa oli vielä vettä ja käsiini osui jotain terävää, ehkä lasinsiruja tai metallipurkkeja. Aivan tyhjäksi emme kaivoa saaneet, sillä sinne valui renkaiden välistä uutta vettä. Kauhoin pohjasta käsilläni vielä kaikkea, mistä sain otteen. Kaivo tuli tyhjennettyä suurimmista roskista, mutta juomakelpoista vesi ei ollut. Ajan myötä maalit ja muut jätteet ehkä hajoaisivat kaivon pohjalle. Kokemus oli monien eri tunteiden ja niiden tuottamien ajatusten ristiaallokko. Olin toki tehnyt jotain ympäristön puhdistamiseksi. Mutta se herätti myös vihansekaisia ajatuksia siitä, kuka ja miksi oli kätkenyt roskat kaivoon. Ennen ei sinne olisi koskaan laitettu jätteitä. Kaivon likaaminen tuntui minusta käsittämättömältä teolta, juomaveden ja sen lähteen, kaivon likaaminen pyhäinhäväistykseltä. Kyselyäni sain selville, että luultavasti luotsiaseman uuden saunan rakennusmiehet olivat ratkaisseet roskien kuljetusongelman saaristossa helpolla tavalla kätkemällä ne kaivoon. – – . Entisestä elintärkeän veden paikasta oli tullut nykyajan jätepiilopaikka.¹²⁰

Jokapäiväisen veden muistomerkkejä – kroopit ja kaivot

Saariston maisemassa suolainen vesi on läsnä kaikkialla, mutta makeasta juomavedestä on ollut puutetta. Makean veden puute näkyy maisemassa etenkin, jos keskikesällä on ollut sateetonta. Räystäskourujen ja muiden sadevesijärjestelmien lisäksi kyläläiset hakivat aiemmin makeaa vettä isoilla tynnyreillä talousvedeksi kallionkuopista, *kroopeista*, kauempaakin ja koloja pidettiin puhtaina.¹²¹ Tästä kertoivat ne haastateltavat, jotka olivat lapsena olleet hakemassa vettä. Tämän kaltainen paikkoihin liittyvä tietous häviää sen mukana, kun tarve veden hakemiseen loppuu.¹²² Nykyään jotkut mökkiläiset puhdistavat aikaisempia krooppeja joko lintujen pesualtaaksi tai lasten leikkipaikaksi. Tämä

120 TPKXXXX09.

121 Kalliovesikolojen paikat tiedettiin tarkasti, niitä oli esimerkiksi Holmassa, Kaivovuorella Pohinien kallion alapäässä, Päivölän pihassa, Kailan takana, Kieskerissä, Palskerissa, Kivimäen pihassa, Junglööriissä iso alue ja Killeskärin kalliolla Alppijärveksi kutsuttu iso kallionkuoppa, josta vedettiin 1960-luvulla letku Niemisen pihaan (TKU/A/09/61; TKU/A/09/64; TKU/A/09/65/H2; TKU/A/09/66; TKU/A/09/194/H1; TKU/A/10/5; TKU/A/10/6/H1; TKU/A/10/11; TKU/A/10/19/H1). Järvikarissa oli iso makeanveden allas, jonka mukaan saari on luultavasti saanut nimensä (TKU/A/09/77/H1; TKU/A/10/6/H1).

122 Esimerkiksi saaressamme Holmassa vesikoloissa on nykyään kasvillisuutta ja sameata vettä. Niiden aiemmasta käytöstä saateetaan mainita vieraille saarta esiteltäessä ja muistella lapsena uitetun siinä itsehtyjä puulaivoja.

voidaan tulkita myös muistojen ylläpitämiseksi tai maiseman kontrolloinniksi. Rehevöitynyttä luontoa pyritään näin myös hallitsemaan, esimerkiksi kallioita perataan sammaleista. Tätä voisi kutsua maisemoinniksi.

Kylässä on kaksi rakennetun ympäristön kannalta erikoista pumppuhuonetta. Yksi rakennettiin alun perin vuonna 1920 Sarvilinnan arboretumin, viherpuutarhan kastelua varten. Toinen on venäläisten Katanpähän rakentama, vuonna 1917 valmistunut pumppuhuone, koristeellinen vesitorni.¹²³ Se ei ollut kyläläisten – ainoastaan varuskunnan alueella asuneiden – käytössä. Saarissa on ja on ollut maa-, rengas- ja porakaivoja. Osa kaivoista kuivuu etenkin sateettomina kesinä jo heinäkuussa tai niiden vesi on humuspitoista.¹²⁴ Kaivojen veden puhtauteen liittyy myös se, että aiemmin kaivojen ympäristöt pidettiin puuttomina ja saarissa oli muutenkin kasvillisuutta vähemmän.¹²⁵ Kaivojen vesien sameutuminen liittyy ensiksikin rehevöitymisestä johtuvaan kasvillisuuden lisääntymiseen ja toiseksi siihen, miten pihoja muokattiin aiemmin eri perustein kuin nykyään.

Kyläläisillä oli Katkurun saarella yhteinen lähdekaivo, joka oli aikoinaan vuorattu renkailla ja johon oli tehty kansi. Veden sanottiin tuossa kaivossa olevan ”kahvivettä” eli maultaan parasta vettä kahvinkeittoon.¹²⁶ Kaivon vesi oli viety tutkittavaksi laboratorioon, jossa oli sanottu, ettei se kelpaa ruokavedeksi edes keitettynä. Yksi haastateltava sanoi, että oli itse juonut tuota vettä pitkälti toistakymmentä vuotta, eikä ollut tullut mitään oireita, mutta jatkoi, että ”ei sille mitään voinut, että se häiritsi mielessä tää tieteellinen tieto”. Hän käyttää vettä vielä saunavetenä ja suodatettuna juomavetenä ja uskookin, että ”ihmisen systeemi kestää paljon enemmän, kuin mitä nykyään ylihygienisenä aikana ihmisille sanotaan.”¹²⁷ Yleensä veden väriä, makua ja tuoksua arvioitiin haastatteluissa tarkasti.¹²⁸ Vedessä sanottiin olevan esimerkiksi ”metallin maku”¹²⁹ ja vesi, joka kannettiin kaupungista kanisterissa, ”alkoi maistua muutaman päivän päästä muoville”¹³⁰. Legendanomainen tarina kertoo, että saaristolaiset keittivät kahvinsa meriveteen. Sen todenmukaisuutta pohditaan myös haastatteluissa. Yhdelle paikalliselle on kerrottu, että viittaamani Pakkan lähdekaivon läheisyydessä oli lähteitä myös merenpuolella. Ottamalla lähteen

123 Pakola 2005, 20, 29.

124 TKU/A/09/52; TKU/A/09/76/H2; TKU/A/09/77; TKU/A/09/79/H1; TKU/A/09/82; TKU/A/09/83; TKU/A/10/6/H1; TKU/A/10/11; TKU/A/10/17/H1; TKU/A/10/18/H1; TKU/A/10/22.

125 TKU/A/10/04/H3.

126 TKU/A/09/65; TKU/A/10/11; TKU/A/10/19/H1.

127 TKU/A/09/66; ks. myös TKU/A/09/65/H1.

128 TKU/A/09/53; TKU/A/09/59/H2; TKU/A/09/68; TKU/A/10/11.

129 TKU/A/09/83/H2.

130 TKU/A/09/68.

silmän kohdalta ”merivettä” saikin siis makeaa vettä ja uskoteltua asiasta tietämättömälle meriveden erinomaisuutta kahvivetenä.¹³¹

Veden käyttöön liittyy myös sen määrä. Aiemmin vettä säästeltiin, talvella pestiin myös lumella.¹³² Saunan paikka pihassa on määrätynyt sen mukaan, mistä vesi kannettiin. Esimerkiksi yksi kylän vanhimmista saunoista oli kaukana rannasta, kallion päällä kaivon läheisyydessä.¹³³ Vielä haastattelujen aikana kesämökkiläiset kantoivat vettä kaupungista asti. Vuonna 2010 monet kesäasukkaat liittyivät Kaurissalon vesiosuuskuntaan, jolloin vesiputket vedettiin merenpohjaa pitkin saariin. Vaikka vesiputki on vedetty myös Holmaan, kerään silti sadevettä saunaan ja tiskivettä varten. Kesänviettoon kuuluu osaksi aiemman välttämättömän elämäntavan jatkaminen, vaikka mahdollisuus olisikin helpompaan. Itse koen sadeveden olevan pehmeämpää pestessä. Kun sade alkaa, tyhjennän räystäiden alla olevat saavit saunaan, jotta ne taas voivat täyttyä. Se on kuin vuoropuhelua ilmojen tai sateen kanssa. Onnistumisen tunne tuo iloa ja kuulumisen tunnetta, sitä, että osaa lukea ympäristön ilmiöitä, kuten tulevaa sadetta ja toimia niiden sanelemana. Kroopit ja kaivot ovat muuttumassa johtoveden takia maisemassa oleviksi menneen elämäntavan muistomerkeiksi tai ne häviävät näkymättömään maisemaan. Johtovesi taas helpottaa jokapäiväisiä askareita ja aikaa jää enemmän lepäämiseen tai muuhun kesäloman viettoon. Muutokset eivät ole yksiselitteisesti hyviä tai huonoja.

Veden rajapaikat

Kun haastatteluissa keskustelimme erilaisista hätätilanteista kylässä, hukkiminen oli yksi teema. Haastateltavat kertoivat kuullensa jo mainituista miesten hukkumistapauksista 1800- ja 1900-luvuilta. Sen lisäksi muistettiin neljän lapsen hukkuneen luotsikylän aikana, kolmen kotirantaan ja yhden matkalla Kaurissalon kouluun.¹³⁴ Vanhimmat muistetut kyläläiset eivät uineet eivätkä yleensä osanneet uida luotseja lukuun ottamatta.¹³⁵ Paikalliset asukkaat eivät myöskään kertoneet tarkemmin hukkumistapauksista, mitä kesäasukas muistele seuraavasti:

131 Skytén-Suominen 2016.

132 TKU/A/09/52.

133 TKU/A/10/04/H3.

134 TKU/A/09/61; TKU/A/10/5.

135 TKU/A/09/76; TKU/A/10/2/H1; TKU/A/10/04/H1.

Kun hukutaan ni hukutaan, että niitä ei sit kauheasti kuvailla, eikä sillai dramatisoida, et ois jääny meikäläisen mieleen, ku oli vieraasta ihmisestä kysymys, että meri on aina ottanu omansa.¹³⁶

Lainauksessa mahdollinen kuolemanvaara, hukkuminen, ikään kuin kuuluu osaksi vuorovaikutukseen meren kanssa; merellä on alueellaan oma tahtonsa. Sanonnan ”ottanut omansa” voi tulkita tarkoittavan sitä, että veden kanssa toimivat ovat meren omaisuutta tai ihmisen on annettava maksu merellä olemisesta. Vuorovaikutus ei ole ainoastaan yksisuuntaista.

Luotsit osasivat yleensä uida. Merikoulussa merikapteeneille (tuleville luotseille) oli opetettu myös ensiapua, kuten hukkuneen elvytystä.¹³⁷ Suhtautuminen uimiseen on muuttunut sukupolvien myötä. 1950-luvulta alkaen useimmat osasivat uida, ja lapset kävivät uimakoulua tai heidät opetettiin kotona uimaan.¹³⁸ Tosin vielä 1960-luvulla pelastusliivejä ei ollut läheskään kaikilla.¹³⁹ Saunasta uimaan meno, rannassa oleilu, auringonotto tai lasten kanssa leikkiminen olivat kesämökkiläisten 1950–1960 taitteessa kylään tuomia uusia tapoja. Paikalliset asukkaat eivät turhaan oleskelleet rannalla. Jotkut heistä kutsuivatkin kesämökkiläisiä alussa ”rantaharakoiksi”.¹⁴⁰ Olen kuullut ihmisten vitsailevan aiheesta viitaten rantaharakan ominaisuuksiin: se on kesäinen muuttolintu, joka viihtyy ja pitää meteliä rannoilla. Haastatteluissa uimisen sanotaankin olevan uudempien sukupolvien tai kaupunkilaisten vedestä nauttimisen toimintaa, modernia lomanviettoa.¹⁴¹

Kuten jäällä liikkumisen kohdalla tuli esiin, lapsia varoiteltiin näkistä, jotta he eivät menisi jäälle. Samoin näkillä pelottelua on käytetty rantaan menon ja kaivon yhteydessä.¹⁴² Näkin kuvattiin lähellä rantaa ”tulevan ja purevan”¹⁴³, tai jos veneessä kurotteli laidan yli, tuli ”näkki, joka vie, kun näkki tykkää, jos roikotetaan sormia ja näkki tulee ja nappasee”¹⁴⁴. Yhtä haastateltavaa, joka on viettänyt lapsuutensa ympärivuotisesti kylässä, oli peloteltu vesihiidellä:

Mut ainahan sitä varotettiin, et ei saa mennä rantaan, et siel on vesihiiisi.
– – Ja sitten mää muistan, oli hyvä mielikuvitus, kun kevätjäätkin, jäänpalasi oli meressä ja ne tuli rantaan, ja oli vesi kuluttanu ne semmoseks, et

136 TKU/A/10/9/H2.

137 TKU/A/10/19/H1.

138 TKU/A/09/52; TKU/A/09/57; TKU/A/09/64; TKU/A/09/77/H1; TKU/A/10/5; TKU/A/10/6/H1, TKU/A/10/8/H3; TKU/A/10/22.; ks. myös Nyman 2011, 210; Siivonen 2008, 234.

139 TKU/A/09/53; TKU/A/10/5.

140 Kouri, J. 2011a, 174.

141 TKU/A/09/54; TKU/A/09/68.

142 TKU/A/09/69/H2; TKU/A/09/76.

143 TKU/A/10/06/H2.

144 TKU/A/09/64.

joskus näytti, et on ihan kun kynnet siinä. Mää kuvittelin, et tuol se vesihiisi nyt on, et ei kannata mennä. Et se oli aika hyvä varotus toisaalta.¹⁴⁵

Pelottelu tehoa, haastateltava kuvittelee vesihiiden rantaan, jonne on kielletty menemästä. Rannassa olevat veden jäljet hän näkee vesihiiden aikaansaannoksina. Lyyrtyin muistitiedossa on vain joitain mainintoja niin sanotuista yliluonnollisista olennoista, joista näkki on yleisin. Vesihiisi mainitaan yhdessä haastattelussa ja talonhaltijat muutamassa haastattelussa. Näkki on vedessä, rannalla tai meressä oleva toimija. Kaivo (tai lähde) voidaan tulkita myös maassa olevaksi reiäksi, joka on yleensä etnografisissa kirjoituksissa dokumentoitu rituaisoiduksi paikaksi.¹⁴⁶ Ranta on rajapaikka maan ja veden tai vedenpinnassa ilman ja veden välillä. Lyyrtyin muistitiedon mukaan näkin tarkoitus oli lasten varoittelu. Näkki toimi rajanvartijana, ei-inhimillisenä, yliluonnollisena toimijana. Etnologi Jochum Stattin on tutkinut näkin asemaa skandinaavisessa talonpoikaisyhteisön kerronnassa ja sanoo, että samalla kun näkki oli maantieteellisen maan ja veden rajan merkitsijä, se oli etenkin naisten ja lasten sosiaalisen tilan rajan merkitsijä.¹⁴⁷ Lyyrtyissä ainakin 1950-luvulta lähtien niin paikalliset kuin kesämökkiläiset naiset liikkuvat rannassa ja veneillä samoin kuin miehetkin ja ylittävät tuon ehkä aiemman talonpoikaisyhteisön rajan.

Uskontotieteen klassikossaan *Puhtaus ja vaara* (1966) kulttuuriantropologi Mary Douglas esittää teoriansa siitä, mikä muodostaa sosiaalisen ja sen kautta myös uskonnon. Prosessissa saastumiseen liittyvällä käyttäytymisellä on strateginen asema. Douglasin mukaan kaikki raja-alueet ovat vaarallisia ja mikä tahansa ideoiden rakennelma on raja-alueillaan haavoittuva.¹⁴⁸ Luvun ingressissä kuvaamassani kokemuksessani Hilman kaivon puhdistamisesta ja sen pyhäinhäväistyksestä tunsin, että jokin moraalinen veden loukkaamattomuuden raja oli ylitetty, raja, joka minulle oli pyhä. Samaan paikkaan sijoittuvan rajan tai pyhän tilan merkitys oli muuttunut. Aiemmin tilan ei-inhimillinen toimija, näkki, varoitti hukkumisen vaarasta ja kuoleman rajasta. Nyt rajalla olon kokemukseni johtui liian aiheuttamasta myrkyttymisen tai saastumisen vaarasta. Paikka oli kuitenkin sama, elintärkeän makean veden lähde.

145 TKU/A/09/55/H2.

146 Ks. Anttonen 2003b, 297.

147 Stattin 1984, 57.

148 Douglas 2000, 182, 190–191, ks. myös Anttonen & Viljanen 2000, 14; Fitzgerald 2000, 137.

Neuvottelu veden sameutumisen syistä

Vaikka maankohoaminen on pitkän aikavälin suurin muutos ympäristössä, sitä ei huomaa jokapäiväisessä elämässä tai edes vuosittain. Nykyisessä maisemassa huomattava muutos aiempaan on vesien saastuminen. Lyyrtiläisten haastattelukerronnan kolmas nostalginen teema oli veden saastumiseen liittyvä kerronta eli kadonneiden kirkkaiden vesien muistelu. Kylän keskellä on vesi, kulkuväylä ja joka puolella oleva olomuoto. Vesi on ainulaatuinen elementti siinä mielessä, että se on sekä universaali että aina erityinen.¹⁴⁹ Lyyrtissä veden saastuminen on yhtäaikaisesti paikallisen, alueellisesti suuremman Itämeren ja globaalin vesiekosysteemin ilmiö ja ongelma. Globalisoitumisen yksi seuraamus on tiettyjen poliittisten asioiden vaikuttaminen koko planeettaan, josta ympäristökriisi on yksi esimerkki.¹⁵⁰

Haastatteluissa muisteltiin veden aiemmin olleen kirkasta. Sitä kuvataan kertomalla, miten esimerkiksi karit, rakkolevä, kalat, näkinkengät ja simpukat näkyivät monen metrin syvyydestä.¹⁵¹ Yksi ensimmäisistä haastatteluista otti asian puheeksi, kun kysyin, haluaisiko hän sanoa vielä jotain, josta emme olleet puhuneet.

H2: Ei nyt mitään muuta, mut ihan mä tos ajattelin mainita vesien kirkkaudesta esimerkiks, et viiskymmentluvulla se oli niin kirkas vesi siellä vielä, et kun istu ongella laiturin päässä, niin monen metrin syvyydestä näki, kun kalat ui siellä ja pysty pistämään ongenkoukun just niitten eteen sinne.

JK: Nii.

H2: Et sehän sit jo pikkuhiljaa kuuskymmentluvult alkaen sillon, kun sitä kalankasvatusta alko olla, niin sen jälkeen ne sameni sitten kyl huomattavasti. Ja nyt se on aika sotkussa.

H1: Juu se on kyl ihan totta, et se kalankasvatus, niin se vei veten.¹⁵²

Tämä jäi mieleeni aiemman paikallisen asukkaan viestinä, jonka hän halusi välittää minulle. Koin vastuulliseksi asian muistamisen muissa haastatteluissa ja kylän historian kirjoittamisessa. Samoin toinen haastatteluista jäi mieleeni haastateltavan tunnepitoisen ilmaisun takia:

149 Tvedt & Oestigaard 2011, 16, kurssiivi Tvedt & Oestigaardin.

150 Eriksen 2001, 298; Lehtinen 2000.

151 TKU/A/09/51; TKU/A/09/55/H2; TKU/A/09/57/H2; TKU/A/09/58/H2; TKU/A/09/61; TKU/A/09/66; TKU/A/09/68; TKU/A/09/78/H2; TKU/A/10/8, TKU/A/10/16/H1; TKU/A/10/22.

152 TKU/A/09/56.

JK: ...Osaisiks te sanoo, et mikä, millasii muutoksii nyt toi koko ympäristö tai elämä siel olis, jos ajatellaan luonnon ympäristöö ensin, niin minkälaisii muutoksii on tullu?

H2: No vesi. Voi vesi vesi vesi on sairas (painottaa vesi sanaa).

H1: Meri on sairas.

JK: Nii.

H2: Se on surullista, se on surullista.

H1: Ja se on aika nopeasti menny tässä vajaan kahdeskymmenes vuodes.¹⁵³

Veden likaantumista kuvataan aivan kuin meri olisi elävä olento, joka on sairastunut. Haastateltava jatkaa aiheesta muistellen aikaa, jolloin hän tuli kylään 1980-luvulla. Hän kaipaa vedessä näkyneitä pieniä kaloja, rantavontulaisia, ”mutuja” ja lisää, että ”[e]ihän semmosii nää missää enää, eikä pohjaa nää missään. Jos jonku levän näkee, nii se o semmoses kamalan näljän peitos. Itkettää monta kertaa ihan aidosti.”¹⁵⁴ Veden likaantumisen aiheuttamia tunteita kuvataan myös seuraavasti:

Nyt se on sameeta, mitään ei nää, se on vastenmieleistä, jopa jossakin paikois heinäkuussa se tulee olemaan tosi puuroa. Kyl se on niin ikävää, et ei saa ajatella.¹⁵⁵

...muutos on ihan hurja ja totta kai sen tietää muutenkin. On yks suuri tuska erääl taval latenttina, sitä ei vaan päästä pintaan, että tänne muutama vuosi sitten tuli eka kerran sinilevä tänne pohjoiseen. Se oli hirvee sokki, kyllä koska se oli semmonen muistutus kaikest suoraan...¹⁵⁶

Likaiset, saastuneet vedet koetaan vastenmielisenä, ikävänä, näkemistä estävänä asiana. Toisaalta se muistuttaa asiasta, jonka haluaisi unohtaa.

Haastateltavat muistelevat vesien olleen kirkkaita vielä 1950–1960-luvulla.¹⁵⁷ Vesien sameutumisen ajoitetaan tapahtuneen 1960–1990-luvuilla riippuen haastateltavasta. Vesien rehevöityminen tai sameutuminen on tehnyt jopa mahdottomaksi nähdä veden läpi, onkimisen tai keskikesällä uimisen. Tilanne on pahin heinäkuussa, jolloin useimmat lomailevat. Eräs mökkiläisistä tokaisikin, ettei ”heinäkuuta tarttis olla olemassakaan merihorisonnin kaut”.¹⁵⁸ Vesien rehevöityminen on vaikuttanut myös särkikalojen lisääntymiseen. Jotkut kyläläiset eivät koe kalastamista enää yhtä mielekkääksi kuin aiemmin. Erityisesti kalankasvatusaltaiden läheisyydessä olevat rantakalliot mainitaan

153 TKU/A/09/79.

154 TKU/A/09/79/H2.

155 TKU/A/10/16/H1.

156 TKU/A/10/5.

157 TKU/A/09/55/H2; TKU/A/09/68; TKU/A/09/79.

158 TKU/A/09/79/H2.”Merihorisonnin kaut” sanoilla hän tarkoittaa: ”kun ajatellaan meren tilaa”.

limaisemmiksi aiempaan verrattuna.¹⁵⁹ Saman limaisuuden huomion olen tehnyt omassa rannassamme, jonka läheisyydessä on kalankasvatusaltaita.

Veden tilaa tarkkaillaan. Lisääntynyttä rakkolevää, tiettyjä kalalajeja tai simpukoita pidetään hyvänä indikaattorina veden puhtaudesta.¹⁶⁰ Kylän ulkopuolella kalastavat kertoivat havainnostaan ulkomerellä, ”ulkona”. Lisääntyvää huolta aiheutti yleensä Itämeressä ja myös läheisellä Selkämerellä havaittu sinilevä.¹⁶¹ Haastattelujen jälkeisinä vuosina leväkukintoja on ollut joka vuosi myös Lyyrtyin kylän alueen lahdissa ja virtaavan Ströömin rannoilla.¹⁶²

Kun kysyin haastatteluissa veden sameutumisen syitä, kalankasvatus – etenkin ennen säännöstelyaltaita – mainitaan usein ensimmäisenä. Muita mainittuja syitä ovat Kemiran tehtaat Uudessakaupungissa, maatalous ja sateen mukana tulevat ravinteet ja muut Itämeren saastumiseen yleisestikin liittyvät syyt. Myös kaiken yhteisvaikutus, niin paikallinen kuormitus kuin Itämeren tai ilman saastuminen tai ilmaston lämpeneminen, huomioitiin.¹⁶³ Haastatteluissa kysyttiin myös, oliko lainsäädännössä aiemmin tarkkaa ohjeistusta ja tuovatko nykyiset tarkemmat kalanruokinnan säännöstelylaitteet tai kylän ulkopuoliset ruokintapaikat parannusta tilanteeseen.¹⁶⁴ Keskustelut tyrehtyivät monesti yleispätevään toteamukseen siitä, miten saastuminen on lisääntynyt kaikkialla. Toisissa haastatteluissa aihe sivutettiin nopeasti tai sanottiin, ettei ole ”objektiviä tietoa”.¹⁶⁵ Lisäksi vain harvat pohtivat sitä, miten oma toiminta saastuttaa tai on saastuttanut vesiä, kuten mattojen pesu rannassa, jätteiden heittäminen mereen tai moottoriveneiden päästöt.¹⁶⁶ Muutamassa haastattelussa mainitaan saostuskaivot, mutta niiden vaikutusta rehevöitymisen vähentämiseen ei nähdä oleellisena.¹⁶⁷

Haastatteluissa varottiin ottamasta kantaa kalankasvatukseen, ehkä siksi, että se on ollut yksi ainoan paikallisen yrittäjän elinkeinoista jo 1960-luvulta lähtien.¹⁶⁸ Haastateltavat kenties kunnioittivat pyrkimystä toimia alueella ympärivuotisesti ja näkivät elinkeinotoiminnan haastavana. Kalankasvatuksen nähtiin pilaavan paikallisesti veden laadun, mutta koska kalankasvattaja on kylän suurin maa- ja vesialueiden omistaja, sitä ei ainakaan julkisesti kritisoitu. Kalankasvatuksen vaikutuksista veteen haluttiin olla varmoja, ennen kuin

159 TKU/A/09/69/H2; TKU/A/10/2/H1.

160 TKU/A/09/61, TKU/A/09/65/H1; TKU/A/09/69/H1; TKU/A/09/71; TKU/A/09/198/H2.

161 TKU/A/09/57/H2; TKU/A/09/68; TKU/A/09/79/H2.

162 TKU/A/09/54; TKU/A/09/78/H2.

163 TKU/A/09/58; TKU/A/09/61; TKU/A/09/69; TKU/A/09/71; TKU/A/09/79; TKU/A/09/82; TKU/A/09/193/H2.

164 TKU/A/09/56/H1; TKU/A/09/58/H1; TKU/A/09/69; TKU/A/09/71; TKU/A/09/82; TKU/A/09/193/H2.

165 TKU/A/10/18/H1.

166 TKU/A/09/57/H2; TKU/A/09/68; TKU/A/09/71.

167 TKU/A/09/58; TKU/A/09/71.

168 TKU/A/09/57/H1; TKU/A/09/71; TKU/A/10/22.

sanotaan asiasta mitään. Edellä lainaamani entinen ympärivuotinen kyläläinen sanoi, että ”kalankasvatus vei veten”, mutta jatkoi sitten sanoen, että ”ihmisen olisi saatava harjoittaa elinkeinoansa”, eikä hän valittanut, ”vaikka näki mitä kalankasvatus teki vedelle.”¹⁶⁹ Samassa haastattelussa pohditaan myös sitä, että vaikka lyyprtiläinen kalankasvattaja olisi noudattanut kiintiöitä, muualla Ströömällä olevien altaiden ei-kustavilaiset ”sijoittajat”, ”suurliikemiehet” tai ”helsinkiläiset bisnesmiehet” eivät niin tehneet.¹⁷⁰ Toinen kyläläinen sanoi olevan ”siunaus ja kirous, et aloitettiin tää merikirjolohen kasvatus”.¹⁷¹ Viimeinen lainaus kuvaa hyvin sitä mielialaa, mikä on niin kylässä yleisesti kuin yksilöillä erityisesti vesien saastumisesta. Ahdistuneeseen mielialaan saattaa vaikuttaa myös tunne siitä, ettei lähiympäristöä koskevalle asialle koeta olevan mahdollisuuksia tai oikeutta tehdä mitään, ja vaikka olisikin, se veisi mahdollisuuden harjoittaa paikallista elinkeinoa.¹⁷² Paikallisen elinkeinon lopettamisen seuraukset oli aiemmin koettu kylässä traumaattisesti, kun luotsaaminen loppui kylässä viranomaispäätöksellä.

Haastattelin myös paikallista kalankasvattajaa.¹⁷³ Hän sanoi ongelman olevan kalankasvatuksen alkuajoissa:

...sitä ei päästy millään kehittämään, toiminta aloitettiin ja sit todettiin, et tästähän aiheutuu myös haittaa niinku kaikesta inhimillisestä toiminnasta, ja silloin alettiin hajottaa toimintaa. – – Nyt ollaan pikkuhiljaa pääsemässä yli siitä vaiheesta, et kalanviljelyä vaan syytetään kaikesta, et nähdään, et sil on elinoikeutensa, ja et sitä voitais kehittää.¹⁷⁴

Meren kuormittuminen oli runsasta kalankasvatuksen alkuaikoina. Hän myös pohtii kalankasvatuksen haittoja ja niiden vähentämistä seuraavasti:

169 TKU/A/09/56/H1.

170 TKU/A/09/56/H1; TKU/A/09/69/H1; TKU/A/09/71.

171 TKU/A/9/52.

172 Kalankasvattaja lähettää kyläläisille kalankasvatukseen tarvittavan ympäristölupahakemuksen liitteineen vuosittain nähtäväksi. Siihen voivat esittää noin kuukauden kuluessa muistutuksia, vaatimuksia ja mielipiteitä ”ne, joiden etua asia saattaa koskea (asianosainen) sekä yleistä etua valvovat viranomaiset. Yrityksen vaikutusalueen asukkailla, joiden asumiseen, työntekoon tai muihin oloihin yrityksen toteuttaminen saattaa vaikuttaa, ja heitä edustavilla yhteisöillä on oikeus esittää mielipiteensä hakemuksen johdosta” (Ympäristölupahakemus 2014). Haastattelujen perusteella näytti siltä, että vain muutamat kyläläiset ovat käyttäneet tätä mahdollisuutta mielipiteensä ilmaisemiseksi. Syynä saattaa olla se, että asiantuntemusta esimerkiksi sallittujen fosfori ja typpipitoisuuksien vaikutuksista ei ole ja siksi koetaan, että perustelut omille vaatimuksille voisivat siksi jäädä ohueiksi.

173 Pyysin kalankasvatusta harjoittavien kirjoittavan siitä itse Lyyprtti-kirjaan, mutta heillä ei ollut siihen elinkeinon liittyvien kiireiden takia mahdollisuutta. Päädyin kirjoittamaan kalankasvatuksesta itse haastattelujen ja lähdekirjallisuuden pohjalta, tuoden tietoa esille kalankasvatuksen elinkeinon vaiheista ja vaikeuksista kylässä. Siten kyläläiset lukijoina voivat itse arvioida kannanottojaan siihen, ilman että itse esitin niitä. Lyyprtti-kirjan ja tutkimukseni kalankasvatusta käsittelevät luvut tarkistutin kalankasvatusta harjoittavilla, etenkin mahdollisten asiavirheiden takia. (Ks. esim. Kuula 2006, 63; Tutkijan avoimuudesta ja tutkijan poliittisen näkökulman kehityksestä tutkimuksen aikana, ks. esim. Portelli 1997, 62–63.)

174 TKU/A/10/20.

...rehukalan käyttöä pidettiin jossain vaiheessa täysin turmiollisena lähinnä ympäristön takia. Nyt ollaan pikkuhiljaa kääntymässä siihen, että tätä kotimaista kalaa tulis käyttää enemmän, jolloin saatais mielekkäämmäksi ravinteiden kierrätys. Eli ollaan palaamassa siihen alkuperäiseen ajatukseen, elikkä näitä paikallisia resursseja hyödynnettäisiin enemmän. Jotta hyvään lopputulokseen päästäis, niin täytyis tehdä tutkimusta aika paljon enemmän.¹⁷⁵

Haastateltavan isä aloitti kalankasvatuksen Lyyrtyssä ensimmäisenä kirjoloihen merikasvattajana Suomessa. Saaristoon muuttaneena hän halusi käyttää merivettä eli niitä resursseja, joita oli käytettävissä. Pyrkimyksenä oli ruokkia kirjoloihen paikallisten kalastajien silakkasaaliilla.¹⁷⁶ Kalankasvattajan tavoite 1960-luvulla oli nivoa paikallisia kalastajia toimintaan mukaan. Käytännössä kaikki kustavilaiset kalastajat olivat tavalla tai toisella mukana kalankasvatuksessa. Viranomaismääräysten takia luovuttiin kuitenkin paikallisen kalan käytöstä.¹⁷⁷ Hänen kertoessaan kalankasvatuksen alkuajoista, kysyin, voisiko kalankasvatus olla ekologista, hän vastasi:

...ekologisuus tavallaan oli isällä jo ajatuksena, ihan se perusajatus. Mut sitä ei pystytty, kun kaikki tekniikkakin siinä vaiheessa – – Samahan se on tietyst ollu minkä tahansa elinkeinon kohdalla, maatalouden ja minkä muunkin, ensin täytyy kokeilla ja sit voi parantaa käytäntöjä...¹⁷⁸

Kalankasvattajan toiminnallinen pyrkimys voidaan myös linkittää aiempiin alueen toimintamalleihin. Saaristokylien tiukka, mutta tarkkaan harkittu vuosirytmä on mahdollistanut monien elinkeinojen niveltämisen toistensa lomaan, mutta se on edellyttänyt aiempina aikoina yhteistoiminnallisuutta paitsi ammattimaisessa kalastuksessa myös esimerkiksi kaukonautinta-alueiden niittytaloudessa.¹⁷⁹ Saaristossa asuminen edellytti yhteistyötä tai läsnä olevaa yhteisöä. Samoin alueen saaristolaiset ovat vuosisatojen ajan liittyneet ”kustavilaisveneiksi” kutsutuilla aluksilla Tukholmaan ja Tallinnaan purjehtineiden talonpoikaisaluksien eskaaderiin. Kustavilaisten laivanrakennushankkeisiin osallistuivat maalaisyhteisön kaikki kansankerrokset maanomistajista torppareihin, itsellisiin ja palkollisiin.¹⁸⁰

Myös kalankasvatus jatkaa näin yhdistäen perinteistä ja uutta elinkeinon tapaa. Ongelmaksi on tullut luonnon kestäväyden ylittäminen. Kalankasvattajan

175 TKU/A/10/20.

176 TKU/A/10/20.

177 TKU/A/10/20; Skytén-Suominen 2016.

178 TKU/A/10/20.

179 Hinneri 2003, viite 101 s. 388.

180 Kallberg 2004, 38–39.

mukaan kalankasvatuksen paikallinen kuormitus luontoon on merkittävästi vähentynyt. Mitä vaikutusta tai tasoa pidetään suositeltavana, on hänen mielestään neuvottelukysymys. Hän sanoo Itämeren kuormituksen suurimpien asioiden tulevan jostain muualta kuin Suomen puolelta, vaikkakin jokaisen tulisi yrittää parhaansa. Hän pohtii Itämerta monimutkaisena ekosysteeminä, jossa on melko raskas ravinnekuormitus, ja miettii, että vaikka se pystyttäisiinkin poistamaan, ei ole mitään takeita siitä, palautuisiko se alkuperäiselle tasolle tai minkälaisen kehityskulun se sysäisi liikkeelle.¹⁸¹ Kalankasvattaja on myös suurimman tilan, maan ja vesioikeuksien haltija. Tilanomistajiin halutaan säilyttää hyvät suhteet, myös naapureina ja kyläläisinä.¹⁸² Heidän asiantunteumukseensa myös luotetaan tai sitä arvostetaan. Tähän on osin vaikuttanut se, että Alastalolla on Lypertön saaren lännenpuoleisia alueita Euroopan yhteisön Natura 2000 -verkostossa linnustonsuojelualueena, jolla pyritään säilyttämään arvokasta meri- ja järviluontoa eri puolella Suomea.¹⁸³

Mary Douglas jakaa sosiaalisen saastuttavuuden neljään eri lajiin: ulkoisten rajojen koettelemisesta syntyvään uhkaan; järjestelmän sisäisten rajojen rikkomisen tai ylittämisen muodostamaan uhkaan; vaaraan, joka piilee rajojen reuna-alueilla ja sisäisen ristiriidan muodostamaan uhkaan, jossa jokin periaate kumoaa toisen niin, että järjestelmä tietyissä kohdin näyttää sotivan itseään vastaan.¹⁸⁴ Kalankasvatuksen kysymys kylässä näyttää sijoittuvan viimeksi mainittuun uhkaan. Paikallisten elinkeinojen kunnioittaminen ei enää ole yksiselitteistä, kun veden saastuneisuus yhdistetään kalankasvatukseen.

Kylässä veden saastumisen havainnoinneissa on kaksi vaihetta. Vielä ensimmäisten haastattelujen aikana pohdittiin paikallista veden laatua. 2010-luvun ensimmäisinä vuosina puhe on vakavoitunut ja laajentunut koko Itämeren tilanteen pohtimiseksi. Sinilevän esiintyminen myös kylän alueella on vahvistanut kalankasvatuksen vastustusta yleisissä puheissa. Saastuminen ei ole enää hahmottomaton tai etäinen ongelma, vaan kuuluu myös paikallisiin huoliin osana Itämerta. Paikallisesta, lokaalista on tullut erottamaton osa globaalia. Itämerta ei omista kukaan. Se on yhteisömuutosresurssi, joka on kaikkien käytettävissä.¹⁸⁵ Rannikon vesialueet kuuluvat kuitenkin maanomistajalle, jolla on oikeus päättää niiden käyttömuodoista lainsäädännön puitteissa. Saman veden

181 TKU/A/10/20.

182 Tutkijan neutraalius voimakkaita mielipiteitä kohdatessa on nähty joissakin tilanteissa olevan viisain ratkaisu (Kuula 2006, 154).

183 Kouri 2011a, 61; Skyten-Suominen 2011d. Alue on Alastalon elinkeinotoiminnan käytössä eivätkä niin sanotut jokamiehenoikeudet ole siellä voimassa (Mt.)

184 Douglas 2000, 192.

185 Ollikainen 2010, 66–67, ks. myös keskustelua veden olemuksesta *yleishyödykkeenä* ja sitä, miten sitä tulisi suojella, puolustaa ja kohdella kulttuuriperintönä ks. Bakker 2011, 357–358.

äärellä olevat yhteisen ja yksityisen omistuksen vastuun ja vaikuttamisen ongelmat paikallistasolla kylässä kertaantuvat Itämeren vesialueen kohdalla. Maatalous on Itämeren suurin kuormittaja, mutta ympäristön tilaa pohtineet tutkijat näkevät Itämeren pilaantumisen olevan ennen kaikkea yhteiskunnallinen ongelma. Itämeren maiden suojelumotivaatiota heikentää se, että meri on kansainvälisoikeudellisesti yhteistä omaisuutta ja mereen lasketut päästöt kulkeutuvat virtausten mukana myös naapurimaiden rannikoille.¹⁸⁶ Vesi on siitä erityinen elementti, että se ja sen ominaisuudet eivät ole vain omassa rannassa tai omalla alueella, vaan ne ovat liikkeessä ja leviävät. Globaalit rehevöitymisen ja veden saastumisen ongelmat ulottuvat myös kylän alueelle ja kylän alueella oleva paikallinen veden sameutumisen on osa Itämeren ongelmaa. Vesi on paikka, jossa paikalliset ja globaalit ongelmat ja arvot – sen minkä ihminen kokee arvokkaaksi – risteävät.¹⁸⁷ Yksimielisyys näyttää yleisesti kuitenkin olevan siitä, että Itämeren tilan heikkeneminen nykyisestä olisi estettävä mahdollisimman pian.¹⁸⁸

186 Bäck, Ollikainen, Bonsdorff, Eriksson, Hallanaro, Kuikka, Viitasalo & Walls 2010, 340.

187 Kosenius 2010; ks. myös Haapala & Oksanen 2000. Arvolla Itämeren kohdalla voidaan tarkoittaa muun muassa meren kulttuuriarvoa, maisema-arvoa, virkistysarvoa, kalastus- tai muuta toimeentuloarvoa, energia-arvoa, ekosysteemiarvoa tai pelkkää olemassaoloarvoa (Kosenius 2010, 12–14).

188 Kosenius 2010, 22.

8 Muistitiedon jää

Ströömi – jäinen virta

Saaristoa luonnehtii vaikeapääsyisyys, etenkin kelirikon aikana.¹⁸⁹ Katriina Siivosen tutkimuksen mukaan todellisina saaristolaisina pidettiin niitä, jotka selviävät alueen haastavissa oloissa, pääsevät yleensä jäistä ylös, jos sinne putoavat, ja hallitsevat muutenkin saaristoympäristöön aikojen kuluessa sopeutuneen elämäntavan.¹⁹⁰ Niin saaristolaisuuteen kuin Lyyrtiläisten muistitietoon kuuluvat kokemukset jäällä liikkumisesta. Vesialueisiin sijoittuvat paikkakokemukset vaihtelevat ja muuttuvat vuodenaikojen mukaan. Saaristossa vuodenaajat aiheuttavat muutoksia veden olomuotoihin. Muutokset eivät tapahdu säännönmukaisesti tai samanlaisina eri talvina, saman talven aikana eri paikoissa kylää tai edes vuorokauden eri aikoina. Veden olomuotojen muuttuminen ja muutosten seuraaminen määrittävät Lyyrtiläisten päivittäistä elämää syksystä kevääseen. Esimerkiksi talvi ei ole aina samanlainen.¹⁹¹ Paikalliset talviset ajanilmaukset tarkentuvat kuvaamaan aikaa veden eri olomuotojen mukaan. Haastatteluissa ”jäätalven”¹⁹² lisäksi toinen, (meri)veden olomuodon avulla aikaa kuvaava sana oli ”avovesien aika”¹⁹³, joka kuvaa jäistä vapaata, avointa vettä. Talven ja kevään sekä syksyn ja talven rajalla olevaa ajanjaksoa kutsutaan kelirikoksi eli lyyrtiläisittäin ”säittenriidaksi”. Se on kuin väli- tai raja-aika kahden vuodenaajan välissä.¹⁹⁴ Sana ’säittenriita’ viittaa myös siihen, että vuodenaajat on koettu toimijoina, jotka riitelevät tilanteen haltuunotosta.

Kesäisin veden liikkeet, kuten nousu tai lasku lyhyenkin ajan kuluessa, jättävät jälkiä: liukkaat merenrantakalliot tai rantoihin ja puuveneisiin jäävät laskeneen veden kuivat vedenrajaviivat. Talven mukaan määrittyviä paikkoja ovat esimerkiksi jään ja sulan veden paikat, jään alla virtaava vesi ja jäälle muodostuvat reitit. Monet haastattelujen toiminnallisista teemoista käsittelivät vettä tai sen toista olomuotoa, jäätä. Näitä olivat etenkin veden ja kylän keskitse kulkevan vesiväylä Ströömin jäätymiseen ja siihen liittyvien luotsien

189 Siivonen 2008, 160.

190 Mts. 207.

191 Ks. mts. 314.

192 Kouri T. 2011d, 105.

193 TKU/A/10/12.

194 Kysyessäni Teemulta, joka on viettänyt kylässä kesäänsä 1950-luvulta lähtien ja joka on töissä luotsikutterinkuljettajana, miten hän määritteli kelirikon, hän vastasi sen olevan ”Myöhäissyksystä ja kevättalvella oleva meren jäätyminen ja jään sulamisen myötä tuleva mahdottomuus kulkea jäällä (Kouri, T. 2011a).

tehtäviä koskeva kerronta sekä jään erilaisia paikkoja ja jään kokemista poh-tiva kerronta.

Vesiväylä Ströomi kulkee läpi Kustavin melko suoraan kaakosta luoteeseen. Lyyprtti sijaitsee aivan sen pohjoispäässä. Suomeksi Ströomin nimi viittaa vir-taan tai virtaukseen (ruots. *ström*).¹⁹⁵ Ströömissä liikkuu eri suuntiin kulkevia virtoja, jotka vaikuttavat veden jäätymiseen ja jään sulamiseen eri tavoin eri kohdissa. Olen kuullut myös kylän kohdalla olevaa erittäin virtaisaa Ströomin pohjoisosaa kuvattavan sen ”pullonkaulaksi”, kohdaksi ennen väylän yhty-mistä Seksmiilariin, Selkämeren eteläosaan ”Lyyprtin läven” kautta. Vesi ikään kuin pakkautuu Ströömillä kahden suuren vesialueen, Iniön aukon etelässä ja Selkämeren pohjoisessa välillä virratakseensa Lyyprtin läven ahtaasta kohdasta ulos.

Talviset jää- ja kelirikotilanteet tuovat Ströömille myös erityisen aseman paikkana ympäristössä ja siten myös muistitiedossa. Näiden kertomusten osuus ja asema siinä on selitettävissä sillä, että kesämökkiläisten tieto talven olosuh-teista, joka lasketaan todelliseen saaristolaisuuteen, on häviämässä. Talvi on vuodenajoista monilla, ei suinkaan kaikilla, ikään kuin aika, jota lähinnä muis-tellaan tai kuviteellaan, mutta ei enää koeta kylässä. Haastattelujen jäätä koske-vassa kerronnassa aikaisin muisto sijoittuu 1940-luvulle, jolloin eräs nykyisistä kesäasukkaista oli tullut äitinsä mukana kylään Kivimaalta eli Kustavin kes-kustasta jäitä pitkin hevosreen kyydissä.¹⁹⁶ Kylässä asunut toinen haastateltava muistelee aiempia talvia:

Se [Ströomi] ei ollu talvisi auki. Sit, kun se jäätys, nii se sai olla. – –Ja sinne [luotsiasemalle] ei jääny kun puhelinpäivystys sitten sillon, kun se keskus oli jo saatu sinne. – – Paitsi sillo sit oli, kun saksalaissi laivoi tuli, nii se oli auki talvellakki ja siäl kulki jääsärkijä kans, et aukasemas väylä. Nyt vast viime vuosina, niin se oli auki, kun ne sitä valittivakki, et se on kauhia raskast se luotsauski talvi aikkan, kun tota väylää pitkin kuljettiin. Vaik toiselt puolt aja. Näi tavalisen ihmisen ajatelle, nii tykkäs, et kun menee väylä pisi, nii siit on helppo mennä, mut ei se niinkä ol jääsärkijän peräs. Et kyl ne ain valittiva sitä, et se talviliikenne, nii se oli raskast.¹⁹⁷

Haastateltava puhuu ensin ajasta ennen jäämurtajien käyttöä. Jäänmurtajat alkoivat avata jäistä Ströomiä toisen maailmansodan aikana. Haastateltava tar-koittaa ”viime vuosista” puhuessaan luotsauksen viimeisiä vuosia Lyyprtissä

195 Myös vanhojen väylien luonnonsataman strateginen ydin on ollut *ström*-nimellä tunnettu suo-jainen vesialue, kauppapaikka. Esimerkiksi vielä keskiajalla Ahvenanmaan Lapon on halkaissut Ström-niminen salmi, joka on ollut vastaava kauppapaikka. (Hinneri & Santamala 1997, 46, 110; Kai-tanen 2003a, 129; Kouri, J. 2011a, 30.)

196 TKU/A/09/54.

197 TKU/A/09/56/H1.

1950- ja 1960-lukujen taitteessa. Luotsien ammattitehtäviin kuului jatkuva maiseman ja sään havainnointi.¹⁹⁸

Jäätalvina rannikkoväylä Turusta Ströömin kautta Selkämerelle oli aiemmin pitkään käytössä jäänmurtajien avaamana. Useina talvina liikenne lopetettiin vasta joulutammikuussa ja avattiin maaliskuun lopulla.¹⁹⁹ Kylässä asunut Tuula Heino kirjoittaa Suomen merimuseon ”Luotsi- ja majakkaperinne talteen” -kyselyssä vuonna 1996:

Joskus oli pientä hankausta talviaikaan niiden taholta, jotka asuivat laivaväylän `väärällä puolella', koska heidän pääsynsä väylän yli sen auki ollessa sekä kauppaan että linja-autolle vaikeutui. Kun jää kävi niin paksuksi että väylä suljettiin, kahnaukset taas unohdettiin ja elämä kuki entiseen malliin. Näin oli 50-luvulla.²⁰⁰

Kaikille kyläläisille laivaväylän aukipitäminen ei ollut tarpeellista tai mieluisaa. Se hankaloitti Ströömin ylittämistä. Hyvät jäätalvet 1950-luvulla sekä reitit Ströömin ylitse jäivät myös pikkupojan mieleen. Paavo Kairavuo muistelee ”Volter Kilven jalanjäljissä” -käsikirjoituksessaan:

Ja sit jo, kun Kekoniittyyn tie tuli, nii kuljettii siit Killeskerin ja ton Katkuru välist tiätyst. Iha sitä sisäväylää, mikä nytkin tulee Kekoniittyyn, niin sitä reittii. Ja mentii Ströömi ylitte ja sinne Lypertön puhti. Ja siin on montaki vaihtoehto, et siit voi mennä tietysti maitseki niin kun Lamholman takka. Tai mentiin tota jos jää oli hyvä, niin rantoi pitkin mentiin ihan Katanpähän saakka niin kun Lypertön väylää myöten tavallaan ulos. Ja sit toinen reitti käytettiin. Siält mentii niin kun Katkuru ympäri ja tulit Kluusterin nurkilt läpitte. Ja siält pääs tiätysti hevostiä meni tänne Pleikilää. Ja se on varmaan ollu se vanhempi reitti, nii näitä ain sit seurattiin, kun ne pojat tuli usse...²⁰¹

Jäällä kulkeneet reitit jäivät tarkasti mieleen, kun niitä lapsena seurasi rannalta talosta päivittäin. Ströömin jäätilanteiden takia myös Katanpään linnakkeen miehistö kuljetti viimeisiä kylässä ympäri vuoden asuneita vanhuksia Kekoniittyyn tai kauppa-autolle kelirikkoaikana:²⁰²

H1: Täytys olla kova pakkanen ennen, kun se jäätys. – – Siin kulki virtaki niin paljo, et se piti sitä auki kans. Ja siin ol kauhia virtassi paikoi siinäki Tröömil mones kohtaa, et ei se, kyl se täytys olla kova pakkanen ennen, kun se jäätys. Et kyl se niinkin kävi, et joskus vast jäätys maaliskuus

198 Kouri, T. 2011f, 102.

199 Mts. 105.

200 Heino 1996.

201 TKU/A/09/51.

202 TKU/A/09/82/H2.

vast.– –Ja jäisi ylitten päästi. – –Sillon, kun linnakekin viel siel oli, nii, et ne sit kulkiva nii. Paitsi sit, kun se kulkuneuvo heil oli se vesipussi taik mikä se oli se.

H2: Hytrokopteri.

H1: Hytrokopteri nii. Sen kans sit pääsi, vaik oli vesi aukiki. Mut ei se ollu, kun muutama vuode.²⁰³

Hydrokopteri oli uusi, Katanpään linnakkeen mahdollistama kyytiväline myös joillekin luotsikylän entisille asukkaille. Luotsikylän aikana ruuhet oli jätetty jäästä vapaana olevan veden molemmille puolille ja niillä mentiin sen yli:

Mut kyl sielt niin kun jäit pitkin, kun Killeskeriinki menti, nii simmone yhteys meilläki oli, et Killeskerin pohjoisniemest mentiin ylitte sen salmen Strömmi suuntasest tavallaan ja tultii siihen Lehtimäen rantaan. Tai ei oikeestaan Lehtimäen rantaan, kun just Eekluntin kariks sanottii sitä, misä oli semmone musta kiviki, nii siihen tultii. Et siin on ruuhi meil kummallakin puolel. Et usse oli Luotolahden ruuhi Killeskerin puolel, ja meitä oli naapurin kans yhtene ruuhi täl Katkurun puolel. Et kummastakin suunnast pääsi kulkemaa sillo huonoo aikaa sit.²⁰⁴

Venettä saatettiin käyttää vain osan matkasta, jäälauttojen välissä tai jään heikoissa kohdissa. Haastateltava, joka vietti lapsuudessaan paljon aikaa isovanhempiensa luona Lyyprtissä, kuvaa avoimen tai murtajilla avatun Ströömin ylitystä seuraavasti:

Mentiin isolla kelkalla, jalaskelkalla. Ja väylähän oli aina tavallaan auki, koska laivat kulki sillon tässä. Meil oli myöskin hakut mukana, ja jos näky semmonen vetinen paikka, niin piti aina hakata ja kattoo. Naskalit mukana ja varovasti mennä, koska hän [isoisä] yritti kertoo meille, että missä on virtapaikat. En mä muista enää, missä ne on, mutta niitä hän yritti aina mieltii ja kertoo, missä ne on. Ja väylä oli paha, koska siellä oli virta. Mutta väylä oli auki ja sitten meillä oli ruuhi tällä puolella. Ja ruuhi sitten väylän yli vedettiin, soudettiin, keksillä käytiin kiinni jäihin ja mentiin toiselle puolelle. Ja sitten jatkettiin jalkasin matkaa – – Tai sitten jää oli niin, et meidän isä oli ajanu auton lähemmäks ja mentiin kauppaan. Tai oli niitä talvia sitten jossain vaiheessa myöhemmin, että mun isäni jopa pääsi autolla tänne asti – –, ehkä se oli sen jälkeen, kun väylä oli vaihdettu. Mutta ruuhi oli aina. Ruuhi oli talvella siinä ja kelkka jätettiin sitten sinne, koska kun tultiin kaupasta, niin oli tavaraa, niin se piti sillä kelkalla tuoda. Plus, et me lapset saatettiin väsy kävelemiseen, niin meil oli sukset – – Suksilla mentiin.²⁰⁵

203 TKU/A/09/56.

204 TKU/A/09/52.

205 TKU/A/09/64.

Puheessa tulee esiin se, että jään ylittämiseen käytettiin apuna erilaisia esineitä, keinoja ja kulkuneuvoja riippuen siitä, oliko väylä, Ströömi, auki. Jäiden välissä tai sulassa vedessä puuveneellä kulkeminen ei ollut helppoa. Sitä vältettiin, sillä puuvene rikkoutui helposti jäissä, mutta silti esimerkiksi lapset oli vietävä tai heidän oli itse mentävä päivittäin kouluun.²⁰⁶ Edellä olevassa lainauksessa kylässä asuva isoisä ”yritytti aina miettii”, hakea ylittäessään virtapaikkoja ja kertoa niistä lapsenlapselleen. Reitit vaihtelivat virtapaikkojen ja päivittäisen ja jopa hetkittäisen jäätilanteen mukaisesti. Kyse on tilannekohtaisista havainnoista. Hyvät jäätalvet tai jäätynyt Ströömi kuvataan haastatteluissa vaivattomampana kuin vapaana virtaava väylä.

Nykyiset lasikuituveneet pystyvät murtamaan kolmisenttisen ”teräsään”. Mutta jo yksioinen tai jopa muutaman tunnin vanha jää voi olla liian kova murrettavaksi.²⁰⁷ Nykyisin jäiden välissä olevan veden yli kulkemiseen käytetään joskus alumiinivenettä tai lasikuitujollaa, jota liikutetaan jäiden välissä erilaisin konstein, käyttämällä jääpiikkiä, keksiä tai ankkuria.²⁰⁸ Sitä tekevät melko harvat, sillä se on hyvin työlästä ja vaarallistakin, sillä joskus on veneestä hypättävä ja vedettävä sitä jään päällä. Tätä tekevien kertomuksiin liittyy kuvauksia ”pulaamisesta” eli jäihin putoamisesta ja sieltä ylös pääsemisestä.²⁰⁹

Myös yhden vuorokauden aikana jään vahvuus saattaa muuttua: jään kerrotaan yleensä olevan vahvempaa aamulla yön jälkeen ja heikointa iltapäivällä. Jää saattaa esimerkiksi keväällä kestää hyvin vielä auringonnousun aikaan, mutta iltapäivällä pettää lämmön vaikutuksesta. Ja virta syö jäätä altpäin. Talvisin moni asia on säädellyt kulkua saariin ja saarten välillä: Ströömin vesialueen aukipitäminen jäistä, kelirikkona epävarmuus jäiden kestämisestä ja kovankin jään aikana sen alla olevien virtojen johdosta heikkojen kohtien välttäminen. Tämä kaikki on säädellyt aiemmin paikallisten asukkaiden pääsyä tai nykyisin niiden kesämökkiläisten mahdollisuuksia käydä saarissa, joilla kesäpaikat ovat Ströömin toisella pulella. Esimerkiksi joinain talvina pakkaset mahdollistavat saariin pääsyn jäätä pitkin, kun taas leutona talvena aikainen kevät mahdollistaa saariin pääsyn sulattamalla jäät aikaisin. Jään ylittäminen onnistuneesti riippui myös ylittäjän kokemuksesta kertyneestä taidosta kulkea jäällä ja lukea sitä, käyttäen avukseen erilaisia esineitä, keinoja ja kulkuvälineitä.

206 TKU/A/09/81/H1. Katanpäästä kävi joitakin lapsia Kivimaalla koulussa. Kelirikkoaikana he olivat siellä viikon koulukortteerissa (Kouri, J. 2011a, 140).

207 Skytén-Suominen 2016.

208 TKU/A/09/65; TKU/A/09/68; TKU/A/09/193/H2. Yksi haastateltu kuvaa yksityiskohtaisesti, miten kapeassa jäiden välisessä railossa aiemmin päästiin eteenpäin: ” [Nimi] oli pieni ruuhi, jossa oli takana kolo ja sitten ne ränniä pitkin prikas, että ne laittoi sen airon siihen koloon ja veti sitä edestakas” (TKU/A/09/69/H2).

209 Ks. esim. TKU/A/09/65; TKU/A/09/193.

Kaikkien asioiden yhtäaikainen huomioonottaminen korostaa tietyn paikan erityistä tuntemusta ja paikallisten kokemusten tärkeyttä siinä, miten juuri täällä ja näissä olosuhteissa vuodenaikaiset muutokset näkyvät, kuuluvat ja tuntuvat.

Jään ajat ja paikat Lypyrtissä

Kun kysyin jäällä kulkemisesta paikalliselta haastateltavalta, hän mainitsi erityisesti jäähän syntyvän heikon paikan, ”elätyksen läven”. Kysyessäni häneltä mitä ne ovat, hän kertoo:

H: Kun jäähän tulee kevääl itsenäisiä reikiä tavallansa. – –Et siel voi olla pohjassa joku kivi, joka nostaa virtauksen tai jotta muut, et tule niit avantoaikoi, heikkoi paikoi.

JK: Just. Mist se sana mahtaa tulla?

H: En tiär. Elätyshän on tämmönen kalaelätyssumppu, mut tietyst tämösee läpee o hyvä pistää. Siin vesi vaihtuu, nii siin on hyvä pitää elätyst. – – Ja tietyst vahvat paikathan vaihtelee hiukan vuosittain. Mut on semmonen todennäkönen. Jos on tilaisuudes kattoo, et kui se jää tule, nii sillon näkee sen, et mihi se todenäkösimmäin tulee se vahva paikka. Et vaik sen ny tiätää, et Punshuvilan tykköö lähretää Förvarppi. Tai ei oikeastas Förvarppi, vaan tota Eersundin kari päin, nii ei se niin kun ihan sillä suoralla linjalla ol. Vaan se voi olla vähän toiseen suuntaan taik toiseen suuntaan se todelinen vahvin paikka.

JK: Nii, et siin tarttis tavallaan elää siin paikas, et pystyis sen päivä päivält seuraamaan.

H: Niin kattoo, koska yleensä, se jää. Kun se ruppe vahvistumaan, niin siihen tulee ensin semmoset niin kun niskukset, mitä pitkin sit tarttis ruvet kulkemaan. Ja sit, kun ruvetaan kulkemaan, niin sit se tiätyst se kuljettu paikka vahvistuu. Et se täytyy sit muistaa, et kulkee kans sitä samaa, kun se kerran on koettu, nii sit se kestäki.²¹⁰

Haastateltava jatkaa kuvaten tarkemmin, miten jäätä seurataan päivittäin katselemalla rannasta, jos siihen on mahdollisuus. Rannoilla olevat rakennukset ja maamerkit, kuten Sarvilinnan punshuvila²¹¹ ja Förvarppi, auttavat pitämään muistissa reittiä ja samalla ohjaavat kulkua sen mukaan, missä kohdassa kuljetaan tai mitä siitä kohdasta nähdään. Kestävän reitin kulku vaihtelee, riippuen vesivirroista jään alla, mutta sen löytääkseen on tehtävä havaintoja ”niskuksien” eli kestävien jääkannasten muodostumisesta. Niitä ei muodostu aina, joten on seurattava montaa eri asiaa meren jäätyessä. Ei ole yksittäistä

210 TKU/A/10/20. Förvarppia kutsutaan myös Hölvarpiksi (TKU/A/09/51).

211 Punshuvila eli ’punshihuvila’ on huvimaja, jossa joskus on nimensä mukaan ilmeisesti juotu punssia, arrakilla maustettua makeahkoa liköörialkoholia.

tai säännönmukaista seikkaa, jota seuraamalla voisi löytää kestävimmän reitin joka kerta tai samasta kohtaa. Oikea kohta täytyy aina hakea kokemalla ja mieluiten mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta sitä voi ruveta tarvittaessa vahvistamaan.²¹²

Se mistä mennään jään yli rannasta toiseen eli jääreittien selostukset ovat haastatteluissa usein hyvin tarkkoja.²¹³ Myös muissa kuin Ströömin ylittämistä koskevissa puheissa korostetaan, että täytyi tietää, mistä menee yli, eli mitä reittiä käytetään jääalueiden yli virtaisia paikkoja vältellen.²¹⁴ Kun jäällä kuljetaan samoja reittejä, niiden sanotaan kovettuvan, niihin tulee ”kansi” ja ne sulavat viimeisinä.²¹⁵ Kestäväksi koettuja reittejä merkittiin aiemmin myös katajanoksilla pitkin reitin vartta,²¹⁶ tosin sitä on ehkä tehty vain kesäasukkaita varten.

Nykyisten kesälpyrtiläisten talvisia vierailuja etenkin Ströömin toiselle puolelle rajoittavat kelirikko ja alati vaihtuva jäätilanne. Vain muutamat ihmiset tietävät turvalliset reitit tai uskaltavat saariin Ströömin yli. Osa käy talvisin käymässä vain päiväseltään²¹⁷, jos ollenkaan. Ströömi on yksi yhä käytössä olevista menneisyyden lukuisista kylän keskitse kulkeneista väylistä.

Kylän entinen asukas muistelee jään vaihtelevia ominaisuuksia:

Ja kyl mar ne tietyst ne kans sen aikaset talvet oli sil taval erilaisii, et niin ko nykysin tulee luntta ja jäät yhtäkaa. Et sillonhan saatto olla pitkän aikaa, et oli ihan kirkasta peilikirkast jäätä eikä lunt tullu ollenka, nii tietyst semmone oli helpompi nähdäkki iha silmälläki, et onks se heikko taik vahva. Ja olikin varmaan teräsjäätä enemmän.²¹⁸

Jäät voi lukea ja sen perusteella antaa sille sen ominaisuudesta kertovia nimityksiä: peilikirkas jää, teräsjää tai puheessa kuulemani ”vasikannahkajää”. Sanoihin tallentuu vertauksia myös ajan muilta elämänalueilta. Nykyisille lpyrtiläisille ei ehkä ole aivan selvää, millainen on vasikannahka: se on luja

212 Jäätyminen voi tapahtua monella tavalla erilaisilla ilmoilla. Joskus tietyille paikoille virrankierre muodostaa kannaksen, esim. ajalehtivista jäälautoista, jotka jäätyvät kiinni toisiinsa. Koko pinnan peittävä kansi tulee kovalla pakkasella ja tyynellä ilmalla, eikä mitään kannaksia ole havaittavissa. Ja jos taas sattuu tulemaan paksult luntta jäätyneen alkuvaiheissa, muodostuu siitä eristävä kerros peittämään ensimmäiseksi jäätyneet paikat, jotka jäävätkin silloin heikommiksi kuin myöhemmin muodostuva jää. (Skytén-Suominen 2016.)

213 TKU/A/09/65/H1; TKU/A/09/68; TKU/A/09/81/H1.

214 TKU/A/09/58/H2; TKU/A/09/60/H2.

215 TKU/A/09/6/H1; TKU/A/09/81/H1.

216 TKU/A/09/57; TKU/A/09/69/H2; TKU/A/09/194/H1.

217 TKU/A/09/60.

218 TKU/A/09/52. Myös nykyisten kesämökkiläisten haastatteluissa on joitain pohdintoja ilmaston muuttumisesta pitkällä aikavälillä, kuten talvien lämpenemisestä (TKU/A/09/193/H2).

ja ohut. Aiemmassa lainauksessa ollut ”elätyksen läpi” tarkoitti jäässä olevaa heikkoa kohtaa, aukkoa, johon oli (si) ollut helppo laittaa elätys, kalasumppu.

Jään kulkemisen paikka on Christopher Tilley'n tilaluokituksen mukainen arkkitehtuurinen tila, jossa järjestetään tilaa reittien avulla, kuljetaan jään yli. Siinä on myös somaattinen, aistillisen kokemuksen ja ruumiin liikkeen tila ja havainnon tila, jossa yksilöllisen intentionaalisuuden tavat yhdistyvät liikkeeseen ja havainnointiin. Liikkuminen jäällä muodostaa de Certeau'n määrittelemiä ”tilallisia tarinoita”.²¹⁹ Lyyrttiläiset tarvitsevat jään ylittämisen tarinoita selvitykseen hengissä heikoilla jäällä Ströömiä ylittäessään. Kertomuksissa rannoille sijoittuvat maamerkit auttavat pitämään muistissa reittiä, mielen merikortin tavoin.²²⁰ De Certeau vertaa ”käytännön retoriikkaa”, esimerkiksi kävelyä yhdenmukaisena kielen puhumiseen. Kielelliset ”käännekohdat” ovat yhdenmukaisia kulkijan polulla seuraamiseen tai kääntymiseen, molempien ollen olemisen, ajattelun ja maailmassa toimimisen tapoja. Tila rajoittaa, miten toimija voi liikkua tai mitä hän ei voi tehdä rajoittavien asioiden, kuten jääreitillä jään heikkojen kohtien, takia.²²¹

Jäällä kulkeminen on turvallista, kun osaa oikean reitin. Se ei kuitenkaan ole valmiiksi olemassa, vaan jään alkaessa jäätyä sitä on haettava. On otettava huomioon monen eri ei-inhimillisen toimijan osuus, esimerkiksi veden, virran, jään ja auringon, mutta ei kuitenkaan ennustetulla, aina samalla tavalla. Tämä on tapamuistin toiminallista osuutta, esittämistä.²²² Sen lisäksi asiaan vaikuttaa oma kokemustieto aiemmista mahdollisista reittimahdollisuuksista. Reitit voidaan kertoa maisemassa olevien rakennusten avulla, joista otetaan suuntia samalla tavalla kuin merenkulussa navigoitaessa tiettyssä kohdassa. Reitit toteutuvat jäällä kulkiessa, ruumiillisessa toiminnassa, jossa myös maiseman kohtien näkeminen muistuttaa aiemmin kuljetuista reiteistä. Maisema on näin sarja toisiinsa suhteessa olevia paikkoja, joita jään reitit yhdistävät. Se on merkitysjärjestelmä, jota luetaan muilta kuultujen asioiden ja oman kokemuksemme sekä hetkellisen, muistavan ruumiillisen aistimisen ja toiminnan avulla.²²³ Maisema tallentaa aiempien sukupolvien kokemuksia ja tekoja, jotka aktualisoituvat toiminnassa, vuorovaikutuksessa maiseman ja sen toimijoiden kanssa.²²⁴

219 de Certeau 1984, 115–130.

220 Myös Ströömin jääreiteille lainauksessa sijoittuvat Sarvilinnan punshuvila ja Förvarppi perustuvat aiempaan toimintaan: Sarvilinnan punshuvilassa on juotu 1920-luvulta lähtien punssia ja virvokkeita ja Förvarppi on niemi, jossa suurten purjelaivojen aikaan varpattiin eli käännettiin laivoja niin, että purjeet täytyivät tuulella (Kouri, J. 2011a, 167, 189).

221 de Certeau 1984, 39, 98–100.

222 Ks. Connerton 1999, 22–23, 100–102; ks. myös Creswell 2004, 39.

223 Ks. Connerton 1999, 22–23, 100–102.; Tilley 1994, 22–26.

224 Ks. Ingold 2000, 189.

Näin muistaminen on vuorovaikutuksellisen, empiirisen, toiminnallisen ympäristösuhteen tuottamaa kerronnallista ympäristösuhdetta. Ympäristössä näkyvät paikat, kuten erityisesti erottuvat rakennukset tai niemenkärki, tai jää, ovat ympäristön kanssa vuorovaikutukseen osallistuvia ja siihen vaikuttavia ei-inhimillisiä aktantteja, jotka kerronnassa tulevat merkityksenannon toimijoiksi.

Jään kokeminen

Haastatteluissa kuvataan jäällä kulkemista, luistelemista, hiihtämistä ja kalastamista sekä avannossa uimista²²⁵ ja jäihin putoamista. Jään tunnustelemista tuuralla tai kepillä, jonka päässä on iso naula tai rautainen piikki, sanotaan Lyyprtissä jään ”kokemiseksi”.²²⁶ Haastateltava, joka oli lapsuudessaan usein Lyyprtissä, puhuu isovanhemmaltaan saaduista luontoon liittyvistä opetuksista:

Niin kyllä on opetettu kaikki vedestä, merestä, luonnosta, linnut, kasvit, luonnon kunnioittaminen, kuunteleminen, istuminen. Meren pelko myöskin, et kunnioitat merta. Älä oleta. Miten jäällä liikutaan.²²⁷

Se, ettei pidä olettaa meren käyttäytyvän tietyllä tavalla, kertoo tilannekohtaisen varovaisuuden ja havainnoin tärkeydestä. Jään kokemisessa eli erään haastateltavan mukaan jään ”lukemisessa”²²⁸ korostuu jokapäiväinen ja jopa eri vuorokauden hetkissä tilanteen seuraaminen.²²⁹ Myös muita varokeinoja jäällä kulkemiseen mainitaan haastatteluissa:

Isä opetti, että jää pitää kokea. Jäälle ei voi mennä, ellei sitä mittaa jääpiikin tai jonkin muun kanssa, jolla voi kokea jäätä. – – . Oli varokeinoja. Jos kaksi kulkee heikoilla jäällä, toisen on kuljettava jäljessä ja köysi ensin menevässä kiinni. Jäätä voi lukea niin, että näkee mitkä ovat virtapaikkoja ja mitkä vahvoja paikkoja. Varsinkin syksyllä ja keväällä jää täytyy kokea...²³⁰

225 TKU/A/09/68.

226 Ks. myös TKU/A/09/194; TKU/A/10/20; vrt. TKU/A/09/68.

227 TKU/A/09/64.

228 TKU/A/09/81/H1.

229 TKU/A/09/20; TKU/A/09/83.

230 TKU/A/10/19/H1; peräkkäin kulkemisesta myös esim. TKU/A/09/58/H2. Jääkepin kiertämisestä jäässä, ks. TKU/A/09/69/H2.

Jäällä on kuljettava eri jäätilanteissa eri tavoin. Yleensä pitää kulkea peräkkäin. Peräkkäin hiljaa varovasti kulkemisesta käytetään sanontaa ”askel askeleelta perässä”²³¹. Kuvatessaan Katanpään sotilaiden kulkua jäällä, Paavo Kairavuo muistelee, että sotilaita neuvottiin kulkemaan jonossa toisistaan erikseen.²³² Välimatkaa oli jätettävä, jotta toisen putoessa jäihin, toinen on yhä kestäväällä jäällä. Kairavuon muiston kohdalla liian monen peräkkäisen kulkijan askelten rytmi saattoi heikentää jään kestävyyskykyä.

Myös jäällä hiihtäessä on oltava varovainen. Eräs ympäri vuoden kylässä asunut haastateltava muisteli, miten hän lapsena ystävänsä kanssa lähtivät hiihtäen ylittämään Ströömiiä. Hänen isänsä oli sanonut, että ”suksilla menette nopeasti, mut pysähtyy ei saa”.²³³ Nykyiset kesämökkiläiset ovat viettäneet saarissa jouluja, hiihtolomia tai talvisia viikonloppuja, jos jäätilanne on antanut siihen mahdollisuuden. Joskus on ajettu autolla saaren rantaan asti. Kesäasukas Pirjo-Liisa Maijala kirjoitti Lypyrtti-kirjaan otteita päiväkirjastaan vuodelta 1984:

Hiihtoloma. Lunta paljon ja jää vahvaa. Aurinko paistaa, pakkasta n. -10 astetta. Kivimaalta ostettiin tuura, jotta saadaan avanto. Jäällä hyvä hiihtokeli. Kävimme hiihtäen Merimotellissa syömässä. Kiersimme koko Kiparluodon. Hiihdimme myös Kihdin reunalle Lanskeriin ja nautimme eväitä sisäjärven rannalla.²³⁴

Vahva jää on mahdollistanut erilaisia vapaa-ajan viettämisen tapoja ja oman alueen laajentamisen, etenkin hiihtämisen kauaksi kylän ulkopuolelle. Haastattelussa kertoja kuvaa tarkkaan hiihtoretensä jään ja lumen ominaisuuksia:

Ja viime talvikin oli siit jännä, et kun me lähdeitti hiihtämää, niin oli kuitenkin kova talvi ollu, mut siin oli noin paljon lunta. Ja sit, kun sää menit sinne jälle, niin se jäi ihan märäks se latu – – Elikä, siel oli noin paljon vettä siel jään pinnassa – – Ja sit lumi eristeenä sen päällä.²³⁵

Luistelemisesta on joitain mainintoja haastatteluissa, niin vuosikymmenen takaisia asioita kuin lähitalviakin koskevia.²³⁶ Jotkut kesämökkiläiset ovat

231 TKU/A/09/81/H1.

232 Kairavuo 2011a. Tämän ”Katampää poja kulkiva talvisi jalkasi”-kirjoituksen valitsimme Kairavuon kanssa Lypyrtti-kirjaan tuomaan mukaan myös varuskunnan osuutta kylän aiemmassa ympärivuotisessa elämässä.

233 TKU/A/09/194/H1.

234 Maijala 2011, 214.

235 TKU/A/09/193.

236 TKU/A/09/56; TKU/A/09/68. TKU/A/09/83.

myös luistelleet jäällä.²³⁷ Nykyisin saatetaan hyvänä jäätalvena aurata rannan lähelle paikka, jossa voidaan luistella. Aiemmin niin hiihdettiin kuin luisteltiin välimatkoja enimmäkseen käytännön syistä,²³⁸ nykyään ne ovat liikunnan muotoja, joita tehdään urheilemisen, kunnon nostamisen tai luonnossa oleminen vuoksi. Hiihtämisen ja luistelemisen kertomuksissa korostui jään ja lumen tilannekohtaisten ominaisuuksien kuvaileminen ja kelin varovainen punta-rointi turvallisten, kestävien hiihtoreittien löytämiseksi.²³⁹

Jäihin putoamia ei muistella yksityiskohtaisesti, vaikkakin niistä saataan mainita.²⁴⁰ Kylän alueella tapahtuneita jäihin hukkumisia haastateltavat eivät tienneet kuin muutaman pitkän ajan kuluessa.²⁴¹ Jäihin putoamista tai hukkumista voi käsitellä myös jäällä olevan raja(paika)n ylittämisenä. Veteen putoamista varottiin ennakkoon, sinne ei tullut ”joutua”.²⁴² Sanonnan yhteydessä kerrotaan, että aiemmin eivät saaristolaiset osanneetkaan uida, jolloin ei pitänyt edes joutua veteen. Tätä haastateltava kuvaa seuraavasti:

Kun kalastajil monel oli simmone ajatus, et ei kalastaja vette haluu. Se on paatis, ei se. Jos kysyy, et mikset sää uida ossaa, ei hän mereen meina mennä.²⁴³

Jään alle, veteen tai sen varaan joutuminen oli paikka, jota piti varoa ja välttää. Tämä on muuttunut nykyaikana, jolloin uimisesta on – etenkin kesäisin – tullut huvi tai liikunnan muoto.

Kairavuo tiivistää käsikirjoituksessaan Holman saarella alle kouluikäisenä oppimiaan asioita:

Elämän varrella tapahtuu usein asioita, jota ei ymmärrä heti, mutta jotka selviävät aikaa myöten. Ympäristön tapahtumat ja näköalat ja kokemukset auttavat ymmärtämään elämää avarammassa mielessä. Minulle Holman aika opetti ainakin kolme asiaa. Ei kannata panna suuhunsa mitä vaan. Ei saa halveerata ravintoa, vaikka se olisi silakkaa vatsallaan ja kyljellään. Tärkein kaikista kuitenkin: merenjää on aina petollista, varsinkin Lyyrtissä ja Ströömällä.²⁴⁴

237 TKU/A/09/68.

238 TKU/A/09/55/H1.

239 TKU/A/09/56; TKU/A/09/68; TKU/A/09/193/H1; ks. myös TKU/A/09/60.

240 TKU/A/09/52; TKU/A/09/55/H1.

241 TKU/A/09/55/H1; TKU/A/09/81/H1; TKU/10/6/H1; TKU/A/10/12; TKU/A/10/19; ks. myös Kilpi 1973, 22; Kouri, J. 2011a, 74.

242 TKU/A/10/19; ks. myös TKU/A/10/9/H2.

243 TKU/A/09/52.

244 Kairavuo 2006, 15.

Kun perheet asuivat kylässä ympärivuotisesti, talven vaarat olivat läsnä. Lapsia varoiteltiin jälle menemisestä, peloteltiin vesihiisillä ja rangaistiin esimerkiksi selkäsaunalla tottelemattomuudesta.²⁴⁵ Yksi haastateltava kertoo isänsä saaneen selkäsaunan, kun tämä oli pudonnut jäihin tullessaan suksilla koulusta kotiin:²⁴⁶

Se jää oli niin ohkast, et se ei millään kantanu, ni hän pisti sukset jälle ja meni makaamaan mahallaan nitten päälle ja anto kepeillä vauhtii siinä maaten, ja toisil paikoil se kesti paremmin ja toisin paikoin se melkein meni aaltoillen, notku, hän pääsi siihen itärannan puolel, mis venepaikoi on ja nous siihen matalikkoon ja arvas, et siin on niin heikko jää, mut ei hän saanu suksii millään käännetty ja siihen hän puljas, siit on sit kuitenkin matkaa kolmisenkymmentä metrii sinne rantaan...²⁴⁷

Tässäkin kerronnassa on yksityiskohtaista kuvausta jäädä eri paikoissa. Jäihin pudottiin, mutta ei hukuttu. Hukumisessa tai siitä kertovissa puheissa ja kirjoituksissa ylitetään myös eksistentiaalinen rajatila elämän ja kuoleman välillä. Ympäristössä oleva paikka on yhtäaika kokemuksen hetkessä tila, joka voi olla muuallakin paikasta riippumatta.²⁴⁸ Tilley liittää tilat kuitenkin ehdottomasti konkreettisen paikan kokemiseen.²⁴⁹ Mielestäni eksistentiaalinen tila on lähöisin paikasta, mutta siirrettävissä kokemukseksena muihin tiloihin.

Jäällä kulkemisen taito on osa hylkeenmetsästyksen tietotaitoa. Pyytäessäni Kasper Edward Wirtasen sukulaisilta hänen kirjoituksiaan Lyyrtytti-kirjaan, toinen heidän antamistaan teksteistä oli *Uudenkaupungin Sanomissa* 29.11.1951 julkaistu ”Ko Lyyrtytti kaptenei hylkke nakottiva”, joka on humoristinen kertomus kahden kapteenin lähdöstä metsästämään hylkeitä läheiselle Seksmiilarille kevätjäiden lähdön aikaan. Kasper Wirtasen hylkeenmetsästykskertomus kuvaa kapteenien uhkarohkeaa lähtöä heikkeneville jälle. Jää näyttää aluksi kestävä. Tuuli kuitenkin nousee, rikkoo jäät ja miehet joutuvat ajelehtimaan jäälautalla. Onneksi lautta ajelehtii saaren rantaan, josta kyläläiset hakevat heidät.²⁵⁰ Myös lyyrtyttiläisen Ossian Kuusisen haastatteluissa 1950- ja 1960-luvuilta on jakso lyyrtyttiläisten miesten hylkeenpyynnistä: Kerran yksi kylän miehistä joutui jäälautalle. Etelävirta ja itätuuli olivat erottaneet jäät ja

245 TKU/A//09/55.

246 TKU/A/10/12.

247 TKU/A/10/12.

248 Ks. Tilley 1994, 15–17. Myös suomalaisen muinaisuskon käsityksissä kuoleman jälkeisistä tapahtumista on Tuonelan virran ylittäminen. Ströömii hyvin virtaavana vesiväylänä tai (sen) jään alla kulkevat vesivirrat saattavat vaikuttaa kuoleman läheisyyden kokemuksen syntymisessä.

249 Tilley 1994, 15–17.

250 Wirtanen 2011a, 11–12.

vieneet lautat kauemmaksi avonaiselle merelle, jolloin mies joutui Isokarin lännen puolelle, josta hänet saatiin haettua.²⁵¹ Lopuksi Ossian Kuusinen sanoo:

Mutta äijä ol kovaste ahtal ol, ku paholaise rupesi merest ylös tulema, hänt piukottama. Kerrota, et se sama miäs olis tehny murhi meril.²⁵²

Samoin Wirtasen kertomuksessa, kun miehet huomaavat, että jää on liikkeellä, he alkavat pelätä:

Sit heil vast tuliki oikke ”tosikyntte”, niikon pruukatti muina väliste sanna. Sit ei he ene muut menny ja hunteranukkan ko stä vaa, et nyt tle kualem ette ja ei se ene kaukan olekka. Sillon toine äi sno toist:” Sinu keppa sentän kuollakki, mut minun p–kel otta, kon olen kolme ruplan tähre väärävalan tehn”. Ja nii mentti laahatti päi Pohjaviikki. Mut ei niitte äijätten koalema aik ollukka viel sillo.²⁵³

Niin Kuusisen kuin Wirtasen kertomuksissa kuvataan kuoleman pelkoa, kun jää hajoaa Seksmiilarilla ja miehet joutuvat lautalle ajelehtimaan. Kertomuksissa kuvataan, miten miesten mieleen tulevat heidän tekemänsä pahat teot: Ensimmäisessä Kuusisen lainauksessa kuvataan paholaisten tulevan merestä ylös ja alkavan kiristää, ”piukottaa”, miestä. Jälkimmäisessä lainauksessa miehelle itselleen tulee pelko siitä, että perkele ottaa hänet kuoleman jälkeen. Mutta ”kuoleman aika” ei vielä heille tullutkaan.

Myös näkillä peloteltiin. Näkki on skandinaavisperäinen vedenhaltija, jonka paikka on ollut lähinnä (virtaavan)veden ja maan rajakohdissa.²⁵⁴ Haastateltava kuvaa varoituksen toimineen pelotteena, toisaalta hän oli kuitenkin lähtenyt ylittämään jäätä. Näkkiä tai vesihiisiä käytettiin varoittamaan ei jäälle menosta vaan jäihin putoamisesta, hukkumisesta, rajatilasta elämän ja kuoleman välissä. Samassa välitilassa voidaan sanoa aiempien lainausten perusteella miesten nähneen myös paholaiset ja perkeleen. Yliluonnollisten olentojen käyttäminen varoituskeinona rajatilasta tai kuolemasta on mielenkiintoinen. Niillä saadaan fyysisen paikan ja siitä kerrotun tilan lisäksi välitettyä toiselle kokijalle samaan tilaan kolmas, eksistentiaalinen ja yliluonnollinen tila.²⁵⁵ Tuohon rajatilaan on liitetty yliluonnollisia toimijoita. Folkloristi Pasi Enges kirjoittaa, että yksilöiden ja yhteisöjen ympäristösuhteessa uskonnollisuuden merkitystä ei ole syytä ohittaa, vaan pikemminkin arvioida sitä,

251 Lettinen 1999, 86.

252 Mt.

253 Wirtanen 2011a, 12.

254 Siikala 2013, 372; Stattin 1984, 54.

255 Ks. Tilley 1994, 15–17.

mitä ”uskomisella” tarkoitetaan.²⁵⁶ Enges tarkoittaa: ”Yliluonnollinen voi olla yhtä hyvin vakavan uskon kohde kuin fantasian tuote ja metaforisen ilmaisuuden väline. Olennaista on, että näillä aineksilla käydään keskustelua omasta elinympäristöstä ja tehdään sitä merkitykselliseksi.”²⁵⁷ Samoin kysymykseen näkin ilmiöstä tai siitä, onko näkki todella koettu olemassa olevaksi olenoksi, ei voi eikä tarvitse aineistollani vastata. Oleellista on sen esiintyminen toimijana ihmisen ja ympäristön vuorovaikutuksen tilassa.

Nykyiset lyyrytilläiset eivät viittaa yliluonnollisiin olentoihin jäätä koskevassa kerronnassaan. Koska kesäasukkaat siirtyvät syksyisin kaupunkiin, he eivät seuraa vuodenkierron muutoksia ympäristössään päivittäin, kuten aiemmat sukupolvet. Samalla perinteiseen elämäntapaan, ihmissuhteisiin ja ympäristöön liittyvä tietotaito vähenee. Vanhan tietotaidon unohtuminen aiheuttaa kesämökkiläisille myös huolta ympäristösuhteen muuttumisesta. Aiempien kyläläisten tietotaitoa ihannoidaan, ja nyt siitä kerrotaan jopa yliluonnollisia vertauksia käyttäen, johon palaan vielä ”Mitä jää naisesta jäljelle?”-luvussa. Myös kuolema on merkityssisältönä läsnä, vaikkei siitä suoraan (enää) puhuta. Se kuuluu tunteena, pelkona tai kokemuksena jäihin putoamisessa tai tarkkuutena, jottei jäihin pudota. Se tuntuu määrittävän koko jäällä kulkemisen tietotaitoa. Myös kuolemiseen liittyvä kerronta muuttuu.

Näitä kertomuksia voisi tarkastella myös kuoleman rajatilan kuvauksiksi, joissa nähdään ei-inhimillisiä olentoja kuoleman ollessa lähellä. Jään ylittämisen ja kokemisen kokemukset ovat myös hengissä selviämisen kokemuksia. Ne voidaan kertoa ja lukea joko ympäristössä tapahtuvan toiminnan kuvauksena ja samanaikaisesti kuvauksina elämän tiestä vaarojen yli ja/tai eettiseksi elämänohjeiksi kehittyvinä kertomuksina. Folkloristi Eija Timonen on todennut, että suomalaisessa taiteessa on jäätä koskeva polariteetti: toisaalta jää ja talvi ovat kuoleman metaforia, toisaalta taas kevättalven kimmeltävä valo hangilla ja jäiden lähtö ovat merkinneet vapautta, iloa ja uuden elämän lupausta.²⁵⁸ Ympäristön kokemisesta voidaan löytää vertauskuvallisuutta eri tiloja vertailemalla ja yhdistelemällä. Tila on tässäkin mielessä välittäjä konkretian, tiedollisen ja kielellisen välillä. Empiirisestä toiminnallisesta ympäristöstään irrallisina kertomuksia voidaan liittää myös muiden kertomusten, kuten pitkäkestoisen historian, yhteisön kulttuurisen muistin osaksi.

256 Enges 2014, 89.

257 Mts. 91.

258 Timonen 2014, 188.

Jäällä kulkijat

Edellä olevassa haastattelulainauksessa mies kertoi isänsä opettaneen hänelle jään kokemista. Toinen haastateltava kertoo olleensa pappansa kanssa pyydyksiä kokemassa jääaikaan. Hän ei ollut saanut opetusta siihen, mutta sanoi, että ”kyllähän siinä, kun perässä kulki, niin jotain ymmärsi, mitä tehtiin, ei menty ehkä suoraan, vaan tehtiin vähän tämmöstä mutkaa, että oli turvallinen reitti mennä.”²⁵⁹ Mutta siirtyikö taito paikallisilta kesämökkiläisille, joiden vanhemmat eivät olleet asuneet kylässä? Eräs haastateltava sanoi, ettei, sillä ”...olin niin pieni poika, niin eihän ne nyt sen ikäselä opeta.”²⁶⁰ Osa kesämökkiläisistä ehti kuitenkin viettää paikallisten kanssa yhteistä eloa kesäisin tai elää sukulaisena heidän kanssaan useita kymmeniä vuosia. He olivat saaneet neuvoja jäällä kulkeamisen reiteistä tai salmipaikoista.²⁶¹

...hän kysyi, mihin me mennään ja sanottiin et meinataan mennä tonne Kluppenille Harunille päin. No mites te meinaatte sinne mennä, kysyi [nimi], me sanottiin et kävellään tästä näin, et eiks tosta noin Ströömiä pitkin pääse näin. [Nimi] sano mul on jääny mieleen: ”Niin sitä mennään eikä yhtään mittään tiäretä”, sit tuli varttitunnin tai puolen tunnin esitelmä, miten pittää minkäkin saaren puolest mennä, ettei mee heikoille jälle. Se oli ensimmäinen opetus siitä, et jäät voi vaihdella aikalailta eri kohdis.²⁶²

Kuten edeltävässä lainauksessa, osa ohjeista oli ollut hyvinkin tarkkoja, osittain riippuen kuljettavan matkan pituudesta tai siitä, minne oli ollut menossa. Paikallisten vielä asuessa kylässä, tullessaan kylään talvella, kesämökkiläiset soittivat heille ja kysyivät jäätilannetta.²⁶³ Nykyisin he joko soittavat toisilleen tai lähialueen asukkaille jäätilanteesta ja kysyvät neuvoja, mistä ylittää.²⁶⁴ Myös alueella käyneiden moottorikelkan jälkiä seurataan.²⁶⁵ Yksi haastateltavista oli ajatellut soittaa Merivartiostolle, jonka asema on lähialueella, mutta koki, etteivät he välttämättä tiedä, koska asema ei ole juuri Lypyrtissä. Haastateltava sanoikin, että: ”Ei saa enää tietoja keltään.”²⁶⁶

Kyselin kylässä pitkään ympärivuotisesti asuneelta, josko siellä olisi ollut joku erityisen hyvä jäätuntija. Hän vastasi vanhan Koskisen olleen, mutta

259 TKU/A/10/04/H1.

260 TKU/A/09/69/H1.

261 TKU/A/09/57; TKU/A/09/68.

262 TKU/A/10/04/H1.

263 TKU/A/09/57/H2; TKU/A/09/60; TKU/09/82/H2.

264 TKU/A/09/60/H1.

265 TKU/A/09/68.

266 TKU/A/09/57/H1.

sanoi sen jälkeen, että kun jäällä kulkee, sitä oppii ymmärtämään, mistä uskaltaa mennä. Hän myös pelkäsi kesäasukkaiden mennessä jäälle:

Tottumattomast nii, vaik sitä ol sanottu, et se on, mut kun ei ne oikken tahtonu uskoo, kun mun mieheni ain sanos, et ko ihmiset ajatteleva nii, et ko vettä o leviälttä, nii sitä on paksunas kans. Hän ol ai mulleikki vihane siit, et mää ole liika rohkia. Mut kyl mää sit sentä.²⁶⁷

Haastateltavan mielestä tottumattomuus tai liika rohkeus kulkea jäällä on syy varomattomuuteen. Kyläläiset arvioivat toisten jäälle menemisen tai siellä kulkemisen taitoja. Ympäri vuoden asuneita kyläläisiä kutsutaan esimerkiksi ”vanhanajan ihmisiksi”²⁶⁸, ”syntyäs saaristolaiseksi”²⁶⁹ ja ”saaristoihmisiksi”²⁷⁰. Uusia kesäasukkaita ja ulkopuolisia nimitetään – myös omaa toimintaa muistellen – avuttomiksi ja liian rohkeiksi,²⁷¹ ”sisämaan asukkaaksi”²⁷² ”kesäasukkaiksi”²⁷³ ja ”kaupunkilaisiksi”²⁷⁴. Erään paikallisen sanotaan olleen ”ketterä ukko”, jonka kävelyä jäällä kuvataan ”hiihtämiseksi”.²⁷⁵ Mukana on myös humoristista itsekritiikkiä omasta avuttomuudesta. Haastattelujen mukaan kaikkein vähiten jäällä kulkemisesta ymmärtävät ilmeisesti pilkkijät, jotka saattavat tulla alueelle kaukaakin sisämaasta:

Nykyperinne kertoo, et siin vaihees on turvallist mennä jäälle, ku ensimmäisest pilkkijäst on kolme viikkoo.²⁷⁶

Sanonnassa tiivistyy ajatus siitä, että paikallinen asukas ymmärtää olla menemättä jäälle ennen kuin se kestää. Myös paikallisten uhkarohkeudesta jäällä liikkumisessa vitsaillaan:

[Nimi] ainakin kuuluisa, hän teki omia virityksiä, hän pääsi mahdollisimman heikoille kevätjälle kulkemaan, et hänellä oli tämmösi suksia ja lautoja, millä hän viritteli, pääsi kulkemaan...oli kuullema tämmönen varma kevään merkki, jos [Nimi] oli pudonnut jäihin ja huusi apua sieltä, siit tiedettiin, et kevät on aika pitkällä.²⁷⁷

267 TKU/A/09/55/H1.

268 TKU/A/09/6.

269 TKU/A/09/52; ks. myös Lettinen 2004, 197 ja Siivonen 2008, 162–164.

270 TKU/A/09/52.

271 TKU/A/09/55/H1.

272 TKU/A/10/9/H2.

273 TKU/A/10/9/H2.

274 TKU/A/09/6.

275 TKU/A710/9/H2.

276 TKU/A/10/18/H3.

277 TKU/A/10/19/H1.

Kysyin eräältä kylässä pitkään kesäasukkaana olleelta haastateltavalta, mitä ohjeita hän antaisi uusille mökkiläisille, jotka haluavat tulla taloonsa talvella. Hän vastasi, että ei pitäisi tulla lainkaan.²⁷⁸ Kun eräs haastateltavista oli ker-tonut paikalliselle pelänneensä jäällä, oli tämä sanonut, että ”noh, ymmärsit peljätä, ei kaikki ymmärrä edes peljätä”²⁷⁹.

Haastatteluissa puhuttiin myös jäällä kalastamisesta. Jäänuottakalastusta harjoitettiin Kustavissa,²⁸⁰ mutta ei Lyyrtissä. Kylän vesialue ei sovellu tal-vinuottakalastukseen.²⁸¹ Omien havaintojeni mukaan mökkiläiset Lyyrtissä kalastavat tai pilkkivät talvisin hyvin harvoin. Ennen paikalliset asukkaat kalas-tivat iskukoukuilla haukia jään alta.²⁸² Eräät kesämökkiläiset kuvaavat, miten he näkivät paikallisen menevän kokemaan iskukoukkujaan, kun ”jää vaan not-ku”²⁸³ ja ”vesi oli auki jossakin kohti”.²⁸⁴ Aikaisemmista kalastajista sanotaan myös, että ”kyl mar kalastajat ain o jäist pois pääsy.”²⁸⁵ Kairavuon käsikirjoi-tuksessa on kuvaus siitä, miten eräs luotsi opasti häntä hauen kalastamisessa:

...antoki mnul semmose neuvo, et kannattais koetta siit Kieskeriraumast, ko siin o kova virta, se vois oll hiuka ohkasemppa jäät ja näkisivä hauekki paremmi syöti. Ja potk sitt aikataval lunt siihe uutte avantto, ete se pääs heti jäähä, se autta ja helpotta aika laill sun työtäs. Mut ei se hauk paljo viit liikku tämmöttö talvel ja paksu jää aikka, kyl se paremminki makka paikollas – – mut sit ko alkka taas kevätaurink paistama ja tulla pääsiäise aikoihi, sit alkka hauei tull oikee vaivoiks ast ...²⁸⁶

Jäällä kalastamisen tietotaitoon yhdistyvät niin jään kuin kalojen käyttäy-tymisen tuntemus, jotka molemmat vaativat kokemusta, joka kasvaa niin iän kuin ympäristön seuraamisenkin myötä. Ehkä tämä on yksi niistä tietoi-taidoista, jotka jäävät pois nykylypyrttiläisiltä, jotka eivät pysty seuraamaan jäätä tai kalojen käyttäytymistä talvisin.²⁸⁷ Jään vaihtelevan kestävyuden ymmärtäminen on yksi tekijä, jolla punnitaan kokeneisuutta tai ympäristön lukutaitoa tai ympäristösuhdetta puoleen ja toiseen. Haastateltavat pohtivat samaa jäällä kulkemisen tietotaitoa, jota on tarvittu jo vuosisatoja esimerkiksi kuljettaessa asutuksesta toiseen tai hylkeenmetsästyksessä. Siinä korostuvat jään kokeminen, reitit, josta jää ylitetään ja mahdolliset sääolosuhteet, jotka

278 TKU/A/09/65/H1.

279 TKU/A/10/9/H1.

280 Ks. esim. Lettinen 2004, 49–71.

281 Kouri, T. 2011b.

282 Ks. esim. TKU/A/09/58/H1.

283 TKU/A/09/58/H1.

284 TKU/A/09/58/H2.

285 TKU/A/09/52.

286 Kairavuo 2006, 42–43.

287 TKU/A/09/60/H1.

tulee ottaa huomioon. Paikalliset asukkaat eivät mielellään päästäneet ensimmäisiä kesämökkiläisiä itsekseen meren jälle tai heidän jokaista askeltaan siellä ”pelättiin”. Silloin maan ja veden, erityisesti talvella jään ja maan rajan, rannan, voi mielestäni katsoa toiseutta ilmentäneenä rajana. Rajoja tehdään, kun valitaan tapahtumapaikkoja tai tehdään polkujen verkostoa maisemaan. Käsityksemme tilasta vaikuttavat myös siihen, kuinka asennoidumme toisia kohtaan.²⁸⁸ Rajat luovat jaotteluja ja tuovat esiin yhteisöllisiä vastakohtaisuuksia, kartoittaen yhteisöllisiä ja kulttuurisia erilaisuuksia ja toiseutta, sitä kuka on osallinen ympäristöstä.²⁸⁹ Jäällä kulkeminen toimii näin myös yhteisöllisen rajan vetäjänä, sisäpiiriläisten ja ulkopiiriläisten ominaisuuksien määrittäjänä. Jäälläkulkemien taito kuuluu yleensä saaristolaisuuteen, mutta myös erityisesti lyyrtiläisyyteen. Miten paikallinen tietotaito eroaa yleisestä tietotaidosta? Esimerkiksi virran, tuulen ja auringon vaikutukset jäähän ovat yleisiä, mutta maantieteelliset paikat ovat erityisiä. Paikallinen tietotaito on erityistä, mutta sen oppineena voi myös soveltaa tietoaan yleisesti, muttei aina. Kyläläisyyteen kuuluu juuri oman maan- tai vesitieteellisen alueen erityistuntemus.

Kelirikkoaika ei ennen estänyt ihmisiä elämästä kylässä ympärivuotisesti. Eräs paikallinen asukas oli aikoinaan tokaissut, ettei täällä (Lyyrtilässä) kelirikkoa ollutkaan, vaan jään jäätyessä hän käytti toista reittiä, jossa oli vielä avovesi.²⁹⁰ Saaristolaiset havainnoivat ja päivittävät ympäristöään tarkasti. Se on tietotaitoa, joka karttuu vuosisatojen aikana.²⁹¹ Myös sään vaihteluiden ennakointi on saaristossa oleellista. Luotsaaminen ja jo merellä kulkeminen ja kalastaminen vaativat sen huomioimista. Ympäristön havainnointi on yhä osa perinteistä tietotaitoa. Vaikka ympäristön elinkeinot muuttuvat kesämökkiläisillä harrastuksiksi tai lomavieton tavoiksi, ympäristöä tarkkaillaan ja kuunnellaan sekä seurataan siinä tapahtuvia muutoksia usein tunti tunnilta. Tieto saatetaan silti kokea vaillinaiseksi.

Jäihin liittyvistä haastattelukatkelmista voisi pelkistää merkityssisällöiksi luonnon kunnioittamisen ja siihen liittyvän erityisen varovaisuuden ja yksityiskohtaisen tilannekohtaisen tietotaidon, jonka puuttumisella toiseutetaan kylän ulkopuolisia ihmisiä.²⁹² Eksistentiaalinen tila kerronnassa sisältää aieman konkretian, tapahtuman käytännön merkityksen, jota muistot ja kerronnallinen ympäristösuhde kuvaavat tiedollisessa tilassa.²⁹³ Yksilöt muistelevat, mutta asioita muistellaan kollektiivisena muistina ja neuvotellaan näin niistä

288 Lehtonen ym. 2008, 8.

289 Tilley 1994, 17; ks. myös Anttonen 2014a, 85; Jordan 2003, 19; Knott 2008.

290 TKU/A/09/60/H1; TKU/A/10/8/H1.

291 Ks. Siivonen 2008, 163–164.

292 Vrt. Piela 2010, 43.

293 Ks. Tilley 1994, 15–17.

osana mahdollista säilyvää kulttuurista muistia. Kun puhe vertauskuvallistuu, esimerkiksi elämänohjeiden tai -asenteiden, kuten luonnon kunnioittamisen alueelle, se on yleistettävissä myös elämänalueisiin, jotka eivät tarvitse ymmärtääkseen tiettyä konkretiaa tai paikallistuntemusta. Aiemmin kertomuksissa on käytetty myös ylikuonnollisia olentoja korostamaan jäällä liikkumisen vaarallisuutta. Ne myös varoittivat yleensä toimimasta eettisesti väärin muuta kohtaan, sillä kuoleman hetkellä, kuten hukkuessa, ne ilmestyvät elämässä väärin toimineelle henkilölle. Siinä on kuvattu tapahtuman kokemuksellista, hiljaista tietoa ei-inhimillisten toimijoiden avulla, mikä on mahdollistanut empiirisen (luonto)suhteen sanoittamisen kertomukselliseksi ympäristösuhteeksi. Maiseman piirteistä on siinä tullut syvästi kulttuurisen elämänmaailman symbolisia, kaikkivoivia moraalisia voimia, ennemminkin kuin vain fyysisiä läsnäoloja.²⁹⁴ Mutta selvitäkseen erityisessä paikassa on otettava huomioon sen erityiset muut toimijat: tilanteessa tarvittavaa kykyä vuorovaikutukseen ympäristön kanssa ei voi täysin korvata yleisellä tiedolla.

Tutkija heikoilla jäällä

Olimme kuulleet erään kyläläisen ajaneen alkuviikosta autolla jäitä pitkin Kustavista Uuteenkaupunkiin. Tämän rohkaisemina uskaltauduimme lähtemään saareemme Ströömin toisella puolella ja kiertämään hiihtämällä Lypertön saaren ylittäen isojakin lahtia. Seuraavana aamuna jää näytti paikka paikoin tummalta, jolta se näyttää sulaessaan. Ströömin puolella muutaman metrin rannasta kokeillessamme jäätä, tuura meni läpi kolmannella kerralla. Soitimme varmuuden vuoksi viereisessä kylässä asuvalle, kylän alueella päivittäin liikkuvalla isännällä, joka varoittikin meitä jään heikkoudesta. Lähdimme mahdollisimman pian ylittämään Ströömiä siitä kohdasta, josta mieheni tiesi yleensä kuljettavan heikkojen jäiden aikana.²⁹⁵

Tutkimuspäiväkirjani lainauksessa kuvaan omaa kokemustani jäällä kulkeemisesta. Jään kestäminen edellisenä päivänä muualla, sen heikkeneminen nopeasti Ströömillä, askel askeleelta jään kokeminen ja Ströömin ylittäminen jäivät mieleeni kokemuksena, joka vaikutti osaltaan siihen, että otin jäähän liittyvät asiat yhdeksi tutkimukseni tarkemman tulkinnan aiheeksi. Eritellessäni kokemusta, tunsin kokeneeni siinä yhtäaikaisesti Christopher Tilley'n kaikki tilat.²⁹⁶ Talviseen aikaan liittyvät muistot kantavat pitkäkestoista historiaa. Jään historia on saman vuodenajan aikaa: kun on talvi, kun on jää. Vuodenajoilla

294 Ks. Basso 1984, 46.

295 TPKXX0210.

296 Ks. Tilley 1994, 15–17.

on ikään kuin omat tilansa, muistin paikkansa. Syklisesti toistuva vuodenaika, talvi ja jää muodostavat yhdessä muistojen solmun.

Kotikenttätutkijana olin myös kokenut, miten erilaisia talviset tilanteet voivat olla: se, milloin hyvänä jäätalvena oli mahdollista päästä saareen, oli täysin mahdoton ajatus seuraavana leutona talvena. Kerroin joissain haastatteluissa omista kokemuksistani jäällä. Kuvasin esimerkiksi, miten kyläläisten hyväksi koettua jääreittiä käyttäen olimme päässeet melkein perille saaren rantaan asti ja joutuneet kääntymään takaisin tuuran mennessä jäästä läpi.²⁹⁷ Tein tämän osaksi innostaakseni melko uusia kyläläisiä kertomaan omista kokemuksistaan. He alkoivatkin kertoa kokemuksistaan jään kanssa: avannon tekemisestä ja jäällä hiihtämisestä.²⁹⁸ Vaikka haastatteluissa oli myös jäähän liittyviä muistoja, kesäasukkaat itse kokivat, ettei heillä ole riittävää tietotaitoa. Jäiden ominaisuuksien tarkka tunteminen on silti joidenkin kesämökkiläisten tavoitteena. Aleida Assmann kirjoittaa, että suullisissa kulttuureissa kulttuurinen muisti ruumillistetaan ja säilytetään esityksissä ja toistettavissa käytänteissä.²⁹⁹ Vaikka Lyyrtyin kulttuuri ei ole ainoastaan suullinen kulttuuri, haastattelujen kerronta tuntui toistavan soutamisen ja jäällä liikkumisen käytäntöjä pitääkseen muistissa sitä vähääkin, mitä asiasta oli kerrottavana. Nostalgisuuden on sanottu alkavan sävyttää kerrontaa, kun jonkin itselle tärkeän koetaan vaarantuneen; se ei ole vielä kadotettu, mutta niin voi tapahtua.³⁰⁰

Vuodenajoista talvi on kesämökkiläisille outo, poikkeava aika kylässä muiden vuodenaikojen joukossa. Sitä voidaan tarkastella myös mikrohistoriallisena *tyypillisenä poikkeuksena*. Siitä kerrotaan ja muistellaan sitä, mitä ei enää ole tai mitä tehdään nykyään vähemmän. Siihen liittyviin kertomuksiin sisältyvät myös pelot ympäristöstä vieraantumisesta. Jäällä kulkemisen kuvauksissa tulee esiin myös paikallinen tietotaito, jota vain kesäisin kylässä olevilla tai esimerkiksi kylän alueella satunnaisesti muualta tulleilla pilkkijöillä ei ole. Haastatteluissa niillä, samoin kuin soutamisen kuvauksilla, pyrittiin sanoittamaan paikallista hiljaista tietoa. Se tuotiin merkityksenannon osaksi tuottamaan Michael Polanyin kutsumaa fokuoitua tietoa ja ne yhdessä kantavat asian merkitystä.³⁰¹ Nostalgisissa toiminnan kuvauksissaan haastateltavat kaipaavat ja haluavat tuoda esiin sitä jotakin, jonka lyyrtytiläisessä elämäntavassa pelätään katoavan, jotain, joka on oleellinen johtolanka muistojen

297 TKU/A/09/193.

298 TKU/A/09/193/H1.

299 Assmann, A. 2008, 105.

300 Korkiakangas 2006, 140.

301 Ks. "Autoetnografinen kirjoittaminen kokemuksellisen tiedon menetelmänä"-luku.

solmuna historian pitkäkestoisen kulttuurisen muistin ymmärtämiseen. Tarkastelen vuodenaikoihin liittyvää kerrontaa vielä luvussa ”Vuodenaikainen pyhiinvaellus”.

9 Lyyrtilin Hilma

Hilma Lehmus lyyrtiläisten ympäristötaidon ruumiillistumana

Lyyrtilin kirjassa julkaistun Hilka Oksama-Valtosen kirjoittaman runon nimi on ”Mitä jää jäljelle Hilmasta?”. Paikallisista ihmisistä ”luotsinleski” Hilma Lehmus os. Airio (1899–1995) nousi jo ensimmäisistä haastatteluista lähtien muistelluimmaksi yksittäiseksi henkilöksi.³⁰² Muistot hänestä niin kuin muistakin kyläläisistä olivat katkonaisia sirpaleita kerronnassa, eivätkä kesämökkiläiset tienneet Hilman lapsuudesta tai nuoruudesta paljoakaan.³⁰³ Muista paikallisista kerrottiin haastatteluissa, mutta ei lainkaan niin paljon tai niin monien kertomana kuin Hilmasta. Hän ei ole kenenkään kesämökkiläisen sukulainen.³⁰⁴ Häntä ikävöidään.³⁰⁵ Kesämökkiläisten aikana Lyyrtilissä eli hänen laillaan ympärivuotisesti vielä muutama leski ja myös koko elämänsä yksin eläneitä naisia, joiden elämäntapa oli hyvin samanlainen kuin Hilman. Heistä ei ole kuitenkaan mainintoja niin paljon kuin Hilmasta. Muistan ensimmäisinä Lyyrtilissä olemisen vuosinani, miten syksy syksyiltä ihmiset luettelivat nimiä kylän aiemmista asukkaista, joiden talojen piipuista ei enää ”noussut savua”, ja Hilma oli heistä yksi.³⁰⁶ Mitä Hilmasta kerrottiin ja miksi? Mikä on hänen toimijuutensa Lyyrtilin suullisen historian merkityksenantoprosessissa?

Hilma syntyi Lyyrtilin naapurikylässä Anavaisissa, aivan Lyyrtilin tuntumassa. Hän muutti Lyyrtiliin 1940-luvulla luotsi Arvo Lehmuksen taloudenhoitajaksi, mukanaan vain omat vaatteensa.³⁰⁷ He menivät naimisiin vuonna

302 TPK 090806. Kysyin hänestä myös muissa haastatteluissa ja muistutin itseäni, että olisi kysyttävä myös muista kylän henkilöistä (TPKXX0207). Myös Paavo Kairavuo kirjoittaa hänestä käsikirjoituksessaan: ”Kaikkien lyyrtiläisten tuntema Killeskerin asukas oli Lehmuksen Hilma.” (Kairavuo 2006, 31.) Kirjoitan tästedes hänestä vain etunimellä tekstin luettavuuden takia. Myös kyläläiset puhuvat luotsikylän aikaisista henkilöistä etunimellä, vain harvoin sukunimi mainitaan.

303 TKU/A/09/50; TKU/A/09/76.

304 Hilman sisarentyttärenpoika on nykyinen Alastalon isäntä. Toinen vanhempi paikallinen, josta olin voinut myös kirjoittaa enemmän Lyyrtilin kirjaan ja jonka jotkut kesämökkiläiset myös ehtivät tavata, oli yli satavuotiaaksi elänyt kalastaja-kauppias Ossian Kuusinen. Hän omisti tai oli rakentanut Lyyrtiliin useamman talon, joita kesäasukkaat aluksi vuokrasivat ja sitten ostivat omakseen (Kouri, J. 2011a, 187, 194, 196, 198). Hänen 1960-luvulla tehdyistä haastatteluista kansatieteilijä Eva Lettinen on toimittanut kirjan *Ossian Kuusisen maailma* (1999), ja josta on ote ”Kuolemankivi” myös Lyyrtilin kirjassa (Kouri, J. 2011a, 48). Lyyrtilin kirjassa on hänestä myös Annikki Setälän satu ”Satu Kuusisen sedästä” (Setälä 2011). Hänen lyyrtilinkielisiä sanontojaan käytin myös joidenkin Lyyrtilin kirjan lukujen otsikoissa (ks. esim. Kouri, J. 2011a, 25, 46–47, 50, 172; Kouri, T. 2011h, 37). En tahotonut kuitenkaan toistaa enempää hänestä jo kirjoitettuja ja siten tallennettuja asioita Lyyrtilin kirjassa, vaan halusin antaa tilaa vielä julkaisemattomille asioille ja juuri aineistoni suullisen historian keskeiselle henkilölle, jonka elämän eri vaiheista oli myös muuta aineistoa saatavilla.

305 TPK 070406.

306 TPK280310.

307 TKU/A/10/21/H1.

1948, ja Hilma jäi leskeksi jo kolmen vuoden kuluttua. Hän asui tämän jälkeen yksin Lyyrtyssä puulämmitteisessä talossaan noin neljäkymmentä vuotta. Hilma teki töitä useille lyyrtyläisille, esimerkiksi marjoja poimien, puutarhassa, navetassa ja pyykkiä pesten.³⁰⁸ Muutamassa haastattelussa tuli esiin Hilman asema alemman yhteiskuntaluokan edustajana muihin paikallisiin luotsiperheisiin ja talollisiin verrattuna torpparin tyttärenä, nuorempana piikatyttonä ja myöhemmin palkollisena.³⁰⁹ Kesämökkiläiset kertoivat, miten Hilma oli sanonut, ettei pystynyt lukemaan *Täällä Pohjantähden alla* -kirjaa, koska hän oli tullut niin vihaiseksi lukiessaan torppariajoista.³¹⁰ Hän oli kertonut torpparikotinsa itsenäistymisestä niin Hilka Oksaman haastattelussa kuin joillekin kesämökkiläisille.³¹¹ Haastateltava kertoo, mitä ajattelee Hilman näkökulmasta elämään:

Pienen pienen kalastajatorpan lapsena, kun on syntynyt kaheksantoistsataa yheksänkytkäheksan, niin siinä on näkökulma ollu niin raju. Et mikä on, miten sieltä on, se torppa saatu lunastettua itseelliseksi, ja kuin kovan työn takana se torpan saaminen on ollut. – – Jälkeenpäin, kun ajattelee yhteiskunnallinen oivallus siitä, että miten toisilla voi olla elämä toisenkaltasta. – – Oli nähny ja kokenu sen eriarvon, mitä köyhyys on ja mitä rikkaus.³¹²

Haastatteluissa keskustellaan myös jonkin verran Hilman asemasta tai suhteesta tulevaan mieheensä Arvo Lehmukseseen luotsin taloudenhoitajana. Risto Lemmetyinen kirjoittaa muistelmassaan Lyyrtytti-kirjassa, miten hän ymmärsi Hilman hautajaisissa tämän olleen kyläyhteisössään keskeinen henkilö monessa suhteessa, ja ottaa esimerkiksi sen, miten Hilma oli Lehmuksen vaimona ”huolehtinut vahtituvan [luotsiaseman] siisteydestä, lämmöstä sekä luotsien ruuasta – oli ollut ’tuvan emäntä’”.³¹³ Haastatteluissa puhutaan siitä, että Lehmus meni Hilman kanssa naimisiin turvatakseen hänen asemansa. Leskeneläke tosin jäi pieneksi vain muutaman yhdessä vietetyn avioliittovuoden jälkeen.³¹⁴ Kyläläisten suhtautumista yhdessä naimattomana asuvaan pariskuntaan kuvataan yhdessä haastattelussa ”asialliseksi”, ja sanotaan, että ”sitä voi niin kovin monel taval järjestää asiansa.”³¹⁵ Kylässä oli muitakin avoliitossa olevia pariskuntia. Vaikka esimerkiksi luotsien ja heidän taloudenhoitajiensa

308 TKU/A/10/11; TKU/A/10/16.

309 TKU/A/09/69; TKU/A/09/194/H1; TKU/A/10/78.

310 TKU/A/09/69.

311 Kouri J. 2011a, 45; Lemmetyinen 2011a, 200.

312 TKU A/09/78.

313 Lemmetyinen 2011a, 199.

314 TKU/A/09/21; TKUA/09/56, TKU/A/09/70; ks. myös Kouri, J. 2011a, 119.

315 TKU/A/09/50.

suhde ilmeisesti hyväksyttiin, se saattoi kuitenkin vaikuttaa Hilman ihmissuhteisiin. Yksi aiempi paikallinen asukas sanoi kuulleen sukulaisiltaan, etteivät luotsit ottaneet Hilmaa yhteisönsä: luotsit olivat arvostettuja, mutta myös ”tiesivät arvonsa”.³¹⁶ Hilmaa eivät kuulemma kaikki kutsuneet kylään.³¹⁷

Hän ei käyny meil eikä käskeny heille sitten. No, se oli sen tähden tietysti, kun se oli siihen aikaan – – molemmin puolin varmaan joku tämmönen kysymysmerkki tämmönen avopari. – – Ja sitten, kun hän oli palvelijan asemas, niin ei sit voi kahvivieraita kāskee ja pullaa leipoa.³¹⁸

Haastateltava kuvaa aikaa, kun Hilma oli vielä tulevan luotsimiehensä taloudenhoitaja. Asema ei antanut lupaa kutsua vieraita, vaikka samassa talossa asuikin. Hilma oli vielä torppariajan saaristossa elänyt nainen, joka saavutti kylässä aseman luotsin vaimona ja leskenä. Hilma ei aineistossa puhuta erityisesti naisena. Mutta mitä haastatteluaineisto kertoo sukupuolieroista kylässä? Kylässä on ollut historian aikana talollisia, torppareita, luotsiperheitä, merimiehiä, yrittäjiä ja kesämökkiläisiä, joissa kaikissa naisen asema perheessä on ollut erilainen. Suuri osa näistä elinkeinoista on lähtökohtaisesti miehisiä, jolloin perhe ja naisen asema määrittyvät miehen mukaan. Kuvaavaa tästä on se, että Hilma itsekin halusi itseään kutsuttavan luotsinleskeksi,³¹⁹ jolloin hänen asemansa luotsin vaimona tunnustettiin vielä miehen kuoleman jälkeenkin.

Kylässä elinkeinot on koottu eri vuodenaikoina eri lähteistä, mikä myös lisää töiden sukupuolittuneen jakautumisen vaihtelevuutta. Talonpoikaispurjehduksen ja luotsikylän aikaan miesten ollessa merellä pitkiäkin aikoja, jopa vuosia, naiset pitivät huolta taloista, tiloista, veneistä ja lapsista ja pitivät kauppaa.³²⁰ Eräässä haastattelussa kysyn naisten asemasta aiempina aikoina, johon paikallinen haastateltava vastaa:

Se on täys työ ja täys vastuu. Mutta niinhän Skandinaviassa, ajattelen tätä viikinkiajan kuviota, että se on ollu, et se joka osaa, se hoitaa asian. Se, joka sitten on merillä, ni se on siellä, ja sitten emännän asia on hoitaa – – ei ole jotakin isäntä-renki-instituutiota pienissä saaristoyhteisössä. Kyllä se on sitten vaimo, joka vastaa siitä, mitä tehdään. Toisaalta tää on kuin

316 TPK030708; TPK020808. Doreen Massey kirjoittaa siitä, miten työn luonteella voi olla potentiaalisia vaikutuksia sukupuolisuhteisiin (Massey 2008, 159).

317 TPK020808.

318 TKU/A/09/194/H1.

319 TKUA/09/50.

320 Kouri, J. 2011a, 65; TKU/A/10/1. Esimerkiksi Alastalon Liisa, Elisabeth Juhontytär (1814–1878), peri aikoinaan luotsitilan, mikä oli naisena hyvin harvinaista. Hänet lähetettiin opiskelemaan Tukholmaan, olihan hänellä talon emäntänä suuri vastuu ja arvostettu asema (TKU/A/10/17/H1; ks. myös Kouri, J. 2011a, 65.) Mainitsen tutkimuspäiväkirjassani, että hänestä puhutaan kuin ”suvun kantaäidistä” (TPK020610).

teollisuuslaitos, tämä huoltopuoli pelaa tämän vaimon ammattitaidon ja tiedon hilkul. Jos hän jää yksin, hän pystyy edelleenkin jatkamaan niitten puolesta sitten, alustalaisten, torppareitten, mahdollisesti omien lastensa, että se hoitovastuu siirtyy sit kokonaisuudessaan hänelle.³²¹

Haastateltava korostaa saaristolaiselämän erilaisuutta talonpoikaisajan muusta isäntä–renki-instituutiosta ja sitä, että se, joka oli paikalla, hoiti työt ja kantoi samalla vastuun, oli se sitten mies tai nainen. Kalastustorppareiden asema oli kuitenkin vaikea, mitä myös Hilman kertomukset torppariajasta välittävät.³²² Myöhemminkin kaikkien työpanos kalastajaperheissä on ollut tärkeä, esimerkiksi moniviikkoiseen silakanpyyntiin ulkosaariin lähdettiin koko perheiden voimalla vielä 1900-luvun alkukymmeninä.³²³ Luotsit taas hoitivat virkaansa kylästä käsin, mikä oli ainakin yhden haastateltavan mukaan perheellisen kannalta hyvä tilanne.³²⁴ Mainintoja vahvoista paikallisista naisista on haastateluissa useita. Heidät ilmeisesti nähtiin vahvempina kuin aikansa kaupunkilaisnaiset.³²⁵ Haastateluissa on ainoastaan yksi maininta siitä, että lesken oli muutettava pois kylästä miehen hukuttua, sillä ”naisihminen ei pystynyt asumaan täällä”.³²⁶

Kesämökkiläiset tutustuivat Hilmaan vasta hänen ollessaan luotsinleski. Hänen kerrottiin vielä silloinkin käytöksellään ”nöyristelleen” talollisia tava- tessaan.³²⁷ Jotkin aiemmat, nykyisin jo vanhanaikaisetkin kylässä olleet sosiaa- liset tavat saattoivat näyttää kaupunkilaisten silmissä oudoilta. Myös luokkara- kenne on muuttunut ajan kuluessa. Luotsien virkamiehistyminen 1800-luvun lopulla vaikutti kylän sosiaaliseen rakenteeseen talo-torppari-asetelmaa mur- taen. Luotsit virkamiehistönä olivat eri asemassa kuin esimerkiksi naapureina olevat kalastajatorpparit.³²⁸ Etnologi Monica Nerdum jakaa väitöskirjassaan vanhemman sukupolven saaristolaisnaiset kalastaja-, pienviljelijä- ja tilallisiin naisiin.³²⁹ Hilma ei kuulu yhteenkään näistä ryhmistä luotsin vaimona tai -les- kenä. Mainitsin aiemmin, että yksi haastateltava sanoi Ströömin olleen myös

321 TKU/A/10/17; ks. myös TKU/A/10/6; TKUA/10/20.

322 Hilma kertoo Oksaman haastattelussa torppariajoista (Hilma Lehmuksen haastattelu 1987a; 1987b; SKSÄ). Myös omista haastatteluisani haastateltavat viittavaat Hilman kertoneen vaikeista ajoista, kun hänen isänsä halusi lunastaa torppansa talolta (TKUA/09/69; TKUA/09/78; TKU/A/10/9).

323 Kouri, T. 2011d, 46.

324 TKU/A/09/53.

325 TKU/A/09/51, TKU/A/09/81.

326 TKUA/09/65.

327 TPK030610.

328 Kouri, J. 2011a, 95; Nyman 2011, 14–17, 331; Öhman 1996, 63, 66–67, 73.

329 Nedrum 1998, 210–213.

sosiaalisten suhteiden raja, sillä toisella puolella asuivat luotsit.³³⁰ Ströömin kummallakin puolella asui kuitenkin sukulaisperheitä, jotka kävivät toistensa luona kylässä,³³¹ joten näkemys ei ollut koko kylän jakama.

Hilman kertomuksissa kuului menneisyys, ja hän oli läpikäynyt monia yhteiskunnallisia muutoksia. Myös Risto Lemmetyinen kirjoittaa muistelmassaan, että ”[a]ikajänne Hilman lapsuudesta vanhuuteen oli huikea.” Kirjoituksensa lopussa hän kirjoittaa myös, miten ”Hilman myötä saimme tuntuman siihen aikaan, jolloin kustavilaiset kuunarit ja prikit vielä risteilivät Itämeren kauppalaitureilla. Hänen mukanaan katkesi viimeinen linkki siitä ketjusta, joka yhdisti talonpoikaispurjehduksen romantiikan ajan nykypäivään”, kuten kirkkoherra oli siunaustilaisuudessa todennut.³³²

Kesämökkiläiset näkivät Hilman näiden muutosten läpikäyneenä henkilönä. Esimerkiksi Presidentti Koivisto oli käynyt kylässä 1960-luvulla ystäväperheensä luona. Hilma oli kuljetettu Kekoniittyyn, jotta hän voisi tervehdiä presidenttiä. Haastateltava kertoo sanoneensa Hilmalle, että ” [s]inä oot sentään keisarivallanaikanen ihminen, niin saat paiskata presidentin kättä.”³³³ Hilma ei ollut kuitenkaan uskaltanut tulla esiin. Kesämökkiläisille hänen käyttäytymisensä ja elämäntapansa näyttäytyi menneisyyden ja pitkän historiallisen ajan läpikäyneen ihmisen ruumiillistumana – vaikka käyttäytyminen olisi mahdollisesti ollut Hilman persoonallista vaatimattomuutta tai ujoutta. Hilma oli heille myös vanhus, jolla oli ikänsä takia arvostettu asema etenkin siihen aikaan saarella viettävien nuorten kesämökkiläisten keskuudessa.³³⁴ Hilma oli henkilö, joka oli paikallisista eniten uusien kesämökkiläisten kanssa tekemisissä. Tämä saattoi johtua myös siitä, että osa haastateltavista oli tuohon aikaan kylässä ilman vanhempia kesäänsä viettäviä nuoria. Hilma on saattanut kokea tarpeelliseksi opastaa ja auttaa heitä selviytymään. Hänestä tuli joillekin läheinen ystävä:

Mää löysin Hilmast silloin semmosen ystävän, jonka luo aina sitten välillä [saaren nimi] soudin. Hänen ruuhensa viereen vedin sen toisen

330 TKU/A/10/6/H1. Asia, joka aiemmin oli saattanut kärjistä luotsien keskinäisiä välejä, oli vuoden 1912 venäläistämistoimenpiteiden takia ollut luotsilakko, joka jakoi luotseja kahteen ryhmään. Lakosta keskustellaan muutamassa haastattelussa (ks. esim. TKU/A/09/80; TKU/A/09/194; TKU/A/10/11; ks. myös Nyman 2011, 62, 168.)

331 Ks. esim. TKU/A/09/72.

332 Lemmetyinen 2011a, 200–201.

333 TKU/A/09/76.

334 Anna-Leena Siikala on tarkastellut Väinämöisen vanhuutta, joka viittaa hänen asemaansa kulttuurissa muita vanhemmaksi, ”alkua lähemmäksi” ja joka on ollut myös itämerensuomalaisella alueella sukuyhteisön sosiaalisen aseman merkittäjä (Siikala 1999, 48). Perinteentutkija Sinikka Vakimo on tarkastellut Louhia harvinaisena keskeisessä roolissa olevana vanhana naisena *Kalevalassa*. Louhi on ristiriitainen hahmo, rajojen ylittäjä ja kategorioihin sopimaton. Vanheneminen tuo naiselle myös vapauden rajojen ylitykseen. (Vakimo 1999, 56, 71; 2001.)

tervaruuhun, että tuli olo, et pitää pääst jonkun kans juttelemaan – – tykästyin kovasti siitä hänen maailmankuvastaan. Se oli hyvin valoisa. Et mitä tahansa murheita olikin, niin aina ne käsiteltiin.³³⁵

Hilma kuunteli, neuvoi ja auttoi kesämökkiläisiä, myi heille kalastajaveljensä Einon pyytämää kalaa ja kuljetti heitä soutaen saariin. Kesämökkiläiset myös auttoivat häntä, muun muassa polttopuiden teossa ja kaupassa käynneissä.³³⁶ Jopa se, että kylästä käytetään Lypyrtti-nimeä, perusteltiin sillä, että se oli opittu Hilmalta.³³⁷ Eräs haastateltava sanoo, ettei Hilma mitenkään opastanut:

Kyllähän se jotenkin se saaristolaiskulttuuri, niin kylhän se Hilmanin kautta välitty meille just se vanha luotsiaseman elämä ja kalastajien elämä ja semmonen.³³⁸

Ilmeisesti Hilma itse muisteli mielellään. Hilman puhetapa on jäänyt muistiin kahdelle haastateltavalle, jotka kuvaavat sitä seuraavasti:

Niin kun ääni nousi: ”[puhuu korkealla äänellä.] et voi kauheeta – – oi oi kuule, kun tämmöstä tapahtu ja oi oi.” Sitten ruvettiin päivittelemään sitä. Pitkän aikaa sitä käytiin läpi, ja sit maailma tuli takasin paikallensa. Ja se kuuluu hänen äänestään – –, kun hän pysähty, hyvin eläytyneesti niitä.³³⁹

Hilma kerto, et hän lähti soutamaan iltasin, ja – – kun hän näki niit lokkei, niin hän huus aina jotakin ja puheli niille. Mut sitten, kun hän löys siitä merestä jonkun kuolleen ammutun lokin, niin hän itki kauheasti niitä. Ja silloin mul tuli mieleen, et sil oli joku semmonen valitusvirsi oikeen, mitä se niitten lokiin kuoleman johdosta väänäsi.³⁴⁰

Hilman kerrontatavasta tai siitä, että miten Hilma käsitteli asioita, niin mulle tuli kyllä sellanen muistikuva, että jos oli joku seikka, niin Hilma hyvin mielellänsä otti vertauskuvanollisen käsittelyn siihen. Siis sanotaan, että esimerkiksi, jos oli joku ongelma, josta puheli, niin Hilma hyvin mielellänsä siirs sen johonkin toiseen asiaan ja sitä asiaa käsitteli. Tai sanotaan myöskin ihmisistä, niin se ei käsitelty suoraan jotain ihmistä.³⁴¹

Kaksi ensimmäistä lainausta ovat samalta haastateltavalta. Hänen mukaansa Hilma eläytyi kertoessaan, ”päivitteli” eli ihmetteli, ja hänen äänensä muuttui. Tämä on yksi kertojan tapa ilmaista puhuvansa jostain muusta kuin

335 TKU/A/09/75/H1.

336 TKU/A/09/51; TKU/A/09/66; TKU/A/09/78; TKU/A/09/82/H1; TKU A/10/5; TKU A/10/12.

337 TPK 020206.

338 TKU/A/09/82/H2.

339 TKU/A/09/76/H1.

340 TKU/A/09/75/H1.

341 TKU/A/09/75/H1.

arkipäiväisistä asioista.³⁴² Haastateltava ilmaisee myös Hilman tapaa kerronnallaan pitää maailmaansa järjestyksessä ilmauksella ”sit maailma tuli takasin paikallensa”. Toisessa lainauksessa haastateltava kuvaa Hilman valittamisen tapaa valitusvirreksi. Kolmannessa lainauksessa toinen haastateltava kuvaa Hilman tapaa puhua vertauskuvalliseksi. Tätä vertauskuvallista kerronnan lajiyyppiä tarkastelen edellä. Saman olen huomannut lapsuuttaan kylässä viettäneiden tai aiempien paikallisten tavassa kuvata jotain toimintaa, kuten soutamista. Vertauskuvallisuudella kerrotaan asiasta myös enemmän kuin juuri sen hetken tapahtumasta tai ihmisestä.³⁴³ Alessandro Portelli on huomannut muistitiedossa esimerkiksi murteellisuuden lisääntyvän tai kertojan osallistuvan tarinaan aktiivisemmin, kun kollektiivinen muisti saa aktiivisemmän roolin.³⁴⁴ Aineiston vähyden takia on kuitenkin vaikea arvioida, onko Hilman tapa kertoa ollut Lyyrtin perinteisten kulttuuristen konventioiden mukaista, yhteisöllisesti periytynyttä kerronnan tradition tapaa, kollektiivisen muistin aiheita vaiko yksilöllistä tapaa ilmaista ja vakuuttaa kuulijaansa, tai niitä kaikkia.³⁴⁵

Kertoessaan Hilma toi esille Lyyrtin erikoistakin menneisyyttä, josta kesämökkiläisillä ei ollut mitään käsitystä. Hän kertoi muun muassa Katanpään vankilan kiinalaisista vangeista, joita kyläläiset, myös Hilma, olivat luulleet naisiksi, koska näillä oli hameet ja letit.³⁴⁶ Käydessään Kustavin Vartsalassa sijaitsevassa museossa Hilma oli huomannut siellä oman pulpettinsa, jossa hän oli istunut kiertokoulua käydessään.³⁴⁷ Eräs haastateltava sanoi hänestä, että hän oli ”toisesta maailmasta ku kaupunkilaiset”.³⁴⁸ Kaupungissa kyläilemässä käydessään hän olikin eksynyt omakotitaloalueelle, sillä talot olivat kaikki samannäköisiä.³⁴⁹ Hilma vietti aikaansa kesämökkiläisten kanssa ja kertoi heille entisajan Lyyrtistä välittäen kylän menneitä tapahtumia, kyläläisten tapaa ajatella, toimia ja niistä kertomisen tapaa.

Aiemmin toin jo esille myös sen, miten Hilmaa kehuttiin hyväksi soutajaksi. Soutamisen taloudellisen, venettä ja luontoa kunnioittavan tavan lisäksi yksi haastateltu kertoo, miten Hilma souti hyvin pitkiä matkoja, esimerkiksi Kustavin Kivimaalle kirkkoon:

342 Ks. Coffey & Atkinson 1996, 83; Tuomaala 2006, 277.

343 Tätä käsittelin luvussa ”Soutamisen kertomukset kokemuksellisen tiedon välittäjinä”.

344 Portelli 2004, 66–67.

345 Ks. esim. Siikala 1984, 36–37.

346 TKU/A/10/9/H2; Lemmetyinen 2011a, 200.

347 TKU/A/10/12.

348 TKU/A/10/9/H2.

349 TKU/A/09/69/H2.

JK: ...tiedätkö sä siitä, että kävikö Hilma usein kirkossa?

H: No mä en tiedä oikeen siitä, mutta onhan se aika harvinaista, ku että yleensä ajattelee meitä nykyään kirkossa kävijöitä, miten nopeasti me mennään ja tullaan pois – – kahelta yöllä valmistautua ja lähteä sitte pienellä – – ruuhella sinne ja soutaa koko matka ja takasin sitte vielä sama matka [15 km].

JK: Se on melkein kuin pyhiinvaellus, menee oikeen pitkän matkan.

H: Ihan totta.

JK: Monta asiaa käy mielessä siinä, kun soutaa.

H: Kyllä varmaan, sitte hän osas niin taitavasti niitä tuulia luovia niin, tai mikä sana siihen olis paikallaan, et hän osas ninko saarien suojasta soudella, se on semmonen pitkän oppimisen tulos...³⁵⁰

Haastateltava ihailee lähinnä Hilman viitseliäisyyttä soutaa kirkkoon ja taitoa säästää voimiaan. Hilman soutama reitti Lypyrystä Kustavin kirkonkylään ei ole täysin tiedossani, mutta joka tapauksessa matkalla on monia tuulisella ilmalla aallokkoisia paikkoja. Haastateltava myös ihailee muutakin kuin vain soutamisen tapaa. Ehdotankin haastattelussa sen olleen ”melkein kuin pyhiinvaellus”, jonka ajattelin olevan haastateltavalle tuttu käsite, sillä hän oli itsekin harras uskovainen ja kirkossakävijä. Haastateltava korostaa mielestäni myös sitä, miten matka tehdään.

Osa kesäasukkaista mainitsee Hilman myös erityisen hyväksi jäälläkuljijaksi.³⁵¹ Hän oli eräälle haastateltavalle tokaissut, ”ettei hänellä ole oikeen kelirikkoa koskaan, että hän tietää aina mistäpäin mennään”.³⁵² Hän auttoi kesämökkiläisiä, mutta myös paikallisia esimerkiksi turvallisen reitin löytämisessä jään ylittämässä.³⁵³ Hän kulki kesäasukkaiden ja lisäksi myös joidenkin ympärivuotisten asukkaiden edellä pariöisen jään yli Killeskäristä Kekoniittyyn,³⁵⁴ paikasta, jonka suora ylitys on erityisen vaarallinen, mutta Hilma tiesi, mistä mennään ja miten kierretään virtaisat paikat. Hänellä sanotaan ”olleen hyvä jäävaisto”.³⁵⁵ Hänen erityistä tapaansa kulkea jäällä kuvataan sanoen, että hän osasi ”keventää itsensä”:³⁵⁶

Täst kävelystä tuli mieleen, että Hilman toisaalta itseänsä kevensi kanssa tietyllä tavalla. Kun hän kulki kesäsin omaa rantaansa, niin hän otti aina joko oksista, pensaista tai heinätupsuista tai heinästä kiinni. Hän aina

350 TKU/A/10/12.

351 TKU/A/09/51; TKU/A/09/81.

352 TKU/A/10/8.

353 TKU/A/09/75; TKU/A/09/76; TKU/A/09/81; TKU/A/10/12.

354 TKU/A/09/81.

355 TKU/A/09/81.

356 TKU/A/09/69; TKU/A/09/75.

kuljetti kättään johonkin, ottaen kiinni. Ja se oli niin kaunista. Se oli kuin semmonen tanssi luonnon kanssa...³⁵⁷

Hänestä mainittiin, että kun joku käveli jäällä Hilman jäljessä ”puol tuntii vanhoista jäljistä, niin tippu heti.”³⁵⁸ Hilma oli kertonut iäkkäänä pudonneensa jäihin, mutta oli päässyt ylös. Hänestä sanottiin, että ”hän pystyy astumaan jäälle, joka ei kissaakaan kannaa”³⁵⁹

Hilmassa ruumiillistuvat monet nykyisten kyläläisten käsitykset ja arvostukset entisestä elämäntavasta saaristossa, siitä, miten asiat tehtiin, miten saaristossa elettiin ja miten niistä kerrottiin. Hänen taitojaan ihailtiin ja niitä jopa yli-inhimillistettiin. Kerronnassa toistuvat tilallisten tarinoiden tapa tuoda esille paikan käyttäminen, joka on paikasta ja maisemasta lähtöisin ja niiden rajoittamaa.³⁶⁰ Kysyin Hilman suhdetta uskontoon tai kirkkoon. Haastateltavat pohtivat:

Mä en oikeen sanosis, et hän olis ollu julkiuskovainen mitenkään. Hän kätki sen puolen, mut et enemmänkin mulle tulee mieleen yhteys siihen luontoon, just ku puhuin siit mutkattomast suhtautuminen kuolleisiin eläimiinkin ja kaikki mitä siinä ympärillä oli.³⁶¹

Kyllä siinä varmaan voi olla jonkunkaltasta, ei niinkään seurakunnallista uskoa, mutta uskomista johonkin hyvään, jonkun luontaiskansojen luotamusta elämän kantoon ja luontoon, ja olla yhdessä sen luonnon kanssa. Jos joku ihminen on osannu olla yhdessä sen luonnon kanssa, niin kyllä Hilma eli sitä koko elämänsä. Ehkä siinä on se uskonnollisuus, että ei institutionalisoitunutta kirkkouskonnollisuutta vaan syvää muuta hartautta.³⁶²

Edellä lainatut haastateltavat tiesivät Hilman kirkossakäynnistä, mutta halusivat korostaa hänen elämäänsä ”luonnon kanssa.” Toisessa haastattelussa tuli esille lyyprtiläisten uskonnollisuus yleensäkin, johon haastateltava sanoi:

Et tämä mittän kirkkouskovaisii, ja mittän kauhia suasiol ei kirkos ol käyty, et siin on kyl, jos on syy löytyny, mil voi välttää, niin kyl se melkke on tehty.³⁶³

Oleellista ei ole neuvotella siitä, mitä Hilman tai muiden aiempien kyläläisten uskonnollisuus oli, vaan siitä, miten kesämökkiläiset sen näkivät ja kokivat.

357 TKU/A/09/75.

358 TKU/A/09/69.

359 TKU/A/09/75.

360 Ks. de Certeau 1984, 115–130; Tilley 1994, 28; ks myös Lehtonen 2000, 11, 56, 221.

361 TKUA/09/76/H1.

362 TKUA/09/76/H2.

363 TKU/A/09/50.

Haastattelussa on joitain esimerkkejä siitä, mistä nämä vaikutelmat ehkä olivat syntyneet. Yksi oli hänen eläinrakkautensa, erityisesti omiin kissoihinsa,³⁶⁴ ja myös maininta päästäisen elättämisestä talvipakkasilla tuvassa. Toinen on hänen surunsa ja suuttumuksensa siitä, miten kalankasvatuksen alkuaikoina lokkeja ammuttiin kalankasvatusaltilta,³⁶⁵ mitä myös toisessa haastattelussa kuvaillaan seuraavasti:

...hänenä se oli täysin sopimatonta, et lintuja nyt ampumaan, kun luonto oli tärkeä, se oli niin liki, hän eli siinä keskellä...³⁶⁶

Lainauksessa haastateltava ilmeisesti tarkoittaa Hilman eläneen keskellä luontoa, sillä kalankasvatusaltaat eivät olleet Hilman talon läheisyydessä. Hilman käyttämä ”oma” alue tuntuu ulottuvan ympäristöön kokonaisuutena. Toinen haastateltavista kuvailee häntä ”fanaattisena eläinihmisenä ihan hyvässä mielessä”.³⁶⁷ Seuraavassa haastateltavat ottavat puheeksi erityisen tapauksen:

H1 ...ehkä muinaisuskomuksia ajatellen, oli hirmu mielenkiitoinen, kun Hilma tuli rannasta siihen mejän kotikalliolle, niin siin oli kuollu käärme, kun [nimi] oli sen just teilannu aamupäivällä, ja se oli siinä, eikä sitä ollu haudattu vielä ja Hilma tulee siihen ja näkee sen käärmeen, ottaa...

H2: Se oli kyy.

H1 ...kepin sieltä mettänreunasta ihan mittään sanomatta, ottaa sen käärmeen siihen keppiin ja kuljettaa sen männynjuurelle ja mutisee itteksensä, että pois auringosta pois auringosta, ettei aurinko suutu. Ja me ei olla missään kirjallisuudessa nähty tätä juttua, et mitä tapahtuu, jos aurinko suuttuu, eikä hän meille siitä sen kummemmin selittäny, ja itteasiassa se tilanne oli semmonen, jotenkin sillä tavalla ehkä pyhä, et siinä ei voinu kysymään, et hei mitä sää teet?³⁶⁸

Hilman elämäntavassa kesämökkiläiset näkivät jotain selittämätöntä, jotain josta ei ollut edes kirjallisuudessa tietoa, koska se oli heidän mielestään niin vanhaa tai Hilman henkilökohtaisen ympäristösuhteen osoitusta. Hilman toiminnassa on kuultavissa auringon elollistaminen. Kaksi haastateltavaa kertoi Hilmalta kuulleen varoituksia rannalla tai kaivossa olevasta näkistä.³⁶⁹ Hilma edustaa kesämökkiläisille ihmistä, joka tietää Lyyrtyin menneisyydestä asioita, mutta hän näyttää myös toteuttavan elämäntapaa tai uskomuksia, jotka olivat jo katoamassa tai kadonneet. Hilman ympäristösuhde tai elämäntapa ei ollut

364 TKU/A/10/8; TKU/A/10/9/H2; TKU/A/10/19/H1.

365 TKU/A/10/5; TKU/A/10/9/H1.

366 TKU/A/10/9/H1.

367 TKU/A/10/5.

368 TKU/A/10/9.

369 TKU/A/09/75.

aina nykyisen ekologisen elämäntavan tai tietämyksen mukaista, minkä itse ymmärsin löytäessäni lasi- ja säilykepurkkikätkön hänen talonsa pihasta kahden suuren kiven välistä.³⁷⁰

Samat haastateltavat, jotka ihailevat Hilman ympäristösuhdetta, tuovat esille, miten Hilma ”seurasi maailmanmenoa”.³⁷¹ Tämä tulee esiin mainintoina hänen tavastaan lukea kirjoja ja sanomalehtiä (hänelle tuli kaksikin sanomalehteä)³⁷², kommentoida lukemaansa ja hänen suhteessaan uusiin teknisiin keksintöihin. Vaikka hän toisaalta ihmetteli sähköä ja sitä, että ”seinästä saa valoa”,³⁷³ hän hyppäsi haastateltavan kuvauksen mukaan hyvin reippaasti linnakkeen hydrokopterin kyytiin tai lähti mielellään veneajelulle moottoriveneillä.³⁷⁴ Tästä mainitaan erikseen, että Hilma halusi lähteä mielellään käymään Jurmoon, läheiseen Ahvenenmaan puoleiseen saareen, koska hän halusi ”nähdä puhtaan meren”.³⁷⁵ Tässä tulee hyvin esiin ympäristösuhde-käsitteen käyttökelpoisuus luontosuhteen rinnalla. Hilman kerrottu ympäristösuhde on sekoitus luonnonläheisyyttä ja käytännöllistä tietotaitoa. Kerrotuissa hetkissä ihmisten lisäksi ei-inhimilliset toimijat, kuten näkki, sähkö, eläimet ja aurinko – samoin kuin aiemmin soutamisessa mainitut vesi, virta, tuuli tai tervattu vene – osallistuvat aiemman lyyryttiläisen elämäntavan välittämiseen Hilman henkilön kuvauksessa. Näiden avulla myös luodaan kerrontaan tilanteita, tapahtumia ja paikkoja, jotka kuvaavat ympäristöä, jossa Hilman elämäntapa ilmeni. Hilma toimi ympäristössä halliten jopa sen vaarallisimmat paikat, kuten heikon jään tai tuulisen meren. Hän välitti taitojaan selittäen kesämökkiläisille ”akanvirtaan”³⁷⁶ soutamisen ja kulki jäällä edellä opastaen turvalliset reitit. Jäällä Hilma hallitsi näin näkymättömiä kuoleman ja elämän rajoja.

Kesämökkiläiset näkivät Hilman vahvuuden olevan ympäristön hallinnassa. Hilman ympäristö laajeni kauemmas kuin hänen talonsa läheisyyteen. Hänen liikkumansa alueen suuruutta ihailtiin: hän haki kaloja kaukaa kylän toiselta laidalta, Hauterista, veljensä Einon luota³⁷⁷ ja souti kirkkomatkoja Kustavin kirkonkylään. Samalla tavalla liikkuivat kylän muutkin yksin asuvat naiset, mutta Hilman liikkuminen jäi kyläläisille mieleen.³⁷⁸ Hänen paikkansa kylässä ei ollut ainoastaan oman talon tai kodin paikka, joka saattaa (naimisissa

370 TKU 240607.

371 TPK070406.

372 TKU/A/09/69.

373 TKU/A/09/82/H2.

374 TKU/A/09/57; TKU/A/09/69; TKU/A/09/82/H2.

375 TKU/A/09/69.

376 Akanvirta on saarten rannoissa kulkeva ulompana rannasta kulkevaa suurempaa virtaa vastaan kulkeva virta.

377 Lemmetyinen 2011a, 200.

378 Skytén-Suominen 2016.

olevalle) naiselle olla myös pakotettu paikka.³⁷⁹ Hänellä oli olemassa kuitenkin sosiaalisia rajoja, kuten mahdottomuus käydä luotsien luona kahvilla. Nämä rajat olivat määrittäneet ilmeisesti hänen lapsuudestaan, nuoruudestaan alemman luokan edustajana ja vielä luotsin taloudenhoitajana.

Hilma Lehmus lyyprtiläisyyden välittäjänä

Hilma Lehmus oli henkilö, joka oli sekä paikallinen asukas että kesämökkiläisten läheinen ystävä ja näin ollen lyyprtiläisyyden välittäjä. Nuoremmille haastateltaville hän opetti soutamista tai muita ympäristössä selviämiseen kuuluvia taitoja. Hänestä muisteltujen asioiden tai silminnäkijäkertomusten avulla kerrotaan myös koko kylästä eikä vain yksittäisestä ihmisestä. Hän on esimerkki, jossa on kesämökkiläisten kokemia tai kuvittelemia, aiempaan paikallisuuteen kuuluvia asioita, kuten tapaa toimia ympäristössä. Muistot kertovat näin myös paitsi Hilmasta henkilönä, myös haastateltavien suhteesta kylään ja sen menneisyyteen.

Hilma on pitkäikäisyydessään nykyhetken ajan ja myös yksittäisten sukujen paikkojen ulkopuolella ja samalla tässä ajassa oleva henkilö. Hän ei kuulu-
nut kesämökkiläisten eikä selkeästi luotsikylän aikaisten naisten tai luokkien joukkoon; hän oli ryhmissä osittain mukana tai niiden väliin putoava henkilö. Hilmaan yhdistetään myös monimerkityksellisiä ominaisuuksia, kuten vanhuus, vahvuus, nöyryys ja omaisuuden puuttuminen.³⁸⁰ Hilman kaltaiset marginaaliset ihmiset symbolisoivat usein yhteistä ihmisyyttä, tasavertaisuuteen perustuvaa yhteisöä, *communitasia*. Se nousee esiin Antropologi Victor Turnerin mukaan siellä, missä yhteiskuntarakennetta ei ole.³⁸¹ Lyyprtiläisyyden yhteiskunnallinen rakenne, luotsikylä, oli hajonnut ja uusi kesämökkiläisten kylä haki historiantuottamisen prosessissa, joka voidaan nähdä liminaalisena tilana, perustaa uudelle yhteisölleen. Hilma kylän asukkaana ja muistot Hilmasta tarjosivat kylän historian tallennushankkeelle henkilön, johon voitiin ruumiillistaa kesämökkiläisten muistista katoavaan ja luotsikylän osin ihanneyhteisöön vertautuvia ominaisuuksia. Hilma nostettiin alemmasta stauksesta edustajaksi kuvaamaan katoavaa luotsikylän aikaa, ympäristösuhdetta ja elämäntapaa, jotka voivat olla ihmisyydelle yhteisiä sukupuoleen

379 Ks. Massey 2008, 159.

380 Ks. Kupiainen 2004, 263, 272.

381 Turner 2007, 107–109, 124–126, 129, 145.

katsomatta.³⁸² Hän on historiantuottamisen toimijana samassa asemassa mitä tietyt kylän paikat ovat muistin paikkoina tai muistin solmuina.

Muistitutkimuksen näkökulmasta tarkastellen monissa uskonnoissa perustamisen hetket kuvaavat tärkeitä tapahtumia silminnäkijöiden tai seuraajien kertomuksina. Kertomukset sisältävät tärkeän henkilön ja hänen toimintansa kuvauksen. Heidän seuraajansa toistavat perustajien sanoja ja tekoja. Kertomukset herättävät henkiin käyttäytymisen tai toimimisen muodon, joka nähdään tuolle tietylle uskonnolle luonteenomaisena. Nämä kertomukset esimerkillisistä henkilöistä ovat monesti myös normatiivisia uskonnon kannattajille.³⁸³ Samankaltaisesti Robert N. Bellahin mukaan monesti muistin yhteisöjen perustavissa syntykertomuksissa kerrotaan yhteisölle esimerkillisen henkilön elämän tapahtumia. Hänessä yhteisölle tärkeät asiat ruumiillistuvat.³⁸⁴ Hilma tarjoaa kesämökkiläisille inhimillisen kohteen lyyryttiläisen ympäristön ja ihmisen vuorovaikutussuhteen samastumiselle.

Hilmaa kuvaava kerronta sisältää piirteitä, jotka ovat samankaltaisia uskonnollisen, myyttisen tai muun perinteen tai muistin yhteisölle tärkeän henkilön kanssa. Myös monet itämerensuomen mytologiset naishahmot ja naiseus olemuksellisesti rinnastuvat luontoon, tiedostamattomaan ja tuonpuoleiseen.³⁸⁵ Hilmassa ruumiillistuu ja jopa myytistyy aiempi lyyryttiläinen elämäntapa ja ympäristösuhde, joka oli katoamassa tai ratkaisevasti muuttumassa juuri suurimman osan kesämökkiläisistä saapuessa kylään. Hilma edustaa kylän pitkää ajallista historiaa monta elämänvaihetta eläneenä vanhana naisena. Hilman ympäristösuhteesta poimittiin kerrottavaksi asioita, jotka kuvasivat sitä toimintana ympäristön keskellä. Osittain Hilman kuvattiin olevan erilainen kuin kesämökkiläisten, hänen kykynsä kulkea jäällä oli lähes yli-inhimillinen. Hilmallä voisi sanoa kesämökkiläisten silmissä olleen ympäristösuhde, jota ei voi saavuttaa, jos ei elä ympärivuotisesti kylässä. Kertomusten yliluonnolliset vertaukset voivat kuvata tätä. Niiden avulla voidaan ilmaista myös tunnetta ja kipua muistamisen, ja siihen liittyvän ympäristösuhteen menettämisestä tai mahdollisesta katoamisesta. Kertomukset välittävät ei niinkään Hilman elämäkertaa henkilönä, vaan haastateltavien suhdetta kylään ja sen menneisyyteen

382 Turner näkee liminaalisuuden, marginaalisuuden ja rakenteellisen alempiarvoisuuden kaltaisista olosuhteiden olevan usein myyttien, symbolien, rituaalien, filosofisten järjestelmien tai taideteosten kasvualueena. Näistä nousevat tuotteet tarjoavat ihmisille aika ajoin uusiutuvia malleja siitä, kuinka todellisuutta ja ihmisen suhdetta yhteiskuntaan, luontoon ja kulttuuriin luokitellaan. (Turner 2007, 146–147; 192–193, 204.)

383 Sakaranaho 2011, 141.

384 Bellah ym. 1985, 153; myös Sakaranaho 2011, 144.

385 Piela 1999, 127.

sekä haastateltavien käsityksistä koskien ihanteellista saaristolaiselämäntapaa ja luontosuhdetta.

Muisteltu, kuvitelu ja kirjoitettu Hilma

Muistitietotutkimus on luonteeltaan kaksitasoista. Se syntyy muistelijan ja haastattelijan neuvotteluna haastattelutilanteessa ja tutkijan siitä myöhemmin rakentamana julkisena tutkimustekstinä.³⁸⁶ Muistitietoon perustuva historia muodostaa kirjallisuuden lajin, jonka keskeinen piirre on tekstiksi muotoutuva puhe. Historiantutkija Saara Tuomaala kirjoittaa, että tuo metamorfoosi on olennaista sekä suullisen lähdemateriaalin luonteelle että sen tulkinnalle, ja se ilmenee kerronnan lisäksi ”tekstinnöissä” erilaisina mahdollisina luonnoksina, valmistelemina aineksina ja versioina.³⁸⁷ Haastattelujen sisältämien lukuisten Hilmaa kuvailevien kertomusten lisäksi hänestä oli saatavilla muuta materiaalia, joita olen hyödyntänyt muistitiedon ankkuroimiseksi historialliseen ja sosiaaliseen kontekstiinsa. Ennen Lypyrtti-kirjan kokoamista pohdin Hilman talossa, miten toisin esille tilan vaikutusta muistojen heräämiseen:

Katson ulos ikkunasta, josta luotsit katsoivat aikoinaan. Hilma. Huone saa merkityksen. Vieraat istutetaan keinutuollin katsomaan ulos aukolle. Tila saa merkityksen: tässä se tapahtui. Toiminta saa koordinaatit, ankkurin. Tältä se tuntui, tällaista se oli. Adjektiivinkin, vaikka vaillinaisen, olothan ovat erilaiset. – – Tässä istuessa, miten kauas voi palata, voinko ajatella Hilman ajatuksia? Eilen illalla kirjoittaessani yhtäkkiä ulkona oli kova pakkanen, ikkuna jäinen. Mietin, miten talvella olisi sisätupla paikallaan, pumpulia ikkunanvälissä ja tulitikkuaski. Ja sali kylmänä. Miten pakkane on sisälläkin, ei jää kesän lämpö. – – Yksi luvuista kyläkirjassa voisi olla Hilma...³⁸⁸

Kirjoittaessani hänen talossaan, istuessani huoneessa, jossa hän aikoinaan istui, katsoessani samaa maisemaa nyt vuosien jälkeen, käytin omaa ruumistani tilan tunnustelemiseen Hilmana. Millaista oli olla Hilma? Näin pyrin intuitiivisesti ymmärtämään hänen elämäänsä ja valmistautumaan hänestä kirjoittamiseen. Mielessäni olivat haastatteluissa kuulemani kertomukset. Muistelin hänen äänensä sävyä, jonka olin kuullut nauhoitettuna. Kesälypyrtiläinen Hilikka Oksama oli haastatellut Hilmaa vuosina 1978 ja 1987. Oksaman haastatteluista kokosin ja toimitin otteita Lypyrtti-kirjaan ”Kyl ihminen tääl maailmas

386 Piela 1999, 271; ks. myös esim. Anderson & Jack 2004, 169; Portelli 1997, 3; Tuomaala 2006, 272–273, 279.

387 Tuomaala 2006, 271–272.

388 TPK250807.

voi joutua vaik mihin” -lukuun.³⁸⁹ Luvun otteet sisälsivät Hilman lapsuuden- ja nuoruudenajan kuvauksia, joita ei oikeastaan haastatteluissa tullut lainkaan esille. Lisäksi kirjoitin Hilmaasta oman lukunsa ”Lyyprtin Hilma”, lähinnä kesämökkiläisten haastattelujen sisältämistä muistoista.³⁹⁰ Luku alkoi Hilman tulosta Lehmuksen taloudenhoitajaksi. Nämä kertomukset yhdessä muodostavat ajallisesti Hilman elämäkerran. Ensin mainittuun lukuun pyrin säilyttämään Hilman oman äänen, muokaten tekstiä luettavampaan päiväkirjamaiseen muotoon. Tekstin joukkoon sisällytin myös pienien laatikoiden sisään Hilman omia sanontoja, kuten ”Kun mää olen ollut niiden kauniiden perään” tai ”Vapaa-aikoja ei edes tiedetty”.³⁹¹ Toin haastattelumateriaalilainaukset mahdollisimman muokkaamattomina muiden kyläläisten luettaviksi. Hilma osallistui näin omalla äänellään toimijana tekstin ja lukijan merkityksenannon tapahtumaan. Se lisäsi teoksen moniäänisyyttä.

”Lyyprtin Hilma” -luvun ingressissä kirjoitan: ”Seuraava kertomus on kirjoittajan kuvitelma, pienistä haastattelujen sisältämistä, lähinnä kesämökkiläisten muistojen pätkistä koottu kertomus Hilma Lehmuksen elämästä Lyyprtissä.” Nimesin kokoamani kirjoituksen *kuvitelmaksiksi*, vaikka kertomuksen tapahtumat ja sisällön tiedot olivat haastatteluista. Kertomus on kirjoitettu yksikön kolmannessa persoonassa, käyttäen Hilman nimeä. Tähän kirjoitukselliseen otteeseen päädyin tuodakseni Hilman elämän mahdollisimman lähelle lukijaa. Asioiden yhdisteleminen tässä luvussa ajalliseksi, juonelliseksi jatkumoksi vaati minulta kuvittelua, vaikka en lisännyt mitään, mitä ei olisi ollut aineistossa. Käytin apunani miellekarttaa, jonka avulla yhdistelin hänestä kuulemiani asioita.³⁹² Tässä yhdistelemisessä minua auttoivat tietoni Lyyprtin historiasta ja käsitykseni hänen aikansa saaristolaisnaisen elämänvaiheista. Esioletukseni ennen haastatteluja oli, että veden varrella olevassa kylässä miehet olivat elinkeinonsa takia yleensä olleet merellä ja naiset pysyvät

389 Kouri, J. 2011a, 44–45. Joitain asioita oli poimittu myös yhdestä tekemästani haastattelusta (TKU/A/10/21/H1).

390 Kouri, J. 2011a, 119–121. Tämän lisäksi Risto Lemmetyinen kirjoitti hänestä oman ”Naapurimme Hilma Lehmus -muistelmavuodelta 1995” -lukunsa (2011a). Kesälypyrttiläinen Kanerva Cederström ja Hilka Oksama-Valtonen tekivät Hilman puheita ja kuvia Hilman talosta ja sen ympäristöstä sisältävän *Hilman sininen* -dokumentin, joka julkaistiin kesällä 2015.

391 Kouri, J. 2011a, 44–45.

392 TPK050708; TPK050908.

saarissa.³⁹³ Mietin jopa naiseen liittyvän kerronnan olevan sen verran harvinaista, että etsin sitä ”mikroskooppisella otteella”.³⁹⁴

Haastattelujen jälkeen vuonna 2008 mietin tutkimuspäiväkirjassani kylän historian erilaisia naisia ja nykyisten naisten tapaa olla kesäisin kylässä. Muistiinpanoissani yhdistän talomme eteisen ”ämmänlänkien”³⁹⁵ näkemisen kertomuksiin vahvoista naisista ja samanaikaisesti hiljaisesta tiedosta ja kärsimyksestä, ja mietin, näenkö sitä. Ilmeisesti se, että olen itse nainen, vaikuttaa eläytymiseeni naisten elämään ja siihen, että etsin naisten hiljaista tietoa, jolle halusin antaa äänen.³⁹⁶ Kylässä oli ensimmäisinä vuosinani yksin-asuvia naisia, niin aiempia asukkaita kuin kesämökkiläisiäkin, jotka pärjäisivät saaristolaiselämän vaatimuksissa hyvin. Esioletukseni saaristolaisnaisista tai heidän paikantumisistaan kylään muuttui ajan myötä monivivahteisemmaksi. Kirjoittamani Hilman lyhyt elämäkerta toi kylän historiaan yhden ihmisen, erityisesti naisen, elämän pituisen, kylän tapahtumissa ja sen ympäristössä elämisen ajallisen jatkuvuuden näkökulman, kun muissa luvuissa korostuivat enemmän miehiin kiinnittyvä kylän luotshistoria, paikkoihin liittyvät asiat tai sukujen tarinat.

Muistitietotutkimuksen merkityksenanto jatkui haastattelujen jälkeen ensin Lyyrtytti-kirjassa ja vasta sitten tässä tutkimuksessani. Tasoja tai vaihteita voi ajatella olleen useita riippuen siitä, oletetaanko merkityksenannon olevan vain tekstuaalista: esimerkiksi havainto- ja haastattelutilanteet (niin omani kuin Oksaman tekemien haastattelujen), luovan kirjoittamisen opintojeni aikainen haastattelujen muokkaaminen runoiksi, sähköpostit kyläläisten ja itseni kesken, Lyyrtytti-kirja ja tämä tutkimus. Nämä tasojen tuottamat tekstit ovat olleet myös etnografisen tekstin saamia eri muotoja tai lajeja tai luonnoksia, valmistelevia versioita.

Ensimmäiset kesämökkiläiset Lyyrtytissä 1950- ja 1960-lukujen lopulla olivat naisia.³⁹⁷ Kesämökkiläisen naisen elämää ei nähdä niin vaativaksi kuin paikallisten asukkaiden siksikään, että kylässä oleskellaan enimmäkseen nykyisin vain kesäaikana.³⁹⁸ Paikallisen kulttuurin sukupuoliroolien osuutta nykyisten

393 TPK080904. Tein uskontotieteen pro gradu-tutkimukseni naisen asemasta (Suutarinen 1988; TPK080904). Myös muistilistassa, jonka tein itselleni ensimmäisiin haastatteluihin mennessä, olen laittanut sanaparin naiset-miehet. Ensimmäisiin haastatteltaviini kuului paikallinen asukas, joka oli asunut miehensä kuoleman jälkeen 30 vuotta yksin saarella, jonka hän sanoi olleen hänen parasta aikaansa kylässä (TPKXXX06). Nämä asiat vaikuttivat siihen, että tutkijan katseeni ohjautui tarkastelemaan myös sukupuoleen liittyviä kysymyksiä, vaikka ne eivät aineistosta tulleet erityisesti esiin.

394 TPK071209.

395 ”Ämmänlänget” on hartioille laitettava puu, jonka avulla pystyy kevyemmin kantamaan vettä kahdella sangolla.

396 TPK240608.

397 Kouri, J. 2011a, 87, 92.

398 TKU/A/09/70.

sukupuoliroolien määrittämisessä on hankala arvioida. Kyse naisten ja miesten työnjaosta tai kylän paikkojen sukupuolittuneesta käyttämisestä on nykyään perhe-, yksilö- ja tilannekohtaista. Hilmaasta kertovia kertomuksia Lyyrtytti-kirjassa voidaan kuitenkin tarkastella sukupuolittuneen toimijan rekonstruktiona. Hän poikkeaa naisena luotsikylän toiminnasta ja sen historiasta kertovissa Lyyrtytti-kirjankin teksteissä korostuneista miespuolisista luotseista. Siinä hän edustaa saaristolais- tai erityisesti luotsikylän vahvaa naista, joka selviää erilaisissa olosuhteissa, myös ilman miestä.³⁹⁹ Tosin Hilma on poikkeus lapsettomana, mutta leskenä hän edustaa myös muita yksineläviä. Hilman asema torpparin tyttärenä, piikana, palkollisena, lapsettomana, luotsin taloudenhoitajana, vaimona ja leskenä ovat kaikki suhteessa hänen sukupuoleensa naisena.

Hilma oli paikallisista naisista se, jonka kesämökkiläiset halusivat nähdä lyyrtyttiläisen elämäntavan edustajana. Se myös sopi kesämökkiläisten vaihteleviin ja samalla erilaisuutta ja yksilöllisyyttä korostaviin ajatuksiin saaristossa elämisestä ja selviytymisestä. Hän ei ollut Lyyrtytin sukujen jälkeläinen, mutta kuului kylän paikkojen historiaan.⁴⁰⁰ Hänen ympäristöaitonsa mahdollistivat hänelle liikkumisen myös kylän ulkopuolelle samalla tavoin, kun aiemmin naiset olivat menneet mukaan silakanpyyntiin ulkoluodoille tai kalanmyyntimatkoille Uuteenkaupunkiin ja Turkuun.⁴⁰¹ Hän oli tyyppillinen saaristolaisnainen itsenäisessä selviämisessään, mutta hän ei ollut tyyppillinen nainen luotsin vaimona, äitinä tai talon emäntänä. Osin tämän takia hän pystyi helpommin olemaan myös kesämökkiläisten auttaja ja ystävä.

Oleellista on pohtia, miksi juuri näitä kertomuksia kerrotaan. Läheinen suhde moniin kesämökkiläisiin on oleellinen tekijä. Hilma välitti ympäristösuhdetta, jota kertomalla kesämökkiläiset peilasivat myös omaa erilaista ympäristösuhdettaan, hakivat tapaa olla saaristomaisemassa ja tunsivat myös juurtuvansa maisemaan.⁴⁰² Hän edusti Lyyrtytin menneisyyttä, ajallista näkökulmaa ympäristöön. Hilma tuntui lisäksi henkilönä olevan mikrohistorian termin mukaisesti Lyyrtytissä *tyypillinen poikkeus*. Poikkeusyksilöt, yksilölliset ja monipuoliset persoonallisuudet ovat olleet suomalaisessakin mikrohistoriassa ja kulttuurien tutkimuksessa suosittu tutkimusaihe paikallisyhteisön

399 Ks. Kupiainen 2004, 263, 272.

400 Myös Hilman sisar Aina Rautanen asui Lyyrtytissä, mutta he eivät usein tavanneet toisiaan (TKU/A/09/50; TKU/A/10/21).

401 Kouri, T. 2011 d, 46. Kylän ulkopuoliseille luodoille lähtivät myös naiset, vaikka yleensä helposti ajatellaan naisten paikan olleen kylässä, saarissa (TPK001211).

402 Analysoidessaan Etelä-Cookin kertomuksia, Anna-Leena Siikala painotti, että niissä naiset kiinnittivät merenkulkijasankareiden jälkeläiset maahan (Siikala 1988, 12). Lyyrtytissä ei ole hautausmaata eikä kirkkoakaan, jolloin sukulaisten yhteys maahan haudattuihin sukulaisiin ei paikallistunut Lyyrtytiin (ks. myös Smith 1992, 5).

identiteetin ylläpitäjinä.⁴⁰³ Poikkeuksen avulla voidaan asiasta – tässä lyyprtti-läisyydestä – löytää sille tyypillisiä piirteitä tai paljastaa jotain itsestään selvääkin, mitä ei muuten tulisi huomattua tai muille puhuttua, sanoitettua hiljaista tietoa siitä, miten me olemme tai miten meidän tulisi olla.⁴⁰⁴

Lyyprtti-kirjassa Hilma Lehmuksen henkilöön liittyvät asiat olivat minulle kulttuurisen tiedon lähde. Tein Lyyprtti-kirjassa hänestä kulttuurisen toimijan representaation kahdessa eri luvussa. Tutkimukseni taasen kohdistuu suullisen historian merkityksenantoprosessiin, jolloin katse kohdistuu hänestä kertovien asioiden merkitykseen haastateltaville. Lyyprtti-kirjan Hilmaasta kertovien lukujen samoin kuin haastatteluaineistojeni avulla saan myös tietoa muistitiedon merkityksenannosta ja sen rakentumisesta. Tässä tutkimuksessa olevat Hilmaa käsittelevät luvut ovat kertomusta etnografisen tuottamisen ja suhteen saamasta kahdestakin muodosta, kertomuksista Lyyprtti-kirjassa ja teksteistä tässä väitöskirjassa.⁴⁰⁵

Kyläläisten muistojen kuunteleminen oli tuonut Hilman myös minulle henkilökohtaisesti läheiseksi henkilöksi. Hänen läsnäolonsa todentuntuisuus konkretisoitui minulle siksi, että olin mieheni ja kahden muun perheen kanssa ostanut perikunnalta hänen talonsa. Olin viettänyt muutaman kesänsiinä.⁴⁰⁶ Seuraavassa kuvaan tutkimuspäiväkirjassani keväistä käyntiämme Lyyprttissä vuonna 2014:

Käymme vielä Killeskärin [saari Lyyprttissä] puolella katsomassa Hilman taloa. Talven jäljiltä kaikki on kunnossa. Keittiön ja salin nurkassa ovat vielä syksyllä sisään kantamamme polttopuut. Täällä ei tullut kenenkään yövyttyä tänä talvena.

– Kun astun tuvasta pihalle, koirat pinkovat ulos ennen minua. Laulan niille pikkukisupikkukisua, Hilman laulamaa kissojen kutsuhuutoa. Vilkaisen keittiön ikkunaan, melkein näen Hilman kasvot lasissa katsomassa ulos. Melkein. Katseeni jää lepäämään seinälautoihin, rapistuvaan maaliin ikkunanpielissä.⁴⁰⁷

Mietin, mitkä muistot, mitkä minulle kerrotut jutut jäävät mieleeni, jäävät näihin seiniin, hetkiin. Miksi kyläläiset kertoivat juuri niitä minulle? Itse en Hilmaa nähnyt koskaan täällä kylällä, vain vanhainkodissa. Silti hän on minulle täällä melkein läsnä monesti.

Eilen tullessamme Kekoniityn yhteislaiturissa tapasimme vanhemman pariskunnan. Puhuimme veneistä laiturissa. Teemu sanoi maalanneensa veneen moottorin ryssänsinisellä, silloin se ei kelpaa varkaille niin helposti.

403 Kurki 2002; Rantala 2009; Saarinen 2003.

404 Ks. Peltonen, M. 1996, 21–22.

405 Ks. Clifford 1986b, 103–109.

406 En vietä Hilman talossa kuitenkaan kaikkia kesäniä, sillä asumme vuorokesinä yhteisomistuksessamme olevissa kolmessa talossa Lyyprttissä.

407 Myös Lemmetyinen mainitsee tästä Hilman ”kuikutuksesta” (Lemmetyinen 2011a, 200.)

Kysyin, mikä on ryssäsininen. ”Tuon moottorin sininen”, Teemu sanoi, johon nainen sanoi, että sillä maalataan myös ikkunanpielet, niin kärpäset eivät tule sisälle. Siksikö huomioni nyt kiinnittyi ikkunanpieliin, niiden siniseen rapistuvaan maaliin? Vaiko ikkunalaasiin, joka heijasti mieleeni muistoja. Vai toinko tuvasta ulos astuessani mukanani Hilman, joka läksi kissojaan ulos huutelemaan ja hänen katseellaan tarkastelin talven kuluttamaa maalipintaa laudassa?⁴⁰⁸

Muistiinpanoni jatkuvat pohdinnoillani, miten tutkijan työ on paljolti muistelemista. Tässä työssä olen itse sekä muistitiedon lähde että tallentaja. Kannanko mukanani kuulemaani muistitietoa, ja Hilman aiempi ympäristö muistuttaa minua muistelemaan muiden muistoja tuottaen siitä kollektiivista muistia? Muistot aktualisoituvat, vaikken ole niitä itse kokenut tai ollut silminnäkijänä, kuten äskeisessä tutkimuspäiväkirjan otteessa ilmaisen katsoesani ikkunanpieliä ”Hilman silmin”. Toisaalla tutkimuspäiväkirjassani pohdin, voinko kokea aiemman talon piian tunteita siivotessani, tuntien kuin ”tilat säilöisivät tunteita”.⁴⁰⁹ Havaintoni kertovat Paul Connertonin ruumiillisen muistin käytänteistä, jossa ruumis nähdään tietoisien mielen toimijana. Yhteisön muistitieto ja ruumiini yhdessä tuottivat minulle kokemuksen, jonka avulla ymmärsin ehkä jotain siitä, mitä oli elää Hilmana. Tämä hiljainen tieto siirtyi kirjoittaessani Hilmasta tekstiin ja lukijalle. Tässä ei ole enää kyse vain kognitiivisen muistin asioiden palauttamisesta mieleen, vaan asiat, esineet ja muistot yhdessä muistuttivat minua; muistoni sijoittuivat yhtäaikaisesti Lyyrtilin kollektiiviseen muistin ja Hilman talon tilaan.⁴¹⁰

Tutkijan osuus aineistolähtöisissä tutkimuksissa riippuu myös siitä, mitä ja miten hän tutkimuksestaan kirjoittaa. Etnografinen tuottaminen ja etnografinen suhde muihin kentän toimijoihin ovat vaikuttaneet tutkijan valintoihin, mikä voidaan tuoda entistä näkyvimmin esille autoetnografisen tutkimusotteen avulla. Oman persoonani ja sukupuoleni merkitys Hilman elämän rekonstruoinnissa ilmeni jo siinä, että olin etuoikeutettu saamaan käyttööni ystäväni ja mieheni serkun Hillkka Oksaman tekemät haastattelut ja samalla hänen luottamuksensa siihen, että pystyin kirjoittamaan Hilmasta elämäkerän – tehtävä, jonka pyysin ensin häntä tekemään. Erilaiset, ehkä sukupuolenkin mahdollistamat ystävyys-suhteet vaikuttavat myös tutkimuksen tekoon.⁴¹¹ Samoin naisena samaistuin ja eläydyin Hilman elämää ehkä sujuvammin kuin miespuoliseen lyyrtiläiseen tehdessäni hänen talossaan samoja asioita

408 TPK080412.

409 TPK100712.

410 Ks. Connerton 1999, 37.

411 Ks. Callaway 1992, 35; Neuvotteluja Hilmaa käsittelevän luvun kirjoittamisesta ks. TPK200608; TPK240608; TPK030708; TPK050708.

kuin hän. Otin joitain naiseuteen liittyviä kysymyksiä esille haastatteluissa siksi, että olen nainen, mutta ennen kaikkea siksi, että halusin tietää myös naisiin liittyvistä asioista esimerkiksi luotsien rinnalla. Oleellisinta oli se, miten järjestin Lypyrtti-kirjaan ja tähän tutkimukseen Hilmalle tilaa – ja ääntä.⁴¹² Tärkeintä minulle oli Hilman kaltaisen ihmisen elämäkerran näkyväksi tekeminen yhtenä lypyrttiläisenä muiden joukossa. Myös minulle hän edusti ”tyypillistä poikkeusta”.

Matti Peltonen kirjoittaa, että se, mitkä tapaukset ovat ”tyypillisiä poikkeuksia”, on tutkijan ratkaistava.⁴¹³ Miksi Lypyrtti-kirjan kokoajana ja etnografina päädyin kirjoittamaan Hilmasta? Ensisijaisesti toteutin kyläläisten antamaa tehtävää kylän historian tallentamisesta ja tunnetuksi tekemisestä. He kertoivat paljon juuri Hilmasta. ”Mitä jää naisesta jäljelle?”, kysyy Hilikka Oksama-Valtosen runon toinen säkeistö. Itse en pyrkinyt välittämään Hilman elämää erityisesti naisena, vaan pyrin välittämään sen kuvan, jonka sain hänestä erilaisista rooleistani tai omista toimijuuksistani käsin niin Lypyrtti-kirjan tekijänä kuin tutkijana. Toki tekemäni lyhyen elämäkertatekstin kirjoittamisessa ja luennassa on kyse muustakin kuin vain äänen antamisesta Hilmalle – kuten toivoin tehneeni ”Kyl ihminen tääl maailmas voi joutua vaik mihin” -luvun kohdalla. Myös se, miten sijoitin luvut kirjan rakenteeseen, oli lukuohje lukijalle. Edellämäinitun luvun sijoitin kehyskertomuksen alkuosaan, jossa kerrotaan kylän aiemmasta historiasta ja tavoista. Näin Hilma paikantuu aiemman elämäntavan edustajaksi. ”Lypyrtil Hilma”-luvussa pyrin kontekstualisoimaan käsitystäni ja omaa kokemustani Hilman elämästä, paikantaen hänet niin talonsa asukkaaksi (”Lypyrtil Hilma” -luku on heti Hilman talosta kertovan osion jälkeen) kuin koko kylän Hilmaksi (luvun otsikko).⁴¹⁴ Risto Lemmetyisen kirjoituksen ”Naapurimme Hilma Lehmus -muistelmavuodelta 1995” sijoitin Lemmetyisen kesäpaikan Humlingin yhteyteen, jotta lukijat yhdistävät muistelman sen kirjoittajaan. Hilikka Oksama-Valtosen runon sijoitin lähes kirjan loppuun. Runoilija itse vastaa säkeistön alussa esittämäänsä kysymykseensä useilla ajatuksilla, mutta lopettaa runonsa sanoihin: ”Seksmiilarin sininen katse”⁴¹⁵.

Omaan mahdollisimman realistiseen käsitykseen Hilmasta,⁴¹⁶ jonka tapasin vain kerran hänen viime vuosinaan, vaikutti erityisesti oma kokemukseni

412 Ks. Callaway 1992, 36.

413 Peltonen, M. 1996, 22; ks. myös Ginzburg 1996, 193.

414 Liljeström 2004b, 148–149, 166.

415 Seksmiilari on kylän ulkopuolinen, Selkämeren pohjoisosan merialue, jonka heleään sinisyyteen aurinkoisella ilmalla runoilija luultavasti viittaa.

416 Liljeström 2004b, 146.

hänestä ja hänen talossaan ja ympäristössään elämisessä. Se ei olisi kuitenkaan aktualisoitunut niin merkittäväksi, elleen olisi juuri silloin työstänyt kylän muistitietoa tallennettavaksi. Hilman toimijuuden osuus merkityksenanto-prosessissa kuvaa sitä, miten merkityksiä tuotetaan useammalla tasolla ja muodossa. Hän on hyvä esimerkki siitä, miten merkityksenannon prosessissa yhteisöissä aiemmin marginalisoitujen ihmisten osuus saattaa olla oleellinen esiin nostettuina henkilöinä yhteisön jatkuvuuden varmistamiseksi. Hilmasta kirjoittavana tutkijana olin muistoissa liikkuvien ajan ja paikan tilojen välittäjä ja yhdistäjä, kuten muutkin lyyryttiläiset, ja sen lisäksi tekstualisoija.

10 Osallisuus jatkuvuuteen historiantuottamisessa

Lyyrntti väylien solmukohtana

Rehevöitymiseen liittyvät neuvottelut haastatteluissa, ja erityisesti niissä olevat viittaukset väylien umpeutumiseen maisemassa, olivat johtolankoja, joita pitkin aloin pohtia maiseman pitkän aikavälin muutoksia. Maankohoaminen on yksi pitkän aikavälin muutos saaristossa. Se muokkaa ympäristöä ja vaikuttaa meriliikenteeseen, maan jakoon ja maatalouden resursseihin. Se on ollut myös yksi keskeisiä puheenaiheita geologiassa aina 1700-luvulta lähtien, tosin näkökulma on ollut usein maan lisääntyminen esimerkiksi maatalouden eduksi.⁴¹⁷ Maankohoaminen on kaventanut vuosisatojen aikana tärkeitä vesiväyliä, joita ei siksi enää näy nykyisissä merikorteissa, eikä myöskään maisemassa kulkiessa. Haastatteluissani oli Lyyrntin paikannimeen liittyvien neuvottelujen lisäksi joitain keskusteluja siitä, miten kylä on saanut alkunsa. Seuraavassa lainauksessa haastateltava pohtii kylän alkuvaiheita luotsauksen näkökulmasta:

Me kuvittelemme niitä väyliä, jotka ovat nyt. Enimmäkseen kuljettiin pitkin Ströömiä, ja Lyyrntissä oli hyvä havaintopaikka. Vanhassa kartassa vuodelta 1792 lukee, kun mennään Hauterin luona ulospäin, mennään Böötskeristä, Böötskerien välistä mennään noin ja mennään ulos, Gamlafarled till Stockholm. Jos se on ollu 'gamla' 1790, niin johan sen aika mokoma vanha täytyy olla, luotsauksen perinteen. Böteskärin eli Pöötskerin kohdalla on ollut piste, jossa on ollut luotsi tai tulli tai merirosvo, riippuen siitä, mikä aika on ollut menossa, kuka on ollut tulossa ja millä tavalla tiedotus on kulkenut.⁴¹⁸

Tämän haastattelun jälkeen pyysin geologi Timo Kilpeläistä tekemään maankohoamisen kartat Lyyrntin alueelta.⁴¹⁹ Niiden avulla minulle selvisi, mistä esimerkiksi edellä olevassa reittikuvauksissa oli kysymys. Se kuvasi reittejä, joista jotkut olivat maankohoamisen ja rehevöitymisen takia jo umpeutuneet eivätkä

417 Gräno 1994, 4.

418 TKU/A/10/17/H1. Ennen karttoja merikortteja tieto ja kokemukset väylistä on siirtynyt aina suullisesti kysymällä ja kertomalla. Näitä purjehdus- tai merenkulkukertomuksia alettiin tallentaa myös kirjallisesti purjehdusohjeisiin, joista varhaisimmat ovat Välimeren alueelta. (Lähteenoja 1947, 17, 32.) Kun muinaisväylien kulkijat välttivät ulappoja, väylät olivat mutkaisia. Ilmeisesti rannikon paikalliset tai tilapäiset luotolaiset luotsasivat läpikulkijoita hankalien kohtien lävitse – tai ohjasivat heitä tahallaan harhaan. Itse väylää tarkoittavista sanoista vanhimpia ovat led-nimet, kuten Anavaisten ja Lypertön saarten välinen salmi, "leisuntti", (ruots. *ledsund*). Led tarkoittaa aina saaristoväylää, ei paikallisen liikkumisen reittiä. (Hinneri & Santamala 1997, 51, 59.)

419 Kouri, J. 2011a, 31, 52.

enää maisemassa silmin nähtävissä.⁴²⁰ Tämän suullisen historian paikannimien, vanhojen karttojen paikannimien ja maankohoamisen huomioon ottaen sekä vanhoista kartoista myös saaret ja vesialueet tarkistaen, voi päätellä väylien kulkua, ja sitä, mihin kylän varhaiset asukkaat tai suojaa hakevat laivat ovat pysähtyneet ja myöhemmin kylää asuttaneet.⁴²¹ Vanhan väylän kulku on säilynyt suullisessa kerronnassa, jossa tukeudutaan paikannimiin, suullisen kerroksen välityksellä tapahtuneeseen aiempaan menneisyyden maisemien paikantuntemukseen ja paikallisten ympäristössä liikkumisen kokemukseen.

Lyyrtyin lähialueella kulkeneiden väylien yksityiskohtaiset reitit ovat herättäneet niin historian tutkijoiden kuin kyläläisten mielenkiinnon.⁴²² Esimerkiksi yllä olevassa lainauksessa haastateltava kuvaa yhden, jo hylätyn väylän kulkua hyvin yksityiskohtaisesti. Toisaalla hän sanoo:

Loppujen lopuksi väylien löytäminen on turha juttu, sen tähden, että alukset, joita on ollut käytössä ennen vuotta 1000 meidän ajanlaskuamme tai vähän sen jälkeen, on ollut ketteriä ja monikäyttöisiä. Niillä on menty moneen paikkaan valiten sopivin mahdollinen tie kulloinkin.⁴²³

Haastateltava ei korosta tiettyjen väylien, kuten Ströömin tai Kalantiväylän, tärkeyttä kylälle, vaan eri väylien merkitystä eri aikoina ja vettä pitkin kulkemisen joustamista tilanteiden mukaan. Monet hänen kuvaamansa, nykyisin umpeenkasvaneet alueet ovat olleet pitkään käytettyjä metsästy-, kalastus- ja kauppa-alueita sekä toimineet väylinä. Muuttuvissa ympäristöolosuhteissa Lyyrty näyttääkin olleen muuttuvien ”väylien solmukohta”, kuten haastateltavani ilmaisi.⁴²⁴ Paikkojen on nähty syntyvän liikkumisen tuloksina, ne muotoutuvat kanssakäymisissä muiden paikkojen kanssa, jolloin keskeisen merkityksen

420 Kartassa näkyvä Leisuntin kautta kulkeva ”Gamla farleden till Stockholm” ja Pööskenien välinen väylä ovat olemassa – umpeutuneet ovat kulkuväylät Pohsuntin ja Lousuntin kautta ja vielä varhaisempi väylä Kruukion kautta Karpakkaan (ks. myös Skytén-Suominen 2016.)

421 Kouri, J. 2011a, 58–60.

422 Ks. esim. Hinneri & Santamala 1997; Kaitanen, Laukkanen & Uotila 2003, Klinge 1983; Kouri, J. 2011a, 27–28.

423 TKU/A/10/17/H1.

424 TKU/A/09/50. Näyttää siltä, että aina keskiajan alkupuolelle asti ei alueella tarvittu varsinaisia satarakennelmia. Riitti, kun tavarankuljetuksessakin käytetyt, puusta veistetyt kevytrakenteiset, matalalla kulkevat ja vain pienellä köyllä varustetut laivat yksinkertaisesti vain kiskottiin matalaan rantaveteen tai kuivalla maalla oleville teloille ja kiinnitettiin paikoilleen. Kylän läpi kulkeva Ströömin nimen merkitys liittyy myös luultavasti siihen, että vanhojen väylien luonnonsataman strateginen ydin on ollut *ström*-nimellä tunnettu suojainen vesialue, kauppapaikka. Lyyrtyin keskeinen sijainti väylien solmukohdassa korostuu, jos huomioidaan erään Lyyrtyin kylän luoteisella ulkorenen laidalla Ahvenanmaalle päin olevan saaren nimi Birkholm. Sen mahdollinen käyttö ajan välisatamana on vielä tutkimatta. Muinainen Kalannin maakunta oli vain noin neljän päivämatkan päässä Birkasta (noin 760–960 jaa.), Ruotsin suurimmasta viikinkiaikaisesta kauppakeskuksesta. Myös sen valta-aseman päättymisen johtui lähinnä rahtilaivojen koon kasvusta ja purjehdusreittien siirtymisestä. (Hinneri & Santamala 1997, 46, 110; Kaitanen 2003a, 129; Nallinmaa-Luoto 1999, 107; Salo 2003, 42; ks. myös Kouri, J. 2011a, 30, 180.)

saavat niin menneet kuin nykyiset prosessit.⁴²⁵ Maiseman ja siinä liikkumisen logiikka säätelee myös paikallisuuden kokemusta. Vesiympäristö ja vesillä liikkumisen kokemus tuottavat paikan kokemuksia ja kokemusten jatkumoa, jotka eroavat maalähtöisestä elämäkokemuksesta ja sen tuottamista historiankirjoituksen näkökulmista kumpuavista paikkakokemuksista.⁴²⁶

Sillä, millä asioilla on ihmiselle merkitystä, on oma historiansa, joka ulottuu henkilökohtaisten kokemusten lisäksi hänen ympäristöönsä sekä ihmisen ja luonnon molemminpuolisen vuorovaikutuksen merkityshistoriaan. Maankohoaminen on määrännyt rannikolla ensimmäisten ihmisten asumaan asettumisen ajankohdan ja paikallisten elinolosuhteita. Kylää onkin katsottava suuremman maantieteellisen alueen, Itämeren, näkökulmasta. Luonnonympäristö on vaikuttanut ihmiseen ja ihminen on muovannut tuota ympäristöä.⁴²⁷ Lyyrtyin kylän historiallinen merkitys kiinnittyy sen ympäristölliseen ja maantieteelliseen – tai ”vesi- ja jäätieteelliseen” – sijaintiin. Myös Lyyrtyin tai sen läheisten vesialueiden tai Itämeren jäätymisellä on oma paikallinen historiansa. Sen lisäksi, että Lyyrtyin on syntynyt vesireittien varrelle, sen voitaisiin sanoa sijoittuneen myös jääreittien varrelle.⁴²⁸

Maantieteellisestä sijainnista vesitieteelliseen liikkumiseen

Jo kivikaudella Suomen rannikolla on liikuttu paljon, koska keräily ja pyynnin varassa elänyt väestö oli täysin riippuvainen luonnosta ja sen vuotuisesta rytmistä. Hyvistä asuinpaikoista tuli usein varsin pysyviä, mutta vuodenajoin vaihtuneet tuottoisat saalispaikat olivat useimmiten etäällä toisistaan. Näin liikkumisesta tuli elinehto. Viimeistään pronssikaudella metalliesineiden ja muiden tavaroiden vaihdanta tuli niin tärkeäksi, että voidaan puhua tarkoitushakuisen, kauas kotitantereelta suuntautuneen ja pääasiassa vesitse tapahtuneen kaukoliikenteen alkamisesta.⁴²⁹

Kustavi luetaan kuuluvaksi muinaiseen lähirannikon Kalantiin ja siten Lyyrtyin sen aikaisiin suuremmaksi osaksi veden alla olleisiin nautinta-alueisiin. Vaikka Lyyrtyin ensimmäiset vakinaiset asukkaat voidaan todeta manttaalikirjoista vasta noin 500 vuotta sitten, Kalannin kiinteän asutuksen historia on pisintä Suomessa.⁴³⁰ Monet haastateltavani kuvaavat nykyisin

425 Lehtonen 2013, 11–12.

426 Ks. esim. Siikala & Uljašev 2003, 135.

427 Myllyntaus 1990.

428 Kouri, J. 2011a, 53.

429 Kaitanen 2003a, 123; Kouri, J. 2011a, 25–26.

430 Kouri, J. 2011a, 26.

umpeenkasvaneet alueet ovat toimineet pitkään väylinä.⁴³¹ Meren rantaviiva oli viiden metrin korkeudella 1200-luvun alussa eli ajallisesti ensimmäisen ristiretken jälkeen. Niinä aikoina Ströömi on kirjattu ensimmäisen kerran kulkuväylänä kartoissa. Ehkä muuttuvissa ympäristöolosuhteissa Lyyrtyin voisikin olettaa olleen eri väylien solmukohta. Se, mihin suuntaan on kuljettu ja mitä vesiväyliä pitkin, on riippunut eri historian vaiheista, joko nykyiseen Viroon päin ja sitten Sveariikkiin ja myöhemmin Birkaan päin. Kalannin seudulla kyläasutuksen synty on ajoitettu 600-luvulle.⁴³²

Veikko Anttonen kirjoittaa, että Kalannin seudun kulttuuri- ja uskonto-historiallista merkitystä korostaa sen rooli myös uutta (kristin)uskoa edeltävän perinteen välittymisessä. ”Vanhan kansan uskonnon” kiteytymän, Elias Lönnrotin kokoaman Kalevalan muinaisrunojen, on oletettu juontuvan tältä Suomen vanhimmalta viljelysseudulta.⁴³³ Viikinkien Kalantiväylästä kirjoittanut Sakari Hinneri lainaa Toivo T. Rinnettä, joka kirjoittaa vuonna 1963 *Varsinais-Suomen historiassa*: ”Vakka-Suomessa on melko myöhäiseen aikaan purjehdittu etupäässä luonnonmerkkien, perityn tiedon sekä ainaisen harjoituksen vahvistaman tiedon varassa”,⁴³⁴ ja jatkaa sitten itse:

Siinä kiteytyy Kalantiväylän filosofinen ydin! Luonnonmerkkien ja perimätiedon ympärille syntyy myös se kudelma, joka tekee matkan merireitillä kiehtovaksi seikkailuksi vanhimpaan historiaamme. Kalantiväylä on käyttäjiensä oma luomus, jota ei ole koskaan ollut syytä piirtää kartalle. Se on kuin Kalevala, jonka säkeet on osattu ulkoa ja laulettu aina seuraaville sukupolville. Kansanperinnön kirjallisen tallentamisen aika on koittanut, kun perimätiedon helminauha loppuu.⁴³⁵

Ajanlaskun alkamisen jälkeisinä vuosisatoina Vakka-Suomen alue oli sokkeloista saaristoa. Suurin osa Kustavia oli vielä veden alla. Pisimmän reitin varteen, Kalannin-Laitilan alueelle muodostui tuona aikakautena merkittävä kulttuurialue.⁴³⁶ Ruotsin rannikolta vei jo 600-luvulla Ahvenanmaan kautta Kalannin saaristoon reitti, jota kirjallisuudessa on nimitetty ”Viikinkien Kalanti-väyläksi” tai ”Idän kauppatieksi”. Koko Itämeren alueelta ikivanhaa Kalanti-väylää pitkin ihmiset siirtyivät useina muuttoaaltoina asumaan Kalannin-Laitilan seudulle ja toivat mukanaan tapojaan hyödyntää elinympäristöä. Rannikon merenpinnan yläpuolella olevat saaret ovat voineet soveltua

431 TKU/A/10/18/H1.

432 Kouri, J. 2011a, 25–36.

433 Anttonen 2003a, 225.

434 Hinneri & Santamala 1997, 47.

435 Mt.

436 Vehmas 1994, 101.

tilapäiseen asumiseen tai kauppatavaran vaihtopaikoiksi.⁴³⁷ Taavi Kilpi (1973) kirjoittaa, että Lypyrin suojaisia lahtia ovat kaukaiset kulkijat jo toista tuhatta vuotta sitten käyttäneet ankkuripaikkoinaan, putkahtaakseen sitten ”Lypyrin lävestä” Seksmiilarille ja edelleen Pohjanlahden aavoille. Hänen arvionsa mukaan ensimmäisiä kaukaisia kulkijoita lienee matkailut Ströömillä jo 400-luvulla.⁴³⁸

Kun laajat vesijättöalueet Kalannin vanhimman kyläasutuksen merenpuolella kuivuivat tuottoisiksi niitty- ja laidunmaiksi, kymmeniä uusia kyliä syntyi maankohoamisrannikon entisille saarille. 1100-luvulla ensimmäisten pysyvien asukkaiden on arveltu asettuneen Kustavin saarille. Kustavin läntinen kyläasutus alkoi syntyä saariston ruotsalaisasuttamisen reunailmiönä niin kutsuttujen ristiretkien⁴³⁹ aikaan. Silloin ja myöhemminkin kauppaliikenteen mukana muitakin, kuten saksalaisia kulkijoita, on ilmeisesti joidenkin paikkakuntanimien perusteella jäänyt pysyvästi asumaan.⁴⁴⁰ Varhaisimmat Suomesta löytyvät kirjalliset merkinnät Lypyrin taloista ovat veroluetteloissa 1500-luvulla.⁴⁴¹

Haastatteluja tehdessäni käsitin, että Lypyrin oli ollut eräänlaisessa marginaalissa ennen maantien rakentamista, mutta vain, jos sitä katsotaan Suomen suurten kaupunkien tai Kustavin keskustan maalähtöisestä näkökulmasta.⁴⁴² Kylän yhteydet ja liikenne olikin suuntautunut vettä pitkin eri aikoina myös nykyisen Suomen ulkopuolelle, esimerkiksi Mälärin alueelle, Tukholmaan, Lyypekkiin ja jopa Itämeren ulkopuolelle. Kaukopurjehdukset ovat tarvinneet tiennäyttäjän, joka osaa paikalliset väylät, tuntee matalikot ja suojaiset satamat. Saaristolaisia on käytetty laivojen perämiehinä tai edellä kulkijoina niin kauan kuin rannikon karikkoisilla vesillä on liikuttu.⁴⁴³ He olivat myös Itämeren tuntijoita. Myös yksi haastateltavistani piti sitä selvionä ja otti esille viron, rauman ja lypyrin kielen samankaltaisuuden ja totesikin:

Klingehän on esittänyt tämän näitten merivaltojen ajatuksen, ja sillä tavalla se on, jotenkin täytyy mennä, mutta kaikki historia on veteen

437 Hinneri 2003, 95; Kouri, J. 2011a, 27.

438 Kilpi 1973, 10; ks. myös Kouri, J. 2011a, 27.

439 Jokipii 2003; Kilpi 1973, 10; ks. myös Kouri, J. 2011a, 34.

440 Hinneri & Santamala 1997, 126–128; Tommila 2004, 15.

441 Skytén-Suominen 2009.

442 Matti Peltonen kirjoittaa, että mikrohistorian klassikkoihin lukeutuvan Emmanuel Le Roy Ladurien *Montailou*-teoksen kyläläiset elivät moninkertaisessa marginaalissa: maantieteellisessä, taloudellisessa, kielellisessä ja kirkollisessa. Samalla he kuitenkin jakoivat monet elämän perusasiat muiden Länsi-Euroopan talonpoikien kanssa. (Peltonen, M. 2006, 158, alaviite. Keskuksen ja periferian tutkimuksesta historiassa, ks. Burke 1994, 79–84; ks. myös Grele 2004, 47; Thomson 2004, 22–23.)

443 Kouri, J. 2011a, 50, Ikivanha merkkitulijärjestelmän käyttö myös laivojen ohjaamisessa pois väyliltä tai muu harhauttaminen olivat pitkään rannikon asujien puolustuskeinoja tai luontaisetujen hankkimiskeinoja. Väylän näyttäminen oli keino ansaita ylimääräistä tai pitää ulkopuolisten alukset pois omilta vesiltä. (Hinneri & Santamala 1997, 77; Lähteenoja 1947, 30–31, 37; Kouri, J. 2011a, 52.)

piirretty viiva, se on ollu niin ylettömän joustavaa, et sitä on kauhian vaikea kuvitella ajatuksemme taustalta.⁴⁴⁴

Kylä on ollut muutakin kuin luotsikylä. Kylän pohjoispäähän Lypertön saarelle Katanpäähän venäläiset rakensivat vuosina 1915–1917 varuskunnan.⁴⁴⁵ 1900-luvun taitteessa Lypyrtti oli talonpoikaispurjehduksen aikainen merkittävä laivanvarustaja- eli retarikylä.⁴⁴⁶ Alueen saaristolaiset ovat aikoinaan liittyneet ”kustavilaisveneiksi” kutsutuilla aluksilla vuosisatojen ajan Tukholmaan ja Tallinnaan purjehtineiden talonpoikaisaluksien eskaaderiin. Kansatieteilijä Ulla Kallbergin mukaan lypyrtiläiset talolliset näyttivät 1800-luvun puolivälissä olevan muita kustavilaisia tehokkaampia.⁴⁴⁷ Kylässä on ollut myös kalastajia ja kalakauppiaita. Lypyrtti oli 1920-luvulla Tukholmaan viedyn kalan Lounais-Suomen kauppakeskus.⁴⁴⁸ Tätä 1800- ja 1900-luvun taitetta Ossian Kuusinen kuvaa seuraavasti:

Sillo elämää oli, ei ny mittä elämä olekka. Kaik o valla semmost nukkunut. Esimerkik laivaliike oli, et vois ol kymmene kaljaassiki ja joku purjehduslaivaki satamas. Kahdes talos ol neljä viis palvelijaki ja kummassakin talos. Sitte isäntväki kans ja sit muut väkki ol kans. Ko kalastus tarvit paljo väkki ja ko se kannatti sillo sit viäl.⁴⁴⁹

Kuusisen muistossa Lypyrtiläisessä ei ole enää entisaikojen elämää, jolla hän viittaa talonpoikaispurjeveneiden aikaan. Lypyrtiläisyyttä ja myöhemmin kylää ovat aikoinaan sivunneet erilaiset muuttoliikkeet, kantasuomalaisien asettuminen sisämaasta rannikolle, kruunun aikaansaama ruotsalaisten asuttaminen saaristoon, ensimmäinen ristiretki, kuninkaankartanon pitovelvollisuus ja luotausvelvollisuuden aloittaminen, luotsi-merikapteenien kulku kauas kylän ulkopuolelle jopa Itämeren ulkopuolelle, siirtokarjalaisten tulo ja viimeksi kesämökkiläisten tulo.

Maantieteilijä Ari Lehtisen mukaan kylä on paikka, joka avautuu ja yhdistyy muihin paikkoihin osana yhteiskunnallisia merkityskamppailuja, ja se muodostaa koko ajan mitä erilaisimpia uusia risteymätiloja.⁴⁵⁰ Paikkatutkimuksissa on todettu, että juuri eri tulokkaista ja heihin reagoimisen summavaikutuksesta syntyvä liike pitää paikan jatkuvassa muutoksessa. Niin syrjäseutujen

444 TKU/A/10/17/H1. Haastateltava viittaa tutustuneensa historiantutkija Matti Klingenin *Muinaisuutemme merivallat* (1983) -teokseen.

445 Halén 2001, 10–12; Holmroos 2001, 6–7; Pakola 2005, 12.

446 Kouri, J. 2011a, 65–67, 74–75, 82.

447 Kallberg 2004, 38–39.

448 Kouri, J. 2011a, 47–48.

449 Lettinen 1999, 14.

450 Lehtinen 2006, 49.

kuin kasvukeskustenkin paikallisuuksien on katsottu hahmottuvan jonkinlaisessa paikkakokemusten ja -merkitysten muutosvirrassa. Myös lisääntyvä liikkuvuus antaa tilaa paikkakokemusten henkilökohtaistumiselle ja perinteisistä yhteisösiteistä vapautumiselle. Paikalliskulttuurin vallitseva tulkinta ei ole eikä ole ollut pysähdystilassa.⁴⁵¹

Lyyprtti on ollut maantieteellisesti risteys vesiväylien varrella. Maiseman ja vesillä liikkumisen logiikka säätelee myös paikallisuuden kokemusta. Tila, maisema ja siinä liikkumisen mahdollisuudet lisääntyvät toisin kuin esimerkiksi maan rajoja korostavassa maanviljelyskulttuurissa, eivätkä noudata maantieteellisen läheisyyden periaatetta vaan vedessä tai jäällä kulkemisen reittejä.⁴⁵² Paikan tunnun lisäksi tilan tuntu on avarampi, kun rannasta avautuu näkymä merelle ja kulkureitti muualle. Lyyprtillä on vähän yhteistä perinteisenä pidettyjen kylän tunnusmerkkien kanssa.⁴⁵³ Se on kuitenkin ollut kylä siinä mielessä, mitä yleisesti puheessa vanhan agraarin Suomen kylillä on tarkoitettu: maaseudulla sijainneita asutusryhmiä, joiden asukkaiden elämisen tapa on ollut sidoksissa luontoon ja luonnonresurssien hyödyntämiseen.⁴⁵⁴ Lyyprttiä kylänä voitaisiin kuvata mikrohistorian termillä *tyypillinen poikkeus*.⁴⁵⁵ Lyyprtin yhtenä elinehtona oli vielä luotsauksen aikaan laajan merialueen tuntemus ja sen yhteydet olivat nykyistä termiä käyttäen globaaleja. Tästä rannoilta merelle päin -näkökulmasta katsoen Lyyprtti ei ole ollut marginaalissa kuin luotsauksen lopettamisen jälkeisen ajan.

Paikkalukujen kirjoittamisen jälkeen oli aika päättää Lyyprtti-kirjan rakenteesta. Yksi vaihtoehto olisi ollut liittää paikka- ja saariluvut suoraan julkiseen Kustavin kylän historiaan. Halusin kuitenkin korostaa paikallisen muistitiedon antamien johtolankojen sanelemana kylän merellisen sijainnin, Itämeren pohjoisen rannikkoalueen historiaa ja kylää, jonka keskellä oli vesi ja joka sijoittui vesiväylien varrelle.⁴⁵⁶ Alueelliset tarinat sijoittuvat paikallisen ja kansallisen historian väliin.⁴⁵⁷ Tässä tutkimukseni vaiheessa koin olevani historian julkisten esitysten ja kansanomaisen historian, historiaksi muuttumisen kahden väylän välisessä vuorovaikutuksessa ja historiaksi tekemisen yhteisöllisessä prosessissa. Omat valintani Lyyprtti-kirjan rakenteesta päättävänä kokoajana lisäsivät valtaani erityisesti tässä vaiheessa, jossa minun oli kytkettävä suullinen

451 Lehtinen 2006, 45, 50.

452 Siikala ja Uljašev 2003, 136–137.

453 Ks. Heikkinen 1999, 23–24, 27–33; Leimu 1980, 188.

454 Ks. Kirveenummi & Räsänen 2000, 8.

455 Ks. Peltonen, M. 1996, 21–22. Peltonen kirjoittaa, että mitkä tapaukset ovat ”tyypillisiä poikkeuksia”, on tutkijan ratkaistava (mts., 22). Ks. myös Ginzburg 1996, 193.

456 Ks. Cresswell 2004, 100.

457 Mts. 100–101; Paasi 1984, 125–138, 172.

historia sen vihjaamaan alueen pitkäkestoiseen historiaan. Toimijuuteni perustui kuitenkin tutkijuuteeni ja siinä tekemiini valintoihin tutkimusaineiston ja kirjallisuuden pohjalta, mutta myös paikallisessa ympäristössä syntyneisiin kokemuksiini.

Esihistorian tuhinaa hylkeen hengityksessä

Kylässä hylkeet ovat olleet siellä viettämiäni vuosien ajan yleinen puheenaihe. Kun ihmiset ovat käyneet kylän ulkopuolella Seksmiilarilla tai Ahvenanmaan saaristossa, heiltä kysellään hyljehavainnoista, ja haastateltavat ovat nähneet hylkeitä myös kylän alueella.⁴⁵⁸ Myös itse olen nähnyt hylkeitä purjehtiesamme Ahvenanmaan pohjoispuolen saaristossa. Myös kerran aamu-uinnilla Ströömässä käydessäni kuulin hylkeen tulevan hengittämään vastakkaisen rannan kala-altaiden läheisyydessä. Syy keskusteluihin on se, että hylje on nykyään kansainvälisenä luonnonvarana ja ympäristö- ja luonnonsuojeluliikkeen eräänä symbolieläimenä laajan mielenkiinnon kohteena.⁴⁵⁹ Hylkeet olivat ensimmäisiä Itämeren alueelle ihmisiä houkuttelevia tekijöitä.⁴⁶⁰ Tapporahojen käyttöönotto laajensi hylkeiden pyynnin 1910-luvulta lähtien hyljekantojen ylimetsästykseksi, mikä pienensi yhdessä ympäristömyrkkujen kanssa 1900-luvun kuluessa hyljekannat uhanalaisiksi. Hylkeet rauhoitettiin vaiheittain. Nyt Itämeren hyljekannat ovat sivuuttaneet akuutin uhanalaisuuden ja kasvavat tasaisesti.⁴⁶¹ Niiden metsästämiseen saadaan taas lupia. Kolme kyläläistä miestä myös metsästää satunnaisesti hylkeitä.⁴⁶²

Puheet ja haastatteluissa olevat kommentit lähtevät usein liikkeelle hylkeiden harvinaisista yksittäisistä esiintymisistä kylän alueella. Omat kokemukset hylkeiden kohtaamisista ovat herättäneet mielenkiinnon. Hylkeen koko, sen aiempi uhanalaisuus ja harvinaisuus kesän aikana kylän vesillä ja erityisyys vedessä elävänä nisäkkäänä tekevät sen kohtaamisesta muistettavan. Puheissa kyläläiset korostavatkin esimerkiksi hylkeen hengityksen tuottamaa ääntä

458 TKU/A/10/19/H1; TKU/A/09/59/H1. Hyljehavainnoja on paikallisen asujan mukaan koko Ströömin mitalta ja Lypyrlistäkin vuosittain useita, mutta pääosin havainnot tehdään vasta kesävieraiden lähdettyä (Skytén-Suominen 2016).

459 Ks. Ylimaunu 2000, 12.

460 Mts. 490. Juha Ylimaunun mukaan osassa Itämeren suomensukuisia yhteisöjä säilyi animistinen suhtautuminen hylkeisiin pitkälle 1900-luvulle. Hänen mukaansa viimeistään keskiajalla kaupallisen kalastuksen lisääntytyä ja kristinuskon muuttaessa ihmisten maailmankuvaa hylkeistä muodostui ihmisen kilpailijoita kalavaroista, mikä korostui hyödyn ja valistuksen aikakaudella. (Mts. 491–492.)

461 Mts. 492.

462 Kahta miehistä en haastatellut, sillä heidän paikkaansa koskevassa haastattelussa oli mukana vain talon emäntä ja kolmas mies ei ottanut haastattelussa hylkeitä puheeksi.

sen tullessa pintaan ja hylkeen inhimillistä ulkonäköä.⁴⁶³ Puheissa pohditaan hylkeiden niin aiempaa kuin nykyistä esiintymistä ja niiden määrää yleisesti Saaristomeren pohjoisella ja Itämeren alueella sekä syitä, miksi ne tulevat kylän alueelle. Syyksi arvellaan se, että ne tulevat siikojen perässä.⁴⁶⁴ Yksi haastateltavista muistaa kuulleensa, että hylkeitä olisi ennen metsästetty jopa kylän alueella, ja ottaa ikään kuin johtolangaksi tai todisteeksi Hilman talon vintillä olevan aukon:

H: Että rauhotus on tehny sen, että mulle tää on vielä uus tilanne, että hylkeitä on näin paljon. [Nimi] sano näin, että jos katot Hilman taloo, sitä merenpuoleista vinttiä, niin siin on semmonen pieni aukko. [Nimi] muistaakseni sano, että siitä aukosta on aikoinaan ammuttu hylkeitä. Mää oon miettiny, et onks tää totta, mut näin mä muistan. Mää oon muistaakseni kysyny [nimi]lta, että onks näin ja [nimi] ois sanonu, että on.⁴⁶⁵

Menneisyyden maisemaa haetaan tässä myös ei-inhimillisiin toimijoihin liittyvässä toiminnassa. Kylässä vuosikymmeniä viettänyt haastateltava muisteli kuulleensa, että hylkeiden määrä oli aiemmin ollut nykyistä vähäisempi, mutta tilanne olisi johtunut Katanpään rakentamisen (1915–1917) räjäytystöistä.⁴⁶⁶

Tutkijana kylän alue laajeni mielessäni ympärihistorian vaikutuksesta laajemmin Itämerelle ja ymmärsin myös hylkeen kuuluvan oleellisena toimijana Lyyrtyin historiaan. Lyyrtyin kylästä vedenpinnan yläpuolella oli ajanlaskun alun tienoilla vasta muutamia korkeampia huippuja, kuten Katanpään ja Telegraftivuoren korkeat kalliot. Jo nämä ovat todennäköisesti olleet korkeutensa vuoksi suomenkielisten mantereelta tulevien hylkeenmetsästäjien ja kalastajien levähdys- ja tähystyspaikkoja.⁴⁶⁷ Kylä sai ensimmäiset pysyvät asukkaat vasta noin 1500-luvulla.⁴⁶⁸

”Jään kokeminen” -luvussa kuvasin Kasper Edward Wirtasen kertomusta kahden kapteenin lähdöstä metsästämään hylkeitä läheiselle Seksmiilarille kevätjäiden lähdön aikaan. Wirtanen kirjoittaa pakinansa alkuosassa:

Siit on kumminki jo yks sata vuot aikka. Se men ja ol siihe aikkan ko Lyyrtyis ol viel jotaki olemist enemmän ko ny. Sillon tääl ol laeva ja ol niitten kapteeni. Nämäk kaks äijä yks kevättaly, kute heil mittän kiirut men ja ol, nii hep päätti yks kaunis huamelta, että ny he lähtevä hylkkes. Mitäst, se ol siihe aikkan ko ol viel hylkkei tuol Seksmiilarillaki. Kymmenittäisi niit

463 Ks. esim. TKU/A/09/51 ja TKU/A/09/68.

464 TKU/A/09/68; TKU/A/09/70/H1; TKU/A/09/78.

465 TKU/A/09/70/H1.

466 TKU/A/09/81/H1.

467 Ks. Pitkänen 1990, 137–138.

468 Kouri, J. 2011a, 26.

käväsinkin kaunein päivin näk makkaskelevan tual jäämpääl, ko jää jo jostam paikka rupesi raukkema.⁴⁶⁹

Samoin kuin nämä Wirtasen kuvaamat talonpoikaispurjehduksen aikaiset kapteenit 1800-luvun loppupuolelta, niin luultavasti kaikki kyläläiset ovat harjoittaneet monia elinkeinoja rinnakkain riippuen otollisesta vuodenajasta tai saaliiden esiintymisestä. Luotsaus oli pitkään luonteeltaan luontaiselinkeinoissa eläneiden talonpoikien sivutoimenaan harjoittamaa toimintaa. Luotsit harjoittivat oman ammattinsa ohella muita elinkeinoja kuten kalastusta, hylkeenpyyntiä ja karjanhoitoa. Nämä muodostivat huomattavan osan perheiden toimeentulosta, sillä luotsauksesta saadut ansiot jäivät varsin vähäisiksi.⁴⁷⁰ Kalastus- ja hylkeenmetsästyksen alue on ollut ja on suurempi kuin kylän alue. Myös ympäristössä olevat ei-inhimilliset toimijat, eläimet, liikkuvat kylän rajojen ulkopuolella. Ympäristön laajan alueen seuraaminen oli edellytys myös näiden elinkeinojen toteuttamiselle Lyyrtyssä.

Hylkeenmetsästyksen ja ihmisen suhde hylkeeseen on hyvä esimerkki siitä, miten aihe ei noussut esiin kaikissa haastatteluissa ja silti itse tutkijana nostin sen esiin Lyyrty-kirjassa. Esittelin tietolaatikossa hylkeen historiaa tiivistetysti eläimenä, jonka perässä ihmiset tulivat Itämeren alueelle ja jonka kanssa ihmisillä on ollut pitkä yhteinen historia.⁴⁷¹ Paikkalukujen jälkeen kehyskertomuksen kirjoittamisessa paikallistuin yhtäaikaisesti ympäristön kokemiseen, niin ajalliseen, pitkäkestoiseen historiaan kuin omaan kokemukseeni niin paikkoja yhdistävän veden päällä veneessä kuin kotirannan vedessä.⁴⁷² Mielessäni yhdistyvät tuona aikana Lyyrty-kirjan rakenteen ratkaisut ja omat kokemukseni niin ulkona kylästä kuin kylän sisällä. Tämä oli hiljaisen kokemuksellisen tiedon ja intuitiivisen kokemuksen yhdistymistä tavoitteeni, Lyyrty-kirjan kehyskertomuksen kirjoittamiseen ympäristöhistorian näkökulmasta. Kokemuksellinen, hiljainen tieto ja tavoitteellinen toimintani rakensivat yhdessä asian merkitystä merkityksenannon tapahtumassa.⁴⁷³ Sitä ei tältäkään osin ole mahdollista kuvata täydellisesti. Se tuo kuitenkin lisätietoa siihen, miten tutkimuskohteen ympäristössä elävässä tutkijassa merkityksenanto tapahtuu ja miten päädyin joihinkin valintoihin tutkimuksen edetessä aineiston ja myös omien kokemuksieni pohjalta. En kirjoittanut kylän historiaa hylkeen ja ihmisen suhteen pohjalta. Hylje toimijana ja sen näkeminen

469 Wirtanen 2011a, 11.

470 Ala-Pöllänen 2011; Lähteenoja 1947, 44–54; Nyman 2011, 59.

471 Kouri, J. 2011a, 12, 25. Tietolaatikon tekstin lähteenä käytin Juha Ylimaunun (2000) väitöskirjaa.

472 TPK290609.

473 Ks. Polanyi & Prosch 1975, 33–35, 57

niin kylän ulkopuolella kuin kylässä ohjasivat minua näkemään suuremman ajallisen ja tilallisen ympäristön merkityksen kylän historiassa.

Akanvirran ajatuksia aamu-uinnilla

Kysyessäni haastatteluissa uimisesta monet kesämökkiläisnaiset mainitsivat käyvänsä aamu-uinnilla.⁴⁷⁴ Miehet eivät joko käy tai ainakaan mainitse asiaa haastatteluissa. Yksi haastateltavista naisista kertoi tavan olevan tuttu lapsuudesta asti:

Joka aamu ensimmäiseks, ennen kun mitään söi tai muuta, niin juostiin suoraan sieltä vintiltä alas ja sukellettiin sinne veteen. Et se oli niin kun hyvä aamun alotus. Oli vaikka kuinka kylmä tai tuulinen tai myrskyinen sää, niin aamu-uinnilla piti käydä.⁴⁷⁵

Aamu-uinnilla käytiin heti herättyä, välittämättä siitä, millainen sää oli. Toinen kuvasi kokemustaan seuraavasti:

Joo kyl mä joka aamu uin niin – – että mä oon tosiaan niin jossain entises elämäss varmaan ollu kala, mulle on hyvin luonnollista vedessä oleminen...⁴⁷⁶

Aamu-uinti tuntuu olevan haastateltavilla erottamaton, itsestään selvä osa kesän ja päivien ohjelmaa. Kävin myös itse aamu-uinnilla joka aamu alkaen touko-kesäkuussa ja lopettaen syksyllä syys-lokakuussa. Seuraava tutkimuspäiväkirjan lainaus kesältä 2009 sijoittuu heinäkuiseen aamuun:

Kallioon on vedestä kaivertunut kädenkokoinen kuvio. Tässä, mistä menen veteen, missä rituaalini rohkeudesta tapahtuu joka aamu. Nousen ylös vedestä. Veri kulkee iloisesti ja reippaasti. Iho tuntuu omalta ja innokkaalta. Olen herännyt.

Pyyhittyäni veden iholtani, kädet tuntuvat tahmeilta. Eilen ei vielä niin ollut. Katson taakseni veteen. Siinä leijailee pienen pieniä hiukkasia. On heinäkuun loppua. Kesäkuu oli kylmä, nyt kelit ovat lämmenneet. Meressä ei ehkä voi uida muutaman kymmenen vuoden kuluttua. Elämä hiljentyy vesissä tai särkikaloja tulee lisää, samoin niitä syöviä lintuja. Mille on tarjontaa, se lisääntyy. Otsonikerros ohenee, ulkosalla ei ole olemista. Säteet aiheuttavat näköongelmia silmiin, syöpäriskiä ja ihotauteja. Lapset uivat vain uima-altaissa. Ihmisen ihon ei tule olla kosketuksissa veden kanssa.

474 TKU/A/09/54; TKU/A/09/59/H2; TKU/A/09/66; TKU/A/09/58/H2; TKU/A/10/5; TPK240607.

475 TKU/A/09/54.

476 TKU/A/09/66.

Nousen takaisin talolle. Kamarissa puen heppoiset vaatteet päälleni, suin käsilläni hiukseni ja menen keittiöön. Ennen täällä keitettiin kahvikin meriveteen. Kaivo on tänä kesänä kuivunut nopeasti. Eilen siitä saatiin vaivoin löylyvedet kiukaalle. Sadeämpärit on tyhjennetty, pohjalla lilluu sameata mössöä, ehkä hyttystoukkaa. Jollei sada, on ensi kerralla saunassa pestävä merivedellä, niin jos silläkään. Kylällä on kaupan seinässä juomavesihana. Vesi on kannettava saareen. Jalkapohjassa kirvelee tulehtunut haava. Silmät eivät tunnu aukeavan rämhästä. Veden yllä räpiköi merimetso lentoon.⁴⁷⁷

Sosiaaliantropologi Sarah Pink käyttää käsitettä aistietnografia (engl. *sensory ethnography*) painottaen tällä tutkittavien ja tutkijoiden moniaistillisten kokemusten merkitystä paikan tarkastelussa.⁴⁷⁸ Omassa kokemuksessani kohtaan niin tämänhetkisen veden ihollani kuin muistojen veden lapsuudesta, minkä ilmaisen seuraavasti: ”Muistelen yhteistä lapsuuttamme”. Olin vietänyt lapsuuden kesiäni 1970-luvulla naapurikunnan Lokalahden alueella, josta myös omakohtainen muisto aamu-uintien kirkkaista vesistä tuli mieleeni. Tutkimuspäiväkirjan lainauksessa sinileväinen vesi on iholla kirjaimellisesti tahmeana tunteena. Koska olin haastattelijana kuullut kertomuksia kirkkaista vesistä, tutkijan mieleni muistutti myös kyläläisten kokemuksista. Kokemukseni vahvistui haastattelujen ja kylän yleisten puheenaiheiden myötä: myös muut kyläläiset olivat huomanneet vesien laadun heikkenemisen kylän alueella, havaintoni ei enää ollut vain henkilökohtainen epäily. Henkilökohtainen kokemus tuossa hetkessä ja paikassa oli veden ja maan rajakohdassa, rannassa. Se yhdistyi Lyyrtyin muistitiedon kollektiiviseen, kulttuuriseen muistiin vedestä ja sai tulevaisuuteen kurkottavan kuvitteellisen merkityssisällön.

Tässä palaan Michel de Certeauun ajatukseen, jonka mukaan käytännön taidot ovat samanaikaisesti tietoisuuden käytäntöä. Vaikka kirjoittajana Lyyrtyin suullisen historian tekstualisaatioprosessissa kokosin merkitykset kirjalliseksi tuotteeksi, sen mahdollistivat monet merkityksenantoprosessin aikana kohtaamani inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat.⁴⁷⁹ Jos tarkastelemme vettä ihmisen rinnalla heterogeenisenä toimijana, voimme keskittyä merkityksenantoon, siihen miten se toiminnassa tapahtuu. Aamu-uinti ei ole minulle vain virkistytymistä, vaan veden kohtaamista, vedessä olemista. Vedessä ollessa myös ruumiin tuntemus itsestään muuttuu vaikuttuen tästä toisesta toimijasta.

477 TPK XX072009.

478 Pink 2009, 1–4.

479 Ks. Latour 2005, 54, 212–213, 218.

Uimisen tilallinen käytäntö sai kirjoituksessani rituaalin luonteen. Lisäsin rituaalinomaisuuden siihen.⁴⁸⁰ Yhdistän kokemukseeni näin myös uskonto-tieteellistä, tutkijan käsitteistöä. Tuota sanaa käyttävät myös haastateltavat.⁴⁸¹ Aamu-uinti on rituaali toistettavuutensa perusteella.⁴⁸² Se sijoittuu vuorokauden rytmissä yön ja päivän raja-aikaan, aamuun. Kokemustani voi tarkastella rituaalin kaltaisena vuorovaikutuksellisenä tapahtumana ympäristön kanssa, jossa se oli enemmän kuin vain henkilökohtainen kokemus.⁴⁸³ Historian ja sukupuolentutkija Terese de Lauretis korostaa paikantumisessa prosessin ruumiillisuutta: ruumis on se paikka, jossa yksilön suhde sosiaaliseen todellisuuteen materialisoituu ja todentuu.⁴⁸⁴ Thomas A. Tweedin mukaan ruumiillisen itsen ja luonnon rajassa, sen kohtaamisessa ja siihen liittyvissä tunteissa ihminen kohtaa rajallisuutensa ja kärsii siitä. Uskontojen rituaalit, merkitsevät näitä rajoja ja antavat polkuja niiden ylittämiseen.⁴⁸⁵ Rituaaleihin kohdistuva tutkimus heijastelee läntisessä kulttuurissa tapahtunutta muutosta siinä, pidetäänkö rituaaleja enää yksinomaan uskonnollisina. Joka tapauksessa rituaaleja pidetään voimakkaina itsen tai toisen, yksilöllisen tai yhteisöllisen identiteetin rakentumisessa.⁴⁸⁶ Jonathan Z. Smith kirjoittaa rituaalin olevan ennen kaikkea tapa suunnata huomiota, paikan ottamista. Rituaali ei hänen mukaansa ole ilmaus vastauksena pyhälle, vaan jokin tai joku on tehty pyhäksi rituaalin avulla. Rituaali on keskeinen luova prosessi, jonka avulla ihmiset tekevät maailmasta merkityksellisen elää.⁴⁸⁷ Vedessä ollessa oma rajallisuus tuntuu hetkeksi katoavan ja keho yhdistyy sitä ympäröivään veteen. Kokemusta voisi kuvata ympäristön kanssa yhdeksi tulemiseksi.

Se, antavatko haastateltavat käsitteelle kuitenkin laajempia sisältöjä kuin joka aamu toistuvan toiminnan, ei voi sanoa. Aamu-uinnilla lyypperttiläiset peseytyvät ja virkistäytyvät. Veteen liittyvät riitit ja rituaalit eri uskonnoissa liittyvät usein initiaation tai puhdistautumiseen.⁴⁸⁸ Saastunut vesi menettää merkityksensä puhdistajana tai virkistäjänä. Uiminen on myös veteen menemistä, paikkaan minne ei aiemmin kylässä pitänyt ”joutua”. Siinä ollaan myös

480 Ks. Knott 2005, 43.

481 'Rituaali' aamu-uinnin yhteydessä ks. TKU/A/10/5.

482 Ks. Polanyi & Prosch 1975, 154.

483 Ks. Smith 1992, 2, 11.

484 Koivunen & Liljeström 2004b, 278.

485 Tweed 2006, 136.

486 Kreinath, Snoek & Strausberg 2006, xiv–xvi.

487 Smith 1992, 105–106. Smith kirjottaa pyhän isolla alkukirjaimella (mt.); ks. myös Knott 2005, 101.

488 Shaw & Francis 2008, 11.

niin rannan kuin veden ja maan sekä veden pinnan raja-paikassa Vesi on ollut kylässä kaiken mahdollistava, mutta myös uhkaava elementti.⁴⁸⁹

Tutkimuspäiväkirjan lainaukseni loppu kuvaa pelonsekaista tunnettani. Aamun puhdistavan ja raikastavan hetken jälkeinen pettymys voimistui koko vesiympäristöä koskevaksi tulevaisuuden kauhukuvitelmaksi. Tunteen voimistuminen johtui veden saastumisen merkkien tulemisesta sanatarkasti iholle, oman ruumiin sisä- ja ulkopuolen rajalle. Kyläläisten puheet ja yhteinen huoli saastumisesta olivat siinä hetkessä henkilökohtaisen rajalla ja kosketuspinnalla.

Michael Polanyi kirjoittaa, että me ruumiillistamme omat ajalliset vasta muodostumassa olevat kokemuksemme käsittämään pitkiä aikakausia ja yhdistymään yhdessä hetkessä, jossa koemme myös yhdistyvämme toisiin ihmisiin. Jos se sattuu olemaan perinteinen säännöllisesti toistettu seremonia, se saattaa ylittää rajan tullakseen pyhäksi tai uskonnolliseksi.⁴⁹⁰ Uiminen ei ollut kylän perinteinen vaan kesäasukkaiden tuoma tapa, josta on tullut naisten suosima toistettu teko.⁴⁹¹ Näin se ei kerro menneisyydestä, vaan nykyisyydestä, hetkestä, jossa historiaa tuotetaan. Nykyään lapsia ei enää uimaan mennessä varoitella näkistä. Uusi varoituksen kohde on meressä oleva sini-levä, oikeammin sinibakteeri (lat. *Cyanophyta*).⁴⁹² Punkin levittämä bakteeri tai sinilevän sinibakteeri ovat ihmissilmälle näkymättömiä, mutta niiden vaarallisuus on tieteellisesti todettua. Sinilevän myrkyllisyys uhkaa koko olemassaoloa saastuttaen veden. Aiempi näkymätön ei-inhimillinen toimija, näkki, oli vaarallinen, mutta sellaisena toimi varoittajana kuoleman ja elämän rajalla. Nykyinen ei-inhimillisen näkymätön vaarallinen toimija, bakteeri, tuo vaaran rajan lähemmäksi ihmistä, iholle ja ihmisen sisään. Bakteerit voidaankin samoin tulkita ei-inhimilliseksi aktantiksi, joka on antanut ihmisille aiheen myös nostalgiseen kerrontaan.⁴⁹³

Niin globaalin ympäristötilanteen kuin paikallisen kalankasvatuksen aiheuttama meriveden likaisuus on ambiguuteetti, moniselitteinen, monien eri tulkintatapojen synnyttämä poikkeava ominaisuus. Mary Douglasin mukaan tällaista poikkeamaa voidaan käsitellä kulttuurissa useammalla tavalla. Kulttuurissa ei voida sivuuttaa poikkeavuutta, jota sen luokitukset tuottavat, paitsi sillä uhalla, että luottamus kulttuuriin kyseenalaistetaan. Kulttuurit

489 Ks. Douglas 2000, 183; ks. myös Anttonen 2010, 129; Anttonen & Viljanen 2000, 22–23. Feministisistä ruumiiseen ja ruumiillisuuteen yhdistetyistä teorioista ks. esim. Palin 2004. Palin kirjoittaa kokoa-
vasti, että ruumiillisuutta neuvoteltaessa kamppaillaan ruumiin määrittelystä. Siksi ruumis käsitteel-
listetään erilaisissa strategisissa yhteyksissä eri tavoin. (Palin 2004, 226.)

490 Polanyi & Prosch 1975, 153, 161.

491 Ks. Siivonen 2008, 234.

492 Leväkukintoja on esiintynyt Itämeressä jo ennen kuin ihminen alkoi viime vuosikymmeninä muut-
taa tilannetta ratkaisevasti voimakkaalla ravinnekuormituksella. (Hallanaro 2010, 24.)

493 Puhtauden muuttumisesta medikalisoituneeksi käsitteeksi ks. esim. Anttonen & Viljanen 2000, 14.

ovatkin varautuneet eri tavoin anomaalisiin tai moniselitteisiin tapahtumiin. Kun epäpuhtaus on ainetta väärässä paikassa, sitä tulee lähestyä järjestyksen avulla.⁴⁹⁴ Douglas kirjoittaa: ”Mikäli eheä käsitysrakennelma halutaan säilyttää, ei siihen voi sisältyä epäpuhtautta tai likaa. Tämän käsittäminen on ensimmäinen askel saastumisen syvempään ymmärtämiseen, mikä johtaa meidät pyhän ja maallisen välisen eron suhteellisuuteen.”⁴⁹⁵ Nähdäkseni Lypyrtiläisten suullisen historian tallennuksen hanke oli näkyvä esimerkki siitä, miten muuttuvat olosuhteet – vanhempien paikallisten kuolemat ja samanaikainen ambiguiteetti, veden saastuminen – saivat lypyrtiläiset etsimään kulttuuriaan, aiemman kylän yhteisöllisyyttä ja ehjältä näyttävää elämäntapaa, joka oli vielä 1960-luvulla ollut kesämökkiläisten koettavissa.

Aiemmissa luvuissa tarkastelemani soutaminen, jään kokeminen tai aamu-uinti eivät ole uskonnollista toimintaa, vaikka kyläläiset tai minä kyläläisenä-tutkijana toimme ne esiin rituaalina. Uskontotieteilijä Catherine Bellin mukaan jonkin toiminnan ritualisointi on strategista käytäntöä, jolla se tehdään erilaiseksi muista toiminnoista. Ritualisaation tarkoitus on yhteisöllisten toimijoiden ritualisointi. Erityisen oleellista on rituaalisen ruumiin vuorovaikutus ympäristön kanssa.⁴⁹⁶ Lypyrtiläisten suullisen historian kokoajana koin aamu-uinnin rituaalina ja veden oleellisena toimijana.

Ruumiillisessa aamu-uinnin kokemuksessani tiivistyi ja aineellistui kylän ja kyläläisten jakama huolenaihe vesien saastumisesta. Siinä yhdistyi tutkijuu-teni kyläläisyyteen. Kirjoitin kyläläisten haastatteluista, uskontotieteellisestä käsitteistöstä ja omasta kokemuksestani. Se oli merkitystiheytymä, muistojen solmu. Vaikka kokemus sinänsä on yksilöllinen ja jokainen aamu-uija käy uimassa eri saarien rannoissa, heitä yhdistävät saman tavan lisäksi vesi, aika ja paikka. Sama oli ominaista lypyrtiläisten muistitiedolle: sitä kertovat yksilöt, yksilöt muistavat ja muistelevat, tutkijana kokosin ne yhteiseksi historiaksi. Vesi-teema vahvistui vähitellen myös ympäristöhistorialliseksi Lypyrtiläisten kirjain rakenteen kontekstiksi. Lypyrtiläisten kirjain kansikuvaan sijoitimme valokuvia ihmisistä, maisemista ja eläimistä taustana olevaan veteen. Vesi näyttäytyi plasmana, kaiken välissä olevana aineellisena, mutta aineettomia merkityksiä tuottavana toimijana.

Uiminen ei ollut paikallisten ajallis-tilallinen käytäntö ja haastatteluissakin siitä kertoivat vain muutamat kesämökkiläiset. Sisäpiiriläisenä tutkijana kuitenkin eläessäni samassa päivittäisessä ympäristössä rutiininomainen aamu-uintikokemukseni auttoi minua ymmärtämään, että vesi oli oleellinen

494 Douglas 2000, 88–92.

495 Mts. 92.

496 Bell 1997, 140–141, 98–99.

toimija kylässä ja erityisesti sen historiantuottamisen prosessissa. Oman kehoni tilallis-ajallinen kronotooppi toimi merkitysten vastaanottajana, välittäjänä ja tulkitsijana.

Öljä laineilla ja tutkijan uudelleenpaikantuminen

Tulimme Kekoniittyyn, laiturilla oli useita palokunnan ja öljytorjunnan autoja, kolme venettä, isompi aukolla ankkurissa, Hylje, joka ei kuitenkaan pysty tekemään mitään saariston sisällä. Kylässä haisi, päätä särki vähän koko ajan. Kevytpolttoöljyä oli valunut 8000 litraa troolarista, joka oli saanut pohjavaurioita ja potkurikin mennyt rikki, luultavasti Saukkovuoren loiston kohdalla, Holman eteläpäässä tai ehkä jo Niemisen ”kotokiven” kohdalla, kuten [nimi] epäili. [Nimi] ajelutti palokunnan miestä Holman rannassa. Harkitsevat siihen valkoisen helminauhankaltaisen kellukkeen laittoa, ettei öljy tartu kallioille. Se siitäkin kyllä haihtuu. Vedenpinta on kuin newage-julisteissa, kuin bensaa laineilla. Kävimme saunomassa. – – pesin käteni ja pimeässä roiskin öljyä kauemmaksi. Tähtikirkas yö. Toivoimme tuulta, joka veisi öljyn avarammille vesille, ja aurinkoa, joka haihduttaisi öljyä.⁴⁹⁷

Tutkimuspäiväkirjan otteessa kuvaan syyskuussa 2013 tapahtuneen troolarin öljyvuodon jälkeisiä tunnelmia. Vaikka vahingot jäivät suhteellisen vähäisiksi, pienimuotoisen öljykatastrofin kokeminen omassa kylässä vahvasti käsitöksiäni autoetnografisen kirjoittamisen menetelmän hyödyllisyydestä. Se vaikutti kylän historiantuottamisen prosessin tulkintaan muistuttaen minua konkreettisesti ihmisen vastuusta ympäristöstään ja siitä, ettei sen jatkuvuus samankaltaisena ole itsestäänselvyys.

Kylän historian, Lypyrtti-kirjan kokoajana olin pyrkinyt toteuttamaan haastatteluissa kuulemiani haastateltavien eri ääniä. Koska haastatteluissa ei ollut yhtenäistä toivetta tuoda kysymyksiä kalankasvatuksen vaikutuksista veteen Lypyrtti-kirjaan, eivätkä kalankasvatuksen vaikutukset veteen olleet yksiselitteisiä, jätin keskustelut siitä kirjoittamatta. Koin sen olevan kysymys, joka vaatisi enemmän asiaan perehtymistä ja neuvotteluja kyläläisten kanssa. Kalankasvattaja ei myöskään kirjoittanut, vaikka hänelle sitä ehdotin. En myöskään kokenut kyläkirjan olevan paikka, jossa ristiriitaisista asioista neuvotellaan. Jätin myös joitain muitakin kiistanalaisia, joskin jo menneisyyteen sijoitettavia aiheita, tuomatta esiin. Päädyin kirjoittamaan kalankasvatuksen vaiheista haastattelujen perusteella osaksi Alastalon historiaa. Se, että tulin tietoiseksi niistä haastatellessani kalankasvattajaa, muokkasi omaa

497 TPK110913.

asennoitumistani. Aiemmin se oli perustunut omiin havaintoihin ja muiden kyläläisten ajatuksiin.

Asemani sisäpiiriläisenä tutkijana ja kylähistorian tallentajana sitoi minut riippuvuussuhteisiin niin kyläläisten, ympäristön kuin prosessista syntyvien kirjallisten tuotteiden kanssa. Lypyrtti-kirjan tekijänä olin toteuttanut ryhmän toivetta tallentaa historiaa. Historiankirjoittajana tallensin kyläläisten muistia, joka muuten olisi jäänyt hiljaiseksi.⁴⁹⁸ Lypyrtti-kirjan jälkeisen tutkimukseni avulla osallistun yhä neuvotteluun siitä, mille asioille annetaan valtaa, mitä pidetään tärkeinä. Erityisesti elämäkertatutkimus ja muistitietohistoria tarjoavat vaihtoehdon yleistyksiin pyrkivälle tutkimukselle, joka on koettu voimattomaksi käsittelemään kokemusten suurta vaihtelua ja äänten kakofoniaa.⁴⁹⁹ Alessandro Portelli kirjoittaa, että työn ja sen sisältämän tiedon palauttaminen yhteisön jäsenille on heille mahdollisuus organisoida tietonsa tarkemmin, nostaa tietoisuutta, saada rakenne sille, mitä he jo tiesivät. Se ei ole vain aineistonpalauttamista vaan myös tulkinnan mahdollisuuksien tarjoamista. Tutkijan näkemykset saattavat vahvistaa joidenkin yhteisön jäsenten näkemyksiä tai olla niille vastakkaisia.⁵⁰⁰ Halusin tutkimuksessani myös tuoda kyläläisille luettavaksi Lypyrtti-kirjan kokoamista ohjanneita tekijöitä sekä sen ulkopuolelle jääneitä aineistolainauksia ja niihin liittyvää tulkintaani. Koin vastuullisuutta osittain sen takia, mitä olin havainnut tutkimuksen aikana, mutta myös siitä syystä, että jaoin muiden kyläläisten kanssa tutkimusaiheenani olevan merkityksenantoprosessin. Tiedonintressini muuttui Lypyrtti-kirjan jälkeen emancipatorisemmaksi: nyt oli tärkeätä oman sisäpiiriläisen kokemukseni huomioiminen ja autoetnografisen otteen käyttöönotto, jotta itsereflektion avulla myös vapauttaisin itseni oletettujen riippuvuussuhteiden vallasta.⁵⁰¹

Jo Lypyrtti-kirjassa toin esiin veden varrella ja veden äärellä elämisen näkökulman. Omien kokemusteni ottaminen osaksi tutkimusta, autoetnografia, tekee tutkimukseni läpinäkyväksi niin kyläläisille kuin tieteelliselle yleisölle. Ympäristön ja ihmisen välisen keskustelun asetelma – jonka myös kyläläiset välittivät – johti minut ”moraaliseen uudelleenpaikantumiseen”.⁵⁰² Veden saastumisen neuvottelujen kohdalla pohdin omaa paikkaani ja vastuutani ympäristössä. Pitäisikö minun tuoda esille ihmisten lisäksi ”ympäristön ääni”, varsinkin kun toimijuus laajeni tutkimuksessani käsittämään veden ja siihen liittyvät monet ei-inhimilliset toimijat. Vaikka en ole tutkimukseeni

498 Ks. Connerton 1999, 15.

499 Leydesdorff 1999, 604; ks. TPK190907.

500 Portelli 1997, 68–69.

501 Ks. Habermas 1976, 133, 137.

502 Ks. Malenfant 2010, 41.

ottanut mukaan ontologista keskustelua toimijoista, luonnon arvottaminen ja siihen liittyvät vastuun kysymykset tulivat mukaan tutkimukseen jo haastatte- luissa.⁵⁰³ Kysymykset tutkimuksen (ympäristö)poliittisuudesta nousivat esiin. Ensiksikin, verrattuna aiempiin eettisten ongelmien ratkaisutilanteisiin, jossa perinteiset tavat tai uskonto olivat yhteisön tai yksilön ohjenuorana, yhä ene- nevästi ihmiset joutuvat ratkaisemaan itse omien valintojensa perusteita yksit- täisissä tilanteissa eettisten periaatteiden ohjaamana.⁵⁰⁴ Myös kulttuurin tut- kijoiden on velvollisuus neuvotella ympäristöä koskevista toimista ja kirjoit- taa niistä varsinkin, jos ne tulevat tutkimuksessa esille.⁵⁰⁵ Toiseksi, keskustelu veden saastumisesta on keskustelua veden luonteesta julkishyödykkeenä (engl. *common good*) *par excellence* ja toimijana, joka on läsnä kylässä kaikkialla.⁵⁰⁶ Se näkyy tutkimuksessani erityisesti ei-inhimillisten toimijoiden ottamisessa mukaan merkityksenantoon. Ihmisten aikaansaamat muutokset vesistöissä ovat yleisestikin saaneet tutkijoita hakemaan vaihtoehtoisia ajatusmalleja suh- teessa ympäristöön ja veteen.⁵⁰⁷ Esimerkiksi uskontososiologi Dough Ezzyn mielestä vesi ei ole luonnonelementti, vaan siihen tulisi suhtautua kuin ”ei-ih- miseen”, toiseen.⁵⁰⁸ Olen ennen tutkimustani jo kokenut vuorovaikutuksen niin ympäristön kuin ihmisten kanssa oleelliseksi. Uutta paikantumisessani on se, että olen ottanut näihin vuorovaikutuksiin liittyvät neuvottelut mukaan tekstiin ja tehnyt ne näkyväksi. Itämeren suojelun on nähty edellyttävän julki- suutta, demokratiaa ja kansalaisten aloitteellisuutta. Kansalaisilla ei ole kuiten- kaan riittäviä kanavia toteuttaa omaa suojelutahtoaan tai painostaa päättäjiä Itämeren suojeluun.⁵⁰⁹ Annan myös veden äänen kuulua.

503 Luonnon ja/tai ympäristön arvottamisesta, ympäristöntutkimuksen poliittisuudesta ja tutkijan eet- tisen vastuun käsityksestä suhteessa ympäristöön eri tieteenaloilla ks. esim. Attfield 2003; Haapala & Oksanen 2000; Light & de-Shalit 2003; Massa 2009; Massa & Sairinen 1991; Paulson, ym. 2003; Wal- ker 2005. Lähtökohtana voidaan ajatella olevan sen, että Suomen lakiin on kirjattu yleisesti kansalai- sia velvoittava pykälä, jonka mukaan ”vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille” (Niiniluoto 2000b, 60–61.)

504 Russel 2002, 106–107;

505 Niiniluoto 2000b, 55–56; Hastrup 2009, 15. Suomessa esimerkiksi antropologi Kristiina Korjo- nen-Kuusipuro on väitöskirjassaan tarkastellut ihmisen ja ympäristön kulttuurista vuorovaikutusta poliittis-ekologisen ympäristön ja emotionaalisen ympäristön muodostamana kokonaisuutena (Korjonen-Kuusipuro 2012).

506 Bakker 2011, 357; Shaw & Francis 2008, 3. Meritutkijat ovat perään kuuluttaneet merietiikkaa, moraalista asennetta, joka huomioisi merien roolin planeetan ja ihmisen hyvinvoinnissa (Shaw & Francis 2008, 2.)

507 Ks. esim. Harvey 2008; Shaw & Francis 2008.

508 Ezzzy 2008, 128.

509 Bäck ym. 2010, 343.

Menneisyyden kylän merkityksellistäminen ja pyhittäminen

Thomas A. Tweedin mukaan kodin tekeminen, asuttaminen, ei pääty kodin tai suvun alueen rajalle, vaan laajenee sisältämään ryhmän alueen, kotimaan. Kotimaan kronotooppi voi olla esimerkiksi yksi joki tai suuri valtakunta.⁵¹⁰ Tällainen kyseenalaistamaton kehys Lyyrtiläisen muistitiedossa on vesiympäristö.⁵¹¹ Lyyrtiläisen kirjassa yhdistin kylän historian alueellisesti laajempaan, eri aikoina joko Kalannin muinaismaakunnan tai Itämeren merellisen ympäristön historiaan. Lyyrtiläisen muistiyhteisön kylän, kodin ja ”kotimaan” merkityksellistäminen ja kuvittelu laajeni kylästä maisemaan ja merelliseen elämäntapaan.

Lyyrtiläisten muistitiedon tallentamisen prosessissa aiempi elämäntapa sanoitettiin ja siirrettiin tallennettuna säilymään tulevaisuuteen. Siihen osallistuivat aiemmat sukupolvet ja ympäristön muut toimijat. Tämä prosessi vertautuu uskonnollisten merkityksenantojen kohdalla maiseman, elämäntavan tai yksittäisten henkilöiden myyttisiksi muuttamiseen tai pyhittämiseen. Historiantuottaminen ja suullisen historian esittäminen lähtivät kyläläisten pelosta unohtaa ja menettää sen mukana jotain oleellista lyyrtiläisyydestä. Joidenkin antropologien ja uskontotieteilijöiden mukaan mikä tahansa jonkin yhteisön ”äärimmäinen huolenaihe” voi sisältää tai aikaansaada uskonnollisia kokemuksia tai toisaalta uskontotieteen kohteeksi kuuluisivat kaikki, mitkä rajautuvat *pyhäksi* tai mikä on ihmisten *perimmäisenä huolenaiheena*.⁵¹² Lyyrtiläisten muistitiedossa tulee vahvasti esiin nostalginen kerronta aiemmista kirkkaista vesistä. Sekä nostalgisointi että utopismi voidaan nähdä ajatusmalleina, joiden avulla vertaillaan nykyisiä olosuhteita kuviteltuun hyvään olotilaan.⁵¹³

Maiseman nostalgisointi tai sille annettu merkitys voi johtaa myös siihen, että se koetaan, nähdään tai se muuttuu pyhäksi. Pyhäksi tekemisen prosessia on kutsuttu pyhittämiseksi, sakralisaatioksi.⁵¹⁴ Pyhittämisessä on kyse paikantamisesta (engl. *emplacement*), jolloin sama paikka voi olla tilanteesta riippuen niin pyhä kuin profaani.⁵¹⁵ Pasi Enges kirjoittaa välittömästi havaittaviin ja koettaviin ympäristöihin liittyvän erottamattomasti merkityksiä, joiden pohjana ovat menneisyyden tapahtumia koskeva historiallinen tieto, ympäristön

510 Tweed 2006, 98, 109–111.

511 Ks. Mahlamäki 2005, 225.

512 Ketola 1997a, 30; Sjöblom & Utriainen 2004, 11–12; Tweed 2006, 50; uskonnon ja ei-uskonnon rajaamisen tarpeellisuudesta ks. esim. Anttonen 1993; 2010, 102–108.

513 Grönholm & Paalumäki 2015, 10.

514 Ks. esim. Nordeide 2013, xix; Smith 1992, 105.

515 Smith 1992, 104.

hyväksikäyttöä säätelevät sosiaaliset suhteet ja rakenteet sekä mielikuvitus ja myyttinen ajattelu.⁵¹⁶ Viime vuosikymmeninä uskontososiologiassa sakralisatiolla on kuvattu erityisesti nykykulttuurin prosessia, jossa muun muassa yksilöllistyminen on johtanut uskonnon tai ”henkisyden” nousuun ja uskonnollisuuden tai eettisten ratkaisujen tulemiseen saumattomammin osaksi ihmisten arkea, työtä ja sosiokulttuurisia valintoja. Uskonnollisuuden on nähty ilmenevän erityisesti ihmisten kiinnostuneisuutena sellaisiin uskonnollisuuden muotoihin, jossa jumalan, luonnon ja ihmisen välillä ei ole samanlaista juopaa kuin perinteisissä uskonnollisuuden muodoissa.⁵¹⁷ Uskonnollisuus paikantuu sen perusteella, minkä ihmiset sanoissa ja teoissaan osoittavat olevan heidän elämässään keskeistä.⁵¹⁸

Pyhien paikkojen poikkeuksellinen fyysinen erottuvuus maisemasta on huomioitu jo varhain.⁵¹⁹ Veikko Anttonen on analysoinut ”pyhään” viittaavien adjektiivien semanttisia merkityksiä. Hän painottaa, että vaikka ”pyhä” ei viittaa välttämättä uskontoon, pyhyyden erilaiset huomioimiset ovat perustavanlaatuisia kaikille yhteisöille ja niiden arvojärjestelmille.⁵²⁰ Hän kirjoittaa, että yhteisöt ovat käyttäneet pyhä-etuliitettä erottaakseen paikallisen käytännön tavan mukaan sen hallitseman taloudellisen alueen sisäpuoliseksi ja rajan toisella puolella alueet ulkopuoliseksi. Hänen mukaansa pyhä näyttäytyy siksi alueellisena merkitsijänä sellaisilla topografisilla paikoilla kuin lähteiden, jokien, soiden, lahtien ja niemimaiden kohdalla, korkeilla mäillä ja vuorilla erämaassa tai tietyissä paikoissa vesiväylien tai polkujen varsilla. Paikannimiä voidaan käyttää todisteena siitä, miten maisema, alue tai tietyt maantieteelliset paikat on ymmärretty ennen kristinuskon tuloa.⁵²¹

Lypyrissä ei ole paikannimiä, joissa olisi *pyhä*-etuliite. Nykyisen kylän alue oli ennen kristinuskon aikaa vielä suurimmalta osalta veden alla. Se oli Kalannin maakunnan vesiväylien halkoma, kalastukseen ja hylkeenmetsästyksen käytettyä erämaata, aluetta, joka jäi taloudellisen hallintoalueen ulkopuolelle tai oli sen yhteistä jakamatonta vesialuetta. Kylän maisema on muuttunut vuosisatojen aikana suuresti maankohoamisen takia, sillä Itämeren alueella maa nousee noin puoli metriä vuosisadassa. Alueen vanhimmat paikannimet perustuvat saarten ominaisuuksiin, jotka helpottavat ennen kaikkea navigoidessa niiden

516 Enges 2014, 91.

517 Harvey 2013; Hervieu-Léger 2000, 45; Taira 2015b, 120; Woodhead & Heelas 2000, 2–3, 429–432.

518 Taira 2015b, 121, 131.

519 Anttonen 1996, 95.

520 Mt; 2014b, 124–125.

521 Anttonen 2013, 1, 8; 2014, 121.

ja väylien tunnistamista mereltä käsin.⁵²² Sakari Hinneri kirjoittaa muinaisen Kalannin meriväylän tuntemisesta perimätietona. Väylän tarkka kulku on jo kadonnut tietoisuudesta, vaikkakin sen olemassaolo vilahtelee käsitteenä ja historiallisena välttämättömyytenä ahvenanmaalaisissa teksteissä. Sen kulkua ei ole lähdetty ilman perusteellisia tutkimuksia arvailemaan.⁵²³ Tieto Kalantiväylästä on Jan ja Aleida Assmannin kuvaamaa pitkän ajan kulttuurista muistia, jota esiintyy suullisessa historiassa ja paikallisten ihmisten hiljaisessa tiedossa sekä ympäristösuhteessa, joka ilmenee muun muassa käytännön toimintojen kuvauksissa. Lyyprtissä nykyisestä epävarmasta ajasta käsin mennyt luotsikylän kuviteltu aika tuotettiin kollektiiviseen muistiin, tallennettiin kirjalliseksi, muodon saaneeksi yhteiseksi historiaksi. Lyyprtissä voitaisiin sanoa pyhittämistä tai merkityksellistämistä tehdyn kylän ajallisissa tiloissa. Muistelemalla menneisyyden kylä ja sen vesiympäristö pyhitettiin, millä pyrittiin varmistamaan niihin liittyvän elämäntavan jatkuvuus.

Danièle Hervieu-Léger muistuttaa, että ei ole itsestään selvää, että kaikki nykyajassa traditioon liittyvä olisi uskomisen osatekijä ja siksi kuuluisi uskonnon alueelle.⁵²⁴ Paikkaan ja aikaan eli perinteeseen tai historiaan kuulumisen kokemus onkin tutkimuksessani verrannollinen uskonnolliseen jatkuvuuden ja turvan kuulumisen tunteeseen.⁵²⁵ Kuuluminen on eri osatekijöistä, kuten yksilön sosiaalisesta asemasta, emotionaalisista sitoumuksista johonkin ryhmään ja eettisistä sekä poliittista arvojärjestelmistä koostuva dynaaminen prosessi.⁵²⁶ Ihmisen onkin tarve olla osallisena johonkin jatkuvuuteen, jatkuvasti yhteisesti rakenteilla olevaan merkitysprosessiin, kuten historian, perinteen tai uskonnon uudelleentuottamiseen.⁵²⁷

Kuulumisen politiikka sisältää neuvottelun siitä, mitä tuo tietty kuuluminen sisältää, mitä on olla tuon jaetun yhteisön jäsen.⁵²⁸ Lyyprtiläisyys, josta jatkuvasti neuvotellaan, ei ole kuitenkaan koskaan lukkoonlyöty tai täysin jaettu, samankaltainen identiteetti. Kylässä tai sen alueella ihmiset olivat olleet vuorovaikutuksessa merellisen ympäristönsä kanssa ja toimineet siinä eri tavoin eri aikoina, mikä oli samalla monisatavuotisen luotsauksen historiaa kylässä. Lyyprtin nykyisessä muistitiedossa korostui ympäristösuhteen

522 Ks. esim. Hinneri & Santamala 1997.

523 Mts. 47. Hinnerin ja valokuvaaja Santamalan teoksessa tekijät purjehtivat muinaista merireittiä näin testaten perinnetiedon mahdollista paikkansapitävyyttä.

524 Hervieu-Léger 2000, 97, 99.

525 Mts. 86.

526 Yuval-Davis 2011, 8–13.

527 Ks. esim. Eriksen 2001, 267; Hervieu-Léger 2000, 53, 88.

528 Yuval-Davis 2011, 14.

toiminnallinen osuus, se, mitä ympäristösuhde on käytännössä, ruumiillistuneena kertomuksena ja esityksenä. Oma tulkintani lyyrtiläisyydestä on Tim Ingoldin näkemyksen kaltainen ajatus asumisesta ympäristössä, joka on myös erilaisten toimijoiden maailma, mikä tulee esiin lyyrtiläisten suullisen historian merkityksenannossa.⁵²⁹

Planktonlevän massaesiintymät eli niin sanotut (sini)leväkukinnot ovat osin luonnollinen ilmiö, ja niitä on esiintynyt Itämeressä jo ennen kuin ihminen alkoi muuttaa meren luonnontilaa. Ne ovat nykyään kuitenkin yksi luonnolojen ja ihmisen aiheuttaman kuormituksen yhteisvaikutuksen vakava ongelma Itämeren alueella.⁵³⁰ Yhteisön rajat laajenevat ympäristötietoisuudessa kyläyhteisöstä laajemman ihmisryhmän, jopa maailmankansalaisuuden ongelmiin. Globaalit ongelmat, virtaukset, merkitykset ja asiat tuovat mukanaan myös ajatuksen paikan eroosiosta, kulumisesta. Ajatus on ollut keskeinen maantieteilijä Edward Relphille. Hänen mukaansa ihmisille on tullut yhä vaikeammaksi saada yhteys maailmaan paikoissa. Paikan sisäpiiriläisellä asujalla saattaa olla autenttinen asenne paikkaan, joka ei ole paikan tuntua vaan asenne, joka on yhteisöllisesti ja kritiikittömästäkin hyväksytty stereotyyppi, jonka voi adoptoida ilman sitoutumista paikkaan.⁵³¹ Veden saastuminen aikaansaa kulttuurisen epätasapainotilan, jota nostalginen kerronta pyrkii poistamaan. Se palauttaa nykyhetkeen performatiivina muistojen autenttista kylää, paikkaa, jota luodaan kerronnalla. Tuomalla tietoa menneisyydestä ja jakamalla monimerkityksellistä suullista historiaa luettavaksi kaikille kyläkirjahanke toivoakseni osaltaan hälvensi stereotyyppisen kyläkuvan, muuttumattoman pastoraalin syntyä.

Lokikirja – horisontin tutkailu

Tässä luvussa laajensin tarkasteluni koskemaan kylää maisemana. Lyyrтин maisema muistuttaa menneestä. Lyyrтин muistitiedossa menneisyyden maisemaa lähestytään paikoissa tapahtuneiden asioiden, muistikuvien, aistimusten tai paikannimien avulla. Maisemasta myös etsitään menneisyyttä. Ihminen, jolla on pitkäaikainen suhde ympäristöönsä, tulee tietoiseksi myös näkymättömästä maisemasta, joka rakentuu sekä yhteisöllisesti jaetuista että

529 Ingold 2000, 186.

530 Hallanaro 2010, 24; Ollikainen 2010, 66.

531 Relph 1980, 82.

yksilöllisistä kokemuksista, muistoista ja kertomuksista. Maisema tulee näin merkitykselliseksi yhdistäen yhteisön menneisyyden nykyisyyteen.

Suurimpana muutoksena kylän maisemassa pidetään veden laadun muutosta, saastumista. Se osittain aiheuttaa nostalgisen kaipuun luotsiky-
län aikaan. Lyyrtilän muistitiedossa saastumiseen liittyvän kerronnan lisäksi luontosuhteen kuvauksista tulevat esiin ennen kaikkea kertomukset eläimistä ja eläinkannoissa olevien muutosten pohtiminen. Ne ovat neuvottelua siitä, mikä kuuluu saaristoon ja mikä ei. Nykyisten lyyrtiläisten muistitiedossa paikallisten asukkaiden luontosuhde näyttää perustuneen käytännöllisyyteen. Neuvottelun keskiössä onkin ihmisen oma toimijuus saaristomaisemassa ja sen suhde muuhun ympäristöön ja sen ei-inhimillisiin toimijoihin.

Niin makean juomaveden lähteet ja neuvottelut hukkumisesta sekä veden vaarapaikoista kiinnittivät huomioni veden paikkojen merkitykseen lyyrtiläisessä muistitiedossa. Tarkastelin myös yksityiskohtaisesti jäähän ja veden saastumiseen liittyvää kerrontaa. Saaristossa vuodenaikojen vaikutus tulee esiin veden olomuodon muutoksissa, jotka eivät tapahdu säännönmukaisesti. Myös paikkakokemukset vaihtelevat ja muuttuvat vuodenaikojen mukaan. Talvea voi tarkastella Lyyrtilän muistitiedon vuodenaikaisena tyypillisenä poikkeuksena. Talvisia paikkakokemuksia sisälsivät etenkin veden ja kylän keskitse kulkevan vesiväylä Ströömin jäätymistä ja ylittämistä, jään erilaisia paikkoja ja jään kokemista pohtiva kerronta. Se välittää tilannekohtaista kokemustietoa ympäristössä selviytymisestä ja sopeutumisesta vaihtelevissa olosuhteissa. Sen pelätään unohtuvan kesämökkiläisten vuodenvierailun rikkoutuessa.

Lyyrtiläisyyttä merkityksellistettiin muistitiedossa erityisesti luotsinleski Hilma Lehmusta koskevien kertomusten avulla. Hänestä kerrotut muistot kertoivat myös haastateltavien suhteesta kylään ja sen menneisyyteen. Hilma oli henkilönä mikrohistorian termin mukaisesti *tyypillinen poikkeus*. Hänessä ruumiillistuivat monet koko kylään liitetyn elämäntavan ominaisuudet.

Maisemassa liikkumisen logiikka säätelee paikallisuuden kokemusta. Lyyrtilän kylän historiallinen merkitys kiinnittyy sen ympäristölliseen ja maantieteelliseen – tai ”vesi- ja jäätieteelliseen” – sijaintiin. Se tekee Lyyrtilästä kylänä myös tyypillisen poikkeuksen. Lyyrtilän yhtenä elinehtona oli vielä luotsauksen aikaan laajan merialueen tuntemus, ja sen yhteydet olivat nykyistä termiä käyttäen globaaleja. Mielenkiintoista onkin tyypillisten poikkeuksien, kuten Lyyrtilän kylänä, talven vuodenaikana tai Hilma Lehmuksen muistoissa olevan kylän asukkaana, asema niin muistitiedossa kuin historiantuottamisessa. Niissä konkretisoituvat monet nykyisten kyläläisten käsitykset ja arvostukset entisestä elämäntavasta saaristossa, joiden pelättiin katoavan muistista.

Lypyrtiläisten historiantuottaminen, sen suullisen historian kokoaminen Lypyrtiläisten kirjaksi oli kirjoittamattoman kulttuurisen merkityksen etsintää ja sen tapahtumakaavan hahmottelua. Lypyrtiläisten muistiyhteisön kylän, kodin ja ”kotimaan” merkityksellistäminen ja kuvittelu laajeni kylästä maisemaan ja merelliseen elämäntapaan. Lypyrtiläisten kirjankokoonpanossa ja kehyskertomuksen kirjoittamisessa korostin paikallisen muistitiedon antamien johtolankojen sanelemana kylän merellistä sijaintia, Itämeren pohjoisen rannikkoalueen historiaa ja kylää, jonka keskellä oli vesi ja joka sijoittui vesiväylien varrelle. Neuvottelimme kulttuurisen muistin sisällöstä ja muodosta, Smartin sanoin tapahtumakaavasta. Kirjoittamalla Lypyrtiläisten kirjaa historiallisen kehyskertomuksen tavoittelin kulttuurisen, veden äärellä elävien ihmisten muistin jatkumoa.

Lypyrtiläisten haastattelukerronnan kolmas nostalginen teema oli veden saastumiseen liittyvä kerronta. Veden saastuminen on yhtaikaisesti paikallisen, alueellisesti suuremman Itämeren ja globaalin vesiekosysteemin ilmiö ja ongelma. Veden tilaa ja vesiympäristössä olevia muita toimijoita tarkkailaan tilanteen ymmärtämiseksi. Haastateltavat muistelevat vesien olleen kirkkaita vielä 1950–1960-luvuilla. Vesien sumeutumisen ajoitetaan alkaneen 1960–1990-luvuilla riippuen haastateltavasta. Kalankasvatus yhdistelee perinteistä tietotaitoa ja uutta elinkeinon tapaa. Sen riski kuitenkin on luonnon kestokyvyn ylittäminen, mistä neuvotellaan haastatteluissa. Niissä saastumiseen kietoutuvat paikallisuuden, vaikuttamismahdollisuuksien sekä omistus- ja ihmissuhteiden kysymykset.

Kylässä veden saastumisen havainnoinneissa on kaksi vaihetta. Vielä ensimmäisten haastattelujen aikana pohdittiin paikallista veden laatua. 2010-luvun ensimmäisinä vuosina puhe on laajentunut koko Itämeren tilanteen pohtimiseksi. Sinilevän esiintymisen vakavoittamana saastuminen kuuluu paikallisiin huoliin osana Itämerta ja globaalia ilmiötä. Vesi onkin paikka, jossa paikalliset ja globaalit ongelmat risteävät. Muuttuvat olosuhteet – aiemman luotsikylän asukkaiden kuolemat ja samanaikainen veden saastuminen – sai lypyrtiläiset etsimään kulttuuriaan, aiemman kylän yhteisöllisyyttä ja ehjältä näyttävää elämäntapaa, joka oletettiin vielä 1960-luvulla olleen kesämökkiläisten koettavissa. Toin luvussa esille osana historiantuottamisen prosessia oman aamu-uintikokemukseni. Siinä vedessä oleva sinilevä sai aikaan tunteita ja ajatuksia, jotka vahvistuivat haastattelujen ja kylän yleisten puheaiheiden myötä. Kokemukseni yhdistyi Lypyrtiläisten muistitiedon kollektiiviseen, kulttuuriseen muistiin vedestä ja sai tulevaisuuteen kurkottavan kuvitteellisen merkityssisällön. Tarkastelin kokemustani rituaalin kaltaisena ruumiillisena

ja vuorovaikutuksellisenä kohtaamisena ympäristön toimijoiden kanssa. Sisäpiiriläisen tutkijan kehoni toimi merkitysten vastaanottajana, välittäjänä ja tulkitsijana.

Lyyrtiläisten historiantuottamisen prosessissa aiempi elämäntapa sanoitettiin ja siirrettiin tallennettuna säilymään tulevaisuuteen. Siihen osallistuivat aiemmat sukupolvet ja ympäristön muut toimijat. Lyyrtissä menneisyyden kylän ja sen vesiympäristön pyhittämistä tehtiin sen ajallisissa tiloissa muistelemalla, millä pyrittiin varmistamaan kylän elämäntavan jatkuvuus. Lyyrtin muistitiedossa korostui ympäristösuhteen toiminnallinen osuus, se, mitä ympäristösuhde on käytännössä, ruumiillistuneena kertomuksena ja esityksenä. Nostalgia on usein nähty yksinomaan paluuna menneisyyteen. Lyyrtin muistitiedossa se kuitenkin palauttaa nykyhetkeen performatiivina muistojen kylää. Sen tarkoitus on osallistua muutoksen kokemalla näkemyksillään nykyhetken neuvotteluun tulevaisuudesta. Tuomalla tietoa menneisyydestä ja jakamalla monimerkityksellistä suullista historiaa luettavaksi kaikille kyläkirjahanke ja siitä tekemäni tutkimus toivoakseni osaltaan hälvensi stereotyyppisen, muuttumattoman pastoraalin tai yksinomaan autenttisen kyläkuvan syntyä.

IV JOHTOPÄÄTÖKSIÄ – MAANLAITOJA PITKIN AVOIMILLE VESILLE

Lyyrtissä talon haltijoista sanotaan, että ne ovat samannäköisiä kuin ensimmäinen ihminen, joka sytytti talon tulisijaan tulen. Entäpä paikan, kallion? Kuka sitä haltioi? Kun astumme saareen, mikä meidät täyttää? Ikävä takaisin, ikävä kotiin? Ikävä istua ja maata, kuin harmaahalli tuhannet vuodet ennen ihmisen askelta liukkaalla matalalla luodolla.

Lähtiessäni huokaan syvään, hengitän ennen veteen menoa, ikävä paikkaa, johon jäädä.

Ennen vielä, niin kauan sitten, että sanomme ”alussa”, tässä oli vesi. Me sanomme Litorinameren ja tuhannet vuodet ennen ajanlaskua, vaikkemme käsitä ajan kuluu. Me muistamme oman ihmisen historiaa kirjoitin, sanoin, ajatuksin ja tuntein. Muistaako vesi? Muistaako kivi, muistaako paikka? Kertooko se meille astuessamme, puhuvatko puut maan muistia tuulelle, ilmaan jota hengitämme?

Vedessä kaloja, hylkeitä, parvia, vihreää, sinistä vettä, kalojen reittejä, veneen vana, virtoja, väyliä. Maa kääntää kylkeään, pärskähtää kuherpää, reunalta vesi.

(Tutkimuspäiväkirjan kirjoitus vuodelta 2011)

Teksti: Rannassa. Kuva: Jaana Kouri.

Lypyrtti muistojen kylästä kirjalliseksi esitykseksi

Tutkimukseni matkakertomus alkaa keväästä 2005, kun Lypyrтин kylätoimikunta lähestyy kyläläisiä tiedotelehtisellä ilmaisten kiinnostuksensa kylän historian tallentamiseen ja tunnetuksi tekemiseen. Lähden mukaan hankkeeseen, joka on sekä vuorovaikutuksellinen että tutkijavetoinen. Kokoamani ja kirjoittamani *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella* -teos (2011) julkaistaan tämän taipaleen puolella välissä. Lypyrtti-kirja oli haastattelujen, kyläläisten kirjoittamien muistojen ja taustatutkimuksieni vuorovaikutuksellinen ja kollaasi-mainen tekstualisaatio. Yhtaikaisesti kirjan kokoamisen ajan tutkin menneisyyden *merkityksellistämistä* tuottamalla historiaa yhdessä kyläläisten kanssa.

Olin lähtenyt tekemään kylätutkimusta. Lypyrtti ei kuitenkaan ollut yksiselitteinen kylä. Asukkaita oli aiemmin yhdistänyt saaristoelinkeinojen harjoittaminen, joka perustui merenkulkuun ja veden äärellä elämiseen. Toiminta ei kuitenkaan rajoittunut vain kylään, joka oli saariryhmä väylien varrella. Merenkulkuhallitus oli lakkauttanut luotsaustoiminnan Lypyrdistä vuonna 1961, jonka jälkeen ympärivuotinen asuminen kylässä oli vähitellen hiljentynyt lähes yksinomaan kesämökkiläisyydeksi. Nykyisin kylässä on noin 50 taloa. Niissä ovat kesäasukkaina aiempien paikallisten asukkaiden jälkeläisiä ja heidän perheitään tai 1920-1970-luvulla tulleita kesäasukkaita, heidän jälkeläisiään ja perheitään. Vain Alastalosta käsin hoidetaan ympärivuotisesti monenlaista toimintaa, kuten kalankasvatusta ja ohjattuja metsästys- ja kalastusryhmiä. Ero aiempaan kylään kuului muistelemisessa. Eniten muisteltu ajanjakso oli luotsikylän ja ympärivuotisen kylässä asumisen aika 1900-1960-luvuilla.

Se, kuka tai missä asuva ihminen on mielletty lypyrtiläiseksi, on elänyt ajan mukana. Ihmiset eivät ole sitoutuneet tai heidän kokemuksena eivät ole vain yhdestä paikasta lähtöisin. Kyläläisyys on enemmän vuorovaikutusta ja toimintaa tilanne-, tapaus- ja yksilökohtaisesti. Tutkimukseni kuluessa vakuutuin siitä, että kyläläinen on se, joka kokee kuuluvansa kylään eli olevansa osallinen kyläläisyydestä, ja se, joka tai mikä siihen osallistetaan, kuten ei-ihmistoimijat.

Lypyrtiläiset voi nähdä Robert N. Bellahin *muistin yhteisönä*, jonka paikkoihin ja aikoihin liittyvät kertomukset antavat heille tunteen merkityksellisen menneisyyden hetkistä. Tunne merkityksellisyydestä sitoo menneet ja nykyiset tapahtumat ja yhteisön jäsenet toisiinsa muistin ketjuksi. Lypyrtti-kirjan sisällön ja rakenteen tarkentuminen oli osa tuota muistellun ja kuvitellun yhteisön rakentamista, sen tekemistä näkyväksi ja merkitykselliseksi. En tavoitellut ensisijaisesti Lypyrтин menneisyyttä, vaan sitä, miten sitä merkityksellistettiin, miten siitä tuotettiin merkityksiä ja tulkintaa eli miten lypyrtiläiset tuottivat

historiaansa. Tarkastelin menneisyyttä koskevaa kerrontaa Ninian Smartin ajatusta seuraten tarinankerrontana, *kerrontakaavana*, joka on performatiivisia tekoja ja jonka avulla vahvistetaan tapahtumien merkityslatausta ihmisille.

Kyse olikin muistojen kylästä, yhteisöstä, jota lyyprtiläiset rakensivat kerromalla yhteistä menneisyyttään. Siirryin kylätutkimuksesta eteenpäin tarkastelemaan Lyyprtin kylän ja sen menneisyyden merkityksellistämistä kylän historiantuottamisen prosessissa: miten ja miksi yhteisöä yhdistävä historia rakentuu lähtökohtanaan suullinen historia sekä mikä on oma osuuteni siinä sisäpiiriläisenä tutkijana. Eli miten ja miksi lyyprtiläiset tuottivat historiaansa?

Se tarkentui seuraaviksi alakysymyksiksi:

1. Miten lyyprtiläiset tuottavat merkityksiä kylästä ja sen menneisyydestä?
2. Mitä aikoja ja paikkoja lyyprtiläiset nostavat esiin kylän menneisyydestä?
3. Miksi lyyprtiläiset merkityksellistävät kyläänsä tässä prosessissa?
4. Miten merkityksenannon hetket liittyvät toisiinsa ja historiantuottamisen sekä -kirjoittamisen koko prosessiin?
5. Mikä on osuuteni sisäpiiriläisenä kirjan kokoajana ja tutkijana tässä historiantuottamisen merkityksenantoprosessissa?

Vasta koko historiantuottamisen prosessin läpikäyminen ja kuvaaminen vastasivat kysymykseen, *miten* merkitykset syntyivät. Haastattelujen kertomukset ja niiden pohjalta tuotettu Lyyprtti-kirja ovat muistellun ja kuvitellun yhteisön rakentamista, sen tekemistä näkyväksi, kirjalliseksi kyläkirjaksi.

Tutkimukseni aineiston muodostuminen oli pääpiirteittäin kaksiosainen. Lyyprtti-kirjan kirjoittamisessa aineistoni oli monimuotoista ja suullis-kirjallista. Tärkein lähteeni olivat vuosina 2006–2008 tekemäni ja nauhoittamani kyläläisten 54 haastattelua. Lyyprtti-kirjan kokoamista ohjaavat näkökulmat tulivat kyläläisiltä, joista suurin osa oli joko keski-ikäisiä tai sitä vanhempia ihmisiä. Jos hankkeessa haastateltavana olisi ollut mukana esimerkiksi useita nuorempien sukupolvien edustajia, olisi Lyyprtti-kirjaan tullut mukaan erilaisia ja eri tavoin kesämökkiläisyyden merkitykseen painottuvia sisältöjä. Jo tämäkin haastateltujen joukko tuotti monia merkityksiä. Kylä ei merkitse samaa kaikille.

Väitöskirjan kirjoittamisen vaiheessa lähteeni olivat yhä ensisijaisesti haastattelut ja niiden lisäksi Lyyprtti-kirja merkityksenantoprosessista toteutuneena tuotteena ja tutkimuspäiväkirjani. Se, mitä otin mukaan Lyyprtti-kirjaan, ratkaisi osin myös sen, mitä tuli mukaan tähän väitöskirjaani.

Tutkimuspäiväkirjojeni tehtävä oli tuoda itselleni ja niiden kirjoittamisen kautta lukijalle historiantuottamisen sekä muistiin ja kirjoittamiseen liittyvän tutkimusprosessin osatekijöitä näkyväksi.

Mitä haastatteluista päätyi Lypyrtti-kirjaan ja miksi? ”Lypyrtti on moniääninen paikka. Se merkitsee kyläläisille eri asioita”, kuten Lypyrtti-kirjan esipuheessa kirjoitan. Se oli monien kertomusten ja merkitysten kokoelma, mutta millainen kokoelma? Miten kirjan sisällön ja rakenteen ratkaisut löytyivät? Kirjan rakenteen kokoamisessa hyödynsin menetelmällisesti kylää, paikkaa, aikaa ja ympäristöä käsittelevää tutkimuskirjallisuutta. Kylän pitkäaikainen menneisyys, suullinen historia ja lypyrtiläisiltä tulleet kirjoitukset sekä niihin liittyvät sähköpostineuvottelut ja muu kirjeenvaihto määrittivät tulkintaani. Lypyrtti-kirjan tekeminen oli samalla tutkimukseni aineiston analyysivaihe. Vaikka Lypyrtti-kirjan toimittamisen tavoitteena alun perin ei ollut historian tutkimus, se syntyi historiantuottamisen ja tutkimuksen tuotteena, kylähistoriana. Lypyrtti-kirja on kyläläisten erilaisten ja eri lähtökohdista kumpuavien pienempien ja suurempien kertomusten kokoelma. Kylän nimi, Lypyrtti tai Lypertö, oli monelle haastateltavalle ja siksi minullekin tutkijana johtolanka, joka vei ymmärtämään kylälle ominaista identiteettiä sekä ajattelun perusteita, merellä kulkemisen tietotaitoa osana lypyrtiläisyyttä.

Kun menneisyydestä rakennetaan (kirjallinen) esitys, sen rakenteen on palveltava myös lukijaa, mikä koskee niin Lypyrtti-kirjaa kuin väitöskirjaani tutkimuksena. Lypyrtiläisten muistitiedossa paikkojen historiaa kerrottiin joko sukujen historiana paikassa tai kesämökkiläisten vaiheina uudessa ”kesäkodissa”. Lypyrtti-kirjassa yksittäisten paikkojen historian kirjoittaminen oli ensimmäinen askel suullisen historian kirjoittamisessa pitkäkestoisen kylähistorian osaksi. Toin esille paikallisten talojen historian monivaiheisuuden kytkien henkilöiden elinkaaret ja muistetut tapahtumat talojen ja sukujen vaiheisiin. Pitkäkestoinen historia tuli esiin näin elettyjen elämien näkökulmasta. Suullinen historia välitti lisäksi ensivaikutelmien kuvauksissa ja itse paikoissa vieraillessani paikkojen tuntuja. *Paikan tuntu* on kokemustietoa, jota on vaikea sanoittaa, mutta jota toin Lypyrtti-kirjan paikkalukuihin haastateltujen yksityiskohtaisillakin kuvauksilla paikasta.

Talojen/tilojen paikkaluvut sijoitin talojen sijainnin mukaan suurimpiin, saarien kokonaisuuksiin. Ne järjestin ajalliseen järjestykseen sen mukaan, kuinka kauas niissä olevien talojen historia ulottui. Ne olivat kiintopisteitä, josta hahmotetaan suhdetta kotiseutuun ja maailmaan, laajempaan ympäristöön. Aiempia kylän toiminnallisia keskuksia olivat luotsiasema ympäristöineen, Alastalon ympäristö ja Kekoniityn yhteislaituri. Sijoitin ne paikkalukujen kaltaisesti saariin, jossa ne sijaitsevat. Saarilukujen väleihin kirjoitin kylän

historian kronologisen, lineaarisen kehyskertomuksen. Kytkin Lyyrtilän historian sen merelliseen kontekstiin ja rannikoiden vähitellen tapahtuneeseen asutushistoriaan saari saarelta, paikka paikalta. Lyyrtilä-kirja pyrki antamaan kronologisen kuvan siitä, miten kyläläiset olivat paikallistuneet Itämeren ympäristöön, väylien varrelle omiin paikkoihinsa ja kylään. Se ulottui alussa tuhansien vuosien taakse tavoitellen jatkuvuutta kulttuuriseen muistiin. Vesi-teema vahvistui vähitellen myös Lyyrtilä-kirjan rakenteen kontekstiksi. Lyyrtilä-kirjan kansikuvaan sijoitimme valokuvia ihmisistä, maisemista ja eläimistä taustana olevaan veteen. Vesi näyttäytyi *plasma*, kaiken välissä olevana aineellisenä, mutta aineettomia merkityksiä tuottavana toimijana. Lyyrtilä-kirjan rakenteellinen toteutus kertoo kylän historiantuottamisen merkityksenannon rakentumisesta pienemmistä paikallistumisista suurempiin alueellisiin ja ajallisiin, historiallisiin kokonaisuuksiin. Kirjoittamalla Lyyrtilä-kirjaan historiallisen kehyskertomuksen tavoittelin veden äärellä elävien ihmisten muistin jatkumoa, tapahtumakaavan ulottamista myös aineistoani kauemmas menneisyyteen. Lukijalle kylän historia näyttäytyy laajan ympäristön ja ajallisen kehyskertomuksen varrelle sijoittuviin paikkoihin ja ihmisiin, vaikka historiantuottaminen tapahtui ihmisistä ja paikoista lähtöisin.

Merkitysverkon kirjoittaminen näkyväksi

Autoetnografisen metodologiani teoreettisena kehyksenä on merkityksenannon hetkien linkittyminen toisiinsa ja historiantuottamisen ja -kirjoittamisen koko prosessiin. Tarkastelen lyyrtiläisten historiantuottamista olemisena ja tulemisena osallisiksi yhteiseen menneisyyteen elämällä vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, tuntemalla sen omakseen, samastuessaan ja juurtuessaan eli *paikallistuessaan* Lyyrtiläin. Sen kuvaamisessa tukeuduin Bruno Latourin toimijuusverkkoteoriaan, Karen McCarthy Brownin ajatukseen merkitysverkkojen kutomisesta ja Thomas A. Tweedin metaforaan teoriasta matkakertomuksena.

Yhdistin sisäpiiriläisyyteni ja tutkijuuteni *autoetnografiseksi* otteeksi osana autoetnografista metodologiaa. Autoetnografiassa tutkijan toimijuus tehdään näkyväksi. Tehdessäni paikkatutkimusta saaristosta, kokemuksellisen-teoreettisen matkakertomukseni muistutti vesillä kulkemisen tapaa. Kuljin käsitteistä toiseen kuin paikoista toiseen vettä pitkin, laajeneviin maisemiin ja kokemuksellisesti kaiken kattavaan ympäristöön. Valintojani ohjasivat myös merkityt väylät, joita muutkin tutkijat ovat kokeneet turvalliseksi kulkea, mutta paikallisen tietotaidon avulla uskaltaudun poikkeamaan myös pois reitiltä.

Käyttämäni toisiaan täydentävät ja tutkimuksen eri vaiheissa käyttämäni menetelmät olivat muistitietotutkimus, mikrohistoria, muistitutkimus ja ympäristöhistoria. Se, mitkä niiden näkökulmista, painotuksista ja käsitteistä valikoitui keskeisiksi tutkimuksessani, ratkesi paikkaan, tilaan ja aikaan tarkentuvien tutkimuskysymysten kautta prosessin kuluessa. Niiden käyttäminen erikseen ja yhdessä toteuttivat pienten yhteisöjen esittämisessä huomioitavaa monikerroksisuutta ja ilmaisuvoimaisuutta. Myös tutkimukseni eettiset kysymykset ovat etenkin tiedon tuottamiseen liittyviä kysymyksiä, joihin etnografisen tutkimuksen uskottavuus ja luotettavuus perustuvat.

Tutkimukseni keskeiset käsitteet olivat *kokemus* ja *muisti*; tilallisuuteen eli spatiaalisuuteen liittyvät käsitteet, kuten *tila*, *paikka*, *maisema* ja *ympäristö* sekä ajallisuuteen eli temporaalisuuteen liittyvät käsitteet *aika*, *hetki* ja *nostalgia*. Tutkimukseni järjestys kuvaa samalla itse historiantuottamisen hermeneuttista prosessia. Historian esitykset ovat aina osittaisia representaatioita menneisyydestä. Aukoton tai lineaarinen, hetkistä toisiin etenevä kirjoitus ei kuitenkaan ole täysin mahdollinen, sillä eri merkitysverkot rakentuvat myös yhtäaikaisesti ja lomittain, mikä kertoo myös historiantuottamisesta.

Se, miten jokin yhteisö tai kulttuuri käsittää *tilan* ja *ajan*, vaikuttaa *paikan* kokemiseen. Vastatakseni, mitä aikoja ja paikkoja lyyryttiläiset nostavat esiin kylän menneisyydestä, tutustuin aikaan ja paikkaan liittyvistä käsitteistä edeten maisemaan ja ympäristöön liittyviin keskusteluihin. Tutkimuksessani merkityksenanto muistin paikoissa ja *maisemassa* laajeni toiminnallisen suhteen kuvaamiseksi *ympäristössä*. Kiinnittyminen hetkiin, jotka rakentuvat ajan, tilan, yhteisöllisyyden ja kerronnan näkökulmista, oli yhtä aikaa tutkimustilanteiden osatekijä, etnografina tuottamani aineiston ominaisuus ja ajattelu- ja analyysi- sekä tulkinnan tapani. Tutkimuksessani tuottamani konteksti tuli lukijalle esiin prosessista palautettujen, kyläläisten ja tutkijan muistelemien hetkien erilaisten tilojen välittämän matkakertomuksen avulla.

Tutkijoiden maisemäkäsitykseen liittyy toimiminen ja liike, joissa ihminen on suhteessa paikkoihin. Sen on nähty olevan kokonaisuudessaan toimintatilan ruumiillistuma tai tapahtumapaikkojen sarja, joita yhdistävät polut, liikkuminen ja tarinat. Käytäntö on johtanut ihmiset orientoitumaan ympäristöönsä ja osallistumaan vuorovaikutukseen sen kanssa sillä tietyllä tavalla, jolla he sen tekevät. Ympäristö itsessään sisältää läsnäolon aiheuttaman muiston tai muutoksen aiemmista toimijoista; se on sen kaikkien eri toimijoiden vuorovaikutuksen joka hetken muutoksessa oleva kokoonpano. Oma ympäristökäsitykseni kattaa niin materiaalisen, kulttuurisen, sosiaalisen, luonnollisen ja rakennetun kuin aineettoman ympäristön, kuten ajalliset menneisyyden ympäristöt tai sosiaaliset suhteet, niin ihmisten kuin ei-inhimillisten toimijoiden kanssa.

Siinä luonto ja ihminen kulttuuri-ilmiöineen eivät ole erillisiä ilmiöitä, vaan saman kokonaisuuden toimijoita.

Lyyrtyin maisema muistuttaa menneestä esimerkiksi paikannimien, kylässä olevien rakennusten, kalliomerkitöjen tai maisemassa tapahtuneiden muutosten avulla. Maisemasta myös etsitään menneisyyttä. Lyyrtyin muistitiedossa menneisyyden maisemaa lähestytään paikoissa tapahtuneiden asioiden, muistikuvien, aistimusten tai paikannimien avulla. Ihminen, jolla on pitkäaikainen suhde ympäristöönsä, tulee tietoiseksi myös *näkymättömästä maisemasta*, joka rakentuu sekä yhteisöllisesti jaetuista että yksilöllisistä kokemuksista, muistoista ja kertomuksista. Maisema tulee näin merkitykselliseksi yhdistäen yhteisön menneisyyden nykyisyyteen. Suurimpana muutoksena kylän maisemassa pidettiin veden laadun muutosta, saastumista.

Niin makean juomaveden lähteet ja neuvottelut hukkumisesta sekä veden vaarapaikoista kiinnittivät huomioni veden paikkojen merkitykseen lyyrtyläisessä muistitiedossa. Tarkastelin myös yksityiskohtaisesti jäähän ja veden saastumiseen liittyvä kerrontaa. Saaristossa vuodenaikojen vaikutus tulee esiin veden olomuodon muutoksissa, jotka eivät tapahdu säännönmukaisesti. Myös paikkakokemukset vaihtelevat ja muuttuvat vuodenaikojen mukaan. Talvea voi tarkastella Lyyrtyin muistitiedon vuodenaikaisena tyyppillisenä poikkeuksena. Talvisia paikkakokemuksia sisälsivät etenkin veden ja kylän keskitse kulkevan vesiväylä Ströömin jäätymistä ja ylittämistä, jään erilaisia paikkoja ja jään kokemista pohtiva kerronta. Se välitti hetkittäistä ja päivittäistä kokemustietoa ympäristössä selviytymisestä ja sopeutumisesta vaihtelevissa olosuhteissa. Ja jonka pelättiin unohtuvan kesämökkiläisten vuodenvieron rikkoutuessa.

Humanistiselle maantieteelle on ominaista paikan ja maiseman käsittäminen kokijan subjektiivisena ja kokonaisvaltaisena ympäristökokemuksena, henkisenä ja tunneperäisenä voimavarana tai lähteenä. Sen tulkitseminen, miten yksilöllinen tietoisuus maailmasta ja yhteisöllinen identiteetti ovat ankkuroituneet paikkaan tai maisemaan, riippuu siitä, miten tutkija yleensäkin käsittää ihmisen osana ympäristöään. Oleellista on paikan suhde *tilaan* tai tiloihin ja merkityksenantoon, ihmisen kuulumiselle paikkaan ja samalla sen jatkuvalle uudelleen määrittelylle. Vastatakseni, miten merkityksenannon hetket liittyvät toisiinsa ja historiantuottamisen sekä -kirjoittamisen koko prosessiin, kiinnitin huomioni erityisiin ajallisiin ja tilallisiin hetkiin, joissa merkitysverkkojen kutominen tapahtui. Prosessissa tilat välittivät paikan merkitystä. Määrittelin tilan *aikapaikaksi*, jonka merkityssisältöä kertoja, kuuntelija ja kertomusten sisältämät toimijat rakentavat. Tilojen samanaikaisuus on kiinnostavaa: tutkijat ovat pitäneet tilaa ja erityisesti hetkeä sosiaalisten suhteiden risteymäpaikkana.

Esimerkiksi Christopher Tilley'n tilojen nimeämisen mukaisesti niin tutkija kuin kertoja olivat haastattelujen tiedollisessa tilassa hetkittäin molemmat somaattisessa, nostalgisen muistelemisen ja sanoittamisen tilassa, jossa historiantuottamisen kertomukset moninaisine tiloineen olivat läsnä. Tutkijana olin koko historiantuottamisen ajan tiedollisessa tilassa, mikä mahdollisti muiden sen kanssa päällekkäisten tilojen tekstualisaation. Lyyprtti-kirjan kokoamisen hetki, hermeneuttisen tutkimusprosessin representaatioksi tuleminen tila, myös pakotti tilanteissa eteenpäin tekemään ratkaisuja. Samoin Lyyprtti-kirjan lukeminen on tiedollinen tila. Haastattelujen sysäämä merkityksenantaminen jatkuu näin lukemisessa. Eri tilat välittävät paikan merkitystä aina haastattelun paikkakokemuksesta alkaen lukijalle. Historiantuottamisen prosessi ja kylän merkityksen etsintä jatkuvat lukijan lukiessa tekstiä ja kylässä Lyyprtti-kirjan jälkeenkin. Historian tuottamisen tapahtumakaava ei ole muuttumaton rakenne vaan dynaaminen prosessi, joka antaa menneisyydelle uusia merkityksiä ja josta tehdään uusissa tilanteissa muuttuvia tulkintoja ja esityksiä.

Kirjoitin tutkimukseni etnografian Thomas A. Tweedin matkakertomuksen tavoin eri tilojen kautta, *hetkien* sarjana. Tilat voidaan kokea erityisinä hetkinä, jotka paljastavat toimijuusverkkoja. Haastatteluissa kyläläisten muistinvaraiset kertomukset tai asiat olivat aikaan pysähtyneitä ja haihtuvia *kokemuksen* hetkiä, joita kyläläiset minulle välittivät tai tuottivat kanssani. Tämä hetkeen sidotun kokemuksen näkökulma tuli etnografisessa tutkimuksessani oleelliseksi. Kirjoittamisen avulla tekstualisoin kokemuksellisia hetkiä käsitteleväksi, kun hetket kiinnittyivät kerronnassa paikkoihin. Paikan käytännössä toimijat tulivat esiin.

Suullinen kerronta aiemmista kyläläisistä hahmottui muun aineiston avulla samanaikaisesti eläneiden ihmisten toimijuusverkkojen ketjuiksi. Kuuntelijana hahmotin puhujan muiston alkuperäistä kontekstia, jolloin merkityksen tuottamiseen osallistuivat kertojan kokemukseen liittyneet merkitysverkon toimijat. Kirjoittaessa toimijuusverkkojen aktantit tulivat toimijoiksi. Näin merkitysverkko tuli kirjoituksessa vähä vähältä näkyväksi.

Lyyprtin muistitieto on myös Henri Lefebvren nimeämä *representaation tila* ja sisältää useita eri representaation tiloja. Edward W. Sojan *kolmannen tilan* käsitteessä yhdistyvät ja laajenevat luovasti ”todellinen” aineellinen maailma ja näkökulmat, jotka tulkitsevat todellisuutta eli tilallisuuden ”kuviteltuja” representaatioita, jotka on rajattu aineellisesti ja vertauskuvallisesti tilallisessa käytännössä. Kolmas tila haastaa kaksijakoisia vastakohtaisuuksia, kuten kulttuuri–luonto, subjekti–objekti, aineellinen–aineeton, paikallinen–globaali-jakoja. Lyyprtin historiantuottaminen oli historiallisuuden, tilallisuuden ja yhteisöllisyyden yhdistämistä, jossa käytin autoetnografista metodologiaa

laajentaakseni tilallisen tiedon tuottamisen tapoja, myös *tilallisten käytäntöjen* pohjalta. Siinä olin avoin myös mainittujen vastakohtaisuuksien haastamiselle. Lyyrtiin muistitiedossa tilallisia käytäntöjä olivat esimerkiksi soutamisen ja jään kokemisen kuvaukset.

Lyyritti-kirja muodostui kertomusten kokonaisuudeksi: pienemmistä toimijuusverkoista osaksi suurempaa ajallista kertomusta. Toimijat ja aktanit, itseni mukaan lukien olivat kertojia tai suullisen historian ääniä Lyyritti-kirjan kokoamisessa yhdessä: ihmiset, myös oletettu lukija, ja ei-ihmiset, kuten menneiden sukupolvien vainajat muistitiedon kertomuksissa sekä luonnon olennot ja ilmiöt.

Erityisen käytännöllisiä tutkimukseni edetessä olivat paikan, tilan ja ajan yhdistävät käsitteet, kuten *kronotooppi* tai *nostalgia*. Thomas A. Tweedin käyttämät *kehon*, *kodin*, *kotimaan* ja *kosmoksen kronotooppien* käsitteet kuvaavat viitekehyksiä, joita ihmiset käyttävät kartoittaakseen, rakentaakseen ja asuttaakseen tiloja, joissa tilallinen ja ajallinen orientaatio lomittuvat. Historiantuottamisen prosessissa ajallis-tilalliset käsitteet ja orientaatiot vaihtelivat ja prosessin edetessä laajenivat. Esimerkiksi kyläläisten kertomukset luotsileski Hilma Lehmukselta, soutamisesta tai jään kokemisesta esittivät lyyrtiläisen elämäntavan kehon kronotooppia, samoin kuin omiin kokemuksiini paikantuvat tutkimuspäiväkirjani otteet. Lyyrtyssä oma (kesä) paikka on kodin kronotooppi. Se on kiintopiste, josta hahmotetaan suhdetta kotiseutuun ja maailmaan, laajempaan ympäristöön. Kylän kronotooppi tuntui hahmottuvan hitaasti todentuakseen vasta valmiissa Lyyritti-kirjassa. Rakensin sen historiantuottamisen prosessin tekstualisaationa. Se oli myös siihenastisen tutkimustyön tulos, yksi prosessin esityksistä. Tämä korostaa tutkijavetoisuuttani ja samalla historiankirjoittajien asemaa ja vastuuta orientaatioiden, näkökulmien ja tapojen suhtautua maailmaan, luomisessa. Tweedin kotimaan kronotooppia vastasi Lyyrtiin muistitiedossa merellinen ympäristö osana Itämerta. Kyläläiset hakivat laajinta mahdollista ajallis-tilallista orientaatiota kylän historiasta osana olemassaolon jatkuvuutta. Lyyrtiin historiantuottamisen prosessissa pyhitettiin kylän menneisyyttä ja suhdetta ympäristöön. Sen mahdollisti muistaminen, muistelemine ja siihen liittyvä haastatteluisia yhdessä tuotettu kuvittelemine. Kuvittelu mahdollisti lyyrtiläisen historiantuottamisen kolmannen tilan, jossa yhdistyvät aineellinen maailma ja näkökulmat, jotka tulkitsevat todellisuutta, merkitysten maailma.

Vesi muistuttaa, ihminen muistaa ja yhteisö muistelee

Kysymykseen, miten lyyrytiläiset tuottivat merkityksiä kylästä ja sen menneisyydestä ja erityisesti haastattelujen tekemisessä, analysoinnissa ja tulkinnassa vastaamisessa käytin avukseni suullisen historian eli muistitietotutkimuksen ja muistitutkimuksen menetelmiä. Käytin muistitietotutkimusta metodina eli tutkimusaineiston muodostamisen apuvälineenä; kohteena, kun kiinnostukseni kohdistui muistitiedon keinoihin ja rakenteeseen, ja lähteenä, kun tavoitteenani oli tuoda esille muistelijoiden omat näkökulmat menneisyydestä. Outi Fingerroosin muistitietotutkimuksen traditiosta käsin muodostama *muistin paikka* -käsite ja Kristiina Korjonen-Kuusipuron käyttämä käsite *muistojen solmu* soveltuivat hyvin lyyrytiläiseen haastatteluaineistoon ja kyläläisten tapaan muistella.

Muistin paikka on muistelun prosessissa uudelleen tuotettu paikka ja ilmaisu, joka sisältää sekä yksilöllisiä että yhteisöllisiä merkityksiä riippuen siitä, kenen tai keiden näkökulmasta paikkaa muistelussa tuotetaan. Muistin paikoissa ja muistojen solmuissa pysähdellään ja niihin palataan, mutta niiden välillä liikutaan. Kylässä vesi on kulkutie, joka yhdistää niin sen sisäisiä kuin ulkopuolisia paikkoja. Veneet ovat liikkuvia paikkoja, mutta ne myös mahdollistavat erilaisten tilojen kokemisen ja paikallisen tilan muuttumisen tai vaihtumisen laajemmaksi, aina globaaliksi, koko maapalloa käsittäväksi liikkumisen tilaksi. Veden varrella elämisen ja sitä pitkin liikkumisen tavat saattavat myös vaikuttaa tapaan muistella, nykyisyydestä menneisyyden eri tiloihin ja siirtyä muistoista toiseen. Kudoin merkitysverkkoa kyläläisten haastatteluista, tutkimuksen käsitteistöstä ja omasta kokemuksestani merkitystiheytymäksi, muistojen solmuksi.

Tutkimukseni oli muistitietotutkimus, jossa käytin mikrohistoriallista tutkimusmenetelmää kerronnan merkityksellisten hetkien tunnistajana arkipäiväisistä asioiden yksityiskohdista tai yksittäisistä tapahtumista sekä ympäristöhistorian kulttuurisia näkökulmia kylän pitkäkestoisen historian kehystä hahmottaessa. Kylän yhteisen menneisyyden muistelemisessa tunnistin mikrohistoriallisen johtolankamenetelmän avulla kaipuunomaisen, nostalgisen tunteen tai huolen jostain menetetystä. Niitä olivat 1) kylän ja sen paikkojen nimien merkitys, 2) muistissa olevan luotsikylän ja sen ihmisten aika, 3) aiempien kyläläisten ympäristössä toimimiseen, kuten soutamiseen ja jään kokemiseen liittyvä kerronta ja 4) kadonneiden kirkkaiden vesien nostalgia eli veden saastumiseen liittyvä kerronta. Lyyrytti-kirja oli tekstualisaationa erityisesti kohtien 1) ja 2) neuvottelun tulosta. Tuon neuvotteluprosessin ja

muut, Lyyprtti-kirjan ulkopuolelle jääneet kohdat 3) ja 4) otin Lyyprtti-kirjan julkaisemisen jälkeen tutkimukseni tarkemman analyysin aihealueiksi ja tulokinnan sisällöiksi. Nostalgia on usein nähty yksinomaan paluuna menneisyyteen. Menneisyyden merkityksellistäminen ja nostalgia eivät olleet Lyyprtissä itseisarvoista kaipuuta. Nostalgista prosessia voi pitää tervehdyttävänä mielikuvien liikkeenä menneen ja nykyisyyden välillä, keinona tai taktiikkana kohdata nykyisyys ja puolustaa kylän identiteettiä. Sen tarkoitus on osallistua muutoksen kokemilla näkemyksillään nykyhetken tilanteen neuvotteluun tulevaisuudesta. Tuomalla tietoa menneisyydestä ja jakamalla monimerkityksellistä suullista historiaa luettavaksi kaikille kyläkirjahanke ja siitä tekemäni tutkimus toivoakseni osaltaan hälvensi stereotyyppisen, muuttumattoman pastoraalin tai yksinomaan autenttisen kyläkuvan syntyä.

Mielenkiintoinen havainto oli mikrohistoriallisen menetelmän määrittelymän *tyypillisen poikkeuksen*, kuten Lyyprtin kylänä, talven vuodenaikana tai Hilma Lehmuksen henkilönä, asema niin Lyyprtin muistitiedossa kuin historiantuottamisessa. Lyyprtiläisyyttä merkityksellistettiin erityisesti luotsinleski Hilma Lehmusta koskevien kertomusten avulla. Hänestä kerrotut muistot kertoivat myös haastateltavien suhteesta kylään ja sen menneisyyteen. Hänessä ruumiillistuivat monet koko kylään liitetyn elämäntavan ominaisuudet, joiden pelättiin katoavan muistista. Mielenkiintoista olisi tutkia edelleen, mikä on tyyppillisten poikkeuksien, muistin paikkojen tai muistin solmujen suhde muistitiedossa.

Muistitutkimus auttoi minua *muistin* rakenteiden hahmottamisessa. Nykyinen muistitutkimus korostaa muistin olevan jatkuva, aktiivinen, yksilöiden ja yhteisöjen merkityksenannon dynaaminen prosessi tuotteineen ja käytäntöineen, ja muistin rakenteiden olevan joustavia. Siksi muistikäytäntöjen poikkiteollinen tutkimus, se, miten yksilöt ja ryhmät kokevat menneisyyden juuri tässä ajassa, oli tarpeen ja perusteltu. Muistitutkimuksen ajatusten yhdistäminen historiantuottamiseen ja Smartin ajatukseen tapahtumakaavasta loivat tutkimuksessani linkin muistitietotutkimukseen. Lyyprtin suullisen historian haastattelujen sisältämät muistot ovat *kollektiivisen, sosiaalisen muistin kommunikatiivista muistia*. Tavoittelin tämänhetkisen lyyprtiläisen sukupolven katoamassa olevaa yhteistä eli *jaettua muistia* kylästä. Huoli sen katoamisesta oli ollut koko kyläkirjahankkeen alkusysäyksenä. Neuvottelimme *kulttuurisen muistin* sisällöstä ja muodosta, tapahtumakaavasta. Silloinkin, kun puhutaan yhteisöjen tai ryhmien kollektiivisesta muistista, on kysymys yksilöiden tekemistä valinnoista, muistamisesta, unohtamisesta ja siitä, minkälaiseksi kertomukseksi muisto kuhunkin tilanteeseen tuotetaan. Olikin tärkeää selvittää, mikä kerrottujen tapahtumien merkitys oli muisteluhetkellä, ja miksi.

Lyyrtiläisten muistitieto kuvasi vuorovaikutuksellista, toiminnallista ja kokemuksellista ympäristösuhdetta. Kertomuksissa selviytymisestä erilaisissa ympäristöissä ja luonnonolosuhteissa, kuten nostalgisissa kuvauksissa soutamisesta tai jään kokemisesta talvella, lyyrtiläisen elämismaailman kuvaus kiteytyi. Niissä haastateltavat toivat esiin jotain, joka oli oleellinen johtolanka historian pitkäkestoisen kulttuurisen muistin ymmärtämiseen. Ne olivat muistojen solmuja, syklisiä tilannekuvia liikkeessä olevassa ajassa. Niissä oltiin menneessä, historiallisessa nykyisyydessä. Siksi erityisesti Paul Connertonin ajatus kollektiivisen muistin välittymisestä *tapamuistin* avulla on mielenkiintoinen: muistamme ruumiillistuneiden toimintojen avulla. Ne ovat Michel de Certeau'n kuvaamien *tilallisten käytäntöjen* ja myös ajallisen käytäntöjen representaatioita. Esimerkiksi soutamisen toimintatila sisälsi useita muita tiloja, jotka tulivat kerronnan avulla haastattelun tiedolliseen tilaan. Tilat välittivät merkityksenantoon osallistuvia toimijoita ja toiminnallisen käytännön luomaa kokemuksellista tietoa, tietoisuuden käytäntöä ja hiljaista tietoa, joka oli oleellinen kylän yhteisyyden tai osallisuuden merkityksenannon syntymiselle. Niissä kiteytyy lyyrtiläisen elämismaailman kuvaus, veden varrella elämisen elämäntapa.

Käytin tutkimuksessani ympäristöhistorialle ominaisia näkökulmia, kuten ajallisesti ja alueellisesti laajaa aikajännettä, poikkitieteellisyyttä ja ongelmakeskeisyyttä, selvittääkseni kylän menneisyydestä kumpuavalle identiteetille ominaisia piirteitä. Lyyrtiläiskirjaan rakentuikin varsin pitkä ajallinen tarkastelujänne – esihistoriasta talonpoikaispurjehduksiin –, vaikka keskeisin tutkimusaineisto käsittääkin vain viimeisimmät 150 vuotta. Lyhyen aikajänteen keskeisin ongelma liittyi 1960-luvulta lähtien lisääntyneeseen ympäristön saastumiseen ja sen herättämään huoleen. Lisäksi pitkän ajallisen jännitteen ja poikkeuksellisenä pidetyn lyhyen keston tapahtuman yhteentörmäys erityisissä hetkissä toi näkyviin tutkimaani kulttuuristen merkitysten tapahtumakaavaa.

Pitkäaikaisen historian sisällä olevia toistuvia syklisiä aikoja ovat vuodenaajat, jotka seuraavat toisiaan vuodentakaisessa kiertämisessä. Se, etteivät kesämökkiläiset elä kylässä ympäri vuoden, vaikuttaa muistelemiseen ja siihen, mitkä muistot aktualisoituvat haastatteluissa. Vuodenaikoihin sidottu väliaikaisuus vaikutti siihen, miten suhde paikkaan ja muutokset siinä ja myös itsessä tulivat korostetusti esiin. Tässäkin ruumiilliset käytännöt tallentavat muistoja edellisiltä vuosilta ja käytännöissä siirtävät ne tulevaisuuteen tai seuraaviin sukupolviin.

Ihmiset muistavat, mutta yhteisöt muistelevat ja neuvottelevat menneisyyttä yhteiseksi historiaksi. Lyyrtiläisten historiantuottamisen prosessissa aiempi elämäntapa sanoitettiin ja siirrettiin tallennettuna säilymään tulevaisuuteen. Lyyrtiläisten muistitiedossa korostui ympäristösuhteen toiminnallinen

osuus, se, mitä ympäristösuhde on käytännössä, ruumiillistuneina kertomuksina ja esityksenä. Lyyrtyssä menneisyyden kylän ja sen vesiympäristön pyhittämistä tehtiin sen ajallisissa tiloissa muistelemalla, millä pyrittiin varmistamaan kylän elämäntavan jatkuvuus. Kyläläiset toivat kerronnassa eri asioita osaksi kyläläisyyttä, ympäristöä ja kylän historiantuottamista. Lyyrtytti-kirjan kokoamisessa tuli tehtäväksi haastattelujen tuottamien merkitysten saaminen moniääniseksi kokonaisuudeksi. Vaikka Lyyrtytti-kirjan tekstualisointi oli tutkijapainotteista, osallistin siihen myös kyläläisiä. Merkityksenantoprosessissa kaikki toimijat olivat ”ääniä” Lyyrtytti-kirjan kokoamisessa: ihmiset, myös oletettu lukija, ja ei-ihmiset, kuten muistellut menneiden sukupolvien vainajat sekä luonnon olennot ja ilmiöt. Tekstin rakentamista voisi verrata säveltäjän työhön. Kirjoittamisen ollessa kyseessä, monien soitinten yhteissoitosta syntynyt sävellys soi lukijassa.

Kysymykseen, miksi lyyrtytiläiset merkityksellistävät kyläänsä tässä prosessissa, vastaamisessa nojaan Danièle Hervieu-Légerin määritelmiin uskonnosta osallisuutena ja kuulumisena johonkin. Ihminen hakee samoin osallisuutta ajan ketjuun ja muistin yhteisöihin, jotka ilmentävät paluuta, pyhiinvaellusta ja matkaa sekä vertauskuvallisuutta elämän ja kuoleman kysymyksissä, jotka kaikki ovat uskontotieteen ydinalueita. Lyyrtyssä osallisuus kylään merkitsi ihmisen ja ympäristön vuorovaikutusta, erityisesti sen merellisen ympäristön eri toimijoiden, kuten veden kanssa. Ympäristö ja etenkin vesi muistutti ihmisiä neuvottelemaan siitä, mikä kylä on ja minkälaisena he haluavat sen säilyttää.

Talven jälkeen Lyyrtytin kesäasukkaat matkaavat menneisyyden paikkaan, joka elää muistoissa ja joka sieltä kylään tulon yhteydessä herää. Tuo pyhiinvaellus tehdään menneisyyden ja muistojen kotiin, suvun aiempaan ja/tai kesäkotiin, joka elää muistoissa. Vaikka ”pieniä” pyhiinvaelluksia tehdään ajoittain esimerkiksi vuodenaikaisten, syklisten samankaltaisten tapahtumien yhteydessä, kuten keväällä kylään tulon yhteydessä, ne ovat osa muuta arkista kesälomailua kaikkine osatekijöineen. Varsinainen pyhiinvaellus tehtiin kylän historian tallentamisen aikana, kun paluu menneisyyden Lyyrtytiin ja sen paikkoihin tehtiin historiantuottamisessa tarkoituksella ja tiedostetusti. Historiantuottamisessa kylä ja sen menneisyys esitettiin kokemuksellisista, muistinvaraisista ja jo kirjoitetuista palasista merkitykselliseksi kokonaisuudeksi. Tämä prosessi vertautuu maiseman, elämäntavan tai yksittäisten henkilöiden myyttisiksi muuttamiseen, pyhittämiseen tai ritualisaatioon. Lyyrtyssä kylän ja sen vesiympäristön pyhittäminen tapahtui ajallisissa tiloissa, mikä ilmentää pyrkimystä varmistaa niiden jatkuvuus.

Uskontotieteilijät kiinnittävät huomiota nykyään myös uskonnon uudelleenpaikantumisiin, joissa perimmäinen huolenaihe on selviytymisessä sekulaarin yhteiskunnan ja ympäristöongelmien ristipaineissa. Käyttämiäni teoreettis-metodologisia työkaluja voidaan käyttää ja soveltaa institutionalisoidun uskonnollisuuden rinnalla myös muihin ilmiöihin, jossa muistin yhteisöt kuvittelevat. Ne ovat mielenkiintoisia tutkimuskohteita, myös kun ajatellaan myyttisiä kertomuksia hyödyntäviä liikkeitä, joita ilmaantuu ympäristömuutoksen kriiseissä.

Kirjoitukseksi tulemisen tila – tutkijan paikantuminen ja paikallistuminen

Autoetnografiaa voi käyttää tutkimuksen materiaalin tuottamisessa apuvälineenä, kuten tein Lyyprtti-kirjan kohdalla. Toiseksi sitä voi käyttää koko tutkimuksen sitovana metodologisena periaatteena, kuten tein tutkimuksessani. Vastatakseni kysymykseen, mitä ja miten autoetnografinen ote tuo esiin historiantuottamisen prosessista, paikannan ensin osuuteni sisäpiiriläisenä kirjan kokoajana ja tutkijana lyyprttiläisten historiantuottamisen merkityksenanto-prosessiin. Haastattelujen ja Lyyprtti-kirjan kokoamisen aikaan paikannuin kylätutkijasta ensin paikkatutkijaksi, sen jälkeen kylän pitkäkestoisen historian tutkijaksi ja lopulta Lyyprtti-kirjan kokoajaksi ja kirjoittajaksi. Tutkimukseni kokonaisuudessaan on osa turkulaista uskontotieteellis-folkloristista etnografista traditiota, joka tutkii pienyhteisöä ja ihmisten paikka- ja luontosuhdetta, ja sen menetelmällistä jatkumoa yhdistäessäni suullisen historian ja ympäristöhistorian näkökulmia. Syvensin kylätutkimuksen kenttätyömenetelmiä sisäpiiriläisen asemaa hyödyntäväksi autoetnografiaksi. Paikannuin tutkimukseni kuluessa uskontotieteilijäksi, joka tekee autoetnografista historiantuottamisen tutkimusta käyttäen paikkaan, aikaan ja tilaan tarkentuvia muistitietotutkimuksen, mikrohistorian ja ympäristöhistorian menetelmiä, näkökulmia ja käsitteitä.

Alussa tunsin lähinnä oman kesäasuntomme lähihistoriaa, joka oli jaettu tunne useiden kesäasukkaiden kanssa. Tutkimukseni aikana *paikallistuin* tutkimusympäristöni, lyyprttiläisyyteen ja sen menneisyyden merkityksellistämiseen ja sen ympäristöön. Käsitteellä kuvaan paikantumistani yhtaikaisesti tieteen kentälle ja tutkimuskohteeseeni, (paikka)tutkijan kokemusten muuttosta yhtaikaisesti tutkimuksen tulkintojen tarkentuessa. Samanaikaisesti, kun tarkastelin kyläläisten aikaa ja paikkaa, opin ja ymmärsin omaa suhdetani kylään ja sen ympäristöön. Lyyprtti-kirjan kirjoittaminen, tutkimukseni

ja niihin liittyvät vaiheet ja ratkaisut olivat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään.

Autoetnografinen ote, tutkimuspäiväkirjani pohdinnat ja kokemukseronta olivat oleellinen osa tutkimustani, mutta eivät sen lähtökohta. Tutkimuksen autoetnografinen kirjoittaminen alkoi tutkimuspäiväkirjan kirjoittamisesta. Se oli sekä itseterapeuttista että aineistoa tuottavaa. Kirjoittaminen sai näkemään asiat toisella tavalla. Se oli myös refleksiivistä kirjoittamista, jossa toin itselleni ja lukijalle ymmärrettäväksi tutkimusprosessin kulkua ja sitä, miten analyysi ja tulkinta etenivät historiantuottamisen prosessissa. Se syvensi suhdettani lyyprttiläisiin paikkoihin ja aikoihin. Se oli myös osalliseksi tulemistani.

Refleksiivisyys oli tutkimuksessani myös aineiston pohjalta tehtävien ja tutkimuskysymyksen kannalta relevanttien käsite-, menetelmä- ja muiden ratkaisujen analyysiä: kuvaamista, perustelua, luokittelua, yhdistämistä ja tulkintaa. Refleksiivistä kentän tietoa ei saada vain teoreettisten käsitteiden avulla vaan myös kentällä tapahtuvien intuitiivisen toimimisen, sisäisten kokemusten, aistien, liikkeen ja koko kehon olemassaolon kuvaamisen avulla. Se, että valitsin autoetnografisen kirjoittamisen, on yksi tutkimukseni tulos: sisäpiiriläisen tutkijan läpinäkyvyys tutkimustekstissä on oleellista historiantuottamista ja/tai yhteisöllisyyttä käsittelevässä tutkimuksissa, jos tutkijalla on siinä tärkeä asema. Omat Lyyprtti-kirjan kokoajan paikallistumiseni kysymykset olivat lyyprttiläisyyden problematiikkaa, jota toin esille. Joskus yhteisön jäsenille on itsestään selvää, että kaikista asioista ei ole soveliaista edes kysyä saati keskustella.

Myös tutkija saattaa tiedostamattaan toteuttaa tätä. Näin tutkijan kuuluminen yhteisöön saattaa myös rajoittaa tutkimusta. Nämä asiat eivät ole kaikille samoja. Paikallisuudet ovat erilaisia, ei ole yhtä paikallisuuden tuntoa ja ihmiset antavat erilaisia merkityksiä paikalle, ympäristölle, arvottavat sitä eri tavoin. Paikalliset asukkaat suhtautuvat eri syistä eri tavoin tutkijaan. Suhtautumistavat eivät välttämättä aina ole niinkään henkilöön kohdistuvia vaan kulttuurisia tunteita, jotka kertovat yhteisön tavasta hahmottaa ja suojella omaa identiteettiään. Etnografian yksi tehtävä on erilaisten äänien esiintuominen ja kohteelleen tärkeiden teemojen valikointi. Kun ympäristökäsitykseni, orientaationi paikkaan, laajeni, eettisten valintojen ja niiden avulla vedettyjen rajojen merkitys korostui. Ne kohdistuivat niin tutkittaviin, muihin toimijoihin kuin itseeni. Valintatilanteissa ensisijaisena ohjaavana periaatteenani oli toteuttaa kyläläisten toivetta tallentaa kylän historiaa ja tehdä sitä tunnetuksi. Se vaikutti siihen, mihin keskityin Lyyprtti-kirjassa ja mitä otin tutkimuspäiväkirjastani mukaan tutkimukseni analyysiin.

Historiantuottaminen on asioiden julkituomista ja puhumattomien tunteiden esiintuloa, jokaisen prosessiin eri vaiheissa osallistuvan toimijan valintaa siitä, mitä siihen otetaan mukaan. Jokainen nykyisyys on uskollinen ajalleen ja moraalille katsomuksille ja poimii menneisyydestä esiin uusia tärkeäksi kokemiaan asioita. Tiedon tuottaminen on jatkuva vuorovaikutustapahtuma, tutkijan ja muistelijoiden välinen dialogi tai neuvottelu siitä, mikä tiettyssä menneisyyden ilmiössä tai tapahtumassa on historiallista, säilyttämisen arvoista ja ketkä tai mitkä toimijat otetaan mukaan tai tulkitaan vaikuttaneeksi tuohon prosessiin. Siksi niin tiedostamaton tai tiedostettu vaikeneminen, unohtaminen ja kirjoittamatta jättäminen ovat osa historian valikoivaa tuottamista. Tutkijan tehtävä on harkita julkaisemiseen liittyviä ratkaisuja, jotta ne olisivat eettisesti perusteltuja. Tutkija-kirjailija voidaan näin nähdä näiden varoitoimenpiteiden viimeiseksi tekijäksi, portinvartijaksi, ennen asian julkistamista ja historiantuottamista kirjalliseksi esitykseksi.

Autoetnografian keskiössä olevaan *kokemusten* tekstualisaatioon liittyy paikallisen *hiljaisen tiedon* sanoittaminen. Kokemuksen aikana ei muistiinpanoja voi yleensä tehdä, joten ne ovat muuttuneet muistoiksi ennen tuloaan paperille. Näin muistitietotutkimukseni aineistonani on haastattelujen tuottamia ja omia kokemuksellisia muistoja. Tulkinta tapahtui monesti kirjoittaessa. Siinä oma ruumiillinen, hiljainenkin tieto sai kirjallisen muodon. Se alkoi vähitellen haparoivasta muistiinpanosta ja ikään kuin täydentyi tullessaan osaksi tieteellistä päättelyketjua, merkitysverkon kutomista. Se mahdollisti niin kylälaisten kuin oman tietoisien, intuitiivisen ja kokemuksellisen tietotaidon yhdistämisen tutkimuksen tekemiseen. Se vastasi myös menetelmien osalta perinteiseen etnografian kysymykseen siitä, mitä voimme oppia tutkimuskohteiltamme. Oma osuuteni tutkimuksessani todensi Michael Polanyin ajatusta, jonka mukaan kaikki merkittävä tiedollinen integraatio koostuu kolmesta osatekijästä: avustavasta, hiljaisesta tiedosta, fokaalisesta tiedosta ja henkilöstä, jossa tämä tapahtuu. Oleellista on hiljaisen tiedon funktionaalinen suhde fokuoituun tietoon. Olin samoin kuin prosessissa mukana olevat kyläläisetkin, *tietoisesti* tuottamassa ja kuvittelemassa historiaa.

Kirjoittaessani kokemuksestani, kirjoitin ruumiillisen tilan ja kentän havainnoista. Ne olivat *tilallisten käytäntöjen* representaatioita. Niitä analysoimalla toin esiin kokemuksellista tietoa havainnoida ympäristöä, toimia siinä ja tiedon syntymiseen vaikuttaneita ihmis- ja ei-ihmistoimijoita. Kun tarkastelin esimerkiksi vettä ihmisen rinnalla heterogeenisenä toimijana, voin keskittyä merkityksenantoon, siihen miten se toiminnassa tapahtuu. Se oli lyyryttäläisten kulttuuristen merkitysten pohdintaa minussa, myös kehollisina havainnoina. Siinä ruumiillistuvat yhteisön käsitykset luonnon ja kulttuurin suhteesta.

Se oli myös Latourin nimeämän *plasman* käsitteellistämistä, jolla voidaan viitata myös siihen, että tiede omilla käytännöillään sekä kuvaa että tuottaa todellisuuksia. Tutkijassa subjektiivinen ja objektiivinen maailma molemmat ovat kuitenkin koko ajan läsnä. Kirjoittaessa tutkija voi irtaantua näistä molemmista kolmanteen tilaan, jonka hän jakaa lukijan kanssa. Tavoitteena on saada hetkittäin etäisyyttä tutkimuskohteeseen kentän kokonaisvaltaisessa kokemuksessa.

Jokapäiväisten, arkisten käytäntöjen seuraaminen ja tekeminen ovat osa autoetnografista metodologiaa. Sisäpiiriläisenä tutkijana esimerkiksi soutaminen tai jokapäiväinen aamu-uintikokemukseni auttoivat minua ymmärtämään, että vesi oli oleellinen toimija kylässä ja sen historiantuottamisen prosessissa. Oma kehoni oli luova toimija, monien toimijoiden verkosto toimijuusverkossa: vastaanottajana, välittäjänä, vahvistajana ja tulkitsijana. Se toi myös aistien ja tunteiden välityksellä tietoa ainutkertaisista kokemuksista siihen, miten tutkimuskohteen ympäristössä elävässä tutkijassa merkityksenanto tapahtuu. Omien kokemusten yhdistäminen muuhun aineistoon ja teoreettiseen päättelyyn oli näiden eri merkitysverkkojen linkittämistä, tutkijan takamaiden aukikirjoittamista.

Kerronnallisuus ja erilaiset kertojanäänät haastavat tutkimuksen kerrontatapoja ja tiedonmuodostusta. Yhdeksi etnografian kompastuskiveksi on nähty vielä 2000-luvullakin etnografien vaikeus kuvata toisten sisäisiä kokemuksia ja motivaatioita. Hiljaiseen tietoon lukeutuu myös eksistentiaalinen olemassaolon tila, johon voi eläytyä ja kuvitella toisena ihmisenä elämistä tiettyssä ympäristössä. Esimerkiksi tällainen hiljainen tieto siirtyi kirjoittaessani Hilmasta tekstiin ja lukijalle. Muistoni sijoittuivat yhtaikaisesti Lypyrtin kollektiiviseen muistiin ja Hilman talon tilaan. Hilmasta kirjoittavana tutkijana olin muistoissa liikkuvien ajan ja paikan tilojen välittäjä ja yhdistäjä, kuten muutkin lypyrttiläiset, ja sen lisäksi tekstualisoija. Hakiessani näkökulmia, eläydyin inhimillisiin, mutta myös ei-inhimillisiin toimijoihin. Puuttumatta ontologisiin keskusteluihin ei-inhimillisten toimijoiden olemuksesta, eläydyin niiden mahdolliseen toimijuuteen osana merkityksenantoa.

Lypyrttiläisten haastattelukerronnan kolmas nostalginen teema oli veden saastumiseen liittyvä kerronta. Veden saastuminen on yhtaikaisesti paikallisen, alueellisesti suuremman Itämeren ja globaalin vesiekosysteemin ilmiö ja ongelma. Haastateltavat muistelivat vesien olleen kirkkaita vielä 1950–1960-luvuilla. Vesien likaantumisen ajoitetaan alkaneen 1960–1990-luvuilla riippuen haastateltavasta. Haastattelujen keskusteluissa kalankasvatuksen vaikutuksista kylässä veden saastumiseen kietoutuvat paikallisuuden, vaikuttamismahdollisuuksien sekä omistus- ja ihmissuhteiden

kysymykset. Kylässä veden saastumisen havainnoinneissa on kaksi vaihetta. Vielä ensimmäisten haastattelujen aikana pohdittiin paikallista veden laatua. 2010-luvulla puhe on laajentunut koko Itämeren tilanteen pohtimiseksi sinilevän esiintymisen vakavoittamana. Vesi onkin paikka, jossa paikalliset ja globaalit ongelmat risteävät. Muuttuvat olosuhteet – aiemman luotsikylän asukkaiden kuolemat ja samanaikainen veden saastuminen – sai lyyprtiläiset etsimään kulttuuriaan, aiemman kylän yhteisöllisyyttä ja ehjältä näyttävää elämäntapaa, joka oletettiin vielä 1960-luvulla olleen kesämökkiläisten koettavissa.

Jo Lyyprtti-kirjassa toin esiin veden varrella ja veden äärellä elämisen näkökulman. Omien kokemusteni ottaminen osaksi tutkimusta, autoetnografia, tekee tutkimukseni läpinäkyväksi niin kyläläisille kuin tieteelliselle yleisölle, mutta myös itselleni. Tarkastelin aamu-uinnin kokemustani rituaalin kaltaisena ruumiillisena ja vuorovaikutuksena ympäristön toimijoiden kanssa. Lyyprtiläisten kerronnassa toiminnallis-vertauskuvallinen kerronta oli lajityyppi, jolla korostettiin ihmisen ja ympäristön vuorovaikutusta. Niiden voisi sanoa olevan myös kontekstisidonnaisia uskomusten esiasteita. Itseäni kiinnostaa erityisesti se, miten ympäristössä olevat niin ihmis- kuin ei-ihmistoimijat osallistuvat yhdessä kuvittelemiseen. Yksi menetelmä tähän on tutkijan autoetnografinen aukikirjoittaminen.

Omissa kokemuksissani rajat meidän ja toisten välillä siirtyivät kuviteluista kylän rajoista kyläläisyyden määrittelyyn ja vesiympäristön likaantumisen kokemukseen iholle. Vesi on toimija, joka on tässä ja nyt ja samalla ja ulottuu kauas, näkymättömiin. Vedessä tilalliset ja ajalliset ominaisuudet yhtenevät. Veden kanssa vuorovaikutuksessa oleminen vahvistaa mielen tietoisuutta rajojen ylittämisestä. Ympäristön ja ihmisen välisen keskustelun asetelma – jonka myös kyläläiset välittivät – johti minut ”moraaliseen uudelleenpaikantamiseen”. Veden saastumisen neuvottelujen kohdalla pohdin omaa paikkaani ja vastuutani ympäristössä. Se näytti, miten päädyin tutkijavetoiisiin valintoihin tutkimuksen edetessä. Olin ja olen yhtenä kyläläisenä yhä riippuvainen sen ja kylän ulkopuolisista eri valtasuhteista, mutta osallistun tutkimukseni avulla neuvotteluun siitä, mille merkityksille mahdollisesti tullaan antamaan valtaa.

Mietin, pitäisikö minun tuoda esille ihmisten lisäksi ”ympäristön ääni”, varsinkin kun toimijuus laajeni tutkimuksessani käsittämään veden ja siihen liittyvät monet ei-inhimilliset toimijat. Perinteisesti etnografiassa keskusteltu toiseus laajeni käsittämään muitakin kuin vain ihmistoimijoita. Luonnon arvottaminen ja siihen liittyvät vastuun kysymykset tulivat mukaan tutkimukseen jo haastatteluissa. Kysymykset tutkimuksen (ympäristö)poliittisuudesta nousivat esiin. Ensiksikin, verrattuna aiempiin eettisiin ongelmien ratkaisutilanteisiin,

jossa perinteiset tavat tai uskonto olivat yhteisön tai yksilön ohjenuorana, yhä enenevästi ihmiset joutuvat ratkaisemaan itse omien valintojensa perusteita yksittäisissä tilanteissa eettisten periaatteiden ohjaamana. Myös kulttuurin tutkijoiden on velvollisuus neuvotella ympäristöä koskevista toimista ja kirjoittaa niistä varsinkin, jos ne tulevat tutkimuksessa esille. Toiseksi, keskustelu veden saastumisesta on keskustelua veden luonteesta julkishyödykkeenä ja toimijana, joka on läsnä kylässä kaikkialla. Uutta paikantumisessani on se, että olen ottanut näihin vuorovaikutuksiin liittyvät neuvottelut mukaan tekstiin ja tehnyt ne näkyväksi. Annan myös veden äänen kuulua.

Katse aukolle

Hankkeen alkaessa kylän aiempi elämäntapa ja siihen liittyneet tilalliset käytännöt olivat muuttumassa näkymättömäksi, vain muistin varaiseksi tai hiljaiseksi tiedoksi. Kyläläiset toivat haastattelukerronnallaan muistoissa elävän, autenttisen kylän tähän päivään. Lyyrtytti-kirjan tekijänä olin toteuttanut ryhmän toivetta tallentaa historiaa. Kyläkirjojen ja -historioiden tekeminen onkin yksi vaihtoehto, kun etsitään paikallista tapaa neuvotella elämänarvoisesta tulevaisuudesta. Työn ja sen sisältämän tiedon palauttaminen on yhteisön jäsenille mahdollisuus organisoida tietonsa tarkemmin, nostaa tietoisuutta, saada rakenne sille, mitä he jo tiesivät. Se ei ole vain raaka-aineiston palauttamista vaan myös tulkinnan mahdollisuuksien tarjoamista. Paikallisena historian kokoajana ja autoetnografiaa kirjoittavana tutkijana olin tutkija-spesialistin asemassa kuitenkin päättämässä siitä, minkälaista historiaa kirjoitetaan. Asemani sisäpiiriläisenä tutkijana ja kylähistorian tallentajana sitoi myös minut riippuvuussuhteisiin niin kyläläisten, ympäristön kuin prosessista syntyvien kirjallisten tuotteiden kanssa. Autoetnografian kirjoitettuani olen tunnustautunut paikalliseksi tutkijaksi, joka on mahdollisesti esimerkiksi vahvistanut nostalgisoinen uskottavuutta. Olen tuonut tämän kuitenkin esille tarkoilla kuvauksilla siitä, miksi tai miten sen tein tai miten se minussa tapahtui. Myös kritiikit sisäpiiriläisen kyvyttömyyteen havaita arkipäivän tilanteissa itsestänselvytyksiä tai olla havaitsematta jotain, mitä ulkopuolinen näkisi selkeämmin, on hyvä pitää mielessä autoetnografisessa kenttätyössä. Haluan kuitenkin kyseenalaistaa tiukan sisäpiiriläisyyden ajatuksen nykyisessä monien identiteettien ja paikallisuuksien maailmassa.

Lyyrtytti-kirjan julkaisun jälkeen sain kyläläisiltä sähköposteja, joissa he ilmaisivat kiitollisuutensa kirjan tekemisestä ja kehuivat kirjaa kokonaisuutena. Tutkimukseni alussa haastatteluista ensin kieltäytynyt paikallinen asukas soitti

minulle, kiitti ja sanoi, että ”nyt Lyyrtyrtiläiset ovat saaneet kirjan.” Joitain kertoja minulta on kysytty Lyyrtyrtiläisten historiasta tietoja, aivan kuin muistissani olisivat kaikki haastattelujen ja kirjan sisällöt. Olen pitänyt tieteellisten esitelmien lisäksi aiheesta esitelmiä heti kirjan julkaisun jälkeen Uudenkaupungin Merihistoriallisen Seuran illassa keväällä 2011, Volter Kilpi Kustavissa -viikolla kesällä 2011, Kustavin kirjallisuusyhdistyksen illassa syksyllä 2011 ja Turun kirjamesseilla vuonna 2011 ja 2015. Volter Kilpi Kustavissa -viikolla kesällä 2017 puhuin paikallisen kokemustiedon tärkeydestä, käyttäen esimerkkeinä lyyrtyrtiläisiä jättiläiskävelijöiden kertomuksia. Korostan, että historiantuottaminen on jatkuva prosessi. Lyyrtyrtiläisten jälkeisen tutkimukseni avulla osallistun yhä neuvotteluun siitä, mille merkityksille annetaan valtaa. Koen vastuullisuutta osittain sen takia, mitä havaitsin tutkimuksen aikana, mutta myös siitä syystä, että jaan yhä muiden kyläläisten kanssa kylän historiantuottamisen merkityksenantoprosessin.

Haastan omaa tutkijan tapaani toimia; olen tiedon välittäjä ja rajojen kyseenalaistaja tiedon eri lajien välillä. Etsin tapoja ja menetelmiä, miten erilaisia tiedon tapoja voi yhdistää erilaisissa tutkimuskohteissa. Mielenkiintoisia ovat tietoinen, ympäristön toimijoiden kanssa vuorovaikutuksessa tapahtuva kuvittelu ja eläytyminen niin uskonnollisten, henkisten kuin muisti-yhteisöjen tutkimuksessa ja autoetnografisen metodologian osana. Tutkijoiden osallisuus kulttuurien esitysten jatkuvuuteen korostuu kirjallisen sisällöntuottamisen aikana. Esimerkiksi näkkiin liittyvän kerronnan kohdalla pohdin mielessäni uskontotieteilijänä myytin ja historian samuuden ja erilaisuuden alueita. Ympäristömytologiassa ympäristöön artikuloituvien myyttien esittämisen ja ymmärtämisen ehdoksi ja taustalla olevaksi tosiasiaksi on esitetty aistihavaintoa. Myyttitutkimuksessa ja mytologioiden tulkinnoissa on monesti ajatus ympäristöhavaintojen ja mielikuvituksen vuorovaikutuksesta. Kuvittelu ja eläytyminen ovat osallistumista tuohon vuorovaikutukseen. Mielenkiintoista olisikin nykyisen paikallisen kulttuurisen muistin liittäminen sen merellisen alueen, itämerensuomalaisten kulttuurisen muistin kansanrunouden välittämään aikaan. On kuitenkin hyvin vaikea päätellä, ovatko ihmiset kokeneet esimerkiksi veden paikaksi aina samalla tavoin kuin me nyt noin kymmenen tuhatta vuotta myöhemmin. Tällaisen kokemuksen eksistentiaalisen tilan kuvittelu tuo kuitenkin historiankirjoittamiselle ja kulttuurien tutkimukselle mahdollisia vaihtoehtoja historiallisen jatkumon ymmärtämiseen.

Tutkimukseni poikkitieteisyys etsi ja toteutti teorioiden, menetelmien ja käsitteiden kytköksiä tavalla, josta uskon olevan hyötyä myös laajemmin kulttuurien tutkimuksen ja muiden tieteenalojen lisääntyvässä yhteistyössä.

Tutkimuksen aikana eivät kaikki mieleen tulleet ratkaisut toteutuneet. Esimerkiksi Lyyprtti-kirjan liittäminen taiteiden tutkimuksen tavalla osaksi tätä väitöstutkimusta olisi saattanut olla mielekästä ja aikaa säästävää. Se olisi tuonut myös lukijalle mahdollisuuden selata tuota historiantuottamisen esitystä yhtäaikaisesti tutkimuksen selonteon kanssa.

Esimerkkinä toteutuneesta poikkitieteellisyydestä tutkimukseni osallistuu myös saariston ja Itämeren alueen tutkimukseen sekä suullisen historian ja historiankirjoituksen suhdetta pohtivaan keskusteluun. Paikallisen kokemukstiedon huomioiminen on tärkeää yhdessä luonnon-, yhteiskuntatieteellisen ja humanistisen tiedon kanssa ympäristömuutokseen sopeutumisessa ja siihen liittyviin ratkaisuihin kohdistuvassa päätöksenteossa. Kysyin tutkimuksessani myös, mitä on lyyprttiläisyys. Samoin näen tärkeäksi tutkimuksissa määritellä kontekstisidonnaisesti sen, mitä paikallisuudella ymmärretään. Ympäristön kanssa päivittäinen ja arkipäiväinen vuorovaikutus, havainnot ja kokemukset tapahtuvat nyt, olkoon kokija lyhyt- tai pitkäaikainen asukas. Vuodenajat aiheuttavat saaristossa ja rannikolla muutoksia veden olomuotoihin. Vuodenaikojen samankaltaisena jatkuminen kuitenkin kyseenalaistuu ilmastonmuutoksessa. Samalla ympärivuotisen paikallisuuden käytännöt ja paikallisuuden ajatus muuttuvat.

Itämeren suojelun on nähty edellyttävän julkisuutta, demokratiaa ja kansalaisten aloitteellisuutta. Paikallisen tiedon esiin tuominen sinänsä koen erityisen tarpeelliseksi globaalien ongelmien tultua kaikille yhteisiksi huoliksi. Tutkimuksen alussa kerroin, miten minua varotettiin laiturin ja paatin välisestä merenkulun vaarallisemmasta paikasta. Kesällä 2015 putosin samaiseen paikkaan rantautuessani Kekoniittyyn Lyyprttistä. Se, mistä löysin itseni, oli vesi.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Arkistolähteet

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkisto.

TKU-arkiston kokoelmat

Kerrottu ympäristö -haastattelut:

TKU/A/09/49–83; TKU/A/09/193–196; TKU/A/10/1–12; TKU/A/10/14–22.

Haastattelija: Jaana Kouri.

TKU/A/10/13

Haastattelija: Anna-Maija Lagerström.

Museovirasto: Turun maakuntamuseo

SAY: Suomen Asutuksen Yleisluettelo.

SRY: Suomen Rakennuskulttuurin yleisluettelon inventointilomakkeet. Lypyrntti, Ylistalo.

SKSÄ: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto

SKSÄ 283.1978. Hilma Lehmuksen haastattelu Kustavin Lypertössä 18.6.1978. Haastattelija: Hilikka Oksama.

Muu aineisto

Heino, Tuula 1996. Tuula Heinon kirjoitus Suomen merimuseon ”Luotsi- ja majakkaperinne talteen” -kyselyyn vuonna 1996. Tuula Heinon hallussa.

Hilma Lehmuksen haastattelu 1987a. Hilma Lehmuksen haastattelu 13.9.1987. Haastattelijana Hilikka Oksama. Äänite Hilikka Oksama-Valtosen hallussa.

Hilma Lehmuksen haastattelu 1987b. Hilma Lehmuksen haastattelu 20.9.1987. Haastattelijana Hilikka Oksama. Äänitteet Hilikka Oksama-Valtosen hallussa.

Jokinen, Jyrki 2005a. Puhelinkeskustelu Jyrki Jokisen kanssa 25.10.2005.

Kairavuo, Paavo 2006. Volter Kilven jalanjäljissä/Minun Lypyrnttini 1949–2006. Käsikirjoitus. Tekijän hallussa.

Kouri, Jaana 2011b. Vastaanottaja Ulla ja Rauno Ranta. 1.1.2011. Kopio kirjeestä tekijän hallussa.

Kouri, Teemu 2011a. Keskustelu Teemu Kourin kanssa 20.11.2011.

Kouri, Teemu 2011b. Keskustelu Teemu Kourin kanssa 5.12.2011.

Lehmus, Hilma 1983a. Vastaanottaja Hilikka Oksama 8.1.1983. Kirje Hilikka Oksama-Valtosen hallussa.

Lehmus, Hilma 1983b. Vastaanottaja Hilikka Oksama 23.1.1983. Kirje Hilikka Oksama-Valtosen hallussa.

Kylän tiedotelehtinen 2005. Tekijän hallussa.

Skytén-Suominen, Irja 2009. Tietoja Alastalon isäntäväestä. Muistiinpanot 10.12.2009. Tekijän hallussa.

TPK: Jaana Kourin tutkimuspäiväkirja. Tekijän hallussa.

Vikatmaa, Ville 1980. Lypyrтин tie meren alta lomaparatiisiksi. Julkaisematon moniste.
Ympäristölupahakemus 2014. 12.3.2014. Aluehallintovirasto. Etelä-Suomi. Dnro
ESAVI/255/04.08/2013. Tekijän hallussa.

Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella -kirjan kirjoitukset

- Eriksson, Arnold 2011. Kailasta. – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 85–86. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Franssila, Lassi 2011a. Aurinkoranta. – Kouri, Jaana. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 126. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Hurme, Juha 2011. *Lypertöstä länteen*. – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 226–227. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Häkkinen, Yrjö 2011. Lapsuuden muistikuvia Lypertöstä. – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 158–163. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Kairavuo, Paavo 2011a. Katampää poja kulkiva talvisi jalkasi. – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 143. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- 2011b. Luushommis. – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 106. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- 2011c. Mikkeskeriniemi. – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 204. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- 2011d. Monellaissi paatei lypyrtiläisiläkki o ollu. – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 42–43. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- 2011e. Opintiellä. – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 174–175. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- 2011f. Reimaus. – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 104. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Kanerva, Tuula 2011a. Lehtimäki ja Ersuntinkari. – Kouri, Jaana. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 191–193. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Kouri, Jaana 2009a. Lypyrtti – kylä väylien varrella. – *Portfolio*. Aineopintojen lopputyö 29.4.2009. Luova kirjoittaminen. Turun yliopisto.
- 2011a. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Kouri, Teemu 2011c. Aallopin äänestä oppii tuntemaan kulkijan. – Kouri, Jaana. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 228. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- 2011d. Kalaa lähivesiltä – kauppa kauemmaksikin. – *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 46–49. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- 2011e. Koko kylän yhteistoimia. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 223–225. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- 2011f. Luotsien työtehtävistä. – Kouri, Jaana. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 99–103, 105–106. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- 2011g. Luotsivene Sjögren. – Kouri, Jaana. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 41. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- 2011h. Paatteja ja peräprutkuja. – Kouri, Jaana. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 37–41. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Kuusinen, Ossian 2011 (1999). ”Kualemankivi”. – Kouri, Jaana. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 48. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys. Katkelma teoksesta Eva Lettinen (toim.), *Ossian Kuusisen maailma*. Saaristomeren tutkimuslaitos. Uusikaupunki: Turun yliopisto.
- Kyrölä, Katriina 2011. Ruuhi. – Kouri, Jaana. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 217–220. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.

- Lemmetyinen, Risto 2011a. Naapurimme Hilma Lehmus – muistelma vuodelta 1995.– Kouri, Jaana. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 199–201. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- 2011b. Piirteitä Lypyrтин luonnosta. – Kouri, Jaana. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 13–24. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Majjala, Pirjo-Liisa 2011. Vuosi Meriharakassa. – Kouri, Jaana. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 214. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Oksama, Matti 2011. Poikavuosien muistoja. – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 123–125. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Oksama-Valtonen, Hilikka 2011a. Holma – lapsuuteni paratiisisaari. – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 182–184. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- 2011b. Mitä jää jäljelle Hilmasta? – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 221–222. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Saarelainen, Juha 2011. Muutamia muistoja isosedistäni. – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 177–179. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Saarelainen, Raimo 2011. Espeura. – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 175. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Sarvilinna, Jyry 2011a. Palskeri. – Kouri, Jaana. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 79–80. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Setälä, Annikki 2011. Satu Kuusisen sedästä. – Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 197–198. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Vikatmaa, Ville 2011 (1980). Mikkelin sunnuntai vuonna 1855. – Kouri, Jaana. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 131. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys. Katkelma Ville Vikatmaan julkisemattomasta monisteesta.
- Wirtanen, K. E. 2011a (1951). Ko Lypyrtti kaptenei hylkke nakottiva. – Kouri, Jaana. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 11–12. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys. Alunperin julkaistu *Uudenkaupungin Sanomissa* 29.11.1951.
- Wirtanen, K. E. 2011b. Kun Abrahamssonin nyrkinisku kesytti kapteenin. Jaana Kouri. *Lypyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella*, 56–57. Uusikaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys. Alunperin julkaistu *Uudenkaupungin Sanomissa* 23.5.1950.

Sähköpostiviestit

- Franssila, Lassi 2011b. VS: Lypyrтин kyläkirja. Vastaanottaja Jaana Kouri. Lähetetty 25.1.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.
- Hinneri, Sakari 2011. Lypertö-nimiä. Vastaanottaja: Jaana Kouri. Lähetetty: 4.4.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.
- Jokinen, Jyrki 2005b. Re: Lypertön historia. Vastaanottaja: Jaana Kouri. Lähetetty: 27.10.2005. Yksityinen sähköpostiviesti.
- Kanerva, Tuula 2011b. Re: Lypyrтин kyläkirja. Vastaanottaja Jaana Kouri. 18.1.2011. Yksityinen sähköpostiviesti
- Kouri, Jaana 2005. Lypertön historia. Vastaanottaja Jyrki Jokinen. Lähetetty: 26.10.2005. Yksityinen sähköpostiviesti.
- 2008. Tekijän sähköposti kyläläisille. Lähetetty 24.4.2008. Yksityinen sähköpostiviesti.
- 2009b. Lypyrtti-kirja. Tekijän sähköposti kyläläisille. Lähetetty: 26.11.2009. Yksityinen sähköpostiviesti.
- 2009c. VL: Jäsenkirje. Vastaanottaja Timo Sarvilinna. Lähetetty: 26.11.2009. Yksityinen sähköpostiviesti.
- 2010a. Kailasta. Vastaanottaja Paula Erama-Kuosmanen. Lähetetty: 9.12.2010. Yksityinen sähköpostiviesti.

- 2011b. Tekstiä Lyyprtti-kirjaan. Vastaanottaja Yrjö Häkkinen. Lähetetty 30.12.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.
 - 2011c. VS: Lyyprttikirja. Vastaanottaja: Matti Jussila. Lähetetty 12.1.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.
 - 2011d. Lyyprtti-kirjan lukuja. Vastaanottajat Juha Saarelainen ja Esko Sippola. Lähetetty: 13.1.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.
 - 2011e. Kysymyksiä koskien Lyyprttiä. Vastaanottaja Jyry Sarvilinna. lähetetty: 16.1.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.
 - 2011f. Lyyprtin kyläkirja. Vastaanottaja Lassi Franssila. Lähetetty: 6.1.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.
- Lemmetyinen, Risto 2010. RE: Lyyprtin luonto II. Vastaanottaja Jaana Kouri. Lähetetty: 14.12.2010. Yksityinen sähköpostiviesti.
- Sarvilinna, Jyry 2011b. Re: Kysymyksiä koskien Lyyprttiä. Vastaanottaja Jaana Kouri. Lähetetty: 25.1.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.
- Sandbäck, Ossi 2011. Re: Ylistalon liite. Vastaanottaja Jaana Kouri. Lähetetty: 28.2.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.
- 2011a. Lyyprtti-kirja. Vastaanottaja: Jaana Kouri. Lähetetty 6.1.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.
 - 2011b. Jatkoa aiempiin. Vastaanottaja: Jaana Kouri. Lähetetty: 19.2.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.
 - 2011c. Re: kirjaan. Vastaanottaja: Jaana Kouri. Lähetetty 3.3.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.
 - 2011d. Re: Alastalo ja Katanpää. Vastaanottaja: Jaana Kouri. Lähetetty 17.3.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.
 - 2011e. Lähetetään: pötkö c. Vastaanottaja: Jaana Kouri. Lähetetty: 3.4.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.
 - 2016. VS: Väitöskirja Lyyprtistä. Vastaanottaja: Jaana Kouri. Lähetetty: 21.7.2016. Yksityinen sähköpostiviesti.

Painamattomat lähteet

- Assmann, Aleida 2015. "The Empathetic Listener and the Ethics of Storytelling". *Ethics of Storytelling: Historical Imagination in Contemporary Literature, Media and Visual Arts*, 4.6.2015. Turun yliopisto, Turku. Jaana Kourin muistiinpanot. Tekijän hallussa.
- Bügiene, Lina 2012. "Expression of Cultural Landscape: From Supernatural Place Legends to Everyday Talk", 6th Nordic-Celtic-Baltic Folklore Symposium Supernatural Places, 4–7. 2012, Tartu, Viro. Jaana Kourin muistiinpanot. Tekijän hallussa.
- Grönros, Jarmo 1980. *Kaurissalon kalastajat Kustavissa*. Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Kansatiede. Monisteita 17. Turku.
- Suutarinen, Jaana 1988. *Seneca-naisen asema ennen vuotta 1848*. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Kirjallisuus

- Alaimo, Stacy 2010. *Bodily Natures: Science, Environment, and the Material Self*. Bloomington: Indiana University Press.
- Ala-Pöllänen, Anne 2011. *Luotsin työ kautta aikojen* [verkkosivu]. <Http://www.helsinki.fi/hum/meh/merimerkit > [viitattu 25.2.2011].
- Alasuutari, Pertti 1996. Kulttuurintutkimus ja kulturalismi. – Jari Kupiainen ja Erkki Sevänen (toim.), *Kulttuurintutkimus. Johdanto*, 32–50. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2011 (1993). *Laadullinen tutkimus*. 2.0. 4., uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Alifrosti, Kari 1999. Kalannin historia n. 1200–1992. – Terhi Nallinmaa-Luoto & Kari Alifrosti. *Kalannin historia*. Jyväskylä: Uudenkaupungin kaupunki.
- Anderson, Benedict 2007. *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Suom. Joel Kuortti. Johdanto Jouko Nurminen. Sivilisaatiohistoria-sarja. Tampere: Vastapaino.
- Anderson, Kathryn & Dana C. Jack 2004 (1991). Learning to listen. – Robert Perks & Alistair Thomson 2004 (1998) (toim.), *The oral history reader*, 157–171. 5. painos. Artikkelit 7. painos. London & New York: Routledge.
- Anderson, Leon 2006. Analytic autoethnography. – *Journal of Contemporary Ethnography* 35 (4), 375–379.
- Andersson, Otto 1967. *Finländsk folklore: Tidig kalevalaforskning – Finlandsvensk insamlingsverksamhet*. Åbo: Åttas.
- Anttila, Veikko 1997. Kansatiede – kansallisesta tieteestä kulttuurin yleisselittäjäksi. – Teppo Korhonen & Pekka Leimu (toim.), *Näkökulmia kulttuurintutkimukseen*, 11–20. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Anttonen, Marjut 1999. *Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteetin politisoituminen 1990-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 764. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Anttonen, Veikko 1993. Pysy Suomessa Pyhänä – Onko Suomi uskonto? Antropologinen näkökulma kansalliseen kulttuuriin. – Teppo Korhonen (toim.), *Mitä on suomalaisuus*, 33–67. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura,
- 1996. *Ihmisen ja maan rajat. 'Pyhä' kulttuurisena kategoriana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 646. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2000. Sacred. – Willie Braun & Russel T. McCutcheon (toim.), *Guide to the Study of Religion*, 271–282. London: Cassell.
- 2003a. Mitä pyhä-alkuiset paikannimet kertovat Kalannin menneisyydestä? – Veijo Kaitanen, Esa Laukkanen ja Kari Uotila (toim.), *Muinainen kalanti ja sen naapurit – Talonpojan maailma rautakaudelta keskiajalle*, 225–235. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2003b. Sacred Sites and Markers of Difference – Exploring Cognitive Foundations of Territoriality. – Lotte Tarkka (toim.), *Dynamics of Tradition. Perspectives on Oral Poetry and Folk Belief*, 291–328. Studia Fennica Folkloristica 13. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2010. *Uskontotieteen maastot ja kartat*. Tietolipas 232. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- 2013. Landscapes as Sacrosapes: Why does Topography make a difference? – Nordeide & Stefan Brink (toim.), *Sacred Sites and Holy Places*, 13–32. Turnhout, Belgium: Brepols.
- 2014a. Kotona maisemassa. Mytologian spatiaalinen rakentuminen. – Seppo Knuuttila & Ulla Piela (toim.), *Ympäristömytologia*. Kalevalaseuran vuosikirja 93, 74–88. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2014b. Religious Studies as Landscape Studies: Perceptual Strategies and Environmental Preferences in Religion and Mythology. – Ábrahám Kovács & James L. Cox (toim.), *New Trends and Recurring Issues in the Study of Religion*, 113–132. Budapest: L'Harmattan.

- Anttonen, Veikko & Anna Maria Viljanen 2000. Mary Douglas ja ajattelun yhteisöllisyys. – *Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi*, 7–25. Alkuperäisteos: *Purity and danger: an analysis of the concepts of pollution and taboo* (1966). Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Assmann, Aleida 2008. Canon and Archive. – Astrid Erll & Ansgar Nünning (toim. yhteistyössä Sara B. Youngin kanssa). *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, 97–107. Media & Cultural Memory. Berlin & New York: De Gruyter.
- Assmann, Dietrich & Eeva-Liisa (toim.) 2001. *Kustavin muinaisia*. Volter Kilven Seuran julkaisuja 8. Helsinki: Volter Kilpi Seura.
- 2004. *Kustavi – Retkiä luontoon ja historiaan*. Volter Kilven Seuran julkaisuja 10. Helsinki: Volter Kilpi Seura.
- Assmann, Jan 2008. Communicative and Cultural Memory. – Astrid Erll & Ansgar Nünning (toim. yhteistyössä Sara B. Youngin kanssa). *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, 109–118. Media & Cultural Memory. Berlin & New York: De Gruyter.
- Atkinson, Paul 1990. *The ethnographic imagination. Textual constructions of reality*. London & New York: Routledge.
- 2006. Rescuing Autoethnography. – *Journal of Contemporary Ethnography* 35(4), 400–404.
- Atkinson, Paul, Sara Delamont & William Housley 2008. *Contours of Culture: Complex Ethnography and the Ethnography of Complexity*. Walnut Creek & Lanham & New York & Toronto & Plymouth, UK: AltaMira Press.
- Attfeld, Robin 2003. *Environmental Ethics. An Overview for the Twenty-First Century*. Cambridge: Polity Press.
- Badone, Ellen 2004. Crossing Boundaries: Exploring the Borderland of Ethnography, Tourism, and Pilgrimage. – Ellen Badone & Sharon R. Roseman (toim.), *Intersecting Journeys: The Anthropology of Pilgrimage and Tourism*, 180–189. Champaign, IL: University of Illinois Press.
- Badone, Ellen & Sharon R. Roseman 2004. Approaches to the Anthropology of Pilgrimage and Tourism. – Ellen Badone & Sharon R. Roseman (toim.), *Intersecting Journeys: The Anthropology of Pilgrimage and Tourism*, 1–23. Champaign, IL: University of Illinois Press.
- Bahtin, Mihail 1979. *Kirjallisuuden ja estetiikan onglmia*. Moskova. Kustannusliike Progress.
- Bailes, Kendall E. 1985. Critical Issues in Environmental History. Teoksessa Kendall E. Bailes (toim.), *Environmental History – Critical Issues in Comparative Perspective*, 1–21. Lanham, MD: University of America Press.
- Bakker, Karen 2011. Commons versus commodities: political ecologies of water privatization. – Richard Peet, Paul Robbins & Michael Watts (toim.), *Global Political Ecology*, 347–370. London & New York: Routledge.
- Basso, Keith 1984. Stalking with stories. Names, places and moral narratives among the western Apache. – Edward M. Bruner (toim.), *Text, Play, and Story. The Construction and Reconstruction of Self and Society*, 19–53. Washington, DC: American Ethnological Society.
- Behar, Ruth 1996. *The Vulnerable Observer. Anthropology That Breaks Your Heart*. Boston: Beacon Press.
- Bell, Catherine 1997. *Ritual. Perspectives and dimensions*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Bellah, Robert, Robert Madsen, William M. Sullivan, Ann Swidler & Steven M. Tipton 1985. *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*. New York: Harper & Row.
- Bennett, Tony & John Frow (toim.) 2008. Introduction: Vocabularies of culture. – *The SAGE Handbook of Cultural Analysis*, 1–15. Los Angeles & London & New Delhi & Singapore: Sage.
- Berliner, David 2005. The Abuses of Memory: Reflections on the Memory Boom in Anthropology. – *Anthropological Quarterly* 78 (1), 197–211.
- Bonnell, Victoria & Lynn Hunt 1999. Introduction. – Victoria E. Bonnell & Lynn Hunt (toim.), *Beyond the Cultural Turn. New Directions in the Study of Society and Culture*, 1–32. Berkeley & Los Angeles & London: University of California Press.
- Biografiakeskus. *Kilpi, Volter (1874–1939)*. Suomen Kirjallisuuden Seura. <<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/4972/>> [viitattu 20.3.2016].

- Bourdieu, Pierre 1989 (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Alkuperäisteos: *Esquisse d'une théorie de la pratique, précédé de trois études d'ethnologie Kabyle* (1972). Käänt. Richard Nice. Cambridge Studies in Social Anthropology 16. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre & Lois J. D. Wacquant 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Bowman, Marion & Ülo Valk 2012. Introduction. – Marion Bowman & Ülo Valk (toim.) *Vernacular Religion in Everyday Life. Expressions of Belief*, 1–19. Sheffield, UK & Bristol, CT: Equinox.
- Braudel, Fernand 1974 (1949). *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II. Volume II*. Alkuperäisteos: *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'Époque de Philippe II*. 2. uusittu painos. Käänt. Siân Reynolds. London: Collins.
- Burke, Peter 1994 (1992). *History & Social Theory*. 2. painos. Cambridge: Polity Press.
- 2005 (2004): *What is Cultural History?* 3. painos. Cambridge: Polity Press.
- 2008. Cultural History. – *The SAGE Handbook of Cultural Analysis*, 107–125. Los Angeles & London & New Delhi & Singapore: Sage.
- Bäck, Saara, Markku Ollikainen, Erik Bonsdorff, Annukka Eriksson, Eeva-Liisa Hallanaro, Sakari Kuikka, Markku Viitasalo & Mari Walls (toim.) 2010. *Itämeren tulevaisuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Callahan, Robey & Terry Stack 2007. Creativity in Advertising, Fiction and Ethnography. – Elizabeth Hallam & Tim Ingold (toim.), *Creativity and Cultural Improvisation*, 267–283. Berg: Oxford & New York.
- Callaway, Helen 1992. Ethnography and Experience: Gender Implications in Fieldwork and Text. – Helen Callaway & Judith Okely (toim.), *Anthropology and Autobiography*, 29–49. London: Routledge.
- Clarke, Simon 2008. Culture and Identity. – *The SAGE Handbook of Cultural Analysis*, 510–529. Los Angeles & London & New Delhi & Singapore: Sage.
- Clarkeburn, Henriikka & Arto Mustajoki 2007. *Tutkijan arkipäivän etiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Clifford, James 1986a. Introduction: Partial Truths. – James Clifford & George, E. Marcus (toim.), *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*, 1–26. Los Berkeley & Los Angeles & London: University of California Press
- 1986b. On Ethnographic Allegory. – James Clifford & George, E. Marcus (toim.), *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*, 99–121. Berkeley & Los Angeles & London: University of California Press
- Coffey, Amanda 1999. *The Ethnographic Self. Fieldwork and the Representation of Identity*. London & Thousand Oaks, California & New Delhi: Sage.
- Coffey, Amanda & Paul Atkinson 1996. *Making Sense of Qualitative Data. Complementary Research Strategies*. Thousand Oaks & London & New Delhi: Sage.
- Coleman, Simon & Peter Collins, 2006. Introduction: 'Being...Where?' performing Fields on Shifting Grounds. – Simon Coleman & Peter Collins (toim.), *Locating the Field. Space, Place and Context in Anthropology*, 1–21. Oxford & New York: Berg.
- Confino, Alan 2008. Memory and the History of Mentalities. – Astrid Erll & Ansgar Nünning (toim. yhteistyössä Sara B. Youngin kanssa). *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, 77–84. Media & Cultural Memory. Berlin & New York: De Gruyter.
- Connerton, Paul 1999 (1989). *How Societies Remember*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coser, Lewis A. 1992. Introduction: Maurice Halbwachs 1877–1945. – Maurice Halbwachs, *On collective memory*, 1–34. Toim., käänt. ja esipuheen kirjoittanut Lewis A. Coser. Alkuperäisteokset: *Les cadres sociaux de la mémoire* (1952) ja *La Topographie légendaire des évangiles en terre sainte: Etude de mémoire collective* (1941). The Heritage of Sociology. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Cresswell, Tim 2004. *Place. A short introduction*. Malden, MA: Blackwell.
- Crites, Stephen 1971. The Narrative Quality of Experience. – *Journal of American Academy of Religion* XXXIX (3), 291–311.
- de Certeau, Michael 1984. *The Practice of Everyday Life*. Alkuperäisteos *L'invention du quotidien. Vol. 1, Arts de faire* (1980). Käänt. Steven F. Rendall. Berkeley & Los Angeles & London: University of California Press.

- de Lauretis, Terese 1987 (1984). *Alice doesn't. Feminism, semiotics, cinema*. Hampshire & London: The Macmillan Press.
- Denzin, Norman K. 1997. *Interpretative Ethnography. Ethnographic Practices for the 21st Century*. Thousand Oaks & London & New Delhi: Sage.
- Douglas, Mary 2000 (1966). *Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi*. Alkuperäisteos *Purity and danger: an analysis of the concepts of pollution and taboo* (1966). Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Ehn, Billy 2014. Arjen yllätyksiä – huomaamattoman etnografia ja kulttuurianalyysi. Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.), *Moniulotteinen etnografia*, 59–75. Ethnos toimitte 17. Helsinki: Ethnos ry.
- Ellis, Carolyn 2007. Telling Secrets, Revealing Lives: Relational Ethics in research With Intimate Others. – *Qualitative Inquiry* 13(1), 3–29.
- Ellis, Carolyn & Arthur P. Bochner 1996. Introduction. Talking Over Ethnography – Carolyn Ellis & Arthur P. Bochner (toim.), *Composing Ethnography. Alternative Forms of Qualitative Writing*, 13–45. Ethnographic Alternatives Series. Volume 1. Walnut Creek & London & New Delhi: Altamira Press.
- 2000. Autoethnography, Personal Narrative, Reflexivity: Researcher as Subject. – Denzin, K. Norman & Yvonna S. Lincoln (toim.), *Handbook of Qualitative Research*, 733–768. 2. painos. London: Sage.
- Enges, Pasi 2012. "Minä melkein uskon". *Yliuonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa uskomusperinteessä*. Turun yliopiston julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis. Sarja – ser. C osa – tom. 338. Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Turun yliopisto.
- 2014. Myyttisiä maisemia ja uskomuksellisia ympäristöjä. Kansanuskotutkimuksen näkökulmia ympäristömytologiaan. – Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.), *Ympäristömytologia*, 89–106. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Enges, Pasi & Kaarina Koski 2015. Kansanuskotutkimuksen suuntaviivoja muuttuvassa maailmassa. – Pasi Enges, Kirsi Hänninen & Tuomas Hovi 2015 (toim.), *Kansanuskosta nykypäivän henkisyysteen*, 15–45. Folkloristiikan julkaisuja 4. Turku: Turun yliopisto.
- Eriksen, Thomas Hylland 2001. *Small Places, Large Issues: An Introduction to Social and Cultural Anthropology*. London: Pluto Press.
- 2010. *Anthropology, Culture and Society: Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.
- Erll, Astrid 2008. Cultural Memory Studies: An Introduction. – Astrid Erll & Ansgar Nünning (toim. yhteistyössä Sara B. Youngin kanssa). *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, 1–15. Media & Cultural Memory. Berlin & New York: De Gruyter.
- Espósito, Elena 2008. Social Forgetting: A Systems-Theory Approach. – Astrid Erll & Ansgar Nünning (toim. yhteistyössä Sara B. Youngin kanssa). *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, 181–189. Media & Cultural Memory. Berlin & New York: De Gruyter.
- Ezzy, Douglas 2008. I am the river bleeding. – Sylvie Shaw & Andrew Francis (toim.), *Deep Blue. Critical Reflections on nature, Religion and Water*, 127–136. London & Oakville: Equinox.
- Feld, Steven & Keith H. Basso 1996a. Introduction. – Steven Feld, & Keith H. Basso (toim.), *Senses of place*, 3–11. Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press.
- 1996b (toim.). *Senses of place*. Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press.
- Fingerroos, Outi 2003a. Karjalainen – heimolainen vai uusheimolainen? – Pekka Laaksonen, Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.), *Tutkijat kentällä*, 194–207. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2003b. Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa. – *Elore* 10(2) [verkkolehti]. <http://www.elore.fi/arkisto/2_03/fin203c.html>.
- 2004. *Haudatut muistot. Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa*. Suomalaisen kirjallisuuden Toimituksia 985. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2006. Karjala – muistin ja utopian paikka. – *Alue ja ympäristö* 35(2), 3–14.
- 2010. *Karjala utopiana*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 100. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Fingerroos, Outi & Riina Haanpää. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. – Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 25–48. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Fingerroos, Outi & Jukka Jouhki 2014. Etnologinen kenttätyö ja tutkimus: Metodoin monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkkitapauksia. – Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.), *Moniulotteinen etnografia*, 79–108. Ethnos toimitte 17. Helsinki: Ethnos ry.
- Fingerroos, Outi & Ulla-Maija Peltonen 2006. Muistitieto ja tutkimus. – Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 7–24. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Fitzgerald, Timothy 2000. *The ideology of religious studies*. New York: Oxford University Press.
- Fortunati, Vita & Elena Lamberti 2008. Cultural Memory: A European Perspective. – Astrid Erll & Ansgar Nünning (toim. yhteistyössä Sara B. Youngin kanssa). *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, 127–137. Media & Cultural Memory. Berlin & New York: De Gruyter.
- Frisch, Michael 2004 (1972). Oral history and *Hard Times*. A review essay. – Robert Perks & Alistair Thomson 2004 (1998) (toim.), *The oral history reader*, 29–37. 5. painos. Artikkelit 7. painos. London & New York: Routledge.
- Frykman, Jonas & Nils Gilje 2003. Being There. An Introduction. – Frykman, Jonas & Nils Gilje (toim.), *Being There. New Perspectives on Phenomenology and the Analysis of Culture*. Lund, Sweden: Nordic Academic Press.
- Gadamer, Hans-Georg 2004 (1986, 1987). *Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Valikoinut ja käänt. Ismo Kajander, Tampere: Vastapaino.
- Geertz, Clifford 1993 (1973) *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. Tarkistettu uusintapainos. Glaskow: Harper Collins.
- Ginzburg, Carlo 1996. Johtolankoja. Merkkejä tulkitsevan tietokäsityksen historia. – Carlo Ginzburg. *Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Käänt. Aulikki Vuola. Esipuhe Matti Peltonen. Helsinki: Gaudeamus.
- Glassie, Henry 1982. *Passing the Time in Ballymenone. Culture and History of an Ulster Community*. Publications of the American Folklore Society. New Series. Vol. 4. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Gothóni, René 2010. Pilgrimage: Three theoretical interpretations. – René Gothóni (toim.), *Pilgrims and Travellers in Search of the Holy*, 11–30. Oxford: Peter Lang.
- Grele, Ronald J. 2004 (1975). Movement without aim. Methodological and theoretical problems in oral history. – Robert Perks & Alistair Thomson 2004 [1998] (toim.), *The oral history reader*, 38–52. 5. painos. Artikkelit 7. painos. London & New York: Routledge.
- Gränö, Olavi 1994. The tradition of research into the archipelago coast of Finland. – Aino Nissinaho (toim.), *Cultural Ecology: One Theory?*, 3–10. Publications of the project Changing Environment – Changing Society. Turku: University of Turku & Åbo Akademi University.
- Gubrium, Jabber F. & James A. Holstein 1997. *The New Language of Qualitative Method*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Gupta, Akhil & James Ferguson 1977. Culture, Power, Place. Ethnography at the End of an Era. – Akhil Gupta & James Ferguson (toim.), *Explorations in Critical Anthropology*, 1–30. Durham and London: Duke University Press.
- Grönholm, Pertti & Heli Paalumäki 2015. Nostalgian ja utopian risteyksessä. Keskusteluja modernin kaipuun merkityksistä ja aikaulottuvuuksista. – Pertti Grönholm & Heli Paalumäki (toim.), *Nostalgian ja utopian kohtaamisia Euroopassa 1600-luvulta 2000-luvulle*, 9–38. Turku: Turun Historiallinen Yhdistys.
- Haanpää, Riina 2008. *Rikosten jäljet: etsivän työtä yhteisön, suvun ja perheen muistissa*. Turun yliopiston julkaisu – Annales Universitatis Turkuensis. Sarja – ser. C osa – tom. 270. Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Turun yliopisto.
- Haapala, Arto & Markku Oksanen (toim.) 2000. *Arvot ja luonnon arvottaminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Haarni, Tuukka, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani 1997. Johdatus nykymaantieteeseen. – Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.), *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*, 9–34. Tampere: Vastapaino.

- Haavio, Martti 1931. Kansanrunouden keruu ja tutkimus. – *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1931*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Habermas, Jürgen 1976. Tieto ja intressi. – Raimo Tuomela & Ilkka Patoluoto (toim.), *Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet. Osa I*, 123–141. Helsinki: Gaudeamus.
- Halbwachs, Maurice 1992. *On collective memory*. Toim., käänt. ja esipuheen kirjoittanut Lewis A. Coser. Alkuperäisteokset: *Les cadres sociaux de la mémoire* (1952) ja *La Topographie légendaire des évangiles en terre sainte: Etude de mémoire collective* (1941). The Heritage of Sociology. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Hälén, Harry 2001. *Katanpään linnakkeen venäläisaika sekä katsaus venäläisten muihin linnoitustöihin Turun-Ahvenanmaan saaristoasemalinjalla 1915–1918*. Unholan aitta 11. Helsinki.
- Hall, Stuart 1999. *Identiteetti*. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Hallanaro, Eeva-Liisa 2010. *Merkkillinen Itämeri*. – Saara Bäck, Markku Ollikainen, Erik Bonsdorff, Annukka Eriksson, Eeva-Liisa Hallanaro, Sakari Kuikka, Markku Viitasalo & Mari Walls 2010 (toim.), *Itämeren tulevaisuus*, 23–25. Helsinki: Gaudeamus.
- Hamilton, Paula & Linda Shopes 2008. Introduction: Building Partnerships between Oral history and memory Studies. – Paula Hamilton & Linda Shopes (toim.), *Oral History and Public Memories*. Philadelphia: Temple University Press, vii–xvii.
- Hammersley, Martyn and Paul Atkinson 2007 (1983). *Ethnography. Principles in practice*. 3. painos. London & New York: Routledge.
- Harth, Dietrich 2008. The Invention of Cultural Memory. Uusittu artikkeli käänt. Sara B. Young. – Astrid Erll & Ansgar Nünning (toim. yhteistyössä Sara B. Youngin kanssa). *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, 85–95. Media & Cultural Memory. Berlin & New York: De Gruyter.
- Harvey, Graham 2008. Preface. – Sylvie Shaw & Andrew Francis (toim.) 2008. *Deep Blue. Critical reflections on nature, religion and water*. London: Equinox.
- 2013. *Food, Sex and Strangers. Understanding Religion as Everyday Life*. Durham & Bristol: Acumen.
- Hastrup, Kirsten 1992. Writing ethnography: state of the art. – Judith Okely & Helen Callaway, (toim.), *Anthropology and autobiography*, 116–133. ASA Monographs 29. London & New York: Routledge.
- 2009. Waterworlds: Framing the Question of Social Resilience. – Kirsten Hastrup (toim.), *The Question of Resilience. Social Responses to Climate Change*, 11–30. Historisk-filosofiske Meddelelser 106. Denmark: De Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.
- Headland, Thomas N. 1990. Introduction: A Dialogue Between Kenneth Pike and Marvin Harris on Emics and Etics. – Thomas N. Headland, Kenneth L. Pike & Marvin Harris (toim.), *Emics and Etics. The Insider/Outsider Debate*, 13–27. *Frontiers of Anthropology*, volume 7. Newbury Park & London & New Delhi: Sage.
- Heervä, Ismo & Timo Joutsamo 1983. *Kustavin historia*. Uusikaupunki: Kustavin kunta.
- Heikkinen, Antero 1996. *Menneisyyttä rakentamassa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- 1999. Kylä Suomen historiassa 1800-luvun lopulle. – Jukka Partanen & Pasi Tuunainen (toim.), *Kylä kirjaksi. Eväitä kylähistorian tekijälle*, 17–34. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 7. Joensuu: Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys.
- Heimo, Anne 2010. *Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1275, Tiede. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hertz, Rosanna 1997. Introduction: Reflexivity and Voice. – Rosanna Hertz (toim.), *Reflexivity and Voice*, vii–xviii. Thousand Oaks & London & New Delhi: Sage.
- Hervieu-Légér, Danièle 2000. *Religion as a Chain of Memory*. Alkuperäisteos: *La Religion pour Mémoire* (1993). Käänt. Simon Lee. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Hervik, Peter 1994. Shared reasoning in the Field: Reflexivity beyond the Author. – Kirsten Hastrup & Peter Hervik (toim.), *Social Experience and Anthropological Knowledge*. London: Routledge.
- Herzfeld, Michael 1997. The Taming of Revolution: Intense Paradoxes of the Self. – Deborah E. Reed-Danahay, (toim.), *Auto/Ethnography. Rewriting the Self and the Social*, 169–194. Oxford & New York: Berg.

- Hinneri, Sakari 2003. Kulttuurimaiseman synty ja paikannimitykset vanhassa Kalannissa. – Veijo Kaitanen, Esa Laukkanen & Kari Uotila (toim.), *Muinainen Kalanti ja sen naapurit - Talonpojan maailma rautakaudelta keskiajalle*, 95–122. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hinneri, Sakari & Erkki Santamala 1997. *Viikinkien Kalantiväylä*. Rauma: Erkki Santamala & Sakari Hinneri.
- Hinneri, Sakari & Ritva-Taru Terho-Hinneri 2012. *Uudenkaupungin seudun vanhat paikannimet*. Uusi-kaupunki: Uudenkaupungin merihistoriallinen yhdistys.
- Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme 1982 (1979). *Teemahaastattelu*. 2. korj. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- 2001. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes & Paula Sajavaara 2007 (1997). *Tutki ja kirjoita*. 13. osin uud. painos. Helsinki: Tammi.
- Ho, Wing-Chung 2008. Writing Experience: Does Ethnography Convey a Crisis of Representation, or an Ontological Break with the Everyday World? – *The Canadian Review of Sociology* 45(4), 343–365.
- Holmroos, Altti 2002. *Sadunhohtoinen Ströömi*. Kustavi: Ulkosaariyhdistys ry – Utskär rf.
- 2001. *Lypertön linnake – Katanpää*. Kustavi: Ulkosaari ry. – Utskär rf. julkaisusarja n:o 1.
- Honko, Lauri 1972. *Perinne-ekologiaa – miten ja miksi?* Folkloristiikkaa ja uskontotiedettä 26. Eripainos teoksesta Sananjalka 14. Turku: Turun yliopiston kansanrunouden ja uskontotieteen laitos.
- 1979. Perinteen sopeutumisesta. – *Sananjalka* 21, 57–76.
- 1985. Rethinking Tradition Ecology. – *Temenos* 21 (5), 55–82.
- 2000a. Preface. – Honko, Lauri (toim.) *Textualization of Oral Epics*, vii–viii. Trends in Linguistics: Studies and Monographs 128. Berlin: Mouton de Gruyter.
- 2000b. Text as process and practice: the textualization of oral epics. – Honko, Lauri (toim.) *Textualization of Oral Epics*, 3–54. Trends in Linguistics: Studies and Monographs 128. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Horelli, Liisa 1982. *Ympäristöpsykologia*. Espoo: Weilin & Göös.
- Hovi, Tuija 2007. *Usko ja kerronta. Arkitodellisuuden narratiivinen rakentuminen uskonliikkeessä*. Turun yliopiston julkaisuja. - Annales Univeritatis Turkuensis. Sarja - ser C. Osa - tom 254. Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Turun yliopisto.
- Hussey, Stephen & Paul Thompson 2004 (2000). Introduction: the roots of environmental consciousness. Popular tradition and personal experience. – Stephen Hussey & Paul Thompson (toim.), *The roots of a new political agenda. Environmental consciousness*, 1–19. Memory and Narrative Series, New Brunswick & London: Transaction Publishers.
- Huttunen, Laura 2013. Improvisointi, kitka ja kulttuurin käsitteellistäminen. – Mikko Lehtonen (toim.), *Liikkuva maailma. Liike, raja, tieto*, 245–260. Tampere: Liikkuva maailma -tutkimuksenkehittämisohjelma, Tampereen yliopisto & Vastapaino.
- Huuskonen, Marjut 2004. *Stuorra-Jovnnan ladut. Tenonsaamelaisten ympäristökertomusten maailmat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 986. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hämeenaho, Pilvi & Eerika Koskinen-Koivisto 2014. Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. – Hämeenaho, Pilvi & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.), *Moniulotteinen etnografia*, 7–31. Ethnos toimite 17. Helsinki: Ethnos ry.
- Häkkinen, Yrjö 2013 (toim.), *Kustavi, Lypertö – Isoisäni kynänjälkiä vuosikymmenien takaa*. Helsinki: Yrjö Häkkinen.
- Hämynen, Tapio 1999. Lukijalle. – Jukka Partanen & Pasi Tuunanen (toim.), *Kylä kirjaksi. Eväitä kylä-historian tekijälle*. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 7. Jyväskylä: Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys.
- Hänninen, Kirsi 2007. Perspectives on the narrative construction of emotions. – *Elore* 14 (1) [verkko-lehti]. < [Http://www.elore.fi/arkisto/1_07/han1_07.pdf](http://www.elore.fi/arkisto/1_07/han1_07.pdf) >.
- Hänninen, Sakari & Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) 2005. *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-*

- osaisuuden tunnistamisesta*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Ingman, Peik, Terhi Utriainen, Tuija Hovi & Måns Broo 2016. Introduction: Towards More Symmetrical Compositions. – Peik Ingman, Terhi Utriainen, Tuija Hovi & Måns Broo (toim.), *The Relational Dynamics of Enchantment and Sacralization: Changing the Terms of the Religion versus Secularity Debate*, 1–23. Bristol, CT, USA: Equinox.
- Ingold, Tim 2000. *The Perception of the Environment. Essays on livelihood, dwelling and skill*. London & New York: Routledge.
- 2011. *Being alive. Essays on movement, knowledge and description*. Routledge: London & New York.
- 2012. Introduction. – Monica Janowski & Tim Ingold (toim.), *Imagining Landscapes: Past, Present and Future*, 1–18. Great Britain: Ashgate.
- 2014. That's enough about ethnography! – *HAU: Journal of Ethnographic Theory* 4 (1), 383–395 [verkkojulkaisu]. < <http://www.haujournal.org/index.php/hau/article/view/hau4.1.021/597>>.
- Ingold, Tim & Elizabeth Hallam 2007. Creativity and Cultural Improvisation: An Introduction. – Elizabeth Hallam & Tim Ingold (toim.), *Creativity and Cultural Improvisation*, 1–24. Oxford & New York: Berg.
- Isotalo, Anu 2015. *Mistä on hyvät tytöt tehty? Somalitytöt ja maineen merkitykset*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja - ser. C osa – tom. 407. Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Turun yliopisto.
- Jaffe, Alexandra 1997. Narrating the “I” versus narrating the “Isle”: Life histories and the Problem of representation on Corsica. – Deborah E. Reed-Danahay (toim.), *Auto/Ethnography. Rewriting the Self and the Social*, 145–165. Oxford & New York: Berg.
- Johannisson, Karin 2001. *Nostalgia. En känslans historia*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Jokipii, Mauno 2003. Ensimmäinen ristiretki Suomeen ja sen lähin jälkimaine. – Veijo Kaitanen, Esa Laukkanen & Kari Uotila, Kari (toim.), *Muinainen Kalanti ja sen naapurit – Talonpojan maailma rautakaudelta keskiajalle*, 300–342. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 825. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jordan, Peter 2003. *Material Culture and Sacred Landscape. The Anthropology of the Siperian Khanty*. Walnut Creek & Lanham & New York & Oxford: Altamira Press.
- Jouhki, Jukka & Tytti Steel 2016. Analyysin ja tulkinnan ulottuvuuksia etnologiassa. Jukka Jouhki & Tytti Steel (toim.), *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia*, 13–42. Helsinki: Ethnos.
- Kaitanen, Veijo 2003. Korpipoluilta maanteille, luonnonsatamista markkinapaikkoihin. – Veijo Kaitanen, Esa Laukkanen & Kari Uotila, Kari (toim.), *Muinainen Kalanti ja sen naapurit – Talonpojan maailma rautakaudelta keskiajalle*, 123–170. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 825. Hämeenlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaitanen, Veijo, Esa Laukkanen & Kari Uotila (toim.) 2003. *Muinainen Kalanti ja sen naapurit – Talonpojan maailma rautakaudelta keskiajalle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 825. Hämeenlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kalela, Jorma 1992. Historia, kertomus, historiantutkimus. – Pirkko Pitkänen (toim.), *Menneisyyden merkitys – Historian suuret ja pienet kertomukset*, 23–64. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja XXI. Joensuu: Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL ry.
- 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Hanki ja jää. Helsinki: Gaudeamus.
- 2006. Muistitiedon näkökulma historiaan. – Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 67–92. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2012. *Making History: The Historian and Uses of the Past*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave McMillan.
- Kallberg, Ulla 1981. *Kustavin talonpoikaipurjehduksesta 1860–1915*. Turun yliopiston kansatieteen laitoksen toimituksia. Turku: Turun yliopisto.
- 2004. Kustavilaiset maailman merillä. – Dietrich ja Eeva-Liisa Assmann (toim.), *Kustavi. Retkiä luontoon ja historiaan*. Volter Kilven seuran julkaisuja 10. Helsinki: Volter Kilpi Seura.
- Kamppinen, Matti 1995. *Kaaos & kosmos. Osa 2: Kognitiivisen kulttuuritutkimuksen metodiikka ja metodologia*. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

- 1999. *Enkelten aika*. Aikakäsityksistä ja elämän tarkoituksesta. Helsinki: Loki-kirjat.
- 2000. *Ajat muuttuvat. Esseitä ajasta, riskeistä ja tieteellisestä maailmankuvasta*. Tietolipas 165. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Karjalainen, Mira 2007a. *In the shadow of freedom: life on board the oil tanker*. Helsinki: Finnish Society of Sciences and Letters.
- 2007b. Merimiehet uskontotieteellisenä tutkimusaiheena. – *Uskonnontutkija – Religionsforskaren* 2, 1–5 [verkkojulkaisu]. <[Http://uskonnontutkija.fi/files/2013/05/2_2007_Karjalainen.pdf](http://uskonnontutkija.fi/files/2013/05/2_2007_Karjalainen.pdf)>
- Karjalainen, Pauli Tapani 1997. Aika, paikka ja muistin maantiede. – Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.), *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*, 225–241. Tampere: Vastapaino.
- 2004. Ympäristö ulkoa ja sisältä: Geografiasta geobiografiaan. – Raine Mäntysalo (toim.), *Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*, 49–68. Jyväskylä: Atena.
- Katajala, Kimmo 1990. *Historiikinkirjoittajan opas*. Suomi 152. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaukiainen, Yrjö 2005. *Rantarosvojen saaristo. Itäinen Suomenlahti 1700-luvulla*. Historiallisia tutkimuksia 225. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2008. *Ulos maailmaan! Suomalaisen merenkulun historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Keravuori, Kirsi 2015. "Rakkaat poikaiset" Simon ja Wilhelmina Janssonin perhekirjeet egodokumenteina (1858–1887). Turun yliopiston julkaisuja. - Annales Universitatis Turkuensis. Sarja - ser C. Osa - tom 411. Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Turun yliopisto.
- Ketola, Kimmo 1997a. Mitä on uskontotiede? – Kimmo Ketola, Simo Korkee, Heikki Pesonen, Ilkka Pyysiäinen, Tuula Sakaranaho & Tom Sjöblom (toim.), *Näköaloja uskontoon. Uskontotieteen ajankohtaisia suuntauksia*, 11–35. 2. painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ketola, Kimmo 1997b. Uskonto ja kognitio. Kognitiivisen antropologian ja uskonnontutkimuksen lähestymistapoja. – Kimmo Ketola, Simo Korkee, Heikki Pesonen, Ilkka Pyysiäinen, Tuula Sakaranaho & Tom Sjöblom (toim.), *Näköaloja uskontoon. Uskontotieteen ajankohtaisia suuntauksia*, 223–250. 2. painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kilpi, Taavi 1973. *Kylä väylän varrella*. Uusikaupunki.
- 1987. *Historian kuteita: eteläisen Vakka-Suomen talonpoikaispurjehduksen vaiheita*. Eripainos *Uudenkaupungin Sanomista* vv. 1986–1987. Uusikaupunki: Uudenkaupungin Sanomat.
- 1989. *Volter Kilpi ja vanha Kustavi*. Helsinki: Volter Kilven seura.
- Kilpi, Volter 2000 (1933). *Alastalon salissa. Kuvaus saaristosta*. 4. painos. Helsinki: Otava.
- 1989 (1934). *Pitäjän pienempiä. Saaristoväkeä arkisillaan*. Helsinki: Otava.
- 2006 (1937). *Kirkolle. Kuvaus saaristosta*. Helsinki: Otava.
- Kirveenummi, Anna & Riitta Räsänen 2000. *Suomalainen kylä – kuvattuna ja muisteltuna*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 777. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2005. Muisteltu ja kuvattu suomalainen kylä – toimintasuunnitelma moniaineistosen ja monimetodisen tutkimustekstin luomiseksi. – Pirjo Korhokangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*, 89–103. Helsinki: Ethnos ry.
- Kiuru, Elina 1999. Esineet etnologiassa. – Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.), *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*, 219–231. Tietolipas 155. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kjellström, Rolf 2000. The Sami and the Landscape. – Svanberg, Ingvar & Tunón, Håkan (toim.) 2000. Ecological knowledge in the North. Studies in Ethnobiology. *Studia ethnobiologica* 9. Uppsala.
- Klein, Barbro 2005. Folklore, Heritage, Politics and Ethnic Diversity: Thinking about the Past and Future. – Pertti Anttonen (toim.), *Folklore, Heritage, Politics and Ethnic Diversity: A Festschrift for Barbro Kelin*. Stockholm: Mångkulturellt Centrum.
- Klinge, Matti 1983. *Muinaisuutemme merivallat. Kuvitettu historiallinen luonnos*. Helsinki: Otava.

- Knott, Kim 2005. *The Location of Religion. A Spatial Analysis*. London & Oakville: Equinox.
- 2008. Inside, Outside and the Space in-between: Territories and Boundaries in the Study of Religion. – *Temenos* 44 (1), 41–66.
- Knuutila, Seppo 1992. Mentaliteetti, mieli ja merkitys. – Pirkko Pitkänen (toim.), *Menneisyyden merkitys – Historian suuret ja pienet kertomukset*, 109–133. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja XXI. Joensuu: Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL ry.
- 1998a. Menneisyys identiteetin paikkana. – Sakari Hänninen (toim.), *Missä on tässä*, 17–41. SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 18. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 1998b. Perinteentutkimuksen paikka. – *Elore* 5 (1) [verkkolehti]. <[Http://www.elore.fi/arkisto/1_98/knu198.html](http://www.elore.fi/arkisto/1_98/knu198.html)>.
- 2005. Samankeskinen paikallisuus – rajallisen kiinnostuksen autenttisuus. – Simo Häyrynen (toim.), *Kulttuurin arviointi ja vaikutusten väylät*, 51–65. Cuporen julkaisuja 12. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisseätiö.
- 2006. Paikan moneus. – Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.), *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*, 7–11. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2008. Seurattu Sivakka – miten mennyt muuttuu ja merkitykset vaihtavat paikkaa. – Seppo Knuutila, Pertti Rannikko, Jukka Oksa, Tapio Hämynen, Hannu Itkonen, Heidi Kilpeläinen, Mikko, Sinikka Vakimo & Marjaana Väisänen (toim.), *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasmäestä*, 107–134. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1167. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2010. Tutkimusaineiston muodostaminen. – Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.), *Vaeltavat metodit*, 19–42. Kultaneito VIII. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- 2012. Some Epistemic Problems with a Vernacular Worldview. – Marion Bowman & Ülo Valk (toim.), *Vernacular Religion in Everyday Life. Expressions of Belief*, 369–381. Sheffield & Bristol, CT: Equinox.
- Knuutila, Seppo & Ulla Piela 2014. Ympäristömytologia – havainto ja tulkinta. – Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.), *Ympäristömytologia*. 7–17. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Knuutila, Seppo & Pertti Rannikko 2008. Sivakka ja Rasimäki tutkimuksina. – Seppo Knuutila, Pertti Rannikko, Jukka Oksa, Tapio Hämynen, Hannu Itkonen, Heidi Kilpeläinen, Mikko Simula, Sinikka Vakimo & Marjaana Väisänen (toim.), *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*, 9–22. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1167, Tiede. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koivunen, Anu & Marianne Liljeström 2004 (1996). Paikantuminen. – Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.), *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*, 271–292. Tampere: Vastapaino.
- Koivunen, Hannele 1997. *Hiljainen tieto*. Helsinki: Otava.
- Konttinen, Riitta 1989. *Eva Cederström – Taitelijan henkilökuva*. Helsinki: Otava.
- Korhonen, Anu 2005. Lingvistiksestä käänteestä postmoderniin eli muuttuiko historia. – Marjo Kaartinen & Anu Korhonen, *Historian kirjoittamisesta*. Turku: Kirja-Aurora.
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina 2012. *Yhteinen Vuoksi. Ihmisen ja ympäristön kulttuurinen vuorovaikutus Vuoksen jokilaaksossa 1800-luvulta nykypäiviin*. Acta Universitatis Ouluensis, B Humaniora 109. Oulu: Oulun yliopisto.
- Korkiakangas, Pirjo 2005. Muistoista tulkintaan – muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. – Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*, 129–147. Ethnos-toimite 11. Saarijärvi: Ethnos ry.
- 2006. Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. – Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 120–144. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2010. The romanticised countryside – ethnological research and countryside nostalgia. — Tímea Bata & Zsuzsa Szarvas (toim.), *Past and Present Stereotypes – Ethnological, Anthropological perspectives*, 75–86. Budapest: Hungarian Ethnographical Society and Museum of Ethnography.

- Kortelainen, Kaisu 2008. *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys. Muistitietotutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1178. Tiede. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kosenius, Anna-Kaisa 2010. Ihminen ja Itämeren arvo. – Saara Bäck, Markku Ollikainen, Erik Bondorff, Annukka Eriksson, Eeva-Liisa Hallanaro, Sakari Kuikka, Markku Viitasalo & Mari Walls 2010 (toim.), *Itämeren tulevaisuus*, 12–22. Helsinki: Gaudeamus.
- Koski, Kaarina 2007. Katsaus: Mikä kertomus on? Tieteidenvälisyyden haasteita ”kertomusten” tarkastelussa. – *Elore* 14 [verkkolehti]. <Http://www.elore.fi/arkisto/1_07/kos_c_1_07.pdf>.
- Koskinen-Koivisto, Eerika 2010. Making Sense of Senses. Interview with Dorothy Noyes. – *Elore* 17 [verkkolehti]. <Http://www.elore.fi/arkisto/1_10/haast_koskinen-koivisto_1_10.pdf>.
- Kouri, Jaana 2011g. Maisema muistuttaa – ääni kulkee vettä pitkin. – *Pirta. Kalevalaisten Naisten Liiton kulttuuri- ja jäsenlehtilehti* 2, 18–20.
- 2016. Enchanted Environment: Co-composing a Village History in the Archipelago of Southwestern Finland. – Peik Ingman, Terhi Utriainen, Tuija Hovi & Måns Broo (toim.), *The Relational Dynamics of Enchantment and Sacralization. Changing the Terms of the Religion Versus Secularity Debate*, 231–249. Bristol, CT, USA: Equinox.
- Kreinath, Jens, Jan Snoek and Michael Strausberg 2006. Ritual Studies, Ritual Theory, Theorizing Rituals – An Introductory Essay. – Jens Kreinath, Jan Snoek & Michael Strausberg (toim.), *Theorizing Rituals: Issues, Topics, Approaches, Concepts*, xiii–xxv. Brill: Leiden & Boston.
- Kritzman, Lawrence D. 1996. Foreword. – *Realms of Memory: The Construction of the French Past. Volume I: Conflicts and Divisions*, ix–xiv. Pierre Noran ohjauksessa toim. ja esipuhe Lawrence D. Kritzman. Käänt. Arthur Goldhammer. New York: Columbia University Press.
- Krohn, Inari 2004. *Muusa kirjahyllyssä – Kertomus lapsuudesta ja sen lopusta*. Jyväskylä: Gummerus.
- Kupiainen, Tarja 2004. *Kertovan kansanrunouden nuori nainen ja nuori mies*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 996. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kurki, Tuulikki 2002. *Heikki Meriläinen ja keskusteluja kansanperinteestä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 880. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2006. Kirjoitettu ja luettu kylä Neuvosto-Karjalan kirjallisuudessa. – Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.), *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*, 252–271. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kustavin paikannimiluettelo* 1987. Mynämäki: Kustavin kulttuurilautakunta.
- Kuula, Arja 2006. *Tutkimuseetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Laati, Iisakki 1946. *Suomen Luotsi ja Majakkalaitoksen historia 1808–1946*. Helsinki: Merenkulkuhallitus.
- Lassander, Mika T. 2012. *Grappling with Liquid Modernity: Investigating Post-Secular Religion*. – Peter Nynäs, Mika Lassander & Terhi Utriainen (toim.), *Post-secular society*. U.S.A.: Transaction Publishers.
- 2016 (2014). *Post-materialist Religion. Pagan Identities and Value Change in Modern Europe*. Bloomsbury Advances in Religious Studies. 2.painos. London & Oxford & New York & New Delhi & Sydney: Bloomsbury.
- Latour, Bruno 1999. *Pandora's Hope. Essays on the Reality of Science Studies*. Cambridge, Massachusetts & London: Harvard University Press.
- 2004. Why Has Critique Run out of Steam? From Matters of fact to Matters of Concern. – *Critical Inquiry* 30(2), 225–248.
- 2005. *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory*. New York: Oxford University Press.
- Latvala, Johanna, Eeva Peltonen & Tuija Saresma 2004. Tutkijat kertovat, konventiot murtuvat? – Johanna Latvala, Eeva Peltonen & Tuija Saresma (toim.), *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Saarijärvi: Jyväskylän yliopisto.
- Laurén, Kirsi 2006. *Suo – sisulla ja sydämellä. Suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1093. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- 2015. Kokemuksia Kolin kansallispuistosta ja –maisemista. Menneisyyden kertomukset nykypäivän luontokokemustenmuokkaajina – *Elore* 22 (2) [verkkolehti]. <[Http://www.elore.fi/arkisto/2_15/lauren.pdf](http://www.elore.fi/arkisto/2_15/lauren.pdf)>.
- Law, John 2006. *After Method: Mess in social science research*, 2. painos. New York: Routledge.
- Lehtinen, Ari 2000. Veden maantiede eli mitä tapahtui vedenpaisumuksen jälkeen? – *Elore* 1. [verkkolehti]. <[Http://cc.joensuu.fi/~loristi/1_00/leh100.html](http://cc.joensuu.fi/~loristi/1_00/leh100.html)>.
- 2006. Osallisuuden ja kieltäytymisen paikat. – Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.), *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*, 44–63. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtonen, Juhani, U. E. 2005. Kansatieteen tutkimushistoria. – Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*, 11–24. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry.
- Lehtonen, Mikko 1994. Kulttuurintutkimus modernin kritiikkinä. *Niin & näin* 1 [verkkolehti]. <[Http://www.netn.fi](http://www.netn.fi)>.
- 2000 (1996). *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. 4. painos. Tampere: Vastapaino.
- 2013. Miten tutkia liikkuvaa maailmaa? – Mikko Lehtonen (toim.), *Liikkuva maailma. Liike, raja, tieto*, 7–29. Tampere: Liikkuva maailma -tutkimuksenkehittämisohjelma, Tampereen yliopisto & Vastapaino.
- 2014. *Maa-ilma. Materialistisen kulttuuriteorian lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Mikko, Pekka Rantanen & Jarno Valkonen 2008. Toimittajien saatesanat. – Doreen Massey, Doreen. *Samanaikainen tila*, 7–12. Toim. Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen & Jarno Valkonen. Käänt. Janne Rovio. Tampere: Vastapaino.
- Leimu, Tuula 1980. Kyläyhteisö elämänmiljöönä. – Päiviö Tommila & Ismo Heervä (toim.), *Muuttuva kylä*, 188–214. Turun yliopiston kylätutkimusryhmän loppuraportti. Tietolipas 84. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lettinen, Eva (toim.) 1999. *Ossian Kuusisen maailma*. Saaristomeren tutkimuslaitos. Uusikaupunki: Turun yliopisto.
- 2004. *Saaristolaisen kokemus omasta kulttuuristaan. Eläminen merestä ja meren kanssa*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja – Ser. C osa – tom. 221. Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Turun yliopisto.
- Leydesdorff, Selma 1999. Gender and the Categories of Experienced History. – *Gender and History* 11 (3), 597–611.
- Light, Andrew & Avner de-Shalit 2003. *Moral and Political Reasoning in Environmental Practice*. Cambridge, MA & London: The MIT Press.
- Liljeström, Marianne 2004a. Feministinen metodologia – mitä se on? – Marianne Liljeström (toim.), *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*, 9–21. Tampere: Vastapaino.
- 2004b. Kokemukset ja kontekstit historiankirjoituksessa. – Marianne Liljeström (toim.), *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*, 141–166. Tampere: Vastapaino.
- Lopmeri, J. Arvo 1947. *Vanhan Vehmaan kihlakunnan pitäjien ja kylien nimet II. Entisten Taivassalon ja Vehmaan pitäjien alue*. Suomalaisen kirjallisuuden Seuran toimituksia 220. Osa II. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Lukin, Karina 2011. *Elämän ja entisyyden maisemat. Kolgujev nenetsien arjessa, muistelussa ja kerronnassa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1339. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lund, Katrín Anna & Karl Benediktsson 2010. Introduction: Starting a Conversation with Landscape. – Karl Benediktsson & Katrín Anna Lund (toim.), *Conversations with Landscape*, 1–12. England & USA: Ashgate.
- Luotolahti, Ruben 1982. *Kuunarilaiva "Mozartin" matkassa maapallon ympäri*. Turku: Ruben Luotolahti.
- Lyytikäinen, Pirjo 1992. *Mielen meri, elämän pidot. Volter Kilven Alastalon salissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 571. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lähteenoja, Aina 1947. *Suomen luotsi- ja majakkalaitoksen historia vuoteen 1808*. Helsinki: Merenkulkuhallitus.

- Löytynoja, Tanja 2006. Suomen keskipiste, Vaarinkin valinta? – Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.), *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*, 308–332. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Madison, D. Soyini 2005. *Critical Ethnography. Method, Ethics, and Performance*. Thousand Oaks & London & New Delhi: Sage.
- Mahlamäki, Tiina 2005. *Naisia kansalaisuuden kynnyksellä. Eeva Joenpellon Lohja-sarjan tulkinta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1030. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Makkonen, Elina 2006. Instituution suullinen historia. – Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. 245–270. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2009. *Muistitiedon etnografiaa tuottamassa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 2009 nro 58. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- 2010. Tutkijan rooli muistitietoetnografiassa *Elore* 17 (1) [verkkojulkaisu]. <http://www.elore.fi/arkisto/1_10/ajankoht_makkonen_1_10.pdf>.
- Makkonen, Elina, Sanna Pekkinen & Tarja Raninen-Siiskonen 1999. *Kyläkirjaopas*. Saarijärvi: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ja Kontiolahden kylien kehittämiskeskus osuuskunta.
- Malenfant, Gabriel 2010. The Limits of Our "Conversations with Nature." – Karl Benediktsson & Katrín Anna Lund (toim.), *Conversations with Landscape*, 27–44. Anthropological Studies of Creativity and Perception. Great Britain: Ashgate.
- Marcel, Jean-Christopher & Laurent Mucchielli 2008. Maurice Halbwachs's *mémoire collective*. – Astrid Erll & Ansgar Nünning (toim. yhteistyössä Sara B. Youngin kanssa). *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, 141–149. Media & Cultural Memory. Berlin & New York: De Gruyter.
- Marcus, George E. 2014. Etnografian uudet haasteet Writing Culture -liikkeen jälkeen. – Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.), *Moniulotteinen etnografia*, 32–58. Ethnos toimite 17. Helsinki: Ethnos ry.
- Margalit, Avishai 2003 (2002). *The Ethics of Memory*. 2. painos. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Markkola, Pirjo, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman 2014. *Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaisista historiaa on rakennettu*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Massa, Ilmo (toim.) 2009. *Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Massa, Ilmo & Rauno Sairinen (toim.) 1991. *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Massey, Doreen 1984. *Spatial Divisions of Labour: Social Structures and the Geography of Production*. Uusintapainos. Critical Human Geography. Basingstoke: Macmillan.
- 1996 (1994). *Space, place and gender*. Cambridge: Polity Press.
- 2005. *For Space*. London: Sage.
- 2008. Samanaikainen tila. Toim. Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen & Jarno Valkonen. Suom. Janne Rovio. Tampere: Vastapaino.
- McCarthy-Brown, Karen 2001 (1991). *Mama Lola: A Vodou Priestess in Brooklyn*. Comparative Studies in Religion and Society. 3. painos. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- McGuire, Meredith 2008. *Lived religion. Faith and Practice of Everyday Life*. New York: Oxford University Press.
- Meinig, Donald W. (toim.) 1979a. The Beholding Eye. Ten Versions of the Same Scene. – Donald W. Meinig, (toim.), *The Interpretation of Ordinary Landscapes. Geographical Essays*, 33–48. New York & Oxford: Oxford University Press.
- 1979b. *The Interpretation of Ordinary Landscapes. Geographical Essays*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Middletown, David & Steven D. Brown 2008. Experience and Memory: Imagining Futures in the Past. – Astrid Erll & Ansgar Nünning (toim. yhteistyössä Sara B. Youngin kanssa). *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, 241–251. Media & Cultural Memory. Berlin & New York: De Gruyter.

- Mikkeli, Heikki & Jussi Pakkasvirta (toim.) 2007. *Tieteiden välissä? Johdatus monitieteisyyteen, tieteidenvälisyyteen ja poikkitieteisyyteen*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Mikkola, Kati 2009. *Tulevaisuutta vastaan. Uutuuskien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentuminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1251, Tiede. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mittermaier, Amira 2010. *Dreams That Matter: Egyptian Landscapes of the Imagination*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Myllyntaus, Timo 1990. *Ympäristöhistorian tutkimus Suomessa. Keskusteluaiheita*. No. 336. Helsinki: elinkeinoelämän tutkimuslaitos.
- 1991. Ympäristöhistorian näkökulma. – Massa, Ilmo & Rauno Sairinen (toim.), *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*, 93–114. Helsinki: Gaudeamus.
- Mäntysalo, Raine (toim.) 2004. *Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representatation käsite*, 49–68. Oulun yliopisto. Ympäristöalan julkaisuja. Jyväskylä: Atena.
- Nallinmaa-Luoto, Terhi 1999. Kalannin esihistoria. – Terhi Nallinmaa-Luoto & Kari Alifrosti 1999. *Kalannin historia*, 13–142. Jyväskylä: Uudenkaupungin kaupunki.
- Nallinmaa-Luoto, Terhi & Kari Alifrosti 1999. *Kalannin historia*. Jyväskylä: Uudenkaupungin kaupunki.
- Nedrum, Monica 1998. *Skärgårdskvinnor. Tradition, modernitet och diversitet*. Åbo: Åbo-Akademis Förlag – Åbo Akademi University Press.
- Niiniluoto, Ilkka 1994. *Järki, arvot ja välineet. Kulttuurifilosofisia esseitä*. Helsinki: Otava.
- 2000a. Johdatus merkityksen merkityksiin. – Anu Airola, Heikki J. Koskinen & Veera Mustonen (toim.), *Merkkillinen merkitys*, 13–25. Helsinki: Gaudeamus.
- 2000b. Luonnon arvo ja ihmisen vastuu. – Arto Haapala & Markku Oksanen (toim.), *Arvot ja luonnon arvottaminen*, 55–67. Helsinki: Gaudeamus.
- Nora, Pierre 1996a. General Introduction: Between Memory and History. – *Realms of Memory: The Construction of the French Past. Volume I: Conflicts and Divisions*. Pierre Noran ohjauksessa toim. ja esipuhe Lawrence D. Kritzman. Käänt. Arthur Goldhammer. New York: Columbia University Press.
- 1996b. Introduction to Realms of Memory Volume II. – *Realms of Memory. The Construction of the French past. Volume II: Traditions*, ix–xii. Pierre Noran ohjauksessa toim. ja esipuhe Lawrence D. Kritzman. Käänt. Arthur Goldhammer. New York: Columbia University Press.
- 1998a. Introduction to *Realms of Memory*, Volume III. – *Realms of Memory. The Construction of the French past. Volume III: Symbols*, ix–xii. Pierre Noran ohjauksessa toim. ja esipuhe Lawrence D. Kritzman. Käänt. Arthur Goldhammer. New York: Columbia University Press.
- 1998b. The Era of Commemoration. – *Realms of Memory. The Construction of the French past. Volume III: Symbols*, 609–637. Pierre Noran ohjauksessa toim. ja esipuhe Lawrence D. Kritzman. Käänt. Arthur Goldhammer. New York: Columbia University Press.
- Nordeide, Sæbjørg Walaker 2013. Introduction: The Sacralization of Landscape. – Sæbjørg Walaker Nordeide & Stefan Brink (toim.), *Sacred Sites and Holy Places*, xi–12. Turnhout: Brepols.
- Nyman, Harri 2011. *Uloimmalla rannalla. Luotsi ja majakkamiesperheet asemayhdyskunnissaan*. Kansatieteellinen arkisto 54. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Ojanen, Karoliina 2008. Kenttäkokemuksesta tiedoksi. – *Elore* 15(1) [verkkolehti]. <[Http://www.elore.fi/arkisto/1_08/oja1_08.pdf](http://www.elore.fi/arkisto/1_08/oja1_08.pdf)>.
- Okely, Judith 1992 Anthropology and autobiography. Participatory experience and embodied knowledge. – Judith Okely & Helen Callaway 1992 (toim.), *Anthropology & Autobiography*, 1–28. ASA Monographs 29. London & New York: Routledge.
- Olick, Jeffrey K. 2008. From Collective Memory to the Sociology of Mnemonic Practices and Products. – Astrid Erll & Ansgar Nünning (toim. yhteistyössä Sara B. Youngin kanssa). *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, 151–161. Media & Cultural Memory. Berlin & New York: De Gruyter.
- Ollikainen, Markku 2010. Miksi Itämeri rehevöityy? – Saara Bäck, Markku Ollikainen, Erik Bonsdorff, Annukka Eriksson, Eeva-Liisa Hallanaro, Sakari Kuikka, Markku Viitasalo & Mari Walls 2010 (toim.), *Itämeren tulevaisuus*, 64–79. Helsinki: Gaudeamus.

- Ollila, Anne 1995. Mitä mikrohistoria on? – Kaarina Mäkinen & Leena Rossi 1995. *Rakkautta, ihan-teita ja todellisuutta. Retkiä suomalaisen mikrohistoriaan*, 7–14. Täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:42. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Olsson, Pia 2005. Tutkijan vastuu ja velvollisuus – tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. – Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*, 281–290. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry.
- Opas, Minna 2004. Mitä on uskontoetnografia? – Outi Fingerroos, Minna Opas & Teemu Taira (toim.), *Uskonnon paikka*. Tietolipas 205. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Oppenheim, Robert 2007. Actor-Network Theory and Anthropology after Science, Technology, and Society. – *Anthropological Theory* 7 (4), 471–493[verkkojulkaisu]. <[Http://ant.sagepub.com/content/7/4/471](http://ant.sagepub.com/content/7/4/471)>.
- Paasi, Anssi 1984. *Aluetietoisuus ja alueellinen identiteetti ihmisen spatiaalisen sidoksen osana*. Suunnittelumaantieteen yhdistyksen julkaisuja 13. Helsinki: Suunnittelumaantieteen yhdistys ry.
- 1996. Alueellinen identiteetti ja alueellinen liikkuvuus: suomalaisten syntymäpaikat ja nykyiset asuinalueet. *Terra* 108 (4), 210–223.
- Pakkasvirta, Jussi & Jouni Pirttijärvi 2003. *Monitiede vai monta tiedettä? Näkökulmia poikkitieteiseen kulttuuri-, yhteiskunta- ja aluetutkimukseen*. <[Http://www.helsinki.fi/hum/renvall/monitieteisyys/](http://www.helsinki.fi/hum/renvall/monitieteisyys/)> [viitattu 14.6.2006].
- Pakola, Johanna 2005. *Katanpää – linnake ja vankila*.
- Palin, Tutta. Ruumis 2004 (1996). – Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.), *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Paulson, Susan, Lisa L. Gezon & Michael Watts 2003. Locating the Political in Political Ecology: An Introduction. – *Human Organization* 62 (3), 205–217.
- Pekkala, Armi 2003. Tutkijan eettiset ongelmat. – Pekka Laaksonen, Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.), *Tutkijat kentällä*, 85–108. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Peltonen, Matti 1996. Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus. – Carlo Ginzburg. *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*, 7–36. Käänt. Aulikki Vuola. Esipuhe Matti Peltonen. Helsinki: Gaudeamus.
- 1999. *Mikrohistoriasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- 2006. Mikrohistorian lajit. – Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologia kysymyksiä*, 145–171. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Peltonen, Ulla-Maija 1996. *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1981 jälkeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 657. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2006. Muistitieto folkloristiikassa. – Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologia kysymyksiä*, 93–119. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pentikäinen, Juha 2003. Kenttätöystä elämäntapa. – Pekka Laaksonen, Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.), *Tutkijat kentällä*, 111–129. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Perks, Robert & Alistair Thomson 2004a (1998). Critical developments: introduction. – Robert Perks & Alistair Thomson (toim.), *The oral history reader*, 1–8. 5. painos. London & New York: Routledge.
- 2004b (1998). Introduction. – Robert Perks & Alistair Thomson (toim.), *The oral history reader*, ix–xiii. 5. painos. London & New York: Routledge.
- (toim.) 2004c (1998). *The oral history reader*. 5. painos. London & New York: Routledge.
- Perttula, Juha 2005. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteen-teoria. – Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.), *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*, 115–162. Helsinki: Dialogia Oy.
- 1997. Mikä on tutkijasubjekti? – Heikki Pesonen (toim.), *Uskontotieteen ikuisuus kysymyksiä*,

- 114–129. Uskontotiede 1. Helsinki: Helsingin yliopiston uskontotieteen laitos.
- Pesonen, Heikki 1997. Mikä on tutkijasubjekti? — Heikki Pesonen (toim.), *Uskontotieteen ikuisuusky-symyksiä*, 114—129. Uskontotiede 1. Helsinki: Helsingin yliopiston uskontotieteen laitos.
- Piela, Ulla 1999. Aino-myytti. — Ulla Piela, Seppo Knuuttila & Tarja Kupiainen (toim.), *Kalevalan hyvät ja hävyttömät*, 118–130. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2010. *Kansanparannuksen kerrotut merkitykset Pohjois-Karjalassa 1800- ja 1900-luvuilla*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Educations, Humanities, and Theology. Joensuu: University of Eastern Finland.
- Pietarinen, Juhani 2002. Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. — Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.), *Tutkijan eettiset valinnat*, 58–69. Helsinki: Gaudeamus
- Pike, Kenneth L. 1990. On the Emics and Etics of Pike and Harris. — Thomas N. Headland, Kenneth L. Pike and Marvin Harris (toim.), *Emics and Etics. The Insider/Outsider Debate*, 28–47. *Frontiers of Anthropology*, volume 7. Newbury Park & London & New Delhi: Sage.
- Pink, Sarah 2009. *Doing Sensory Ethnography*. Thousand Oaks & London & New Delhi & Singapore: Sage.
- Pitkänen, Ritva Liisa 1985. *Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 418. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1990. Ortnamn av finska ursprung. — Kurt Zilliacus (toim.), *”Finska skären”. Studier i åboländsk kulturhistoria utgivna av Konstsamfundet till dess 50-års jubileum 1990*. Helsingfors: Konstsamfundet.
- Polanyi, Michael & Harry Prosch 1975. *Meaning*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Popular Memory Group 2004 (1982). *Popular Memory*. — Robert Perks & Alistair Thomson (toim.), *The oral history reader*, 1–8. 5. painos. Artikkelit 6. painos. London & New York: Routledge.
- Portelli, Alessandro 1991. *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories. Form and Meaning in Oral History*. Albany: State University of New York.
- 1997. *The Battle of Valle Giulia. Oral History and the Art of Dialogue*. Madison WI: University of Wisconsin Press.
- 2004 (1998). What makes oral history different? — Robert Perks & Alistair Thomson (toim.), *The oral history reader*, 63–74. 5. painos. London & New York: Routledge.
- 2012. *Käskey on täytetty. Historia, muisti ja verilöyly Roomassa 1944*. Suom. Aulikki Vuola. Esipuhe Ulla-Maija Pelttonen. Turku: Faros.
- Primiano, Leonard Norman 1995. Vernacular Religion and the Search for Method in Religious Folklife. — *Western Folklore* 54 (1), 37–56.
- Puuronen, Anne 2004. *Rasvan tyttäret. Etnografinen tutkimus anorektisen kokemustiedon kulttuuri-sesta jäsentymisestä*. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 42. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Pöytä, Jyrki 2004. Historian etnografiaa Vienassa — Pekka Laaksonen, Seppo Knuuttila & Ulla Piela (toim.), *Kenttäkysymyksiä*, 25–42. Kalevalaseuran vuosikirja 83. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rantala, Päivi 2009. *Erilaisia tapoja käyttää kylähullua: Kalkkimaan pappi aatteiden ja mentaliteettien tulkkinä 1800-luvulta 2000-luvulle*. Turku: k&h, Turun yliopisto.
- Reed-Danahay, Deborah E. 1997a. Introduction. — Deborah E. Reed-Danahay (toim.), *Auto/Ethnography. Rewriting the Self and the Social*, 1–17. Oxford & New York: Berg.
- 1997b. Leaving Home: Schooling Stories and the Ethnography of Autoethnography in Rural France. — Deborah E. Reed-Danahay (toim.), *Auto/Ethnography. Rewriting the Self and the Social* 123–143. Oxford & New York: Berg.
- Relph, Edward 1980 (1976). *Place and placeness*. London: Pion Limited.
- Richardson, Laurel 1998. Writing: A method of Inquiry. — Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (toim.), *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*, 345–371. Thousand Oaks & London & New Delhi: Sage.
- Ricœur, Paul 1976. *Interpretation Theory: Discourse and the Surplus of Meaning*. 8. painos. Fort Worth:

- Texas Christian University Press.
- 2005 (1969). Eksistenssi ja hermeneutiikka. – Jarkko Tontti (toim.), *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta*, 140–163. Alkuperäisteos: *Existence et herméneutique*. Käänt. Jarkko Tontti. Tampere: Vastapaino.
- Rigney, Ann 2008. The Dynamics of Remembrance: Texts Between Monymortality and Morphing. – Astrid Erll & Ansgar Nünning (toim. yhteistyössä Sara B. Youngin kanssa). *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, 345–353. Media & Cultural Memory. Berlin & New York: De Gruyter.
- Rojola Lea 1995. *Varmuuden vuoksi: modernin representaatio Volter Kilven Saaristosarjassa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 627. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ruotsala, Helena 2002. *Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930–1995*. Kansatieteellinen arkisto 49. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- 2005. Matkoja, muistoja, mielikuvia – kansatieteilijä kentällä. – Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*, 45–76. Ethnos-toimite 11. Saarijärvi: Ethnos ry.
- Russel, Rachel 2002 (2000). Ethical bodies. – Philip Hancock, Bill Hughes, Elizabeth Jagger, Kevin Paterson, Rachel Russell, Emanuelle Tulle-Winton & Melissa Tyler. *The Body, culture and society. An introduction*, 101–116. Buckingham & Philadelphia: Open University Press.
- Ruusuvuori, Johanna & Liisa Tiittula 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus – Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.), *Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*, 22–56. Tampere: Vastapaino.
- Räsänen, Matti 2000. Lukijalle. – Kirveennummi, Anna & Riitta Räsänen 2000. *Suomalainen kylä – kuvattuna ja muisteltuna*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 777. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saarijärvi, Tuija 2003. *Poikkeusyksilö ja kyläyhteisö. Tutkimus Heikan Jussin (Juho Mäkärinen) elämästä ja huumorista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 917. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sakaranaho, Tuula 1997. Uskontotiedettä tekemässä. – Kimmo Ketola, Simo Korkee, Heikki Pesonen, Ilkka Pyysiäinen, Tuula Sakaranaho & Tom Sjöblom. *Näköaloja uskontoon. Uskontotieteen ajankohtaisia suuntauksia*, 40–57. 2. painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- 2001. Uskontotieteen kohtauspaikka. Retorisen tutkimuksen tavat ja mahdollisuudet. – Tuula Sakaranaho (toim.), *Retorinen tutkimus uskontotieteessä*, 6–27. Helsinki: Helsingin yliopiston uskontotieteellinen laitos.
- 2011. Religion and social memory. – *Temenos* 47(2), 135–158.
- Salmi-Niklander, Kirsti 2004. *Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvuilla*. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran Toimituksia 967. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Salo, Unto 2003. Oliko Kalanti muinaismaakunta. – Veijo Kaitainen, Esa Laukkanen & Kari Uotila (toim.), *Muinainen Kalanti ja sen naapurit – Talonpojan maailma rautakaudelta keskiajalle*, 13–91. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 825. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saressalo, Lassi 1982. *Talvadaksen kylän etno-historiallinen kehitys. Etnologinen tutkimus tenonsaamelaisen kylän elinkeinomuutoksesta*. Folkloristiikan tutkimuksia 1. Turku: Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos.
- Saukko, Paula 2003. *Doing Research in Cultural Studies. An introduction to classical and new methodological approaches*. London & Thousand Oaks & New Delhi: Sage.
- Savolainen, Ulla 2015. *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka. Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Kultaneito XV. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Schrager, Samuel 2004 (1983). – Robert Perks & Alistair Thomson (toim.), *The oral history reader*, 284–299. 5. painos. Artikkelit 6. painos. London & New York: Routledge.
- Shaw, Sylvie and Andrew Francis 2008. Introduction: Sacred waters. – Sylvie Shaw & Andrew Francis (toim.), *Deep Blue. Critical reflections on nature, religion and water*. London: Equinox.

- Siikala, Anna-Leena 1984. *Tarina ja tulkinta. Tutkimus kansankertojista*. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran Toimituksia 404. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1988. Spatial Memory and Narration. Oral History and Traces of the Past in a Polynesian Landscape. – *Suomen Antropologi* 2, 4–19.
- 1994 (1992). *Suomalainen šamanismi. Mielikuvien historiaa*. 2. tarkistettu painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1997. Toisiinsa virtaavat maailmat. – Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.), *Kaukaa Haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*, 20–34. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.
- 1998. Spatial Memory and Narration. Oral History and Traces of the Past in a Polynesian Landscape. – *Suomen Antropologi* 2, 4–16.
- 1999. Väinämöinen – poliittinen johtajuus ja myyttinen ajattelu. – Ulla Piela, Seppo Knuuttila & Tarja Kupiainen (toim.), *Kalevalan hyvät ja hävyttömät*, 42–55. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2013. *Itämerensuomalaisten mytologia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1388. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Siikala, Anna-Leena & Oleg Uljašev 2003. Maailmojen rajoilla. Muuttuvaa hantikulttuuria kohtaamassa. – Pekka Laaksonen, Seppo Knuuttila & Ulla Piela (toim.), *Tutkijat kentällä*, 130–147. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Siivonen, Katriina 2008. *Saaristoidentiteetit merkien virtoina. Varsinaissuomalainen arki ja aluekehitystyö globalisaation murroksessa*. Kansatieteellinen arkisto 51. Suomen muinaismuistoyhdistys. Helsinki: Gummerus.
- Sjöblom, Tom 1997. Menneisyyden malleja. Uskontotiede ja historialliset metodit. – Kimmo Ketola, Simo Korkee, Heikki Pesonen, Ilkka Pyysiäinen, Tuula Sakaranaho & Tom Sjöblom. – *Näköaloja uskontoon. Uskontotieteen ajankohtaisia suuntauksia*, 139–173. 2. uusintapainos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Sjöblom, Tom & Terhi Utriainen 2004. Uskonto – mysteeri vai arvoitus? – Tom Sjöblom & Terhi Utriainen 2004 (toim.), *Mikä ihmeen uskonto? Suomalaisten tutkijoiden puheenvuoroja uskonnosta*, 9–33. Uskontotiede 10. Helsinki: Helsingin yliopiston uskontotieteen laitos.
- Skultans, Vieda 2006. Between Experience and Text in Ethnography and Oral History. – *Elore*13 (1) [verkkojlehti]. <<http://ojs.tsv.fi/index.php/elore/issue/view/41>>.
- Smart, Ninian 1983. Religion, Myth, and Nationalism. – Peter H. Merkl & Ninian Smart (toim.), *Religion and Politics in the Modern World*, 15–28. New York and London: New York University Press.
- 1996. *Dimensions of the Sacred. An Anatomy of the World's Beliefs*. London: HarperCollins.
- 2005 (1989). *Uskontojen maailma*. Alkuperäisteos: *The World's Religions*. Käänt. Livia Hekanaho ym. 2. painos. Helsinki: Otava.
- Smith, Jonathan Z. 1992 (1987). *To Take Place. Toward Theory in Ritual*. 2. painos. Jakob Neusner, William Scott Green & Calvin Goldscheider (toim.), Chicago Studies in the History of Judaism. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Soja, Edward W. 1996. *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Cambridge, MA & Oxford: Blackwell.
- Sopher, David E. 1979. The Landscape of Home. Myth, Experience, Social Meaning. – Donald W. Meinig (toim.), *The Interpretation of Ordinary Landscapes. Geographical Essay*, 129–149. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Stattin, Jochun 1984. *Näcken. Spelman eller gränsvakt?* Stockholm: Liber.
- Strauss, Claudia & Naomi Quinn 2001 (1997). *A cognitive theory of cultural meaning*. Publications of the Society for Psychological Anthropology. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sulkunen, Irma 2004. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suojanen, Päivikki 1997. Työkaluna tutkijan persoona. – Anna-Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.), *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*, 149–157. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.

- Taira, Teemu 2004. Kartanpiirtäjän kulkuneuvo. Kirjoituskilpakeruun lukumahdollisuuksista. – Tuulikku Kurki (toim.), *Kansanrunousarkisto. Lukijat ja tulkinnat*, 40–64. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1002. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura,
- 2015a (2004). Uskonnolliset käytännöt ja kulttuuriset kontekstit. Uskontotieteen ja kulttuurintutkimuksen rajankäyntiä. – Teemu Taira. *Pehmeitä kumouksia. Uskonto, media, nykyaika*, 47–74. Turku: Eetos. Artikkelin ilmestynyt aiemmin teoksessa Outi Fingerroos, Minna Opas & Teemu Taira (toim.), *Uskonnon paikka. Kirjoituksia uskontojen ja uskontoteorioiden rajoista*, 115–149. Tietolipas 205. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2015b (2004). Uskonto nykykulttuurissa: avainsanoja ja näkökulmia. – Teemu Taira. *Pehmeitä kumouksia. Uskonto, media, nykyaika*, 119–135. Turku: Eetos. Artikkelin ilmestynyt aiemmin teoksessa Erkki Vainikkala & Henna Mikkola (toim.), *Nykyaika kulttuurintutkimuksessa*, 240–270. Jyväskylä: Nykykulttuuri.
- Tarkka, Lotte 2014. Luonto, tuonpuoleinen ja resurssien rajat. Esimodernin ympäristösuhteen kysymyksiä Vienan Karjalassa. – Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.), *Ympäristömytologia*, 34–55. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Taves, Ann 2009. *Religious experience reconsidered: a building-block approach to the study of religion and other special things*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Thomson, Paul 2004 (1978). The voice of the past. Oral history. – Robert Perks & Alistair Thomson (toim.), *The oral history reader*, 21–28. 5 painos. Artikkelin 7. painos. London & New York: Routledge.
- Tiittula, Liisa & Johanna Ruusuvoori 2005. Johdanto. – Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.), *Haastattelu – Tutkimus, tilanteet, vuorovaikutus*, 9–21. Tampere: Vastapaino.
- Tilley, Christopher 1994. *A Phenomenology of Landscape. Places, Paths and Monuments*. Oxford: Berg.
- Timonen, Eija 2014. Jää luovan työn materiaalina ja mytologisten tulkintojen kohteena. – Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.), *Ympäristömytologia*, 186–201. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tommila, Päiviö 1980. Kylätutkimus. – Päiviö Tommila & Ismo Heervä (toim.), *Muuttuva kylä. Turun yliopiston kylätutkimusryhmän loppuraportti*, 7–11. Tietolipas 84. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2004. Kustavin kahdeksan vuosisataa. –Dietrich & Eeva-Liisa Assmann (toim.), *Kustavi. Retkiä luontoon ja historiaan*. Volter Kilven Seuran julkaisuja 10. Helsinki: Volter Kilven seura.
- Tommila, Päiviö & Heervä, Ismo (toim.) 1980. *Muuttuva kylä. Turun yliopiston kylätutkimusryhmän loppuraportti*. Tietolipas 84. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Tontti, Jarkko 2005. Olemisen haaste – 1900-luvun hermeneutiikan päälinjat. – Jarkko Tontti (toim.), *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta*. Tampere: Vastapaino.
- Tuan Yi-Fu 1977. *Space and Place: The Perspectives of Experience*, London: Edward Arnold.
- 1979. Thought and landscape. The Eye and the Mind's Eye. – Meinig, D.W. (toim.), *The Interpretation of Ordinary Landscapes. Geographical Essays*. New York & Oxford: Oxford University Press, 89–102.
- 2006. Paikan taju: aika, paikka ja minus. – Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.), *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*, 15–30. Alkuperäisartikkeli: *Sense of Place: Its relationship to Self and Time* (2004). Käänt. Liisa Kaski. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tuomaala, Saara 2004. *Työtätekevistä käsistä puhtaksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuus-koulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. Bibliotheca historica 89. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2006. Sukupuolen kokemuksista muistitietohistoriaan. – Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 271–291. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tuomela, Raimo & Ilkka Patoluoto 1976. Tieto ja intressi. Johdatusta Habermasin kirjoitukseen. – Raimo Tuomela & Ilkka Patoluoto (toim.), *Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet. Osa I*, 118–123. Helsinki: Gaudeamus.

- Turun yliopisto 2015a. *Sopimus haastattelujen käytöstä arkistossa* [verkkosivu]. <Http://www.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/hkkl/palvelut/arkistot/kultut-arkisto/Documents/Haastattelun_kaytto-sopimus.pdf> [viitattu 4.11.2015].
- 2015b. *Turun yliopiston strategia 2015* [verkkosivu]. <Https://intranet.utu.fi/fi/Yksikko/kehittaminen/strategia/Sivut/home.aspx > [viitattu 1.11.2015].
- 2016a. *Turun yliopiston strategia 2016* [verkkosivu]. <Https://intranet.utu.fi/fi/sivustot/strategia/tavoitteet/Sivut/default.aspx> [viitattu 23.2.2016].
- 2016b. *Turun yliopiston strategia 2016–2020*[verkkosivu]. <Https://intranet.utu.fi/fi/sivustot/strategia> [viitattu 23.2.2016].
- Turner, Edith 2005. Pilgrimage. – *Encyclopedia of Religion*, 7144–7148. 2. painos 10. New York: Mac-Millan Reference USA.
- Turner, Victor 2007 (1969, 1997). Rituaali. Rakenne ja communitas. Alkuteos: *The ritual process: Structure and anti-structure*. Käänt. Maarit Forde. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura & Summa.
- Turunen, Harri 2004. *Suomalainen kotiseutuliike 1945–2000*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 982. Suomen kotiseutuliiton julkaisuja A: 9. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009. *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi* [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. <Http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>.
- Tvedt, Terje & Terje Oestigaard 2011 (2010). A History of the Ideas of Water: Deconstructing Nature and Constructing Society. – Terje Tvedt & Terje Oestigaard (toim.), A History of Water. Series II. Volume 1: Ideas of Water from Ancient Societies to the Modern World. 2. painos. London & New York: I. B. Tauris.
- Tweed, Thomas A. 2006. *Crossing and Dwelling. A Theory of Religion*. Cambridge, MA & London: Harvard University Press.
- Ukkonen, Taina 2000. *Menneisyyden tulkinta kertomalla: Muistelupuhe oman historian ja kokemuksettomusten tuottamisprosessina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2006. Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. – Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 175–198. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Uotinen, Johanna 2010. Kokemuksia autoetnografiasta. – Jyrki Pöysä & Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.), *Vaeltavat metodit*, 178–189. Kultaneito VIII. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Urry, John 2000 (1995). *Consuming Places*. London & New York: Routledge.
- Utriainen, Terhi 1996. Paikalla silmänä ja ruumiina. Sanoja moninaisesta kenttätyöstä, tiedon asenoista ja kesäisistä päivistä vanhojen naisten kylässä Aunuksessa. – Pekka Hakamies (toim.), *Näkökulmia karjalaiseen perinteeseen*, 269–287. Suomi 182. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vakimo, Sinikka 1999. Louhi – sopimaton nainen. – Ulla Piela, Seppo Knuuttila & Tarja Kupiainen (toim.), *Kalevalan hyvät ja hävyttömät*, 56–74. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 746. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2001. *Paljon näkevä, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäkäytännöistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 8181. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2010. Periaatteista eettiseen toimijuuteen – tutkimuseettikka kulttuurintutkimuksessa. – Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.), *Vaeltavat metodit*. Kultaneito VIII, 79–113. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Valkonen, Jarno 2005. Saamelainen luontosuhde. Käytännölliset ja kertomukselliset ulottuvuudet. *Kulttuurintutkimus* 22 (4), 15–26.
- van Maanen, John 1988. *Tales of the Field. On Writing Ethnography*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

- Vannini, Phillip 2009a. Introduction. – Phillip Vannini 2009 (toim.), *Material Culture and Technology in Everyday Life. Ethnographic Approaches*, 3–12. Intersections in Communications and Culture. Vol. 25. New York: Peter Lang.
- 2009b. Material Culture and Technoculture as Interaction. – Phillip Vannini 2009 (toim.), *Material Culture and Technology in Everyday Life. Ethnographic Approaches*, 73–85. Intersections in Communications and Culture. Vol. 25. New York: Peter Lang.
- Vansina, Jan 1965 (1961). *Oral tradition. A Study in Historical Methodology*. Alkuperäisteos: *De La Tradition Orale*. Käänt. J. M. Wright. London: Routledge & Kegan Paul.
- 1985. *Oral tradition as history*. Madison, WI: The University of Wisconsin Press.
- Vehmas, Jukka 1994. Vakka-Suomi asutetaan. Suikkanen ym. (toim.), *Vakka-Suomi – Merestä maaksi*. Rauma: Vakka-Suomen Luonnonystävät.
- Veldman, Robin Globus, Andrew Szasz & Randolph Haluza-Delay 2012. Introduction: Climate Change and Religion – A Review of Existing Research. – *Journal for the Study of Religion, Nature and Culture* 6 (3), 255–275.
- Viholainen Aila 2009. Vellamon kanssa ongelle – eli kuinka merenneitoa kansalliseksi kuvitellaan. *Elore* 16 (2). [verkkolehti]. <[Http://www.elore.fi/arkisto/2_09/art_viholainen_2_09.pdf](http://www.elore.fi/arkisto/2_09/art_viholainen_2_09.pdf)>.
- 2015. Katseita keskiäikäisiin kuviin – uskomaansaattamista, kuvittelua ja tutkimusta. Helsinki: Helsingin yliopisto. Maailman kulttuurien laitos.
- Vilkko, Anni 2007. Kodin kaipuu – tuntuma ajassa muuttuvaan tilaan. – Seppo Knuuttilla & Ulla Piela (toim.), *Menneisyys on toista maata*, 13–24. Kalevalaseuran vuosikirja 86. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Virtanen, Keijo 1991. Kohti ympäristön kulttuurihistoriaa. – Vuokko Aromaa, Jouni Ekonen, Miika Huhta, Kari Immonen, Mika Kantola & Leena Puhakainen (toim.), *Ympäristö ja aika*, 9–35. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja XX. Jyväskylä: Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL ry.
- Vološinov, Valentin 1990. *Kielen dialogisuus. Marxismi ja kielifilosofia*. Käänt., esipuhe ja selitykset Tapani Laine. Tampere: Vastapaino.
- Walker, Peter A. 2005. Political ecology: where is the ecology? – *Progress in Human Geography* 29 (1), 73–82.
- Wallace, James D. 2008. *Norms and Practices*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Watson, Gavan 2012. *Actor Network Theory, After-ANT & Enactment: Implications for method* [verkköjulkaisu]. <[Http://www.academia.edu/2977851/Actor_Network_Theory_After-ANT_and_Enactment_Implications_for_method](http://www.academia.edu/2977851/Actor_Network_Theory_After-ANT_and_Enactment_Implications_for_method)>.
- Welzer, Harald 2008. Communicative Memory. – Astrid Erll & Ansgar Nünning (toim. yhteistyössä Sara B. Youngin kanssa). *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, 285–298. Media & Cultural Memory. Berlin & New York: De Gruyter.
- Woodhead, Linda & Paul Heelas (toim.) 2000. *Religion in Modern Times. An Interpretive Anthology*. Blackwell. Oxford & Malden, MA: Blackwell Publishers.
- Wylie, John 2007. *Landscape. Key Ideas in Geography*. London: Routledge.
- Ylimaunu, Juha 2000. *Itämeren hylkeenpyyntikulttuurit ja ihminen–hylje-suhde*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 773. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Yuval-Davis, Nira 2011. *The Politics of Belonging: Intersectional Contestations*. London: Sage.
- Öhman, Martin 1996. *Miehet leidarilla. Luotsaustominta saaristomerellä 1696–1996*. Turku: Saaristomeren merenkulkupiiri.

LIITTEET

Liite 1: Haastattelukutsu

Hyvät lypyrtiläiset – lypertöläiset,

Viime syyskuussa Lypyrтин- Lypertön ’ukot’ sopivat saunaillassaan ”Lypyrтин historiallisen katselmuksen” toteuttamisesta seuraavasti:

”Keskusteluissa pidettiin hyvin tarpeellisena paikallishistorian tuntemuksen lisäämistä ja sen taltiointia. Kylän historian keräämistä päätettiin aloittaa siten että kaikilta asuinpaikoilta kirjoitamme ylös paikan historiasta tietämämme asiat sekä nykypäivän asujat. Nämä tiedot toimitamme Jyrki Jokiselle (yhteystiedot...) kesään mennessä. Ajatuksena olisi historioiden ”liimaaminen” kylän kartalle. Voidaan myös selvittää mahdollisuuksia saada kylän historian tutkimiseksi historianopiskelijatyötä. Voisihan joskus kylästä olla myös omat nettisivutkin historioineen, tapahtumineen jne.” (Lypertön kylän kuulumisia 26.09.2005 –tiedotelehtinen, allekirjoittanut Teemu Kouri)

Olen ollut kylätoimikuntaan yhteydessä ja ilmoittautunut olevani käytettävissä tässä työssä. Olen tällä hetkellä vuorotteluvapaalla luokanopettajan työstä ensi elokuuhun asti. Minulla on luokanopettajan pätevyyden lisäksi historian opettajan pätevyys. Olen kiinnostunut tallentamaan ihmisten kertomuksia, muistoja ja myös nykyiseen Lypyrttiin¹ liittyviä ajatuksia.

Ajatukseni on ensin haastatella mahdollisimman monia lypyrtiläisiä. Haastattelujen ja jo aiemmin kirjoitetun Lypyrttiä käsittelevän historian pohjalta kokoan osan Lypyrтин *kyläkirjaan*, jonka sisältö on vielä avoin. Kyläkirja on vielä työnimi, joka tarkentuu kunhan tiedämme mitä se tulee sisältämään.

Olisitteko Te mielellänne mukana kyläkirjan tekemisessä, sen suunnittelemisessä ja kokoamisessa? Haluaisitteko kirjoittaa kyläkirjaan oman muistel-
man, artikkelin tai runoja Lypyrtestä?

Kiinnostaisiko Teitä kuvituksen tekeminen kyläkirjaan?

Jos näin on, ottakaa minuun yhteys mahdollisimman pian. Voitte toki kertoa ajatuksistanne kyläkirjan sisällöstä myös haastattelun aikana.

Teen haastattelut tämän vuoden aikana. Turussa ja sen lähialueilla voin aloittaa haastattelut helmikuun lopulla. Kesällä voin jatkaa Lypyrteissä tai

1 Kyläläiset käyttävät kumpaakin nimeä eri perusteluilla. Itse käytän tässä tekstissä Lypyrtti-nimeä sujuvamman luettavuuden takia.

muualla sopimassamme paikassa (kuten Kustavin keskustassa) kauempaa asuvien kanssa. Toivoisin, että paikalla olisi mahdollisimman monta talon aikuisista. Jos on tarpeen, voin tehdä samasta talosta erikseen useampia haastatteluja.

Kyläkirjan ohella haastatteluissa kerään aineistoa myös tutkimustani varten. Teen väitöskirjaan tähtääviä jatko-opintojani Turun yliopiston Kulttuurintutkimuksen laitoksella uskontotieteen tieteenalaan. Aiheeni on Kerrottu ympäristö. Tutkimus Kustavin Lypyrtin/Lypertön kyläläisten suullisen historiantuottamisesta. Tavoitteenani on selvittää lypyrttiläisten suullisen historiantuottamista ja ympäristösuhteen rakentumista kerronnassa eri aikatasoilla. Tulen haastattelujen alussa pyytämään Teiltä erikseen luvan tietojen käyttämiseen kyläkirjan lisäksi myös tutkimuksessani. Halutessanne voitte pysyä tutkimuksessani myös nimettöminä.

Pyydän Teitä ystävällisesti osallistumaan haastatteluun. Turussa tai sen lähialueella voin tehdä haastatteluja viikosta 7 lähtien. Voin tulla luoksenne joko päiväsaikaan tai alkuillasta. Haastatteluun kuluu noin 1-2 tuntia. Jos tämä ei riitä, voimme sopia uudesta ajasta. Mukanani on nauhuri. Voitte myös lähettää ehdotuksen haastattelun ajankohdasta sähköpostiosoitteeseeni. Ilmoittakaa myös puhelinnumero, johon voin soittaa ja aika, jolloin olette tavoitettavissa. Jos ette käytä sähköpostia, soittakaa numerooni, niin soitan Teille takaisin. Aloitan yhteydenotot puhelimitse viikolla 8, jolloin voimme sopia haastattelun ajankohdasta.

Jos Teillä on hallussanne valokuvia, piirroksia tai muuta aineistoa Lypyrtistä, jonka voisi ehkä liittää myös kyläkirjaan, olisin hyvin kiitollinen.

Kyläkirjan painaminen ja julkaiseminen ei tuo Teille mitään taloudellisia rasiitteita. Kartoitan parhaillaan mahdollisuuksia saada apurahaa sitä varten. Vaikka emme saisi taloudellista apua, mielestäni nyt on aika tallentaa Lypyrttiin liittyvää kertomusperinnettä, tietoa, muistoja ja ajatuksia.

Yhteydenottoa toivoen,

Turussa Talonmäentiellä 31. tammikuuta 2006,

Jaana Kouri

Puh. 040 5690065

e-mail: jaana.kouri@suomi24.fi

Liite 2: Haastattelijan teemalista, jota pidin mukanaani ensimmäisissä haastatteluissa.

- Haastateltavan ja haastateltavan suvun tulo Lypyrttiin: syntyminen vai tuleminen
- Oman paikan historia
- Oma elämä Lypyrtyssä alkaen lapsuudesta/paikan ostosta, mieli-paikka, paras aika elämästä Lypyrtyssä
- Muistitieto itseä aiemmista lypyrtiläisistä, tapahtumista ja asioista
- Paikan ihmiset vai ihmisten paikat
- Luotsitalo ja luotsaaminen, posti, puhelin, kauppa
- Yhteydenpito, kyläileminen, ystävät, talkoot
- Luonto: kalastaminen ja kalat, linnut, nisäkkäät, matelijat, hyönteiset, vuodenajat; jäällä liikkuminen, ranta ja uiminen, hätätilanteet
- Kulttuuri: Alastalo, Sarvilinna, Katanpää, Isokari, Kilpi
- Mikä on Lypyrttiä? Mihin haastateltava asettaa kylänsä rajat ja miksi?
- Lypyrtti ja/tai Lypertö ja miksi, kuka on lypyrtiläinen?

Liite 3: Paikannimikyselyn saatekirje

Hyvää kevättä,

Alkuvuodesta 2006 lähetin teille kirjeen kertoen kerääväni aineistoa Lyyrtyin kyläkirjaan. Nyt olen tehnyt nelisenkymmentä haastattelua. Muutama on vielä tekemättäkin. Tällä hetkellä kirjoitan näitä haastatteluja teksteiksi. Olen myös aloittanut kyläkirjan kehyskertomuksen kirjoittamisen. Se sisältää Lyyrtyin historiaa ja nykypäivää. Olen koonnut siihen tietoja ja tapahtumia tekemistäni haastatteluista sekä muista kirjoista ja lähteistä. Lisäksi kyläkirjaan tulee erillisiä lukuja ja kertomuksia sekä pienempiä tarinoita ja kuvauksia, joihin kertomanne asiat ovat minua innoittaneet tai joita muut halukkaat kirjoittavat. Tavoitteenani on saada kyläkirja koottua kesään 2009 mennessä.

Ensisijainen tavoitteeni on saada Lyyrtyin kyläkirjaan moniäänistä kerrontaa. Jotta kyläkirjasta tulisi kylänsä näköinen, sen tulisi sisältää erilaisia rantojensa asukkaiden näkökulmia.

Toivon, että suuri osa kirjasta kirjoitettaisiin / kuvitettaisiin yhteisvoimin.

Toivon teiltä tulevan kirjaan omia kertomuksia ja tekstejä, runoja tai kuvia. Kirjoitukset voivat olla asiatekstiä tai kaunokirjallisia tuotteita. Myös perheenne lapset voivat kirjoittaa. Voit kirjoittaa muistoja omista kokemuksistasi tai vaikkapa vain yhden päivän tapahtumista esimerkiksi lapsuutesi ajoilta Lyyrtyissä. Ehkä mökkipäiväkirjan sivuilta löytyy mieleenpainuva tapahtuma. Ehkä haluat kertoa jo edesmenneestä naapuristasi, pohdinnoistasi saunan jälkeen auringonlaskua katsellessa tai luontohavainnoistasi syksyn saapuessa. Ehkäpä kylän nykyisyys tai tulevaisuus mietityttää.

Kirjoitus voi olla lyhyt pohdinta tai runo tai useamman sivun pituinen kertomus.

Kyläkirja tarvitsee myös kuvitusta. Käy läpi valokuviasi Lyyrtyistä. Olisiko niissä jokin tai joitakin, jonka haluaisit mukaan kyläkirjaan sen sisältämän henkilön/ historiallisuuden /jo kadonneen rakennuksen / hauskan muiston tai omaa mökkiäsi kuvaavan tai kauniin maiseman/ esineen takia. Sekä mustavalkoiset että värilliset valokuvat ovat tervetulleita. Jos lähetät minulle alkuperäisen valokuvan, laita mukaan pyyntö takaisin saamisesta. Jos epäröit, lähetä minulle mieluummin monta valokuvaa kuin ei yhtään.

Jos haluat olla mukana kyläkirjan kuvituksessa, vaikuttamassa kirjan sisältöön, sen kokoamisessa tai taittamisessa, ota minuun yhteyttä. Syksyllä on selvitettävä myös apurahat tai muut mahdolliset rahoittajat kirjan painattamiseen ja julkaisuun. Kaikki mahdollinen apu näissä toimissa on tervetullutta

Mukana on myös Kustavin paikannimiluettelosta keräämäni Lypyrttiin tai sen lähialueisiin liittyvien paikannimien luettelo ja siihen liittyvä kysely. Sen mainitsevat kylät, kuten Lypyrtti tai Anavainen, ovat kirjan julkaisuvuoden 1987 maarekisterin mukaisia. Samoin monet mainitut tiedot ovat vanhentuneet.

Kyselyn tarkoitus on ensinnäkin innostaa sinua muistelemaan eri paikkoihin liittyviä asioita Lypyrtilä ja kirjoittamaan niistä kyläkirjaan ja toiseksi kerätä näihin paikannimiin liittyvää tietoutta.

Kyläkirjan jälkeen teen väitöskirjaan tähtäävää tutkimusta Lypyrttiin liittyvästä kerronnasta. Jos haluat välittää minulle tiedon tieteellistä tutkimustani varten, mutta et halua saattaa kyläkirjaan tätä tietoa tai sen antajaa kerro siitä minulle. Muuten kyselyn tiedot ovat julkisia, jolloin saan käyttää nimeäsi ja syntymävuottasi tutkimuksessani. Kyläkirjaan tulevat kertomukset ovat myös osa tutkimusaineistoani.

KYSELY

Käy läpi paikannimiluetteloa ja mieti/muistele. Merkitse muistiinpanoihisi paikannimi kirjoituksesi alkuun, jotta tiedän mistä paikasta kirjoitat! Voit kirjoittaa vaikka jokaisesta paikasta tai huomioida vain mielestäsi tärkeimpiä.

- mitä on tapahtunut tuossa tietyssä paikassa?
- miksi paikalla on se nimi mikä sillä on?
- tiedätkö / oletko kuullut paikalle jonkin toisen nimen?
- tietosi tai muistosi voi olla
 - a. omakohtaista, jotakin itselle tai läheisille paikkoihin liittyvää
 - b. mitä olet kuullut paikoista toisten kertoneen
 - c. (hienoa jos muistat vielä keneltä olet kuullut)
 - d. jos sinulle sanottaisiin paikan nimi, mitä siihen vastaisit: se on se paikka, jossa .../ se on siinä ...
 - e. muuta?

Mitä lisäisit tähän luetteloon

- a. uusia nimiä, paikannimiluettelon julkaisun jälkeen tulleita nimiä esim. oman tontin /mökin nimi
- b. vanhoja nimiä, jotka jostain syystä puuttuvat luettelosta esimerkiksi paikan pienuuden takia tai sen takia ettei niitä ole hoksattu kysyä
- c. muuta?

Vastaa erillisille paperille! Voit käyttää vastaamiseen useita papereita.

Toivon sinun osallistuvan kyläkirjan tekoon/tutkimukseeni ainakin seuraavalla tavalla: Käy läpi paikannimiluettelo.

- Merkitse paikannimen kohdalle vasempaan laitaan:
ET= Minulle tuntematon nimi
KK= Kuuluu mielestäni kylään, vaikka ei kuuluisi Lypyrttiin maarekisterissä
- Kirjoita paikkaan liittyviä mieleesi tulevia asioita paikannimen viereen
- Laita mukaan kirjoittajan ja kaikkien tekoon osallistujien nimet
- Lähetä kirjoituksesi, huomioita sisältävä paikannimiluettelo tai molemmat minulle valmiissa palautuskirjekuoressa mielellään syyskuun loppuun mennessä

Kiitos ja oikein hyvää kesää,

Turussa 23. huhtikuuta 2008,

Jaana Kouri
jkouri@utu.fi
puh. 040 5690065
Talonmäenkatu 14, 20810 Turku

KYSELYN VASTAUSPAPERI

Nimi/nimet ja syntymävuodet:

Liite 4: Litteraatioista tehdyt teemanmukaiset koonnat.

Paikkojen teemat paksunnetulla kirjaintyyppillä.

Aikakauteen sijoittaminen

Alastalo

Alku

Autioituminen

Birkholma

Ensivaikutelmat

Eskola

Espeora

Haahkaniemi

Heinola

Hilma

Holma

Honkaranta

Hätätila

Höölvarppi

Jäällä

Kaihola

Kaila

Kalankasvatus

Kalat ja kalastaminen

Katanpää ja Telegrafivuori

Kauppa-auto, kauppa ja posti

Kesäasukkaat

Kieli ja lukeminen

Kilpi ja muu kulttuuri

Kivimäki

Nyymanni, Koskinen

Kotiniemi ja Holmin talo

Kotiranta

Kotitalouseläimet

Koulu

Kuuleminen ja äänet

Kuusinen

Kylä, kylä ja tulevaisuus

Käärmeet ja punkit

Lapsuuskokemuksia

Lehtimäki

Leisuntinkari

Lempipaikka

Linnell

Linnut

Luosit

Lyyrtin nimi

Merellä töissä

Metsä

Mikkeskeri eli Koivuniemi

Muutos liikenteessä, liikenneyhteydet

Muutos luonnossa

Mäntynen

Naiset ja miehet

Nautio

Neuvottelutilanteita ja muistelemista

Niittyrinta

Nisäkkäät

Paikannimet ja paikat

Pohkari

Pähkinämäki

Päivölä

Päreskloppi

Saariretket

Saaristolaisuus

Sarvilinna

Sauna

Seiskarilaiset

Sjögreninmäki

Sjögrenin veljekset

Sosiaaliset suhteet ja paikalliset

Sotavuodet ja lakko

Soutaminen ja muu veneily

Syntyminen, kuoleminen ja uskonto

Syrjälä

Sähkö ja puhelin

Taiteilijat

Tammiluoto

Tiiskari

Tromsuntti

Työt

Uikku

Uiminen ja hukkuminen

Varhaishistoria

Vesi

Vuodenajat

Ympäristön lukutaito

Ympäristön merkitys

Äänet ja haju

Liite 5: Lypyrtti-Lypertö - Kylä väylien varrella -kirjan sisällysluettelo

Sisällysluettelo	
Ko Lyperti Kapteeni Hyökke-nakottiva	11
Piretella Lypertin Luonnosta	12
Miljonissa	25
Mää Korpola ja Vesi Väistyä Hirtasti	25
Kivet Nalsta Arkan	26
Tuokse ja Mehtäläkirppua	27
Kalant-väyää Pitkin	28
Kylät ja Pitvät	28
Satakunnat	29
BerkaAsat	30
Katrolouha	30
Jakkano Kirhi Väi	32
Vahdetanko Kihollat?	32
Kirkon Väki	34
Ledung-retket	35
Hansakalppaat Koogetinen	35
Paattiva ja Päärritukua	37
Liotsivise Siooren	41
MosellasiPaah	41
Dyppetti Äsil Lakki Oollu	42
"Kylä Ihminen Tälö Maalaks	44
Voi Joutta Väk Vähin	44
Kalaa Lahivesilä – Kalppaa Kalpmanaksin	46
"Kulabankivi"	48
Väylien Sotakorha	50
"Eksmassilla Kerrolla Mä Otti Luani	50
Semomnen Ko Oie Ennen Käynn"	50
Kämeletti ja Milt Merimekit	51
Purehiosohjeita Karvot	52
Pieku Jakkas	53
Tienntäytistä Luotsimiehin	54
JatulinTaah	55
Kun Ahriamssonin Vyrkkinuku	56
Kesytty Käpteenin	56
EMÄMÄÄ JA LÄNNEPUOLEISET SAARET	59
ALASTALO	63
YLISTALO	73
Torrparehita	77
KILUSKERI	77
PALSKERI	79
NAUTTOMAA	81
KAILA	81
KALEVINMÄKI	85
KALASTA	85
NAUTTO	87
HOLMA	89
Liotsi Värämehitvää	94
KILLESKERI	96
LIOTSIASIEMÄ	98
LIOTSIN TUOTETAIVISTA	99
REMAARITOSTA	104
REMAUS	104
LEUSROUNIS	106
TAMMILUOTO	107
SIOGRENIN MÄKI	107
HILMAN TALO	117
Lypertin Hilma	119
HOLMIN TALO	122
Ponaviitoisen Vuiston	123
AURINKOKARANTA	126
KALAKARANTA	127
ESKOLA	128
SUVILAHTI	129
Sodan ja Raahan Arkoa	130
Mikseksinsinintä Vuonna 1855	131
TELEGRAFIIVUORI	133
KATAMPÄÄ	133
K-kanvella Rona Kulkiva	133
TALVIN JAKSIN	143
SYRÄLÄ	144
LAMHOLMA	147
POHKARI	148
NYMANNI	149
SALMELA	151
VERKHOLOMAN NIEMI	153
KOTIKARANTA	154
KAIHOLA	156
Lapsiuden Muistokuvia Lypertöstä	158
KIVIMÄKI	165
SARVILINDA	167
Karvintienon ja Postin Luotista	170
Vainioja Siikula Siirrolaisia	170
JA Kesäasukkaid	172
Uutta Asutusta ja Kesäviettoa	174
Opriitella	174
ESPERÄ	175
Muuttamalla Muistoa Koskenstani	177
BRKHOLMA	180
LEISUNTINKARI	181
Holma - Lapsuuten Päätössiäri	182
KATKURU	185
HAUTRINKI	185
HAAPALA	186
TAUSTA	186
PAIVOLA	187
HOLVARPI	189
LEHTIMÄKI JA ERSUNTINKARI	191
KOTIENMI	193
NIITYRARANTA	194
PÄHKINMÄKI	196
Sari Kiususen Sedestä	197
HUMILINKI	198
Naaperime Hilma Lehmis	198
- Muistelmia Vuodesta 1995	199
Yhteyksia ja Kohinaisia	202
PLEIKKAN PTOLETTA	203
KOIVUNIEMI	203
Mikseksinienmi	204
HONKARANTA	205
Lähennostia Meritse ja Maitse	206
KEKONITTY	207
SUOJANIEMI	209
ISO- JA VAHALOUPINKI	210
HEINOLA	211
MERIHARAKKA	213
Vuosi Meriharakassa	214
HAARKANIEMI	215
TIISKARI	216
Hylkyvyyrä	216
UIKKU	216
Rohi	217
PÄRESKLOPP	220
Väri Väri	221
Mitä Jää Rajalle Hilmastry?	221
Koko Kilan Vihertoma	223
Lypertosta Lantien	226
Aalloin Anasta	228
Oprii Tuhtimaan Kulkijan	229
..Ja Väyää Tito	229

HENKILÖHAKEMISTO

- Abu-Lughod, Lila 40
Airio, Eino 231, 236
Ala-Pöllänen, Anne 127, 256
Alaimo, Stacy 162
Alasuutari, Pertti 24, 33
Alifrosti, Kari 104
Anderson, Benedict 20
Anderson, Kathryn 49, 70, 72, 78–79, 239
Anderson, Leon 25, 38, 42
Andersson, Otto 108
Anttila, Veikko 34, 108–110
Anttonen, Marjut 38
Anttonen, Veikko 20, 27, 31, 33, 83, 169, 197, 222, 250, 260, 265–266
Assmann, Aleida 62–64, 80, 117–118, 224, 267
Assmann, Dietrich 104
Assmann, Eeva–Liisa 104
Assmann, Jan 62–64, 66, 72, 94, 267
Atkinson, Paul 21, 23–24, 28–30, 32–33, 35, 37–38, 40, 42, 52, 58, 60, 78, 80, 82, 92, 132–133, 137, 140, 230
Attfield, Robin 264
Badone, Ellen 29, 34, 38, 169
Bahtin, Mihail 94
Bailes, Kendall E. 74
Bakker, Karen 203, 264
Basso, Keith H. 125, 131, 222
Behar, Ruth 32, 41–42, 72
Bell, Catherine 42, 261
Bellah, Robert 20–21, 238, 275
Benediktsson, Karl 86, 179
Bennet, Tony 23, 32
Berliner, David 32, 62, 68
Bochner, Arthur, P. 25, 38, 42
Bonnell, Victoria 31–32
Bonsdorff, Erik 204
Bourdieu, Pierre 23, 27, 33
Bowman, Marion 23
Braudel, Fernand 105
Broo, Måns 37
Brown, Steven D. 162
Burke, Peter 23–25, 68, 79, 92, 108, 251
Bügiene, Lina 94
Bäck, Saara 204, 264
Callahan, Robey 31
Callaway, Helen 35–36, 42, 244–245
Cederstöm, Eva 107
Cederström, Kanerva 240
Clarke, Simon 115
Clarkeburn, Henriikka 50, 52, 54
Collins, Peter 31, 40, 111, 113, 115
Clifford, James 35–36, 38, 53, 73, 243
Coffey, Amanda 21, 32–33, 35–36, 40, 58, 132–133, 138, 140, 232
Coleman, Simon 31, 40, 111, 113, 115
Confino, Alan 62–63, 66
Connerton, Paul 63–66, 81, 86, 93, 134, 142, 163, 167, 212, 244, 263, 285
Coser, Lewis A. 63, 134
Cresswell, Tim 83–84, 86, 91, 131, 133, 163, 177, 212, 253
Crites, Stephen 72, 155
de Certeau, Michael 86, 162–163, 212, 234, 258, 285
de Lauretis, Terese 32, 259
de-Shalit, Avner 264
Deely, John 27
Denzin, Norman K. 25, 35–36, 38, 54, 133
Delamont, Sara 24, 28, 30, 35
Douglas, Mary 197, 203, 260–261
Ehn, Billy 33, 38, 60
Ellis, Carolyn 25, 38, 42
Enges, Pasi 23, 30–31, 34, 163, 176–177, 217–218, 265–266
Eriksen, Thomas Hylland 115, 198, 267
Eriksson, Annukka 204
Eriksson, Arnold 139
Erl, Astrid 62–63
Esposito, Elena 117, 133
Ezzy, Douglas 264
Feld, Steven 125, 131
Ferguson, James 55
Fingerroos, Outi 20–22, 24–25, 31–38, 40, 42, 52, 54, 68–72, 92, 117, 283
Fitzgerald, Timothy 197
Fortunati, Vita 66, 117
Franssila, Lassi 137, 139
Francis, Andrew 259, 264
Frisch, Michael 69–70, 117
Frow, John 23, 32
Frykman, Jonas 23, 27–28, 32–33, 84, 94, 127
Gadamer, Hans-Georg 18, 22, 24–25, 37, 60, 155
Geertz, Clifford 23, 29, 35, 164
Gezon, Lisa L. 152, 264
Gibson, James 90
Ginzburg, Carlo 23, 31, 58, 71–72, 75, 79, 132–133, 245, 253
Gilje, Nils 23, 27–28, 32–33, 84, 94, 127
Glassie, Henry 23, 91
Gothóni, René 169, 178
Grele, Ronald, D. 56, 68, 79, 157, 251
Gränö, Olavi 247
Grönholm, Pertti 265
Grönros, Jarmo 103
Gubrium, Jabber F. 25, 35–36, 40
Gupta, Akhil 55
Haanpää, Riina 34, 69–72
Haapala, Arto 204, 264
Haarni, Tuukka 32, 83, 91
Haavio, Martti 108
Habermas, Jürgen 22, 35, 71, 263
Halbwachs, Maurice 62–64, 66, 72, 91, 186
Halén, Harry 105, 252

Hall, Stuart 115
 Hallam, Elizabeth 44
 Hallanaro, Eeva–Liisa 204, 260, 268
 Haluza-Delay, Randolph 34
 Hamilton, Paula 68
 Hammersley, Martyn 23–24, 32–33, 35, 37–38, 40,
 52, 58, 60, 78, 80, 92, 132
 Harth, Dietrich 27, 62, 66
 Harvey, Graham 23, 34, 87, 165, 169, 191, 264, 266
 Hastrup, Kirsten 35, 264
 Headland, Thomas, N. 90
 Heelas, Paul 266
 Heervä, Ismo 34, 104, 110
 Heidegger, Martin 84, 89, 127
 Heikkinen, Antero 30, 108, 253
 Heimo, Anne 34, 54, 58, 62–66, 68–70, 77, 79, 95,
 105, 112, 117–118, 137, 155
 Heino, Yrjö 144, 156
 Heino, Tuula 143, 207
 Hertz, Rosanna 22, 35–36, 54
 Hervieu-Léger, Danièle 20–21, 27, 62–63, 68,
 266–267, 286
 Hervik, Peter 41
 Herzfeld, Michael 29, 38
 Hinneri, Sakari 105, 119, 122–123–124, 177, 183,
 202, 206, 247–248, 250–251, 267
 Hirsjärvi, Sirkka 18, 25, 37, 49, 78–79
 Ho, Wing–Chung 38
 Holmroos, Altti 105, 252
 Holstein, James A. 25, 35–36, 40
 Honko, Lauri 24, 34, 83, 85, 88, 90
 Horelli, Liisa 177
 Housley, William 24, 28, 30, 35
 Hovi, Tuija 20, 37, 79
 Hunt, Lynn 31–32,
 Hurme, Helena 49, 78–79
 Hurme, Juha 139
 Hussey, Stephen 34
 Huttunen, Laura 23
 Huuskonen, Marjut 23, 34, 74–75, 83, 85, 87–88,
 90–91, 109–110, 131
 Häkkinen, Yrjö 107, 121, 139, 145, 149
 Hämeenaho, Pilvi 21, 24, 35–38, 40, 42
 Hämynen, Tapio 111
 Hänninen, Kirsi 72
 Hänninen, Sakari 41
 Ikola, Osmo 82
 Ingman, Peik 37
 Ingold, Tim 38, 44, 85, 87–89, 90, 114, 152, 212
 Isotalo, Anu 60–61,
 Jack, Dana C. 49, 70, 72, 78, 239
 Jaffe, Alexandra 21, 53–54
 Jaramo, Ilmo 57
 Johannisson, Karin 73
 Jokinen, Jyrki 135
 Jokipii, Mauno 251
 Jordan, Peter 222
 Jouhki, Jukka 24–25, 32, 36, 42, 52, 54, 73
 Joutsamo, Timo 104
 Juhontytär, Elisabeth 228
 Jussila, Matti 130
 Kaitanen, Veijo 104, 206, 248–249
 Kairavuo, Paavo 45, 57, 107, 116, 138–139, 143,
 146, 148, 150, 155–156, 207, 214–215, 221, 226
 Kalela, Jorma 22, 24–25, 29, 31–32, 40, 54–55,
 57–58, 60, 62, 66–71, 77, 92, 105, 133, 137
 Kallberg, Ulla 103, 176, 202, 252
 Kamppinen, Matti 34, 37, 79, 93, 162
 Kanerva, Tuula 137, 139
 Karjalainen, Jouko 41
 Karjalainen, Mira 132
 Karjalainen, Pauli Tapani 91, 163, 178
 Karvinen, Marko 33, 83,
 Kaski, Liisa 84
 Katajala, Kimmo 105
 Kaukiainen, Yrjö 105, 122
 Keravuori, Kirsi 104
 Ketola, Kimmo 36, 265
 Kilpeläinen, Timo 57, 247
 Kilpeläinen, Ulla–Jaana 138
 Kilpi, Taavi 104–105, 107, 121–122, 127, 215, 251
 Kilpi, Volter 104–106, 154, 176
 Kirveennummi, Anna 24, 33, 54, 73, 108–109, 111,
 114, 181, 253
 Kiuru, Elina 108
 Kjellström, Rolf 85
 Klein, Barbro 53
 Klinge, Matti 104–106, 248, 252
 Knott, Kim 42–43, 71, 74, 83–87, 93–95, 117, 140,
 163, 222, 259
 Knuutila, Seppo 21, 24, 48, 51, 54, 58, 60, 83, 87,
 91, 94, 109–111, 119
 Koillinen, Leena 82
 Koivisto, Mauno 230
 Koivunen, Anu 32, 35, 38, 48, 259
 Koivunen, Hannele 42
 Konttinen, Riitta 107
 Korhonen, Anu 22
 Korjonen-Kuusipuro, Kristiina 50, 88, 104,
 152–153, 264, 283
 Korkiakangas, Pirjo 22, 24, 37, 66, 69–70, 73, 82,
 94, 108–110
 Kortelainen, Kaisu 66, 69–70, 157
 Kosenius, Anna–Kaisa 204
 Koskela, Hille 33, 83
 Koski, Kaarina 22–23, 163
 Koskinen, Arvo 158, 219
 Koskinen, Liisa 161
 Koskinen, Maija 161
 Koskinen-Koivisto, Eerika 21, 24, 35–38, 40, 42, 72
 Kouri, Jaana (myös TPK) 15, 17, 39, 29, 43–48,
 55, 57, 59, 65, 72, 75–77, 81–82, 87, 106, 112,
 115, 119, 121–122, 127–128, 130, 132–133,
 135–137, 139–141, 143, 145–149, 155, 164,
 167–168, 173, 176, 180–181, 193, 203, 206,
 209, 212, 215, 226–229, 231, 236, 239–242, 244,
 247–252, 255–256, 258, 262–263, 273
 Kouri, Teemu 16, 45, 47, 56, 65, 76, 101, 135, 139,
 143, 145, 148–150, 155, 167, 176, 179, 181, 196,
 205, 207, 221, 226, 229, 242–243
 Kreinath, Jens 259
 Kritzman, Lawrence D. 92, 153

Krohn, Inari 57, 107
 Kuiu, Sakari 204
 Kupiainen, Tarja 237, 242
 Kurki, Tuulikki 91, 243
 Kustaa III 127
 Kuula, Arja 48–54, 201, 203
 Kuusinen, Ossian 51, 82, 115, 122, 128, 134–135,
 139, 164, 176, 216–217, 226
 Kyrölä, Katriina 139, 149
 Laati, Iisakki 104
 Lagerström, Anna-Maija 57
 Lahti, Tuukka 41
 Lamberti, Elena 66, 117
 Lassander, Mika 23, 28, 37, 73, 113, 140, 142, 163
 Lassila, Katri 57
 Latour, Bruno 22, 27–28, 30, 37, 55, 60, 90, 96, 113,
 115, 126, 140, 142, 162, 258, 278, 290
 Latvala, Johanna 72
 Laukkanen, Esa 104, 248
 Laurén, Kirsi 33, 60, 74–75, 86–88, 176
 Law, John 90, 164
 Le Roy Ladurie, Emmanuel 251
 Lefebvre, Henri 95, 281
 Lehmus, Arvo 226–227
 Lehmus, Hilma 52, 56–57, 82, 119, 135, 150, 159,
 166, 181, 193, 197, 226–246, 269, 282, 290
 Lehtinen, Ari 85, 137, 191, 198, 252–253
 Lehtonen, Juhani U. E.
 Lehtonen, Mikko 22–23, 26–27, 30, 33, 38, 40–42,
 55, 72, 80, 83–84, 86–88, 96, 108–110, 140,
 162–163, 179, 222, 234, 249
 Leimu, Tuula 253
 Lemmetyinen, Risto 103, 135, 138–139, 187–189,
 191, 227, 230, 232, 236, 240, 243, 245
 Lepo, Frans 142
 Lettinen, Eva 34, 43, 82, 103, 115, 122, 164, 176,
 217, 220–221, 226, 252
 Leydesdorff, Selma 263
 Light, Andrew 264
 Liljeström, Marianne 24, 32, 35, 38, 48, 245, 259
 Linnell, Nils 134, 146, 157
 (Lop)meri, J. Arvo 120–121
 Lukin, Karina 180–181
 Lund, Katrin Anna 86, 179
 Luotolahti, Ilari 144
 Luotolahti, Ruben F. 107, 144, 175
 Lyytikäinen, Pirjo 104
 Lähteenoja, Aina 104, 121, 127, 142, 251, 256
 Lönnrot, Elias 250
 Löytynoja, Tanja 84, 91, 124
 Madison, D. Soyini 23, 25, 42, 71, 81, 133
 Madsen, Robert 20–21
 Mahlamäki, Tiina 42, 93–94, 131, 134, 151, 265
 Majjala, Pirjo-Liisa 59, 139, 214
 Makkonen, Elina 18, 22, 32–33, 49, 54, 66, 68–71,
 78–79, 105, 111, 157
 Malenfant, Gabriel 263
 Marcel, Jean-Christopher 63–64, 66
 Marcus, George E. 35–36, 55, 93
 Margalit, Avishai 48, 66, 117, 135
 Markkola, Pirjo 108–109, 111
 Massa, Ilmo 88, 264
 Massey, Doreen 24, 84–85, 93, 111, 115, 137, 140,
 191, 228, 237
 McCarthy-Brown, Karen 27, 29, 62, 96, 278
 McGuire, Meredith 23
 Meinig, Donald W. 83, 85, 88, 177
 Merleau-Ponty, Maurice 84
 Middletown, David 162
 Mikkeli, Heikki 24
 Mikkola, Kati 25, 29, 51, 60, 108
 Mittermaier, Amira
 Mucchielli, Laurent 62, 64, 66
 Munckhorst, Lubbert 119, 121, 125
 Mustajoki, Arto 50, 52, 54
 Mustikkamaa, Tuija 81
 Myllyntaus, Timo 74, 249
 Mäntysalo, Raine 140
 Nallinmaa-Luoto, Terhi 104, 248
 Nedrum, Monica 229
 Niiniluoto, Ilkka 22, 24, 264
 Nora, Pierre 66, 68, 91–92
 Nordeide, Sæbjørg Walaker 265
 Nyman, Harri 45, 76, 103–104, 114–115, 131–132,
 143–144, 196, 229, 230, 256
 Oestigaard, Terje 198
 Ojanen, Karoliina 32, 41
 Okely, Judith 35, 38–43, 178
 Oksama, Matti 139, 144, 149
 Oksma-Valtonen, Hilikka 57, 82, 139, 149, 227, 229,
 239–240, 244–245
 Oksanen, Markku 204, 264
 Olick, Jeffrey K. 62–63, 66
 Ollikainen, Markku 203–204, 268
 Ollila, Anne 71
 Olsson, Pia 48, 54
 Opas, Minna 23
 Oppenheim, Robert 30, 84, 90, 126, 140
 Paalumäki, Heli 265
 Paasi, Anssi 40, 253
 Pakkasvirta, Jussi 24, 37
 Pakola, Johanna 105, 194, 252
 Palin, Tutta 260
 Patoluoto, Ilkka 22
 Paulson, Susan 152, 264
 Peirce, Charles S. 27
 Pekkala, Armi 48, 52–53
 Pekkinen, Sanna 18, 68, 105
 Peltonen, Eeva 72
 Peltonen, Matti 23, 58, 71, 75, 79, 164, 243, 245,
 251, 253
 Peltonen, Ulla-Maija 58, 67–70
 Pentikäinen, Juha 75
 Perks, Robert 68–69
 Perttula, Juha 33
 Pesonen, Heikki 36
 Piela, Ulla 87, 222, 238–239
 Pietarinen, Juhani 50, 53–54
 Pike, Kenneth L. 90
 Pink, Sarah 42, 178, 258
 Pirttijärvi, Jouni 37
 Pitkänen, Ritva Liisa 119, 255

Polanyi, Michael 40–42, 72, 162, 224, 256, 259–260
 Popular Memory Group 66, 68–69, 71
 Primiano, Leonard Norman 23
 Prosch, Harry 40–42, 72, 162, 256, 259–260
 Portelli, Alessandro 21, 33, 63–65, 70, 72–73, 75,
 79, 81–82, 91, 93, 115, 157, 201, 232, 263
 Primiano, Leonard Norman
 Puuronen, Anne 18, 25, 37
 Pöysä, Jyrki 40, 66
 Quinn, Naomi 23, 27, 33, 38, 41, 112
 Ramstedt, Kyllikki 55
 Raninen-Siiskonen, Tarja 18, 68, 105
 Rannikko, Pertti 24, 48
 Ranta, Ulla 161
 Rantala, Päivi 243
 Rantanen, Pekka 83–84, 222
 Rautanen, Aina 242
 Reed-Danahay, Deborah E. 18, 25, 35, 38, 40
 Relph, Edward 21, 84, 124, 127, 131, 268
 Richardson, Laurel 37
 Remes, Pirkko 18, 25, 37
 Ricœur, Paul 38, 41, 58, 140
 Rigney, Ann 68
 Rinne, Toivo T. 250
 Ruusu vuori, Johanna 49, 78–79
 Rojola, Lea 104
 Roseman, Sharon, R. 29, 169
 Ruotsala, Helena 22, 25, 33–34, 37, 40–41, 49, 60,
 74–75, 78–79, 87–88, 115, 117
 Russel, Rachel 264
 Ruusu vuori, Johanna
 Räsänen, Riitta 24, 33, 54, 73, 108–109, 111, 114,
 181, 253
 Räsänen, Matti 108
 Saanio, Matti 57
 Saarelainen, Juha 134, 139, 149
 Saarelainen, Raimo 139
 Saarelainen, Olavi 134, 149, 159
 Saarelainen, Uuno 76, 134, 149, 159
 Saarinen, Tuija 243
 Sairinen, Rauno 264
 Sajavaara, Paula 18, 25, 37
 Sakaranaho, Tuula 20–21, 23, 32, 35, 38, 41, 58, 60,
 62, 66, 68–69, 71, 238
 Salmi-Niklander, Kirsti 59
 Salo, Unto 248
 Sandbäck, Ossi 137
 Santamala, Erkki 105, 122, 183, 206, 247–248,
 250–251, 267
 Saresma, Tuija 72
 Saressalo, Lassi 34, 74
 Sarvilinna, Jyry 137, 139
 Saukko, Paula 24
 Savolainen, Ulla 49, 51, 53
 Schrager, Samuel 65, 68, 80–81
 Setälä, Annikki 107, 134, 139, 173, 226
 Shaw, Sylvie 259, 264
 Shopes, Linda 68
 Silvendoinen, Peter 57
 Simula, Olavi 57
 Siikala, Anna-Leena 23, 31, 60, 83, 124–125, 217,
 230, 232, 242, 249, 253
 Siivonen, Katriina 21, 27, 30, 34, 43–44, 60, 103,
 106, 115, 131, 149, 152, 180, 184, 187, 191, 196,
 205, 220, 222, 260
 Sjöblom, Tom 71, 119, 265
 Sjögren, Asser 76, 116, 134, 148
 Skultans, Vieda 35, 37, 40, 164
 Skytén-Suominen, Irja 19, 45, 119, 123–124,
 126–127, 139, 146, 159–160, 176, 190, 195,
 202–203, 209–211, 236, 248, 251, 254
 Smart, Ninian 19–21, 27, 31, 34, 62, 119, 276
 Smith, Jonathan Z. 83, 131, 142, 259, 265
 Snellman, Hanna 108–109, 111
 Snoek, Jan 259
 Sonc, Lars 114
 Soja, Edward W. 84, 95–96, 99, 163, 281
 Sopher, David E. 131
 Stack, Terry 31
 Stattin, Jochun 197, 217
 Steel, Tytti 25, 32, 73
 Strauss, Claudia 23, 27, 33, 39, 41, 112
 Strausberg, Michael 259
 Sullivan, William M. 20–21,
 Sulkunen, Irma 108
 Suojanen, Päivikki 35, 37
 Suutarinen, Jaana 241
 Swidler, Ann 20–21
 Szasz, Andrew 34
 Taira, Teemu 23, 29–30, 33–34, 58, 113, 266
 Tani, Sirpa 33, 83
 Tarkka, Lotte 87, 89
 Taves, Ann 23
 Terho-Hinneri, Ritva-Taru 177
 Thompson, Paul 34
 Thomson, Alistair 68–69, 115, 251
 Tiittula, Liisa 49, 78–79
 Tilley, Christopher 50, 83–86, 94–95, 124, 141,
 147, 162–163, 165, 212, 216–217, 222–223,
 234, 281
 Timonen, Eija 25, 218
 Tipton, Steven M. 20–21
 Tommila, Päiviö 34, 110, 251
 Tontti, Jarkko 25, 59, 140
 Tuan, Yi-Fu 23, 43, 84, 88, 113, 134, 147, 177
 Tuomaala, Saara 69–70, 72, 230, 239
 Tuomela, Raimo 22
 Turner, Edith 169
 Turner, Victor 237–238
 Turunen, Harri 111
 Tvedt, Terje 198
 Tweed, Thomas A. 25, 27–30, 32, 42, 71–72, 93–94,
 96, 99, 154, 162, 167, 259, 265, 278, 281–282
 Ukkonen, Taina 21–22, 24, 31, 34, 49, 60, 66,
 68–71, 78–79
 Uljašev, Oleg 31, 61, 83, 249, 253
 Uotila, Kari 104, 248
 Uotinen, Johanna 38, 165
 Urry, John 83–84, 91, 152
 Utriainen, Terhi 36–37, 265
 Vakimo, Sinikka 48, 51–52, 230

Valk, Úlo 23
Valkonen, Jarno 83–84, 184, 222
van Maanen, John 23, 35
Vannini, Phillip 55, 87, 89
Vansina, Jan 63
Veldman, Robin Globus 34
Vehmas, Jukka 250
Viholainen, Aila 90
Viitanen, K. 82
Viitanen, S. 82
Viitasalo, Markku 204
Vikatmaa, Ville 107, 127, 139, 142
Viljanen, Anna Maria 197, 260
Vilkko, Anni 114
Vilkuna, Kustaa 109
Virtanen, Keijo 74, 84
Vološinov, Valentin 42
Walker, Peter 264
Wacquant, Loïs J. D. 27
Wallace, James D. 48
Walls, Mari 204
Watson, Gavan 30
Watts, Michael 152, 264
Welzer, Harald 64–66, 72
Wirtanen, Kasper Edward 107, 121, 137, 139,
216–217, 255–256
Woodhead, Linda 266
Wylie, John 88, 177
Ylimaunu, Juha 254, 256
Ylä-Rautio, Risto 57
Yuval-Davis, Nira 267
Öhman, Martin 1996 119, 229
Östman, Ann-Catrin 108–109, 111

Miten ja miksi menneisyydestä tuotetaan historiaa? Mitä ja miksi muistamme nyt? Muistuttaako ympäröivä vesi?

Luotsaustoiminta lopetettiin Kustavin Lyyrtistä vuonna 1961. Kylä hiljentyi vähitellen lähes yksinomaan entisten luotsikylän aikaisten sukujen ja kesäasukkaiden kesänviettopaikaksi. Tutkimus tarkastelee lyyrtiläisten historiantuottamisen prosessia. He ovat muistin yhteisö, joka kerronnassaan merkityksellistää kylänsä ja sen menneisyyttä.

Tutkimuksen keskeisenä aineistona ovat haastattelut, tutkijan tutkimuspäiväkirja ja tutkijan kirjoittama ja kokoama *Lyyrtti-Lypertö. Kylä väylien varrella* -kyläkirja (2011). Autoetnografiassa tutkijan omat kokemukset ja toimijuus ovat oleellinen osa aineistoa ja tulkintaa. Tutkimuksessa metodologian teoreettisena kehiksenä on matkakertomus, jonka merkityksenannon toimijuusverkkoja tutkija tekstualisoi näkyviin. Menetelminä tutkimuksen eri vaiheissa on käytetty muistitietotutkimusta, mikrohistoriaa, muistitutkimusta ja ympäristöhistoriaa.

Vesi on paikka, jossa paikalliset ja globaalit ongelmat risteävät. Kokemukset muuttuvista olosuhteista, kuten veden saastumisesta, saivat lyyrtiläiset etsimään kulttuuriaan ja esittämään menneen luotsikylän elämäntapaa. Kyläläiset pyrkivät nostalgisella muistelemisella varmistamaan vuorovaikutuksellisen ympäristösuhteen jatkuvuuden.

Annales Universitatis Turkuensis

Turun yliopisto
University of Turku

ISBN 978-951-29-6846-6 (Painettu)
ISBN 978-951-29-6847-3 (PDF)
ISSN 0082-6995 (Painettu) | ISSN 2343-3205 (PDF)